

A^s
AL-35

- Maulana Saad-ud-Din Khan (RA)
- Tazkiratul-Qasimi - (تذکرة القاسمی)
- Kareem Peer Bombay
- 1321 H
- 432 Pages
- (Persian biography of saints)

اننا ولياؤه لا المتفون

الحمد لله الذي كشف وقائق طرقه وواقائق معارفه للناظرين في ركنه

بايتام ابيد رحمت خدا رحيم قاضي عبد الكريم ابن المرحوم قاضي نور محمد صاغرا

مطبع كرمي كرمي كرمي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الجواد بافضل انواع النعماء المثلان باشراف اصناف العطاء المحمود في اعالي ذوى
العزة والكبرياء المعبود باحسن اجناس العبادات في اعماق الارض وطباق السماء ذى العزة و
الجبروت والبهاء ذى الجلال والملكوت والثناء الذى علاؤه واحتجب بانوار المجد والقدس والثناء
عن اعين الناظرين وابصار البصراء ودنافا اقترب من بصائر المتحرقين طرف في وهج العناء و
ربط طرف بقاء المغتمسين في لبح بحار توحيد بالفناء وخط شرف فناء المتعمقين في قعر قرب البهاء
بمحض البقاء واغناهم بعزة الفقراء اليه عن ذل الزكون الى الاشياء ولا هم والتوفيق المحمدا عما هو
في خزائن الآلاء واغناهم بالفناء عن البقاء وبالبقاء عن الفناء فصاروا بنور فناء الفناء مخلصين
عن هواء الاهواء وخطور اجال الانس بغناء القدس مودعين بفناء الفناء وانقطعوا بالنور الحقيقى
التام عن تخايل الاضلال وتماثيل الافياء التى هي اعيان الدهماء واشخاص الانشاء نحمد على انكفانا
كيد من عادانا فيه ودفع عنا شر من نادانا بقلبه اذا نادانا فيه وشغله عنا كل شاغل عنه والى بيننا و
بين كل مؤلف بيننا وبينه وجعلنا خدما وعبادا له واكرمنا بشريف خطابه وكريم كتابه وجعلنا
متبعين لحبيبه ثم من جملة اجابته ونشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له يوازيه ولا نظيره
يضاهيه فان نظرنا الى الاوصاف لا لوهية فلا اله الا هو وان تأملنا الوجود فلا هو الا هو
ونشهد ان محمدا عبده ورسوله ونبيته وصفيته ارسله بالحق الى كافة الخلق فجعل برفع محله

عقداہل الرفع والضلال وقل یجد عدہ بزم الخزی والنکال واطفاء بنورہ نار الغواۃ وتبوا
انصارہ دار الہدایۃ واصفا قلوب المہتدین ہدایۃ انوار جواہر الدین وفقہم الاقتناء مفاخر ذخایر
الیقین وبصرہم بغوامض سرایر النبیین وخص الاثقیاء والاصفیاء من اتباعہم الذین تفضوا
ایدیہم عن الکونین ورفضوا عن قلوبہم الالتفات الی نعیم الدارین من شواہد الغیب المکنون بما
لا یبصرہ لواحظ العیون ولا یشربہ لہ طوالع العقول ویواجب الظنون وبلغ قلوبہم بما کشفہا
بہ من ہایا المطالب غایات الہم واقشع عن اسرارہم ہماط العہابہ مزاق اصح المقاصد وغایات الخمر
واستصفی ارواحہم بما یشملہ من انوار الجلالیا القدسیۃ عز شوائب الانوار وکدورات الظلم صلی اللہ
علیہ علی آلہ واصحابہ ما ذرشار و لطف من مشرق فضل وواقب غاسق بعد ما بتلے بالبعد عاشق و ما دمض
بارق ہدایۃ من سحرا عنایتہ ما لفظ ناطق صدق بکلمۃ عشق و ما تقلقل شوق فی بادیتہ ذوق و تسلم تسلیم اکثر اطر
اما بعد چون بعد از قرآن و احادیث پہنچ سخن بالائے سخن مشایخ طریقت نیست رحمہم اللہ کہ سخن ایشان
نتیجہ کار و حال ست نہ ثمرہ حفظ و قال و از عیان ست نہ از بیان و از اسرار ست نہ از تکرار و از جوشیدن ست
نہ از کوشیدن از علم لدنی ست نہ از علم کسبی از عالم ادبئی ربی ست نہ از جہان علمئی ابی کہ ایشان رشتہ انبیانند
صلوات الرحمن علیہم و جماعتی را از دوستان ما رغبتی تمام میدیدم بسخن آن قوم و مرا نیز میل عظیم بود بمطالعہ سخنان
ایشان بسخن بسیار بود اگر ہمہ را جمع میکردم دراز میشدے التقاطی کردم از برائے خویش و از برائے دوستان
و اگر تو نیز ازین بودہ برائے تو و اگر کسی زیادہ ازین خواہد در کتب متقدمان و متاخران این طائفہ بسیار یافتہ
شود و از اینجا طلب میکند و اگر طالبی شرح کلمات این قوم طلب کند در کتاب شرح القلب و کتاب کشف الاسرار
و کتاب معرفۃ النفس و الرب برآید و بدان معانی شود محیط ہر کہ این سہ کتاب را معلوم کرد گمان آنست کہ بسیج
سخن این طائفہ الا ماشاء اللہ پوشیدہ نماند و اگر اینجا شرح این کلمات دادے ہزار کاغذ برآمدے اما طریق
ایجاز و اختصار سپردن سنت ست کما فخر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال اوتیت بجوامع الکلم و اختصر لی
الکلام اختصار آنرا انبار نیکندم و سخن بود کہ در یک کتاب نقل از شیخے بود و در کتابے دیگر نقل از شیخے بخلاف
آن و اضافات حکایات و حالات مختلف نیز ہم بود آنقدر احتیاط کہ تو انستم بجای آوردم اما سبب شرح
نا دادن آن بود کہ خود را در میان سخن ایشان آوردن ادب ندیدم و ذوق نیافتم و سخن خود را در میان
چنین سخنان خوش ندیدم مگر جائے چند اندک اشارت کردہ آمد برائے دفع خیال نا محرمان و نا اہلان و

دیگر سبب آن بود کہ ہرگز اور سخن ایشان بشرح حاجت خواہد بود اولی ترکہ بہ سخن ایشان نگزد و باز شرح
 دیگر سبب آن بود کہ اولیاء مختلف اند بعضی اہل معرفت اند و بعضی اہل معاملات و بعضی اہل محبت و
 بعضی اہل توحید و بعضی ہمہ و بعضی بصفۃ دون صفۃ و بعضی بے صفت و اگر یک یک را شرح جدا میدہم
 کتاب از شرط اختصار بیرون میشد و اگر ذکر انبیاء و صحابہ و اہلبیت میکردم یک کتاب بگردے باست جداگنا
 و شرح قومے چگونه در زبان میگنجد کہ ایشان خودند کہ خدا تعالیٰ اند و رسول اند و محمود قرآن و اخبار و آن
 عالم عالمی دیگرست و جہانے دیگر انبیاء و صحابہ و اہلبیت سہ قوم اند انشاء اللہ تعالیٰ کہ در ذکر ایشان
 کتاب بے جمع کردہ آید ما را از ان قوم مثلثی از عطاریا و دگارباز و مرا در جمع کردن این کتاب چند چیز باعث
 بود تا از من یادگار بماند یا ہر کہ بر خواند از اینجا کشایشے یا بدو مراد عاخی را یاد آرد و بود کہ بسبب کشایش او را
 در خاک کشایشے دہند چنانکہ بچی عمار کہ امام ہری بود و استاد شیخ عبد اللہ انصاری رحمۃ اللہ علیہ چہن و قات
 کرد و اورا بخواب دیدند پرسیدند کہ خدا تعالیٰ باتو چہ کرد گفت خطاب فرمود کہ بچی باتو کار ما دشمن سخت لیکن
 روزے در مجلسے مارے ستودی دوستے از دوستان اینجا میگذشت آن بشنید و قش خوش شد ترا در کار
 او کردم و اگر نہ آن بودی دیدی کہ باتو چہ کردند دیگر باعث آن بود کہ شیخ بوعلی دقاق را گفتند
 کہ در سخن مردان شنیدن هیچ فایده ہست چون بر آن کار نتوانیم کردن گفت بلے دروے دو فایده ہست
 اول آنکہ اگر مرد طالب بود قوی ہست گردد و طلبش زیادہ شود دوم آنکہ اگر کسے در خود دماغے دارد آن دماغ
 فرو شکند و دعوتے آن از سر بیرون کند و نیک او را بد نماید و اگر کور نبود خود مشاہدہ کند کما قال الشیخ
 المحفوظ رحمۃ اللہ علیہ لا تزن الخلق بمیزانک و زن نفسك بمیزان الموقنین لتعلم فضلهم و
 افلاسک گفت خلق را بہتر از وے خود وزن کن اما خود را بہتر از وے مردان را بہتر از وے تا بدانی فضل ایشان
 و افلاس خود دیگر باعث آن بود کہ جنید را گفتند کہ مرید را چہ فایده بود درین حکایات و روایات
 گفت سخن ایشان لشکریت از لشکر ہائے خدا تعالیٰ کہ بدان مرید را اگر دل شکستہ بود قوی گردد و از ان
 لشکر مرید یا بد و محبت این سخن آنست کہ حق تعالیٰ میفرماید وَ کَلَّا نَقْصُ عَلَیْکَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا
 نَنْتَبِہُ بِهِ فُؤَادَکَ مَا لَیْ مُحَمَّدٌ قَصَّةٌ گزشتگان باتو میگوئیم تا دل تو بدان آرام گیرد و قومی تر گرد و دیگر
 باعث آن بود کہ خواجہ انبیاء محمد صلی اللہ علیہ وسلم میفرماید عین ذکر الصالحین تنزل
 الرحمة اگر کسے مایہ نہد کہ بران مایہ رحمت بار و تواند بود کہ اورا از ان مایہ بیفایدہ باز نگردند

دیگر باعث آن بود که از ارواح مقدسہ ایشان مددے بدین شوریدہ روزگار رسد و پیش از اجل
 اورا در سایہ دولتی فرو آورد دیگر باعث آن بود که چون بعد از قرآن و احادیث نبوی بہترین سخنها
 سخن ایشان دیدم و جملہ سخن ایشان احادیث و قرآن دیدم خود را درین شغل انگذدم تا اگر از ایشان نیستم
 بارے خود را تشبیہ جستہ باشم کہ مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ چنانکہ جنید رحمۃ اللہ علیہ گفت مدعیان اینکو
 دارید کہ ایشان محقق نمایند و پائے ایشان را بوسہ دہید کہ اگر ہمتے بلند داشتند بچیزے دیگر دعویٰ کردند
 دیگر باعث آن بود کہ چون قرآن و اخبار را لغت و صرحت و نحو میبایست و بیشتر خلق از معانی آن
 بہرہ نمنے توانستند گرفت این سخنان کہ شرح آنست خاص عام را در و نصیب ست اگرچہ بیشتر بتازی بود
 بزبان پارسی نوشتہ آمد تا ہمہ را شامل بود دیگر باعث آن بود کہ ظاہرے بنیم کہ اگر سخن بخلافت تو
 میگویند بخون آنکس سعی میکنی و سالہا بدان یک سخن کینہ میگیری چون سخن ناشایست باطل را در
 نفس تو چندین اثرست کہ سخن شایستہ حق را ہم در دل تو اثر تواند بود بل ہزار چندان اگرچہ توازان
 خبر نیابد چنانکہ از شیخ عبد الرحمن اسکاف پرسیدند کہ کسے قرآن میخواند و نمیداند کہ چہ میخواند آنرا هیچ
 اثرے بود گفت کسیکہ دار و میخورد و نمیداند کہ چہ میخورد و اثرے کند قرآن اثر نکند بلکہ اثر ہا کند فکیف
 اگر خود داند کہ چہ میخواند اثر آن بسیار تر بود دیگر باعث آن بود کہ دلے دشتم کہ جز این سخن نمیتوانستم
 گفت و نمیتوانستم شنید مگر بکرہ و ضرورت و مالا بدلا جرم از سخن ایشان وظیفہ ساختم اہل روزگار را تا بود
 کہ برین مایہ ہمکاسہ یا بیم چنانکہ شیخ بوعلی سینا رحمۃ اللہ علیہ میگوید کہ مراد و آرزوست یکے آنکہ تا سخن
 از سخنہائے اوے شنوم یا کسے از کسان اوے بنیم پس من مرد اتمی ام نہ چیزے توانم نوشت و نہ چیزے
 توانم خواند یا کسے بایدم کہ سخن او میگوید و منے شنوم یا من میگویم اوے شنود و اگر در بہشت گفتگوئے او
 نخواہد بود بوعلی را در بہشت باید دیگر باعث آن بود کہ امام یوسف ہمدانی را رحمۃ اللہ علیہ پرسید
 کہ چون این روزگار بگذرد و این طائفہ روئے در نقاب تواری آزند چکنیم تا سلامت مانیم گفت ہر روز بہشت
 ورق از سخن ایشان میخوانید پس در کسا سخن اہل غفلت را فرض عین دیدم دیگر باعث آن بود کہ
 بے سببے از کودکی باز دوستی این طایفہ در جانم موج میزد و ہمہ وقتے مفرح دل من از سخن ایشان بود
 برائے آنکہ المرء مع مزاجہ بقدر وسع خویش سخن ایشان را جلوه کردم کہ این عہدست کہ این شیوہ سخن
 بکلی روئے در نقاب آورده است و مدعیان بلباس اہل این معانی بیرون آمدہ اند و اہل دل چون کبریت

احرار عزیز شدہ اند کما قال الجنید للشبلی رحمہما اللہ اذا وجدت من یوافقک علی کلمۃ ممّا تقول
 فتمسک بہ جنید شبلی را گفت اگر در ہمہ عالم کسے را یابی کہ در یک کلمہ از آنچه میگوئی موافق تو بود دہش بگیر
 دیگر باعث آن بود کہ چون میدیدم کہ روزگارے پدید آمدہ است کہ اکثر الناس اخیار الناس را
 فراموش کردہ اند تذکرہ ساختم اولیاء را و این کتاب را تذکرۃ الاولیاء کہتم تا اہل خسران روزگار اہل
 دولت را فراموش نکنند و گوشہ نشینان خلوت گرفتگان را طلب کنند و بدیشان رغبت نمایند تا در سیم دولت
 ایشان بسعادت ابدی پیوستہ گردند دیگر باعث آن بود کہ سخنے بہترین سخنها بود از چند وجہ
 اول آنکہ دنیا را بزل مردم سر کنند دوم آنکہ آخرت بایاد آرد سوم آنکہ دوستی حق در دل مرد پیدا آید
 چہارم آنکہ مرد چون این سخن را بشنود ازاد راہ بے پایان ساختن گیرد جمع کردن چنین سخنها از واجبات
 بود و توان گفتن کہ در آفرینش بہ ازین کتابے نیست از بہر آنکہ سخن ایشان شریح آن اخبار است کہ بہترین
 سخنهاست و توان گفتن کہ این کتابے است کہ مختار مرد کند و شیر مردان را مرد فرد کند و فردان را عین درد
 کند و چگونہ عین درد نگر داند کہ ہر کہ این کتاب را چنانکہ شرط بود بر خواند و نیکو آگاہ گردد کہ آن چہ در دہ
 است در جانہائے ایشان کہ از چنین کار و ازین شیوہ سخنها از دل ایشان بصر آمدہ است من یک روز
 پیش امام مجد الدین خوارزمی در آمدم اورا دیدم کہ میگریست گفتم خیر است گفت زہ سپاہ سالاران کہ درین است
 بوہ اند مبتابت انبیاء علیہم السلام کہ علماء اقصی کانبیاء بنی اسرائیل پس گفتا از ان میگویم کہ دوش گفته
 بودم کہ خداوند کار تو ہیچ بعزت نیست مرا ازین قوم گردان یا از نظارگیان این قوم گردان کہ قسمی دیگر را
 طاقت ندارم میگویم کہ بود کہ مستجاب شدہ باشد دیگر باعث آن بود کہ تا فردا را نظر شفاعتے در
 کار این عاجز کنند و مرا چون سگ اصحاب کہف اگر ہمہ باستخوان بود نو میدنگردانند نقل است کہ جمال
 موصی عمرے خون خورد و جان کند و مال و جاہ بذل کرد تا در محاذات جوار روضہ محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم
 یک کور جائے یافت آنگاہ وصیت کرد کہ بر سر خاکم نویسد کہ و کلبہم باسط ذراعہ بالو صید خداوند
 سگے قدمے چند برابر دوستان تو زد اورا در کار ایشان کردم من نیز دعوی دوستی دوستان تو میکنم بحق جان
 پاک انبیاء و اولیاء و علمائے تو کہ من غریب عاجز را ازین قوم محبوب گردان و از ان نظر خاص کہ با ایشان
 میرسد محروم مکن و این کتاب سبب درجہ قرب گردان نہ سبب در کہ بعد ائک ولی لا جابۃ و اکنون
 اسامی این بزرگان کہ درین کتاب اند مجموع یاد کنیم در نود و شش باب بہتہ و کرمہ +

باب ۳۱۳ ذکر حسین بنصور حلاج رح	باب ۳۲۲ ذکر ابوبکر واسطی رح
باب ۳۳۳ ذکر ابو عمر و نخیل رح	باب ۳۳۵ ذکر جعفر جلدی رح
باب ۳۳۶ ذکر ابوالخیر اقطع رح	باب ۳۳۷ ذکر ابوعبدالله تروغندی
باب ۳۳۸ ذکر ابواسحق ابراهیم یارگازونی	باب ۳۳۶ ذکر ابوالحسن خرقانی رح
باب ۳۴۹ ذکر ابوبکر شبلی رح	باب ۳۹۱ ذکر ابونصر سراج رح
باب ۳۹۲ ذکر ابوالعباس قصاب رح	باب ۳۹۲ ذکر ابراهیم الخواص رح
باب ۴۰۰ ذکر محمدشادالدینوری رح	باب ۴۰۲ ذکر ابراهیم الشیبانی رح
باب ۴۰۳ ذکر ابوبکر الطمستانی رح	باب ۴۰۵ ذکر ابی حمزه بغدادی رح
باب ۴۰۶ ذکر ابوعلی الدقاق رح	باب ۴۱۳ ذکر ابوعلی ثقفی رح
باب ۴۱۴ ذکر ابوعلی رودباری رح	باب ۴۱۶ ذکر ابوالحسن جصیری رح
باب ۴۱۸ ذکر ابوعثمان المغربي رح	باب ۴۲۲ ذکر ابوالعباس نهاوندی
باب ۴۲۳ ذکر ابوعمر والزجاجی رح	باب ۴۲۴ ذکر ابوالحسن صانع رح
باب ۴۲۴ ذکر ابوالقاسم نصرآبادی	باب ۴۳۰ ذکر ابوالفضل حسن رح

باب ۴۳۱ ذکر ابوالعباس سیاری رح
رضوان الله تعالی علیهم اجمعین

باب اول در ذکر امام جعفر صادق رضی الله عنه

آن سلطان ملت مصطفوی آن برهان حجت نبوی آن عامل صدیق آن عالم تحقیق آن میوه دل اولیای آن
جگرگوشه سید انبیاء آن ناقد علی آن وارث نبی علیه الصلوٰة والسلام آن عارف عاشق ابو محمد امام
جعفر صادق رضی الله عنه گفته بودیم که اگر ذکر انبیاء و صحابه و اهل بیت کنیم کتاب بے جدا گانه باید و کتاب آن
شرح حال اولیاء است خواهد که بعد از ایشان بوده اند اما به سبب تبرک بصادق ابتدا کنیم که او نیز بعد از ایشان
بوده است و چون از اهل بیت بود سخن طریقت بیشتر او گفته است و روایت بیشتر از آمده است
کلمه چند از آن او بیاوریم که ایشان همه یکے اند چون ذکر او کرده آمد ذکر همه بودند یعنی که قومی
مذهب او دارند مذهب دوازده امام دارند یعنی یکے دوازده است و دوازده یکے و اگر تنها

صفت او گویم بزبان و عبارات من راست نیاید که در جملہ علوم و اشارات بے تکلف بکمال بود و قد وہ جملہ
مشائخ بود و اعتماد ہمہ بر کو بود و مقتدائے مطلق بود ہم الہیاء از شیخ بود و ہم محمد بن ابی امام و ہم اہل ذوق را
پیشرو بود و ہم اہل عشق را پیشوا و ہم عباد را مقدم بود و ہم زہاد را مکرم و ہم صاحب تصنیف حقایق بود و در
لطائف تفسیر و اسرار تنزیل بنیطیر بودہ از باقر رضی اللہ عنہ بسیار سخن نقل کردہ است و عجب میدارم از ان قوم کہ
ایشان را خیال بند کہ اہل سنت و جماعت را با اہل بیت چیزے در راہست کہ اہل سنت و جماعت اہل بیت
اند بہ حقیقت و من آن نمیدانم کہ در خیال باطل مانده است آن میدانم کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم ایمان دارد و فرزندان
او ندارد تا بحدی کہ شافعی را رضی اللہ عنہ در دوستی اہل بیت بر فضیلت نسبت کردند و او را محبوبس گردانیدند
و او ہم دین معنی شرعے گفتہ است و یک بیت اورا معنی این است کہ اگر دوستی آل محمد صلی اللہ علیہ وسلم
رفض است گو جملہ جن و انس گواہی دہید بر رفض من و اگر آل و اصحاب رسول دانستن از اصول ایمان
نیست بے فضول کہ بکار نئے آید میدانی اگر این نیز بدانی زبان ندارد بلکہ انصاف آنست کہ چون بادشاہ
دنیا و آخرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم میدانی و زراے اورا بجائے خود باید شناخت و صحابہ را بجا خود باید نشست
و فرزندان اورا ہمچنین تائسی پاک باشی و باہیچکس از پیوستگان بادشاہت انکار نباید چنانکہ ابوحنیفہ را
رضی اللہ عنہ سوال کردند از پیوستگان پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم کہ کدام فاضلتر است گفت از پیران صدیق و فاروق
و از جوانان عثمان و علی مرتضی و از زنان عائشہ و از دختران فاطمہ رضوان اللہ علیہم نقل است کہ منصور
خلیفہ شبے وزیر را گفت برو و صادق را بیارتا بکشم وزیر گفت کہ در گوشہ نشسته است و عزلت گرفته و بعبادت
مشغول شدہ و دست از ملک کوتاہ کردہ خلیفہ از وی رنجیدہ گشت و گفت البتہ اورا بیارتا بکشم وزیر ہر چند منع کرد
سو نہ داشت عاقبت وزیر بطلب رفت خلیفہ غلامان را گفت کہ چون صادق در آید و من کلام از سر بردارم
شما اورا بکشید چون صادق را بیاوردند زود منصور برخاست و بتواضع پیش صادق بدوید و در صدرش بنشانند
و باادب پیش او نشست غلامان را عجب آمد منصور گفت چہ حاجت صادق گفت آنکہ مرا دیگر پیش خود خوانی
و بگذاری تا بطاعت خدا تعالی مشغول باشم پس دستوری دادش و باعزاز تمام روانہ کرد و در حال لرزہ بر
منصور افتاد و بہوش گشت تا سہ روز و بعضے گفتہ اند تا سہ نماز از وی فوت شد و چون بہوش باز آمد وزیر
پرسید این چہ حال بود گفت کہ چون صادق از در درآمد دیدم کہ اثر دمانے باوے بود کہ بے برز بر صفہ نہادہ بود
و بے برز بر صفہ و مرا بزبان حال میگفت کہ تو اورا بیازاری ترا باین صفہ فرو برم من از بیم آن اثر دماندہ نستم

کہ چہ میگویم از وعذر خواستم و چنین بہوش گشتم نقل است کہ یکبار داود طائی رحمۃ اللہ علیہ در پیش صادق آمد و گفت ای پسر رسول خدا تبارک و تعالیٰ مرا پندے دہ کہ دلم سیاہ شدہ است گفت یا اباسلیمان تو زاہد زمانہ ترا بہ پند من چہ حاجت است داود گفت آفرزند پیغمبر خدا شمارا بر ہمہ فضل دادہ است و پند دادن تو بر ہمہ واجب گفت یا اباسلیمان من ازین میترسم کہ بقیامت جد من در من دست زند کہ چرا حق متابعت من در نگذاروی این کار بہ نسب صحیح نیست این کار بمعاملہ شایستہ است در حضرت حق تعالیٰ داود بگسست گفت بارخدا یا آنکہ مجنون طینت او از آب نبوت است و ترکیب طبیعت او از اہل برہان و حجت جدش رسول است و مادرش بتول او بدین حیران نیست داود کہ باشد کہ بمعاملہ خود موجب شود نقل است کہ روزی نشستہ بود با مولایمان خود گفت بیائید تا بیعت کنیم و عہد بندیم کہ ہر کہ از میان ما بقیامت رستگاری یابد ہمہ را شفاعت کند ایشان گفتند یا بن رسول اللہ ترا بشفاعت ما چہ احتیاج است کہ جد تو شفیع جملہ خلائق است صادق گفت من بدین افعال خود شرم دارم کہ بقیامت در روی جد خود بگرم نقل است کہ چون جعفر صادق خلوت گرفت و بیرون نیامد سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ در پیش و آمد و گفت یا ابن رسول اللہ مردمان از نقایس تو محروم ماندہ اند چرا عزلت گرفتہ صادق گفت کہ اکنون روی چنین دارم و این دو بیت را بر خود خواند

والناس بین محایل و ما ریب
وقلوبہم محشوة بعقارب

ذهب الوفاء ذهاب انس الذاہب
یفشون بینہم المودة والوفاء

نقل است کہ جعفر صادق را دیدند کہ زمی اہل گرانمایہ پوشیدہ بود گفتند یا بن رسول اللہ لیس ہذا من بیتک دست آنکس را بگرفت و در آستین کشید پلاسے پوشیدہ بود کہ دست را میخراشید و گفت ہذا للخلق و ہذا للحق نقل است کہ صادق از ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ پرسید کہ عاقل کیست گفت آنکہ تمیز کند میان خیر و شر صادق گفت بہا یم نیز تواند کرد میان آنکہ او را از نند یا نوازند ابو حنیفہ گفت میان شما عاقل کیست گفت آنکہ تمیز کند میان دو خیر و دو شر تا از دو خیر خیر الخیرین اختیار کند و از دو شر شر الخیرین برگزیند نقل است کہ صادق را گفتند ہمہ ہنر ما داری زہادت و کرم باطن و قرۃ العین خاندانی اما بس متکبری گفت من متکبر نیم لیکن مرا کبر بایستی ہست کہ چون از سر کبر خود برخاستم کبر بایستی او بیاید و بجائے کبر من نشست بکبر خود کبر شاید کردن از کبر بڑائے او کبر شاید کردن نقل است کہ ہمیان زرار کہسے برودہ بودند آنکس در صادق آویخت کہ تو بر می آویا نشاخت صادق گفت چند بود گفت ہزار دینار پس او را بخانہ برد و ہزار دینارش بداد و بعد از ان ہر روز خود را

جائے دیگر بیافت زر صادق را باز برد و گفت من غلط کرده بودم صادق گفت ما ہر چہ دادیم باز میگیریم بعد
از ان از یکے پرسید کہ او کیست گفتند جعفر صادق رضی اللہ عنہ مرد از ان نخل شدہ و برفت نقل ست
کہ روزے تنہا در راہ میرفت واللہ اللہ میگفت سوختہ بر عقب او میرفت واللہ اللہ میگفت صادق میگفت
اللہ جامہ ندارم اللہ جبہ ندارم در حال دستہ جامہ پاکیزہ پدید آمد صادق در پوشید آن سوختہ پیش آمد گفت
اے خواجہ در اللہ گفتن با تو شریک بودم اکنون آن کہنہ خویش من وہ صادق را این سخن خوش آمد آن کہنہ
را بدو داد نقل ست کہ کسے پیش صادق آمد و گفت خدایا بمن نماے گفت آخر تو شنیدہ کہ موسیٰ گفتند
لَنْ تَرَانِي گفت اے اما این ملت ملت مجتہدست کہ یکے فریاد میکنند کہ دای قلبی دبی دیگرے نعرہ کہ لم اعمد با
لم ارہ صادق گفت کہ اورا بہ بندید و در دجلہ اندازید بہ بستند و در دجلہ انداختند آب اورا فرو برد باز بر انداخت
گفت یا ابن رسول اللہ الغیاث الغیاث صادق گفت اے آب فرو برش فرو برد و دیگر بار آورد و چند کرت
بہمچنین فرو میرد و برے آورد و او پناہ بصادق سے آورد تا از ہمہ در ماند و چون در دجلہ غرق شد امید از
خلق منقطع کرد این نوبت کہ آب اورا بر انداخت گفت الہی الغیاث الغیاث صادق گفت اورا ببارید ببارید و روند
و ساعتے بگذشتند تا با قرار آمد پس گفت حق تعالی را دیدی گفت تا دست در غیر میردم حجاب میو چون کلی
پناہ بدو بردم مضطربم روزنہ در روزنہ لم کشادہ شد آنجا فرونگریستم بدیدم و تا از اضطراب نبود آن نبود
کہ اَمَقِّنْ مَجِيبُ الْمَضْطَرِّ اِذَا دَعَاہُ صادق گفت تا صادق را میخواندی کاذب بودی اکنون آن روزنہ را
نگاہ میدار و گفت ہر کہ گوید خداے بر چیزست یا از چیزست او کافر بود گفت ہر آن معصیت کہ اول او ترس
بود و آخر او عذر بندہ را بحق نزدیک گرداند و ہر آن طاعت کہ اول آن من بود و آخر عجب آن طاعت بیشہ
را از خداے باز دارد مطیع با عجب عاصی ست و عاصی با عذر مطیع و ازوے پرسیدند کہ در ویش صابر صلیتر
بود یا توانگر شاگرد گفت در ویش صابر کہ توانگر را دل با کیسہ بود و در ویش را با خدایتعالی گفت عبادت جز بتوبہ
راست نیاید کہ خدایتعالی توبہ را مقدم گردانید بر عبادت کما قال اللہ تعالی التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ
و گفت ذکر توبہ در وقت ذکر خدایتعالی ماند نیست از ذکر و خدایا بحقیقت یاد کردن آن بود کہ فراموش
کند در جنب خدایتعالی جملہ اشیا را از بہت آنکہ خداے اورا عوض بود از جملہ اشیا و گفت در معنی این آیہ
وَيَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ خاص گردانم بر حمت خویش ہر کہرا خواہم و اسطہ و علل و سبب میان برداشتہ
است تا بدانند کہ عطا محض ست و گفت مومن آنست کہ ایستادہ است بالنفس خویش و عارف آنست کہ او

من
فی النوحیہ

ایستاده است با خداوند خویش و گفت هر که مجاهده کند بنفس بر نفس برسد بکرامات خداوند و هر که مجاهده
 کند بنفس بر خدا تعالی برسد بخدای و گفت الهام از اوصاف مقبولانست و استلال ساختن که بے
 الهام بود از علامت زندگانست و گفت مگر خدا تعالی در بند نهان ترست از رفتن مورچه بر سنگ
 سیاه و در شب تاریک و گفت عشق الهی است نه مذموم و نه محمود و گفت سر معاینه مرا آنگاه مسلم شد که رقم
 دیوانگی بر من کشیدند و گفت از نیکبختی مردیکه آنست که خصم او خردمندست و گفت از صحبت پنج کس
 حذر کن یکی از دروغگوئی که همیشه باوے در غرور باشی دوم الحمق که هر چند سود تو خواهد زیان تو بود
 و نداند سوم بخیل که بهترین وقت از تو بیرون چهارم بد دل که در وقت حاجت ترا ضایع گذارد پنجم فاسق
 که ترا بیک لقمه بفروشد و بکمر لقمه طمع کند و گفت حق تعالی را در دنیا بهشت است و دوزخ بهشت عاقبت
 است و دوزخ بلا عاقبت بهشت آنست که کار خود بخدا گذاری و دوزخ آنکه کار خود بنفس خویش باز گذاری
 و گفت من لم یکن به ستر فهو مضر اگر صحبت اعدا مضر بودے اولیا را آسیه راضی بودے از فرعون
 و اگر صحبت اولیا نافع بودے اعدا را منفعتی بودے زن لوط و نوح را ولیکن پیش از قبضے و بسطے نبود و
 سخن او بسیارست تا سیس را کلمه چند گفتم و ختم کردم *

باب دوم در ذکر اویس قرنی رضی الله عنه

آن قبله تابعین و آن قدوة اربعین و آن آفتاب پنهان آن هم نفس رحمن آن سهیل یعنی اویس قرنی رحمه الله
 علیه قال النبی صلی الله علیه و سلم اُولَیْسَ الْقَرْنِیُّ خَیْرُ التَّابِعِیْنَ بِاِحْسَانٍ سَمِیْتُ کَسْبَکَ
 ستاینده او رحمه للعالمین بود زبان من کجاست آید گاه گاه خواجه عالم روئے مبارک سوئے من کرد
 و گفته اِنِّیْ لَا جَدُّ نَفْسٍ الرَّحْمٰنِ مِنْ قَبْلِ الْیَمِّنِ یعنی نسیم رحمت از جانب قرن ہے یا بم باز خواجه انبیا
 صلی الله علیه و سلم گفت فدائے قیامت حق تعالی هفتاد هزار فرشته بیا فرید در صورت اویس تا اویس
 در میان ایشان بعصا آید و به بهشت رود تا پیچ آفریده واقف نگردد الا ما اشار الله که در آن میان اویس
 که هست که در سرے دنیا حق تعالی را در زیر قبه توار نمی عبادت میکرد و خود را از خلق دور میداشت در
 آخرت نیز از چشم اغیار محفوظ ماند که اولیائی تحت قبائی لایعرفهم غیری و در اخبار غریب آمده است
 که فدائے قیامت خواجه انبیا علیه الصلوٰة والسلام در بهشت از کوشک خود بیرون آید و گوید که اویس کجاست

تا به بنیم ند آمد که رنج سهر چنانکه او را در دنیا ندیدی اینجا هم نه بینی باز خواجه انبیا صلی اللہ علیہ وسلم گفت که در امت من مردیست که بعد از موتی گویند ان قبیلہ ربیعہ و مضر او را در قیامت شفاعت خواهد بود و این دو قبیلہ را در عرب گویند بے نہایت بوده است صحابہ گفتند یا رسول اللہ این کہ باشد فرمود کہ عبد من عباد اللہ گفتند ما ہمہ بندگان خدائیم نامش چیست گفت اولیس قرنی گفتند او کجا باشد فرمود کہ بقرن بود گفتند او شما دیدہ است فرمودند دیدہ است بدیدہ ظاہر و لیکن بدیدہ دل دیدہ است گفتند کہ چنین عاشق صحبت شما نشافہ است فرمود کہ از دو سبب یک از غلبہ حال دوم از تعظیم شریعت من کہ مادر پرے دارد و مومنہ نابینا و اولیس شتر بانی میکند و نفقہ مادر از ان حاصل میکند گفتند او را تو انیم دیدن صدیق را گفت تو او را نہ بینی اما فاروق و مرتضیٰ او را بہ بینند و او مرد شترانیست و بر پہلوئے چپ و کف دست مقدار درم سفید سیست و آن نہ ص است چون او را در بابید سلام مراد و برسانید و بگوئید تا امت مراد عا کند باز خواجه علیہ السلام فرمود کہ اجل اولیا اللہ تعالیٰ الاتقیار الاخفیا گفتند ما او را کجا یا بیم گفت در بین شتر بانیست نامش اولیس قدم بر قدم او نہید نقل است کہ چون رسول علیہ السلام وفات فرمود خواست کرد گفتند یا رسول اللہ مرقع شمارا بکہ و بہیم گفت با اولیس قرنی بعد از وفات رسول علیہ السلام چون عمر و علی بکوفہ آمدند فاروق در میان خطبہ گفت یا اہل نجد برخیزید ہمہ برخاستند و گفت در میان شما از قرن کسہ است گفتند بے فاروق خبر اولیس قرنی پرسید گفتند نے شناسیم مگر دیوانہ را کہ از خلق وحشی شدہ است فاروق گفت او بکجاست گفتند در وادی عرنہ شتر میچراند و شب نان خشک بستاند و در آبادانی نیاید و با کسہ صحبت ندارد و آنچه مردم خوردند او نخورد و غنم و شادی نداند و چون مردم بخندند او بگرید و چون بگریند او بخندد پس فاروق و مرتضیٰ بدان آدمی رفتند او را در نماز یافتند و حق تعالیٰ فرشتگان را امر کرده بود تا شتران و میچرانیدند چون جنبش آدمی بیافت نماز را کوتاہ کرد و سلام اد فاروق جوابش گفت و بعد از ان گفت نام تو چیست گفت عبد اللہ گفت ما ہمہ بندہ خدائیم نام خاص تو میسریم گفت اولیس گفت دست راست را بہما رہمود آن نشانہ کہ رسول علیہ السلام گفته بود دیدنش را بوسید گفت رسول خدا ترا سلام رسانیدہ است و مرقع خود بہ تو فرستادہ و وصیت کرد کہ امتان مراد عا کن او پس گفت تو بدعا کردن اولتر می کہ از تو عزیز تر کسہ نیست فاروق گفت من بہین کجایم تو وصیت رسول خدا بجا آرا او پس گفت یا عمرض تو بنگر تا آنکس شاید غیر من باشد فاروق گفت رسول خدا ترا نشان دادہ است گفت مرقع پیغمبر را بہمن دہید تا دعا کنم مرقع را بدو دادند گرفت و گفت صبر کنید و از ایشان دور تر رفت و روئے بہ خاک نہادہ گفت الہی این مرقع را بہوشم

تا ہمہ امت محمد را بمن بخشی کہ پیغمبر بدینجا حوالہ کردہ است رسول فاروق و مرتضیٰ ہمہ کار خود کردند کنون
کار تو مانده است آوازے آمد کہ تنے چند را بتو بخشیدیم گفت اگر ہمہ را نہ بخشی نہ پوشتم گفت چندین ہزار دیگر
بخشیدیم گفت ہمہ را میخواستیم چنان میگفت و شنید درین حال فاروق و مرتضیٰ پیش او رفتند ایشانرا دید گفت
چرا آمدید کہ مرقع را نپوشید تا ہمہ امت محمد بمن بخشی چون فاروق اولیس را مشاہدہ کرد کہ گلیمے پوشیدہ بود
در زیر آن گلیم تو انگر شہرہ ہزار عالم دید فاروق را دل از خودش و از خلافت گرفت و گفت کہ کیست این خلا
فہ از من بیکت نان بخرد اولیس گفت کیسکہ عقل ندارد چہ میفروشی بیند از تاہر کہ خواہد برگرد خرید و فروخت را
در میان چکار پس اولیس مرقع را در پوشید و گفت بعد دو گوسفندان بنی ربیعہ و مضر از امت محمد علیہ السلام
بمن بخشیدند از برکات این مرقع پس مرتضیٰ خاموش نشست و فاروق گفت یا اولیس چرا رسول خداے را در
نیافتی اولیس گفت شما دیدید گفت بلے گفت مگر چہ اورا دیدید اگر اورا دیدید بگوئید ابروے او پیوستہ بود یا نہ
عجب آنکہ ایشان نتوانستند گفت پس اولیس گفت شما دوست محمدید گفتند بلے گفت اگر در دوستی درست
بودہ اید آنروز کہ دندان مبارک شکستند شما چرا بطریق موافقت دندان خود شکستید کہ شرط موافقت
و دندان خود نمود ہمہ دندان شکستہ بود گفت من اورا بصورت ناویدہ شکستم و دندان خود بر موافقت او شکستم
کہ ہر یکے کہ میشکستم دل من قرار میگرفت تا جملہ دندان خود یکیک شکستم کہ موافقت از دینست ہر دورا رقت آمد
و استند کہ منصب ادب منصب دیگر است کہ رسول را ندید بود ادب ازوے میبایست آموخت پس فاروق
گفت یا اولیس مرادعائے کن گفت درایمان میل نہ بود دعا کردہ ام و در ہر نماز در شہد میگویم اللہم اغفر للمؤمنین
والمؤمنات اگر شما ایمان بسلامت بگور برید خود شمارا دعا در یابد و اگر نہ من دعا ضائع نہ کنم پس فاروق
گفت مرا وصیتے کن گفت یا عمر خدایرا شناسی گفت شناسم گفت اگر غیر اورا شناسی ترا بہ گفت زیادہ کن گفت
یا عمر خدایتعالی ترا میداند گفت داند گفت اگر بجز او کسے دیگر ترانداند ترا بہ پس فاروق گفت باش تا
چیزے برائے تو بیاوم اولیس دست در جیب کرد و دو درم برون آورد و گفت این از شتر بانی کہ کبہ دہام
اگر تو ضمان میثوی کہ چندان بریم تا این خورم آنگاہ دیگر قبول کنم پس گفت رنجہ گشتید باز گردید کہ قیامت نزدیک
ست آنگاہ آنجاے دیدار بود کہ باز گشتن نہ بود کہ من اکنون بساختن زاد راہ قیامت مشغولم چون فاروق
و مرتضیٰ باز گشتند اولیس حرمتے وجائے پدید آمد و در میان ایشان سران نمیداشت از آنجا بگریخت و بکوفہ آمد
و بعد از ان کسے اورا ندید الا ہرم بن حیان رحمۃ اللہ علیہ گفت چون درجہ شفاعت اولیس شنیدم مرا از زوادی

بر من غالب شد بکوفه آدم و او را طلب کرد و من ناگاه بر کنار فرات یافتم که وضو می ساخت و جامه می شست
 بدان صفت که شنیده بودم و او را بشناختم سلام کردم جواب داد و در من بگریست خواستم تا دستش بگیرم
 ندا و گفتم رحمت خدا یا او پس و غفر لک چندان گریه بر من افتاد و از دوستی و و از رحم که مرا بروی آمد
 از ضعیفی حال و او پس بگریست و گفت خدایا یا هر م بن حیان چه آورد و ترا که راه نمود بمن گفتم نام من
 و پدر من چه دانستی و مرا بچه شناختی و سرگز مرا ندیده گفت نَبَاَنِی الْعَلِیْمُ الْحَنِیْفُ آنکه هیچ چیز از علم او
 بیرون نیست مرا خبر داد و روح من روح ترا شناخت که روح مومنان با یکدیگر آشنا باشد گفتم مرا خبری روست
 کن از رسول علیه الصلوٰۃ و السلام گفت من ویرا در نیافتم اما اخبار و از دیگران شنیده ام و نخواهم که محدث
 و مفتی و مذکر باشم مرا خود مشغله هست که بدین بنی پردازم گفتم آیتیه بر من خوان تا از تو بشنوم گفت اَعُوْذُ
بِاللّٰهِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ و زار بگریست پس گفت چنین میگوید خداوند جل جلاله وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ
إِلَّا لَّیْعَبُدُونِ و مَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا عِبْدَیْنِ و مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَکِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا یَعْلَمُوْنَ تا اینجا که هو العزیز الرحیم بر خواند آنگاه بانگی بکردند استم که عقل از و برفت پس گفت
 ای پسر حیان چه آورد ترا اینجا گاه گفتم آنکه تا با تو انس گیرم و بتو بیایم گفتم من سرگز ندانستم که سیکه
 خدایا شناخت با غیر او انس تواند کرد و بغیر از و بیایم هر م گفتم اندکے مرا وصیت کن گفت مرگ زیر بالین
 دار چون بختی و پیش چشمم دار چون بر خیزی و در خر دی گناه منگرد بزرگی او بگر که در و عاصی شدمی که اگر
 گناه را خود داری خداوند را خرد داشته باشی هر م گفتم بجا فرمائی تا مقام کنیم گفت بشام گفتم آنجا
 چگونه گفت اُف ازین دلها که شک برو غالب شده است و پند پذیرد گفتم وصیت دیگر کن گفت یا پسر حیان
 پدرت ببرد و آدم حوا و نوح و ابراهیم و موسی و داود علیه السلام مردند و محمد صلی اللہ علیہ وسلم مرد و ابو بکر خلیفه را و مرد و عمر
 برادر مرد و او را عمره گفتم رحمت خدا عمر نموده است گفت حق تعالی مرا خبر داد از مرگ او پس گفت من تو از جمله مردگانم
 و صلوٰۃ داد و دعائے کرد و گفت وصیت من آنست که کتاب خدا و راه اهل صلاح پیش گیری یک ساعت از
 یاد کردن مرگ غافل نباشی و چون بقوم خویش برسی ایشانرا پند دهی نصیحت از خلق خدا باز نگیری و یک
 قدم از موفقت جماعت است کشیدند از منی تا ناگاه بیدین نشوی و ندانی و در دوزخ افی و دعائے چند بگفت و
 گفت فقی یا پسر حیان نه تو مرا بینی و نه من ترا و مرا بدعا یاد دار که من ترا بدعا یاد دارم و تو ازین جانب و ما من
 از آنجا نب و دم گفتم خواستم تا یک ساعت با و بروم نگذاشت و بگریست و مرا بگریه آورد و من برفا و مینگریستم

تا ناپیداشد و بعد از آن خبر و نیافتم و گفت پیشتر سخن که بامین گفت از چهار بار بود رضی الله عنہم و بیج گوید که
رفتم تا اولین بپیم در نماز بادیافتم چون از نماز فارغ شد و به تسبیح مشغول گشت تا نماز پیشین شد بعد از آن نماز
دیگر و همچنین تا سه روز تسبیح نخورد و نخواست شب چهارم او را گوش دهم اندک خواب کرد و از جائے رحبت و
در مناجات آمد و گفت الہی تو پناه بگیرم از چشم پر خواب و از شکم پر گشتم مرا بسندہ است و باز گشتم و گویند
ہرگز شب نختہ و گفتے ہذہ لیلۃ السجود و ہذہ لیلۃ الرکوع و ہذہ لیلۃ القیامۃ و ہر شب
بنوع دیگر زندہ میباشے گفتند یا اولیس چگونه گفت در سجود میخواہم کہ سبحان ربی الاعلیٰ گفتے باشم کہ صبح میدہ
باشد میخواہم کہ مثل عبادت آسمانیان کنم از وے رسیدند کہ خشوع در نماز چیست گفت آنکہ نیزہ بروے زند
خبرش نباشد و باوے گفتند چونی گفت چگونه باشد یکہ باید او بر خیزد و نداند کہ اجل تا شب مہلت میدہدش
یا نہ گفتند کار چگونه است گفت آہ از بے زادی و درازی راہ **نقل** است گفت اگر خدا تعالی را پرستش
کنی لعبادت آسمانیان و زمینیان از تو پذیرد تا باورش نداری گفت چگونه باورش ندارم گفت این باشی
بدانچہ ترا پذیرفتہ است و فارغ باشی تا در پرستش او بچیزے دیگر مشغول نباید بود گفت ہر کہ سہ چیز را دوست
دارد و درخ بد و بزرگ گردنش نزدیک تر باشد طعام خوش خوردن و لباس نیکو پوشیدن و با توانگران نشستن
اولیس را گفتند در نزدیک تو مردست کہ سہی سال است در گوشستہ و کفن در گردن آویختہ و میگردد گفت مرا آنجا
ببرید تا بہ بنیم نزدیک او بروند دید زرد و زحیر شدہ و از گرہ خشک ماندہ گفتے فلان قل شغلك القبر عن
الله یعنی گور و کفن ترا از خدا تعالی مشغول گردانیدہ است و برین ہر دو باز ماندہ و این ہر دو حجاب راہ
توشدہ است آن مرد بنویس و این آفت در خود دید حال بر و کشف شد نعرہ برد و دران گور جان بداد اگر گور
و کفن حجاب خواب بود دیگر برین قیاس کن کہ چہ خواب بود **نقل** است کہ سہ روز طعام و آب نخوردہ بود در روز
چہارم بیرون آمد یک دینار زر در راہ دید نگرفت کہ آنکسے افتادہ باشد و برفت تا علف بخورد و گوسفند را دیدن
گرم در دمان گرفتہ بیامد و در پیش او نہاد اولیس گفت مگر از آن کسے است آن گوسفند بسخن آمد و گفت من بندہ آن ضمیم
کہ تو بندہ اونی چون آنرا بگرفت گوسفند ناپدید شد مدحت و فضایل آن بس بسیار است و بیشتر در ابتدا شیخ ابوالقاسم
کہ کافی اویسی بودہ است و سخن اولیس است کہ من عرف الله تعالی لا ینحی علیہ شیء ہر کہ خدا را شناخت
تسبیح چیز بر و پوشیدہ ماند یعنی خدا را بخدا توان شناخت عرف ربی بر ربی ہر کہ خدا را بخداے بداند ہمہ چیز
بداند و گفت السلامۃ فی الوحۃ یعنی سلامت در تنہائی است و تنہا آن بود کہ فرد بود و وحدت

آنکه خیال غیر نگنجد تا سلامت بود که تنها بصورت گیری درست نبود که الشیطان یفر عن الاثنین و سخن است که عليك بقلبك بر توست بر دل تو یعنی دل حاضر داری تا غیر در راه نیابد و گفت طلبت الرفعة فوجدته فی التواضع و طلبت الرياسة فوجدته فی نصیحة الخلق و طلبت المروة فوجدته فی الصدق و طلبت الفخر فوجدته فی الفقر و طلبت النسبة فوجدته فی التقوی و طلبت الشرف فوجدته فی القناعة و طلبت الراحة فوجدته فی الزهد و طلبت الاستغناء فوجدته فی التوکل نقل است که همسایگان او گفتند که ما او را از دیوانگان می شناسیم درخواست کردیم و خانه از برای او ترتیب کردیم ایچ وقت وجهی آبخنان نبودش که روزی بکشاد و طعام او آن بود که دانه خرما چیده و بفر و ختنه و بدان طعام خرید و و افطار کرد و اگر خرما یافته آنها بفر و ختنه و صدقه داد و و جامه او که نه بود که از مزبلیها بر چیده بود و نماز کرد و در هم دوخته و وقت نماز اول بیرون شد و بعد از نماز ختنه بپایید و هر جا که بود که کوکان او را سنگ زدند و او گفته بسنگ خر و زیند تا خون بیرون نشود و طهارت نم نشکند که مرا غم نماز است غم پائے نه گویند که در آخر عمر پیش امیر المؤمنین علی آمد رضی الله عنه و در موافقت او در صفین حرب میکرد تا شهید شد و بدانکه قومه باشند که ایشان را اویسیان گویند که ایشان را به پیر حاجت نبود که ایشان را بے واسطه غیر چنانکه اویس را داد اگر چه بظاهر خواجه انبیاء را علیه السلام ندید اما پرورش از او می یافت نبوت او را می پرورد و حقیقت هم بود و این مقام عظیم عالی است تا که اینجار ساند و این دولت رو بکه نماید و السلام

باب سوم در ذکر حسن بصری رحمه الله علیه

آن پرورده نبوت آن خورده فتوت آن کعبه عمل و علم آن قبله ورع و علم آن سبق برده بصاحب صدری صدر سنت حسن بصری مناقب و بسیارست و محامدا و بیشمارست صاحب علم و معامله بود و دایم خوف و حزن حق او را فرو گرفته و مادر و از موالی ام سلمه بود رضی الله عنها چون مادرش بکار مشغول شد حسن در گریه آمد ام سلمه پستان در دامن او نهاد و تا او بکیید و قطره چند شیر پدید آمد چندین هزار برکات که حق تعالی در او پدید آورد همه از اثر خاتون مصطفی بود نقل است که حسن طفل بود یک روز از کوزه رسول آب خورد در خانه ام سلمه رسول گفت که این آب که خوردی گفت حسن بصری فرمود که چندان که ازین آب خوردی علم من بدو سرایت کند و نیز روایت کنند که رسول پیغمبر علیه الصلوٰة والسلام در خانه ام سلمه آمد حسن را در کنار او نهاد و دند

رسول او را دعا کرد هر چه یافت از آن دعا یافت نقل است که چون او در وجود آمد او را بخدمت عمر خطاب
 آوردند گفت سموه حسنا فانه حسن الوجه و احسن نام نهید که نیکو رو و لیست ام سلمه رضی الله عنها پرورش
 و تعهد او میکرد و بحکم شفقتی که بر او داشت شیرش پدید آمد تا پوسته میگفتی خداوند او را مقتدای خلق گردان
 تا چنان شد که صدوسی تن صحابه را در یافت هفتاد از آن بدری و ارادت او بحسن بن علی بود و در علوم
 رجوع بدو کرد و در تحفه آورده است که ارادت حسن بن علی بود و خرقة از او گرفت و ابتدای توبه او آن بود که او
 گوهر فروش بود او را حسن بن لوی گفتند وقتی بروم شد و بنزدیک وزیر رفت ساعتی پیش او بود وزیر گفت
 ما جائے میرویم موافقت کنی گفت کنم فرمود تا اسپه برائے حسن مزین کردند و بصری رفتند حسن خیمه دید
 از دیبائے روحی زده باطناب ابریشمی و میخائے زرین و سپاه گران دید با آلت حرب که گرد خیمه درگشتند
 و چیزے بگفتند و برفتند و بعد از آن پیرانی چند باشکوه دید که همچنان کردند آنگاه فیلسوفان و دبیران
 قریب چهار صد تن دید که گرد خیمه برگشتند و همچنان کردند پس کنیزان ما هر وے قریب دویست تن دید
 هر یکے با طبقے پر زر و جواهر بر سر گرد خیمه برآمدند و چیزے بگفتند و برفتند پس قیصر و وزیر در خیمه شدند
 و بیرون آمدند و برفتند حسن گفت من متحیر شدم و گفتم آیا این چه حال باشد پس از وزیر سوال کردم گفت
 قیصر را پسری بود صاحب جمال و در انواع علوم کامل و در میدان معرکه بینظیر و پدر بروے بصد هزار دل
 عاشق بود ناگاه بیمار شد طبیبان حاذق از معالجت او عاجز شدند عاقبت وفات کرد او را در آن خیمه
 دفن کرده اند هر سال یکبار زیارت او آیند اول آن سپاه گران که دیدی گرد آن خیمه بایند و گویند ای شاهزاده
 ما اگر این حال که ترا پیش آمد بجنبگ دفع شدی ما همه جانها فدا کردیم تا ترا باز ستدیم اما این حال انکس
 ست که با او هیچ روے کارزار نتوان کرد آنگاه فیلسوفان و دبیران بایند و گویند ای شاهزاده
 اگر بدانش و فیلسوفی و خرده شناسی دفع این حال توانستی کرد بگردیم این بگویند و باز گردند پس
 پیران محترم بایند و گویند ای ملک زاده اگر شفاعت وزاری دفع حال تو توانستی کرد بگردیم اما
 این حال انکس ست که شفاعت وزاری بکار نیاید درین قضیه پس کنیزکان ما هر وے با طبقهائے
 در و جواهر بایند و گویند ای خداوند کار ما اگر مال و جمال ترا باز توانستی خریدن خود را فدای تو کردیم
 اما این حال باکس ست که مال و جمال را پیش او قدر نیست پس قیصر با وزیر در خیمه روند و گویند ای جان پدر
 بدست پدر چیست براه تو لشکر گران آوردیم از فیلسوفان و پیران شفیعان و رانے زنان و صاحب جمالان

و مال و نعمت های الوان و خود نیز آدم اگر بدین تدبیر با دفع این حادثه ممکن بود همه را در کار تو کردی و هر چه توانستی
 کردن بجا آوردی اما این کار کس است که پدر تو و هر چه در عالم است همه در قبضه قدرت او عاجزند سلام ما بر
 تو باد تا بسال دیگر این بگوید و باز گرد و این سخن در دل حسن چنان کار کرد که از کار برفت و تدبیر بازگشتن
 کرد و به بصره آمد و سوگند خورد که دیگر در دنیا نماند و تا عاقبت و چنان خویشتن را در عبادت و مجاهده
 در افکند که در آن عهد کس را آن مجال نبود چنانکه مدت هفتاد سال طهارت او در متوضا نقض میشد و در عزت
 از همه مردم انقطاع کرد تا از جمله بزرگواران چنانکه یک روز برخاست و گفت چرا حسن مهتر و بهتر است بزرگ
 گفت از بهمت آنکه جمله خلایق را بعلم او حاجت است و او را بجز از حق احتیاج نیست و همه در دین بد و حاجتمند
 اند و او بدین سبب مهتر است نقل است که در هفته یکبار وعظ گفتی و چون در مجلس رابعه را ندیدے
 ترک کردے مردم میگفتند چندین بزرگان و خواجگان آمده اند اگر پیرزنی نیامد چه باشد گفتے آری شریعت
 که بوجوه پیلان ساخته باشیم در سینه موران نتوانیم ریخت و چون در سخن گرم شدے روے بر ابعه کرد
 و گفتے هذا من جمرات قلبك یا سیدہ این گرمی از گرمی دل تست آو و سوال کردند که جماعت انبوه
 که در وعظ حاضر میشوند بدین شاد میشوند گفت ما بکثرت شاد نمیشویم اما اگر در ویشے سوخته حاضر شود بدین
 شاد شویم پرسیدند مسلمانان چیست و مسلمانان کیست گفت مسلمانان در کتابهاست و مسلمانان در زیر خاک
 گفتند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند آن چیست که ورع را تباه کند گفت طمع گفتند که جنات
 عدن چیست گفت کوشکے است از زر که در نیاید و روے مگر پیغمبرے یا صدیقے یا شهیدے یا سلطان دل
 گفتند طبیب بیمار معالجه دیگران چون کند گفت اول علاج خود کند آنگاه علاج دیگران گفت سخن بشنود که علم
 من شمارا سود دارد و بے عملی من شمارا زیان ندارد و سوال کردند که دلہائے مآخفہ است که سخن تو اثر نمیکند
 چه کنیم گفت دلہائے شامردہ است خفہ را جنبانی بیدار شود مردہ بیدار نمیشود و سوال کردند که قومے بسخن ما را
 چنان میترسانند که دل از خوف پاره پاره میشود گفت روا بود امر و باز ترسانندگان ہم صحبت باشند فردا
 در خوف بمانند گفتند قومے سخن ترا یاد میدارند تا بران اعتراض کنند و عیب نهند گفت من خود را دیدم که طمع
 فردوس اعلی و مجاورت حق تعالی میکنم و هرگز طمع سلامتی از مردم نکنم که آفریدگار ایشان از زبان ایشان بسلامت نیست
 گفتند بعضی میگویند که خلق را دعوت آنگاه کنید که نفس خود را پاک کرده باشید گفت شیطان در آرزو آنست که در
 امر معروف و نہی منکر بسته شود گفتند مومن حسد کند گفت برادران یوسف را فراموش کردید لیکن چون سبے از سینه

بیفکنند زیان ندارد و نقل است که حسن مرید داشت هرگاه که آیت از قرآن بشنود خوشین را بر زمین زد
 گفت این که میکنی توانی که نکنی پس آتش نیستی که بر محال عمر خود زدی و اگر توانی نکنی ما را بده منزل پس پشت
 بگذشتی پس گفت الصعقة من الشیطان هر که با نگی کند قاصد آن نیست مگر از شیطان که یک روز مجلس میداشت
 حجاج درآمد بالشکریان و تیغها کشید بزرگ حاضر بود گفت امروز حسن را امتحان کنیم حجاج بنشست حسن یک
 ذره در و نگر نیست آن بزرگ گفت حسن است چون مجلس تا خرسید حجاج نزدیک حسن شد و دستش را بوسید
 و گفت انظر و الی الرجل اگر میخواهید که مردی ببینید در حسن نگرید حجاج را بخواب دیدند در عرصات قیامت
 گفتند چه میطلبی گفت آنکه موصدان طلبند و این سخن را در حالت نزع گفته بود که خداوند اغفاری و اکرم الاکرمی
 خود بدین شتی تنگ حوصله بنام که غفارم که همه یکدل و یکزبانند که مرا فردا خواهی گذاشت و نخواهی آمرزید
 بستیزه ایشان بیا مرز و بدیشان بنام که فقال لما یؤید منم این سخن را بحسن گفتند گفت این خبیث
 آخرت را نیز بطراری خواهد برد و نقل است که علی رضی الله عنه بصره درآمد چهار شتر بر میان بسته و سه روز
 باشد فرمود تا جمله منبر را بشکستند و مذکر از منع کردند مجلس حسن درآمد حسن سخنی میگفت سوال کرد تو
 عالمی یا متعلم گفت هیچ کدام سخنی از پیغمبر بمن رسیده است باز میگویم علی مرتضیٰ او را منع نکرد و گفت این
 جوان شاید سه سخن است پس برفت حسن دانست که او علی است از منبر فرو آمد و از پی او روان شد تا بدور رسید
 گفت از بهر خدا مرا طهارت کردن بیا موز جائے است که آنرا باب الطشت گویند طشت آوردند تا حسن را
 وضو ساختن بیا موخت و برفت و یکبار در بصره خشکسالی بود و دویست هزار خلق برفتند باستسقاء و منبر
 نهادند و حسن بر منبر فرستادند تا دعا کند حسن گفت اگر میخواهید تا باران آید مرا از بصره بیرون کنید چندان
 خوف بر و غالب بوده است که چنان نقل کرده اند که چون نشسته بود گفتی که مگر پیش جلا دشت است
 و هرگز کسی او را خندان ندیده در و عظیم داشته است که روزی مردی را دید که میگفت گفت چرا میگری گفت
 مجلس محمد کعب قرظی بودم و نقل کرد که مردی باشد از مومنان که بشومی گناهای چندین سال در دوزخ باندگفت
 کاشکے حسن از آنها گشته که بعد از هزار سالش بیرون آرند از آتش نقل است که روزی این خبر بخوانند که
 آخر من یخرج من النار یقال له هناد آخر یکم از دوزخ بیرون آید ازین است بعد از هشتاد سال نهاد
 باشد گفت کاشکے حسن آن مرد بود و نقل است که حسن شبی در خانه مینالید گفتند این ناله تو از چیست چنین
 روزگار که تو داری گفت ازان میگویم که نباید بے علم و قصد من کار رفتم باشد یا قدم بخطا جائے نهاد

باشم که آن بر درگاه حق پسندیده نبود پس حسن گفته باشد برو که ترا بر درگاه ماقدرے نما ندین هیچ طاعتی ترا قبول نخواهم کرد **نقل است** که بر بام صومعه چندان گریسته بود که اشک از ناودان روان شد یکے میگذشت برو یکے گفت آیا این آب پاک است یا نه حسن گفت بشوے که آب چشم عاصی است یکبار بنماز جنازه رفت چون مرده را دفن کردند و خاک است کردند حسن بر سر آن خاک نشست و چندان بگریست که خاک گل شد پس گفت ای مردمان اول و آخر محدث است آخر دنیا گور است و اول آخرت گور است القبر منزل من منازل الاخرة چه مینازید بجای که آخرش این است و چنانچه رسید از عالمی که اولش این است چون اول و آخر شما اینست ای اهل غفلت کار اول و آخر بسازید تا جماعتی که حاضر بودند چندان بگریستند که همه یک رنگ شدند **نقل است** که یکروز بگورستانه بگذشت با جمعی گفت درین گورستانه مردانے اند که سر بهمت ایشان بهشت بهشت فروخته آمده است ولیکن چندان حسرت با خاک ایشان آمیخته است که اگر ذره ازان حسرت بر اهل آسمان عرضه کنند همه از هم فروریزند **نقل است** که در حال کودکی معصیت بروے رفته بود هرگاه که پیراهن نو بدوخته آن گناه را برگریبان آن پیراهن نوشته پس چندان بگریسته که هوش از اوے برفته و قتی عمر بن عبد العزیز رضی الله عنه نامه نوشت بدو و گفت مرا نصیحت کن چنانکه یاد دارم و آنرا امام خود سازم حسن این نوشت که چون خدایے باتست بیم از که داری و اگر خدایے باتو نیست امید از که داری و وقتی دیگر حسن نامه بدو نوشت که آنروز آمده گیر که باز پسین کسے بمیرد او جواب نوشت که آنروز آمده گیر که دنیا خود هرگز نبود و آخرت نبود و وقتی ثابت بنانی رحمة الله علیه حسن نامه نوشت که مے شنوم که هیچ خواهی رفت میخواهم که در صحبت تو باشم جواب نوشت که بگذار تا در ستر خدایتعالی زندگانی کنیم که از بهم بودن عیب یکدیگر حاصل آید و یکدیگر را بدشمردن گیریم **نقل است** که وقتی سعید جبر در نصیحت میگفت سه کار مکن یکے قدم بر بساط سلاطین منه اگر همه محض شفقت بود و دوم با هیچ سر پوشید بخلوت نمشین اگر همه راجعه بود و تو او را کتاب خدایے آموزی سوم هرگز گوش خود عاریت مده مزا میرا اگر چه درجه مردان مرد داری که از آفت خالی نبود و آخر الامر زخم خویش بزندانک دنیا گرفت که از حسن پرسیدم که عقوبت عالم چه بود گفت مردن دل گفتم مردن دل چیست گفت حُب دنیا عبد الله گفت بامدادے برخاستم تا بنماز جماعت بروم بدر مسجد حسن آمدم در بسته بود و حسن دُعای میکرد و قومی آمین میگفتند گفتم مگر یاران حسن اینجا اند زمانے صبر کردم تا صبح برآمد دست بردر نهادم در باز شد در رفتم حسن را تنها دیدم متحیر ماندم چون نماز بگذاردم قصه با او گفتم که خدایے را مرا ازین حال آگاه کن گفت با کسے مگوے هر شب آینه پریشان آیند من با ایشان علم میگویم و دعای میکنم

و ایشان آئین میگویند نقل است که حسن دعا کرد و جیب مجبی و امن برداشته که اجابت ہے یمیم بزرگے گفت
 با حسن حج رفتیم ما را تشنگی رسید بسر چاہے رسیدیم و لو ورسن ندیدیم حسن گفت چون من در نماز روم شما آب
 خورد پس در نماز شد ما بسر چاہے رفتیم آب بسر چاہ آمدہ بود باز خوردیم کیے از یاران کوزہ پر کر دہنہان آب
 بچاہ فرو شد حسن چون از نماز فارغ شد گفت خداے راستوارند اشتید تا آب بچاہ فرورفت پس از انجا
 برقتیم حسن در راہ خرمائے یافت برگرفت و با داد بخوردیم دانہ اوزرین بود بدینہ بردیم و از ان دانہ طعام
 خریدیم و صدقہ دادیم ابو عمر و امام قرآن تعلیم کردے کو دے کے امر و خوب روے بیامد کہ قرآن آموزد ابو عمر و
 دروے بنظر خیانت نگہ کرد و از الف احمد تاسین من الجنة والناس فراموش کرد آتشے دروے افتاد بقرار
 شد بنزدیک حسن رفت و حال باز گفت حسن گفت اکنون وقت حج است برو حج بگذار چون فارغ شوی بسجد
 خیف رو پیرے بینی در محراب وقت بروے تباہ کن صبر کن تا خالی شود پس با او بگوے تا دعا کند ابو عمر
 بہچنان کرد و در گوشہ مسجد نشست پیر با ہیبت دید خلقے بگرداوشستہ چون زمانے برآمد مردے درآمد با جامہائے
 سپید پاکیزہ خلق پیش او باز شدند سلام کردند و سخن گفتند با یکدیگر چون وقت نماز شد آن مرد برفت و خلق
 نیز با او رفتند آن پیر خالی ماند ابو عمر و گفت پیش او رفتیم و سلام کردیم اللہ اللہ مرا فریاد رس حال باز گفتیم غمناک
 شد و بدنبال چشم بآسمان نگہ کرد و ہنوز سر در پیش نیاوردہ بود کہ ہمہ قرآن بر من کشادہ شد ابو عمر و گفت
 من از شادی در پائش افتادم پیر گفت ترا بمن کہ نشان داد گفتم حسن بصری گفت حسن مارا رسوا کرد ما نیز
 اورا رسوا کنیم او پردہ ما دید ما نیز پردہ او بدیدیم پس گفت آن پیر دیدی کہ بعد از نماز پیشین درآمد و پیش از ہمہ
 برفت با جامہائے سفید کہ ہمہ اورا تعظیم کردیم گفت دیدم گفت حسن بود ہر روز نماز پیشین بصرہ کند و اینجا آید
 و با ما سخن گوید و نماز دیگر بصرہ برود آنگاہ گفت ہر کہ چون حسن امامے دارد دعا از ما چاہد نقل است کہ در عہد
 حسن مردی را پسے بزیان آمد و آن مرد عظیم فرو ماند حال خود با حسن بگفت حسن آن پس را بچہار صد درم از تو
 بخرد و سیم وادشب آن مرد مرغزارے بخواب دید در بہشت واپسے در ان مرغزار و چہار صد کرہ ہمہ خنک
 رسید کہ این اسپان از آن کیست گفت نہ بنام تو بود اکنون با نام حسن کردند چون بیدار شد پیش حسن
 آمد و گفت اے امام بیع اقالت کن کہ پشیمان شدم حسن گفت برو کہ آن خواب کہ تو دیدہ من پیش از تو دیدہ ام
 آن مرد غمگین باز گشت شب دیگر حسن کو شکہا و منظرہ دید پرسید کہ این از آن کیست گفتند از آن کسیکہ
 بیع اقالت کند حسن با داد آن مرد را طلب کرد و بیع اقالت کرد و نقل است کہ حسن ہم سایہ داشت آتش پرست

نام او شمعون بیمار شد و کارش بتنگ سیدیکے بیامد و حسن گفت کہ ہمسایہ را در باب حسن ببالین اورفت
 اورا دید از دو آتش سیاہ شدہ گفت بترس از خداے کہ ہمہ عمر میان آتش و دود بسر بردی اسلام آرتا باشد کہ
 بر تو رحمت کند شمعون گفت مرا سہ چیز از اسلام باز میدارد یکے آنکہ شما دنیا را مے نکوہید و شب و روز دنیا
 میطلبید و دوم آنکہ میگوئید مرگ حق است و سیچ ساختگی مرگ نمیکنید سوم آنکہ میگوئید کہ دیدار حق تعالی دیدنی است
 و امروز ہمہ کارے میکنند کہ خلاف رضائے اوست حسن گفت این نشان آشنایان است پس اگر مومنان چنین
 میکنند تو چه میکنی ایشان بیگانگی او مقرند و تو عمر در آتش پستی صرف کردہ تو کہ ہفتاد سال آتش پرستیدہ ام
 کہ نہ پرستیدہ ام ہر دورا بسوزد و حق تو نگذارد اما خداوند من اگر خواهد آتش را زہرہ نبود کہ موے بر تن من بسوزد
 اکنون بیاتما ہر دو دست در آتش کنیم تا ضعف آتش و قدرت خدا تعالی مشاہدہ کنی این بگفت و دست در
 آتش نہاد و پیدا شد کہ یکذرہ متغیر نشد و بقدرت خدا آذر دہ نشد شمعون چون آن بدید متغیر شد و صبح
 آشنائی یافتن گرفت حسن را گفت اکنون مدت ہفتاد سال است کہ آتش پرستیدہ ام اکنون نفس چند ماندہ
 است چه تدبیر توانیم کرد حسن گفت تدبیر تو آسانست کہ مسلمان شوی شمعون گفت اگر خطے بدہی کہ حق تعالی
 مرا عقوبت نکند ایمان آرم حسن خطے نوشت شمعون گفت بفرا مے تا عدول بصرہ برین گواہی نویسند چون نوشتند
 حسن خط بدو داد شمعون بہائے مے بگریست اسلام آورد و حسن را وصیت کرد کہ چون وفات کنم مرا چون
 بشویند تو بدست خویش در خاک نہ و این خط در دست من نہ کہ حجت من این خواهد بود فردا پس شہادت آورد و
 بر دهن وصیت او بجائے آورد و او را دفن کرد و خلق انبویہ برو نماز کردند حسن در آن شب از اندیشہ سخت ہمہ
 شب نماز بود و با خود میگفت این چه بود کہ من کردم من خود غرقہ شدہ ام غرقہ دیگر را چون دست گیرم
 بر ملک خویش ہیچ دست نیست بر ملک خداے چرا سبھل کردم در این اندیشہ در خواب رفت شمعون را دید
 چون شمعے تاجے بر سر دحلہ در بر خندان رو در مرغزار بہشت میخرامید حسن گفت اے شمعون چگونه گفت
 چہ مے پرسی چنین کہ مے بینی مرا در سرائے خود فرو آورد و بفضل خود و دیدار خود نمود بکرم خود و از آنچه از لطف
 حق من فرمود در صفت و عبارت نیاید اکنون تو بارے از بد رفتاری بیرون آدی بگیری این خط کہ بدین جاست
 نیست چون حسن از خواب بیدار شد آن خط را در دست دید گفت خداوند اعلیٰ معلوم است کہ کار تو بعلت نیست
 بلکہ محض فضیلت بردرتو کہ زبان کند کہ گبر ہفتاد سالہ را بیک کلمہ بقرب خود راہ دہی مومن ہفتاد سالہ را
 محروم گذاری نقل است کہ حسن چند شکستگی داشت کہ در ہر کہ نگریستے اورا از خود بہتر دانستے روز یکبار دحلہ

میگذشت سیاه را دید باز نه قرابه در پیش نهاده و می آشامید بخاطر حسن گذشت که آیا این مرد از من
 بهتر است و باز گفت که این مرد از من بهتر بود که باز نه قرابه نهاده و می آشامد درین اندیشه بود که کشتی گرانجا
 در رسید و در گشت و غرق شد هفت تن در آنجا بودند آن سیاه در آب افت و شش تن را بیرون آورد پس
 بحسن کرد و گفت اگر از من بهتری بر خیز من شش تن را خلاص دادم تو یک را خلاص ده ای امام مسلمانان
 آن زن مادر منست و در آن قرابه آبست که می آشامیدم خواستم که ترا امتحان کنم تا کوری یا بینا معلوم
 شد که تو کوری حسن در پا او افتاد و عذر خواست و دانست که او گماشته حق است و گفت ای سیاه
 چنانکه آن قوم را از دریا خلاص دادی مرا نیز از دریای پندار خلاص ده گفت چشمت روشن باد تا بعد
 از آن چنان شد که البته خود را به از کس تصور نکرد و تا وقت سگ بید گفت الهی مرا بدین سگ گیر یک
 سوال کرد که تو بهتری یا سگ گفت اگر از عذاب بهم به باشم و اگر گرفتار شوم بعزت خدای که او از صد
 چو من بهتر نقل است که بسح حسن رسانیدند که فلان کس ترا غیبت کرده است طبقه رطب نزدیک
 آن مرد تحفه فرستاد بر سبیل عذر و گفت بلغنی انک اهدیت الی حسناتک فاردت انکافیک
 علیها فاعذرنی فانی لا اقدران اکافیک علی الا تمام بمن رسید که حسنات خویش را
 بجزیده اعمال من نقل کرده خواستم که مکافات نماید معذور دار که مکافات چنین مبرتنه سبیل
 کمال اقامت نتوان کرد و نقل است که حسن گفت که از سخن چهار کس عجب داشتم که او که دست و منته
 دزدی گفت چگونه گفت روزی جامه از منته در شدم گفت خواجه حال ما هنوز پیدا نیامده است تو جامه از
 من در بکش که کار و دشمنانی الحال خدا داند که چه شود و مستی را دیدم که در میان و حل میرفت افتان خیزان
 گفتم قدم ثابت دار تا نیفتی گفت تو قدم ثابت دار با این همه دعوی اگر من بیستم مستی باشم بگل آلود
 بر خیزم و بشویم و اینمعنی سهل کاریست اما تو از افتادن خود ترس این نیز در دلم اثر کرد و او که چراغ
 می برد گفتم از کجا آورده این روشنائی در حال باد و بر چراغ دیدم و گفت تو بگو که کجاست تا من
 بگویم که از کجا آورده ام و عورتی را دیدم سر برهنه و هر دو دست برهنه خشم آلود با جامه عظیم از شوهر با من
 شکایت میکرد گفتم روی و دست پوش گفت من در دوستی نخلوتی چنانم که عقل از من زایل شده است
 چنانکه اگر مرا خبر نمیدادی همچنین از عشق او بیازار فرو خواستم شد تو با این دعوی در دوستی خالق چه
 بودی اگر ناپوشیدگی رو من ندیدی نقل است که چون او از منبر فرو آمد و تنه چند را ازین طائفه

باز گرفته و گفته بیا ید تا نور نشر کنیم روزی یکے نه از اهل این حدیث بود با ایشان در رفتن آمدن گفت باز گرد
 و یک وزیران خود را گفت شما مانده اید با صحاب سول ایشان شاد شدند حسن گفت برو دریش نه بچیزے دیگر اگر
 شمار بران قوم چشم افتادے همه در چشم شما دیوانه نموند و اگر ایشان را بر شما اطلاع افتادے یکے را از شما
 بمسلان بخوانند دے که ایشان مقدمان بوده اند بر اسپان راهوار رفتند چون مرغ و باد و ما بر خزان پشت ریش
 مانده ایم نقل است که اعرابی پیش حسن آمد و از صبر سوال کرد گفت صبر برد و گونه است یکے بر بلا و مصیبت دوم
 بر چیز ما که ما خداے از ان نهی کرده است و چنانکه حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت من هرگز زاهد تر از تو ندیدم و
 صابر تر از تو نشنیدم حسن گفت ای اعرابی زهد بجز از جهت میل است و صبر من از جهت جزع اعرابی گفت معنی
 این سخن بگوے که اعتقاد من مشوش گشت گفت صبر من در بلایا در طاعت ناطق است بر ترس من از آتش و دوزخ
 و این عین جزع بود و زهد من در دنیا رغبت است با خرت و این عین نصیبه طلبی است پس گفت صبر آنکس قویست
 که نصیبه خود از میان برگیرد تا صبرش حق را بودن ایمنی تن خود را از دوزخ و زهدش حق را بودن وصول خود را
 به بهشت و این علامت اخلاص است و گفت مرد را علی باید نافع و علی باید کامل و اخلاص با و قناعت مشیج
 صبرے با و چون این هر سه آمد از پس آن ندانم تا چه کنند با و و گفت گو سپند از آدمی آگاه تر است از آنکه بانگ
 شبان او را از چرا باز دارد و آدمی سخن خداے از مراد خود باز ندارد و گفت بهشتی بدان مرد را بدگمان کند به نیکان
 و گفت اگر کسے را بنجر خوردن خواند و دو ستر از ان دارم که بطلب دنیا و گفت معرفت آنست که در خود ذره خصومت
 نیابی و گفت بهشت جا و دانی بے پایان بدین عمل روزے چند نیست به نیت نیکوست و گفت اول اهل بهشت
 به بهشت نگرند مفصل هزار سال بخود شوند از بهر آنکه حق تعالی برایشان تجلی کند اگر در جلالش نگرند مست همیت
 شوند و اگر در جمالش نگرند غرق وحدت شوند و گفت فکرت آئینه است که حسنات و سیئات تو بتو نماید و گفت
 هر که اسخنی از سر حرکت است آن عین آفت است و هر که خاموشی از سر فکرت است آنهمه شهوت و غفلت است و
 بر نظر که نه از سر عبرتست آنهمه لهو و ذلتست و گفت در تورات است که هر که قناعت کرد از خلق بے نیاز شد چون
 از خلق عزلت گرفت سلامت یافت و چون شهوت زیر پای کرد از او گشت و چون از حسد دست برداشت
 مودت ظاهر گشت و چون روز چند صبر کرد بر خورداری جاوید یافت و گفت پیوسته اهل عقل خاموشی معاودت
 کنند تا وقتیکه دلهاے ایشان در نطق آید پس آن بزرگان سرایت کند و گفت در ورع سه مقام است یکے آنکه بنده
 سخن نگوید مگر بحق خواه در چشم باشد خواه راضی دوم آنکه اعضائے خود را نگاہ دارد از هر چه چشم خداے در ان بود سوم

آنکه قصد و در چیز بود که خدایتعالی در آن رضا داده است و گفت ثقیال ذره از ورع بهتر از هزار سال نماز و روزه است و گفت فاضلترین اعمال فکر است و ورع و گفت اگر بدانم که در من نفاق نیست خود را از هر چه در روی زمین است دوستدارم و گفت خلاف باطن و ظاہر از جمله نفاق است و گفت هیچ مومن نبوده است از گذشتگان و نخواهد بود که نہ بر خود می لرزد که مبادا منافق باشم و گفت ہر کہ گوید مومنم حق مومن است یقین و گفت مومن آنست کہ آہستہ بود و چون حاطب اللیل نبود یعنی چون کسی نبود کہ ہر چه تواند کرد بکند و ہر چه زبان آید بگوید و گفت نہ کس را غیبت نیست صاحب ہوا را و فاسق را و امام ظالم را و گفت در کفارت غیبت بسندہ است استغفار اگر بکلی بخوابی و گفت مسکین فرزند آدم را ضعیف برائے کہ حلال آنرا حساب است و حریم آنرا عذاب و گفت بسیج حال فرزند آدم از دنیا مفارقت نکند الا بہ حسرت یکے آنکہ سیر نشدہ بود از جمع کردن دوم آنکہ در نیافتہ بود آنچه امید داشتہ بود سوم آنکہ زادے نساختہ باشد چنان ہلے را کہ در پیش او آید یکے گفت فلان کس جان میکند گفت تو چنین مگوے کہ او ہفتاد سال بود کہ جان میکند اکنون از جان کند باز خواهد رست و گفت نجات یافتند سبک باران و ہلاک شدند گرانباران و گفت خداے بیا مرزا تو مے را کہ دنیا بنزد ایشان ودیعت بود و ودیعت باز دادند و سبکیار برفتند و گفت نزدیک من زیرک و دانا آنست کہ خراب کند دنیا و بخرابی دنیا آخرت را عمارت کند خراب نکند آخرت را و بدان خرابی آخرت دنیا را عمارت نکند و گفت ہر کہ خدا را شناخت اورا دوست دارد و ہر کہ دنیا را شناخت ویرا دشمن دارد و گفت بسیج ستورے بلکام سخت اولتر از نفس تو نیست در دنیا و گفت اگر خوابی کہ دنیا را بینی کہ بعد از تو چون خواهد بود بنگر کہ بعد از مرگ دیگران چون و گفت بخدا یکے پرستیدند بتانرا الا بدوستی دنیا و گفت کسانیکہ پیش از شما بودند قدر آن نامہ بدہشتند کہ از حق بدیشان رسید بش تامل کردند و بروز بران کار کردند و شہادت کردید و عمل بدان ترک گرفتید و اعراب و حروف آن درست کردید و باز نامہ دنیا میسازید و گفت بخدا مے کہ زروسیم را بیچکس عزیز ندارد کہ نہ خدایتعالی اورا خوار گرداند و گفت ہر احمق کہ قومے را بیند کہ از پس او روان شدند دل او بجائے نماند و گفت ہر چه کہے خوابی فرمود باید کہ اول فرمانبردار باشی و گفت کہ ہر کہ سخن مردمان پیش تو آرد سخن تو پیش دیگران برو و گفت برادران پیش ما عزیز ترند از اہل و فرزندان کہ ایشان یار دین اند و اہل و فرزندان یار دنیا و خصم دین و گفت ہر چه بندہ بر خود و ما در و پدر نفقہ کند آنرا حسابے بود مگر طعامے کہ پیش مہمان و دوستان نہند و گفت ہر نمازے کہ دل درو حاضر نبود بعقوبت نزدیکتر بود و گفتند خشوع چیست گفت نیکی کہ در دل ایستادہ بود و دل آنرا ملازم گرفتہ گفتند

مروے بیست سال است تا بنماز جماعت نیامده است و با کس اختلاط نکرده حسن بنزدیک او رفت و گفت ای فلان چرا بنماز نیائی و اختلاط نکنی گفت مرا معذور دار که مشغولم گفت بچه مشغولی گفت هیچ نفس از من بر نمی آید که نعمتی از دین نرسد و معصیتی از من وجود نمی آید بشکر آن نعمت بعد از این معصیت مشغولم حسن گفت ای پچنین باش که تو بهتر از منی پرسیدند که هرگز ترا وقت خوش بود گفت روزی بر بام بودم زن همسایه با شوهر میگفت که قریب پنجاه سال است که در خانه تو ام اگر چیزی بود و اگر نبود صبر کردم در سرما و گرما و زیادتی از تو طلب نکردم و نام و تنگ تو نگاه داشتم و از تو گله بکسی نکردم اما بدین یک چیز تن درندهم که تو بر سر من دیگر گزینی و این همه از بهر آن کشیدم که من ترا بینم و تو مرا نه آنکه تو دیگر را بینی امروز تو بدیگر التفات میکنی اینک بتشیع دامن امام مسلمانان بگیرم حسن گفت مرا وقت خوش شد و آب از چشم روان شد طلب کردم تا آنرا در قرآن نظیر یابم این آیت یافتم که إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ همه گناہانت عفو کردم اما اگر بگوشه خاطر بدیگر میل کنی هرگز نیامرزم نقل است که یکی از و پرسید که چگونه گفت چگونه باشد حال قومی که در دیا باشند و کشتی بشکند و هر کس بر تخته پاره مانند گفت صعب باشد گفت حال من همچنانست نقل است که روز عید بر جماعتی بگذشت که میخندیدند و بازی میکردند گفت عجب از کسان دارم که بخندند و ایشان را از حقیقت حال خود خبر نه نقل است که یکی را دید که در گورستان نان میخورد گفت او منافق باشد گفت چرا گفت کسی را که پیش این مردگان شهوت بجنبد گوئی که برگ و آخرت ایمان ندارد و این نشان منافقان بود نقل است که در مناجات میگفت

الهی مرا نعمت دادی شکر نکردم بلا دادی صبر نکردم بدانکه شکر نکردم نعمت از من باز نگرفتی و بدانکه صبر نکردم بلا و ایتم نگردانیدی الهی از تو چه آید جز کرم و چون وفاتش نزدیک آمد بخندید و هرگز کسی او را خندان ندیده بود و میگفت کدام گناه کدام گناه و جان بداد پیرے او را بخواب دید گفت در حال حیات هرگز نخندیدی الا در نزع آن چه حال بود گفت آوازے شنیدم که یا ملک الموت سخت بگیر که هنوزش یک گناه مانده است گفت مرا از آن شادی خنده آمد گفتم کدام گناه و جان بدادم بزرگے در آن شب که او وفات کرد بخواب دید که در مائے آسمان کشاده بودے و منادی میگردند که حسن بصری بخدا رسید خدا از او خوشنود

باب چهارم در ذکر مالک دینار رحمه الله علیه

آن بگی هدایت آن متوکل ولایت آن پیشوائے رستین آن مقتدائے راه دین آن سلطان طیار مالک دینار
صاحب حسن بصری بود و از بزرگان این طائفه و مولود او در حال عبودیت پدر بود اگرچه بنده زاده بود اما از
دو کون آزاده بود و اگر امارات مشهورست و ریاضات مذکور و دینار نام پدرش بود بعضی گویند مالک در
کشتی بود چون بمیان دریا رسیدند مزد کشتی طلب کردند گفتند ما درم چندانش بزوند که بیویش شد چون پیش
باز آمد مزد طلبیدند و دیگر بارش بزوند و گفتند پائے تو گیریم و در دریا اندازیم ما میان دریا برآمدند هر یک دینار
در دهن مالک دست دراز کرد و از یک ماهی دینار بگرفت و بدیشان داد چون ایشان چنین دیدند دریا افتادند
او پائے از کشتی بیرون نهاد و بر روی آب برفت و ناپدید شد بدین سبب نام مالک دینار آمد و سبب توبه او
آن بود که سخت با جمال مال بود و بدشوق مقیم بود در جامع دمشق معتکف شد که آن جامعه را معاویه بنا کرده بود و
اوقات بسیار کرد مالک را در آن طمع افتاد که تولیت آن جامع بوسه دهند بدین سبب معتکف شد و یکسال
عبادت میکرد هر که او را دیدے در نمازش دیدے با خود میگفت انت منافق بعد از یکسال شبے بتماشای
بیرون آمد آوازے شنید که یا مالک مالک ان لا تتوب چه بوده است که توبه نمیکنی چون این بشنید مسجد آمد متحیر
و با خود میگفت که یکسال است که خدائے را میپرستم بریا و نفاق به از آن نبود که با خلاص عبادت کنم و شرم
دارم آنشب بدل صافی عبادت کرد و دیگر مردمان بدر مسجد آمدند و گفتند درین مسجد خللهای بنیم متولی بایست که
تعهدے کردے بر مالک اتفاق کردند که هیچ کس لا تق ترا زوے نیست پیش او آمدند او در نماز بود صبر کرد و تا فارغ
شد گفتند ما بشفاعت آمده ایم تا تو این تولیت قبول کنی مالک گفت الهی تا یکسال برای عبادت میکردم هیچکس در
من ننگر نیست اکنون که دل بتو دادم و یقین درست کردم که نخواهم بیست کس را فرستادمی تا این کار در گردن
من کنند بعزت تو که نخواهم آنگاه از مسجد بیرون آمد و روی بکار آورد و ریاضت و مجاهده پیش گرفت و گویند
در بصره مردے بود تو نگر وفات کرد و مال بسیار ماند دخترے داشت سخت با جمال دختر بنزدیک ثابت بنانی
آمد و گفت میخواهم که زن مالک دینار باشم تا مرا در کار عبادت یاری دهد ثابت با مالک گفت مالک گفت من
دنیا را سه طلاق داده ام وزن از دنیا است مطلقه ثلثه را نکاح نتوان کرد نقل است که مالک سایه دیوارے
خفته بود مار شاخ زرگس در دهن گرفته بود و او را با دمیگرد نقل است که گفت چندین سال در آرزوے غزا بودم
چون اتفاق افتاد که بروم روز حرب مرا تپ آمد چنانکه نتوانستم رفت بخضم در غم آنکه با خود میگفتم ای تن اگر ترا
در نزد خدایتعالی منزلتے بودے این تپ نیامدے در خواب شدم تا تپے آواز داد که اگر تو امروز حرب کردی

اسیر شدی و چون اسیر شدی گوشت خوک دادند و چون گوشت خوک خوردی کافرت گردندی این تب
 ترا تحفه عظیم است مالک کہ گفت چون از خواب بیدار شدم خداے را شکر کردم نقل است کہ مالک را با دہریہ
 مناظرہ افتاد کار برایشان دراز گشت و ہر یک میگفتند من بر حقم اتفاق گردند کہ ہر دو دست ایشان بر ہم
 بندند و در آتش اندازند آنکہ بسوزد باطل بود چنان گردند سیچ و دو سوختند و آتش بگریخت گفتند مگر ہر دو
 بر حقند مالک دلتنگ بخانہ رفت و روئے برخاک نہاد و ساجات کرد کہ ہفتاد سال قدم در ایمان نہاد و تا با دہریہ
 برابر گردم تا تھے آواز داد کہ تو ندانستی کہ دست تو دست دہری را حمایت کرد اگر دہری دست خود تہنا در آتش
 نہادے سزا دیدے نقل است کہ مالک گفت وقتے عظیم بیمار شدم چنانکہ دل از خود برداشتم چون پارہ بہتر
 شدم بچیزے حاجت آمد بہزار حیلہ بازار رفتم ناگاہ امیر شہر در رسید و چاوشان بانگ میزدند کہ دور شوید من
 قوت نداشتم آہستہ میرفتم یکے از ایشان تازیانہ بر من زد گفتم قطع اللہ یدک دیگر روز آن مرد را دیدم دست
 بریدہ بر سر چہار سوافکنندہ نقل است کہ جوانے بود عظیم مفسد و ہمساگی مالک و مالک پیوستہ از او میرنجید
 صبر میکرد تا دیگرے بگوید تا جمعے از دست او پیش مالک بشکایت آمدند مالک برخاست بنزد او رفت جوان
 سخت جبار بود مالک را گفت من کس سلطانم کسے را زہرہ نبود کہ مرا ازین بازدارد مالک گفت ما با سلطان
 بگوئیم جوان گفت سلطان رضائے من فرو نگذارد و بہرچہ من گویم و کنم راضی باشد مالک گفت اگر با سلطان
 نتوان گفت با رحمن توان گفت جوان گفت کہ او از ان کریم ترست کہ ما را بگیرد مالک در ماندہ بیرون آمد
 روزے چند برآمد فساد کردن آن جوان از حد بگذشت دیگر بارہ مردمان بشکایت آمدند مالک عزم کرد کہ او را
 ادب کند در راہ کہ میرفت آوازے شنید کہ دست از دوست مابدار مالک تعجب کرد پیش جوان رفت جوان چون
 او را دید گفت دیگر بار آمدی مالک گفت این بار آمدہ ام تا ترا خبر کنم کہ چنین آوازے شنیدم جوان چون آن
 بشنید گفت اکنون اگر چنین ست ہرچہ دارم برائے او میدہم پس ہرچہ داشت از ملک مال بداد و روئے براہ
 نہاد و پیش کس او را ندید مالک گفت بعد از مدتے او را بکہ دیدم چون خلائے شدہ و جان بلب رسیدہ میگفت کہ او
 گفتہ است کہ دوست ماست رفتم بر دوست و ہرچہ رضائے دوست ست طلب کردم و میداتم کہ رضا دوست
 در طاعت است توبہ کردم کہ بوے عاصی نشوم این بگفت و جان بداد نقل است کہ مالک وقتے خانہ بکرایہ
 بگرفت و ہمسایہ او جہود بود و محراب خانہ مالک بر در سرائے جہود بود جہود میرزے ساخت و نجاست بخانہ مالک
 مے انداخت و محراب پدید میکرد مدتے چنین کرد و مالک با کس نگفت روزے جہود آمد پیش مالک و گفت

یا مالک ترا از بزم من رنج نیست گفت هست اما تغارس نهاده ام و جبار و بے آنرا پاک میکنم و میثویم گفت این
 رنج برائے چه میکشی و این چشم برائے چه فرو بخوری گفت از حق تعالی فرمان چنین است وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ
 جهود گفت زبے دین پسندید که دوست خدای رنج دشمن چنین کشد و هرگز فریاد نکند و تابدین صبر کند جهود
 در حال اسلام آوردن نقل است که سالها بگذشت که مالک هیچ ترشی و شیرینی نخورد و هر شب بیدکان طباخ
 شد و نان بخرد و روزه بکشد و نان گرم را ناخورش ساخت و بدان تسلی یافت و قتی بیمار شد و آرزو
 گوشت در دل و افتاد صبر کرد چون کار از حد بگذشت بدو کان روایه رفت و سه پانچه بخرد و در آستین نهاد
 و رفت روایه شاگرد را فرستاد بر عقب او تا بنگرد که مالک با آن چه خواهد کرد و زمانه برآمد شاگرد باز آمد گریان
 گفت میرفت تا بجای خالی رسید آن پانچه از آستین بیرون آورد و سه بار بویید و گفت ای نفس میش از نیست
 نرسد پس آن نان و پانچه بدرویش داد و گفت ای تن ضعیف من این رنج که بر تو میهم پندار که از دشمنی است
 لیکن روزه چند صبر کن باشد که این محنت بسر آید و در نعمتی افتی که هرگز آنرا زوال نباشد و گفت ندانم چه معنی است
 آن سخن را که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل او نقصان گیرد و من بیست سال است که هرگز گوشت نخورده ام عقل
 من هر روز در تزايد است نقل است که چهل سال در بصره بود و خرما نخورد و انگاه که بخربار رسید گفت ای اهل بصره اینک
 شکم من هیچ کاسته نشد و شکم شما که همه روز خرما خوردید هیچ زیادت نشد چون چهل سال برآمد آرزو خرد و نفس او
 پدید آمد و او نفس را منع میکرد و میگفت ای نفس البته ترا بدین آرزو و نرساغم تا شب در خواب دید که خرما بخورد
 و نفس از بند بدار چون آن خواب بدید نفس فریاد برآورد مالک گفت ای نفس بکیفت روزه بگیر که نه شب
 خوری و نه روز باقیام شب تا ترا بدین آرزو برسانم پس نفس مسامحت کرد و روزه گرفت مالک خرما را خرید
 و در مسجد رفت تا بخورد و کودک آواز داد به پدر که جهودی خرما خرید و در مسجد رفت تا بخورد پدر گفت جهود در
 مسجد چه کار دارد چوبه برداشت و بیامد و بگریه تا مالک را دید و پائے او افتاد و گفت ای خواجه معذور دار که
 بخلت مار و چیزهای خوردن جز جهودان خلق روزه دارند کودک ترا شناخت از سر نادانی گفت از و عفو کن مالک
 چون آن بشنید آتش در جاناش افتاد و دانست که کودک از زبان غیب بوده است گفت خداوند آخر ما را خورده نامم
 جهود نهادی بزبان بیگناهی اگر نخورم نامم بکفر بیرون نمی بعزت تو که هرگز نخورم نقل است که شب آتش در
 بصره افتاد مالک عصا و نعلین برداشت و بر بالائے رفت و نظاره میکرد و مردمان در رنج و تعب افتاده گرویده
 مسوختند و گرویده بخت میکشیدند مالک گفت نَجَا الْمُخْفِقُونَ وَ هَلَكَ الْمُتَقَلِّبُونَ

چنین خواهد بود بقیامت نقل است که روزی بعیادت بیمار رفت گفت نگاه کردم اجلش نزدیک
آمده بود کلمه شهادت بر وعرضه کردم نگفت هر چند جهد میکردم او میگفت ده یازده آنگاه گفت یا شیخ پیش من
کو به آتشین است هر که که قصد کلمه شهادت میکنم آتش قصد من میکند گفت از پیشه او پرسیدم گفتند مال
بریا داد و پیمان کم داشته و جعفر بن سلیمان گفت با مالک بکه بودیم چون لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ
آغاز کرد بهوش گشت و بیضا و چون بهوش آمد سبب آن پرسیدم گفت ترسیدم که جواب آید که لَا لَبَّيْكَ
نقل است که چون آیاتِ نَعْبُدُكَ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ گفته زار بگریسته پس گفته اگر این آیت از کتاب خداست
و بدین امر نبوده هرگز خوانده یعنی میگویم که ترا میپرستیم و خود نفس میپرستیم و میگویم که از تو یاری میخواهیم
بدین و آن میرویم و از کس شکر و شکایت مینمایم نقل است که همه شب بیدار بود و ختره داشت شبی گفت
آخرای پدر یک لحظه بیاسا گفت اے فرزند پدرت از شب بخون قهر میترسد و نیز گفت ازان میترسم که
نباید که دوتی روی بمن بیاورد و اخفته یا بگفتند چگونه گفت نعمت خدا میخورم و فرمان شیطان میبرم و گفت اگر
کسی بر در مسجد نداند که بدترین شمایست بیرون آید و بچپس خود را بیرون نیندازد مگر من عبد الله بن مبارک چون
این سخن بشنید گفت بزرگی مالک ازین بود و صدق این سخن را گفته اند که وقتی زنی مالک را گفت اے مرا می
جواب داد که بیست سال است که مرا کسی بنام خود خواند الا تو نیک دانستی که من کیم و گفت تا خلق را بشناختم هیچ
باک ندارم از آنکه مرا کسی حمد گوید یا ذم کند از جهت آنکه ندیده ام ستاینده الامفرط و نکوهنده الامفرط یعنی غلو کند
در هر چه خواهی گیر ازان حسابی بر نتوان داشت و همیشه که ترا از وفایده نباشد صحبت او پس پشت انداز و گفت دوستی
اہل زمانه چون پالوده بازار یافتم رنگ نیکو و بطعم ناخوش و گفت سپهریزد ازیں سُخارہ یعنی دنیا که دلہائے علم را سخر
خود گردانیده است و گفت هر که حدیث گفتن با مردمان دوست دارد از یاد خدا و باک و مناجات کردن علم و اندک
و دلش نابینا و عمرش ضایع و گفت خوبترین اعمال بنزدیک من خلاص است و گفت خدایتعالی وحی کرد و بگو که غلینے
از آہن و عصا از آہن ساز و بر روی زمین میرو و آثار و عبرتہا طلب میکن و نظارہ نعمتہا و حکمتہا میگیری تا آن
غلین سوده گردد و آن عصا پاره شود معنی آنست که صبر بپاید که بود ان الدین مبین فاوغل فیہ بالرفق
و گفت در تورات آمده است کہ حق تعالی میفرماید شَوْ قَنَا کُمْ فَلَمْ تَشْتَا قُوا شِمَارِ شَتَا ق
خود گردانیدیم شتاق نگشتید و سماع کردم رقص نکردید و گفت خواندم در بعضی کتب منزل است کہ حق تعالی است
محمد را و چیز داده است کہ نہ جبرائیل را داده و نہ میکائیل را یکے اینست فَادَّكُرُونَنِي اَذْكُرُونَنِي اَذْكُرُونَنِي اَذْكُرُونَنِي اَذْكُرُونَنِي

من شمارا یاد کنم دوم اَدْعُوْنِي اسْتَجِبْ لِكُمْ چون مرا بخوانید اجابت کنم و گفت در توریت خواندم که حق تعالی میگوید صدیقان تنعم کنید در دنیا بذكر من که ذکر من در دنیا نعمتی عظیم است و در آخرت جزای جزیل و گفت در بعضی کتب منزل است که حق تعالی میفرماید که هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین چیزی که با او کنم آن بود که حلاوت ذکر و مناجات خویش از دل او ببرم و گفت هر که شهوت در دنیا طلب کند دیو از طلب کردن او فارغ بود و یک در آخر عمر از وی وصیت خواست گفت راضی باش همه اوقات بکار سازی او که کار تو میسازد تا برهی چون وفات یافت یکی از بزرگان او را بخواب دید گفت خدایتعالی با تو چه کرد گفت خدایتعالی را دیدم جل جلاله با همه گناه اما بسبب حسن ظن که بخداوند داشتم و بگمان نیکو که بوی مردم همه محو کرد بزرگ دیگر بخواب دید قیامت را که مالک دینار و محمد واسع را در بهشت فرود می آورد و ندگفت نگاه کردم تا که پیشتر در بهشت می رود مالک دینار را پیشتر در آورند گفتم عجب محمد واسع عالم تر و کاملتر بود و گفتند آری اما محمد واسع را دو پیراهن بود دنیا و مالک را یکی بود این تفاوت از نیجاست یعنی صبر کن تا از عهده آن بیرون آئی و سلم تسلیم اکثر اکثرا

باب پنجم در ذکر محمد واسع علیه الرحمة

آن مقدم ز ما و آن معظم عباد آن عالم عامل آن عارف کامل آن توانگر قانع محمد واسع رحمة الله علیه در وقت خویش نظیر نداشت و بسیار تابعین را خدمت کرده بود و مشایخ مقدم را یافته و در طریقت و شریعت حفظ و داشت و در ریاضت چنان بود که نان خشک در آب میزد و میخورد و میگفت هر که بدین قناعت کند از خلق بے نیاز گردد و در مناجات گفته آهی مرا برهنه و گرسنه میداری چنانکه دوستان خود را آخرین مقام بچه یافتیم که حال من حال دوستان تو بود و گاه بود که از غایت گرسنگی بجانه حسن بصری شدم و آنچه یافته بخوردم چون حسن بمیامد بدان شاد شدم و سخن او است که خنک آنکس که با او گرسنه خیزد و شبانگاه گرسنه خیزد آن حال از خدایتعالی حاضر بود که وصیت خواست گفت وصیت میکنم ترا که با دوشاه باشی در دنیا و آخرت یعنی در دنیا زاهد باشی و هیچکس طمع کنی و همه خلق را محتاج بینی لاجرم تو غنی و با دوشاه باشی و یکروز مالک دینار را گفت نگاهداشتن زبان بر خلق سخت تر از نگاه داشتن درم و دینار او است و یکروز پیش قتیبه بن مسلم آمد با جامه صوف گفت چرا صوف پوشیده خاموش شد گفت چرا جواب ندی گفت خواهیم که گویم از زهد اما خود را شنیده باشم یا از درویشی از حق تعالی گله کرده باشم یکروز پسر خود را دید خرامان گفت هیچ میدانی که تو کیستی

مادرت را بدو لیست درم خریدم و من که پدر تو ام چنینم که از من بتر در میان مسلمانان کسی نیست خرامیدن تو
چراست یکی از وی پرسید که چگونه گفت چگونه باشد حال کسی که عمرش میکاهد و گناهش میافزاید و در معرفت
چنان بود که از دست مادرایت شیئا الا و رایت الله فیہ هیچ چیز ندیدم الا که خدا تعالی در آن چیز
دیدم از سوال کردند که خدا تعالی را می شناسی ساعتی سرفروا فکند و گفت هر که او را شناخت سخنش
اندک شد و تحیرش دایم گشت و گفت منراست که خدا تعالی به معرفت خودش عزیز کرده است که هرگز از مشاهده او
بغیر بازنگرد و بچپس را بدو اختیار نکند و گفت صادق هرگز صادق نبود تا بدانکه امید میدارد از او و بیناک نبود یعنی
خوف و رجاش برابر بود تا صادق و مومن حقیقی بود و خیر الا مودا و ساطها والله اعلم بالصواب

باب ششم در ذکر حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ

آن ولی قبه رغبت آن صفی پرده وحدت آن صاحب صدق آن صاحب همت آن صاحب یقین بے گمان
آن خلوت نشین بے نشان آن فقیر عجمی حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ کرامات و ریاضات شامل داشت و در ابتدا
مالدار بود و بآداد بے بصره و هر روز بقاضائے معاملات خود رفتے اگر ندادندے نرفته والا پائے مر و طلب
کردے و نفقه خود را از آن ساخته روزے بطلب مال رفته بود آن بدیون در خانه نبود ز نش گفت شوهر نتب
ست و مرا چیزی نیست گو سفندے کشته بودیم جز گردن از و چیزی نمانده است اگر خواهی بتو دهم گفت
شاید آن گردن گو سفند بگرفت و بخانه رفت وزن را گفت این از سودست دیگر نه زن گفت نان و بهیزم
نیست گفت بروم و به سود نان و بهیزم بیارم برفت و هم برین طریق نان و بهیزم آورد زن دیگر بر نهاد
چون پخته شد خواست که در کاسه کند سائل بر در آواز داد و چیزی خواست حبیب گفت برو که چیزی بتو نرسد
که بدین قدر که بتو دهم تو توانگر نشوی و مادر ویش شویم سائل نومیذ باز گشت زن حبیب چون کفچه در دست
کرد همه خون شده بود شوهر را آواز داد که بیا و ببین که بشوی تو چه پیداشد حبیب چون آن بدید آتش در دستش
افتاد که هرگز آن آتش فرو نشست گفت ای زن از هر چه بد بود تو به کردم و روز دیگر بیرون آمد تا بطلب
غریبان رود و سیما باز گیرد و دیگر بسودند هر روز آدینه بود و کوکان بازی میکردند چون حبیب دیدند
گفتند بایکدیگر که حبیب را بخوار آمد و در شویدا تا گرد پائے او بمانرسد که همچو او بد بخت شویم حبیب این شنید
بهم برآمد و بے مجلس حسن بصری نهاد و بر زبان حسن چیزی رفت که یکبارگی دل حبیب را غارت کرد پس

توبه کرد و بخدمت حسن از مجلس بازگشت و ام دگر را دید که از و میگرفت حبیب گفت مگر ز که مرا از تو میباید
 گریخت بازگشت که بخانه آید در راه بهمان کوچه رسید با یکدیگر گفتند که دور شوید که حبیب تائب آمد تا گردا برو
 نشیند که در حق عاصی شویم حبیب گفت الهی بدین یک روز که با تو آشتی کردم اثر این بد که ما دوستان سانی
 و نام من به نیکی بیرون انداختی پس منادی کرد که هر کرا بحبیب چیزی میباید داد بیاید و خط خود باز ستاند جمله
 جمع شدند و مالها که گرد کرده بود بگردان داد تا چنان شد که هیچ نماند یک بیا و چنین دعوی کرد پس این خود بود
 و او دیگر بیا و دعوی کرد چادر زن بدو داد هر دو برهنه ماندند بر لب فرات صومعه ساخت و در آنجا عبادت
 حق مشغول شد روز از حسن بصری علم آموخت و شب عبادت میکرد و او را عجبی ازان میگفتند که قرآن در
 نتوانست خواند چون روز کار برآمد زن او بینوا شد گفت نفقه میباید حبیب گفت بکار روم هر روز بصومعه
 میرفت و عبادت مشغول میشد شب بخانه رفت زن گفت چیزی نیاردمی حبیب گفت آنکس که من از برائے
 او کار کردم کرم او شرم داشتم که چیزی خواهم او خود چون وقت آید بیدار میگویی که هر بده روز مزد
 میدهم پس هر روز بصومعه میرفت و عبادت میکرد تا ده روز تمام شد روز دهم اندیشه کرد که من مشب چه بخانه
 برم و در آن تفکر فرورفت حق تعالی حمایه فرستاده بدرخانه او بایک خوار آورد و حمایه بایک سلوچ گوشت
 و حمایه دیگر باروغن و غسل و جوانی ماهر و با ایشان با صوره سی صد درم بدرخانه حبیب آمد در بکوفت و آن
 چیزها بزن حبیب داد و بگفت این خداوند کار فرستاده است و میگوید که با حبیب بگو که در کار فراید تا
 من در مزد فرایم این بگفت و برفت چون شب آمد حبیب شرم زده بدرخانه آمد بگو طعام از خانه او می آمدنش
 پیش آمد و تواضع نمود و گفت این کار از برائے که میکنی که آنکس نیکو مهر نیست با اکرام و شفقت چنین فرستاد
 و چنین چنین گفت و پیغام چنین داد حبیب گفت عجب روز کار کردم با من این نیکی کرد اگر پیش ازین کنم
 دانی چکن پس بکلیت رو از دنیا بگردانید و عبادت حق برگزید تا از بزرگان استجاب الدعوه شد همچنانکه دعا
 او موجب بهنگنان شد تا روزی که بیا و بسیار بگریست که پسر غائب دارم و مرا از فراق او طاقت نماند
 از پدر خدا دعای کن تا بیکت دعا باز آید گفت هیچ سیم داری گفت دو درم دارم از و بستاند و ایشان داد
 دعا گفت گفت برو که آمد آن زن هنوز بخانه نرسیده بود که پسر خود را دید فریاد برآورد که اینک پسر من گفت
 اے پسر حال چگونه بود گفت بکرمان بودم استاد مرا بطلب گوشت بیازار فرستاد گوشت خریده بودم بخانه رفتم
 با دو درم و مرا در بر بود و آواز شنیدم که اے با داد را بخانه او باز رسان بیکت دعا حبیب بیکت دعا آن دو درم

صدقہ بجایگاہ اگر کسے گوید کہ باد چگونہ آور دگلوب : آنکے تخت سلیمان علیہ السلام را یکا ہرہ راہ بیک روز میرد
ماچنانکہ تخت بلقیس را بطرقۃ العین سلیمان رسانید نقل ست کہ حبیب را روز ترویہ بمصرہ دیدند و روز
عرفات بعرفات و وقتے در بصرہ فتحطے عظیم پیدا آمد حبیب طعام بسیار خرید بنسبہ و بدر ویشان داد و کیسہ
بر دوخت و در زیر بالین نہاد چون بتقاضا آمدندے کیسہ بیرون آوردے پر درم بود و ام بگذار و
در بصرہ خانہ داشت بر سر چهار سو و پوستانے داشت کہ دائم آن پوشیدے روز بطہارت رفت و پوستان
بر سر راہ بگذاشت حسن بصری آنجا رسید آن پوستان دید گفت این عجمی پوستان اینجا رہا کرد نباید کہ کسے برآورد
آنجا بایستاد تا حبیب باز آمد و سلام کرد گفت اے امام مسلمانان چرا استادہ گفت ندانی کہ پوستان اینجا بگذار
کسے برآورد با اعتماد کہ اینجا رہا کردہ گفت با اعتماد آنکہ ترا برگماشت تا نگاہ داری نقل ست کہ روز حسن پیش حبیب
آمد و قرصے جوین با پارہ نمک او داشت پیش حسن آورد حسن آن میخورد سائلے بیامد حبیب آن قرص با نمک
از پیش حسن برداشت و بسائل داد حسن گفت اے حبیب تو مردے شایستہ اگر پارہ علم داشتی بہ بودے کہ
اینقدر نمیدانی کہ نان از پیش مہمان بنماید داشت پارہ بسائل میبایست داد و پارہ بگذاشت اما حبیب بیچ
نگفت ساعتے برآمد غلامے بیامد خوانے بر سر از ترہ و حلوا و نانہار پاکیزہ برو و پانصد درم در پیش حبیب
نہاد حبیب سیم بدر ویشان داد و نان بخورد پس حبیب گفت اے استاد تو نیک مردی اگر پارہ یقین داشتی
بہ بود تا ہم علم بود و ہم یقین کہ علم با یقین باید نقل ست کہ نماز شامے حسن بصومعہ حبیب بگذشت او
اقامت گفتہ بود و بنماز ایستادہ حسن درآمد دید کہ حبیب الحمد را الحمد میگفت گفت نماز درے اور و انہود نماز
تہا کرد آن شب حق تعالی را بخواب دید گفت بار خدایا رضائے تو در چیست گفت اے حسن رضائے ما یافتہ
بودی قدرش ندانستی گفت بار خدایا آن چہ بود گفت نماز از پس حبیب گذاردن کہ آن نماز مہر جملہ نماز ہائے
تو خواست بود اما تو از راستی الحج عبارت اندیشیدی و از صحت نیت بازماندی پس تفاوت ست از زبان
راست کردن تا دل راست کردن نقل ست کہ حسن از کسان حجاج بگرخت و در صومعہ حبیب رحمہ اللہ
پہنان شد حبیب را گفتند حسن کجاست گفت درین صومعہ در رفتند حسن را ندیدند حسن گفت ہفت
بار دست بر من نہادند و مرا ندیدند بیرون آمدند گفتند اے حبیب آنچه حجاج باشما میکند سزائے شماست
کہ دروغ میگوئید حبیب گفت او برابر من درینجا رفت اگر شما اورا نہ بینید مرا چہ گناہ دگر بار در رفتند
و طلب کردند دنیا فتند بیرون آمدند و رفتند پس حسن بیرون آمد و گفت اے حبیب حق استاد می من

نگاہ نداشتی و مرافشان و آدمی حبیب گفت استاد بسبب راست گفتن من خلاص یافتی که اگر دروغ
گفتی ہر دو گرفتار شدی حسن گفت چه خواندی کہ مراندیدند گفت دوبار آیت الکرسی و وہ بار قل ہوا اللہ احد و
وہ بار آمن الرسول و گفتم خدا یا حسن یا بتو سپردم نگاہش در نقل ست کہ روزے حسن بجائے میرفت بلب
و جلہ رسید حبیب نیز در رسید و گفت یا امام چرا استادہ گفت کشتی دیر میرسد حبیب گفت یا استاد من علم
از تو آموختہ ام حسد مردمان از دل بیرون کن و دنیا را بر دل سر دکن و بلا ہمارا غنیمت شمر و کار ہما از خدا
بین آنگاہ پایے بر آب نہ و از آب بگذر پس پایے بر آب نہادہ برفت حسن بہوش شد چون بہوش باز آمد
گفت ترا چہ بود گفت او علم از من آموختہ است این ساعت مرا ملامت کردہ است پایے بر آب نہاد و برفت
اگر فردا آواز آید کہ بر صراط آتشین بگذرید اگر بچنین فرومانیم چہ توانیم کرد پس حبیب را گفت این منزلت
بچہ یافتی گفت من دل سپید میکنم و تو کاغذ سیاہ میکنی حسن گفت علی نفع غیری و لم ینفعنی علم
من دیگر از منفعت داد و مرانہ و باشد کہ کس را گمان افتد کہ درجہ حبیب بالا درجہ حسن بود نہ چنانست
کہ هیچ چیز در راہ خدا بتعالی بالا درجہ علم نیست و از برائے این بود کہ فرمان آمد مصطفیٰ راعلیہ الصلوٰۃ والسلام
وَقُلْ تَرَبُّیْ زِدْنِیْ عِلْمًا چنانچہ در کلام مشایخ ست کہ کرامات درجہ چہار دہم ست از طریقت و اسرار در
درجہ ہش دہم بہت آنکہ کرامات از عبادات بسیار خیزد و اسرار از تفکر بسیار و مثال این حال سلیمان ست کہ
آن کار کہ او داشت در عالم کس نداشت دیو و پری و ابر و باد در فرمان او و وحوش و طیور مسخر او و آب و آتش
مطیع او و بساطے چہل فرسنگ در ہوار و ان با این عظمت در بان مرغان و لغت موران مفہوم کتاب کہ
از عالم اسرار ست موسیٰ را داد و سلیمان با آن عظمت متابع موسیٰ بود نقل ست کہ احمد بن حنبل و شافعی
نشستہ بودند حبیب پیدا شد احمد گفت از سوال کنیم شافعی گفت نباید کرد ازین قوم کہ ایشان قومے
عجب باشند چون حبیب رسید احمد گفت چکوئی در حق کسے کہ ازین پنج نماز یکے از وے فوت شدہ است و
نمیداند کہ کدام ست چہ باید کرد گفت اے دل کسے بود کہ از خداے غافل بود او را ادب باید کرد و ہر پنج نماز را قضا
باید فرمود احمد در جواب او متحیر شد شافعی گفت ترا نگفتم کہ ازین قوم سوال نباید کرد نقل ست کہ
حبیب را در خانہ تاریک سوزن از دست برفتاد و خانہ روشن شد حبیب دست بر چشم نہاد و گفت نہ نہ
من سوزن جز بچراغ باز ندانم حبیب نقل ست کہ سی سال حبیب را کنیز کے در خانہ بود کہ روئے او تمام
نزدیدہ بود روزے کنیز کہ خود را گفت اے مستورہ کنیز کہ مارا آواز کن کنیز کہ گفت من کنیز کہ تو ام حبیب

گفت درین سی سال ما را زهره آن نبود که بجز از و بهیچکس نگاه کنیم از آن بتو پیرداخته ایم نقل است که در گوشه نشسته بود و میگفت هرگز با تو دل خوش نیست خوش مباد و هرگز با تو انس نیست با هیچکس انس مگفتند در گوشه نشسته و دست از کار نداشت بگو که رضا و صیت گفت در آنکه غبار نفاق درو نبود و هرگاه که پیش او قرآن خواندند سحت بگریسته گفتند تو عجمی و قرآن ندانی گریه از صیت گفت زبانه عجمی است اما دلم عربی است درویش گفت حبیب را دیدم در مرتبه عظیم گفتم آخر عجمی این مرتبه از کجا یافته را و از آن آمد که آن عجمی است اما حبیب است نقل است که خونی را بردار کردند هم در آن شب آن خونی را دیدند در مرغزار پشت خرابان میرفت با حله گران گفتند تو قتال بودی این مرتبه از کجا یافتی گفت در آن ساعت که مرا بردار کردند حبیب عجمی بر من بگذشت و گوشه چشم در من نگرید و دعای گفت این همه برکات آنست والسلام

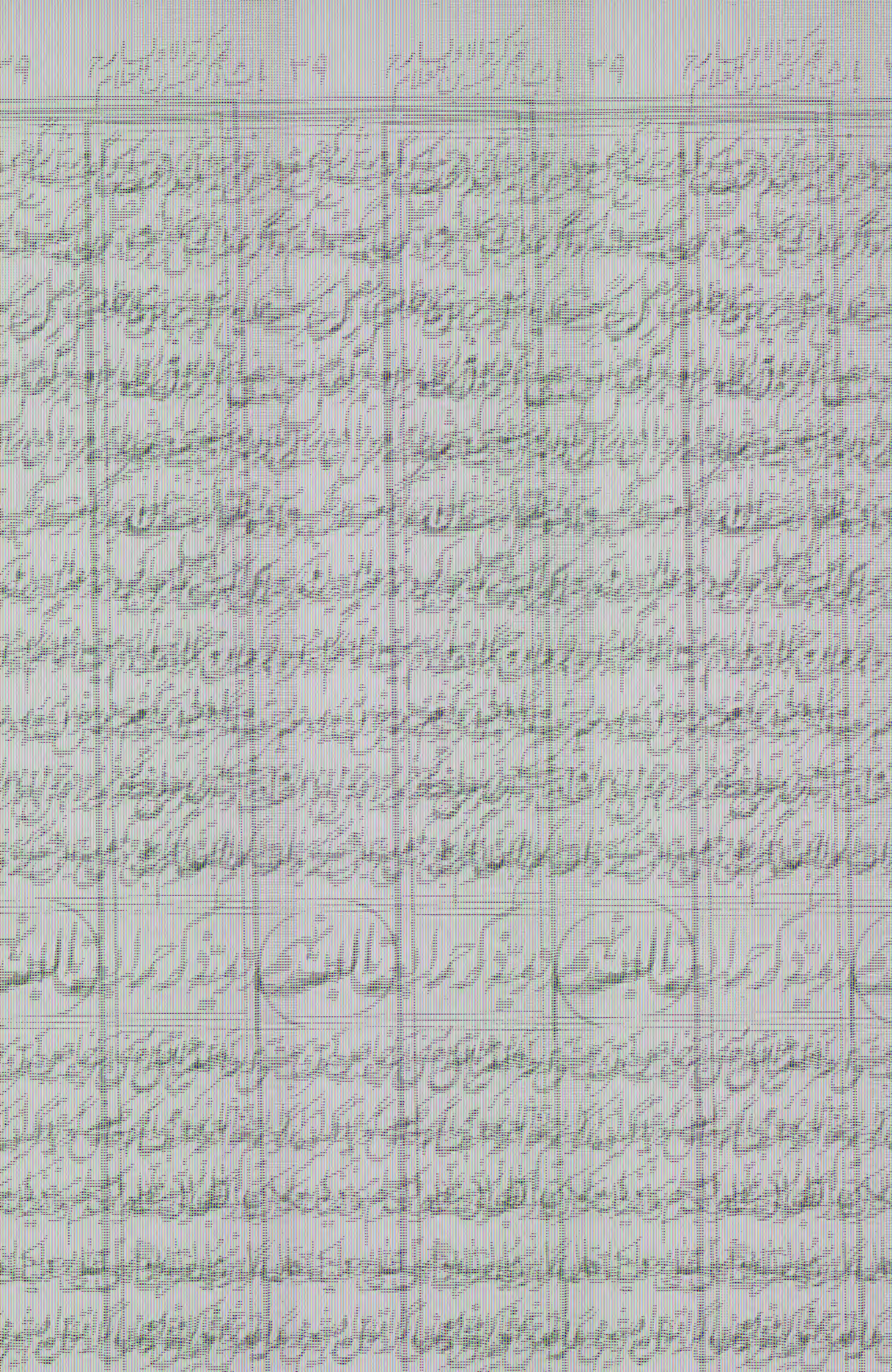
باب نهم در ذکر ابو حازم مکی رحمه الله علیه

آن مخلص متقی آن مقتدای مقتدی آن شمع سابقان آن صبح صادق آن فقیر غنی ابو حازم مکی رحمه الله علیه در مجاهده و مشاهده بنیظیر بود و پیشوائی بس مشایخ و عمر درازیافت و بو عثمان مکی در شان او مبالغت عظیم دارد و سخن او مقبول همه دلهاست و کلید همه مشکها و کلام او در کتب بسیارست هر که زیادت خواهد گو میطلب ما از جهت تبرک کلمه چند نقل کنیم و از بزرگان تابعین بوده است بسیار صحابه را دریافته چون انس ابن مالک و ابو هریره رضی الله عنهما نقل است که بشام بن عبد الملک و پرسید که آن چیست که بدان نجات یابیم درین کار گفت آنکه هر درمی که ستانی از جای ستانی که حلال بود و بجای دبی که حق بود او گفت این که توان کرد گفت آنکه از دوزخ گریزان بود و بهشت را جوین بود و طالب صناعی رحمن بود و سخن است که بر شما باد که از دنیا احتراز کنید که بن چنین رسیده است که روز قیامت بنده را که دنیا دوست داشته بود و جمله طاعات کرده بود بر پای کنند بر سر جمع و منادی کنند که بگریه که این بنده است که آنچه خدا از حقیر داشت و بدین دخت او برگرفت و عزیز داشت و در دنیا هیچ چیز نیست که بدان شاد شوی که نه در زیر آن چیز نیست که بدان غمگین شوی شادی صافی در دنیا آفریده است و گفت اندک از دنیا را مشغول گرداند از بسیاری آخرت و گفت همه چیز در دو چیز یافتیم یک آنکه مراست دویم آنکه مرا نیست اگر من از آن بگریزم که مراست هم بسوئے من آید و آنکه دیگر است یحیی بسیار هم بن نیاید و گفت اگر من از دعا محروم مانم بر من بے شوار تر بود که از اجابت نابودن و گفت

تو در روزگارے افتاده که بقول از فعل راضی شده اند و بعلم از عمل خرسند گشته پس تو در میان بدترین مردمان
و بهترین روزگار مانده یکے سوال کرد که حال تو چیست گفت رضائے خدا و بے نیازی از خلق و لامحاله
هر که از خدا راضی بود از خلق مستغنی بود و فراغت او از خلق تا حدی بود که روزی بقصابی بگذشت که
گوشت فریب داشت و در گوشت نگاه کرد قصاب گفت بستان که فریب است گفت سیم ندارم گفت ترا امان بهم گفت
من خود را امان بهم قصاب گفت لاجرم استخوانهای پهلوت پیدا آمده است گفت کرمان گور را این بس بود
نقل است که بزرگے گفته است که عزم حج کردم چون بغداد رسیدم بنزدیک ابو حازم مکی آمدم و پیرا خفته یا فتم زان
صبر کردم تا بیدار شد گفت درین ساعت پیغمبر علیہ السلام را بخواب دیدم مرا بتو پیغام داد و گفت حق مادر
نگاهدار که ترا آن بهتر از حج کردن بازگرد و رضائے دل و طلب کن من باز گشتم و بکے ز رفتم و اسلام

باب ششم در ذکر عتبه بن الغلام رحمه الله علیه

آن سوخته جمال آن کم شده وصال آن بحر وفا آن کان صفا آن خواجه انام عتبه بن الغلام مقبول اهل دل بود
و روشنی عجب داشت ستوده همه زبانها بود و شاگرد حسن بصری بود و وقتی بکنار دریا میگذشت عتبه بر سر
آب روان شد حسن تعجب میکرد و گفت آیا این درجه بچه یافتی عتبه آواز داد که تویی سال است تا آن میکنی که
میفرمایند من آن میکنم که او میخواهد و این اشارت بتسلیم و رضا است و سبب توبه او آن بود که در ابتدا بر نه
درنگرست ظلمت در دلش پیدا آمد آن سر پوشیده را خبر کردند که فرستاد که مارا از کجا دیدی گفت چشم آن
سر پوشیده چشم را بر کند و در طبقه نهاد و گفت آنچه دیده ام بین عتبه بیدار شد و توبه کرد و بخدمت حسن رفت
تا چنان شد که قوت خود بدست خود گشته و آن جور آورد که در باب نم داد و بافتاب خشک کرد
و هفته یکے قرص از آن بکار برد و عبادت مشغول شد و گفته از کرام الکاتبین شرم دارم که هفته پیش
از یک بار باب خانه روم نقل است که عتبه را جائے دیدند ایستاده در سرای سخت بایک توپیرین و عرق
از و میریخت گفتند چه حالت است گفت در ابتدا جمعی مهان من آمده بودند ازین دیوار همسایه پاره کلون باز
کردند تا دست بشویند هر گاه که اینجا رسم ازین خجالت و ندامت چندین عرق از من بچکد اگر چه حلالی خواسته ام عبد الواحد
زید را گفتند هیچکس را دانی که او بخلق مشغول نشد بحال خویش گفت یکے را دانم که همین ساعت در آید عتبه بن الغلام
در آمد گفتند در راه که او دیدی گفت هیچکس را ندیدم در راه او بر بازار بود نقل است که هرگز طعام و شراب خوش

روزگار حجت قاطع بود نقل است که آن شب که رابعه در وجود آمد در ہمہ خانہ پدرش چندانے نبود کہ بروغن دہند
 تاناف او چرب کنند کہ بغایت مقل الحال بود و چراغ نبود و رو کوئے نبود کہ دران بچپند او را سہ دختر دیگر
 بود و رابعہ چہارم بود و او را رابعہ ازان گفتند پس عیالش گفت نزد فلان ہمسایہ رو و پارہ روغن خواہ تا چراغ
 در گیریم و پدر رابعہ عہدے داشت کہ از ہیچ مخلوقے چیزے نخواہد بیرون آمد و دست برد آن ہمسایہ نہاد
 و باز گشت و با عیال گفت در باز نمیکند و دران اندوہ بخواب فرو شد رسول علیہ السلام را بخواب دید کہ غمگین
 مشو کہ دختر سیدہ است کہ ہفتاد ہزار امت در شفاعت او خواہند بود پس فرمود کہ پیش عیسی زادان رو کہ
 امیر بصرہ است و بر کاغذے بنویس کہ بدان نشان کہ ہر شب صد بار صلوات بر من دہی و شب آدینہ چہار
 بار این شب آدینہ کہ گذشت فراموش کردی کفارت آنرا چہار صد دینار حلال باین مرد و وہ پدر رابعہ چون بیدار
 گشت گریان شد بر خاست و این خط بنوشت و بدست حاجبے بفرستاد امیر چون آن بدید گفت وہ ہزار
 درم بدر و ایشان دہید شکرانہ آنرا کہ رسول از من یاد کردہ است و چہار صد دینار بدین مرد دہید و بگوئید
 کہ میخواہم کہ درائی تا ترا بہ بنیم اما رواندارم کہ چون توئے باین منقبت کہ پیغام رسول آرمی پیش من آئی و من
 خود آیم و بحاسن خاک آستانہ تو برویم اما بخداے بر تو کہ ہر گاہ احتیاجے بود عرضہ داری پس پدر رابعہ آن بگفت
 و ہر چہ در بالیست بود بخرد چون رابعہ بزرگ شد مادر و پدرش بمردند و در بصرہ فحطے پیدا آمد و خواہران او متفرق
 شدند و رابعہ نیز برفت و ظالمے او را بہ بندگی بگرفت و بچند در مش لہف و خست خریدار بخانہ برد و برنج و شقت کا
 میفرمود یکے و زمیرفت نامحرے پیش او آمد رابعہ بگرخت و در راہ ہفتاد و دستش لشکست پس وئے بر خاک
 نہاد و گفت بار خدا یا غریبم و بے مادر و پدر و اسیر و دست شکستہ و مرا ازین ہمہ ہیچ غم نیست الا رضائے تو
 میخواہم باید کہ بدانم تا راضی ہستی یا نہ آوازے شنید کہ غم مخور کہ فردا جاہت خواہد بود کہ مقربان آسمان بتوانزند
 پس رابعہ بخانہ خواجہ آمد و دایم بروزہ بود و خدمت خواجہ کردے و ہمہ شب نماز کردے و تار و زبر پاک ایستاد
 بودے شبے خواجہ از خواب بیدار شد آوازے شنید نگاہ کرد رابعہ را در سجدہ دید کہ میگفت الہی تو دانی کہ ہوائے دل
 من در موافقت فرمان تست و روشنائی چشم من در خدمت در گاہ تست اگر کار بدست من استے یک ساعت
 خدمت تو نیا سیامے اما تو مرا زیر دست مخلوقے کردہ بخد مت ویرازان مے آیم این مناجات میکرد و خواجہ نگاہ کرد
 قندیلے بالائے سر او معلق دید استادہ و ہمہ خانہ نور گرفته چون آن بدید بر خاست و متفکر بنشست و با خود گفت
 چنین کسے را بخد مت خود مشغول نشاید کرد بلکه مرا بخد مت او قیام میباید نمود چون روز شد رابعہ را بنخواست

و آزاد کرد و گفت اگر اینجای باشی همه خدمت تو کنیم والا حاکمی رابعه دستوری خواست و بیرون آمد و بعبادت خدا
 مشغول شد گویند در شب باز روزی هزار رکعت نماز گذارد و گاه گاه مجلس سخن بصری شد و تو لابد و کردی
 و گروهی گویند در مطربی افتاد و باز توبه کرد و در ویرانه ساکن شد و بعد از آن صومعه گرفت و مدتی آنجا عبادت
 کرد و بعد از آن عزم گنجش پدید آمد و روی ببادیه نهاد و خرکے داشت رخت بر و بار کرده بود در میان بادیه خرنس بود
 مردمان گفتند بار خرت تو برداریم گفت شما بروید که من بتوکل شما بر نیامده ام قافله برفت رابعه تنها ماند سر
 بر آورد و گفت الهی بادشاهان چنین کنند با عورتی غریب عاجز مرا بخانه خود خواندی پس در میان راه خرم را
 بمیزاندی و در بیابانم تنها بگذاشتی هنوز مناجات تمام نشده بود که خبر بخواست پس رابعه بار بر و نهاد و بکمر رفت راوی
 چنین گفت که پس از مدتی آن خرک را دیدم که میفر و خند پس رابعه چون بکمر رفت روز چند در بادیه ماند گفت
 الهی دلم گرفت کجا میروم من کلوخه و آن خانه سنگی مرا تو می یابی حق تعالی بیواسطه بدش خطاب کرد که رابعه
 در خون هر ده هزار عالم میثوی ندیدی که موسی دیدار خواست چند ذره تجلی بر کوه افکندم پهل پا ره شد نقل است
 که وقتی دیگر گنج میرفت در میان بادیه کعبه دید که استقبال او آمده بود رابعه گفت مرا رب البیت میباید بیت را چکنم
 مرا استقبال من تقرب الی شبرا تقربت الیه ذرا عا میباید کعبه را چه بنیم مرا استطاعت کعبه نیست
 بحال کعبه چه شادی نمایم نقل است که ابراهیم او هم رحمه الله علیه چهارده سال سلوک کرد تا بکعبه رسید و گفت
 دیگران این راه بقدم رفته اند من بدیده روم پس دو رکعت نماز میکرد و قدمی نهاده تا بکعبه رسید چون بکعبه رسید خانه
 را ندید گفت آه این چه حادثه است مگر چشم مرا خلعی رسیده است تا فیه آواز داد که چشم ترا خلعی نیست اما کعبه با استقبال
 ضعیفه رفته است که روی بدینجا دارد ابراهیم از غیرت بشوید گفت آن که باشد تا رابعه را دید که آمد عصا زنان
 کعبه بجای خویشت رفت ابراهیم گفت آه رابعه این چه شورش است چه کار و بار است که در جهان افکنده رابعه گفت تو
 شور در جهان افکنده که چهارده سال است که درنگ کرده تا بخانه رسیده ابراهیم گفت آه چهارده سال در نماز با
 راقطع کرده ام رابعه گفت تو در نماز قطع کرده و من در نیاز پس حج بگذار و بگریست و گفت الهی تو هم برج و عده نیکو داده و
 هم مصیبت اکنون اگر حج قبول نیست بزرگ مصیبتی است ثواب مصیبتم کو پس با بصره آمد و بعبادت مشغول شد تا دیگر سال
 پس گفت اگر بار سال کعبه استقبال من کرد من مهال استقبال کعبه کنم چون وقت درآمد شیخ علی فارمدی رحمه الله علیه نقل
 میکند که روی ببادیه نهاد و هفت سال به پهلوی میگردد تا بعرفات رسید تا فیه آواز داد که ای مدعی این چه طلب است که دامن
 تو گرفته است اگر مرا بخوابی میخواه تا یک تجلی کنم که در حال بگذاری گفت یا رب العزت رابعه را بدین در چه سر میباید

اما نقطه مفقر میخواستند آمد که یارابعه فقر خشک سال قهرماست که بر راه مردمان نهاده ایم چون یک سر مو پیش نماند
باشد که بحضرت وصال ما خواهد رسید کار برگردد و بفرق بدل شود و تو هنوز در هفتاد حجابی از روزگار خویش تا از
تحت این جله بیرون نیایی و قدم در راه نیایی و این هفتاد حجاب نگذاری حدیث فقر مانع توانی کرد و لیکن برنگر
رابعه برنگر نیست دریائے خون دید در هوا معلق تا تفس آواز داد که این همه خون دیده عاشقان هست که طلب ما
آمده اند و در منزل اول فرو شده اند که نام و نشان ایشان در دو عالم از هیچ مقام بر نیامد رابعه گفت یارب العزت
یک صفت از دولت ایشان بمن نما در حال عذر زنا نش پدید آمد تا تفس آواز داد که مقام اول ایشان اینست
که هفت سال پهلوی میروند تا در راه ما کلوخه رازیارت کنند چون بنزد یک آن کلوخ رسند هم بعلت ایشان
راه برایشان فرو بندد رابعه تافه گفت خداوند امر در خانه خود نمیگذاری یا مبصره در خانه خودم بگذار یا در مکه در
خانه خودم اول اول خانه نیز فرو نمی آوردم ترا میخواستم اکنون شایستگی خانه تو ندارم این گفت و باز گشت
و بالبصره آمد و در صومعه محکف شد نقل است که دو شیخ زیارت او آمدند و گرسنه بودند گفت اگر طعامی از بخوریم
که طعام او حلال باشد رابعه دو گرده دشت پیش آورد سایه آواز داد رابعه هر دو قرص را بسایل داد ایشان متحیر
شدند زمانے بود کینز که بیامد و دست نان آورد گرم و گفت که با تو فرستاده است رابعه بشمر و بشروه نان بود گفت
باز بر که غلط کرده کینز گفت پیش تو فرستاد او گفت غلط کرده باز بر و با خاتون خود حکایت کرد آن دو
گروه دیگر بران نهاد و باز فرستاد رابعه بشمر و بشیت بود گرفت و پیش ایشان نهاد و ایشان بخوردند و تعجب میکرد و پس
اورا گفتند که این چه سر بود گفت شما آمدید دانستم که گرسنه آید گفتم دو گرده در پیش دو بزرگ چون نهیم چون بسایل آمد
بوسه دوام و مناجات کردم که تو گفته یکے راده باز و هم و درین بقیین بودم اکنون برضای تو دونان دادم چون
بشروه نان آورد دانستم که از تصرف خالی نیست یا بمن نفرستاده اند باز فرستادم تا بیت تمام شد نقل است که شبے
در صومعه نماز میکرد و خشکی در کواثر کرد در خواب شد از غایت شوق و استعراق نے در چشم او رفت که او را خبر نبود
دزدے درآمد و چادرش را برگرفت خواست که بیرون آید راه نیافت چادر باز جاکے نهاد راه یافت دیگر بار چادر
برگرفت راه ندید همچنین چند نوبت مکرر شد تا از گوشه صومعه آوازے آمد که ای مرد خود را رنج مدار که او چند سال
تا خود را با سپرده است ابلیس هر ه نذر که گردا و گرد و دزد را کے زیره بود که گرد چادر او گرد و تو خود را مرخجان
طرز اگر یک دست خفته است دوست دیگر بیدار است نقل است که خادمه رابعه پیہ پیازے میکرد که روز ما
بود و اطعمائے نساخته بود و پیاز حاجت آمد گفت از همسایه بستانم رابعه گفت چهل سال است که تا با خداے عهد کرده ام

که از غیر او هیچ نخواهم گو پیازم باش در حال مرغی از هوا درآمد پیازم چند پاک کرده در دیگ انداخت رابعه گفت از مکر ایمن نیم پیاز بگذاشت و نان تهی بخورد و نقل ست که رابعه روزی بر کوچه رفته بود و بخیران و آهوان و گور خان گردا و در آمده بودند و در و نظاره میکردند ناگاه حسن بصری پدید آمد همه بر میدند حسن چون آن بدید متغیر شد و گفت ای رابعه چرا از من رسیدند و با تو انس گرفتند رابعه گفت تو امر وز چه خوردی گفت پیاز آب گفتم تو پیاز ایشان خوردی چگونه از تو نگریند نقل ست که وقتی رابعه را بر خانه حسن گذارفتاد حسن بر بام صومعه چندان گریسته بود که اشک از ناودان میکید بر و تفحص کرد تا چه آبست چون معلوم کرد گفت ای حسن اگر این گریه از رعونت نفس است آب چشم نگیرد تا اندرون تو دریا شود چنانکه اگر دران دریادل را جوی نیایی الا عند ملک مقتدر حسن را این سخن سخت آمد و هیچ نگفت روزی رابعه را دید بر لب آب فرات نشسته حسن سجاده بر آب انداخت و گفت ای رابعه بیا تا اینجا دو رکعت نماز کنیم رابعه گفت ای استاد چون بازار دنیا آخرتیان را عرضه دهی چنان باید که بنا جنس تو از ان عاجز باشند پس رابعه سجاده در هوا انداخت و گفت ای حسن اینجا ای تا از چشم خلق پوشیده تر باشی پس رابعه خواست تا دل حسن بدست آر و گفت ای استاد آنچه تو کردی ما همی بکنم و آنچه من کردم گم بکن کار ازین هر دو بیرون ست نقل ست که شبی حسن بصری گفت که یک شبانه روز پیش رابعه بودم و سخن طریقت و حقیقت میکردم که نه بر خاطر من بگذشت که مردم و نه بر خاطر او که زلفت آخر الامر چون برخاستم خود را مخلص دیدم و او را مخلص نقل ست که شبی بایاران پیش رابعه رفت و رابعه بچراغ بود و ایشان را چراغ میبایست رابعه بر سر انگشت خود تفت کرد و تا روز از انگشت خود چراغ برافروخت اگر کسی گوید که این چون بود گوئیم که هر که متابعت نبی کند او را از ان کرامت نصیبی بود که اگر پیغمبر را معجزه بود ولی را کرامت بود و برکات متابعت پیغمبر من رده دانقا من الحرام فقد نال درجة النبوة هر که وانگه از حرام بخصم باز دهد درجه از نبوت بیاید و گفت خواب راست یک جزو ست از چهل جزو نبوت نقل ست که رابعه وقتی حسن را سه چیز فرستاد پاره موم و سوزن و موی و گفت چون موم عالم را نور میدار و خود میسوزد چون سوزن برهنه باش و دایم کار میکنی چون این بجای آورده باشی چون موی باش تا کارت باطل نشود نقل ست که حسن رابعه را گفت رغبت شو هر کتی گفت عقد نکاح بر وجودی وارد بود اینجا وجود کجاست که من از آن خود نیم از آن اویم در سایه حکم و خطبه از و باید کرد و گفت ای رابعه این در چه بچه یافتی گفت بدانکه همه یافتها را گم کردم در و حسن گفت او را چون دانی گفت یا حسن

چون تودانی مایچون دانیم نقل است کہ حسن روز بصومعه اورفت و گفت ازان علمہا کہ نہ بتعلیم بودہ باشد
 ونہ بتئیدہ بلکہ بے واسطہ خلق بدل تو فرآمدہ باشد مرا حرفے بگوے گفت کلاوہ چند ریسمان شستہ بودم تا
 بفروشم و ازان قوتے سازم بفر و ختم بد و درم یکے درین دست گرفتم و یکے دران ترسیدم کہ اگر ہر دو بیک دست
 گیرم جفت شود و مرا از راہ ببرد و قوحم امروز این بود بارابعہ گفتند کہ حسن بگوید کہ اگر فردا یک نفس از دیدار حق محروم
 مانم در آخرت چندان بگریم و بنالم کہ ہمہ اہل بہشت را بر من رحم آید رابعہ گفت این سخن نیکوست اما اگر در دنیا چنان
 ست کہ یک نفس از ذکر حق تعالی غافل میانند ہمان ماتم و گریہ و زاری پدیدے آید نشان آنست کہ در آخرت
 نیز چنان خواہد بود والا نہ چنانست گفتند چرا شوہر نکنی گفت در غم سہ چیز ماندم ام اگر مرا ازان بے غم کنی شوہر
 کنم اول آنکہ در وقت مرگ ایمان بسلاست برم یا نہ گفتند ماندا نیم و دوم آنکہ نامہ من بدست راست دہند یا نہ
 گفتند خدا تعالی داند و سوم آنکہ دران ساعت کہ جماعتے را از دست راست بہ بہشت میبرند و جمعے را از دست
 چپ بدوزخ میفرستند من از کہ ام سو خواہم رفت گفتند ماندا نیم گفت چون مرا چنین ماتم ہا بود در پیش چگونہ پروا
 شوہر بود و از و پرسیدند کہ از کجائے آئی گفت ازان جہان گفتند کجا خواہی رفت گفت بدان جہان گفتند درین
 جہان چہ میکنی گفت فسوس میدارم گفتند چگونہ گفت نان اینجہان میخورم و کار آن جہان میکنم گفتند عظیم شیرین
 زبانی رباط بانی راشائی گفت من خود رباط بانم ہر چہ اندرون منست بیرون سازم ہر چہ بیرون است در اندرون
 نگذارم اگر کسے در آید و برود با من کار ندارد من دل نگاہ میدارم نہ گل گفتند شیطان دشمن داری گفت از دوستی
 رحمن با عداوت شیطان نے پروا دارم نقل است کہ گفت رسول صلی اللہ علیہ وسلم را بخواب دیدم گفتم یا رابعہ
 مرادوست داری گفتم یا رسول اللہ کہ بود کہ ترا دوست ندارد لیکن محبت حق مرا چنان فرا گرفته است کہ دشمنی و
 دوستی غیر او را در دلم جاے نماندہ است پرسیدند از محبت گفت از ازل در آمد و برابر گذرد و در شہرہ ہزار عالم کسے
 نیافت کہ یک شربت زودر شیبہ یا خرباق شاد و از و این عبارت آمد کہ مَجْبُوحٌ وَ مَجْبُوحٌ وَ مَجْبُوحٌ نہ گفتند اورا کہ سیرتی
 مے بینی گفت اگر ندیدم نہ پرسیدے نقل است کہ رابعہ دایم گریان بود گفتند چرا مے گری گفت از طبیعت میترسم
 کہ با او خوردم نباید کہ بوقت مرگ ندا آید کہ مرا نشانائی گفتند بندہ کسے راضی شود گفت آنگاہ کہ از محنت شاکر
 شود چنانکہ از نعمت گفتند اگر گناہگار توبہ کند قبول کنند یا نہ گفت چگونہ کند مگر خداوندش توبہ دہد و قبول کند تا او توبہ
 ندہد نتوان کرد و گفت یا بنی آدم از دیدہ بحق منزل نیست و از زباناہد و راہ نیست و سمع شاہ را گویند گانست
 و دست و پا رسکان حیرت اند کار بادل افتادہ است بکوشید تا دل بیدار دارید کہ چون دل بیدار شد و راہیاز حیات

نیست یعنی دل بیدار آنست که در حق گم شده است و هر که در و گم شد یار چه کند الفناء فی الله اینجا بود نقل است
 که گفت استغفار بزبان کار دروغ زناست و گفت اگر با خود توبه کنیم توبه دیگر محتاج باشیم و گفت اگر
 صبر مرد بودی کریم بودی و گفت ثمره معرفت رو بخدا آورد و دست و گفت عارف آنست که دلی خواهد از
 حق چون دل بدیش در حال بخدا باز و در تاد قبضه او محفوظ بود و در ستر او از خلق محجوب بود و صاحب مری حمه الله
 علیه بے گفتی که هر که در کوبد عاقبت باز شود رابعه یکبار حاضر بود و گفت تا که کوبی که بخوابد کشاد که بسته است
 تا باز کشاید گفت عجب مردی جاہل و زنی ضعیف و انایکی روز رابعه مردی را دید که میگفت و اندوہار رابعه گفت
 چنین گوئی و ابے اندوہا که اگر اندوہگین بودی زہر نداشتی که نفس ندی نقل است که وقتی یکے را دید که
 عصابہ بر سر بسته گفت چرا عصابہ بسته گفت سرم در میکند گفت عمرت چند سال است گفت سی سال گفت درین
 مدت تندرست بودی یا رنجور گفت تندرست گفت هرگز درین مدت عصابہ شکر بر نه بستی بیک روز رنجوری
 عصابہ شکایت بر می بند می نقل است که وقتی چهار درم یکے داد که کلیم خران مرد گفت کلیم سیاه یا سفید
 گفت درم باز ده باز گرفت و در وجه انداخت و گفت هنوز کلیم ناخریدہ تفرقه پیدا شد نقل است که در فصل بہار
 در خانہ رفت و بیرون نمے آمد خادمہ گفت یا سید بیرون آے تا آثار صنع بینی رابعه گفت بآ کہ تو در آے تا
 صانع بینی شغلنی مشاہدۃ الصانع عز مطالعة الصنع وقتی جمعے پیش او رفتند او را دیدند کہ گوشت بدنشان
 پارہ میکرد گفتند کارونداری گفت از بیم قطعیت ہرگز کار و نداشتم نقل است کہ یکبار ہفت شب بازو
 روزہ نکشاد و شب بیچ سخت شب ششم گرسنگی غالب شد نفس فریاد برآورد کہ مرا چند رنجانی ناگاہ یکے در
 بزد و کاسہ طعام بیاورد و رابعہ بستہ و بہاد تا چراغ گیرد گرہ بیاید و آن کاسہ بر بخت گفت بروم و کوزه آب
 آرم و روزہ کشایم چون کوزه بیاورد چراغ برد خواست کہ آب خورد کوزه از دست در افتاد و بشکست رابعہ
 آے بکرد کہ بیم بود کہ خانہ بسوزد و گفت الہی این چیست کہ با من بیچارہ میکنی آوازے شنید مان اگر میخواہی
 نعمت دنیا بر تو وقت کنم اما اندوہ خود از دولت باز گیرم کہ اندوہ من و نعمت دنیا در یک دل جمع نشود
 رابعہ ترا مرادے ست و مرا مرادے و مراد ما و مراد تو ہم جمع نشوند گفت چون این خطاب شنیدم چنان دل از
 دنیا منقطع کردم و امید کوتاہ گردانیدم کہ این باز پسین نماز ماے خود داشتیم اُصلی صلوۃ المودع و چنان از خلق
 بریدہ گشتم کہ چون روز شود از بیم آنکہ مرا مشغول کنند گویم خداوند را بخود مشغول گردان تا کہ مرا از تو مشغول
 نگرداند نقل است کہ پیوستہ مینالید گفتند بر تو علتی ظاہر نیست بنیم و تو پیوستہ با درد و مالہ گفت آری علت

دارم ولی از درون سینه کہ پیچ طبعیان عالم علاج آن نتوانند کرد مرہم جراحت ما وصال دوست تعلل میکنم تا
 باشد کہ فروائے قیامت در عقبہ بمقصود رسم کہ چون در زودہ خود را بدرزدگان بینمایم آخر کم ازین نباید
 نقل است کہ عجم از بزرگان پیش رابعہ رفتند رابعہ پرسید از یکے کہ تو خدایتعالی را برائے چہ می پرستی گفت
 بہشت طبقہ دوزخ عظمی دارد ہمہ را گذر بر وی میاید کردناچار از بیم ہر اس آن می پرستم دیگرے گفت درجا
 بہشت بہشت منزلی شکر نیست پس آسایش در آنجا سوخو دست رابعہ گفت بد بندہ بود کہ خداوند خود را
 از بیم عبادت کنایا بطمع مزد پس ایشان گفتند تو چرا می پرستی خدا را ترا طمع نیست گفت البجارثم الدار
 گفت ما را این تمام نبود کہ دستوری دادہ اند تا او را پرستیم اگر بہشت و دوزخ نبودے اورا طاعتی نبایستے کرد
 استحقاق آن نداشت کہ بیواسطہ عبادت او کنند نقل است کہ بزرگے پیش او رفت جامہ اورا عظیم باخل و بد
 گفت بسیار کسان باشند کہ اگر اشارت کنی در حق تو نظر کنند رابعہ گفت من شرم دارم کہ دنیا از کس خواہم کہ دنیا
 ملک دوست پس از کس چگونه توان خواست کہ در دست او عاریت است آن بزرگ گفت کہ ہمت بلند این ضعیفہ
 نگرید کہ اورا چگونه برین بالا کشیدہ است کہ در عیش می آید کہ وقت خود را بسوال مشغول نقل است کہ جمع
 باستان پیش او رفتند کہ ہمہ فضائل بر سر مردان نثار کردہ اند و کم کرامت بر میان مردان بستہ ہرگز پیغمبری
 پیچ زن نیامدہ است تو این لاف از کجا میزنی رابعہ گفت این ہمہ کہ گفتی ہست اما منی و خود پرستی آنا تکہ الا علی
 از گریبان پیچ زن بر نیامدہ است پیچ زن ہرگز محنت نبودہ است محنت در میان مردان پدید آمدہ است نقل است کہ دو
 بیمار شد پرسیدند کہ سبب بیماری چہ بودہ است گفت نظرت الی الجنۃ فاذ بنی ربی در سحر گاہ دل ما بہ بہشت
 میل کرد و دست با ما عتاب کرد این بیماری از عتاب دوست حسن بصری بعبادت او آمد گفت خواجہ دیدم از
 خواجگان بصرہ بر در صومعہ رابعہ کیسہ زر در پیش نہادہ و میگرفت گفتم چرا میگردی گفت از برائے این نہادہ فاضلہ
 کریمہ زمانہ کہ اگر برکت او نبود خلق ہلاک شوند چیزے آوردہ ام بر آن تہدا و دسترس کہ قبول نکند تو شفاعت کن
 کہ قبول کند حسن گفت در رستم و پیغام گذاردم رابعہ بگوشہ چشم در من نگریست و گفت کسیکہ اورا ناسر میگوید
 روزی از و باز نمیگوید کسیکہ جانش جوش محبت او ز نذر رزق از و باز گیر و تامن اورا شناختہ ام پشت بر خلق کردہ ام
 و مال کسیکہ ندانم حلال باشد یا حرام چون قبول کنم نقل است کہ گفت و برو شانی چراغ سلطان شکاف پرین
 بد و ختم دلم روزگارے بستہ شد تا لشکا فتم دلم کشادہ نشد خواجہ را عذر خواہ تا دلم در بند ندارد عبد الواحد عامر گوید
 کہ من و سفیان روز بعبادت او رفتیم از ہمیت او ابتدا سخن نتوانستیم کرد سفیان را گفت چیز بگو گفت

یارابعہ دعائے کن تاحق تعالیٰ این ریج بر تو آسان کند رابعہ رو بدو کرد و گفت یاسفیان تو ندانستی کہ این ریج من کہ خواستہ است نہ خدا تعالیٰ خواستہ است گفت بلے گفت چون میدانی مرا میفرمائی تا از دور خواست کنم بخلاف خواست او دوست را خلاف کردن روانہ و پس سفیان گفت یارابعہ چه چیزت آرزوست ابے گفت یاسفیان تو مرگ از اہل علم باشی چرا چنین سخن گوئی کہ دوازده سال است تا مرا خرمائے تر آرزوست تو دانی کہ خرمارا در بصرہ قدرے نباشد ہنوز نخوردہ ام کہ من بندہ ام و بندہ را باز رو چہ کار اگر من خواہم و خداوند من نخواہد این کفر بود پس سفیان گفت من در کار تو سخن نمیتوانم گفتن تو در کار من سخنے گوے گفت نیکمردی اگر نہ آنستی کہ دنیا را دوست واری گفتم این چسپیت گفت روایت حدیث یعنی این جاہلیت سفیان گفت مرا رفت آید گفتم خداوند از من خوشنود باش رابعہ گفت شرم ندارم کہ رضائے کسے جوئی کہ از دراضی نہ مالک دنیا گفت پیش رابعہ رفتم اورا دیدم کوزہ شکستہ آنجا نہادہ کہ بدان وضو میساخت و آب میخورد و بویا کہنہ و خشتہ کہ بران سر نہادے گفت دلم بدو آمد گفتم اے رابعہ مرادوستان تو انکہ ہستند اگر اجازت بود برآ تو از ایشان چیزے خواہم گفت اے مالک غلطی عظیم کردہ روزی دہندہ من و ایشان یکے نیست گفتم بلے گفت روزی درویشان فراموش کرد بسبب درویشی و تو انکہ از اماند میکند بسبب تو انکہ می گفتم نہ گفت پس چون حال میداند چه حاجت کہ بایادش ہم و چنین میخوابد مانیز چنان خواہیم کہ او خوابد نقل است کہ حسن بصری و مالک دنیا و شقیق بلخی در پیش رابعہ بودند و در صدق سخن میرفت حسن گفت لیس بصادق فی دعواہ من لم یصبر علی ضرب مولاہ صادق نیست در دعوی خود ہر کہ صبر نکند بر زخم خداوند خویش رابعہ گفت ازین سخن تو مہمی آید شقیق گفت لیس بصادق فی دعواہ من لم یصبر علی ضرب مولاہ صادق نیست در دعوی خود ہر کہ شکر نکند بر زخم خداوند خویش رابعہ گفت بہ ازین باید مالک گفت لیس بصادق فی دعواہ من لم یبتلہ بضر مولاہ صادق نیست در دعوی خود ہر کہ لذت نیابد از زخم دوست خویش رابعہ گفت ازین باید ایشان گفتند اکنون تو بگوے رابعہ گفت لیس بصادق فی دعواہ من لم یبتلہ بضر مولاہ صادق نیست در دعوی خود ہر کہ شکر نکند الم زخم در مشاہدہ مطلوب خویش و این عجب نبود کہ زمان مصر در یوسف و مشاہدہ او الم زخم در نیافتند اگر کسے در مشاہدہ خالق بدین صفت بود چه عجب نقل است کہ یکے از مشایخ بصرہ پیش رابعہ آمد و بر بالین او نشست و مذمت دنیا آغاز کرد رابعہ گفت تو عظیم دنیا را دوست داری کہ اگر نہ داشتی ذکرش نکردی کہ شکندہ کالا خریدار بود اگر تو از دنیا فارغ بودی بہ نیک بد از وے یاد

نکردی اما از آن یاد میکنی که من احب شیئا اکثر ذکره هر که چیزی دوست دارد ذکرش بسیار کند نقل است
 که حسن گفت نماز دیگر پیش رابعه رفتم و او چیزی خواست پخت گوشت در دیگ کرده بود چون سخن آیدیم
 گفت این سخن خوشتر از دیگر سخن دیگر به چنان را کرد تا نماز شام بگذاردیم پاره نان خشک بیاورد و
 کوزه آب و بسر دیگر فت تا برگیرد دیگر میجوید بقدرت خدایتعالی در کاسه کرد و ما از آن گوشت بخوردیم
 طعمی بود که هرگز طعمی بدان ذوق نخورده بودیم سفیان گفت شبی پیش رابعه بودیم در محراب شد و تا روز
 نماز کرد و من در گوشه دیگر نماز میکردم وقت سحر گفت بچه شکر کنیم این را که ما را توفیق داد تا همیشه با او رخصت
 کردیم و گفت که فردا روزه داریم شکرانه را داد و از ما جاست بار خدایا اگر فردا قیامت بدوزخ فرستی سر
 آشکارا کنم که دوزخ از من بهزار ساله راه بگیرد و گفت الهی ما را هر چه از دنیا قسمت کرده بدشمنان خود ده هر چه
 از آخرت قسمت کرده بدوستان خود ده که ما را توبی و گفت خداوند اگر ترا از ترس دوزخ می پرستم در دوزخ خم
 بسوز و اگر از امید بهشت می پرستم بر من حرام گردان و اگر از برائے تو ترا می پرستم جمال باقی از من دریغ مدار و گفت
 بار خدایا اگر مراد دوزخ کنی فریاد برآرم که ترا دوست داشته ام بادوستان هرگز چنین کنند تا تفسی آواز داد که یا رابعه
 لا تطعن بنا ظن السوء بما لکمان بد می بر ترا در جوار دوستان خود فرو د آریم تا با ما سخن گوئی و گفت الهی کار من
 و آرزوئ من در دنیا از جمله دنیا یادست و در آخرت از جمله آخرت لقائے تو آن من نیست تو هر چه خواهی
 میکنی شبی میگفت یارب لم حاضر کن یا نماز بے دل قبول کن چون وفاتش نزدیک آمد بزرگان بر بالین او بودند
 گفت برخیزید و جائے خالی کنید بر آن رسولان خدایتعالی برخاستند و بیرون آمدند و در فراز کردند آواز
 شنیدند که یا آیتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربک الایة زمانے بود و هیچ آواز نیامد در رفتند وفات کرده
 بود مشایخ گفتند رابعه بدنیا آمد و با آخرت رفت و هرگز با حق تعالی گستاخی نکرد و هیچ نخواست و گفت مرا چنین
 دار یا چنان تا بدان چه رسد که از خلق چیزی خواسته او را بخواب دیدند گفتند حال گوے از منکر و نگیر گفت چون
 آن جوان مردان درآمدند و گفتند من ربک گفتم باز گردید و حق را بگوئید با چندین هزار هزار خلق پیرزنی ضعیفه را
 فراموش نکردی من که از همه جهان ترا دارم هرگز فراموش کنم تا کسی را میفرستی که خدای تو کیست محمد طوسی
 و نعمی طوسی که در بادی سی هزار مرد را آب دادند هر دو بسر خاک رابعه آمدند و گفتند ای آنکه لا اله الا میزدی که سر
 بهر دو سرای فرو دنیا رم حالت کجا رسید آواز آمد که نوشتم با او آنچه دیدم و می بینم رحمها الله تعالی بغضرانه

باب بیستم در ذکر فضیل بن عیاض رحمه الله علیه

آن مقدم تا بیان آفتاب کرم و احسان آن دریائے درع و عرفان آن از دو کون کرده اعراض هر وقت
 فضیل عیاض رحمۃ اللہ علیہ از کبار مشایخ بود و عیار طریقت و ستودہ اقران بود و مرجع قوم و در ریاضات کرات
 شائے رفیع داشت و در درع و معرفت بے ہمتا بود اول حال او چنان بود کہ در میان بیابان مرو و بادرد
 خیمہ زدہ بود و پلا سے پوشیدہ و کلاہ پشین بر سر نہادہ و تسبیح در گردن افکندہ و یاران بسیار داشت ہمہ دزد
 و راه زن ہر مال کہ پیش او آوردندے او قسمت کردے کہ ہمترا ایشان بود و آنچه خواستے نصیب خود برداشتے
 و از نسخہ کردے و ہرگز از جماعت دست نہ داشتے و ہر خدمتگار یکہ جماعت نکردے اورا دور کردے روزے
 کاروانے عظیم مے آمد و آوازہ دزدانیدہ بودند مردے در میان کاروان نقدے داشت گفت درین میان بیابان
 جائے پنهان کنم تا اگر کاروان بزند نقد بماند بدان بیابان فرورفت خیمہ دید و شخصے پلاس پوش با تسبیح و
 سجادہ گفت نیکو یافتم زربا و سپارم آنجا رفت و حال باز گفت اشارت کرد کہ در خیمہ برو بہ نہاد و بنزد کاروان
 آمد دزدان کاروان را زدہ بودند اینم و چیزیکہ از کاروان ماندہ بود برداشت و رو بدان خیمہ نہاد کہ امانت باز
 گیر چون بدان خیمہ رسید دزدان را دید کہ مال قسمت میکردند گفت آہ زربدست خود بدزد و ادم فضیل چون اورا
 از دور بدید آواز داد مرد ترسان ترسان آنجا رفت گفت بچہ کار آمدہ گفت امانت میخواہم گفت ہما بخا کہ
 نہادہ بردار برداشت و رو بکاروان کرد یاران فضیل گفتند کہ درین کاروان ہیچ نقد نیافتیم تو چرا این بازوادی
 فضیل گفت این مرد بہن گمان نیکو برد و من نیز بخدا بتعالے گمانے نیکو بردہ ام من گمان اورا راست
 گردانیدہ ام تا حق تعالے بکرم گمان من راست گرداند بعد از ان کاروانے دیگر زدند و مالہا بردند و بطعام خوردن
 نشستند مردے از کاروانیان ایشانرا گفت کہ ہمترا نیست شمارا گفتند ہست گفت کجاست گفتند
 بکنار آب نماز میگزارد گفت وقت نماز نیست گفتند تطوع میگزارد گفت چیزے مجوز دگفتند روزہ میدارد
 گفت ماہ رمضان نیست گفتند تطوع میدارد این مرد را عجیب آمد پس پیش فضیل شد و گفت روزہ دزدی
 و نماز بہم چکار و از فضیل گفت قرآن میدانی گفت دانم گفت این آیت بخواندہ کہ وَ اَخْرُوجُوا
بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا مرد در کار او متحیر شد نقل سہت کہ مرد تے و ہمتے در طبع او بود چنانکہ اگر در کاروان
 زنے بودے گرد ایشان نگشتے و یکے را کہ مایہ کمتر بودے نگرفتے و ہر کس را بمقدار مایہ چیزے بگذاشتے و ہمیل او
 بصلاح بود و در ابتدا بزرنے عاشق بود ہر چہ از راہ زدن بدست آورد بدان زن فرستادے و گاہ گاہ پیش او
 رفتے و در ہوس افکریستے تا شبے کاروان میگذاشت و در میان آن کاروان یکے این آیت میخواند کہ اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ

اَمْنُوْا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوْبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ اَیَا قَوْلَ نَبِیِّهِ اَمِنْ دَلْ خَفْتَهٗ شَمَائِدِ اَرْكَرْدِ گفتمی تیرے بود کہ بر جان
 فضیل آمد چنان این آیت بہارزت فضیل درآمد و گفت تا کہ راہ زنی گاہ آن آمد کہ راہ تو قطع کنیم فریاد
 برآورد و گفت آن وحان فتاب و اناب گفت آمد و تیر از حد گذشت سر سیمہ و نخل و بقرار روے بحرانی نہاد
 و جمعے کاروان آنجا فرود آمدہ بودند بعضے گفتند فضیل برہاست نتوان رفت فضیل گفت بشارت مر شمارا کہ او
 توبہ کرد و امروز از شما میگریزد پس میرفت و میگرفت و خضم را خوشنود میکرد تا در باورد و جہود بود کہ ہچگونہ خوشنود
 نمیشد آن جہود با اصحاب خود گفت کہ وقت است کہ بر محمدیان استخفاف کنیم پس گفت اگر میخواہی کہ ترا بجل
 کنم آن تلریک بردار و آن تلے بود بنایت بزرگ فضیل شب و روز میکشید تا شبے باد برآمد و آن ریگ را
 گردانید جہود چون آن دید گفت من سوگند دارم تا مال من نہی ترا بجل نکنم اکنون زیر بالین من کیسہ زر است
 بردار و بمن دہ تا سوگندم راست شود و ترا بجل کنم فضیل دست در زیر بالین او کرد و کیسہ زر بدو داد جہود گفت اول
 اسلام بر من عرضہ کن تا ترا بجل کنم جہود مسلمان شد و او را بجل کرد پس گفت دانی چو مسلمان شدم گفتم کہ
 تا امروز دستم نبود کہ دین حق کدام است امروز دستم شد از آنکہ در توریست خواندہ بودم کہ ہر کہ توبہ او صدق بود اگر
 دست بر خاک نہد زرشود در زیر بالین من خاک بود خواستم تا ترا بیا ز ما یم اکنون معلوم شد کہ دین تو حقیقت
 نقل است کہ فضیل کیے را گفت از بہر خدایے مرا پند کن پیش سلطان بر کہ بر من حد بسیار است تا بر من حد
 راند ہچنان کہ در سلطان چون در سیماے او نظر کرد از اہل صلاح دید او را با عراز بخانہ روان کرد چون بدرخانہ رسید
 آواز کرد و اہل خانہ گفتند کہ آہ آواز او گشتہ است مگر زخمے خوردہ است فضیل گفت بلے زخمے عظیم خوردہ ام گفتند بر
 کجا گفت بر جان و درآمد وزن را گفت من عزم خانہ خدایے دارم اگر خواہی پائے تو یکشایم زن گفت من ہرگز از
 تو جدا نخواہم شد و ہر جا کہ باشی ترا خدمت کنم پس بکہ رفتند و حق تعالی راہ برایشان آسان گردانید و آنجا مجاور
 شدند و بعضے اولیاء را دریافتند و با امام ابو حنیفہ مدتے صحبت داشت و ازوے علم آموخت و روایات عالی
 و ریاضات نیکو و در مکہ سخن بروکشادہ شد و مکیان برو جمع شدند و او ایشانرا وعظ گفتے تا حال او
 آنچنان شد کہ خویشان او از باورد بدیدن او آمدند ایشانرا بار ندا و ایشان باز نئے گشتند بر بام خانہ آمد
 و گفت زہے مردمان غافل کہ خدایتعالی شمارا عقل و بکارے مشغول کنا و ہمہ از پائے در افتادند و عاقبت
 نومید روے بحر اسان نہادند و او ہچنان بر بام گریان شد و در برایشان نکشاد **نقل است** کہ شبے
 مارون الرشید فضیل بر مکی را گفت کہ امشب مرا پیش مردے بر کہ دلم ازین طمطراق گرفتہ است تا بیا سا یم فضیل

او را بدرخانہ سفیان عیینہ آورد در نزد سفیان گفت کیست گفت امیر المؤمنین گفت چرا مرا خبر نکردید تا من بخد مت
 آمدے ہارون چون این بشنید گفت این آن مرد نیست کہ من میطلبم سفیان بشنید گفت آنچنان مرد کہ شما
 میطلبید فضیل عیاض است بدرخانہ فضیل رفتند این آیه میخواند کہ اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ اَنْ
 نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْآيَةِ هَارون گفت اگر پندے میطلبم این کفایت است و معنی این آیه این است کہ
 پنداشتند کسانی کہ بد کرداری کردند کہ ما ایشان را برابر کنیم با کسانی کہ نیکو کاری کردند پس در نزد فضیل گفت
 کیست گفت نزد امیر المؤمنین گفت امیر المؤمنین پیش من چکار دارد و من نیز با او چکار دارم مرا مشغول
 گردانید فضیل گفت طاعت داشتن اولوالامر واجب است گفت مرا تشویش مہید فضیل گفت بدستوری
 در آیم یا حکم گفت دستوری نیست اگر حکمے آیند شما دانید ہارون درآمد فضیل چراغ بنشانید تا روئے ہارون
 بنظر نیاید ہارون را دران میان دست بردست فضیل آمد فضیل گفت مَا الْيَنَ هَذَا الْكَفَ لَوْ نَجَا مِنْ
 النَّارِ چه نرست این دست اگر از آتش خلاص یابد این بگفت و در نماز ایستاد ہارون در گریہ آمد
 و گفت آخر سخنے گوئے فضیل چون سلام نماز باز داد گفت پدرت عم مصطفی بود از مصطفی درخواست کرد کہ مرا
 بر قوئے امیر گردان گفت یا عم یک نفسک ترا بر تو امیر کردم یعنی نفس تو در طاعت خداے بہتر از آنکہ ہزار
 سال طاعت خلق را اِنَّ اَمَارَةَ يَوْمِ الْقِيَمَةِ النَّدَامَةُ ہارون گفت زیادت کن گفت چون عمر عبد الغزیز
 را بخلاف بنشانند سالم بن عباس و ریحان بن حیوة و محمد بن کعب را بخواند و گفت من مبتلا شدم بدین کار
 تدبیر کار من چیست بے گفت اگر میخواہی کہ فردا ترا از عذاب نجات بود پیران مسلمانان را چون پدر خود شناس و
 جوانان را چون برادر و کودکان را چون فرزند و زنان را چون خواہر و مادر پس معاملت با ایشان چنان کن کہ با پدر
 و مادر و خواہر و برادر گفت زیادت کن گفت دیار اسلام چون خانہ تست و خلایق چون عیال تو اند گفت
 زیادت کن گفت لطف کن با پدران و کرم کن با برادران و نیکوئی کن بجائے فرزندان پس گفت مے
 ترسم از روئے خوبت کہ آتش دوزخ مبتلا گردد و زشت گردد و گفت کہ من وجہ صبیح فی النار
 یفصح و کہ من امیر هناك اسیر گفت زیادت کن و بہائے مائے میگریست فضیل رحمہ اللہ گفت ہر ترس
 از خدا بقولے و جواب خداوند را ہشیار باش و آمادہ کن کہ روز قیامت حق تعالی ترا از یک یک مسلمان
 باز پرسد و انصاف ہر یک بطلبد اگر شبے پیرنے در خانہ بنیوا خفتہ باشد فردا دامن تو گیرد و در تو حضمی کند
 ہارون از گریہ چنان بیہوش شد کہ خبر نداشت فضیل بر مکی گفت یا فضیل بس کہ امیر المؤمنین را کشتی فضیل

گفت خاموش باش ای همان که تو و قوم تو اورا کشتیدنه من بارون را بدین سخن گریه زیادت شد و با فضیل
گفت که ترا همان ازان گفت که مرا فرعون میدان پس بارون گفت که ترا و ام هست فضیل گفت ارے و ام
خداوندست بر من و آن طاعت است اگر مرادان بگیرد و ارے بر من بارون گفت من و ام خلق میگویم گفت
شکر خدایر که مرا از وے نعمت بسیارست و هیچ گله ندارم پس بارون مهرے هزار دینار پیش او نهاد که این حلال
ست و از میراث مادرست فضیل گفت این همه پندارے من ترا هیچ سود نداشت و هم ازینجا ظلم آغاز کردی و
بیداگری پیش گرفتی من ترا نجات خوانم و بسکساری تو مرا بهلاک اندازی و گرانباری من میگویم
آنچه داری بخداوندان بازده تو بدگیرے که نمی باید داد میدی مرا فایده نیست این گفت و از پیش بارون
برخواست و در برهم زد بارون بیرون آمد و گفت آه او خود چه مردے بود مرد بقیقت فضیلست نقلست
که روزے فرزند خود را بکنار گرفت و بوسید چنانکه عادت پدران بود و کودک گفت ای پدر مرادوست داری
گفت بے گفت خدایتعالی را دوست داری گفت بے گفت ای پدر بیک دل و دوست نتوان داشت
فضیل دانست که این سخن از کجاست از غیرت حق تعالیست کودک را بپنداخت و بحق مشغول شد نقل
ست که روزے بعرفات ایستاده بود و در خلق نظاره میکرد و آن تصرع و زاری ایشان شنید گفت
سبحان الله اگر چندین خلق بنزد یک شخصے روند بخیل و از وے دانگ زر خواهند اینهارا نومید نگرداند بر تو که خدا
کریمی آمرزش ایشان آسان ترست از دانگے بر آن مرد و تو اگر مینا امید آنست که همه را بیا مری نقلست
که در شبانه عرفات از و سوال کردند که حال این خلایق چون بینی گفت آمرزیده اند اگر فضیل در میان نبود
و از و پرسیدند که چگونه است که خائفان را نمی بینم گفت اگر خائف بودی ایشان از شما پوشیده نبودندے که خائف
را نه بیند مگر خائف ماتم زده ماتم زده را بیند گفتند مرد چه وقت مردوستی حق بغایت رسد گفت چون منع عطا
پیش او یکسان بود گفتند چه کوئی در حق مردے که میخواهد که لبیک گوید و از بیم لا لبیک نتواند گفت گفت
امید دارم که هر که چنین بود و خود را چنین داند هیچ لبیک کوئی بالائے او نبود پرسیدند که اصل دین چیست گفت
عقل گفتند اصل عقل چیست گفت حلم گفتند اصل حلم چیست گفت صبر گفتند اصل صبر چیست گفت حلم گفتند
جست خوار شد گفتم مرا وصیت کن گفت از تبع باش و متبوع مباش گفت این پسندیده است بشرحافی گفت از و پرسیدم
که زهد بهتر یا رضا گفت رضا از برائے آنکه راضی هیچ منزلت طلب نکند بالائے منزلت خویش نقلست که سفیان
ثوری گفت که شبے پیش او رفتم و آیات و اخبار و آثار میگفتم پس گفتم مبارک شبے که مشب بود و ستوده نشسته که مشب

بود همانا که نشسته چنین بهتر از وحدت بود فضیل گفت بد شب که مشب و دوتا نهشته که دوش بود و گفتم چرا
 گفت زیرا که تو همیشه در بند آن بودی تا سخن گوئی که مرا خوش آید و من در بند آن بودم تا از کجا جوابی نیکو گویم که
 پسندیده خاطر تو آید هر دو سخن یکدیگر از خدایتجا باز ماندیم پس تنهایی بهتر و مناجات کردن با حق نقل است که روز
 بعد اند مبارک را دید که پیش او میرفت فضیل گفت از آنجا که رسیده باز گرد و الا من باز گردم من آنی تا منتهی سخن
 بر من پیمائی و من منتهی بر تو نقل است که مرد بزیارت فضیل آمد گفت بچه کار آمده گفت تا از تو آسایش یابم و
 موافقت کنم گفت بخدای که این بو حشت نزدیک تر و نیامده الابد آنکه مرا فریبی بد و روغ و من ترا فریبم بد و روغ هم
 از آنجا باز گرد و گفت میخواهم تا بیمار گردم تا بنماز جماعت نباید رفت و خلق را نباید دید و گفت اگر توانی بجای ساکن
 شوی که هر کس شمار نه بیند و شکس را نه بیند که عظیم نیکو بود و گفت منت عظیم بود و قبول کنم از کس که بر من
 گذرد و مرا سلام نکند و چون بیمار شوم بعیادت من نیاید و گفت چون شب در آید شاد شوم که مرا خلوتی
 بود بے تفرقه و چون صبح بر آید اند و بگین شوم از کرا بیت دیدار خلق که نباید که در آیند و مرا تشویش دهند و گفت
 هر کرا از تنهایی و حشت بود و بخلق انس گیر و از سلامت دورست و گفت هر که سخن از عمل خود گوید بخش اندک بود
 مگر در آنچه او را بکار آید و گفت هر که از خدایتعالی ترسد زبان او گنگ شود و گفت چون خدایتعالی بنده را دوست
 دارد اندوه بسیارش دهد و چون دشمن دارد دنیا را بر و فراخ گرداند و گفت اگر نمکین در میان امی بگردی جمله آن
 امت را در کار آن اند و بگین کنند و گفت هر چیز را از کاتے ست و زکوة عقل اندوه طویل است و از نیست که
 کان رسول الله صلی الله علیه وسلم متواصل الا حزان و گفت چنانکه عجب بود که در بهشت کسے گریه
 عجب تر از آن بود که کسے در دنیا خندد و گفت چون خوف در دل ساکن شود چیزی که بکار نیاید بر زبان آنکس
 نگذرد و از آن خوف شهوات و حب دنیا بسوزد و رغبت دنیا از دل بیرون کند و گفت هر که از خدایتعالی
 ترسد همه چیز از وی ترسد و هر که از خدایتعالی ترسد از همه چیز ترسد و گفت خوف و هیت بنده بر قدر
 علم بنده بود و نه بد بنده در دنیا بقدر رغبت بنده بود و آخرت و گفت هیچ آدمی را ندیدم درین امت امیدوار تر
 بخدای و ترساک تر از ابن سیرین و گفت اگر همه دنیا بمن دهند حلال بحساب ننگ دارم از وی چنانکه شما
 از مردار ننگ دارید و گفت جمله بدیهار او در خانه جمع کردند و کلید آن دشمنی دنیا کردند و گفت در دنیا شروع
 کردن آسان است اما بیرون آمدن و خلاص یافتن دشوار است و گفت دنیا بیمارستان است و خلق در وی
 همچون دیوانگان دیوانگان را در بیمارستان غل و بند باشد و گفت بخدای که اگر آخرت از سفال باقی بود

دنیا از زر فانی سزا بود که رغبت خلق به سفال باقی بودی فکیف که دنیا نیست الا از سفال فانی و آخرت
 نیست الا از زر باقی و گفت هیچکس را هیچ ندادند از دنیا تا از آخرتش صد چندان کم نکردند از بهر آنکه ترا بنزدیک
 حق تعالی آن خواهد بود که کس کرده و میکنی خواه بسیار کن خواه اندک و گفت بجامه نرم و طعام خوش لذت
 بگیرد که فردا لذت آن جامه و طعام نیاید و گفت مردمان که از یکدیگر بریده شدند به سبب تکلف شدند هرگاه
 که تکلف از میان برخیزد گستاخ با یکدیگر توانند زیست و گفت حق تعالی وحی کرد بکوهها که من بر یک از شما
 با پیغمبر سخن خواهم گفت همه کوهها تکیه کردند مگر طور سینا که برو سخن گفت با موسی علیه السلام چون تواضع
 کرد او را پسندیدند و تواضع حق را فروتنی کردند و فرمان بردن و هر چه گوید پذیرفتن و گذاردن و گفت
 هر که خود را قیمتی داند او را از تواضع نصیب نیست و گفت سه چیز مجوبید که نیاید عالمی که علم او بمنزله عمل است
 بود نیاید و بے عالم بماند و عالمی که اخلاص او با عمل موافق بود مجوبید که نیاید و بے عامل بماند و برادر عجیب
 مجوبید که نیاید و بے برادر بماند و گفت هر که با برادر خویش دوستی ظاهراً کند بر زبان و در دل دشمنی دارد و خدا
 لعنتش کند و کور و کرش گرداند و گفت وقتی بود که آنچه میکردند دریا بود اکنون بدانچه نمیکند دریا میکنند یعنی
 ترک کردن گفت دوست دشمن عمل برائے خلق ریا بود و عمل کردن برائے خلق شرک بود و اخلاص آن بود
 که حق تعالی ترا ازین دو خصلت نگاهدارد و گفت اگر سوگند خورم که من مرانی ام دوست تو دارم از آنکه گویم
 من مرانی نیم و گفت اهل بهر راضی بودند از حق تعالی بهر چه کند و سزاوارترین خلق برضائے حق اهل
 معرفتند و گفت هر که خدای را بشناسد بحق معرفت پرستش کند بحق طاعت فتوت دهد گذاشتن بود از برادر
 و گفت حقیقت توکل آنست که بغیر الله امید ندارد و از غیر الله ترسد و گفت متوکل آن بود که واثق بود بخدا
 که نه خدای را در هر چه کند متهم کند و نه شکایت کند یعنی ظاهراً و باطناً در تسلیم آرد و گفت چون ترا گویند
 که خدای را دوست داری خاموش باش که اگر گوئی نه کافر باشی و اگر گوئی دارم فعل تو بفعل دوستان نماند
 و گفت شرم گرفت از خدای بس که بمیز رفتم و در سه روز یکبار او را بمیز حاجت بود و گفت بسام و آنکه
 در طهارت جباروند و پاک بیرون آیند بسام و آنکه در کعبه روند و پدید بیرون و گفت جنگ کردن با خردمندان
 آسان تر از حلا و خوردن با بیخردان و گفت هر که دروے فاسق خوش بخندد درویران کردن مسلمانان
 سعی کرده باشد و گفت هر که ستورے را لعنت کند گوید آمین از من و تو هر که بخدا عاصی ترست لعنت برو
 باد و گفت اگر مرا خبر آرند که ترا یک دعا مستجاب است هر چه خواهی بخواه من آن دعا در حق سلطان صرف

کنم از بهر آنکه اگر در صلاح خویش و عاقلان صلاح من بود و صلاح سلطان صلاح خلق بود و گفت و در خصلت است که دل
 را فاسد کند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت در شهادت و خصلت است که هر دو از جهل است یکے آنکه میخندید
 بجبهه ندیده و نصیحت میکنید و خود آن نمیکنید شب بیدار نبوده و خدای میگوید ای فرزند آدم اگر تو مرا یاد کنی
 من ترا یاد کنم و اگر مرا فراموش کنی من ترا فراموش کنم و آن ساعت که مرا یاد خواهی کرد آن برت نه از
 اکنون من نگذرا چون میکنی و گفت خدایتعالی گفته است یکے از پیغمبر از که بشارت ده گناه کاران را که اگر توبه کنید
 پذیرم و برترسان صدیقان را که اگر بعد از ایشان کار کنم همه را عقوبت کنم یکے فضیل را گفت که مراد صیغه کن گفت
 عَارَبَابُ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرًا مِّمَّا لِلَّهِ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ یک روز پسر خود را دید که دینار سے منجید و آن شوخ
 که در نقش در دست زر بود پاک میکرد و گفت ای پسر ترک این ترا فاضل از ده حج و عمره و یکبار پسر او را بول بسته بود
 فضیل دست برداشت و گفت یارب بدو تنی من ترا که ازین پنجش خلاص دهمی در حال شفا یافت و در مناجات
 گفته الہی تو مرا اگر سنہ میداری و عیال مرا اگر سنہ و برہنہ میداری و شب چراغ نمیدهی تو این با اولیا خویش کنی
 من بکدام منزلت این دولت یافتم و در مناجات گفته الہی بر من رحمت کن کہ تو بر من عالمی و عذابم مکن کہ تو
 بر من قادری نقل است کہ سی سال سچکس لب و خندان ندید مگر آن روز کہ پسرش وفات کرد تبسم کرد و گفت ای خواجه
 چه وقت اینست گفت دانستم کہ خداوند راضی بود برگردان من نیز موافقت رضائے او تبسم کردم و در آخر عمر میگفت
 کہ از پیغمبران رشک ندارم کہ ایشانرا ہم محدود ہم قیامت و ہم دوزخ و ہم صراط در پیش است و جملہ با کوتاہ دستی
 نفسی نفسی خواهند گفت و از فرشتگان ہم رشک نیست کہ خوف ایشان از خوف بنی آدم زیادت است از ان
 کسم رشک آید کہ ہرگز از مادر نخواہد زاد و گویند روزے مقرے خوش خوان پیش او آیتے خوش برخواند گفت اورا
 پیش پسر من برید تا برخواند و گفت زہار کہ سورۃ القارعة خوانی کہ او طاقت سخن قیامت شنیدن ندارد قضا
 مقر کے القارعة برخواند آن پاک زادہ نعرہ بزد و جان بد و فضیل را چون وفات نزدیک سید دو دختر داشت
 عیال را وصیت کرد کہ چون مرادفن کنید ایشانرا بکوہ بوقبیس برید و رو با سامان کن و بگوئے خداوند فضیل مرا
 وصیت کرد کہ تا زندہ دم این زہار یا زابطاقت خود میداشتم چون مرا بزند ان گور محبوبس کردی زہار یا زاب
 بتو باز و دم چون فضیل را دفن کردند زن فضیل همچنان کرد و مناجات کرد و بسیار بگریست در حال امیر بین با دو
 پسر آنجا رسید و آن زاری بشنید حال پرسید زن حال باز گفت امیر گفت این دختر از بہ پسران خود و ہم زن
 گفت بدہ در حال عماری ساز کرد و فرشتہ و بیابا ساخت و ایشانرا بہ مین برد و بزرگان را جمع آورد و نکاح کرد

وہر یک را دہ ہزار کابین کر دہ کہ من کان للہ کان اللہ لہ عبد اللہ مبارک گفت کہ چون فضیل برخاست
دوفات کرد اندوہ از روی زمین برخاست *

باب یازدہم در ذکر ابراہیم دہم رحمۃ اللہ علیہ

آن سلطان دنیا و دین آن سیم غ قاف یقین آن گنج عالم عزلت آن گنجینہ سرای دولت آن شاہ دولت
قلیم عظم ابراہیم دہم رحمۃ اللہ علیہ متقی وقت بود و صدیق روزگار و در انواع معاملات و اصناف حقایق
حظ تمام داشت و مقبول ہمہ بود و بسیار مشایخ دیدہ و با امام عظم ابو حنیفہ صحبت داشتہ بود و شیخ العراق
جنید گفت مفاتیح العلوم ابراہیم دہم کلید ہمہ علمہاے علمائے این طائفہ ابراہیم دہم است نقل است
کہ یکروز پیش امام عظم ابو حنیفہ آمد اصحاب و بچشم حقارت در ابراہیم نگرستند ابو حنیفہ گفت سیدنا ابراہیم
اصحاب گفتند او این سیادت بچہ یافت گفت بدانکہ دایم بخدمت خداوند مشغول است و ما بکار ماے دیگر
ہم مشغول می شویم و گفتند ابتدائے حال او آن بود کہ او بادشاہ بلخ بود و عالمی در زیر فرمان او چہل سپہرین و
چہل گرز زین در پس و پیش او میروند شبے بر تخت خفتہ بود نیم شب سقف بجنبید آواز داد کہ کیست گفت
آشناست شترے کم کردہ ام می طلبم گفت شتر بر بام چگونہ بود گفت اے غافل تو خدایرا در جامہ اطلسی و بر
تخت زرین می طلبی این از شتر بر بام جستن عجبت ازین سخن او ہیبت در دل ابراہیم آمد و آتش در درون او افتاد
متفکر و متحیر و غمگین شد و روز دیگر ارکان ہر یکے بر جائے خود بایستادند و غلامان در پیش صف بر کشید و بارعام
دادند ناگاہ مردے با ہیبت از در درآمد آنچنانکہ میچاکس از خرم و حشم زہرہ نبود کہ گوید تو کیستی جملہ گنگ شدند
آن مرد ہچنان مے آمد تا پیش تخت ابراہیم گفت چہ میجوی گفت درین رباط فرو مے آیم ابراہیم گفت
این رباط نیست این سرای نیست گفت این سرای پیش از تو ازان کہ بود گفت ازان پدرم گفت پیش از
وے ازان کہ بود گفت ازان پدرش گفت پیش از وے ازان کہ بود گفت ازان فلان کس ہچنین چندے بشمر و
پس گفت این رباط نبود کہ یکے مے آید و یکے دیگر میروند این بگفت و بیرون آمد و ناپدید شد ابراہیم تنہا در عقب
اوروان شد تا اورا دریافت گفت تو کیستی گفت من خضرم آتش در جان ابراہیم افتاد و در دشن می فروزد و گفت
ہسپ زین کنید تا بصر ابیرون رویم تا ای حال بچار سد باجمے روئے بصر انہاد و سگشت بخبر در انمیان از لشکر
افتاد ناگاہ آوازے شنید کہ بیدار گرد و دوم بار ہمین آواز شنید تا سوم و چہارم بار آوازے شنید کہ بیدار گرد و پیش

از آنکہ بگرت بیدار کنند چون بنشیند از دست بشد ناگاہ آہوئے بدید خود را بدو مشغول گرد آہو بسخن آمد کہ مرا بصید
 فرستادہ اند تو مرا صید نتوانی کرد و ترا از برائے ہمین کار آفریدہ اند کہ میکنی کارے دیگر نداری ابراہیم گفت آیا
 چہ حال است رو از آہو بگردانید ہمان سخن کہ از آہو شنیدہ بود از غاشیہ زین شنید خونے درو کہ پدید آمد و کشف
 زیادت شد چون حق تعالی جل جلالہ خواست کہ کار تمام کند بار دیگر از کوئے گریبانش ہمین آواز آمد آن کشف اینجام
 شد و در ملکوت برو کشادہ گشت و واقعہ فرو آمد و یقین حاصل شد و جملہ جامہ واسپ از آب دیدہ او تر شد توبہ
 نصوح کرد و روئے از راہ بیک سونہا و شبانے را دید نمردے پوشیدہ و کلاہ نمدی بر سر کلاہ مغرق و جامہ
 زربفت بدو داد و آن نمدا بستد و گو سفندان بدو بخشید و جملہ ملکوت بنظرارہ او آمدند زہے سلطنت کہ روئے
 بابر اہیم نمود جامہ نجس بینداخت و خلعت فقر در پوشید و پیادہ در کوہ و بیابان میگشت و برگناہان میگرفت
 تا برو در رسید آنجا پلے ست نامینائے از ان پل در گذشت ابراہیم گفت اللہم حفظہ معلق در ہوا بایست
 تا ابراہیم برگرفت و بر کشید و ابراہیم خیرہ بماند تا چہ بزرگ مرویست پس از آنجا برفت تا بہ نیشاپور رسید و آنجا
 غارے مشہورست نہ سال در آن غار ساکن شد بہر سہ در یکے خانہ بود کہ داند کہ در آن غار چہ مجاہدات و ریاضات
 کشید کہ مردے عظیم و سرمایہ نیکو باید تا تنہا تواند در آنجا بودن روز پنجشنبہ بر بالائے غار آمدے و پشتہ بہ زمین گرد
 کرد و سحر کہ بہ نیشاپور برگد و فروختے و نماز آدینہ بگذار و نان خریدے و یک نیمہ بدر ویش داد و تا ہفتے دیگر
 حالش این بود **نقل است** کہ در زمستان شبے در آن غار سرمایے سخت بود و او بیخ شکستہ بود و غسل کردہ و تا
 سحر در نماز بود وقت سحر ہم بود کہ ہلاک شود در خاطرش آمد کہ آتشہ بایستے پوستینے بہ پشت او اندر آمد و پشت او را گرم
 کرد چنانکہ در خواب شد و چون بیدار شد نگاہ کرد و اژدہائے بود کہ او را گرم میداشت خوفے عظیم در دل او آمد و گفت
 خداوند او را بصورت لطف بہمن فرستادی اکنون بصورت قہرش بے بینم طاقت آن نمیدارم در حال اژدہاروئے
 در زمین مالید و برفت و ناپدید شد **نقل است** کہ چون مردمان از کار او آگاہی یافتند از آن غار بگریخت و درو کہ
 نہاد و آن وقت کہ شیخ ابو سعید ابو النخیر رحمۃ اللہ علیہ زیارت آن غار رفت گفت سبحان اللہ اگر این غار پریشک
 بودے چندین بو خوش ندا کہ جو انمردے روزے چند در آنجا بودہ است کہ چندین روح و راحت کشیدہ است
نقل است کہ چون ابراہیم رو بہادیہ نہاد یکے از اکابر دین بدو رسید و اسم عظیم بدو آموخت و بدان نام خدا را
 بخواند در حال خضر را دید گفت ای ابراہیم آن برادر من بو الیاس کہ اسم خدا تعالی بتو آموخت پس میان او و
 خضر بسیار سخن رفت و پیر و خضر بود کہ او را درین کار کشید باذن اللہ و در بادیہ میرفت گفت چون بذات العرق رسیدم

ہفتاد مرقع پوش را دیدم جان دادہ و خون از ایشان روان شدہ گرد ایشان برآمدم یکے را رقتے ماندہ بود
 پرسیدم کاسے جو ان مردان این چہ حالت گفت اے پسر دہم علیک بالساء و المحراب دور دور مرو کہ مجبور
 گردی و نزدیک نزدیک میا کہ رنجور گردی کس مباد کہ بر بساط سلامت این گستاخی کند و بترس از دوستے
 کہ حاجیان را چون کافران روم میکشد و با حاجیان غرامیکند بدانکہ ما توے بودیم صوفی قدم بر توکل روئے
 ببادیہ نہادیم و عزیم کردیم کہ سخن نگوئیم و بجز از خداوند اندیشہ نکنیم و حرکت و سکون از بہر او کنیم و بغیر او التفات
 ننمائیم چون از بادیہ گذارہ کردیم و با حرام گاہ رسیدیم حضرت ما رسید سلام کردیم و شاد شدیم و گفتیم الحمد للہ کہ سعی ما مشکور
 و طالب مطلوب رسید کہ چنین کسے باستقبال ما آمد در انحال بجا نہائے ماند اگر دند کہ اے کذابان و مدعیان قول و عہد
 این بود کہ مرا فراموش کردید و بغیر ما مشغول گشتید بروید تا جان شما بفراموشی برم و خون شما بریزم بمیت
 خون ریز بود ہمیشہ در کشور ما جان عود بود ہمیشہ بر مجرم ما داری سیرا و گرنہ دور از بر ما ما دوست کشیم و تونداری
 سیرا ما این جو ان مردان کہ مے بینی ہمہ سوختگان این باز خواستند ہا اے ابراہیم اگر تو نیز سر آن داری یا در نہ والا
 دور شو ابراہیم گفت حیران شدم و گفتم ترا چرا راکر دند گفت ایشان پختہ اند و من ہنوز خامم جان میکنم تا پختہ شوم
 و از پے ایشان بروم این بگفت و جان بداد نقل ست کہ چہار دہ سال با سیت تا بادیہ قطع کرد ہمہ راہ در تضرع و نیاز
 بود تا بکہ رسید پیران حرم خبر یافتند باستقبال بیرون آمدند ابراہیم خود را در پیش قافلہ انداخت تا کس او را شناسد خداوند
 کہ پیش از پیران بیرون آمدہ بودند ابراہیم را دیدند پرسیدند کہ ابراہیم دہم نزدیکست کہ مشایخ حرم باستقبال او
 آمدہ اند ابراہیم گفت چہ میخواستند از ان زندیق خادمان سیلے در نہا دند برگردن او میزدند کہ چنین مردے را زندیق
 میخوانی زندیق توئی ابراہیم گفت من بہین میگویم کہ زندیق منم چون از و در گذشتند بانفس گفت مان کہ نفس سزا
 خود دیدی میخواستی تا مشایخ حرم باستقبال تو آیند الحمد للہ کہ بجام خودت دیدم تا ان گاہ کہ بشناختند و عذر خواستند
 پس در مکہ ساکن شد اورا یاران پیدا آمدند و ابراہیم از کسب خود خورد گاہ ہمیزم کشتی کردے و گاہ پالیز بانی
 نقل ست کہ چون از بلخ برفت اورا پسرے خرد بود چون بزرگ شد گفت پدر من کجاست مادرش حال ما بگفت
 و گفت این ساعت بکہ نشان میدہند گفت من بکہ روم و زیارت کنم و پدر خود را طلب کنم و در خدمتش باشم فرمود
 کہ در بلخ منادی کردند کہ ہر کرا آرزوے حج میباشد بیاید و زاد و را حلہ بر من گویند کہ چہا ہزار کس بیایند ہمہ را
 بزاد و را حلہ خود بکہ آورد و بامید آنکہ دیدار پدر خود در یابد چون بکہ رسید در مسجد حرم جمعے مرقع پوشان را دید پرسید
 کہ ابراہیم دہم را شناسید گفتند شیخ ماست بطلب ہمیزم رفتہ است بصر انا بیارد و بفروشد و نان خرد برائے ما پسر

بصحرا رفت پیرے را دید پشته میزم برگردن نهادہ می دید گریہ بر سپر افتاد اما خود را نگاه داشت و آہستہ در پی
 او میرفت تا بازار ابراهیم آواز داد کہ من یشتری الطیب بالطیب مردے آنرا بخرد و نانش داد ابراهیم
 پیش اصحاب آمد و نان پیش ایشان نهاد و بہ نماز مشغول شد ایشان نان می خوردند و ابراهیم نماز میکرد و ابراهیم
 پیوستہ با اصحاب خود میگفت کہ خود را از مردان نگاه دارید خاصہ امروز کہ زنان و کودکان بسیار باشند چشم را
 نگاہدارید ہمہ قبول کردند چون حاجیان بطواف مشغول شدند ابراهیم بایاران در طواف بود پیش ایشان ابراهیم آمد
 ابراهیم نیز درو نظر کرد یاران از آن تعجب کردند چون از طواف فارغ شدند گفتند رحمت اللہ را فرمودی کہ هیچ
 امر و وزن نظر نکنید و تو بہ علامے صاحب جمال نگرستی چه حکمت بود گفت شما دیدید کہ چون من از بلخ بیرون
 آمدم پس شیر خوارہ داشتم کہ بگذاشتم چنین دانم کہ او آن سپر منست روز دیگر بارے از یاران ابراهیم در میان قافلہ رفت
 و قافلہ بلخ طلب کرد خیمہ دید از دیبازدہ و کرسی در میان خیمہ نهادہ و آن سپر بر آن کرسی قرآن میخواند و میگفت لیست آن
 درویش بارخواست و گفت تو از کجائی گفت از بلخ گفت سپر کیستی سپر بگریست و گفت من پدر را ندیدم
 مگر در روز نمیدانم تا دوست یانہ دیت رسم کہ اگر بگویم بگریزد کہ او از ما گریختہ است پدر من ابراهیم دهم است مادرش بابو و در
 گفت بیائید تا شمار پیش او برم و ابراهیم بایاران پیش رکن یانی نشستہ بودند از دور نگاه کرد آن یار خود را مے
 بیند با آن سپر و مادرش چون آن زن او را بدید صبرش نماند فریاد برآورد و با سپر گفت کہ پدر تو این ست جسد
 یاران و خلق فریاد برآوردند و بسیار بگریستند و سپر بہوش بفتاد چون بہوش باز آمد بر پدر سلام کرد ابراهیم
 جواب داد و در کنارش گرفت و گفت بر کدام دینی گفت بر دین محمد صلی اللہ علیہ وسلم گفت الحمد للہ گفت قرآن
 میدانی گفت بلے گفت الحمد للہ گفت از علم چیزے آموختی گفت بلے گفت الحمد للہ پس ابراهیم خواست تا برود
 پس او را نمیکذاشت و مادر فریاد میکرد و ابراهیم روے با سمان کرد و گفت آئہی اغثنی سپر در کنار او در حال جان
 بداد یاران گفتند یا ابراهیم چه افتاد گفت چون او را در کنار گرفتم مہر او در دلم بجنبیدند آمد کہ لے ابراهیم ندعی
 محبتنا و تحت معنا غیر نا دعوی دوستی ما کنی و با ما دیگر یار دوست داری بدگرے مشغول شوی و دوستی
 با بنامی کنی و با یاران وصیت کنی کہ با من و نظر نکنید و تو در زن و فرزند آویزی چون او بشنیدم دعا کردم کہ
 یارب العزت مرا فریاد رس اگر محبت او مرا از محبت تو مشغول خواهد کرد یا جان او بر دار یا جان من دعا در حق او اجابت
 افتاد اگر ازین حال کسے را عجب آید گوئیم از ابراهیم پیغمبر کہ سپر را قربان کرد عجب تر نیست نقل است کہ گفت
 شبہا فرصت مے جستم تا کعبہ را خالی یا جم و نئے یافتم تا شبے بارانے عظیم بود و خالی من در طواف شدم و دست

در طلقه زوم عصمت خواستم از گناه نداشتیم که عصمت میخواستی از گناه و همه خلق از من بهین میخواهند اگر همه را عصمت دهم در پادشاهی غفاری و غفوی و غفای رحمانی و رحیمی من کجارد و گوئم اللهم اغفر لی ذنوبی نداشتیم که از همه جهان با ما سخن گوئی و سخن از خود مگوئی سخن تو آن به که دیگران گویند در مناجات گفتی الهی تو میدانی که بهشت بهشت در جنب اگر امانی که با من کرده اندک است و در جنب محبت خود و در جنب انس وادن مرا باز کرد خود و در جنب فراغت که مراد او در وقت تفکر کردن من در عظمت تو و دیگر مناجات او این بود که الهی مرا از ذل معصیت بعز طاعت آر و میگفتی که آه من عرفک فلم یعرفک فکیف حال من لم یعرفک آه آنکه ترا میداند نمیداند چگونه حال کسیکه خود ترا نمیداند **نقل است** که گفت پانزده سال سختی و مشقت کشیدم تا نداشتیم کن عبادا فاستوحت بنده او باش و در راحت افتادی یعنی فاستقم کجا اُمرت از و پرسیدند که ترا چه رسید که آن مملکت را بگذاشتی گفت روزی بر تخت بودم آئینه در پیش پا داشتند نگاه کردم منزل خود را گور دیدم و در آن مونس نه و سفره دراز در پیش دیدم و مرا زاده نه و قاضی عادل دیدم و مرا حجتی نه ملک بر دلم سرودند گفتند چرا از خراسان بگریختی گفت از آنکه میپرسیدند که دوش چون بودی و امروز چگونه گفتند چرا زن نمیکنی گفت هیچ زن شوهر نکند تا پائے برهنه و گرسنه ماند اگر توانم خود را طلاق دهم و گیرم بر فقر اک خود چون بدم و زنم را بخود مغرور کنم پس از درویشی پر سید که تو زن داری گفت نه گفت فرزند داری گفت نه گفت نیک است درویش گفت چگونه گفت آن درویش که زن گیرد در شتی نشست چون فرزند آمد غرق شد **نقل است** که درویش را دید که او از درویشی میباید گفت پندارم که درویشی را را یگان خریدار گفت درویشی را خریدار گفت من باره بملک بلخ خریدارم و هنوز به ارزند **نقل است** که ابراهیم را کس هزار درم آورد که بگیر گفت من از درویشان هیچ نگیرم گفت من توانگرم گفت از آنکه داری زیادت بایدت گفت باید گفت بگیر که سر درویشان توئی خود این درویشی نبود بلکه گدائی بود و گفت سخت ترین حال که مرا پیش آید آن بود که بجای رسم که مرا بشناسند آنگاه مرا از آنجا باید گریخت ندانم که کدام صعبت بوقت ناشناختن فل کشیدن یا بوقت شناختن از عزت گریختن و گفت مادر ویشی بستیم توانگری پیش آمد دیگران توانگری بستند درویشی یافتند یک ده هزار درم پیش او برد قبول نکرد و گفت میخواهی که نام من از میان درویشان پاک کنی بدین قدر **نقل است** که چون واروے از غیب فرود آمدی گفتی کجا اند ملوک دنیا که بیند تا این چه کار و بار است تا از ملک خودشان ننگ آید و گفت صادق نیست هر که شهوت طلب کند و گفت اخلاص صدق نیست با خدایت

وگفت ہر کہ دل خود حاضر نیابد در سہ موضع نشان آنست کہ در بروستہ اندیکے در وقت خواندن قرآن دوم
وقت ذکر گفتن سوم در وقت نماز کردن وگفت علامت عارف آن بود کہ بیشتر خاطر او در فکر بود در عبرت و بیشتر
سخن او در شناودست حق بود و بیشتر عمل او طاعت و بیشتر نظر او در لطائف صنع بود و قدرت وگفت سنگے دیدم در راس
افکنہ بر کوئستہ بود کہ برگردان بر خوان برگردانیدم و بخوانم بشتہ بود کہ چون تو عمل نکنی بد آنچہ دانی چگونه مے طلبی
آنچہ ندانی وگفت ہیچ چیز بر من سخت تر از مفارقت کتاب نبود کہ فرمودند کہ مطالعہ مکن وگفت گران ترین اعمال
در ترازو آن خواهد بود فروا کہ امر و بر تو گران ترست وگفت سہ حجاب باید کہ پیش دل ساکن بر خیزد تا در دولت
برو کشادہ شود یکے آنکہ اگر مملکت ہر دو عالم بظاہر ابدی دہند شاد و نگر و از برائے آنکہ بموجودے شاد گردد و ہنوز
حریص است و الحریص محروم دوم آنست کہ اگر مملکت ہر دو عالم ادرابود و از و بستاند با فلاس اند و بگین نگر و
و از برائے آنکہ این نشان سخط بود و الساخط معذب سیوم آنکہ ہیچ مدح و نواخت فریفتہ نگر و د کہ ہر کہ
بنواخت فریفتہ گردد و حقیر ہمت باشد و حقیر ہمت محبوب بود عالی ہمت باید بود نقل است کہ یکے راگفت کہ
خواہی کہ از اولیا باشی گفت خواہم گفت یک ذرہ در دنیا و آخرت رغبت مکن و روے بخدایتعالی آر بجلیت
و خود را از ماسوے اللہ فارغ گردان و طعام حلال خور و بر تونہ قیام شب نہ صیام روزست وگفت ہیچ کس
در نیافت پایگاہ مردان بہار و روزہ و غزا و حج مگر بدانکہ بدانست کہ در خلق خود چہ مے آرد گفتہ جو است
صاحب وجد و حالت عظیم دارد و ریاضتے نیکو میکند ابراہیم گفت مرا پیش کی برید تا در ابہیمم آنجا رفت
جوان گفت سہ روز مہمان من باش سہ روز آنجا بود و مراقب حال آن جوان بود و زیادت ازان بود کہ گفتہ
بودند ابراہیم را غیرت آمد کہ ما چنین فسرودہ و او ہمیشہ بیدار و بقرار بیات باحث حال او کنیم تا ہیچ شیطان درین
حالت او راہ نیافتہ است یا ہمہ خالص است پس گفت آنچہ اساس کارست تفحص باید کرد و آن لقمہ است بحث لقمہ
او کرد نہ بروجہ حلال مینود گفت اللہ اکبر شیطان است پس جوان راگفت تونیز سہ روز مہمان ما آے جوان بیاورد
و لقمہ خود میداد حال جوان گم شد و شوق عشقش نماند و آن گرمی و بقراری پاک برفت ابراہیم راگفت تو با من
چہ کردی گفت آرسے لقمہ تو بروجہ حلال نبود شیطان با آن ہمہ در تو میرفت و آمد چون لقمہ حلال باطنت فرود
آنچہ ترا مینمود چون شیطان بود بقمہ حلال اصل کارت پیدا آمد تا بدانی کہ اساس این خدمت لقمہ حلال است سفیان
راگفت تو محتاجی باندکے یقین اگر چہ علم بسیار داری نقل است کہ روز شقیق و ابراہیم باہم بودند شقیق گفت
چرا از خلق میگیزی گفت دین خود در کنار گرفته ام و ازین شہر بدان شہر میگیریم و ازین کوہ بدان کوہ تا ہر کرا

بیند پذیرد که حالے ام یا وسواس دارم تا باشد که دین از دست ابلیس نگاه دارم و سلامت از دروازه مرگ
 بیرون برم **نقل است** که در رمضان بروز گیاه آورد و فروخته و بدرویشان داد و خود همه شب تار و زمن را
 گزار دے گفت چرا خواب با دیده تو آشنا نشود گفت از آنکه یک ساعت از گریه نماند آسیا چون برین صفت بود خواب
 را در و چگونگی بجای بود و چون نماز بگذارد دے دست بر و خود باز نهاد و گفت که میترسم که نماز برویم باز نماند
نقل است که روز یک پنج طعام نیافت گفت الهی شکرانه را چهار صد رکعت نماز کنم شب دیگر هم پنج نیافت
 همچنین چهار صد رکعت نماز کرد تا هفت شب بعد از آن ضعیف در و پدید آمد گفت الهی اگر بدی شاید در حال
 جوانی بیاورد و گفت بقوت احتیاج هست گفت هست و را بخانه برو میزبان چون نیک نظر کرد در ابراهیم نعره
 برد و گفت من غلام توام و هر چه دارم از آن تست گفت آزادت کردم و هر چه داری بتو بخشیدم مرا
 دستوری ده تا بروم پس گفت الهی عهد کردم که بعد ازین بجز از تو چیزی نخواهم که لیس مان خواهم دنیا را پیش
 من آوردی **نقل است** که سه تن از یاران ابراهیم در مسجدی خراب بودند و شبی بغایت سرد بود ابراهیم خود را
 بران در بداشت تا بامداد گفتند چرا چنین کردی گفت هوا سرد بود و گفتم باد سرد کمتر بشاید **نقل است**
 که عطای سلمی آورده است با سنا و عبدالمبارک که ابراهیم در سفر بود و زادش نماند چهل روز صبر کرد و گل
 خورد و با کس نگفت تا رنجی از و بکس نرسد **نقل است** که سهل بن ابراهیم گوید که با ابراهیم دهم سفر کردم من بیمار
 شدم آنچه داشت بر من نفقه کرد و از و دے آرزو دے خواستم خرب و فروخت و خرج من کرد چون بهتر شدم گفتم خرم
 کجاست گفت بفروختم گفتم من بر کجاشینم گفت برگردن من نشین و سه منزل مرا برگردن نشانند و بر و عطای
 سلمی گفت یکبار ابراهیم را پانزده روز نفقه نماند ریگ خورد و گفت از میوه مکه چهل سال است تا نخورده ام و اگر نه در حاکم
 نزع بود دے گفتم و از بهر آن نخورده که لشکریان بعضی از این زمینهای مکه خریده بودند **نقل است** که چندین حج
 پیاده بکرد که از چاه زمزم آب کشید زیرا که دلو چاه سلطانی بود **نقل است** که هر روز بمزدوری رفته و تا شب
 کار کرد و هر چه بستاند بخرج یاران کرد و اما نماز شام بگذارد و چیزی بخرید و پیش یاران بفرستد و
 ترا میاران گفتند ما انتظار داریم و کنیم و چیزی بخریم و بخوریم تا بعد ازین زود تر آید پس چنان کردند ابراهیم
 بیاید ایشانرا خسته دید گفت آه مسکینان هیچ نیافتند و گرسنه خفته اند قدرے آورد آورده بود خمیر کرد و آتش
 میدید در دے گرفت محاسن برخاسته نهاد و بآب میگرد تا یاران برخاستند و گفتند چه میکنی گفت شمار خسته
 دیدم گفتم مگر چیزی نیافته آید گفتم طعام سازم تا چون بیدار شوید بکار برید ایشان گفتند بگریه که ما در حق

او چه اندیشیدیم و او چه می اندیشید و گفتند که هر که با او صحبت خواسته و داشته سه شرط کرده اول گفته خدمت
 من کنم و بانگ نماز من کنم و هر فتوح دیناے که باشد برابر باشم وقتی یکے گفت من طاقت این ندارم ابراهیم
 گفت مرا عجب آمد از صدق تو نقل است که یکے مدتی در صحبت ابراهیم بود چون مفارقت خواست کرد گفت ای
 خواجه از عیبی که در من دیده مرا خبر ده ابراهیم گفت من هیچ عیب در تو ندیدم از آنکه در تو بچشم دوستی نگریستم عیب
 خود از دیگرے پرس نقل است که عیال دارے بود نماز شام بخانه میرفت و هیچ نیافته بود اندو دل تنگ
 بود که با اطفال و عیال چگویم در دروے عظیم میرفت ابراهیم را دید ساکن نشسته گفت یا ابراهیم مرا از تو
 غیرت می آید که تو چنین ساکن و فارغ نشسته و من چنین سرگردان و عاجز ابراهیم گفت هر چه من کردم از
 عبادت مقبول و خیرات مبرور جمله بتو وادم تو این یکساعت اندوه بمن وادمی نقل است که معتمد رسید
 از ابراهیم که چه پیشه داری گفت دنیا را بطالبان دنیا گذاشته ام و عقبه را بطالبان عقبه و درین جهان ذکر
 خدا بتعالی گزیده ام و در آن جهان لقاء خداے دیگرے از و پرسید که چه پیشه داری گفت تو ندانی که کار کنای
 خدای را حاجت بر پیشه نیست نقل است که مزینے موئے لب و راست میکرد و مرید او در آنجا بگذشت گفت
 چیزی داری که بد و دمی همیانی بمنزین واد سائلے رسید و از مزین چیزی خواست مزین گفت برگزین
 همیان ابراهیم گفت آن پر زرت گفت میدانم ای خلیل الغنی غنی القلب لا غنی لمال ابراهیم گفت زرت
 گفت ای بطل بدان کس که من میدهم میدانم که چیست ابراهیم گفت هرگز آن شرم را با هیچ چیز متقابل
 نتوانستم کرد و نفس را بمراد خود آنجا دیدم و او را گفتند تا درین راه آمدی هیچ شادی بتو رسید گفت چند بار اول
 آنکه در کشتی بودم با جامه خلق و موے دراز و بر حالے بودم که اهل کشتی از آن غافل بودند و بر من میخندیدند و مسخره
 در آن میان بود هر ساعتی بیامدے و کوسر من گرفته و بر کندے وسیله برگردن من زدے من خود را بمراد خود
 یافته و بدان خوار می نفس خود شاد شدے ناگاه موج عظیم برخاست چنانکه بهم غرق بود ملاح گفت کسے از کشتی
 بیرون میاید انداخت تا موج ساکن شود گوش مرا گرفتند تا بیند از ند موج ساکن شد و کشتی آرام گرفت آنست
 که گوشم گرفته بودند که بدریا اندازند نفس را بمراد دیدم و از آن خوار می عظیم شاد شدم و یکبار دیگر در سجده شدم تا
 بنخپم را نمیکردند و من از ضعف و ماندگی بر نمی توانستم خاست پایم بگرفتند و میکشیدند و مسجد را سه پایه بود بزرگتر از
 سرم بران پایه آمد و بهر پایه که می افتادم سرم می شکست بزرگتر پایه سرم را قلمی کشف شد با خود گفتم کاشکے که پایه یاد
 بودے یکبار دیگر بجائے دیگر گرفتار شدم و مسخره بر من بول انداخت آنجا نیز شاد شدم یکبار دیگر پوینے شتم جنبه

بسیار در و بود و مرا میخوردند ناگاه از جامه خزینه یاد کردم نفسم فریاد برآورد که آخر اینچه رنجست که بر خود
 نهاده اینجا هم نفس را برآوردیدم و شاد شدم **نقل است** که گفت یکبار متوکل در بادیه شدم چند روز چیزی
 نداشتم و دوستی داشتم گفتم اگر پیش دروم توکل باطل شود در مسجد شدم و بر زبان را ندیم توکل علی الحی الذی
 لا یموت ما تفتی آواز داد که سبحان آن خدائیکه پاک گردانید روی زمین را از متوکلان گفتم چرا گفت متوکل که
 بود آنکه بر اے لقمه که دوستی مجازی بود و در راهی دراز پیش گیر و انگاه گوید توکل علی الحی الذی لا یموت
 دروغی را توکل نام کرده باشی **نقل است** که وقتی گفت که زاهدی متوکل را دیدم پرسیدم که تو از کجا خوری گفت
 این علم بنزدیک من نیست از روزی دهنده پرس مرا با این فضولی چه کارست و گفت وقتی غلامی خریدم از او
 پرسیدم که چه نامی گفت هر چه خوانی گفتم چه خوری گفت هر چه خورانی گفتم چه پوشی گفت هر چه پوشانی گفتم چه کنی
 گفت هر چه فرمائی گفتم چه خواهی گفت بنده را با خواست چه کار پس با خود گفتم اے مسکین تو در همه عمر خدا را
 چنین بنده نبوده بار بندگی بیاور چندانی بگریستم که بیوش شدم **نقل است** که هرگز مریج نه نشسته از آن
 سوال کردند گفت یکروز مریج نشسته بودم آواز شنیدم که اے پسر ابراهیم بندگان در پیش خداوند چنین نشینند
 توبه کردم و راست نشستم **نقل است** که از او پرسیدند که توبه کیستی بر خود بزرید و بیفتاد و برخاک و غلطید پس
 برخاست و این آیه بر خواند ان کل من فی السموات والارض الا اتی الرحمن عبداً گفتند چرا اول جواب
 ندادی گفت ترسیدم که اگر گویم بنده اویم او حق بندگی طلب کند و اگر گویم که نیم نتوانم که گویم از او پرسیدند
 که روزگار چون میگذاری گفت چهار مرکب دارم باز داشته ام چون نعمتی پدید آید بر مرکب شکر نشینم و پیش باز
 روم و چون طاعتی پدید آید بر مرکب اخلاص نشینم و پیش باز روم و چون بلائی رو نماید بر مرکب صبر نشینم و چون
 مصیبتی پدید آید بر مرکب توبه نشینم و استغفار کنم و گفت تا عیال خود را چون بیه نکنی و فرزندان خود را چون میان
 و شب برخاکدان چون سگان نجسی طمع مدار که در صف مردان نشینی و درین خوف گفت آن محترم درست آمد که
 بادشاهی بگذاشت تا اینجا رسید **نقل است** که روز جمعه مشایخ نشسته بودند ابراهیم قصد صحبت ایشان کرد و پیش نهاد
 و گفتند برو که هنوز گنبد بادشاهی از تو می آید با آن کردار او را راه ندانند تا دیگر از چه گویند **نقل است**
 که از او پرسیدند که دلها از حق چرا محجوب است گفت زیرا که دوست پیدا ندانم آنچه حق دشمن داشته است و بدوستی این
 گلخن فانی که سرای لعب است مشغول شده اند و ترک سرای ابد و نعیم مقیم گفته ملک و حیات و لذت که آنرا نه نقصان
 بود و نه نقصان **نقل است** که یک و صیته خواست گفت خداوند خود را یا خود دار و خلق را بگزارد و بگزارد و صیته

خواست گفت بستہ بکشائے و کشادہ در بند گفت مرا این معلوم نمیشود گفت کیستہ بستہ بکشائے و زبان کشادہ
در بند احمد خضرو یہ گفت ابراہیم مردیرا در طواف گفت کہ درجہ صالحان نیابی تا از شش عقبہ نگذری یکے آنکہ در
نعمت بر خود بند می و در محنت بکشائی و در عزت بر خود بند می و در ذلت بکشائی و در خواب بر خود بند می
و در بیداری بکشائی و در توانگری بر خود بند می و در درویشی بکشائی نقل است کہ یکے نزد ابراہیم آمد و گفت
اے شیخ من بر خود بے ظلم کردہ ام مرا سخنہ گوئے تا آنرا امام خود سازم ابراہیم گفت اگر قبول کنی از من شش خصلت
بعد از ان ہر چہ کنی ترا زیان ندارد اول آنکہ چون معصیت کنی روزی او بخور گفت چون رزاق دوست از کجا خورم
گفت نیکو نبود کہ رزق او خوری و در وعاصی شوی دوم خواہی کہ معصیت کنی از ملک او بیرون رو گفت چون
مشرق و مغرب بلا و اللہ است کجا روم ابراہیم گفت نیکو نبود کہ ساکن ملک او باشی و در وے عاصی شوی سوم
چون خواہی کہ معصیت کنی جائے کن کہ او ترانہ بیند گفت او عالم الاسرار است و دانندہ ضمایر و ذرایر ابراہیم گفت
نیکو نبود کہ رزق او خوری و در ملک او باشی و در نظر او معصیت کنی چہارم آنکہ چون ملک الموت بقبض جان تو آید
بگو کہ مرا مہلت دہ تا توبہ کنم گفت او این از من نشود ابراہیم گفت پس قادر نہ کہ ملک الموت را از خود دفع کنی تواند بود
کہ پیش از آنکہ باید توبہ کنی و این ساعت را عنیت دان چیم چون منکر و نکیر پیش تو آیند ہر دور از خود دفع کنی گفت پنجم
گفت پس جواب ایشان آمادہ داشت ششم چون در قیامت فرمان آید کہ گناہگار را ز بند و زنج برید تو بگو کہ من بنیروم
گفت بزور پیرند گفت پس گناہ مکن مرد چون این بشنید گفت تمام ست اینچہ گفتی و در حال توبہ کرد و بر توبہ بود تا وقت
کرد و السلام نقل است کہ از ابراہیم پرسیدند کہ سبب چیست کہ خدایتعالی را میخوانیم و اجابت نمیکند گفت از بہر
آنکہ خدایتعالی را میدانید و طاعتش نمیدارید و رسول او را مے شناسید و متابعت سنت او نمیکنید و قرآن میخوانید
و بر آن عمل نمیکنید و نعمت حق تعالی را میخورید و شکر او نمیگوئید و میدانید کہ بہشت آراستہ است از برائے مطیعان و طلب
نمیکنید و مے شناسید کہ دوزخ ساختہ است با اغلال آتشین برکے عاصیان و از ان نمیگزیرید و میدانید کہ شیطان
و دشمن ست و با او عداوت نمیکنید بلکہ او میسازید و میدانید کہ مرگ بہت و ساز مرگ نمیسازید و مادر و پدر و فرزند را
در خاک میکنید و از ان عبرت نمیگیرید و از عیبہائے خود دست نمیدارید و عجیب دیگر ان مشغول میشوید کسیکہ
چنین بود دعائے او چگونہ مستجاب شود پرسیدند کہ مرد چون گرسنہ شود و چیزے بذار و چکنہ گفت صبر کن دیک و زو
روز و سہ روز گفتند تا دہ روز صبر کرد و چکنہ گفت صبر کن و بمیر و تا دیت بر کشندہ بود نقل است کہ با او گفتند گوشت
گرا نیست گفت ما از ان کہیم و نخریم قومے او را دعوتے کردند و اصحاب انتظار شخصے میکردند یکے گفت او گمان نیست

و برآید ابراهیم گفت مردمان اول نان خوردند پس گوشت شها اول گوشت میخورد یعنی غیبت میکنند نقل است
 که یکبار بگرما برفت و جامه خلق داشت را پیش ندادند حالتی بر وی ظاهر شد گفت با دست تهنی بخانه دیورا نهیند
 بے طاعت بخدا تعلق چون راه دهند و گفت که وقت در بادیه متوکل میرفتم سه روز هیچ نیافتم ابلیس آمد و گفت
 بادشاهی بلخ و آن نعمت بگذشتی تا اگر سنج میروی با تاجمل هم میتوان رفت گفتم آئی دشمن را بر دوست گماری تا مرا
 بشورانند این بادیه را بعد تو قطع توانم کرد آواز می شنیدم که یا ابراهیم آنچه در جیب داری بیرون انداز تا آنچه در غیبت
 بیرون آریم دست در جیب کردم چهار دلاک نقره بود که فراموش شده بود چون بنید ختم ابلیس از من بر میدوید و قوتی
 از غیب من پیدا آمد و گفت وقت بخوشه چیدن رفتم هر بار که دامن که پر کردم مرا زدند و باز گرفتند تا چهل
 بار چنین کردند چهل و یکم بار هیچ نگرفتند آواز می شنیدم که این چهل بار در مقابله آن چهل سپهر نیست که در پیش من بودند
 و گفت با من سپردند تا نگاه دارم خداوند باغ بیامد و گفت انار شیرین بیار تا چند پیش آوردم ترش بود
 گفت چندین گاه هست که انار میخوری ترش از شیرین نمی شناسی ابراهیم گفت تو باغ بن سپردی که گاه دارم
 نه از برائے آنکه انار خورم مرد گفت بدین زاهدی که تویی گمان برم که ابراهیم اوهمی چون این شنیدم ازان باغ رفتم
 و گفت جبرئیل را خواب دیدم صحیفه در دست گرفته گفتم چه خواهی کرد گفت نام دوستان خدا بنویسم گفتم
 نام من بنویسی گفت تو از ایشان نمی گفتم آخر از دوستان ایشانم ساعتی اندیشه کرد پس گفت فرمان آمد که
 اول نام تو بنویسم که امید درین راه از نویدی پیدا یقین نقل است که گفت شب در مسجد بیت المقدس بودم
 و خود را در بوریای پیچیدم که خادمان در شب کس را آنجا نمیگذاشتند چون پاره از شب بگذشت در مسجد کشاد
 شد پیر پلاس پوش درآمد با چهل یار همه پلاس پوش بر در محراب شد و در رکعت نماز بگذارد و پشت بچرا ب باز داد و یکی
 از ایشان گفت مشب کس درین مسجد است که نه از ما است پیر تبسم کرد و گفت پس اوهم است چهل شب از روز است حالات
 عبادت نمیکند چون شنیدم بیرون آمدم گفتم نشانه راست میدهی بخدا بر تو که راست بگوئی که چه سبب
 گفت فلان روز در بصره خرما خریدی خرمای بیفتاد پنداشتی ازان تست برداشتی و در پیش خرمای خود نهادی
 ابراهیم چون این شنیدم بصره رفتم پیش آن مرد حلالی خواستم خرما فروش حلال کرد و گفت چون کار بدین
 باریکی ست من ترک خرما فروشی کردم و از اینکار توبه کردم و دوکان بر انداخت و از ابدال گشت نقل است که
 ابراهیم بصره رفته بود لشکری پیش آمد و گفت تو کیستی گفت بنده گفت آبادانی کدام طرف است اشارت بگورستان کرد
 گفت بر من استخفاف میکنی ابراهیم را بے بزد و سر او شکست و در گردنش کرد و مرد مردم پیش آمدند

وگفتند آناوان چرا چنین کردی و ابراهیم اوهم است آن مرد و پادشاه افتاد و عذر میخواست ابراهیم
گفت بدین معامله که تو بامن کردی ترا دعاییک میگردم که نصیب من ازین معامله که تو بامن کردی بهشت بود
نخواستم که نصیب تو دوزخ بود گفت چرا گفتی که من بنده ام گفت کیست که بنده خدا نیست گفت چون از
تو نشان آبادانی پرسیدم چرا اشارت بگورستان کردی گفت از آنکه هر روز گورستان محو ترست و شهر خراب تر
بزرگ گفتم بهشتیان را بخواب دیدم هر یک دامن آستین از مر و اید پر کرده گفتم اینجا حالت گفتند ابراهیم اوهم
را نادان سر شکسته است او را چون در بهشت آوردند فرمان آید که گوهر بار سر او نثار کنید این آنست نقل است
که وقتی بسته برگزشت دامنش آلوده دید آب بیاورد و دامنش بشت و گفت وای که خدا را بران گذر کرده
باشد آلوده بکناری بجزرستی بود چون آمد و بیدار شد او را گفتند ابراهیم اوهم دامنت را بشت و با تو چنین
گفت آن مرد گفت من نیز توبه کردم بعد از آن ابراهیم بخواب دید که گفتند تو از برای ما دین او را بشتی مادل
ترا بشستم نقل است که محمد مبارک صوفی گفت با ابراهیم در بیابان بیت المقدس بودم وقت قبلوله در زیر
درخت انار فرو آمدیم در کعبه چند نماز کردیم آواز شنیدم از آن درخت که یا ابا اسحق مرا گرامی گردان و از
انار من چیزی بخور ابراهیم سر در پیش افکند تا سه بار آن درخت این بگفت پس مرا گفت یا ابا محمد شفاعت کن
تا از انار من بخور گفتم یا ابا اسحق می شنوی گفت می شنوم برخاست و دو انار باز کرد یکی بمن داد و یکی خود بخورد
ترش بود و آن درخت کوتاه بود چون باز گشتم آن درخت را دیدم بزرگ و بلند شده و انار او شیرین و درسا و بارانار میداد
و مردمان آن درخت را رمان العابدین نام کردند بیکت او و عابدان در سایه او نشستند نقل است که با بزرگ
بر کوپ بود و سخن میگفت آن بزرگ سوال کرد که نشان کمال مرد چیست ابراهیم گفت آنکه اگر کوپ را گوید بروفتن
آید در حال کوپ در رفتن آمد ابراهیم گفت آید کوپ را نمیکویم برو و لیکن بر تو مثل میزنم در حال ساکن شد نقل است
که بزرگ گفت که یا ابراهیم در کشتی بودم باد میخالت برخاست چنانکه بیم غرق بود آواز آمد از هوا که از غرق
شدن مترسید که ابراهیم اوهم باشماست در ساعت باد ساکن شد نقل است که ابراهیم در کشتی بود موج عظیم برخاست
ابراهیم مصحفی دید آنچه آن مصحف بر هوا داشت و گفت الهی ما را غرق خواهی کرد و کتاب تو در میان ما در ساعت آرام
گرفت و آواز آمد که لا تفعل نقل است که وقتی در کشتی میخواست نشستن سیم نداشت و دینار میخواستند دو
رکعت نماز کرد و گفت الهی از من چیزی میخواهند در حال رکعت یک یا همه زرشده شت و بروشت و بدیشان داد نقل
ست که روزی برب و جله نشسته بود و پاره بر خرقة میدوخت شخصی بیاید و گفت در گذشتن ملک بلخ

چہ یافتی سوزنش در دجلہ انداخت اشارت کرد بدجلہ ہزار ماہی برآمد ہر یک سے زنی زرین دروہن گرفته
 ابراہیم گفت آن سوزن خود میخواہم ماہیکے ضعیف بیاد و سوزن او در دمان گرفته پیش او آورد و بہناد ابراہیم
 گفت کمترین چیزیکہ یافتم بگذشتن ملک بلخ این بود نقل است کہ روزے بسر چاہے رسید لو فرو گذاشت
 پر ز برآمد برخت دیگر فرو گذاشت پر نقرہ برآمد برخت دیگر بار پر مروارید برآمد ابراہیم گفت الہی خزانہ بر من
 عرض میکنی و میدانی کہ بدین فریفتہ نشوم آہم دہ تا طہارت کنم نقل است کہ وقتے بچ میرفت دیگران باوے
 بودند گفتند ما را زاد نیست ابراہیم گفت خدا را استوار دارید انگاہ گفت دران درخت نگرید اگر زر طمع دارید
 نگہ کردند ہمہ ز رشہ بود بقدرت حق تعالی نقل است کہ روزے باجمے درویشان میرفت بھما رسیدہ
 و بر در حصار ہیزم بسیار بود گفتند مشب اینجا باشیم و آتش کنیم کہ آب روان و ہیزم بسیار است آنجا فرو آمدند
 و آتشی خوش کردند و رویشے گفت کاشکے مارا گوشت حلال بود تا برین آتش بریان کردے ابراہیم در
 نماز بود چون سلام باز داد گفت حق قادر است کہ مارا گوشت حلال فرستد این بگفت و در نماز ایستاد در حال
 آواز غیدین شیر برخواست نگاہ کردند شیرے مے آمد و گور خرے در پیشے آورد در حال بگرفتند و ذبح کردند و کباب
 کردند و خوردند و شیر در برابرشے بود و نظارہ میکرد نقل است کہ چون آخر عمر او بود ناپیدا شد چنانکہ معین
 خاک او پیدا نیست بعضے گویند در بغداد است و بعضے گویند در شام است و بعضے گویند در جوار لو طینیر است
 کہ بزین فرد بروہ است بسیار خلق ہراہ وے از خلق آنجا گونجہ است و وفات کردہ نقل است کہ چون
 ابراہیم وفات کرد ہاتفے آواز داد کہ الا ان امان الارض قد مات آگاہ باشد کہ امان روئے زمین
 وفات کرد و خلق متحیر شدند تا کہے خواہد بود تا خبر وفات ابراہیم در افواہ افتاد و السلام

باب دوازدهم در ذکر بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ

آن مبارز میدان مجاہدہ آن مجاہز ایوان مشاہدہ آن عامل کار گاہ ہدایت آن کامل بار گاہ عنایت آن مالک
 ممالک صافی بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ مجاہدہ عظیم داشت و شانے رفیع و مشارالہ قوم بود و مرید خال خود علی حشرم
 بود و در علم اصول و فروع عالم بود و مولد او از مرو بود و در بغداد بود ابتداءے توبہ او آن بود کہ او شوریدہ روزگار بود
 مست میرفت کاغذے یافت بر کنشے بود کہ بسم اللہ الرحمن الرحیم عطر خرید و آنرا معطر کرد و تعظیم جائے بہاد آن شب
 بزرگے خواب دید کہ اورا گفتند کہ برو و بشر را بگوے کہ طیبیت اسمنا فطیبناک یحییٰ اسمنا فنجعلناک طہرۃ

اسمنا فطهرناک فبعزتی لاطیبین اسمک فی الدنیا والآخرۃ آن بزرگ گفت این مردے
 فاسق ست مگر غلطے بنیم طهارت کرد و نماز کرد و بخواب رفت دیگر بار همین دیدم چنان تاسه بار بار داد
 اور اطلب کرد گفتند مجلس شراب ست بدر آن خانه رفت گفت دست و بخت ست گفت بگوئید که پیغامے
 دارم بگفتند برسید که پیغام که داری گفت پیغام خدایتعالیٰ بشر گریان شد و گفت آه عتابے دارد یا عتابے
 کنذیر از او داع کرد و گفت من رفتم هرگز مرا دیگر درین کار نہ بینید پس بیاید و توبه کرد چنان شد که هیچکس نام و
 نشنو که نہ راحتے بدل اور رسید پس طریق زہد پیش گرفت و از شدت غلبه مشاہدہ حق ہرگز کفش در پا نکرد و او را حافی
 ازین معنی گفتند با او گفتند چرا کفش در پائے نکنی گفت آن روز کہ آشتی کردم پائے برہنہ بودم اکنون شرم دارم کہ کفش
 در پائے کنم و نیز حق تعالیٰ میفرماید کہ زمین را بساط شما گردانیدم بر بساط پادشاهان اوب نبود با کفش رفتن و
 جمعے از اصحاب خلوت چنان شدند کہ بکلی استیجاب نکردندے و آب ہن بر زمین نینداختندے کہ در وجہ نور
 اللہ دیدند بشر را ہمین حال بود بلکہ نور اللہ چشم روندہ گرد کہ بے بصر جز خدای را نہ بیند و ہر کرا خداے چشم او شد
 جز خداے تواند دید چنانکہ رسول علیہ السلام در پس جنازہ ثعلبہ پس انگشت پائے میرفت و فرمود کہ منترسم کہ پائے
 پر ملائکہ نہم و آن ملائکہ صیبت نور اللہ ست نقل ست کہ احمد حنبل بسیار پیش اورفتے و در حق او ارادت تمام داشت
 شاگردانش میگفتند تو عالمی در احادیث وفقہ و اجتہاد و در انواع علوم نظیرنداری ہر ساعت پس شوریدہ
 میروی چہ لایق بود احمد گفت آری ہمہ علوم کہ بر شمردی من بہ از و انما او خداے را بہ از من داند پس
 پیش اورفتے و گفتے حدیثی عن ربی مرا از خداے من سخن گوے نقل ست کہ بشر شبے در خانہ میرفت
 یک پائے در آستانہ نہاد و یکے بیرون و تا بامداد متحیر ماند و گویند کہ در دل خواہش آمد کہ امشب بشر بخانہ
 تو می آید خواہر در خانہ رفت و منتظر بود ناگاہ بشر درآمد شوریدہ و سست خواست کہ بر بام رود از نردبان پایہ
 چند برفت و تا صبح متحیر ماند پس بہ از جماعت رفت و باز آمد خواہش از ان حال پرسید گفت در خاطر م آمد
 کہ در بغداد چندین کس اند کہ نام ایشان بشر ست یکے جہود و یکے ترسا و یکے منغ و مرا نام بشر و بچنین دولتی رسیدم
 و اسلام یافتہ ایشان چہ کردند کہ دور افتادند و من چہ کردم کہ بدین دولت رسیدم در حیرت این ماندہ بودم
 نقل ست کہ بلال خواص گفت کہ در تیہ بنی اسرائیل بودم کہ یکے با من میرفت در خاطر آمد کہ او خضر ست گفتم
 بحق حق کہ تو کیستی گفت برادر تو خضرم گفتم در شافعی چہ گوئی گفت از او تا دست گفتم در احمد حنبل چہ گوئی
 گفت از صدیقان ست گفتم در بشر چہ گوئی گفت بعد از او و بچواوے نبود و عیسیٰ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم را دیدم

واورا عبادت بود و سهل را دیدم اورا اشارت و بشر را دیدم اورا و رع بود مرا گفتند تو بکدام مائل تر می گفتم به بشر
 الحارث که او استاد ما است نقل است که هفت قطره از کتب حدیث سماع کرده بود و زیر خاک کرد و حدیث روایت
 نکرد و گفت از آن روایت نمیکنم که در خود شهوت آن می بینم اگر شهوت در خاموشی بینم روایت کنم نقل است
 که اورا گفتند که بخدا مختلط شده است بلکه بیشتر حرام است تو از چه بخوری گفت از بیکه شام بخورید گفت پس چه بدین
 منزلت رسیدی گفت بلغم که از لقمه و بدوستی کوتاه تر از دوستی و کسیکه خورد و خند و با کسیکه خورد و گریه برابر نبود
 پس گفت حلال اسراف پذیرد یکی از او پرسید که چه چیز ناخوشش کنی گفت عافیت نقل است که مدت چهل سال اورا
 آرزو میسر بریان میکرد و بهائے آن نیافت و گویند سالها بود که دلش با قلی میخواست و نخورده بود نقل است
 که هرگز آب از جوئیکه سلطانینان کنده بودند نخورد و بزرگ گفتم روزی بنزد یک بشر بودم سرگشته بود اورا برهنه
 دیدم میلرزید گفتم یا ابا نصر این چه حالت است گفت در ویشان را یاد کردم مال نداشتم که با ایشان موااسا کنم خواستم
 که بر تن موافقت کنم از او پرسیدند که بدین منزلت چه رسیدی گفت بدانکه حال خود را از غیر خداستعالی پنهان
 داشتم همه عمر گفتند چرا وعظ سلطان را نگوئی که زو ظلمها میرو و گفت خدایا از آن بزرگتر میدانم که یاد کنم در پیش کسیکه
 اورا نداند احمد بن ابراهیم المطیبی گفت که بشر مرا گفت که معروف را بگو که چون نماز کنم پیش تو آیم من پیغام
 دادم و منتظر میبودیم نماز پیشین کردیم نیامد تا نماز خفتن گذاریم با خود گفتم مردی چون بشر خلافت وعده کند
 چشم میزد شتم و بر در مسجد انتظار میکردم تا بشر سجاده برداشت و روان شد چون بدجله رسید بر آب برفت با معروف
 سخنها گفت و تا سحر نشستند پس همچنان بازگشت و بر آب برفت من در پائے او افتادم و گفتم مرادعا کن مرا
 دعا کرد و گفت اشکارا کن تا زنده بود با کس نگفتم نقل است که جمعی پیش او بودند و بشر در رضا سخن میگفت یک گفتم
 یا ابا نصر هیچ از خلق قبول نمیکنی بر اے جاه را اگر محقق دزد بد و ر و از دنیا گردانیده از خلق چیزی میستان و بحقیقه
 بدرویشان میداد و بر تو کل می نشین و قوت خود از غیب میستان این سخن عظیم سخت آمد بر اصحاب بشر پس بشر
 گفت جواب بشنوبدانکه فقر سه قسم اند یک قسم آنانند که هرگز سوال نکنند و اگر بدیند نگیرند و نیز بگریزند و این قوم
 روحانیانند که چون از خداوند سوال کنند هر چه خواهند خداستعالی بدهد و اگر سوگند بخدا دهند در حال اجابت
 کند یک قسم دیگر آنست که سوال نکنند و اگر بدیند قبول کنند این قوم وسط اند و ایشان بر تو کل ثابت باشند بخدا
 تعالی و این قوم آنها اند که بر مایه خلقت شینند در خیره قدس یک قسم آنانند که بصبر نشینند و چندانکه تواند وقت
 نگا دارند و دفع دواعی میکنند آن صوفی چون جواب شنید گفت راضی شدم از تو بدین سخن که خداستعالی از تو

راضی باو بشر گفت بجلی جرجانی رسیدم پیش چشمه آب چون مرادید بدوید گفت چه گناه کرده ام که امروز آدمی دیدم
از پس او بدویدم و گفتم مرا وصیت کن گفت فقر را در بر گیر و زندگانی با صبر کن بهوار دشمن دار و مخالفت شهوت
کن و خانه خود را امروز خالی تر از لحد گردان چنانکه خانه تو چنان بود که آن روز که از محدث بخواند تمام رفو و خوش بخت
توانی رسید نقل است که گروهی پیش بشر آمدند از شام و گفتند عزم حج و ارییم رغبت با ما کنی بشر گفت بسه شرط
یکه آنکه هیچ بزرگیریم و از کس هیچ چیز نخواهیم و اگر بدهند قبول نکنیم ایشان گفتند که آن دو توانیم اما اینکه اگر بدهند
قبول نکنیم نتوانیم بشر گفت پس شما توکل بر زاد حایان کرده اید و این بیان آن سخن است که در جواب صوفی
گفت که اگر در دل کرده بودی که هرگز از خلق چیزی قبول نخواهیم کرد این توکل بر خداست و نقل است
که بشر گفت روزی در خانه رفتم مردی دیدم گفتم تو کیستی که بے دستوری در آمده گفت برادر تو خضر گفتم دعائے کن
مر گفت خدایتعالی گذاردن طاعت بر تو آسان کند گفتم زیادت کن گفت طاعت تو بر تو پوشیده
گرداند نقل است که یکی بابش مشورت کرد که دو هزار درم حلال دارم میخواهم که حج روم گفت تو بهتاشامیری اگر
برای رضا خدایم روی و ام درویشی گذار یا شبی راده یا عیالدار یا که آن راحت که بدل ایشان رسد از صد حج
فاضلتر گفت رغبت حج بیشتر است بنم گفت از بهر آنکه این مالمانه از جیب نیکو بدست آورده تا بنا و جوه خنجر کنی
قرارگیری نقل است که او بگورستان گذر کرد و گفت اهل گورستان را دیدم بر سر گور آمده و منازعت میکردند
چنانکه جماعته چیزی قسمت کنند گفتم بار خدایا مرا آشنا گردان تا اینچه حالت آواز شنیدم که برو و پرس
رفتم و پرسیدم گفتند که یک هفته است که مردی از مردان دین بر ما گذر کرد و سه بار قل هو الله احد خواند و ثواب
آن بآواد ازان روز باز قسمت میکنیم هنوز فارغ نشده ایم نقل است که بشر گفت رسول علیه السلام بخواب
دیدم مرا گفت ای بشر هیچ میدانی که خدایتعالی ترا چرا برگزید از میان اقران و بلند گردانید درجه ترا
گفتم نه یا رسول الله گفت از بهر آنکه متابعت سنت من کردی و صالحان را حرمت داشتی و برادران را
نصیحت کردی و اصحاب مرا و اهل بیت مرا دوست داشتی از بهجت ترا بمقام ابرار رسانیدند نقل است
که گفت شبی مصطفی صلی الله علیه و سلم را بخواب دیدم گفتم یا رسول الله مرا پند ده گفت نیکوست شفقت
توانگر بر درویشان برائے ثواب حرم و ازان نیکوتر تکبر درویشان بر توانگران و اعتماد بر کرم آفریدگار جهان
نقل است که اصحاب را گفت سیاحت کنید که چون آب روان شود خوش باشد و چون ساکن بود متغیر شود
و گفت هر که خواهد در دنیا عزیز باشد گوازه چیز دور باش از مخلوقان حاجت نخواهد و کس را بدنگوئی و با

مہمان کس مرد و گفت حلاوت آخرت نیابد آنکہ دوست دارد کہ مردمان اورا بدانند و گفت اگر در قناعت ہیج
 نیست بجز از عزت زندگانی کفایت ست و گفت اگر دوست داری کہ خلق ترا بدانند این دوستی سر محبت
 و نیاست و گفت ہرگز حلاوت عبادت و نیاز نیابی تا نگردانی میان خود و شہوات دیوار آہنین و گفت
 سخت ترین کار ہائے است بوقت تنگدستی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسے کہ از وترسی و گفت
 ورع آن بود کہ از شبہات پاک بیرون آئی و محاسبہ نفس در ہر طرفہ العینے پیش گیری و گفت زہد ملکے ست
 کہ قرار نگیرد جز در دل خالی و گفت اندوہ ملکیت کہ چون جائے قرار گرفت رضا ندہد کہ ہیج چیز با او ترار
 گیرد و گفت فاضلتر چیزے کہ بندہ را دادہ اند معرفت ست و الصبر علی الفقر و گفت اگر خدایا خاصگانند
 عارفانند و گفت صوفی آنست کہ دل صافی دارد با خداے و گفت عارفان قومے اند کہ ایشانرا شناسد مگر
 خداے و ایشانرا گرامی ندارد مگر از بہر خداے و گفت ہر کہ خواہد کہ طعم آزادی سچشد گو سراپا کہ دارد و گفت ہر کہ
 عمل کند خدایا بصدق و حستے پیش آیدش با خلق و گفت سلامے بر ابنائے دنیا کنید بدوست ناداشتن سلام
 بر ایشان و گفت نگر نیستن در بخیل دل راست کند و گفت از ادب ست داشتن در میان برادران ادب
 و گفت با ہیچکس نشستم و ہیچکس با من نشست کہ چون از ہم جدا شدیم مرا یقین نشد کہ اگر بہم نشستم ہر دورا
 بہ بودے و گفت من کارہ مرگم و کارہ مرگ نبود مگر کسیکہ در شک بود و گفت تو کامل نباشی تا دشمن از تو امن
 نبود و گفت اگر خدایا طاعت نمداری برے معصیتش مکن یکے پیش او گفت تو کلت علی اللہ گفت بر خدا
 تعالے دروغ میگوئی اگر بروے تو کل کردہ بودی بدانچہ وے کہ رضا دادی و گفت اگر ترا از چیزے عجب آید
 خاموش باش و چون از خاموشی عجب آید سخن گوے و گفت اگر بہ عمر در دنیا بسجده شکر مشغول گردی شکر آن نکرده
 باشی کہ او درازل حدیث تو بادوستان کرد جہد کن تا از دوستان باشی چون وقت وفاتش آمد در خطر ابے عظیم
 افتاد و گفتند مگر زندگانی را دوست میداری گفت نہ لیکن بحضرت پادشاہ پادشاهان صاحب ست فن نقل
 ست کہ در مرض موت بود کہ یکے درآمد و از دست تنگی روزگار شکایت کرد پیراہن کہ پوشیدہ بود بوے
 داد و پیراہنے عاریت گرفت و دران پیراہن وفات کرد و نقل ست کہ تا بشر زندہ بود در بغداد ہیج ستور روٹ
 نینداشت حرمت اورا کہ پائے برہنہ رفتے شبے ستورے روٹ انداخت صاحبش فریاد برآورد کہ بشر نمازد جملہ
 راہ بغداد روٹ ستور نبود این برخلاف عادت دیدم دستم کہ بشر نمازدہ ست بعد از وفات اورا بخواب دیدند
 گفتند خدایتعا با تو چہ کرد و گفت عتاب کرد و گفت در دنیا چرا چندان از ما رسیدی ما علمت ان الکرم صفتی

وندانستی که کرم صفت مست دیگر بشر را بخواب مید و سوال کرد که خدایتعالیٰ باتوجه کرد گفت مرا آمرزیده
گفت کل یا من لا یا کل و اشرب یا من لا یشرّب بخور لے آنکه برائے من نخوردی و بیاشام لے آنکه برائے من
نیاشامیدی دیگرش خواب دید گفت خدایتعالیٰ باتوجه کرد گفت بیا مزید و یک نیمه بهشت مرا مباح گردانید و
گفت لے بشر تابدانی که اگر مرا در آتش سجد کردی شکر آن نگذار دی که ترا در دل بندگان جا دارم دیگر بخوابش
دید از و پرسید که خدایتعالیٰ باتوجه کرد گفت فرمان آمد که مرجایا بشر آن ساعت که ترا جان برداشتند هیچکس دست
تراز تو بر روی زمین نبوده نقل است که روزی ضعیف پیش امام احمد بن حنبل آمد و گفت بر بام منبیه شتم و مشعل
خلیفه ظاهر شد که کسان خلیفه میگذرانیدند به روشنائی آن چیز رشته شد و او بدیانه گفت تو کیستی که ازین
جنس سخت دهن گرفته است گفت خواهر بشر حافی ام احمد زار بگریست و گفت چنین تقوای از خاندان
بیرون آید پس گفت ترار و انبوز ز نهار گوش دار تا آب صافی تو تیره نشود و اقتدا بران مقتدا کن یعنی
برادر خویش تا چنان شوی که اگر خواهی که در مشعل ایشان منبیه ریشی دست تو ترا طاعت نذر و که برادر تو چنان
بود که هرگاه که دست بطعام دراز کردی که با شربت بودی دست طاعت او نداشته گفتی که مرا سلطان
ست که آنرا دل گویند و رعیت تقوی ست من یارای آن ندارم که بے دستوری او سف کنم والسلام

باب سیزدهم در ذکر ذوالنون مصری رحمه الله علیه

آن پیشوای اهل ملامت آن شمع جمع قیامت آن برهان موهبت و تجرید آن سلطان معرفت و توحید آن حجت
الفقر فخری ذوالنون مصری رحمه الله علیه از ملوک طریقت بود و سالک راه بلا و ملامت بود در سراسر توحید
نظر عظیم دقیق داشت درویشی کامل ریاضات و کرامات وافر بیشتر اهل مصر او را از ندیق خواندند و بعضی
در کار او متحیر بودند و تا زنده بود همه منکر او بودند و تا وفات کرد کس واقف احوال نشد از بسکه خود را پوشیده
نمود و سبب توبه او آن بود که او را خبر کردند که بفلان جا عابد است قصد زیارت او کرد و او را دید از درختی در آویخته
و میگفت که ای تن بطاعت با من مساعدت کن و اگر نه بچنین بگذارمت تا از گرسنگی بمیری گریه بر ذوالنون
مصری افتاد عابد آواز گریه او شنید گفت کیست که رحم میکند بر سبکه شرمش اندک است و جزش بسیار گفت پیش
او رفتم و سلام کردم گفتم اینچه حالت است گفت این تن با من قرار میگیرد و در طاعت حق تعالی و با خلق آمیختن بخواب
ذوالنون گفت پنداشتم خون مسلمانان ریخته یا گناه کرده کبیره گفت تو ندانستی که چون با خلق آمیختی

همه چیز از پس آن بیاید گفتم عظیم زاهدی گفت از من زاهد تر میخواهی که بینی گفتم خواهیم گفت بدین کوه بشو چون
بر کوه بر شدم جوانی دیدم بر در صومعه بچپای درون آستانه و یکے بیرون را بریده و کرمان میخوردند پیش او رفتم
و سلام کردم و از حال او پرسیدم که چونی گفت روزی درین صومعه نشسته بودم زنی اینجا گذر کرد و دلم مائل شد و
تنم تقاضا کرد پائے از صومعه بیرون نهادم آوازے شنیدم که شرم ندارم که از پس سی سال که خدای را عبادت
کردی و طاعت داشتی طاعت شیطان کنی این پائے که بیرون نهادم بودم جدا کردم و اینجا نشسته ام تا چه بید
آید و با من چه خواهند کرد تو پیش گناه کار بچه کار آمده اگر خواهی که مرد از مردان خدایتعالی بینی بر سر این کوه شو
ذوالنون گفت از بلندی کوه برانجا نتوانستم شد پس خبر او پرسیدم گفت من است نامردی دران صومعه عبادت
میکند یک روز یکے مناظره میکرد با او که روزی بسبب کسب است او نذر کرد که من هیچ نخورم که در سبب کسب مخلوقا
بود چند روز برآمد هیچ نخورد حق سبحانه و تعالی زنبوران را فرستاد تا گرد او می پریدند و او را غسل میدادند ذوالنون گفت
که ازین کارها و سخنها در دے عظیم بدلم فرو آمد و دانستم که هر که توکل بر خدایتعالی کند خدای کار او بسازد و رنج او
ضایع نگردد پس در راهے آدم مرغکے نابینا دیدم بر درختی نشسته از درخت فرو آمد من گفتم که این بیچاره علف
از کجا خورد و آب از کجا بنقار زمین بکاوید و شکره پیدا آمد یکے زرین پر گنجد و یکے سیمین پر گلاب سبز خورد و بر درخت
پرید شکره ناپدید شد ذوالنون چون آن بدید یکبارہ از دست برفت و عتقاد او بر توکل پیدا آمد و توبه او محقق شد
پس منزله برفت شبانه در خوابه آمد خبره زریافت و بر سر آن خبره تخته و بر آن تخته نام اللہ جل جلالہ نوشته
یاران او آن زر قسمت میکردند ذوالنون گفت این تخته که برو نام دوست منست مراد میدان تخته بگرفت
و بوسید تا کارش بمرکات آن بجائے رسید که شبے بخواب دید که گفت یا ذوالنون هر کس بزر و جوا بر میل کردند تو
عالی تر از ان پسند کردی و آن نام هست لاجرم در علم و حکمت بر تو کشاده گردانیدیم پس بشهر باز آمد گفت
روزی بکناره روستے رسیدم کوشکے دیدم بکناره آب فتم و طهارت کردم چون فارغ شدم ناگاه چشم من بر
بام کوشک افتاد کنیزکے دیدم بر کنکره کوشک ایستاده بغایت صاحب جمال خواستم تا او را ببازایم گفتم که کنیزک
کرائی گفت اے ذوالنون چون از دور پدید آمدی گفتم مگر دیوانه چون بنزدیک آمدی پنداشتم عالمی
چون نزدیکتر آمدی پنداشتم عارفی پس چون نیک احتیاط کردم نه دیوانه نه عالمی نه عارفی گفتم چگونه گفت اگر
دیوانه بودی طهارت نکردی و اگر عالم بودی بنا محرم تنگریستی و اگر عارف بودی شمت بر دون حق نیامد این
بگفت و ناپدید شد دانستم که او آدمی نبود تنبیه بود مرا پس آن شبے در جان من افتاد خود را بسوئے دریا انداختم عتق

در کشتی نشستند موافقت کردیم باز رگانه را در کشتی گوهری ضائع شد همه اتفاق کردند که باست مرامی بخانید
و استخفاف میکردند من خاموش میبودم چون کار از حد بگذشت گفتم خداوند اتومیدانی هزاران مایه را دریا بر کردند
هر یک با گوهری در دمان ذوالنون یکے بگرفت و بدیشان داد اهل کشتی چون آن بدیدند در پایش افتادند و عذر
خواستند ازین سبب نام ذوالنون نهادند و عبادت و ریاضت او را نهایت نمود تا بحدی که خواهری داشت در خدمت
او چنان عارفه شده بود که روز این آیت میخواند که وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلَوى
گفت الی اسرائیلیا من وسلوی فرستی و محمد یا زنا فرستی بخدائی تو که از پائے نشستم تا من وسلوی فرستی در
حال من وسلوی باریدن آغاز کرد از خانه بیرون دوید و رو در بیابان نهاد و هرگز نش باز ندیدند نقل است که ذوالنون
وقتے در کوها میگشت گفت قومے را دیدم همه مبتلا که جمع آمده بودند گفتم شمارا چه بوده است گفتند اینجا عابد است
در صومعه هر سال یکبار بیرون آید و دم خود بر مبتلایان و مدینه شفا یابد باز در صومعه رود تا سال دیگر من نیز صبر کردم تا او
بیرون آمد مردی دیدم زرد رو و نحیف چشمها درمغاک افتاده از هیبت او لرزه بر کوه افتاد پس چشم شفقت در
ایشان نگه کرد و در آسمان نگرست و در ایشان دیدم همه شفا یافتند چون خواست که در صومعه رود و پیش من گفتم
و گفتم از بهر خدای علت ظاهرا علاج کردی علت باطن را علاج کن در من نگه کرد و گفت اذوالنون است از دامنم
بدار که دوست از اوج عظمت و جلال نگاه میکند چون ترا بیند که دست در غیر او زده ترا بدو باز گذارد و او را بتو این
گفت و در صومعه رفت نقل است که روزی یاران او را گریان دیدند گفتند سبب چیست گفت دوش همدیگر
چشم من در خواب رفت خدایتعالی را بخواب دیدم گفت یا ابا الفیض خلق را بیا فریدم برده جزو شدند دنیا را بر
ایشان عرضه کردم نه جزو رو ب دنیا آوردند و یک جزو ترک او کردند و این ده جزو شدند بهشت برایشان عرضه
کردم نه جزو رو ب بهشت آوردند یک جزو ماند و آن یک جزو نیز برده جزو شدند و وزخ در پیش نهادم نه جزو
برسیدند و پراگنده شدند از بیم وزخ یک جزو ماند که بدینا فریفتند نه بهشت میل کردند و نه از وزخ بترسیدند گفتم ای
بندگان من بدینا نگاه نکردید و به بهشت امید نداشتید و از وزخ نترسیدید چه سبب بود همه سر فرو آوردند و گفتند
أَنْتَ تَعْلَمُ مَا نَرِیدُ تو میدانی آنچه ما میخواهیم نقل است که کودکی پیش ذوالنون آمد و گفت مرا صد هزار دینار
میراث است میخواهم که در خدمت تو صرف کنم ذوالنون گفت بالغی گفت نه گفت نفقه ترا نبود صبر کن تا بالغ
شوی چون کودک بالغ شد بر دست شیخ توبه کرد و آن صد هزار دینار بر درویشان صرف کرد چنانچه هیچ نماند و روز پیش
درویشان آمد کارے افتاده بود که خربے در بالیست آن نبود آن جوان گفت آوریغ کجاست صد هزار دینار

دیگر تاہمہ بر درویشان صرف کنتھم شیخ این سخن بشنید دانست کہ او بحقیقت کارز سیدہ است کہ دینار را بنزد او
 خط بہت آن جوان را بخواند و گفت بدکان فلان عطار رو و از من بگوئے کہ سہ درم فلان دار و بدہ برفت
 و بیاورد شیخ گفت در مادن کن بسائے انگاہ بروغن خمیر کن و از دسے سہ مہر کن و ہر یکے را بسوزن سوراخ
 کن و بیار چنان کرد و بیاورد پیش شیخ پس شیخ آزاد دست مالید و بدید سہ پارہ یا قوت گشت کہ ہرگز آن
 کو دک چنان ندیدہ بود گفت اینہار بازار بر قیمت کن ولیکن مفروش کو دک بازار برد و نمود ہر یکے را صد
 ہزار و دینار خواستند بیاورد و باز ذوالنون گفت شیخ گفت در مادن نہ و خرد کن و در آب انداز و بدانکہ این درویشان
 از پئے نانے گرسنہ نہ اند لیکن اختیار ایشان ست آن جوان توبہ کرد و بیدار شد و جہان را در دل او قدرے نامند
 نقل ست کہ گفت سہ سال خلق را دعوت کردم یک کس بدر گاہ خدائے آمد چنانکہ میبایست او آن بود کہ روز
 بادشاہ زادہ با کوکہ از مسجد من گذشت و من این سخن میگفتم کہ ہیکس احمق تر از ان ضعیفے نبود کہ با قوی در ہم
 افتد او درآمد و گفت اینچہ سخن ست گفتم آدمی ضعیف چیز نیست با خدائے قوی در ہم میشود آن جوان را لون
 متغیر شد برخاست و برفت روز دیگر باز آمد و گفت طریق بخدائے چیست گفتم طریقے ست خرد و طریقے ست
 بزرگتر اگر طریق خرد تر سخاوی ترک گناہ و ترک دنیا و ترک شہوت کن و اگر طریق بزرگتر سخاوی ہر چہ دون حق
 ست ترک گفتن و دل از ہمہ خالی گردانیدن ثم قال لا اختار الا لطریق الا کبر گفت جز طریق بزرگتر اختیار
 نکتم پس روز دیگر بشمینہ پوشیدہ بیاورد و در کار آمد تا از ابدال گشت بوجعفر اعور گفت پیش ذوالنون بودم و
 جماعتے یاران او حاضر بودند و از طاعت جہادات حکایت میکردند و تخته آنجا نہادہ بود ذوالنون گفت طاعت
 جہادات اولیاء را آن بود کہ این ساعت بگویم این تخت را کہ گرد این خانہ بگرد و حرکت آید در حال آن تخت در
 حرکت آمد و گرد خانہ بگشت و بجا خود باز آمد جوآنے حاضر بود چون آن بدید میگفت تاجان بدو برہان بخشش
 و دفن کردند نقل ست کہ وقتے کہ پیش او آمد و گفت وام دارم و بیچ ندارم سنگے از زمین برداشت و بہرود او
 آن مرد آن سنگ بازار برد و مرگشتہ بود چہار صد درم بفروخت و بوام داد و نقل ست کہ جوآنے بود کہ پیوستہ
 صوفیان را انکار میکرد دیگر و شیخ انگشتری بدو داد و گفت پیش نان و ابرویک دینار گوین بگردان و گفت
 بیک درم پیش نمیکرم باز آورد پس گفت بصراف برو قیمت کن بصراف برد و ہزار دینار قیمت کرد باز آورد شیخ گفت
 علم تو بحال صوفیان چون علم نان و است بانگشتری جوان توبہ کرد و از سر آن انکار برخاست نقل ست
 کہ وہ سال او را سبکباج آرزو بود و بنفس خود نہاد شب عیدے بود نفس گفت چہ باشد اگر بعبید فرام را سبکباج دہی

گفت اگر موافقت کنی که در دو رکعت نماز ختم قرآن کنم سبکباج خواستن راست است نفس در آن موافقت کرد و روز دیگر
سبکباج آوردند لقمه برداشت که بدان برد پس بگذاشت و با کاسه نهاد و برخاست و در نماز ایستاد و چون از نماز فارغ شد
گفتند چه حال بود گفت آن ساعت که آن لقمه برداشتم نفس گفت عاقبت بر او ده ساله رسیدم گفتم بخدا که نرسی بن
و گفتند که همان ساعت مرد درآمد و دیگ سبکباج بر سر نهاده و گفت بدانکه مرا فرستاده اند و من مردی عالم مدستی
ست تا فرزندان من آرزوی سبکباج داشتند و مرادست نیا و تا دوش بعید سبکباج ساختیم امروز ساعت
بخواب شدم رسول الله صلی الله علیه وسلم را خواب دیدم فرمود که اگر خواهی فردا مرا بینی این دیگ سبکباج پیش
ذوالنون برو و او را بگو که محمد بن عبد الله بن عبد المطلب شفاعت میکند که یک نفس با نفس صلح کن و لقمه چند
ازین بکار بر ذوالنون بگریست و گفت فرمان بردارم نقل است که چون کار او بلند شد کس را چشم بر کار او
نمی افتاد اهل مصر بزرگوار او گواهی میدادند و همه متفق شدند و متوکل را که خلیفه عصر بود از احوال او آگاه کردند خلیفه
کس فرستاد تا او را حاضر کنند بیخدا و بند بر پا او نهادند و بدرگاه خلیفه آوردند پیرزنی پیش آمد و گفت زینهار که ازین
امر نترسی که همچون تو بنده خدایست تا خدا را نخواهد بند و هیچ نتواند کرد پس گفت که در راه سقائے دیدم آراسته و
پاکیزه آبی بمن داد یا که که با من بود اشارت کردم که دینار بده قبول نکرد و گفت اسیری و در بندی
جو انردی نبود از تو چیزی شدن پس خلیفه فرمود که او را بزندان برید چهل شبانه روز در زندان بماند و خواهر بشر حافی هر روز
یک قرص از برائے او می برد آن روز که ویرا بیرون آوردند آن چهل قرصی همچنان بر جای بود و خواهر بشر حافی
چون بشنود دلتنگ شد و گفت تو میدانی که آن قرصها حلال بود و بی منت چرا نخوردی گفت زیرا که طبعش پاک
نبود یعنی که بردست زندان بان گذر میکرد چون از زندان بیرون می آمد بیعتاد و پیشانی بشکست و خون
بسیار بر رفت اما هیچ بر سر او و جامه او نیامد و آنچه بر زمین میریخت همه ناپدید میشد بفرمان خدایتعالی پس او را پیش
خلیفه بردند و سخن او را جواب خواستند و آن سخن را شرح داد متوکل و ارکان دولت بسیار بگریستند و در فصاحت
و بلاغت او تعجب گشتند و خلیفه مرید او شد و او را مکرم و محترم باز گردانیدند به مصر نقل است که احمد سلمی گفت پیش ذوالنون
شدم طشتی زرین دیدم پیش او نهاده و گرد بر گرد آن بویهای خوش از مشک عبیر و غیره مرا گفت توئی که بنزدیک
ملوک شوی در حال بسط من ازان بهر اسیدم باز پس آمد پس ذوالنون یکدرم بمن داد تا ببلخ ازان یکدرم نفقه
میکردم نقل است که مرید بود ذوالنون را که چهل حلقه داشت و چهل موقف بایستاد و چهل سال خواب شب نکرد
و چهل سال با پاسبانی حجره و در نشست روزی بنزدیک ذوالنون آمد و گفت آتش چنین و چنین کردم

و با این همه بنج و مشقت دوست با ما هیچ سخن نمیگوید و نظری به ما نمیکند و ما را هیچ چیز نمیگیرد و هیچ از عالم غیب
 مکشوف نمیشود و این همه که میگویم خود را من ستایش نمیکنم شرح آن میدهم که آن بیچارگی که در وسع من بود بجای
 آورد و دیگر از حق شکایت نمیکنم که همه جان و دلم شوق خدمت او دارد اما غم بید و لتی خویش میگویم و شکایت از
 بدبختی خود میکنم و نه ازان میگویم که دلم از طاعت کردن طال گرفت لیکن میترسم که اگر عمری مانده است آن باقی عمر بجز
 خوابد بود و من عمری حلقه بر در امید میزده ام که آواز نشنیدم مرا سختی آید اکنون تو طبیب غمناکافی مرا تدبیر
 کن ذوالنون گفت برو و شب سیر بخور و نماز خفتن مکن و همه شب بخسپ تا باشد که دوست اگر بلفظ نئے آید
 بعتاب بیاید یا اگر رحمت در تو نظر میکند بعفت نظر کند در ویش برفت و سیر بخورد و اما دلش نداد که نماز
 خفتن ترک کند نماز خفتن بگذار و بجفت مصطفی صلی الله علیه و سلم را بخواب دید گفت دوست سلام میرساند
 و میفرماید که مخنث و نامرد باشد آنکه بدرگاه ما آید و زود سیر شود که اصل در کار استقامت است و ترک ملالت حق
 تعالی میگوید که مراد چهل ساله در کنارت نهم و هر چه امید میداری بدانت برسانم و هر چه مراد است ترا حاصل
 گردانم ولیکن سلام مابدان را بنزن مدعی برسان یعنی ذوالنون و بگو که اے مدعی دروغ زن اگر تو رسوای
 شهر نکنم نه خداوند تو ام تاپیش با عاشقان و فروماندگان درگاه ما مگر نکنی مرید بیدار شد گریه بر افتاد بخدست
 ذوالنون آمد و حال گفت ذوالنون شنید که خدایتگا و اسلام رسانیده است مدعی دروغ زن گفته از شادی بهایها
 بگریست اگر کسی گوید چگونه روا بود که شیخی کسی را گوید که نماز مکن و بخسپ گویم ایشان طبیبانند و طبیب گاه بود که بر هر علاج
 کند چون میدانست که کشایش کار در این است آتش فرمود و دانست که او محفوظ بود و تواند که نماز کند چنانچه حق
 تعالی خلیل را علیه السلام فرمود که پس را قربان کن و دانست کند و چیز بارود در طریقت که با ظاهر شریعت راست نماید
 چنانچه خلیل را امر کرد و خواست که بکند چنانکه غلام کشتن خضر که امر نبود خواست که بکند و هر که بدین مقام نرسد قدم
 اینجا نهد زندیق و باحتی و واجب القتل بود مگر هر چه کند بفرمان شرع کند نقل سنت که ذوالنون گفت اعرابی دیدم
 در طواف تنه زار و زرد و ضعیف و نحیف و استخوانش گداخته او را گفتم تو محبتی گفت بل گفتم محبوب تو بتو نزدیک است
 یا دور گفت نزدیک گفتم موافق است یا مخالف گفت موافق گفتم سبحان الله محبوب تو قرین و موافق تو بدین زاری
 ضعیفی و نحیفی گفت ابطال ندانسته که عذاب موافقت سخت ترست هزار بار از عذاب بعد مخالف نقل سنت
 که ذوالنون گفت که در بعضی سفر زنی دیدم از سوال کردم از غایت محبت گفت ابطال محبت را غایت نیست
 گفتم چرا گفت از بهر آنکه محبوب نهایت نیست نقل سنت که ذوالنون نزدیک برادرش رفت ازان قوم

که در محبت مذکور بودند اورا ببلائے بتلا دید گفت دوست ندارم حق را هر که از در حق الم باید ذوالنون گفت من چنین
میگویم که دوست ندارم و اورا هر که خود را مشهور گردانند بدوستی او آن مرد گفت استغفر الله و اتوب الیه نقل است
که ذوالنون بیمار بود یکے بعیادت او در آمد پس گفت الم دوست خوش بود ذوالنون عظیم متغیر شد گفت اگر تو اورا دوستی
بدین آسانی نام نبردی نقل است که وقتی نامه نوشت بعضی از دوستان خود که حق تعالی پوشاناد مرا و ترا پرده
جمل و در زیر آن پرده پدید آرد آنچه رضائے اوست که بسا مستور که در زیر ستر آنست که دشمن داشته است
نقل است که گفت در سفر بودم صحرا پر برف بود گبرے را دیدم دامن بس در افکنده و از زن پاشید ذوالنون
گفت که گفتم اے گبر چه دانه میپاشی گفت مرغان امروز دانه نیابند من پاشم تا ببر آید و خدایتعالی بر من رحمت
کند گفتم دانه که بیگانه پاشد که پذیرند گفت اگر پذیرند بینند آنچه من میکنم گفتم بینند گفت مرا این بس باشد پس
ذوالنون گفت حج رفتم آن گبر را دیدم عاشق آسا در طواف گفت یا ابا الفیض دیدی که دید و پذیرفت و
آن تخم برآمد و مرا آشنائی داد و آگاه بنی بخشید و بخانه خودم برد ذوالنون گفت و قسم خوش شد گفتم
خداوند ایشته از زن گبرے چهل ساله را بخود را دیدی از زن میفروشی تا تھے آواز داد که حق سبحانه و تعالی
هر گرا خواند نه بجلت خواند و هر گرا را ندان بجلت را ند تو اے ذوالنون فارغ باش که کار فعّال لِمَا
یُرِیدُ باقیاس عمل تو راست نیاید نقل است که گفت دوستی داشتم فقیر وفات کرد و اورا بخواب
دیدم گفتم خدایتعالی با توجه کرد گفت خدایتعالی گفت بیا مرزیدم ترا به سبب آن تر دوی که ترا بودی تا
گروه از سفلیگان دنیا نستی و گفت هرگز از آب و نان سیر نخوردم تا نه معصیت کردم خدایا یا نه قصد معصیت
در من پدید آمد نقل است که هر گاه در نماز خواسته است او گفته بار خدایا بکدام قدم آیم بدرگاه تو و بکدام دیده
نگرم قبله تو و بکدام زبان گویم راز تو و بکدام نعت گویم نام تو از بے سرمایگی سرمایہ ساختم و بدرگاه تو آمدم چون کار
بضرورت رسید حیارا برگزیدم چون این بگفته آنگاه تکبیر پیوسته پس گفته امروز مرا ندو به پیش آید با و گویم اگر فردا
آیم از و ندو به رسد با که گویم و گفته اللهم لا تعذب بنی بدنّ الحجاب خداوند مرا عذاب کن بدنّ الحجاب
محب نگران و گفت سبحان آن خداے که اهل معرفت را محبوب گردانید از جمله خلق دنیا بحجب آخرت و از جمله خلق
آخرت بحجب دنیا و گفت سخت ترین حجابها دید نفس است و گفت حکمت در معده قرار نگیرد که از طعام بر بود و گفت
استغفار بے آنکه از گناه باز ایستی توبه دروغ زنان است و گفت خنک آنکس که شعار دل او ورع بود و گفت
صحت تن در اندک خوردن است و صحت روح در اندکی گناه است و گفت عجب نیست از آنکه ببلائے بتلا گردد و وصی کند

عجب از آن است که ببلایه مبتلا گردد و راضی باشد و گفت مردمان تا ترس کار باشند بر کار باشند و چون ترس
از دل ایشان برفت گمراه گردند و گفت بر راه راست آنست که از خدای ترسانست چون ترس برخاست
از راه بیفتاد و گفت علامت خشم خدا بر بنده رسیدن بنده بود از درویشی و گفت فساد بر مردانش چیز
در آید یک ضعف نیت بعلل آخرت دوم آنکه تنهایی ایشان گردد شیطان شده است سوم آنکه با قرب اجل رازی
امل بر ایشان غالب شده باشد چهارم آنکه رضای مخلوقان را بر رضا خالق گزیده باشد پنجم متابعت هوا
کرده باشد و ترک سنت رسول گفته و پس پشت انداخته ششم آنکه زلتها سلف را حجت خویش ساخته باشند
و بنزای ایشان از دفن کرده تا فساد بر ایشان پیدا گشته است و گفت صاحب همت اگر چه کمتر بود سلامت
نزدیک است و صاحب ارادت اگر چه صحیح است او منافق است یعنی آنکه او صاحب همت بود او را ارادت نخواست
نبود و صاحب ارادت زود راضی گردد و بچیز فرو آید و گفت زندگانی نیست مگر با مردانیکه دل ایشان مایل
ست بتقوی و ایشان را نشاط بود بذر موی و گفت دوستی کن با کسیکه بتغیر تو متغیر نگردد و گفت اگر خواهی که این صحبت
باشی صحبت با یاران چنان کن که صدیق رضی کرد با نبی علیه الصلوٰۃ والسلام که درین دنیا هیچ مخالفت او نشد لاجرم
حق تعالی صاحبش خواند و گفت علامت محبت خدای آنست که متابعت جیب خدا بود در اخلاق و افعال و
او امر و من و گفت صحبت مدار با خدای جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و بالنفس جز بمخالفت با دشمن جز بعدوت
و گفت هیچ طبیب ندیدم جالبتر از آنکه مستازا در وقت مستی معالجت کند یعنی کسیکه او پند دهد که او مست
دنیاست بیفایده بود پس گفت مست را دو نیست مگر بهشت یا رشود انگاه بتوبه و او آوگند و گفت خدایتا عزیز
نکند بنده را بعز عزیز تر از آنکه بوی نماید خواری نفس او و هیچ بنده را خوار نکند خوار تر از آنکه او را از خواری نفس
او محجوب کند تا ذل نفس خود نبیند و گفت یاری نیکو از شهوات باز دارند و پاس چشم و گوش داشتن است
گفت اگر ترا با خلق انس است طمع مدار که هرگز با خدایتا لے آنست بود و گفت هیچ چیز ندیدم رساننده ترا بخلایق
از خلوت که هر که خلوت گرفت جز خدای هیچ نبیند و هر که خلوت دوست دارد تعلق گیرد بعمود اخلاص یعنی دست زد
بر کنی از ارکان صدق و گفت باول قدم هر چه جوئی نیابی یعنی اگر هیچ نیابی نشان آنست که هنوز درین راه یک
قدم ننهادی که تا زده از وجود میماند قدم در راه نداری و گفت گناه مقربان حسنات ابرار است و گفت چون بساط
مجد بستر اند گناه اولین و آخرین بر حواشی آن بساط محو گردد و دنیا چیز شود و گفت ارواح انبیاء در میدان معرفت
افکنند روح پیغمبر صلی الله علیه و سلم از پیش همه ارواح درآمد تا بروضه وصال رسید و گفت محب خدا را

کاس محبت ندهند مگر بعد از آنکه خوف دلش را بسوزد و بقطع انجامد بدانکه خوف آتش در جنب فراق بمنزلت یک
قطره آبست که در دریائے اعظم اندازند و من نمیدانم چیزی که دل گیر تر از خوف فراق و گفت هر چیزی را عقوبت
ست و عقوبت محبت آنست که از ذکر خدایتعالی غافل ماند و گفت صوفی آنست که چون بگوید نطقش حقایق محال
و بے بود یعنی چیزی نگوید که او آن نباشد و چون خاموش بود معالمتش معبر حال او بود و بقطع علایق حال او ناطق
بود و گفت عارف هر ساعت خاشع تر بود زیرا که هر ساعتی نزدیکتر بود گفتند عارف که باشد گفت مرد باشد از ایشان
و جدا از ایشان و گفت عارف خائف میباشد نه عارف و اصف یعنی وصف میکند خود را بمعرفت اما عارف نبود که اگر
عارف بود خائف بود انما یخشی الله من عباده العلماء و گفت که عارف را لازم یک حالت نبود که از عالم غیب
هر ساعته حالتی بوی فرو می آید تا صاحب حالات بود و گفت ادب عارف زبر همه ادبها بود زیرا که او را معرفت مودب بود و
گفت معرفت بر سه وجه بود یکی معرفت توحید بود و این عامه مومنان راست و دوم معرفت حجت و بیان است و این
حکما و بلغا و علما راست سوم معرفت صفات و حدانیت است و این اهل ولایت راست آن جماعتی که شاید حق اند
بدلماے خویش تا حق تعالی بر ایشان ظاهر میگردد و اند آنچه بر یکس از عالمیان ظاهر نگردد و گفت حقیقت معرفت
اطلاع حق است بر اسرار بد آنچه لطائف انوار بدان پیوند یعنی هم بنور آفتاب آفتاب را توان دید و گفت
زینهار که بمعرفت مدعی نباشی یعنی اگر مدعی باشی کذاب باشی دیگر معنی آنست که چون عارف و معروف و حقیقت
یکے است تو در میان چه پیدائی دیگر معنی آنست که اگر مدعی باشی یا راست میگوئی یا دروغ اگر راست میگوئی
صدیقان خود را ستایش نکنند چنانکه صدیق اکبر رضی الله عنه میگفت لست بخیر که و درین معنی ذوالنون گفته
است اکبر ذنبی معرفتی آید و اگر دروغ گوئی دروغگو عارف نبود دیگر معنی آنست که تو مگو که عارفم تا که او گوید
و گفت آنکه عارف ترست بجزای تجر و سخت ترست و بیشتر از جهت آنکه هر که با آفتاب نزدیک تر بود در
آفتاب متجرب بود تا بجائے رسد که او او نباشد بلیت نزدیکان را بیش بود حیرانی + کایشان دانش سیاست
سلطانی + چنانکه صفت عارف از او پرسیدند گفت عارف بیند بود بے علم و بے عین و بے خرد و بے مشاهد و بے صفت
و بے کشف و بے حجاب ایشان ایشان نباشند و ایشان بدیشان نباشند بلکه ایشان که ایشان باشند بحق ایشان
باشند و روش ایشان بگردانیدن حق بود و سخن حق بود بر زبان ایشان روان گشته و نظر ایشان نظر حق
بود بر دیدمائی ایشان راه یافته پس گفت پیغمبر علیہ السلام ازین صفت خبر داد و حکایت کرد از حق تعالی که
گفت چون بنده را دوست گیرم منکه خداوندم گوش او باشم تا بمن شنود و چشم او باشم تا بمن بیند و زبان

او با ششم تا بن گوید و دست او با ششم تا بن گیرد و گفت زاهدان بادشاهان آخرتند و عارفان پادشاهان زاهدانند
 و گفت علامت صحبت حق تعالی آنست که ترک کند هر چه او را از خدا مشغول کند تا او ماند و شغل خدا و بس گفت
 علامت دل بسیار چهار چیز است یک آنکه از طاعت حلاوت نیابد دوم آنکه از خدای ترسناک نبود سوم آنکه در
 چیز با چشم عبرت نگردد چهارم آنکه فهم نکند از علم آنچه شنود و گفت علامت آنکه بمقام عبودیت رسد آنست که مخالف
 هوا باشد و تارک شهوات و گفت عبودیت آنست که بنده او باشی بهمه حال چنانکه او خداوند است بهمه حال
 و گفت علم موجود است و عمل بعلم مفقود و عمل موجود است و اخلاص در عمل مفقود و حب موجود است و صدق
 در حب مفقود و گفت توبه عوام از گناه است و توبه خواص از غفلت و گفت توبه دو قسم است توبه انابت و توبه
 استجابت توبه انابت آنست که بنده توبه کند از خوف عقوبت حق تعالی و توبه استجابت آنست که توبه کند از شرم
 خدا تعالی و بر هر عضو توبه است توبه دل نیت کردن است بر ترک حرام و توبه چشم فرو خوابانیدن از محارم
 و توبه گوش از شنودن باطیل و توبه دست ترک گرفتن مناهیه و توبه پاهای نرفتن بمنایه و توبه شکم دور بودن
 و نا خوردن حرام و توبه فرج دور بودن از فواحش و گفت خوف رقیب عمل است و رجاشفیع محسن و گفت خوف
 چنان باید که از رجالبقت تر بود که اگر رجا غالب آید دل مشوش بود و گفت طلب حاجت بزبان فقر کننده بزبان
 حکم و گفت دوام در ویشی با تخلیط و دست تر دارم از صفائی با عجب و گفت ذکر خدای غذای جان من است
 و شنای او شراب جان من است و حیار از و لباس جان من است و گفت شرم هیبت بود اندر دل با وحشت آنچه
 بر توفیق است از بدیها و گرد ما و گفت دوستی در سخن آرد و شرم خاموش و خوف بے آرام گرداند و گفت تقوی
 آن بود که ظاهر آلوده نکند بمعاصیه و باطن را بفضل و با خدا تعالی بر مقام ایستاده بود و گفت صادق آن
 که زبان او بصواب صدق ناطق بود و گفت صدق شمشیر خدا تعالی است هرگز این شمشیر بر چیز گذر نکرد الا آنکه
 آنرا پاره گرداند و گفت صدق زبانه محزونست و سخن بحق گفتن موزون و گفت مراقبت آنست که ایشار کنی آنچه
 حق تعالی برگزیده است یعنی آنچه بهتر بود ایشار کنی و عظیم داری آنچه خدا تعالی آنرا عظیم داشته است و چون از
 توفیق عجب پدید آید بسبب ایشار بگوشه چشم بدان باز نگری و آنرا از فضل حق بینی نه از عمل خویش و دنیا و هر چه از
 خرد شمرده است بدان التفات تنمائی و دست از آن نیز بیفتانی و خوشی را درین اعراض کردن در میان بینی
 و گفت وجد سر است در دل و سماع وارده است خدای که دلهارا بدو برانگیزد و بر طلب او حریص کند و هر که آن را
 بحق شنود او بحق راه یابد و هر که بنفس شنود در زندگانه و گفت توکل از طاعت خدایان بسیار بیرون است

و بطاعت یک خداے مشغول بودن و از سببها بریدن و خود را در صفت بندگی و دشمنی و از صفت خداوند می
بیرون آمدن و گفت توکل ترک تدبیر بود و بیرون آمدن از قوت و حیل و خویش و گفت انس آنست که حسب
اورا وحشت پیدا آید از دنیا و از خلق مگر از او کیا حق تعالی از جهت آنکه انس گرفتار با اولیای خدایتعالی
انس گرفتار است با خداے و گفت اولیا را چون در عیش انس اندازند گوئی با ایشان خطاب میکنند در بهشت
بزبان نور و چون در عیش بهیبت اندازند گوئی که با ایشان خطاب میکنند و دوزخ بزبان نار و گفت و سر و تر
منزل انس گرفتگان بخدایتعالی آن بود که اگر ایشان را باتش بسوزانند یکذره همت ایشان غایب نماند از آنکه
بدو انس دارند و گفت علامت انس آنست که با خلق انس نگیرند و گفت مفتاح عبادت فکر است و نشان
رسیدن مخالف نفس و هواست و مخالفت آن ترک آرزو است و هر که مداومت کند بر فکر بدل عالم
غیب بیند روح و گفت رضا شاد بودن دل است در تلخی قضا و ترک اختیار است پیش از قضا و تلخی نایافتن بعد
از قضا و جوش زدن دوستی در عین بلا گفتند کیست دانه تر نفس خویش گفت آنکه راضی است بدانچه
قسمت کرده اند و گفت اخلاص تمام نشود مگر صدق بود دران و صبر بود بر و و گفت اخلاص آن بود که از دشمن
نگا بردار و متاباه نکند و گفت سه چیز علامت اخلاص است یکے آنکه مدح و ذم نزدیک او یکے بود و رعایت اعمال فراموش
کند و هیچ ثواب واجب نداند در آخرت بدان عمل و گفت هیچ چیز ندیدم سخت تر از اخلاص در خلوت و گفت هر که از
چشمها بیند نسبت آن با علم بود و هر چه از دلها بیند نسبت آن با یقین بود و گفت صبر ثمره یقین است گفت
سه چیز از نشان یقین است یکے نظر بحق کردن در همه چیز با دهم رجوع بوسے که دست در همه کار با سیوم یاری خوا
ست از وسے در همه حالها و گفت یقین دعوت کند بکوتاهای امل و کوتاهای امل دعوت کند بزهد و دعوت کند
بحکمت و حکمت نگر نیستن بعواقب با آورد و گفت اندکے از یقین بیشتر است از دنیا از بهر آنکه اندکے یقین دل را
بر حسب آخرت مائل گرداند و باندکے یقین جمله ملکوت آخرت را مطالعه کند و گفت علامت یقین آنست که بے
مخالفت کند خلق را در زیستن و ترک مدح خلق کند اگرش نیز عطاءے دهند و فارغ گردد از نکو میدن ایشان
اگر نیز منع کنند و گفت هر که خلق انس گرفت بر بساط فرعونیان ساکن شد و هر که غایب ماند از گوش بانفس دشمن
از اخلاص دور افتاد و هر که از جمله چیزها نصیب حق آمد و بس هیچ باک ندارد و اگر همه چیزها از وفوت شود و حق
چون حضور حق تعالی حاصل دارد و گفت هر مدعی که هست بدعوے حق محبوب است از شهود حق و از سخن حق و اگر
کسے با حق حاضر است او محتاج بدعوے نیست اما اگر غائب است دعوے اینجاست که دعوے نشان مجوبان است

وگفت هرگز مرید نبود تا استاد خود را فرمانبردار تر نبود از خداست هر که مراقبت کند خدای را در خطرات دل خویش
 بزرگ گرداند خدای او را در حرکات ظاهرا و دهر که ترسد در خدای گریزد و هر که در خدای گریزد نجات یابد و
 گفت هر که قناعت کند از اهل نه مانده راحت یابد و ممتز همگان گردد و هر که تکلف کند در آنچه بکارش نیاید ضایع
 کند بدل آنچه بکارش می آید و گفت هر که از خدای ترسد دلش حق را نگذارد و دوستی خدای در دلش مستحکم گردد
 و عقلش کامل شود و گفت هر که طلب عظیمی کند مخاطره کرده است عظیم و هر که آنچه طلب کند شناسد خوار گردد و چشم او قدر
 آنچه بدل یابد کرد و گفت آنکه تاسف اندک میخوری بر حق نشان آنست که قدر حق نزدیک تواند کرد است
 و گفت هر که دلالت نکند ظاهرا و بر باطن او با او هم نشین مباش و گفت هر که بحقیقت خدای را یاد کند فراموش
 کند در جنب یاد کردن او جمله چیزها را و خدا بیعالمی عوض او بود از همه چیزها و از او پرسیدند که خدای را چه شناختی
 گفت خدای را بخدا شناختم و خلق را بر سون شناختم یعنی الله است و نور الله و خدای خالق است خالق را
 بخالق توان شناخت و نور خدا خلق است و اصل خلق نور محمد است پس خلق را بمحمد توان شناخت و گفتند در
 خلق چگونه گفت جمله خلق در وحشت غیب اند و از او پرسیدند که بنده مفوض که بود گفت چون مایوس گردان
 نفس و فعل خویش و پناه بخدا جوید در جمله احوال او را هیچ پیوند نماند بجز حق گفتند صحبت با که داریم گفت با آنکه او را
 ملک نبود و هیچ حال نترامد نگر و دو بتغیر تو متغیر نشود و هر چند آن تغیر بزرگ بود از بهر آنکه هر چند متغیر تر باشی
 بدوست محتاج تر باشی و گفتند بنده را راه خوف که آسان گرد گفت آنگاه که خویش را بیمار شمر و از همه
 چیزها پر هیز کن از بیم بیماری دراز گفتند بنده بچه سبب حق بهشت شود گفت به پنج چیز استقامتیکه در و
 گشتن نبود و اجتهاد که در آن سهو نبود و مراقبت خدای را در سر و علانیه و انتطاری مرگ را بساختن زار راه و
 محاسبه خویش کردن پیش از آنکه حسابت کند پرسیدند که علامت خوف چیست گفت آنکه خوف خدا او را ایمن
 گرداند از همه خوفها گفتند از مردم که با صیانت ترست گفت آنکس که زبان خود را نگاهازد و گفتند علامت
 توکل چیست گفت آنکه طمع از همه خلق منقطع گردانی باز پرسیدند گفت خلع ارباب و قطع اسباب گفتند زیادت
 کن گفت انداختن نفس در عبودیت و بیرون آوردن نفس از ربوبیت پرسیدند که عزلت که درست آید گفت
 آنگاه که از نفس خویش عزلت گیری گفتند اندوه که بیشتر بود گفت بدخوترین مردمان را گفتند دنیا چیست گفت
 هر چه ترا از حق مشغول کند دنیا آنست گفتند سفلگیست گفت آنکه بخدای راه نبرد و نرسد یوسف بن الحسین
 از ذوالنون پرسید که با که صحبت کنم گفت با آنکه تو و من در میان نبود گفت مرا وصیت کن گفت با خدای را

در خصمی نفس خویش نه بانفس یار باش در خصمی خدا و بچکس را حقیر مدار و اگر چه خرد بود و در عاقبت او نگر که تواند بود که معرفت
از و سلب کنند و یکے از دو صیت طلبید گفت باطن خود را بر حق گمار و ظاهر خویش را بخلق ده و بخدای عزیز باش تا
خدایتعالی ترا بے نیاز کند از خلق گفتند زیادت کن گفت شک اختیار کن بریقین و رضی مشوا از نفس خویش تا آرام گیر و
و اگر بلاے رو بتو آرد آنرا صبر تحمل کن و لازم در گاہ خدای باش دیگرے و صیتے خواست گفت ہمت خود را از
پیش و پس مفرست گفتند این سخن را شرح ده گفت از ہر چہ گذشت و از ہر چہ نیامده است اندیشہ مکن و نقد وقت را
باش پسیدند کہ صوفیان چہ کسانے اند گفت مردمانے اند کہ خدای را بر ہمہ چیز ہا بگزیدہ اند و خدای ایشان را بر
ہمہ کس بگزیدہ یکے گفت دلالت کن مرا بر حق گفت اگر دلالت میطلبی بدو پیش از آنست کہ در شمار آید و اگر قرب
میطلبی در اول قدمست و شرح این سخن پیش رفتہ است مرد ذوالنون را گفت ترا دوست میدارم گفت اگر تو خدا را
میشناسی ترا او دوست پس اگر نمے شناسی طلب کسے کن کہ او را شناسد تا ترا بدو راہ نماید پسیدند از نہایت معرفت
گفت ہر کہ نہایت معرفت رسید نشان او آن بود کہ چون بود چنانکہ بود آنجا کہ بود ہمچنان بود کہ پیش از آنکہ
بود پسیدند کہ اول درجہ کہ عارف رو بدان نہد چیست گفت تحیر بعد از ان افتقار بعد از ان اتصال بعد از ان
حیات پسیدند از عمل عارف گفت آنکہ ناظر حق بود در کل احوال پسیدند از کمال معرفت نفس گفت گمان بد بردن
و ہرگز گمان نیکو بردن و گفت حقایق قلوب فراموش کردن نصیبہ نفوس است و گفت از خدایتعالی دور ترین
کسے آنست کہ در ظاہر اشارت او بخدایے پیشترست یعنی پنهان دارد چنانکہ نقل است از و کہ ہفتاد سال قدم
زدم در توحید و تقرب و تجرید و تائبید و تشدید و بر فتم و ازین ہمہ جز گمانے بچنگ نیاوردم نقل است کہ در
مرض موت اورا گفتند چہ آرزو داری گفت آرزو آنست کہ پیش از آنکہ بمیرم اگر ہمہ یک لحظہ بود اورا بدانم
پس این بیت بگفت شعر الخوف امرضنی والشوق احرقنی والحب اضنانی واللہ احیانی و بعد از ان
یک روز بیہوش شد یوسف حسین با او گفت کہ درین حال مرا وصیتے کن گفت مرا مشغول مدارید کہ در تعجب ماندم
در احسان او پس وفات کرد و آن شب ہفتاد کس رسول اصلی اللہ علیہ وسلم خواب دیدند کہ گفت دوست
خدایتعالی ذوالنون خواہد رسید باستقبال او آمدہ ایم چون وفات کرد بر پیشانی او نوشته دیدند بخط سبز
کہ ہذا جیب اللہ مات فی حب اللہ ہذا قتیل اللہ مات فی سبیل اللہ چون جنازہ او برگرفتند
آفتاب بغایت گرم بود مرغان ہوا بیامدند و پر در پر یافتند و جنازہ او را سایہ میکردند از خانہ تالب گوردورہ
کہ اورا میبردند مؤو نے بانگ نماز میگفت چون بجلہ شہادت رسید ذوالنون انگشت بر آورد و فریاد و نالہ

از مردمان برآید گفتند که او مگر زنده است جنازه نهادند انگشت او همچنان بود و چند جمد کردند که انگشتش
فروگیرند فرو گرفته نمیشد بعد از آن او را دفن کردند نشاء اهل مصر چون آن بدیدند تشویر خوردند و از جفا نیکه
با او کرده بودند پشیمان شدند و توبه کردند.

باب چهاردهم در ذکر ابایزید بسطامی رحمه الله

آن سلطان العارفین آن برهان المحققین آن خلیفه الزکی آن علامه نامتناهی آن سخته جهان ناکامی بایزید
بسطامی قدس الله روحه العزیز اکبر شایخ و عظم اولیا بود و حجت خدا و خلیفه بحق و قطب عالم و مرجع
اوتاد بود و ریاضات و کرامات او بسیار بود و در اسرار و حقایق نظریه ثاقب و جدی بلیغ داشت و انهم در
مقام قرب و همیت بود و غرقه آتش محبت بود و پیوسته تن را در مجاهده و دل را در مشاهد دشت و روایات
او در احادیث عالی بود و پیش از او کسی را در معانی طریقت چندان استنباط نبود و توان گفتن که درین شیوه
همه او بود که علم بصر از ده بود و کمال او پوشیده نیست تا بحدی که جنید گفت بایزید در میان ما چون جبرائیل است
در میان ملائکه و هم او گفت نهایت میدان جمله روندگان که توحید و واند بیدایت میدان بایزید است جمله
مردمان که بیدایت قدم او رسند همه در گردند و فرو شوند و مانند دلیل برین سخن آنست که بایزید میگوید که دوست
سال بوستانه بر گذرد تا چون ما گله بشکفتد شیخ ابوسعید ابوالخیر گوید هر ده هزار عالم از بایزید پر می بینم و بایزید
در میان نه یعنی آنچه در بایزید است در حق محبت و می آرند که جدا و گبر بود و از بزرگان بسطام یکی پدر او بود
واقع او با او همبر بوده است از شکم مادر باز چنانکه از مادر او نقل کنند که چون لقمه در دهان نهادم که در آن شبته
بود و او در شکم من طمیدن گرفته تا آن لقمه دفع نکردم آرام نگرفتم مصداق این سخن آنست که از و پرسید
که مرد را درین راه چه بهتر است گفت دولت مادر او گفتند اگر نبود گفت چشم بینا گفتند اگر نبود گفت گوشه شنوا
گفتند اگر نبود گفت مرگ مفاجات نقل است که چون مادرش به دبیرستان فرستاد چون بسوره لقمان رسید
بین آیت که ان اشکری و لوالدیک حق تعالی میفرماید که شکر گوے مرا و شکر گوے مادر و پدر را از استاد معنی این
آیت پرسید چون استاد معنی این آیت گفته بر دل او کار کرد و لوح بهناد و گفت مرا دستوری ده تا بخانه روم و سخنی با
مادر بگویم پس استادش دستوری داد بخانه آمد مادرش گفت یا طیفوز چه کار آمده مگر بدیه آورده اند بکتاب یا عذر افتاد
است گفت نه بدین آیت رسیدم که حق تعالی میفرماید بخدمت خویش و خدمت تو من و ده خانه را که خدائی نتوانم کرد

این آیه بر جان من آمده است یا از خدایم در خواہ تا ہمہ آن تو باشم یا در کار خدایم کن تا ہمہ آن او باشم ما در گفت
 اے پسر ترا در کار خدایے کردم و حق خویش تو بخشیدم برو و خدا را باش پس بایزید از بسطام برفت و سی سال
 در بادیه شام میگشت و ریاضت میکشید و بیخوابی و گرسنگی دائم پیش گرفت و صد و سیزده پیر را خدمت کرد
 و از ہمہ فایده گرفت و از انجملہ یکے صادق بود نقل است کہ روزے پیش صادق نشستہ بود صادق گفت یا بایزید
 آن کتاب از طاق فرو گیر بایزید گفت کہ ام طاق گفت آخر دمیست تا اینجا فی طاق را ندیدہ گفت نے مرا با آن
 چکار کہ در پیش تو سر بر آرم من بظارہ نیامدہ ام صادق گفت چون چنین ست برو بسطام کہ کار تو تمام شد
 نقل است کہ او را نشان دادند کہ فلان جاے شیخے بزرگ ست بدین اورفت چون نزدیک او رسید
 آن مرد آب دہن بسوئے قبلہ انداخت در حال بازگشت و گفت اگر او را در طریقت قدمے بودے خلاف شریعت
 بروے رفتے نقل است کہ از خانہ او تا مسجد چهل گام بود ہرگز در راہ خیونینداختے حرمت مسجد را نقل است
 کہ دوازده سال بایست تا بکعبہ رسید در چند گام مصلے باز افکندے و دو رکعت نماز کردے و میگفتے این دہلیز
 بادشاہان دنیا نیست کہ بیکبار بر آنجا توان رسید پس بکعبہ شد و آن سال مدینہ زرت و گفت ادب نبود ہتر
 را بتبع زیارت داشتن آنرا جداگانہ احرام گیریم بازگشت و سال دیگر جداگانہ از سر احرام گرفت و در راہ در
 شہرے آمد خلقے عظیم تبع او شدند چون بیرون شد مردمان از پس او می رفتند بایزید باز نگرست گفت اینہا
 کیانند گفت اینہا با تو صحبت خواہند داشت گفت خدایا من از تو در می خواہم کہ خلق را از خود بمن محبوب گردان
 پس خواست کہ محبت خود را از دل ایشان بیرون کند و زحمت خویش از راہ ایشان بردارد نماز بامداد بگذارد
 پس با ایشان نگرست و گفت انا للہ لا الہ الا انا فاعبدون گفتند این مرد دیوانہ است اورا بگذشتند
 و رفتند و شیخ اینجا زبان خدایے سخن میگفت چنانکہ بر بالائے منبر گویند حکایۃ عن ربہ پس در راہے آمد کلاہ
 سرے یافت برو نوشتہ کہ صم بکم عینی فہم لا یعقلون نعرۃ بزود برداشت و بوسہ میداد و گفت سر صوفی ما
 کہ در حق محوشدہ و ناچیز گشتہ نہ گوش دارد کہ خطاب لم یزلی شہود نہ چشم دارد کہ جمال لایزال بی بند و نہ زبان دارد کہ
 ذرۃ معرفت او بدانند این آیت در شان اوست گویند کہ ذوالنون مصری مریدے را پیش بایزید فرستاد و گفت
 اورا بگوے کہ اے بایزید ہمہ شب مخسپی در بادیه و راحت مشغول می باشی و قافلہ در گذشت مرد بیاد آن سخن
 بگفت بایزید جواب داد کہ ذوالنون را بگوے کہ مرد تمام آن باشد کہ ہمہ شب خفتہ باشد چون بامداد برخیزد پیش
 از نزول قافلہ بمنزل فرود آمدہ باشد چون این سخن را ذوالنون بشنید بگریست و گفت مبارکش باد

کہ احوال ما بدین درجہ نرسیده است بدین بادیہ طریقت میخوابد و روش سلوک باطن نقل است کہ در راه رج
 اشتراک داشت کہ زانو و راحلہ خویش و ازان مریدان بر و بار کرده بودیکے گفت مسکین این اشتراک بارش بسیار
 است و این ظلمے تمام است بایزید گفت ای جوانمرد بروانندہ این بار شتر نیست بنگر کہ پیچ بار بر پشت شتر هست
 باینہ بنگر نیست بیکدست بار از پشت شتر برتر بود گفت سبحان اللہ عجب کاریست بایزید گفت اگر حال خود از شما
 پنهان دارم زبان ملامت دراز کنید و اگر مکشوف دارم شما طاقت آن نیارید باشما چه باید کرد پس چون برفت
 و مدینہ رازیارت کرد در خاطرش بگذشت کہ بخد مت مادر رود با جمعی روئے بسطام نہاد خبر در شہر افتاد اہل
 بسطام تابد و در راہے باستقبال بیرون آمدند بایزید را مراعات ایشان مشغول خواست کرد و از خلق باز میماند
 چون نزدیک او رسیدند شیخ قرصے نان از دکانے بگرفت و رمضان بود بخوردن گرفت چون آن بدیدند
 جملہ از و برگشتند شیخ اصحاب را گفت دیدید کہ مسالہ از شریعت کار بستم ہمہ خلق مراد کردند **نقل است**
 کہ سحرے بدرخانہ رفت و گوش کرد مادرش طہارت میکرد و میگفت الہی آن غریب مرا نیکو دار و دل مشایخ را با او
 خوش دار و احوال نیکو او را کرامت کن بایزید چون این بشنید گریہ بر و افتاد پس در بکوفت مادر گفت کیست
 گفت غریب تو مادر گریان شد و در بکشا و گفت ای طیفور چرا دیر آمدی چشم خلل کردہ است از بسکہ در فراق تو
 گریستم و پشتم و تاشد از بسکہ غم تو خوردم **نقل است** کہ گفت آن کار کہ آنرا باز پسین کار ہامید انستم پیشین ہمہ
 بود و آن رضائے مادر بود و گفت جملہ آنچه در ریاضات و مجاہدات و غربت مے جستم در آن یافتم کہ یک شب
 مادر از من آب خواست رفتم تا آب آرم در کوزه آب نبود و در سبوا احتیاط کردم آنجہ بجوئے رفتم و آب آوردم
 مادر خفتہ بود و شب سرد بود کوزه در دست میداشتم چون از خواب برآمد آگاہ شد آب خورد و مراد عا کرد و ہمچنان
 کوزه در دست من فسرده شد گفت چرا از دست نہادی گفتم ترسیدم کہ تو بیدار شوی و من حاضر نہ باشم و متھے دیگر
 گفت آن یک نیمہ در فراز کن تا وقت سحر میبودم تا نیمہ راست فراز کنم یا نیمہ چپ تا خلاف فرمان مادر نکردم باشم
 وقت سحر آنچہ مے جستم از در آمد **نقل است** کہ چون از مکہ مے آمد بہمدان رسیدم معصفر خرید بود در خرقة بست بسطام
 آورد چون باز کشاد مورے چند دران میان دید گفت ایشانرا از جاکے خویش آوارہ کردم پس برخاست و ایشانرا
 باز بہمدان برد تا کہ در مقام التعظیم لا مر الله در غایت نبود در عالم الشفقة علی خلق الله بدین درجہ نہاد
نقل است کہ گفت دوازده سال آہنگر نفس خود بودم و در کورہ ریاضت مے نہادم و با تش مجاہدہ
 بیتافتم و بہ تپک ملامت میزدم تا از خود آئینہ ساختم بہ پنج سال آئینہ خود بودم و با انواع طاعت و عبادت

آن آئینہ راسے ز دو دم پس کیسا ل نظر اعتبار کر دم بر میان خود از غرور و عشوہ و اعتماد طاعت و عمل خود پسندیدن
 ز نارسے دیدم پس پنج سال دیگر جد کر دم تا آن زنار بریدہ شد اسلام تازہ آور دم نگاہ کر دم ہمہ خلایق را مردہ دیدم چہار
 تکبیرے در کار ایشان کر دم و از جنازہ ہمہ باز گشتم و بے زحمت خلق بحد حق بحق رسیدم نقل ست کہ چون بدر مسجد
 شدے بایستادے و بگریستے گفتند چہ حالتست گفتے خود را چون زن ستحاضہ میایم کو ترسد کہ اگر بمسجد در رود
 آلودہ کند نقل ست کہ یکبار عزم حج کر دو منزلے چند برفت و باز آمد گفتند تو ہرگز عزم فسح نکر وہ این وقت چون
 افتاد گفت در راہ زنگی را دیدم تیغے کشیدہ مرا گفت اگر باز گردی نیک و اگر نہ سرت از تن جدا کنم پس گفت ترک
 اللہ ببسطام و قصدت البیت الحرام خدایا ببسطام بکذاشتی و روے بکعبہ آوردی نقل ست کہ مردے در
 پیش او آمد پرسید کہ کجا میروی گفت حج گفت چہ داری گفت دو لیست درم گفت بمن وہ کہ صاحب عالم ہفت
 بار گرد من بگرد و باز گرد کہ حج تو این ست چنان کر د آن مرد باز گشت چون کار او بلند شد و سخن او در حوصلہ اہل ظاہر
 نمے گنجید ہفت بارش از بسطام بیرون کردند گفت چرا مرا بیرون کنید گفتند از آنکہ مردے بدی گفت نیک آن
 شہر کہ بدش بایزید بود نقل ست کہ شبے بر بام صومعہ رفت تا ذکر گوید بر سر دیوار بایستاد و بیچ نگفت نگاہ کردند خون
 بجاکول از وجہ شدہ بود گفتند ایچہ حالتست گفت بد و سبب تا بامداد بطل ماند مکیے آنکہ در کودکی بر ز بانم سخنے رفتہ
 بود کہ چندان عظمت بمن سایہ انداخت کہ دلم متحیر شد اگر دلم حاضر بیو زبان از کار باز ماندے و اگر زبان در حرکت
 مے آمد دل از کار میشد ہمہ شب درین حال بروز آور دم نقل ست کہ چون خلوتے کردے برے عبادتے یا از ہر
 فکرے در خانہ شدے و ہمہ سوراخ نما محکم کر دے و گفتے ترسم کہ آوازے مرا بشورانند و این خود بہانہ بود عیسے بظامی گوید
 کہ سیزدہ سال باشی صحبت دہتم کہ از سخنے نشنیدم و عادتش آن بود کہ سر زانو نہاد چون سر بر آورد کہ آپے کر دے
 و دیگر سر زانو نہاد شیخ سہلگی گوید این در حال قبض بود اما در حال بسط از روے فواید بسیار یافتندے یکبار در خلوت
 زبانش رفت کہ سبحانی ما اعظم شانی چون باز بخود آمد مریدان گفتند شما چنین لفظے گفتید شیخ گفت خدا عر
 و جل شمارا خصم باد اگر یکبار دیگر بشنوید مرا پارہ نکند پس ہر کیے را کار و داد و قستے دیگر اگر ہمان لفظ گوید اورا بکشد و اصحاب
 قصد کشتن او کردند خانہ را از بایزید پر دیدند چنانکہ چہار گوشہ از او پر بود اصحاب کار د میزدند چنانکہ کسے کار و بر
 آب زند چون ساعتے برآمد آن صورت خرد میشد تا بایزید پدید آمد چون صحوہ در محراب اصحاب آن حالت باشی
 گفتند شیخ گفت بایزید این ست کہ مے بینید آن بایزید نبود پس اگر کسے گوید کہ این چگونہ بود گوئیم چنانکہ آدم علیہ
 السلام درابتدا کہ بر زمین چنان بود کہ سر بر فلک مے سود جبرئیل علیہ السلام پرے بروے فرو آورد تا پارہ از

از بالائے او کم شد چون روا بود که صورت بزرگ خرد شود عکس این هم روا بود چنانکه طفلی در شکم مادر مثلاً دو من بود
 بجوانی رسد صد من بود چنانکه جبریل علیه السلام در صورت بشر بریم متجلی شد حالت بایزید نیز ازین شیوه بود اما
 کسی تا بواقع آنجا نرسد شرح آن اورا سود ندارد **نقل است** که وقتی سیبے سنج بگرفت و دروے نگریت گفت
 سیبے لطیف است در سرش ندانم که لے بایزید نام یا بر سیبے نهی شرم نداری چهل روز نام خدای بزرگ فراموش
 کرد گفت سوگند خوردم که تا زنده باشم میوه بسطام نخورم گفت روزی نشسته بودم و بر دلم بگذشت که من امروز
 پیرو قتم و بزرگ عصر چون اندیشه کردم دانستم که غلطی عظیم افتاد بر خاستم و بسرا راه خراسان شدم و در منزله مقام
 کردم و سوگند خوردم که از آنجا برنخیزم تا حق تعالی کسی را بمن فرستد تا مرا بمن نماید سه شب از آنجا مقام کردم روز چهارم
 مردی اعور را دیدم بر احمه آمد چون درو نگاه کردم اثر آشنائی دروے دیدم با شتر اشارت کردم که توقف کن
 در حال پائے شتر بزین فرو شد آن مرد در من نگاه کرد و گفت مرا بدان می آری که چشم فرو گرفته باز کنم و باز کرده فرو
 گیرم و بسطام را با اهل بسطام بایزید غرق کنم من از هوش بر ختم پس گفتم از کجای می آئی گفت از آن ساعت که تو
 عهد کردی من سه هزار فرسنگ آمده ام آنگاه گفت زینهار لے بایزید تا دل را نگاه داری و رو بر تافت و برقت **نقل**
ست که چهل سال در مسجد مجاور بود و جامه مسجد جدا داشته و جامه خانه جدا و جامه طهارت جدا و چهل سال پشت
 بهیچ دیوار باز ننهاد و الا بدیوار مسجد یا رباط و گفته از ذره باز خواهند پرسید و این از ذره بیش نبود و گفت چهل
 سال آنچه آدمیان میخوردند من نخوردم یعنی قوت من از جائے دیگر بود و گفت چهل سال دیدبان دل بودم چون
 نگاه کردم بندگی و خداوندی هر دو از حق دیدم و گفت سی سال خدای را عز شانه میطلبیدم چون نگاه کردم و طاب
 بود و من مطلوب و گفت سی سال است تا هرگاه که خدا بخواهد را یاد کنم دهان و زبان خود را به آب بشویم تعظیم
 حق را ابو موسی از و پرسید که صعب تر کارے درین راه چه دیدی گفت مدتی نفس را بدرگاه میبرد و او میگفت
 و چون مدتی در رسید نفس مرا بر دو میخندید **نقل است** که در آخر کار او بجای رسید که هر چه در ظاهر او گذشته
 در حال پیش او ظاهر شد و چون خدای را عز وجل یاد کرد بجای بول خون از و جدا گشته و روزی جماعتی پیش
 شیخ آمدند او سر فرو برد پس سر آورد و گفت از یاد او بازوانه میطلبم که بشما دهم که در حوصله شما گنجد که طاقت کشیدن
 آن دارید و نمیدانم **نقل است** که ابو تراب را مرید بود عظیم گرم رو و صاحب وجد ابو تراب پیوسته گفته که چنین که
 توفی ترا بایزید میباید دید روزی مرید گفت کسی که هر روز صد بار خدای بایزید را بنید بایزید را چکند ابو تراب
 گفت چون تو خدای را بینی بقدر خود بینی و چون پیش بایزید بینی بقدر بایزید بینی در دیده تفاوت است نه صدیق را

یکبار متجلی خواهد شد و همه خلق را یکبار این سخن بر دل مرید آمد و گفت برخیز تا برویم هر دو بیامند بسطام شیخ
در خانه نبود بآب رفته بود ایشان در عقب رفتند شیخ را دیدند که مے آمد صبوحے آب در دست و پوستینے کہنہ
در دیگر دست چون چشم بایزید بر مرید آمد و چشم مرید بر شیخ در حال بلرزید و بفتاد و جان بداد ابو تراب گفت شیخا
یک نظر و مرگ شیخ گفت یا ابوتراب در نهاد این جوان کارے بود کہ ہنوز وقت کشف آن نبود در مشاہد بایزید
یکبار گئی کشف شد طاقت نہ داشت فر رفت زنان مصر را نیز چنین افتاد طاقت جمال یوسف نہ داشتند
و ستہارا یکبار بر بیدار بہر آنکہ خبر نہ شدند **نقل است** کہ تیجے معاذ رازی نامہ نوشت بہ بایزید کہ چگونگی در حق
کیسکہ قدحے خورد و دست ازل و ابگشت بایزید جواب نوشت کہ اینجا مرد ہست کہ در شمار روزے در پائے ازل
و ابدر میکشند و نعرہ **هَلْ مِنْ قَمِيْدٍ** میزند و ہم تیجے نبشتہ بود کہ مارا باتو کہ بایزیدی سریت اگر میعاد من
و تو بہشت است در زیر سایہ طوبی و قرصے نان با آن نامہ فرستادہ بود و گفت باید کہ شیخ این قرصے نان بکار برد
کہ از آب زمزم سرشتہ بودم پس بایزید جواب داد و آن ستر او یاد کرد و گفت آنجا کہ یاد حق باشد ہم بہشت است و
ہم سایہ طوبی و ما آن قرصے را بکار نہ بردیم از آنکہ فرمودہ بودی کہ از آب زمزم سرشتہ ام اما نگفتہ بودی کہ از کدام تخم
کشتہ ام تیجے چون این شنید اشتیاق شیخ بر و غالب شد و زیارت شیخ رفت نماز خفتن آنجا رسید گفت
نخواستہ کہ زحمت شیخ دہم تا بامداد کہ شنیدم کہ شیخ در آن گورستان بعبادت مشغول است بگورستان رفت و شیخ را
دیدم تا بامداد و انگشت پائے ایستادہ بود و من در حال او تعجب میکردم و گوش بوی مید شستم ہمہ شب در کار بود
و در گفتگوے و داد و ستد چون صبح برآمد بر زبان شیخ رفت کہ اعوذ بک ان اسالك هذا المقام پس تیجے
پیش رفت و سلام کرد و از ان واقعہ شبانہ پرسید شیخ گفت بیت کہ از مقام بر ما شمر و ند و گفتم این ہمہ
بیج نخواہم کہ این ہمہ مقام حجابست تیجے بتدی بود و بایزید منتهی گفت اے شیخ چرا معرفت نخواستی کہ اولیای
الملکوت است و گفتم است کہ ہر چہ خواہی بخواہ بایزید نعرہ برد و گفت خاموش اے تیجے کہ مرا بخود غیرت مے آید کہ
اورا بدانم کہ من ہرگز نخواہم کہ اورا جزا و بداند جائے کہ معرفت اوست من در میان چہ کار دارم خواست او آفت
اے تیجے کہ جزا و کسے اورا نداند تیجے گفت بحق عزت خداے کہ از فتوحے کہ ترا دوش بودہ است مرا نصیب کن شیخ
گفت اگر صفوت آدم و قدس جبریل و خلعت ابراہیم و شوق موسے و طہارت عیسی و محبت محمد علیہم فضل الصلوۃ
و النجات بتو دہند زینہار کہ تو راضی نشوی و سز ہیچ فرو نیاوری و ماورائے آن طلب کنی کہ ماورائے این
کاراست صاحب ہمت باش و سز ہیچ فرو نیار زیرا کہ بہر چہ فرو آئی محبوب گردی احمد بن حرب حبیری پیش شیخ

فرستاد که شب برو نماز میکنی شیخ گفت من عبادت آسمانیان و زمینیان جمع کردم وزیر سر نهادم همچون بالش
نقل است که ذوالنون مصری مصلای پیش شیخ فرستاد شیخ باز فرستاد که مرا مصلایچه کار آید مرا منند بکار
بفرست تا برو تکیه کنم یعنی کار از نماز درگذشت و بهنایت رسید ذوالنون چون این بشنید منند به تکلف
فرمود و بخدمت شیخ فرستاد شیخ باز پس فرستاد و گفت شیخ در آن وقت که اخه پوستی و استخوانی مانده بود و گفت
آز که لطف و کرم حق تعالی تکیه گاه بود بهالش مخلوق نماز و دبدان نیازش نباشد و گفت شب در صحرائ بودم
و سر در خرقة کشید حلام افتاد و شب بغایت سرد بود خواستم که غسل کنم نفس کاهلی کرد و گفت صبر کن تا روز شود
و آفتاب بر آید آنگاه غسل کن چون کاهلی نفس دیدم دانستم که نماز قضا افتد همچنان با خرقة بخ بشکستم و غسل کردم
و همچنان در میان خرقة میبودم و خرقة بخ بسته بود تا آنگاه که هوا گرم شد و همه زمستان درین رخ دشت میش تا روز
بود که هفتاد بار بیهوش شدم از کاهلی او نقل است که شیخ شبی از گورستان م آمد چون از بزرگان دکان
بسطام بر لب میزد چون نزدیک شیخ رسید شیخ گفت لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم جوان بر لب
بر سر شیخ زد و هر دو بشکست شیخ باز بر او آمد و علی الصبح بهای بر لب و طبقه حلوا پیش آن جوان فرستاد و بر دست
خادم و عذر خواست و گفت او را بگو که بایزید عذر میخواهد و میگوید که دوش آن بر لب در سر ما شکستی این قراضه
بستان و دیگر بخر و این حلوا بخور تا غصه شکستگی و تلخی آن از دست برود چون جوان چنان دید و پائے شیخ
افتاد و توبه کرد و بسیار بگریست و چند جوان دیگر با او موافقت کردند بکثرت اخلاق شیخ نقل است که روزی
میرفت با اصحاب خود در تنگنای سگ م آمد شیخ باز گشت در راه بسگ ایثار کرد بر طریق انکار و در خاطر مرید
بگذشت که حق تعالی آدمی را مکرم گردانیده است و شیخ سلطان العارفين است با اینهمه پایگاه و جمعی مریدان
صادق سگ را بر ایشان ایثار میکند این چگونه است شیخ گفت ای عزیز آن سگ بنان حال با بایزید گفت که در
سبق سبق از من چه تقصیر و از توجیه توقیر آمد که پوستین سگی در من پوشانیدند و خلعت سلطان العارفينی در بر تو
افکندند این اندیشه بسر ما در آمد راه برو ایثار کردیم نقل است که روزی میرفت سگ با و همراه شد شیخ از دامن
در کشید سگ گفت اگر شکم میان ما خلل نیست و اگر ترم هفت آب و خاک میان ما صلح م اندازد اما اگر تو دامن بخود
باز زنی اگر بهفت دریا غسل کنی پاک نشوی بایزید گفت تو پلیدی ظاهری و من پلیدی باطنی بیاتما هر دو را
جمع کنیم تا بسبب جمعیت باشد که از میان ما پاکی سر بر زند سگ گفت تو همراهی و انبازی مرا نشانی که من مردود
خلقا نم و تو مقبول هر که بمن سگ بر پهلوی من زند و هر که بتو رسد سلام علیک یا سلطان العارفين گوید من

هرگز استخوانه فرار استندادم و تو خجسته گندم داری بایزید گفت ہمراہی سگے انشایم ہمراہی لم یزل ولا یزال چون
 شایم سبحان آنخداے که بهترین خلق را بہترین پرورش دہد و گفت شکے درمن درآمد و از طاعت نومید شدم گفتم
 بیازار شوم و زنا رے بخرم و در میان بندم زنا رے در بازار آویختہ بود پرسیدم کہ بچند گفتم ہزار درم سر در پیش افکندم
 ہاتھے آواز داد کہ زنا رے کہ بر میان چون توئے بند بند ہزار درم کم نہ ہند گفتم دلم خوش شد دانستم کہ حق تعالی را
 غایتے ہست و حق من نقل ست کہ زاہدے بود از جملہ بزرگان بسطام صاحب بلیع و صاحب قبول از حلقہ بایزید
 غائب نبودے روزے گفتم لے شیخ سی سال ست تا صائم الدہر و قائم اللیل ام و خود را ازین علم کہ تو میگوئی اثر
 نمیایم و تصدیق این علم میکنم و دست میدارم شیخ گفت اگر سی صد سال بروزہ باشی و نماز کنی و ہمہ رین منوال
 باشی کہ اکنون یکروزہ بوئے این حدیث نیابی گفت چرا گفتم از بہر آنکہ تو محجوبی بنفس خویش گفتم دوائے ہست
 شیخ گفت ہست بر من کہ بگویم اما تو قبول نکنی گفتم قبول کنم کہ سالہاست تا طالبہم شیخ گفت این ساعت برو و مو
 سرو محاسن باز کن و این جامہ کہ داری بیرون کن و گلیمے در میان بند و بر سر آن محلت کہ ترا بہتر شناسند
 بنشین و توبہ پُر جو ز کن و پیش خود بنہ و کو دکان را جمع کن و بگوے کہ ہر کہ مرا سیلے زندیک جو ز اورا دہم
 و ہر کہ دو سیلے زند و جو ز دہم و در شہر میگرد تا کو دکان سیلے در گردن تو میزنند و دران موضع کہ ترا ندانند
 بیشتر بود آنجا مقام کن کہ علاج تو این ست مرد گفتم سبحان اللہ لا الہ الا اللہ شیخ گفت اگر کافرے این کلمہ
 گوید مومن شود و توبہ بین کلمہ مشرک شدی گفتم چرا گفتم از آنکہ تو درین کلمہ کہ گفتی تعظیم خود گفتی نہ تعظیم حق مرد
 گفتم من این نتوانم کرد و گیرے را فرماے شیخ گفت علاج تو اینست من گفتم کہ تو نکنی نقل ست کہ شاگرد شقیق بلخی
 را عزم حج افتاد شقیق گفتم بسطام گذر کن و زیارت شیخ بایزید را دریاب چون مرید بجدست شیخ بایزید رسید
 شیخ گفت تو مرید کیستی گفتم من مرید شقیق بلخی ام گفتم او چگوید گفتم او از خلق فارغ شدہ ہست و بر حکم توکل
 نشستہ و میگوید اگر آسمان وزمین روئین و آہنیں شوند کہ نہ از آسمان بار دوزند نہ از زمین روید و خلق عالم ہمہ
 عیال من باشند من از توکل خود برنگردم بایزید گفتم اینست صعب کافرے اینست صعب مشرکے کہ دوست
 اگر بایزید کلاغے شود بشہر آن مشرک پر و چون باز گردی اورا بگوے کہ خدایا عز شانہ بدو گردہ نان آزمایش کن
 چون گرسنہ شوی از ہم جنبے دو گردہ بستان و بار نامہ توکل کیسونہ تابشوی تو شہر و ولایت بزمین فرود نشود
 آن مرد از درستی این سخن باز گشت و پیش شقیق رفت شقیق گفتم زود باز گشتی گفتم تو گفتمے بودی کہ زیارت بایزید
 رو رفتم چنین و چنین گفتم و شقیق عیب این سخن در خود باز یافت و چنین گویند کہ چہار صد خردار کتاب دشت

و اگر چه بغایت بزرگ بود لیکن پندار بزرگان را بیشتر افتد شقیق گفت تو گفتی اگر او چنان ست تو چونی گفت
نه گفت باز گرد و پرس مرید باز گشت و پیش بایزید آمد شیخ گفت باز آمدی گفت مرا فرستاده اند تا از تو پرسم
که اگر او چنانست تو چونی بایزید گفت این نادانی دیگر بین پس گفت اگر من گویم که چونم تو ندانی گفت شیخ اگر
مصلحت بیند فرماید تا بر جایگاه نویسد تا روزگار من ضایع نشود که از راه دور آمده ام شیخ گفت بنویسد بسم
الرحمن الرحیم بایزید این ست و کاغذ در چپید و بدو داد یعنی بایزید هیچ نیست پس چون موصوفه نوشت چگونه توان کرد بایزید
فره پدید نیست تا بدان چه رسد که پرسند که او چگونه است و توکل دارد یا اخلاص که این همه صفت خلق ست تخلقوا
با خلاق الله میباید به توکل متجلی شدن مرید بخدمت شقیق رفت چون در شهر آمد شقیق بیمار شد و اجلس نزدیک سید
بود و انتظار جواب بایزید میکرد و ناگاه مرید برسد و کاغذ بوس داد چون مطالعه کرد گفت اشهد ان لا اله الا الله
و اشهد ان محمدا عبده و رسوله و مسلمان شد پاک از عیب پنداشت خویش و از ان توبه کرد و جان
بداد نقل است که هزار مرید از آن احمد حضوریه پیش بایزید آمدند چنانکه هر هزار بر آب میرفتند و در هوا می پریدند
احمد گفت هر که از شما طاق مشاهده بایزید دارید بیاید و اگر ندارید بیرون باشید تا ما در رویم و او را زیارت
کنیم هر هزار در رفتند و هر یک را عصای بود در دهن بر نهادند که آنرا بیت العصا خوانند یکی از ایشان گفت مرا طاق
دیدار او نیست من در دهن عصای شمارانگا بدارم چون شیخ و اصحاب پیش بایزید رفتند شیخ گفت آنکه بهتر شما
ست او را در آید پس او را آوردند بایزید احمد را گفت تا که سیاحت و گرد عالم گشتن احمد گفت چون آب یکجا ایستد
متغیر شود شیخ گفت چرا دریا بنباشی تا متغیر نشوی و آلالش پذیری پس بایزید در سخن آمد احمد گفت فرو تر آئے
که ما فهم نمیکنیم همچنین تا بهفت بار انگاه سخن بایزید فهم کردند چون بایزید خاموش شد احمد گفت یا شیخ ایلیس
را دیدم بر سر کوهی تو بردار کرده گفت آری با ما عهد کرده بود که گرد بظام نگردم اکنون یکے را و سوسه کرد تا
در خون افتاد و شرط ست که در دوازده درگاه بادشاه بردار کنند یکے از او پرسید که بایش تو جمعی میهم چون زمان
ایشان چه قوم اند گفت فرشتگانند می آیند و مرا از علوم سوال میکنند و من ایشان را جواب میدهم و گفت شبی
بجواب دیدم که فرشتگان آسمان اول پیش او آمدند و گفتند بر خیز تا خدای عزوجل را یاد کنیم گفت مرا زبان ذکر او
نیست فرشتگان آسمان دوم بیامند و همین گفتند و من همان جواب دادم تا فرشتگان هفت آسمان بیامند و من
همان جواب میگفتم پس گفتند زبان ذکر او که داری گفت آنگاه که اهل دوزخ در دوزخ قرار گیرند و اهل بهشت در بهشت
و قیامت بگذرد بایزید گرد عرش باری عزشانه برگردد و گوید الله الله و گفت شبی خانه من روشن شد گفتم اگر

شیطانی من ازان عزیز ترم و بلند ہمت تر کہ ترا بر من طمع ست و اگر از نزد یکانی بگذارتا از سرائے خدمت بسرائے کرامت رسیدم نقل ست کہ شبے ذوق عبادت در نیافت خادم را گفت بنگر تا چسیت در خانہ نگاہ کردند خوشہ انگور یافتند گفت بکسے و ہید کہ خانہ ما دکان بقال نیست پس وقتش خوش شد نقل ست کہ شیخ را ہمسایہ گبر بود و کو د کے شیر خوارہ داشت و ہمہ شب از تاریکی میگریست کہ چراغ نہ داشت شیخ ہر شب چراغ برداشتہ و بچانہ آن گبر بردے تا کو د ک خاموش گشتے چون گبر از سفر باز آمد و طفل حکایت شیخ باز گفت گبر گفت چون روشنائی شیخ آمد در یخ بود کہ بستر تاریکی خود باز رویم باید و مسلمان شد نقل ست کہ گبرے را گفتند کہ مسلمان شو گفت اگر مسلمانی اینست کہ بایزید میکنند من طاقت ندارم و نتوانم کرد و اگر این ست کہ شما میکنید بدین ہیج اعتبار ندارم نقل ست کہ روزے در مسجد نشستہ بود ناگاہ گفت برخیزید تا باستقبال دوستے از دوستان خدایم چون بدروازہ رسیدند ابراہیم ہروی مے آمد بر دراز گوشے نشستہ بایزید گفت در دلم ندا کردند کہ بر خیز و اورا استقبال کن و با شفیع آرا ابراہیم گفت اگر شفاعت اولین بتو دہند و شفاعت آخرین بمن ہنوز در جنب آن حضرت مشتے خاک باشند بایزید را سخن او عجب آمد چون وقت سفرہ بود طعامے خوش آوردند ابراہیم با خود گفت شیخ خورشہا چنین خورد بایزید این معنی باز یافت چون از طعام فارغ شدند شیخ دست ابراہیم گرفت و بکنارہ برد و دست فرادیوارے زد و درے کشادہ شد و دریائے بے نہایت ظاہر گشت گفت بیاتادین دریار و یم ابراہیم بر رسید و گفت مرا این مقام نیست پس بایزید گفت آن جو کہ از صحرآ آوردہ و نان بختہ و در انبان نہادہ آن جوے بود کہ چہار پایان خوردہ بودند و در انداختہ تو آن جوان بختی و مے خوری چون احتیاط کردند ہچنان بود ابراہیم توبہ کرد و مستغفر شد یکے بایزید را گفت من بطبرستان بر سر جنازہ فلان کس ترا دیدم دست در دست خضر گرفتہ چون نماز جنازہ کردند ترا دیدم کہ در ہوارفتی شیخ گفت کہ راست گفتی نقل ست کہ جماعتے پیش شیخ آمدند و از قحط نالیدند و گفتند دعا کن تاحق تعالے باران فرستد شیخ سرفرو بر و پس سر بر آورد و گفت بروید و ناودانہا راست کنید کہ باران آمد و در حال باران بایزید ن گرفت چنانکہ شباروزے مبارک نقل ست کہ روزے شیخ پائے دراز کرد و مریدے ہم پائے دراز کرد و شیخ پائے بر کشید مرید ہر چند کہ خواست کہ پائے بر کشد نتوانست و ہچنان بماند تا آخر عمر و آن ازان بود کہ پنداشت کہ پائے دراز کرد شیخ چون دیگران باشد نقل ست کہ شیخ یکبار پائے دراز کردہ بود و دانشمندے برخاست تا برود پائے زیر پائے شیخ فرو نہاد گفت اے نادان چرا چنین کردی گفت چہ میگوئید طامائے در و بستہ است بجز ازان در پکا

و نشنید خوره افتاد و گویند که چندین فرزند آن و این علت سرایت کرد و از بزرگے رسیدند که چونست که یک تن
گناه کرد و عقوبت آن بدگیر سرایت کند چه معنی دارد گفت چون مردی سخت انداز بود تیرا و دور تر رود
نقل است که منکر پیش شیخ آمد گفت فلان مسله بر من کشف گردان شیخ انکار آن دروے بدید گفت
بفلان کوه غار نیست و در اینجا یکے از دوستان باست از سوال کن تا بر تو کشف کند برخاست و بدان غار
شد اثر دایه عظیم دید نهایت همناک چون آن بدید بیوش شد و جامه نجس کرد و بخود خود را از اینجا بیرون انداخت
و کفش آنجا باز گذاشت و باز بخدمت شیخ آمد و در پایش افتاد شیخ گفت سبحان الله تو کفش را نگاه
نمی توانی داشت و طهارت تباہ کردی از بهیبت مخلوق در بهیبت خالق چگونه کشف نگاه توانی داشت و بانکا
در آمدی که مرافلان سخن کشف کن نقل است که قرآن را انکارے بود در حق شیخ که کار نایه عظیم میدید آن بچاره
محروم گفت این معاملات و ریاضتها که او میکشد من هم میکشم و او سخنی میگوید که ما در آن بیگانه ایم شیخ از آن آگاه
بود روزے قصد شیخ کرد شیخ نفس بر آن قراحواله کرد سه روز قرا از در افتاد و خود را نجس کرد و باز بخود آمد غسل
کرد و پیش شیخ آمد گفت بدانستی که بار پیلان برخوان نهند **نقل است** که شیخ بوسعید میخورانی پیش بایزید
آمد و خواست تا امتحانے کند او را بر یک حواله کرد نام او ابوسعید راعی بود گفت پیش او رو که ولایت و کرامت
باقطاع او دادیم چون سعید آنجا رفت راعی را دید که در صحران نماز میکرد و گرگان شبانی گوسفندان او میکردند چون
او از نماز فارغ شد گفت چه میخواهی گفت نان گرم و انگور راعی چوبے در دست داشت بدو نیمه کرد و یک نیمه از طرف
خود فرو برد و یکے از طرف او در حال انگور بر آورد طرف راعی سپید و طرف او سیاه گفت چرا طرف تو سپید و طرف
من سیاه است راعی گفت از آنکه من از سر یقین خواستم و تو از سر امتحان که رنگ هر چیزے لایق حال او خواهد بود
بعد از آن گلیمے بسعید میخورانی داد و گفت نگاہدار چون سعید سج شد در عرفات آن گلیم ازوے غائب گشت چون
باز بسطام آمد گلیم باراعی بود **نقل است** که از بایزید پرسیدند که پیر تو که بود گفت پیر زنی که یک روز در غلبات
شوق و توحید بودم چنانکه موسے را گنج نبود بصر ارفتم بخود پیر زنی با انبانے آرد و رسید مرا گفت این انبان مرا بگیر
و من چنان بودم که خود را نمیتوانستم بردن شیرے را اشارت کردم باید انبان را بر پشت او نهادم پیر زن را گفتم
اگر بشهر روی چکوئی که گرا دیدم گفت گویم ظالمے را دیدم رعنا پس گفتم مان چکوئی پیر زن گفت این شیر مطف است
یا نه گفتم نه گفت تو آنرا که خدائے عزوجل تکلیف نکرده است تکلیف کنی ظلم نباشد گفتم باشد و با این همه میخواهی که
اهل شهر بدانند که او ترا مطیع است و تو صاحب کراماتی این رعنائی بود گفتم بے توبه کردم و از اعلی باسفل آمدم

این سخن پیرزن پیرمن بود از ان پس چنان شدم کہ چون آیتے و کراماتے روئے آورد از حق تعالی تصدیق آن
 خواستے پس در حال فورے زرد پدید آمدے بخطے سبز نوشتہ کہ لا اله الا الله محمد رسول الله نوح بنحی الله
 ابراہیم خلیل الله موسی کلید الله عیسی روح الله علیہم الصلوٰۃ والسلام بدین پنج گواہ کرامت
 پذیرفتے تا چنان شد کہ گواہ نیز بکار نبایست واحد خضرو یہ گفت حق تعالی را بخواب دیدم فرمود کہ ہمہ مردان از من
 چیزے بطلبند مگر بایزید کہ از من مراے طلبد **نقل ست** کہ شفیق بلخی و ابوتراب بخشی پیش شیخ آمدند طعام
 خواست خوردن و یکے از مردان شیخ بخدمت ایستادہ بود ابوتراب گفت موافقت کن گفت روزہ دارم گفت
 بخور و ثواب یکما ہرستان گفت روزہ تو انم کشاد شفیق گفت روزہ بکشائے و مزد یکسالہ بستان گفت نتوانم
 کشاد بایزید گفت بگذار کہ اوراندہ حضرت ست پس مدتے بر نیامد کہ اورا بدزدی بگرفتند و ہر دو دستش جدا
 کردند **نقل ست** کہ شیخ بکروز بمسجد جامع عصا بر زمین فرو بردہ بود بیفتاد و ہر عصائے پیرے آمد آن پیر
 دو تاشد و عصائے شیخ برداشت بخانہ اورفت شیخ ازوے حلالے خواست و گفت پشت دو تا کردی و رفتن
 عصا **نقل ست** کہ روزے یکے درآمد و از حیا مسلمہ پرسید شیخ جواب آن مسلمہ گفت در ویش آب شد مرید
 درآمد آبے زرد وید ایستادہ گفت یا شیخ این کیست گفت یکے از در درآمد و سوالے از چاکر دو من جواب دادم
 طاقت نہ داشت چنین آب شد و گفت یکبار بدجلہ رسیدم و جلد آب بہم آورد و گفتم بدین غرہ نشوم کہ مرا بہ نیم انگ
 بگذرانند و من سی سالہ عمر خویش بہ نیم دانگ بر زبان نیاوردم مرا کریم بیاید نہ کرامت **نقل ست** گفت
 از حق تعالی در خواہم تا موت زمان از من کفایت کند پس گفتم روا بنود این خواستن کہ پیغمبر علیہ الصلوٰۃ
 والسلام والتجۃ نحو است بدین حرمت داشت پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام حق تعالی آن کفایت کرد
 تا پیش من چہ زنے و چہ دیوارے ہر دو یکیت **نقل ست** کہ شیخ از پس امامے نماز میکرد پس امام گفت یا شیخ
 تو کبے میکنی و از کس چیزے میخواہی از کجا میخوری شیخ گفت صبر کن تا نماز قضا کنم کہ نماز از پس یکے روی
 دہندہ رانداندر و انبود **نقل ست** کہ یکبار کسے را در مسجدے دید کہ نماز میکرد و گفت اگر پنداری کہ نماز سبب رسیدت
 بخدا تعالی غلط میکنی کہ ہمہ پنداشت ست نہ موصلت اگر نماز نکنی کافر باشی و اگر ذرہ چشم اعتماد دروے نگری
 مشرک باشی **نقل ست** کہ گفت کس باشد کہ زیارت ما آید و ثمرہ آن لعنت بر دو کس باشد کہ بیاید و فایدہ اورت
 برد گفتند چگونه گفت یکے بیاید و حالتے بر من غالب بیند کہ در ان حالت با خود نباشم مرا غیبت کند و در لعنت
 افتد و دیگرے بیاید حق را بر من غالب بیند و درم دارد ثمرہ آن رحمت بود **نقل ست** کہ گفت میخواہم

که زودتر قیامت برخاسته تا من خیمه خود بر طرف دوزخ زدم که چون دوزخ مرا بیند پست شود تا من سب
 راحت خلق باشم حاتم اصم مرید را گفته که هر که از شمار روز قیامت شفیع نبود اهل دوزخ را او مرید من نبود این سخن
 بابایزید گفتند بایزید گفت من میگویم که مرید من آنست که بر کناره دوزخ بایستد و هر که را بدوزخ برند دست او
 بگیرد و بهشت فرستد و بجائے او خود بدوزخ رود گفتند چرا بدین فضل که خدا تعالی با تو کرده است خلق را
 بخدائے نخوانی گفت کسے را که آورد کرد بایزید چون تواند که بردارد بزرگے پیش بایزید رفت او را دید سر در
 گریبان نکرت فرو برده چون سر آورد گفت اے شیخ چه کردی گفت سر بفنائے خود فرو بردم و به بقائے حق
 بر آوردم یک روز خطیب از منبر این آیت بر خواند وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ چندان سر بر منبر زد که بهوش
 شد پس گفت چون دانستی این گدائے دروغ زن را کجائے آوردی تا دعوی معرفت تو کند مریدے شیخ
 را دید که میلرزید گفت یا شیخ این حرکت تو از چیست گفت سی سال در راه صدق قدم باید زد و خاک مزا بل
 بحاسن باید رفت و سر بر زانوئے اندوه باید نهاد تا تحرک مردان بدانی بیک دور روز که از پس تخته برخاستی
 خواستی که بر سر مردان واقف شوی نقل است که وقتی لشکر اسلام در روم ضعیف شدند و نزدیک بود که
 شکست شوند از کفار آوازے شنید که یا بایزید در باب در حال از جانب خراسان آتشے پیدا شد چنانکه هراسے
 در لشکر کفار افتاد و لشکر اسلام نصرت یافتند نقل است که مردے پیش شیخ آمد و شیخ سر فرو برده بود چون
 بر آورد آن مرد گفت کجا بودی گفت بحضرت آن مرد گفت این ساعت من بحضرت بودم ترانیدیم شیخ
 گفت راست میگوئی که من درون پرده بودم و تو بیرون بیرونیان درونیان را نه بیند و گفت هر که قرآن
 نخواند و بجنایه مسلمانان حاضر نشود و بعبادت بیاران نرود و بیمازانے پرسد و دعوی این حدیث کند
 بداند که مدعی است یکے شیخ را گفت دل صافی کن تا با تو سخن گویم شیخ گفت سی سال است تا از حق تعالی دل صافی
 میخواهم هنوز نیافته ام بیک ساعت از برائے تو دل صافی از کجا آورم و گفت خلق نه پندارند که راه بخدائے تعالی
 روشن تر از آفتاب است و من چندین سال است تا میخواهم ازو که مقدار سر سوزن ازین راه بر من کشاده شود
 نمے شود نقل است که اگر روزے بلائے بد و نرسیدے گفتے الهی نان فرستادی تا نخورش فرست روزے
 بوموے از شیخ پرسید که بامدادت چو نیت گفت مرا نه بامدادت و نه شبانگاه و گفت بسیئه ما آواز دادند که
 بایزید خزینہ ما از طاعت مقبول خدمت پسندیده است اگر ما را خواهی چیزیے آر که ما را نبود گفتم خداوند آن چه بود
 که ترانید گفت بیچارگی و عجز و نیاز و خواری و شکستگی و گفت بھراشدم باران عشق باریده بود و زمین تر شد

چنانکہ پائے سیرت فرود نمودن تا بحلق بعشق فرو شدم و گفتم از نماز جز استادگی تن ندیدم و از روزه جز گرسنگی
شکم آنچه مراست از فضل اوست نہ از فعل من پس گفتم بچند کسب سچ حاصل نتوان کرد و این حدیث کہ مراست
پیش از ہر دو کونست لیکن بندہ نیک سخت آن بود کہ میرود ناگاہ پائے بگنجے فرورد و تو انگردد و گفتم
ہر مریدے کہ در ارادت آمد مرا فرو ترے بایست آمد و بقدر فہم او سخن بگوید نقل است کہ چون در صفات حق
سخن گفتے شادمان و ساکن بودے و چون در ذات او سخن گفتے از جای برفتے و در جنبش آمدے و گفتے آمد آمد
و بس آمد شیخ مریدے را دید کہ میگفت عجب دارم از کسیکہ اورا داند و طاعتش کند شیخ گفت عجب دارم از کسیکہ
اورا داند و طاعتش کند یعنی عجب بود کہ بر جای بماند نقل است کہ شیخ گفت اول بار کہ حج رفتم خانہ دیدم
و دوم بار کہ بخانہ رفتم خداوند خانہ را دیدم سیوم بار نہ خانہ دیدم و نہ خداوند خانہ یعنی چنان در حق گم شدہ بودم کہ
ہیچ نمیدانم اگر میدیدم حق میدیدم و دلیل برین سخن آنست کہ یکے بدر خانہ اورفت و آواز داد شیخ گفت کرا
میطلبی گفت بایزید را گفت بیچارہ بایزیدی سال است تا من بایزید را میطلبم و نام و نشان او نمیابم این سخن
با ذوالنون گفتند گفت خدائے عزوجل برادرم بایزید را بیا مرزا کہ جماعتے کہ در خدائے عزوجل گم شدہ اند او
نیز گم شدہ است بایزید را گفتند از مجاہدات خود ما را چیزی بگوے گفت اگر بزرگ تر گویم طاقت ندارید اما از ان کمتر
بگویم روزے نفس را کارے فرمودم حرونی کرد یک سالش آب ندادم گفتم یا نفس تن در طاعت دہ یا از تشنگی
جان بدہ و گفتند چکوئی در کسیکہ حجاب او حق است یعنی تا او میداند کہ حق است حجابت او میباید کہ من اندو
دانش او نیز مانند تا کشف حقیقی بود و در استغراق چنان بود کہ بیست سال بود تا مریدے داشت یک روز
از وجدانگشتہ بود ہر روز کہ شیخ اورا خواندے گفتے اے پسر نام تو چیست روزے گفت یا شیخ مرا اگر نفوس
میکنی من بیست سال در خدمت تو بودم ہر روز نام من ے پرسی شیخ گفت اے پسر استہزاییکنم لیکن نام
او آمدہ است و ہمہ نامہا از دل من بہرہ است نام تو یاد میگیرم و باز فراموش میکنم و از و پرسیدند کہ این درجہ
بچہ یافتی و بدین مقام بچہ رسیدی گفت شبے در کودکی از بسطام بیرون آمدم با ہتاب میافتم جہان را مید
حضرتے دیدم کہ ہزار عالم در جنب آنحضرت ذرہ بینود سوزے در من افتاد و حالتے عظیم بر من غالب شد
گفتم خداوندادر گاہے بدین عظیمی و چنین خالی و کار گاہے بدین شگرفی و چنین نہبان بعد از ان تا تھے آواز
داد کہ در گاہ از ان خالی است کہ کس نمے آید از ان است کہ ماننچو ہمیم کہ ہر ناشستہ روئے شایستہ این در گاہ نیست
نیت کردم کہ خلائق را بجلگی خواہم باز در خاطر مآد کہ مقام شفاعت محمد راست علیہ الصلوٰۃ و السلام ادب

نگاہ داشتیم پس خطاب شنیدیم کہ بدین یک ادب کہ نگاہ داشتی نامت بلند گردانیدیم چنانکہ تا قیامت گویند
سلطان العارفین بایزید نقل است کہ در پیش ابونصر قشیری گفتند کہ بایزید چنین حکایتی فرمودہ است کہ من
دو ش خواستم کہ از کرم ربوبیت در خواہم تا ذیل غفران در جرایم اولین و آخرین پوشد لیکن شرم داشتم
کہ قدر حاجت بحضرت کرم مراجعت کنم و شفاعت کہ مقام صاحب شریعت است در تصرف خویش آرم ادب
نگاہ داشتم قشیری گفت بھذہ الھمتہ نال ما نال بدین ہمت بلند در اوج شرف پرواز میکند و گفت
در ہمہ عمر خویش میبایدم کہ یک نماز کنم کہ حضرت اورا بشاید و نکردم و شبے از نماز خفتن تا صبح چہار رکعت نماز
میگذاردم ہر بارے کہ فارغ شدے گفتمے بہ ازین میباید نزدیک بود کہ صبح بدو برنیاوردم و گفتم الہی من جہد
کردم تا در خور تو بود اما نبود در خور بایزید است اکنون ترابے نمازان بسیارند بایزید رایجے از ایشان گیر گفت
بعد از ریاضات چہل سال شبے حجاب برداشتند زاری کردم تا راہم دہند خطاب آمد کہ با کوزہ شکستہ کہ تو
داری و پوستینے ترا باز نیست کوزہ و پوستین بیندا ختم ندائے شنیدم کہ یا بایزید با این مدعیان بگوے کہ بایزید
بعد از چہل سال مجاہدہ و ریاضت با کوزہ شکستہ و پوستینے پارہ پارہ تا نینداخت با نیافت شما با چندین علایق
کہ بخود باز بستہ اید و طریقت را دام و دانہ ہوائے نفس ساختہ کلا و حاشاکہ ہرگز بار نیاید نقل است کہ یکے گوش
میداشت وقت سحر گاہے شیخ را تا چہ خواہد کرد یکبار گفت اللہ و بقیاد و خون از و روان گشت گفتند اینچہ حالت
بود گفت ندا آمد کہ تو کیستی کہ حدیث مکنی نقل است کہ شبے بر سر انگشتان پائے استاد از نماز خفتن تا سحر گاہ
خادم آن حال مشاہدہ میکرد و خون از چشم شیخ بر خاک میریخت در تعجب ماند با دواز شیخ پرسید کہ آن چہ حال
بود ما را ازان نصیبہ کن شیخ گفت اول قدم کہ رفتم بعرش رسیدم عرش را دیدم چون گرگ لب آلودہ و شکم تہی گفتم آ
عرش بتو نشانے میدہند کہ الرحمن علی العرش استوی بیا تا چہ داری گفت عرش جائے این حدیث است
کہ ما را نیز بدل تو نشان میدہند کہ انا عند المنکسرۃ قلوبہم اگر آسمانیان انداز زمینیان میجویند و اگر زمینیان
انداز آسمانیان میجویند و اگر پیرست از جوان مطلبد و اگر جوان ست از پیر مطلبد و اگر زاہد ست از خرابا تہی
مے جوید و اگر خرابا تہی ست از زاہد مطلبد و گفت چون بمقام قرب رسیدم گفتند بخواہ گفتم مرا خواست نیست
بہم تو از برائے من بخواہ گفتند تا وجود بایزید ذرہ در میان ست این خواست محال ست دع نفسک و تعال
گفتم بے زلہ باز نتوانم گشت گستاخی خواہم کرد گفتند بگوے گفتم بہ ہمہ خلایق رحمت کن گفتند باز نگر باز نگر لیستم
پیچ آفریدہ را ندیدم الا کہ اورا شفیعے بود و حق را برایشان بسے نیکخواہ تر از خود دیدم پس خاموش شدم بعد از ان

گفتم بر ابلیس حمت کن گفتند گستاخی کردی خاموش که او از آتش است آتشی را آتشی باید تو جلد کن که خود بدانی
نیازی که سزای آتش شوی که طاقت نیازی و گفت حق تعالی مراد دو هزار مقام در پیش خود حاضر کرد و در هر مقام
مملکتی بر من عرضه کرد من قبول نکردم بآخر مرا گفت ای بایزید چه میخواهی گفتم آنکه هیچ نخواهم و گفتند چون کسی از و
دعای درخواستی گفته خداوند خلق تواند و تو خالق ایشان من در میان کیستم که میان تو و میان خلق تو واسطه
باشم باز خود گفته او دانای اسرار است مرا با این فضولی چکار کی پیش شیخ آمد و گفت مرا چیزی آموز که سبب
رستگاری من بود گفت دو حرف یاد گیر و از علم چندانیت و بس که دانی که حق تعالی بر تو مطلع است و هر چه میکنی
مے بیند و بداند که خداوند از عمل تو بے نیاز است و یک روز شیخ میرفت جوانی قدم بر قدم شیخ نهاد و میگفت
که قدم بر قدم شیخ چنین نهند پوستین در بر شیخ بود گفت یا شیخ پاره ازین پوستین بمن ده تا برکات تو
بمن رسد شیخ گفت اگر پوست بایزید در خود کشتی سودی ندارد تا عمل بایزید نکنی و یک روز شوریده را دید که
میگفت الهی در من نگر شیخ از سر غیرت و علیان و جد گفت نیکو سرور و داری که در تو نگر و گفت ای شیخ
آن نظر از برائے آن میخواهم تا سرور و نیکو گرد و شیخ را عظیم خوش آمد گفت راست گفتی نقل است که شیخ یک
روز سخن حقیقت میگفت و آب بن خویش میکید و میگفت هم شرابم و هم شراب خوار و هم ساقی نقل است
که گفت بفتاد هزار میان بکشادم یک باند هر چند جهد کردم کشاده نمیشد زاری کردم و گفتم الهی قوت ده
تا این نیز بکشایم آواز آمد که همه زنار بکشادی این یک کشادن کار تو نیست و گفت بهمه دستها در حق بگفتم
آخر تا بدست بلانگر گفتم نکشاند و همه قدمها راه او بر فتم تا بقدم دل ز فتم بمنزل عزت رسیدم و گفت
سی سال بود تا من میگفتم چنین کن و چنین ده چون بقدم اول معرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا باش و هر چه
خواهی کن و گفت یکبار بدرگاه او مناجات کردم و گفتم کیف السلوک الیک ندای شنیدم که یا بایزید طلق
نفسک ثلاثاً قل الله نخت تن راسه طلاق ده و انگاه حدیث ما کن و گفت اگر حق تعالی از من
حساب هفتاد و ساله خواهد من از و حساب هفتاد و هزار ساله خواهم از بهر آنکه هفتاد و هزار سال است تا الکسث
یریکم گفته است و جمله را در شور آورده از بلی گفتن جمله شورا که در زمین و آسمان است از شوق الست است
بعد از آن خطاب آمد که جواب بشنور و ز شمار هفت اندامت را ذره ذره بکنیم و بهر ذره دیدار و بهیم گوئیم اینک
حساب هفتاد و هزار ساله و حاصل باقی در کنارت نهیم و گفت اگر بهشت بهشت را در بر کلبه ما کشایند و ولایت
بر دوسرے باق طاع باد بهند هنوز بدان یک آه که در سحر که بر یاد شوق او از جان ما بر آید نهیم بلکه یک نفس

کہ با و را بر آریم با ملک شروه هزار عالم را برکنیم و گفت اگر فردا در بهشت دیدار نماید چندان نوحه و زاری کنم که
 اہل بہشت و فرخ از گریہ و ناله من عذاب خود فراموش کنند و گفت کسانیکہ پیش از ما بودند ہر کسے پیچیدہ فرد
 آمدند ما ہیچ فروغے آیم و یکبارگی خود را فداے او کردیم و خود را از برائے خود نخواہیم کہ اگر یک ذرہ از صفت ما بھرا
 آید بہشت آسان و بہشت زمین در ہم افتد و گفت او خواست کہ ما را بیند ما نخواستیم کہ او را بینیم یعنی بندہ را خواست
 نبود و گفت چہل سال روے بخلق آوردم و ایشان را بحق خواندم کس اجابت نکرد روے از ایشان بگردانیدم و حضرت
 رفتیم ہمہ را پیش از خود آنجا دیدیم یعنی عنایت حق در حق خلق پیش از عنایت خود دیدیم آنچه میخواستم حق تعالی بیک
 عنایت آن ہمہ را پیش از من بخود رسانید و گفت از بایزید بیرون آدم چون ما را از پوست نگاہ کردم عاشق و
 معشوق را یکے دیدم کہ در عالم توحید ہمہ یکے توان دید و گفت ندانم از من در من کہ اے تو من یعنی بمقام الفناء
 فی اللہ رسیدم و گفت چند ہزار مقامات از بس کردم چون نگاہ کردم خود را در مقام حزب اللہ دیدم یعنی بمعنی
 اللہ کہ آن کہ است را نیست و گفت حق تعالی سی سال آئینہ من بود اکنون من آئینہ خودم یعنی آنچه من بودم
 نماز من کہ من و حق شرک بود چون نماز من حق تعالی آئینہ خویش است اینک میگویم کہ اکنون آئینہ خویشم هست کہ زبان
 من سخن میگوید و من در میانہ ناپدید و گفت سالہا برین در گاہ مجاور بودم بعاقبت جز بہیت و حیرت نصیب من
 نیامد و گفت بدر گاہ عزت شدم ہیچ رحمت نبود اہل دنیا بدینا مشغول بودند و محبوب اہل آخرت باہل و دعوی
 بدعوی و ارباب طریقت و تصوف قومے باکل و شرب و قومے بسماع و رقص و آنہا کہ متقدمان راہ بودند و پیشروان
 سپاہ در باد یہ حیرت گم شدہ بودند و در دریائے حیرت غرق گشتہ و گفت بدتے خانہ را طواف میکردم چون سخن
 رسیدم خانہ را دیدم کہ گرد من طواف میکرد و گفت شبے دل خویش مطلبیدم نیافتم سحر گاہ ندائے شنیدم کہ اے بایزید
 بجز از ما چیزے دیگر مطلبی ترا بادل چہ کار است و گفت مردنہ آنست کہ از پس چیزے رود مرد آنست کہ ہر جائے
 کہ باشد ہر چہ خواہد پیش او آید و باہر کہ سخن گوید از روے جواب شنود و گفت حق تعالی مرا بجائے رسانید کہ خلایق
 بجلگی در میان دوانگشت خود دیدم و گفت مرید را طاعت طاعت و ہند بدان چون شاد شود شادی او حجاب
 او گردد و گفت کمتر من درجہ عارف آنست کہ صفات حق در او بود و گفت اگر بدل خلایق مرا باقتش بسوزاند و من
 صبر کنم از آنجا کہ دعویٰ عنست محبت او را ہنوز ہیچ نکردہ باشم و اگر گناہ من و ہمہ خلایق بیاہم زود از آنجا کہ صفت حیرت
 و رافت دوست ہنوز پس کارے نباشد و گفت توبہ از معصیت یکست و از طاعت ہزار یعنی عجب طاعت
 بدتر از گناہ و گفت کمال درجہ عارف سوزش او بود و محبت و گفت علم ازل دعویٰ کردن از کسے درست آید

که اول بر خود نور ذات نماید و گفت دنیا را دشمن گرفتم و نزد خالق رفتم و خدا را بر مخلوقات اختیار کردم تا چندان محبت حق بر دل من مستولی گشت که وجود خود را دشمن گرفتم و چون زحمات از میان برداشتم انس ببقای لطف حق داشتم و گفت خدایتعالی را بند گانند که اگر بهشت با همه زینت برایشان عرضه کنند ایشان از بهشت همان فریاد کنند که دوزخیان در دوزخ و گفت عابد بحقیقت و عامل بصدق آن باشد که به تیغ جهد سر همه مرادات بر دارد و همه شهوات و تمنائے او در محبت حق ناچیز شود آن دوست دارد که حق خواهد و آن آرزو کند که حق شایداو بود و گفت ندانم خدایتعالی بر منائے خویش بند گانزایه بهشت میبرد و گفت بے گفت چون رضائے خود یکس و دیگر آنکس بهشت را چه کند و گفت یکذره حلاوت معرفت او در دله بهتر از صد هزار قصر در فردوس اعلیٰ و گفت یگانگی او بسیار مرد را عاجز کند و بسیار عاجز را بمرودی رساند و گفت اگر فانی آید بر قاعده فنا اول باز روید تا بدین حدیث رسید و اکثر این صلاح و زهد باو هست که بر شما میزند و گفت خدای شناسان را ثواب بهشت است و بهشت و بال ایشان و گفت گناه شمارا چنان زیان ندارد که بخرستی کردن و خوار داشتن برادر مسلمان و گفت دنیا مرا اهل دنیا را غرور در غرور است و آخرت مرا اهل آخرت را سرور اندر سرور است و دوستی حق اهل معرفت را نور اندر نور است گفت معاینه کار نقد است اما در مشاهد همه نقد در نقد است و گفت عبادت اهل معرفت را پاس انفاس است و گفت چون عارف خاموش شود مرادش آن بود که با حق سخن گوید و چون چشم بر هم نهد مقصودش آن بود که چون باز کند در حق نگرود و چون سر بر زانو نهد طلب آن کند که سر بر ندارد و تا اسرافیل در صورت و از بسیاری امید که حق دارد و گفت سوار دل باش و پیاده تن و گفت علامت شناخت حق گریختن از خلق باشد و خاموش گشتن در معرفت او و گفت هر که بحق مبتلا گشت مملکت از او دریغ ندارد و او خود بهر دوسرا سرفرو نیارد و گفت عشق او در آمد و هر چه باو داد او بود و برداشت و از او داد و نداشت تا یگانه ماند چنانکه خود یگانه است و گفت کمال عارف سوختن او باشد در دوستی حق و گفت فرو اهل بهشت زیارت روند چون باز گردند صورتها برایشان عرضه کنند و هر که صورتی اختیار کند او را زیارت راه نهند و گفت بنده را هیچ به از آن نبود که بے هیچ بودن زهد و نه علم و نه عمل چون بے همه باشد با همه باشد و گفت این قصه را الم باید که از قلم هیچ نیاید و گفت عارف از معرفت چندان بگوید و در کوئے او چندان بگوید که معارف نماند و عارف برسد پس معارف از عارف نیابت دارد و عارف بمعرفت نرسد تا از معارف یاد نیارد و گفت طلب علم و اخبار از کسے لایق است که از علوم معلوم شود و از خبر بخبر اما هر که از برائے مبایات علمی خواند و بدان رتبت و زینت خود طلب کند تا مخلوقی

اور پذیرد ہر روز و روز تر باشد و از و مجبور تر گردد و گفت دنیا چه قدر دارد کہ کسی گذشتن او را کارے ندارد
 گفت محال باشد کہ کسی حق شناسد و دوستش ندارد و معرفت بے محبت قدر ندارد و گفت از جو یہاں آب روان
 آوازے شنوی کہ چگونہ می آید چون بدریا رسد ساکن گردد و از آمدن و بیرون شدن او دریا را زیادت و نقصان
 نبود و گفت او را بندگانند کہ اگر ساعتی در دنیا از و محبوب مانند او را نپرستند و طاعتش ندارند یعنی چون محبوب
 مانند ناپود گردند و ناپود عبادت چون کند و گفت ہر کہ خدا را دانند زبان بسخنہ دیگر بجز یاد حق نتواند کشادن
 و گفت کمترین چیزیکہ عارف را واجب آید آنست کہ از مال و ملک تبرا کند و حق این است کہ اگر ہر دو جهان در
 دوستی او کنی ہنوز اندک باشد و گفت ثواب عارفان از حق حق باشد و گفت عارفان در عیان مکان جویند
 و در عین اثر نگونند اگر از عمرش تاثرے صد ہزار آدم باشد یا ذرا از بسیار و اتباع و نسل بیشمار و صد ہزار فرشتہ
 مقرب چون جبریل و میکائیل علیہما السلام قدم از عدم در زاویہ دل عارف نہند در جنب وجود معرفت
 حق ایشان را موجود نہ پندارد و از آمدن و بیرون شدن ایشان خبر ندارد و اگر بخلاف این بود مدعی نہ
 عارف و گفت عارف را معروف بیند و عالم با عارف نشیند عالم گوید من حکیم عارف گوید او چکند و گفت بہشت
 را نزد دوستان حق خطرے نباشد و با اینہم کہ اہل محبت بہجت مجبوراند کار آن قوم دارند کہ اگر خفتہ اند و اگر
 بیدارند طالب مطلوب اند و از طلبکاری و دوستداری خود فارغ اند مغلوب مشاہدہ حق اند کہ بر عاشق
 عشق خود دیدن تاوانست و در مقابلہ مطلوب بطلب کاری خود نگرست و در راہ محبت طغیان نہست و گفت
 حق بر دل اولیائے خود مطلع گشت بعضی از دلہا چنان دید کہ بار معرفت او نتوانست کشید بعبادتش مشغول گردید
 و گفت بار حق بجز بار گیران حق بر ندارند کہ مدلل کردہ مجاہدہ باشند و ریاضت یافتہ مشاہدہ و گفت کاشکے
 خلق بشناخت خود توانستہ رسید کہ معرفت ایشان را در شناخت خود تمام بودے و گفت جہد کن تا یکدم بہت
 آوری کہ آن دم در زمین و آسمان جز حق را نہ بینی یعنی تا بدان دم ہمہ عمر تو بگذشتے و گفت آنکہ حق اوراد است
 دارد آنست کہ سہ خصلت بد و دہد سخاوتمندی چون سخاوت دریا و شفقت چون شفقت آفتاب و تواضع چون تواضع
 زمین و گفت حاجیان بقالب گرد خانہ طواف کنند و بقا خواهند و اہل محبت بقلوب گرد عرش طواف کنند و لقا
 خواهند و گفت در علم علیست کہ علما ندانند و در زہد زہد نیست کہ زاہدان نشناسند و گفت ہر کرا حق برگزیدہ فرعون
 را بر و گمارد تا او را میر بخاند و گفت این ہمہ گفتگوے و بانگ و حرکت و آرزو و بیرون بردہ است درون پردہ
 خاموشی و سکون و آرام و ہیبت است و گفت این دلیری چند آنست کہ خواجہ غائب است از حضرت حق و

عاشق خودست چون حضور حاصل آمد چه جائے گفت و گوے ست و گفت صحبت نیکان به از کار نیک صحبت
بدان بدتر از کار بد و گفت همه کاره در مجاہدہ باید کرد و انگاہ فضل خدائے عزوجل بدین نہ فعل خویش و گفت ہر کہ
خدائے عزوجل را شناخت اورا بسوال حاجت نیست و نبود و ہر کہ شناخت سخن عارف در نیابد و گفت عارف
آنست کہ هیچ مشرب اورا تیرہ نگر داند و ہر کہ ورت کہ بد و رسد صافی گردد و گفت آتش عذاب بر آن کسست
کہ خدایراندا ما خدا شناسان بر آتش عذاب باشند و گفت ہر روز ہزار کس درین راہ آیند کہ شبانگاہ از
ایمان بر آیند و هیچ بدست ندارند و گفت ہر چه ہست درد و قدم چل آید یک قدم بر نصیب ہائے خود نہند و
بفرمانہائے حق آن یک قدم بردارد و این دیگر بجائے آرد و گفت ہر کہ ترک ہوا کرد بحق رسید و گفت ہر کہ نزدیک
حق بود ہمہ چیز و ہمہ حال اورا بود زیرا کہ حق تعالی ہمہ جائے ہست و حق را ہمہ چیز ہست و گفت ہر کہ بحق عارف
ست جاہلست و ہر کہ جاہل حق ست عارف ست و گفت عارف طیارست و زاہد سیارست و گفت ہر کہ خدایرا
شناخت عذابے گردد بر آتش و ہر کہ خدایراندا آنست آتش بر و عذاب گردد و گفت ہر کہ خدایرا شناخت بہشت را توای
گردد و بہشت بر و وبال شود و گفت عارف هیچ چیز شاد نشود جز بوصول و گفت نفاق عارفان فاضلتر از اخلاق
مریدان و گفت آنچه روایت میکنند کہ ابراہیم و موسی و عیسی صلوٰ اللہ علیہم گفتند کہ خدایا ما را از امت محمد گردان
گمان نبری کہ از روئے نصاب این مشق ریاست جوی کردند کلا و حاشا بلکہ ایشان درین امت مردی دیدند کہ
اقدام ایشان بخت ثرے بود و سر ہائے ایشان از اعلیٰ علیین برگزشتہ و ایشان دران میان گم شدہ و گفت
خط اول در تفاوت درجات از چہار نامست و قیام ہر فرقے از انسان بنامے ست از نامہائے خدائے عزوجل
و آن قول خدائے تعالی ست کہ **هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ** ہر کہ از خط اول ست او ازین نامہا
زیادت تر بود بظاہر عجایب قدرت وے نگران تر بود بدیچہ رود از اسرار و انوار و ہر کہ از خط او ازین نامہا اول بود
شغل او بدان بود کہ در سبقت رفتہ است و ہر کہ از خط او ازین نامہا آخر بود شغل او بقتیل بستہ بود تا آنچه خواہد بود و ہر
را ازین کشف بر قدر طاقت او بود و گفت اگر ہمہ دولتها کہ خلایق را بود در حوالہ شما افتد در حوالہ مشوید و اگر ہمہ
بید و لتہا در راہ شما افتد نا امید نگردید کہ کار خدا تعالی کن فیکون ست و ہر کہ بخود فرو نگردد عبادت خویش خالص
بیند و از صفائی کشف خود حسابے بر تواند گرفت و نفس خود را اجبث النفوس نہ بیند و در هیچ حساب نیست و گفت
ہر کہ دل خود مردہ گرداند بکثرت شہوات اورا در کفن لعنت چپید و در زمین ندامت دفن کنید و ہر کہ نفس خود را
بمیراند باز ایستادن شہوات در کفن رحمتش چپید و در زمین سلامت دفن کنید و گفت بحق رسید آنکہ رسید

مگر بحفظ حرمت و از راه نیفتاد آنکه افتاد مگر بر ک حرمت و گفت هرگز این حدیث بطلب نمیتوان یافت اما طالبان
 یابند و گفت چون مرید نعره زند و بانگ کند حوضی باشد و چون خاموش گردد دریا بود پر در و گفت چنان نمائی
 که باشی یا چنان باش که نمائی و گفت هر کرا ثواب خدای عزوجل بفر دافتد امروز عبادت نکرده است که ثواب
 هر نفسی از مجاہدات در حال حاصل است و گفت علم غدرست و معرفت مکرست و مشاہدہ حجاب پس کے خواہی یافت
 هر چیزیکہ میطلبی و گفت قبض و امان در بسط نفوس است و بسط و امان در قبض نفوس است و گفت نفس صفتیست کہ ہرگز
 نرود جز بیاطل و گفت حیاة در علم است و راحت در معرفت و ذوق در ذکر و گفت شوق دارالملک عاشقان است
 دران دارالملک تختی از سیاست فراق نہادہ اند و تیغی از ہول ہجران کشیدہ و یک شاخ زرگس وصال بدست
 ہجران دادہ اند و در ہر نفس ہزار سر بدان تیغ بردارند و گفت ہفت ہزار سال بگذشت و ہنوز آن زرگس عصا
 طریاست کہ دست ہیچ امل بدو نرسیدہ است و گفت معرفت آنست کہ بشناسی کہ حرکات و سکنات حسی
 بخدایست و گفت توکل زیستن را بیک روز باز آوردن است و فردا را پاک برانداختن و گفت ذکر کثیر
 نہ بعد است لیکن بجنوب بی غفلت و گفت محبت آنست کہ دنیا و آخرت را دوست نداری و گفت اختلاف
 علما رحمت است مگر در تجرید توحید و گفت گر سنگی ابرہست کہ جز باران رحمت نبارد و گفت دورترین خلایق
 از حق آنست کہ اشارت پیش کند و گفت نزدیکترین خلایق بحق آنست کہ بار خلق بیش کشد و خوی خوش
 دارد و گفت فراموشی نفس یاد کردن حق است و ہر کہ حق را بحق شناسد زندہ گردد و ہر کہ حق را بخود شناسد فانی
 گردد و گفت دل عارف چون چراغی بود در قندیلے از آگینہ پاک کہ شعاع او جملہ ملکوت را روشن دارد و از
 تاریکی چہ پاک و گفت ہلاک خلق در دو چیز است یکے خلق را حرمت نداشتن و یکے حق را منت نداشتن و گفت فریضہ
 و سنت چیست گفت فریضہ صحبت مولی است و سنت ترک دنیا و گفت مرید بسفر میرفت شیخ را گفت مرا وصیت کن
 گفت بسہ خصلت ترا وصیت میکنم چون بابد خوی صحبت داری خوی بد او را در خوی نیک خود ترا عیشت مہنا و ہیا
 بود و چون کسے با تو انعام کند اول خدای را شکر کن بعد از آن آنکس را کہ حق دل و را بر تو مہربان کرد و چون بلائی
 روی تو نہد زود بجز معترف شود و فریاد خواہ کہ تو صبر نتوانی کرد و حق پاک ندارد و پرسیدند از زہد گفت زہد را
 نیست زیرا کہ من سہ روز زہد بودم روز اول در دنیا و روز دوم در آخرت و روز سوم از انچہ غیر خداست ہاتھ
 آواز داد کہ ای بایزید تو طاقت مانداری گفتم مراد من اینست بگوش من آمد کہ گفتند یا فتی یا فتی و گفت کمال رضا من
 آرزو تا بحدیست کہ اگر بندہ را جاوید علیمین برآرد و مرا با سفل جاوید فرو برد من راضی تر باشم از آن بندہ پرسیدند

معنی زودتر

معنی خوش و دلدار

که بنده بدرجہ کمال کے رسید گفت چون عیب خود را بشناسد و بہت از خلق بردارد و انگاہ حق اورا بر قدر بہت و بقدر دوری اواز نفس خود بخودش نزدیک گرداند گفتند ما را بزد و عبادت میفرمائی و تو زیادت زہد و عبادت نمیکنی شیخ نعرہ زد و گفت زہد و عبادت از من شکافہ اند پرسیدند کہ راہ بحق چگونه است گفت تو از راہ بر خیز و بحق رسیدی گفتند بچہ چیز بحق توان رسید گفت بکوری و کرمی و گنگلی گفتند بسیار سخنائے پیران شنیدیم و بچہ سخن عظیم تر از سخن تو نیست گفت ایشان در بحر صفا و معاملہ گفتند من از بحر صفا محبت میگویم ایشان آہستہ میگویند و من خالص میگویم آہستہ آہستہ را پاک نکند ایشان گفتند تو و ما میگوئیم تو و تو یکے وصیت خواست گفت در آسمان نگر نگاہ کرد و گفت میدانی کہ آنکہ آفریدہ است گفت دانم گفت آنکس کہ آسمان آفریدہ است ہر جا کہ باشد بر تو مطلع است از او پر حذر باش یکے گفت این طالبان از سیاحت نئے آسایند گفت آنچه مقصودست مقیمست و مسافر مقیم طلبیدن محال بود در سفر گفتند با کہ صحبت کنیم گفت با آنکہ چون بیمار شوی ترا باز پرسد و چون گناہے کنی توبہ قبول کند و ہر چہ حق از تو داند از او پوشیدہ نہ بود یکے گفت چرا شب نماز نمیکنی گفت مرا فراغت نماز نیست من گرد ملکوت میگردم و ہر کجا افتادہ است دست او میگیرم یعنی کار در اندرون میکنم گفتند بزرگترین نشان عارف چیست گفت آنکہ با تو طعام نخورد و از تو میگریزد و از تو میخرد و باز بتو میفروشد و دلش بر خطایہ قدس نشست ببالش باز نہادہ باشد و گفت عارف آنست کہ در خواب جز خدائے عز و جل نہ بیند و با کس جز وفقت نکند و سر خود جز باوے نکشاید پرسیدند از امر معروف و نہی منکر گفت در ولایتے باشی کہ آنجا امر معروف نہی منکر نباشد گفتند مرد کے داند کہ او بحقیقت معرفت رسیدہ است گفت انگاہ کہ فانی گردد در تحت اطلاع حق و باقی شود بر بساط حق بے نفس و بے خلق پس او فانی بود باقی و باقی بود فانی و مردہ بود زندہ و زندہ بود مردہ و محو بے بود مکشوف و مکشوفے بود محبوب گفتند سہل بن عبد اللہ رحمۃ اللہ علیہ در معرفت سخن میگوید گفت سہل بر کنار دریا رفتہ است و در گرداب افتادہ گفتند اے شیخ آنکہ در بحر غرق شود حال او چون بود گفت از آنجا کہ دیدار خلق ست ناپرواہی ہر دو کون بود و بساط گفتگوئے در نور و دمن عرف اللہ کل لسانہ و گفت آنکہ کسے را در کنج دل خویش پائے بکنجے فرو شود آنرا رسوائے آخرت خوانند در آن کنج گوہرے یا بد کہ از محبت گویند ہر کہ آن گوہر یافت او در ویش ست گفتند مرد بخدائے کے رسید گفت اے مسکین ہرگز نہ رسید گفتند بچہ یافتی آنچه یافتی گفت اسباب دنیا را جمع کردم و بزنجیر قناعت درستم و در جہنم صدق نہادم و بدریائے نومیدی انداختم گفتند عمر تو چند است گفت چہار سال گفتند چگونه گفت ہفتاد سال بود تا در محبت

دنیا بودم اما چهار سال است تا اورا می بینم چنانکه میرس و روزگار حجاب از عمر نیست احمد خضر و شیخ را گفت
 بنهایت میرسم شیخ گفت نهایت تو به عزت و عزت صفت حق است مخلوق چون بدست تواند آورد پرسیدند
 از نماز گفت پیوستن است و پیوستن نباشد بعد از تکستن گفتند راه بخدا چگونه است گفت غائب
 شدن از راه و پیوستن بالله گفتند چرا میگوئی گفت اگر فرعون گرسنه بودے آنا انکم الا علی
 نگفتے هرگز متکبر بوی معرفت نشود گفتند مشکبر کیست گفت آنکه در هر ده هزار عالم نفسے بیند خبیث تر از نفس
 خویش گفتند بر سر آب میروی گفت چوب پاره بر سر آب میرو گفتند در هوا می پری گفت مرغ در هوا می پرو
 گفتند در شب بکعبه میروی گفت جادوئے در شب از هند بدماوند میرو پس گفتند کار مردان چیست گفت آنکه
 دل در کس نبند و بجز خدای عزوجل گفتند در مجاهد چون بودی گفت شانزده سال در محراب بودم و خود را
 چون زنی حاضر میدیدم و گفت دنیا را سه طلاق گفتم و یگانہ را یگانہ شدم و پیش حضرت بایستادم و گفتم بار خدایا
 جز از تو کس ندارم و چون تو دارم همه دارم چون صدق من بدانست نخست فضل که کرد آن بود که خاشاک
 نفس را از پیش من برداشت و گفت حق تعالی امر و نهی فرمود آنها را که فرمان او نگه داشتند خلعت داد و
 بدان خلعت مشغول گشتند و من خواستم از دے جزوے و گفت چندان یادش کردم که جمله خلقان یادش کردند
 تا بجائے که یاد کرد من یاد کرد او شد پس شناختن او تا ختن آورد و مرا زنده کرد و گفت پنداشتم که من او را دوست
 دارم چون نگاه کردم دوستی او مرا سابق بود و گفت هر کس در دریائے عمل غرقه گشتند و من در دریائے ترا و غرقه
 گشتم یعنی دیگران ریاضت خود دیدند و من عنایت حق دیدم و گفت مردمان علم از مردگان گرفتند و ما علم از
 زنده گرفتیم که هرگز نمیرد و گفت همه حق گویند و من از حق گویم لا جرم گفت هیچ چیز بر من دشوار تر از متابعت علم
 نبوده یعنی علم تعلم ظاهر و گفت نفس را بخدا خواندم اجابت نکرد پس تکرار کردم و تنهار فتم بحضرت او و گفت ولم
 را با آسمان بر دند گرد همه ملکوت بر شتم و باز آمد گفتند چه آوردی گفتم محبت و رضا که با شاه این هر دو بودند گفت
 چون حق را بعلم خویش دانستم گفتم اگر همه بکفایت او ترا بس نیست بکفایت هیچکس ترا پسندیده نبود تا جوارح را
 بخدایت آوردم هر گاه کاهلی کردم بدیدم اندام مشغول شدے تا بایزید شد و گفت خواستم که سخت ترین عقوبت بر
 تن خود بدانم که چیست هیچ بر تر از غفلت ندیدم و آتش و دوزخ با مردان نکند که یک ذره غفلت کند و گفت سالها
 است تا نماز میکنم و اعتقاد و نفس خود بهر نماز آن بوده است که گبرم و زنار نخواهم برید و گفت کار زنان از کار
 ما بهتر است که ایشان در ماه غسله کنند از ناپاکی و ما در همه عمر خود غسله نکردیم از پاکی و گفت اگر و همه عمر از

بایزید این کلمه درست آید از هیچ باک ندارد و گفت اگر فردا در عصاات گویند چرا نکردی دوست ترازان بوده ام که گویند چرا کردی یعنی هر چه کنم در دهن منی بود و منی شرک است و شرک بدترین گناه است مگر طاعتی که بر من رود که من در میان نباشم و گفت خدایتعالی بر سر از خلائق مطلع است بهر سو که نگر و خالی از محبت خود بیند مگر سر بایزید که از خود پرهیز و گفت ای بسا کس که باز نزدیک است و از ما دور است و بسا کس که از ما دور است و باز نزدیک است و گفت در خواب دیدم که زیادت میخواستم از حق تعالی پس از توحید چون بیدار شدم گفتم یارب زیادت میخواهم بعد از توحید و گفت حق جل و علا را دیدم مرا گفت یا بایزید چه میخواهی گفتم آن میخواهم که تو میخواهی فرمود که من ترا ام چنانکه تو مرائی و گفت حق تعالی را بخواب دیدم و پرسیدم که راه بتو چیست گفت ترک خود گوئی و بن رسیدی و گفت خلق ندارند که من چون ایشان یکم اگر صفت من در عالم غیب بیند هلاک شوند و گفت مثل من چون مثل دریاست که آزار نه عمق پدیدست و نه اول و نه آخر پیداست یکم از سوال کرد که عرش چیست گفت منم گفت کرسی چیست گفت منم گفت لوح و قلم چیست گفت منم گفت خدای عز و جل را بندگانند بدل ابراهیم و موسی و محمد علیهم الصلوة والسلام گفت آن همه منم گفت میگویند که خدای عز و جل را بندگانند بدل جبریل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل علیهم السلام گفت آن همه منم مرد خاموش شد بایزید گفت بے هر که در حق محو شود حقیقت همه هر چه هست حق است اگر آنکس نبود حق همه خود را بیسند عجب نبود و السلام * * *

معراج شیخ بایزید بسطامی رحمته الله علیه

شیخ گفت چشم یقین در حق نگریستم بعد از آنکه مرا از همه موجودات بدرجه استغفار رسانید و بنور خود منور گردانید و عجایب و اسرار بر من آشکار کرد و عظمت و هویت خویش بر من پدید آورد و من از حق در خود نگریستم و در صفات خویش تأمل کردم نور من در جنب نور حق ظلمت بود و عظمت من در جنب عظمت حق عین حقارت گشت و عزت من در جنب عزت حق ناپید گشت آنجا همه صفا بود اینجا همه کدورت باز چون نگاه کردم نور خود در نور او دیدم و عزت خود در عزت او دانستم هر چه کردم بقدرت او توانستم کرد و نور او در قابلم تافت بچشم انصاف و حقیقت نظر کردم همه پرستش از حق بودند از من و من پنداشته بودم که منش می پرستم گفتم بار خدایا این چیست گفت آن همه منم و نه غیر من یعنی مباشر افعال توئی لیکن مقدر و میسر تو منم تا تو فیت من تراروی نماید از تو و طاعت چیزے نیاید پس دیده من از واسطه دیدن و از من دیدن بردوخت و نگرش به اصل کار هویت خویش در آموخت و مرا

از بود خود ناچیز کرد و ببقائے خویش باقی گردانید و عزیز کرد خودی خود بے رحمت و جود من بمن نمود لاجرم حق مرا
 حقیقت بفرمود و از حق بحق نگاه کردم و حق را بحقیقت بدیدم و آنجا مقام کردم و بسیار امیدم و گوشه گوشش بایکدم
 و زبان زیان در کام نامرادی کشیدم و علم که کسی بود بگذاشتم و رحمت نفس اماره از میان برداشتم بے آلت
 مدتی قرار گرفتم و فضول از راه وصول بدست توفیق رفتم حق را بر من بخشایش آمد و مرا علم ازلی داد و زبان لطف
 خود در کام من نهاد و چشم از نور خود بیا فرید همه موجودات را بحق بدیدم چون زبان لطف با حق مناجات
 کردم و از علم حق علم بدست آوردم و بنور او بدو نگرستم گفتم ای بایزید بے همه و با همه و بے آلت و با آلت گفتم
 بار خدایا بدین مغرور نشوم و بود خود از تو مستغنی نگردم تو بے من مرا باشی به از آنکه من بے تو خود را با شتم و چون بتو با
 تو سخن گویم بهتر که بے تو با نفس در کوئے تو پویم گفتم اکنون شریعت گوشه دار و پائے از حد امر و نهی در گذار تا
 نزد ما مشکور باشد گفتم از آنجا که مرا دوست و دلم را یقین است و اگر شکر گوئی از خود گوے به از آنکه از من و اگر بدست
 کنی تو از عیب و نقصان منزهی مرا گفتم از که آموختی گفتم سائل به و انداز مسؤل که هم مرا دست و هم مرید
 و هم محباب است و هم محبیب چون صفا سر من بدید پس دل من ندائے رضائے حق شنید رقم خوشنودی بر من
 کشید و مرا منور گردانید و از ظلمت نفس و از کدورت بشریت در گذرانید بدانستم که بدو زنده ام و از فضل او بساط
 شادی در دل افکنده ام گفتم هر چه خواهی بخواه گفتم ترا خواهم که از فضل فاضلتری و از کرم بزرگتری و از تو
 بتو قانع گشتم چون تو مرا باشی مشور و فضل و کرم در نوشتم از خودم باز دار و آنچه دادی تست در پیش من
 میار زمانے مرا جواب نداد پس تاج کرامت بر فرق من نهاد پس مرا گفتم حق میگوئی و حق میجویی از آنچه حق دیدی و
 حق شنیدی گفتم اگر دیدم بتو دیدم و اگر شنیدم بتو شنیدم نخست تو شنیدی باز من بروشنا گفتم لاجرم از کبریا
 مرا پر داد تا در میادین عزادے پریدم و عجایب صنع او میدیدم چون ضعف من بدانست و نیاز من بشناخت
 مرا بقوت خود قوی گردانید و بزریت خود بسیار است و تاج کرامت بر سر من نهاد و در سرائے توحید بر من کشاد چون
 مطلع شدم که صفات من در صفات او برسد از حضرت خود مرا نام نهاد و بخودی خود مرا تشریف داد و یکتائی
 پدید آمد و دوی برخاست و گفت رضائے تو آنست که رضائے ماست سخن تو آلایش پذیرد و منی تو کس بر تو
 نگیرد پس مرا زخم غیرت بچشاند و بازم زنده گردانید از کوره امتحان خالص تربیرون آدم تا گفتم لمن الملک
 گفتم ترا گفتم لمن الملک گفتم ترا گفتم ترا چون سخن پیمان بود که در هدایت شنود خواست که
 مرا باز نماید که اگر سبق رحمت من نه بودے خلق هرگز نیا سودے و اگر محبت نبودے قدرت دمار از روزگار

همه برآوردی بنظر قماری بوسطه جباری بن نگر نیست نیز از من اثر ندید چون درستی خود را بهمه وادیها در انداختم
و باقی غیرت تن را بهمه بوتا بگذاختم واسپ طلب در قضا بتا فتم به از نیاز صید ندیدم و روشن تر از
خاموشی چراغی نگذیدم و سخن به تر ازین سخن نشنیدم ساکن سرای ملکوت شدم و صدره صابری در پوشیدم
تا کار بجایته رسید که ظاهر و باطن سرای بشریت خالی دید فرجه از فرج در سینه ظلمانی کشادند مرا از تجرید و توحید
زبان داد لاجرم اکنون زبانم از لطف صمدیت و دلم از نور ربانیت و چشم از صنع یزدانی ست بردا و میگویی
و بقوت او میگرددم چون بد و زنده ام هرگز نمیرم چون بدین مقام رسیدم اشارت من از لیست و عبادت
من ابدی ست زبان من زبان توحید ست روان من روان تجرید ست نه از خود میگویی تا محدث باشم
یا نه خود میگویی که مذکر باشم زبان را او میگردد اند آنچه او خواهد و من در میان ترجانه ام گوینده بحقیقت اوست
نه منم اکنون چون مرا بزرگ گردانید مرا گفت که خلق میخواهند که ترا بیند گفتم من نخواهم که ایشانرا بینم اگر دوست
داری که مرا پیش خلق بیرون آری من ترا خلاف نکنم مرا بوحدانیت خود بیارای تا خلق چون مرا بیند در صنع تو
نگردد صانع را دیده باشند من در میان نباشم این مراد بن داد و تاج کرامت بر سر من نهاد و از مقام بشریتم در
گذرانید پس گفت پیش خلق من آئی یکدم از حضرت بیرون نهادم بقدم دوم از پای در افتادم ندانم شنیدم
که دوست مرا باز آری که او بے من نتواند بود و جز بمن رای نداند و گفت چون بوحدانیت رسیدم و آن اول
لحظه بود که توحید نگرستم سالها دران وادی بقدم افهام دویدم تا مرغی گشتم چشم او از یگانگی پرواز همیشه
در هوای چگونگی می پریدم چون از مخلوقات غائب گشتم بخلق رسیدم پس سر از وادی ربوبیت برآوردم
کاسه بیا شامیدم که هرگز تا ابد از تشنگی ذکر او سیراب نشدم پس سی هزار سال در فضائ و حدانیت او پریدم
وسی هزار سال دیگر در الوهیت پریدم و سی هزار سال دیگر در فردانیت چون نو هزار سال سرآمد بایزید دیدم
و من هر چه دیدم همه من بودم پس چهار هزار وادی قطع کردم بنهایت درجه اولیا رسیدم چون نگاه کردم خود را
در بدایت درجه انبیاء علیهم السلام دیدم پس چندان دران بے نهایتی بر فتم که گفتم بالائے این درجه هرگز کسی
نرسیده است و بر تر ازین مقام نیست چون نیک نگاه کردم سر خود بر کف پای یک بنی دیدم پس معلوم شد که
نهایت حال اولیا بدایت حال انبیاست نهایت انبیاء را غایت نیست پس روح من بر همه ملکوت بگذشت و
بهشت و دوزخ بدو نمودند هیچ التفات ننمود و هر چه در پیش او آمد طاقت او نداشت و بجان هیچ پیغمبر نرسید
الا که سلام کرد چون بجان مصطفی علیه الصلوٰۃ و السلام رسید آنجا چون صد هزار سال دریائے آتشی دید بے نهایت

و هزار حجاب از نور که اگر ابدل دریا قدم نهادم بسوخته و خود را بباد بردادم تا لاجرم از هیبت و دہشت چنان مدہوش گشتم کہ هیچ نماندم و ہر چند خواستم تا طنباب خیمہ محمد رسول اللہ بتوانم دید ز ہرہ نداشتم بہ محبت رسیدن با آنکہ حق رسیدم یعنی ہر کس بقدر خود بخداے تعالیٰ تواند رسید کہ حق با ہمہ است اما محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام در پیش آن در صدر خاص است لاجرم تا وادی لا الہ الا اللہ قطع نکنی بوادی محمد رسول اللہ نرسی و در حقیقت ہر دو وادی یکے است چنانکہ این معنی پیش ازین گفتم کہ مرید ابوتراب حق را میدید و طاقت دیدار بایزید نداشت پس بایزید گفت الہی ہر چہ دیدم ہمہ من بودم بامنی من را بتورہ نیست و از خودی خود مرا گذر نیست مرا چہ باید کرد فرمان آمد کہ خلاص تو از توئی تو در متابعت دوست ماست محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام دیدہ را بخاک قدم او اکتحال کن و بر متابعت او مداومت نماے تعجب از قومے دارم کہ کس را چندین تعظیم نبوت بود انگاہ سخنے گویند بخلاف این و حتی این ندانند چنانکہ بایزید را گفتند فردا ر قیامت خلایق در تحت لوائے محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام باشند گفت بخدایتعالیٰ کہ لوائے من از لوائے محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام زیادت است کہ خلایق و پیغمبران در تحت لوائے من باشند چون منہرانہ در آسمان مثل یابند نہ در زمین صفت دانند صفات من در غیب غایب است چون کسے چنین بود چگونہ این کس بود بلکہ این کس را زبان حق بود و گویندہ نیز حق بود گفت آن نطق او بی یینطق و بی یسمع و بی بصر تا لاجرم حق بر زبان بایزید سخن گوید و او آن بود کہ لوائے اعظم من لوائے محمد علیہ السلام بلکہ لوائے حق از لوائے محمد عظیم تر بود چون رواداری کہ اتی انا للہ از درختے پدید آید روادار کہ لوائے اعظم من لواء محمد و سبحانی ما اعظم شانی از درخت نہاد بایزید پدید آید والسلام

مناجات شیخ بایزید رحمۃ اللہ علیہ

گفت بار خدایا تا کے میان من و تو منی و توئی بود منی من از میان بردار تا منی من بتو باشد تا من سچ نباشم الہی تا با تو ام بیشتر از ہمہ ام و تا با خودم کمتر از ہمہ ام الہی مرا فقر و فاقہ بتورسانید و لطف تو آن نایل گردانید خدایا مرا ز اہدی نیباید و قرانی نیباید و عالمی نیباید اگر مرا از اہل خیر خواہی گردانید اہل شتمہ از اسرار خود گردان و بدرجہ دوستان خود برسان و گفت ناز بتو کنم و از تو بتو رسم الہی چہ نیکوست الہام تو بر خطرات دلہا و چہ شیرین است روش افہام تو در راہ غیبہا و چہ عظیم است حالتی کہ خلق کشف آن نتوانند کرد و زبان وصف آن نندند و عمرے بسر آید و این قصہ بسر نیاید و گفت عجب نیست از آنکہ مرا دوست دارم و من بندہ ضعیف و عاجز و محتاج

عجب آنکہ تو مرادوست داری و تو خداوندی و قادر و باو شاہ و مستغنی و گفت الہی اکنون کہ میترسم و بتو چنین شادم چگونه شادمان نگردم اگر ایمن گردم و گفت بایزید ہفتاد بار بحضرت عزت قرب یافت ہر گاہ کہ باز آمد ز نازے بر بستے و باز بریدے و چون عمرش باخرا آمد در محراب شد و ز ناز بر بست و پوستین باشکوفہ در پوشید و کلاه باشکوفہ بر سر نہادہ و گفت الہی ریاضت ہمہ عمر نے فروشم و نماز شب عرضہ نمیکنم و روزہ ہمہ عمر نمیگیرم و ختمہائے قرآن نمے شمارم از اوقات مناجات و قربت باز نمیگویم و تو میدانی کہ ہیچ باز نمے نگردم و اینکہ زبان شرح میدہم نہ از تفاخر و اعتماد است بر آن بلکہ شرح میدہم کہ از ہر چہ کردہ ام تنگ میدارم و این خلعتم تو دادی کہ خود را چنین مے بینم و این ہمہ ہیچ است ہمان انکار کہ نیست ترکمانے ام ہفتاد سال موئے در گبری سفید کردہ بیابان اکنون مے آیم و نگری نگری میگویم اللہ اللہ اکنون مے آموزم ز ناز اکنون میبرم قدم در دائرہ اسلام اکنون مے نہم زبان در شہادت اکنون میگردانم کار تو بجلت نیست قبول تو بطاعت نہ ورد تو بمعصیت من ہر چہ کردم بہا انگاشتم تو نیز ہر چہ دیدی از من کہ پسند حضرت تو نبود خط عفو دروے کش و گرد معصیت از من فرو شوے کہ من گرد پذیر طاعت فرو شستم نقل است کہ در ابتداء اللہ اللہ بسیار میگفت در حال نزع ہما اللہ میگفت پس گفت یارب ترا ہرگز یاد نکردم مگر بغفلت و اکنون کہ جان میرود و از طاعت تو غافلم نہ انعم تا حضور کے خواہد بود پس در ذکر و حضور جان بداد آن شب کہ اورا وفات رسید بوموت غائب بود گفت بخواب دیدم کہ عرش را بر فرق سر نہادہ بودم و مے پریدم تعجب کردم بآمدن روانہ شدم تا با شیخ گویم شیخ دفات کردہ بود و خلق بسیار از اطراف آمدہ چون جنازہ او برداشتند من جہد کردم تا گوشہ جنازہ بمن دہند البتہ بمن نہیں سید بے صبر شدم در زیر جنازہ رفتم و بر سر گفتم و مرا آن خواب فراموش شدہ بود شیخ را دیدم کہ گفت یا ابا موسیٰ این تعبیر آن خواب دوشین ست کہ عرش بر سر گرفتہ بودی جنازہ بایزید ست نقل است کہ مریدے شیخ را بخواب دید گفت از منکر و کبر چون رستی گفت چون آن عزیزان سوال کردند گفتم شمار ازین سوال مقصود نیاید بخت آنکہ اگر گویم خدائے من اوست این سخن از من ہیچ نبود لیکن باز گردید و ازو باز پرسید تا من اورا کیستم آنچه او گوید آن بود اگر من صد بار گویم خداوند من اوست تا او مرا بندہ خود نداند فایده نبود بزرگے اورا بخواب دید گفت خدا عزوجل با تو چہ کرد گفت از من پرسید کہ لے بایزید چہ آوردی گفتم خدایا چیزے نیاوردم کہ حضرت عزت ترا شاید اما بتو شرک نیاوردم حق تعالی فرمود کہ لا یلۃ الا للہ ان شب کہ شیر خوردی شرک نبود گفتند چگونه گفت شبے شیر خوردہ بودم شکم من بدرد آمد بزبانم رفت کہ شیر خوردم و شکم من بدرد آمد حق تعالی بدین متدربا من

عتاب فرمود یعنی جز از من کسے دیگر در کارست نقل است کہ چون شیخ را دفن کردند مادر علی کہ زن احمد خضرویہ بود زیارت شیخ آمد چون از زیارت فارغ شد گفت میدانید کہ شیخ بایزید کہ بود گفتند تو بہتر دانی گفت شبے در طواف خانہ کعبہ بودم ساعتی نشستم و در خواب شدم چنان دیدم کہ مرا آسمان بردند و تا زیر عرش بردیدم آنجا کہ زیر عرش بود بیابانے دیدم کہ درازی او و پهنائی او پیدا نبود و ہمہ بیابان گل دریا حین بود بر ہر برگ و گلے نشسته بود کہ بایزید ولی اللہ بود نقل است کہ بزرگے گفت شیخ را خواب دیدم گفتم مرا وصیت کن شعرے بتازی بگفت و غنیش این بود کہ مردمان در دریائے بے نہایت اند و دوری از ایشان کشتی ست جہد آن کن تا در آن سفینہ نشینی و تن مسکین را ازین دریا بر مانی نقل است کہ شیخ را خواب دیدند گفتند تصوف چیست گفت در آسایش بر خود بستن و در پس زانوائے محنت نشستن و چون شیخ بوسعید ابو الخیر زیارت شیخ آمد ساعتی بایستاد و چون بازگشت گفت اینجا نیست کہ ہر کہ چیزے کم کردہ باشد در عالم اینجا باز جوید *

باب پانزدہم ذکر عبداللہ بن مبارک رحمۃ اللہ علیہ

آن دین مان آن رکن ایمان آن امام شریعت و طریقت آن ذوالجہادین بحقیقت آن امیر تسلیم و مبارک عبداللہ بن مبارک رحمۃ اللہ علیہ اور اشہنشاہ علمائے گفتندے در علم و شجاعت نظیر نداشت از محتشمان طریقت بود و از محترمان ارباب شریعت و در فنون علوم احوالے پسندیدہ داشت و مشایخ بزرگ را یافتہ بود و مقبول ہمہ بود و اورا تصانیف بسیارست و مشہورست و بکرامات مذکور نقل است کہ روزے مے آمد سفیان ثوری گفت تعال یا رجل المشرق فضیل حاضر بود گفت والمغرب و ما بینہما کسے را کہ فضیل فضل نہ دستایش او چون توان کرد و ابتدائے توبہ او آن بود کہ بر کنیز کے فتنہ شد چنانکہ قرار نداشت شبے در زمستان در زیر دیوار معشوقہ تاباداد بایستاد و بانتظار او ہمہ شب برون میبارید چون بانگ نماز گفتند پنداشت کہ بانگ خفتنست چون روز شد دانست کہ ہمہ شب مستغرق حال معشوق بود بانتظار تاباداد با خود گفت شرمست باد لے سپر مبارک کہ شبے چنین مبارک تار و زبجت ہوائے نفس بر پائے بودی و اگر امام در نماز بودے و سورتے در از خواندے دیوانہ شدی و فریاد و نفیر از نہاد و اثر و ن توبر آمدے در حال در و بدل او فراز آمد توبہ کرد و بعبادت مشغول شد تا بدرجہ رسید کہ مادرش روزے در باغ شد اورا دیدنختہ در سایہ گلبنے و مارے شاخ نرگس در دھان گرفتہ و کس ازوے میراند آنگاہ از مروج حلت کرد و در بغداد مدتے در صحبت مشایخ بود بکہ رفت و مدتے مجاور شد باز بحر آمد

اہل مروءت و تولا کردند و بدو گروہ شدند و یک نیمہ طریق فقہ سے سپردند و دیگر گروہ اہل حدیث و راویان اخبار بودند و باہر دو در موافقت چنان بود کہ اورا رضی الفریقین گفتندے حکم موافقتش تاہر یکے از ایشان و ہر دو فریق در دے دعویٰ کردندے و او آنجا دور باط کر دیکنے بخت اہل حدیث دیکنے از برائے اہل رائے پس بجاز رفت و حج کرد و نقل ست کہ یکسال حج کردے و یکسال غزو و یکسال تجارت و منفعت آن بر اصحاب تفرقہ کرد و در ویشا را خرم دادے و استخوان خرما بشمردے و ہر کہ بیشتر خوردے بہر استخوانے در دے داوے نقل ست کہ وقتے بابدخو ہمراہ شد چون از وجد اللہ عبداللہ بگریست گفتند چرا میگری گفت آن بیچارہ رفت و آن خوئے بدہمچنان با وے نقل ست کہ یکبار در باد یہ میرفت براشترے نشستہ بدرویشے رسید گفت اے درویش ما تو انگر انیم مارا خواندہ اند شما کجا میروید کہ طفیلی اید درویش گفت چون میزبان کریم بود طفیلی را بہتر دارد اگر شمار بخانہ خود خواندہ مارا پیش خود خواند عبداللہ گفت از ما تو انگران و ام خواست درویش گفت اگر از شما وام خواست ہم برائے ما خواست عبداللہ شرم زدہ شد و گفت راست میگوئی نقل ست کہ در تقوے بحدے بود کہ یکبار بمنزلے فرو آمد و اسپے گرانمایہ داشت و بنماز مشغول گشت اسپ در زرع یکے رفت چون آن جال بدید اسپ ہمانجا بگذاشت و پیادہ برفت و وقتے از مرویشام رفت بخت قلمے کہ از کسے خواستہ بود و باز ندادہ بود تا باز رسانید نقل ست کہ روزے میگذشت نابینائے را گفت عبداللہ بن مبارک مے آید ہر چہ مے بایدت بخواہ نابینا گفت توقف کن یا عبداللہ عبداللہ بایستا و گفت دعا کن تاحق تعالی چشم مہن باز دید عبداللہ سر در پیش افکند و دعا کرد در حال بینا شد نقل ست کہ روزے در دہہ ذی الحجہ بصرہ شد و از آرزوئے حج میسوخت گفت آنجا نیستم بارے اعمال ایشان بجائے آورم کہ ہر کہ متابعت ایشان کند در ان اعمال کہ ناخن نہ چنید و موئے حلق نکنید و را ثواب حاجیان نصیب بود در ان میان پیرز نے بیامد پشت و قوام شدہ عصائے در دست گفت یا عبداللہ مگر آرزوئے حج داری گفت آری پس گفت اے عبداللہ مرا برائے تو فرستادہ اند با من ہمراہ شو تا ترا بعرفات برم عبداللہ گفت با خود گفتم کہ سہ روز دیگر ماندہ است مرا چون بعرفات رساند پیرزن گفت کہ یکہ سنت نماز با مدا و بسنجاب گذاردہ باشد و فریضہ بربل جحون و آفتاب بر آمدن بمرو با و ہمراہی توان کرد گفتم بسم اللہ پای در راہ نہادیم و بر چند آب عظیم بگذشتیم کہ بکشتی دشوار توان گذشت بہر آب کہ میرسیدیم مرا گفتے چشم بر ہم نہ چون چشم بر ہم نہادے خود را در ان نیمہ آب دیدے تا مرا بعرفات رسانید چون حج بگذار دیم و از طواف و سعی و عمرہ فارغ شدیم و طواف و داع آوردیم

پیرزن گفت بیا کہ مرا پسریست کہ چند گاہست تا بریاضت در غارست تا اورا بہ بنیم آنجا رفتم جوانی دیدم زرد
 روے وضعیف و نورانی چون مادر را بدید در پائے وے افتاد و روے در کف پائے او مالید گفت دامنم کہ بخود
 نیامده خدایت فرستاد تا مرا تہمین کنی کہ رفتن من نزدیکست پیرزن گفت یا عبد اللہ اینجا مقام کنی تا اورا
 دفن کنی پس در حال آن جوان وفات کرد اورا دفن کردیم بعد ازان پیرزن گفت من هیچ کار ندارم باقی عمر
 بر سر گور وے خواہم بود تو اے عبد اللہ برو سال دیگر چون باز آئی مرا نہ بینی و مرا بدعا یاد داری نقل
 است کہ عبد اللہ یک سال انسج فارغ شدہ و در حرم ساعتی در خواب شد خواب دید کہ دو فرشتہ از
 آسمان فرود آمدند یکے از دیگرے پرسید کہ امسال چند خلق بچ آمدہ اند جواب داد کہ ششصد ہزار گفت
 حج چند کس قبول کردند گفت ازان سچکس قبول نکردند عبد اللہ گفت چون این بشنیدم اضطرابے در من پیدا
 آمد گفتم این ہمہ خلایق از اطراف و اکناف جہان با چندین رنج و تعب من کل فج عمیق از راہ ہائے دور آمدہ
 اند و بیا بانہا قطع کردہ این ہمہ ضایع گرد پس آن فرشتہ گفت کہ در دمشق کفشگریست کہ نام او علی بن الموفق
 و افنجچ نامہ است اما حج او قبول است و این ہمہ خلق را بد و بخشیدند چون این بشنیدم از خواب درآمد و
 گفتم بدمشق باید شد و آن شخص را زیارت باید کرد چون بدمشق رفتم و خانہ او طلبیدم و آواز دادم شخصے آمد
 گفتم نام تو چیست گفت علی بن الموفق گفتم مرا با تو سخنیت گفت بگوے گفتم تو چہ کار کنی گفت پارہ دوزی کنم
 پس این واقعہ با او بگفتم گفت نام تو چیست گفتم عبد اللہ بن المبارک نعرہ بز و بیفتاد و از ہوش برفت چون باینہوش
 آمد گفتم مرا از کار خود خبرے دہ گفت سی سال بود تا مرا آرزوے حج بود و از پارہ دوزی سیصد درم جمع
 کردم و امسال عزم حج کردم تا روزے سر پوشیدہ کہ در خانہ من است حاملہ بود مگر از خانہ ہم سایہ بوے طعام مے آمد
 مرا گفت برو پارہ طعام از ہم سایہ بستان برفتم گفت ہفت شب باروز بود کہ اطفال من سبچ نخوردہ بودند امر فرخے
 مردہ را دیدم پارہ از وجہا کردم و طعام ساختم بر شما حلال نبود چون این بشنیدم آتشے در جان من افتاد سیصد
 درم برداشتم و بدو دادم و گفتم نفقہ اطفال کن کہ حج ما اینست عبد اللہ گفت صدق الملك فی الرؤیا
 صدق الملك فی الحکم والقضاء نقل است کہ عبد اللہ غلامے مکاتب داشت یکے عبد اللہ را گفت
 این غلام نباشی میکنم و سیم تو میدہد عبد اللہ غمگین شد شبے در عقب او برفت تا بگورستان رسید و
 سر گورے باز کرد و در آنجا محرابے بود آنجا نماز ایستاد عبد اللہ از دور آن میدید آہستہ بہ نزدیک او شد غلام
 را دید پلا سے پوشیدہ و غلے برگردن نہادہ و روے در خاک مے مالید و زاری میکرد عبد اللہ چون آن بدید

آہستہ بازپس آمد و گریان شد و در گوشہ نشست و غلام تا صبح در آنجا بماند پس برآمد و سرگور را بپوشانید و در مسجد
 شد و نماز بامداد گذارد و گفت الہی روز آمد و خداوند مجازی از من درم خواهد مایہ وہ مفلسان توئی بدہ از آنجا کہ
 تو دانی در حال نورے از ہوا پدید آمد و یکدرم سیم بردست غلام نشست عبداللہ را طاقت نماند برخواست
 و سر غلام را در کنار گرفت و مے بوسید و میگفت کہ ہزار جان خواجہ فدائے چنین غلام باد کاشکے خواجہ تو بودی و من
 غلام پس غلام چون این حال بدید گفت الہی پردہ من دریدہ گشت و از من آشکارا شد و دنیا مرا راحت نماند
 بعزت خود کہ مرا فتنہ نگردانی و جان من برداری ہنوز سرش در کنار عبداللہ بود کہ جان بداد عبداللہ اورا با ہمسایان
 پلاس در ہمان گور دفن کرد ہمان شب پیغمبر اعلیہ الصلوٰۃ والسلام بخواب دید با او ابراہیم خلیل اللہ علیہ السلام کہ مے
 آمد نہ ہر یکے بر برائے گفت ندیا عبداللہ چرا آمد و دست مارا و محبوب خدای را با پلاس دفن کردی نقل است کہ عبداللہ
 روزے با کوکہ تمام از مسجد بیرون آمد و میرفت علوی بچہ گفت اے ہند و زادہ اینچہ کار و بار است من فرزند رسول
 اللہ ام روزے درفش زخم تا قوت بدست آورم و تو با چندین کوکہ و قاعدہ عبداللہ گفت از آنکہ من آن میکنم
 کہ جد تو کردہ است و فرمودہ و تو آن نمیکنی و نیز گویند کہ گفت اے سید زادہ ترا پدرے بود و مرا پدرے
 و پدر تو مصطفی بود علیہ الصلوٰۃ والسلام و پدر من بے راہ و از پدر تو علم میراث ماند و من میراث پدر تو گرفتم
 و عزیز شدم و تو میراث پدر من گرفتی و خوار شدی آن شب عبداللہ رسول اللہ صلوٰۃ اللہ و سلامہ علیہ را بخواب
 دید متغیر شدہ گفت یا رسول اللہ سبب تغیر چیست گفت اے نکتہ بر فرزند ما گیری عبداللہ بیدار شد و طلب
 آن علوی کرد تا عذر خواہد علوی بچہ نیز ہمان شب پیغمبر اعلیہ الصلوٰۃ والسلام را بخواب دید کہ وے را گفت اگر
 چنان بودی تو کہ مے بایستے او ترا این کلمہ نتوانستے گفت علوی بچہ چون بیدار شد عزم خدمت عبداللہ کرد
 کہ عذر خواہد در راہ بہم رسیدند و ماجرا در میان نہادند و توبہ کردند نقل است کہ سہل بن عبداللہ پیوستہ
 پیش عبداللہ مے آمد روزے بیرون آمد و گفت دیگر بدرس تو نخواہم آمد کہ امروز کنیزکان تو بر بام آمدند و مرا بخود
 خواندند و گفتند سہل من سہل من چرا ایشانرا ادب نکنی عبداللہ گفت یا اصحاب حاضر شوید تا نماز جنازہ سہل
 بکنیم در حال سہل وفات کرد و بروے نماز کردند پس گفتند یا شیخ ترا چون معلوم شد گفت آن جوان بودند کہ اورا مے
 خواندند و مرا ہیچ کنیز نک نیست نقل است کہ از و پرسیدند کہ تو از عجایب چہ دیدی گفت راہے دیدم از مجاہدہ ضعیف
 شدہ پرسیدم کہ راہ بخدا چندست و چسیت گفت اورا بدانی و راہ بدو ہم بدانی و من چون پرستم آنرا کہ نشناسم
 و تو عاصی شوی در آنکہ اورا مے شناسی یعنی معرفت خوف اقتضا کند و ترا خوف نے ہیتم و کفر جہل اقتضا کند

و خود را از خوف بگذاختہ سخن او مرا پند شد و از بسیار ناکردنی باز داشت نقل است کہ گفت یکبار بعرفہ بودم بشہر روم و خلقے بسیار دیدم کہ جمع شدہ یکے را بر عتابین کشیدہ بودند و میگفتند اگر ذرہ تقصیر کنی خصمت بت بزرگ باد سخت زن و کم زن و آن بیچارہ در رنج تمام بودہ و آہ میکرد پرسیدم کہ کارے بدین عظیمی و خوبی بدین سختی کہ میخوری و آہ نمیکنی سبب چیست گفت جرے عظیم از من وجود آمد و در ملت ماستے است کہ تا کسے از ہر جہ دارد پاک نشود نام بت بزرگ بر زبان نیارد اکنون تو مسلمانی مینمایی بدانکہ من در میان دو پلہ تر از و نام بت بزرگ بردہ ام این جزائے آنست عبداللہ گفت در ملت ما بارے نیست کہ ہر کہہ اورا شناسد اورا یاد نتواند کرد کہ الخیر من عرف اللہ کل لسانہ نقل است کہ یکبار بغزو رفتہ بود و با کافرے جنگ میکرد وقت نماز درآمد از کافر مہلت خواست و نماز کرد چون وقت نماز کافر شد کافر از و مہلت خواست چون روئے بہ بت آور و عبداللہ گفت این ساعت بروے ظفر یافتم بانیغے کشیدہ بسر اورفت تا اورا بکشد آوازے شنید یا عبداللہ اوفوا بالعہد انکم العہد کان مسؤلاً از و قاعد خواہند پرسید عبداللہ بگریست کافر سر بر آور و عبداللہ را دید بانیغے کشیدہ گریان شد گفت ترا چہ افتاد عبداللہ حال باز گفت کہ از برائے تو با من عتابے چنین رفت کافر غرہ بزد و گفت ناجوانمردی بود در چنین خدائے طاغی و عاصی گشتن کہ با دوست از برائے دشمن عتاب کند مسلمان شد و عزیز گشت در راہ دین نقل است کہ گفت در مکہ جوآنے صاحب جمال دیدم کہ قصد کرد تا در کعبہ رود ناگاہ بیفتاد و بیہوش گشت در پیش اورفتم در حال شہادت آورد اورا گفتم اے جوآن ترا چہ افتاد گفت من ترسا بودم خواستم تا بہ تلبیس خویشتن را در کعبہ اندازم تا جمال کعبہ بہ بینم ہفتے آواز داد کہ تدخل بیت الحبيب في قلبك معاداة الحبيب چون رواداری کہ در خانہ دوست آئی و دلے پر دشمنی دوست نقل است کہ زستان سرد بود و در بازار نیشاپور میرفت غلامے دید با یک پیرہن کہ از سر ماسیلر زید گفت چرا با خواجہ نگونی تا از بہر توجہ بخر و گفت چگویم کہ او خودمے بیند و میداند عبداللہ را وقت خوش گشت نعرہ بزد و بیفتاد پس گفت طریقت ازین غلام آموزید نقل است کہ وقتے عبداللہ را مصیبتے رسید خلقے بتقریت اورفتند گبرے نیز برفت با عبداللہ گفت خردمند آن بود کہ چون مصیبتے بوسے رسد و زخمت آن کند کہ جاہل بعد از سہ روز خوابد کہ عبداللہ گفت این سخن بنویسد کہ حکمت است نقل است کہ از دپرسیدند کہ کدام خصلت و آدمی نافع تر گفت عقل وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود گفت برادرے شفق کہ مشورت با او کند گفتند اگر نبود گفت ناشی وائتم گفتند اگر نبود گفت مرگ عاجل و گفت ہر کہ ادب آسان گیر و خلل در سنتہائے او پیدا آید و اورا از فرائض

محروم گرداند و ہر کہ فرایض آسان گیر و از معرفتش محروم گرداند و ہر کہ از معرفت محروم بود دانی کہ حالش چون بود
گفتند چون درویشان دنیا این باشند درویشان حق چگونه باشند و گفت دل دوستان حق ہرگز ساکن
نشود یعنی دائمًا طالب بود کہ ہر کہ بایستاد مقام خود پدید کرد و گفت ما باند کے ادب محتاج تریم از بسیاری
علم و گفت ادب اکنون مطلقید کہ مردان ادیب رفتند و گفت مردان سخن بسیار گفتہ اند و ادب و نزدیک
من ادب شناختن نفس است و گفت سخاوت کردن از انچه در دست مردانست فاضلتر از بذل کردن آنچہ در
دست است و گفت ہر کہ یکدم بخداوند باز دہد دوست تر وارم از آنکہ ہزار درم صدقہ کند و ہر کہ پیشینے
از حرام بگیرد متوکل نبود و گفت توکل آن نیست کہ تو از نفس خود توکل بینی توکل آنست کہ خدائے عزوجل از تو
توکل داند و گفت کسب کردن مانع نبود از تقویٰ و توکل و این ہر دو عبارت بود در کسب و گفت اگر کسے قوی
کسب کند شاید کہ اگر بیمار شود نفقہ کند و اگر بمیرد کفن سازد و گفت پیچ چیز نیست در آدمی کہ ذل کسب نکشید
است و گفت مروت خرسندی بہ از مروت دادن و گفت زہد ایمنی بود بخدا و تعالیٰ و دوستی درویشی و گفت ہر کہ
طعم بندگی نخشید اورا ہرگز ذوق نبود و گفت کسیکہ اورا خیال و فرزندانست و ایشانرا در صلاح دارد و
بشب از خواب در آید و کودکا زار بہنہ بیند جامہ برایشان افکند آن عمل اورا از غزو فاضلتر و گفت ہر کہ قدر او
پیش خلق بزرگتر بود او خود را باید کہ در نفس خویش حقیر تر بیند گفتند داروئے دل چیست گفت دور از مردمان
بودن و گفت بر توانگران تکبر کردن و با درویشان تواضع بودن از تواضع است و گفت تواضع آنست کہ کس
کہ در دنیا بالائے تست با او تکبر کنی و با آنکہ فرو ترست تواضع کنی و گفت رجائے اصلی آنست کہ از خوف پدید آید و
خوف اصلی آنست کہ از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید و ہر جا کہ در مقدمہ آن خوف نبود
زود بود کہ آنکس ایمن و ساکن شود و گفت آنچہ خوف انگیزد تا در دل قرار گیرد دوام مراقبت بود در نہان و
آشکارا و گفتند کہ وقتے پیش او حدیث غیبت میرفت گفت اگر من غیبت کنم مادر و پدر خود را غیبت کنم کہ ایشان
باحسان من اولتر اند **نقل** است کہ روزے جوانے بیاید و در پائے عبد اللہ افتاد و زار بگریست و گفت گناہ
کردہ ام کہ از شرم نمیتوانم گفت عبد اللہ گفت بگوئے تا چہ کردہ گفت زنا کردہ ام شیخ گفت رسیدم کہ بگریست
کردہ مردے از وصیتے خواست گفت خدایا نگاہدار مرد گفت تفسیر این چیست گفت ہمیشہ چنان باشی کہ
گوئی خدائے را عزوجل مے بینی **نقل** است کہ در حال حیوۃ خود ہمہ مال خود بدرویشان داد و وقتے اورا مہمان
آمد و ہر چہ داشت خرج کرد و گفت مہمان فرستادہ خدائے عزوجل است زن باوے با خصومت بیرون آمد

در نیمنی گفت زنی که با من خصومت کند در خانه نشاید داشت کابین راست کرد و طلاقش داد خدا تعالی چنان حکم کرد که دخترے از مهر تراوگان مجلس آمد و سخن او خوش آمدش بجانہ رفت و از پدر درخواست کہ مرا بزنی بدو و پدر پنجاه ہزار دینار بدختر داد و دختر را بزنی بوسے داد و خواب دید کہ زنی را از بہر طلاق دادی اینک بستان تا بدانی کہ کس بر مازیان نکند نقل ست کہ وقت وفات چون کارش بنزع رسید ہمہ مال خود بدرویشان داد مریدے بر بالین او بود گفت اے شیخ سہ دختر داری و دیدہ از دنیا فرامیکنی ایشان را چیزے بگذار تدبیر ایشان چہ کردہ گفت من حدیث ایشان گفتہ ام وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ کار ساز اہل صلاح اوست و کسے را کہ سازندہ کارش او بود بہتر از انکہ عبد اللہ پس در وقت مرگ چشمہا باز کرد و میخندید و میگفت لَيْشِلْ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ سفیان ثوری را خواب دیدند گفتند خداے با تو چہ کرد گفت بیا مرید گفتند حال عبد اللہ مبارک چیست گفت او از ان جملہ است کہ روزے بحضرت حق رود والسلام

باب شانزدہم در ذکر سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ

آن تاج دین و دیانت آن شمع زہد و ہدایت آن علما را شیخ و بادشاہ آن قدارا حاجب در گاہ قطب حرکت دوری امام عالم سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ از بزرگان دین بود اورا امیر المؤمنین گفتندے ہرگز خلافت نکرده مقتداے بحق و صاحب قبول بود و در علوم ظاہر و باطن تطہیر داشت و از مجتہدان پنجگانہ بود و در ورع و تقویٰ بہایت رسیدہ و ادب و تواضع بغایت داشت بسیار شاہ کبار را دیدہ بود و از اول کار تا آخر از انچہ بود ذرہ برگشت چنانکہ نقل ست کہ ابراہیم اورا بخواند و گفت بیا تا سماع حدیث کنیم در حال باید ابراہیم گفت مراے بایست تا خلق اورا بیازمائیم و او از مادر با ورع آمدہ بود چنانکہ نقل ست کہ مادرش یک روز بر بام رفتہ بود و از ہمسایہ انگشتے ترشی در دامن کرد چندان سر در شکم زد کہ مادر را در خاطر آمد تا برفت و حلالے خواست و ابتدائے توبہ او آن بود کہ یک روز بغفلت پائے چپ در مسجد نہاد آوازے شنید کہ یا ثور ثوری مکن ثوری از انجہت گفتندش چون آواز شنید ہوش ازوے برفت چون با ہوش آمد محاسن خود بگرفت و طپانچہ در روئے خود میزد و میگفت چون پائے باوب در مسجد نہادی نامت از جریدہ انسان محو کرد و نہ ہوش دار تا قدم چگونہ می نہی نقل ست کہ وقتے پائے در کشت زارے نہاد آواز آمد کہ یا ثور بنگر کہ چہ عنایت بود در حق کسیکہ گامے بر خلاف بر نتواند داشت چون بظاہر بدین قدر بگیرند سخن از باطن او کہ

تواند گفت و بیست سال بر دوام شب هیچ نخفت **نقل است** که گفت هرگز حدیث پیغمبر علیہ الصلوٰۃ و السلام نشنیدم کہ آنرا کار نہ بستم و گفته اے اصحاب حدیث زکوٰۃ حدیث بدید گفتند زکوٰۃ چیست گفت آنکہ از دو بیست حدیث بہ پنج کار کند **نقل است** کہ خلیفہ عہد پیش او نماز میکرد و در نماز بحاجت خود حرکت میکرد سفیان گفت پنچین نماز نمازے بود و این نماز را فروائے قیامت در عرصات چون گوئے پلید بر رویت باز زنند خلیفہ گفت آہستہ تر گوئے سفیان گفت اگر از چہین مہمے دست بدارم در حال بول من خون گردد خلیفہ آنرا در دل گرفت و فرمود کہ وارے فرو برند و او را بردار کنند تا دیگر بچکس دلیری نکنند آنروز کہ دار میزدند سفیان سر بر کنار بزرگے نہادہ بود و پایے در کنار سفیان بن عیینہ و در خواب شدہ آن دو بزرگ را ایحال معلوم گشت با یکدیگر گفتند و او را خبر کنیم ازین حال او خود بیدار بود گفت چیست ایشان حال باز گفتند و دلنگی بسیار نمودند سفیان ثوری گفت مراد جان چہ دین آویزش نیست لیکن حق کارمے دینی گذاردن واجب است پس آب در چشم آورد و گفت بار خدایا ایشانرا بگیر گرفتہ عظیم در حال خلیفہ بخت بود و ارکان دولت بر حواشی طراقتے دران سرے افتاد و خلیفہ بارکان دولت بیکبار بر زمین فرو شدند آن دو بزرگ گفتند دعائے بدین تجاہلی و بدین تعجیل ندیدم سفیان گفت آرے ما آب رو خویش برین در گاہ نہ ایم **نقل است** کہ خلیفہ دیگر نشست معتقد سفیان ثوری شدہ چنان افتاد کہ سفیان بیمار شد خلیفہ را طبیبے ترسا بود سخت حاذق پیش سفیان فرستاد تا معاہجت کند چون قارورہ او بدید گفت این مردیست کہ از خوف خدا تعالی جگر او پارہ شدہ است و پارہ پارہ از مشانہ او بیرون مے آید دروینے کہ چہین مروے باشد آن دین باطل نبود در حال مسلمان شد خلیفہ گفت پنڈاشتم کہ طبیب بیالین بیمار بود خود بیمار پیش طبیب فرستادم **نقل است** کہ سفیان را در حال جوانی پشت کوز شدہ بود گفتند اے امام مسلمانان ترا هنوز وقت این نیست او جواب نہاد و از آنکہ او را از ذکر حق پروائے خلق نبودے تا روزے الحاح کردند گفت مرا استادے بود و مروے سخت بزرگ بود ناگاہ چشم باز کرد و مرا گفت اے سفیان مے بینی کہ با ما چہ میکنند پنجاہ سال است تا خلق را راہ راست مینایم و بدر گاہ حق میخوانم کنون مرا میرانند و میگویند برو کہ مارا نیشانی و گویند کہ گفت سہ استاد را خدمت کردم و علم آموختم چون کاریکہ با خر رسید جو د شد و دران وفات کرد و دیگر گبر شد و دیگر ترسا از ان ترس طراقتے از پشت من برآمد و چشم شکستہ شد **نقل است** کہ دو برہ زر کسے پیش او فرستاد و گفت بستان کہ پدرم دوست تو بود و در حلال سعی تمام داشت و از میراث او پیش تو آوردم بدست پسر خود داد و باز فرستاد و گفت دوستی من با پدرت از بہر خداے بود پسر سفیان گفت باز مے آمدم گفتم اے پدر مگر دل تو از سنگ است

مے بینی کہ عیال دارم و بیچ ندارم بر من رحمت نمیکنی سفیان گفت ای پسر ترا بیاید که نخوری و من دوستی خداوند
 بدوستی دنیا بفروشم و بقیامت در انم یکے ہدیہ پیش او آورد او قبول نکرد او گفت من ہرگز از تو حدیث نشنیدہ ام
 سفیان گفت برادرت شنیدہ است و ترسم کہ بسبب مال تو دل من مشفق تر بود از دیگران و این میل بود و ہرگز از
 کسے چیزے نکرختے روزے با یکے برد خانہ محتشمے بگذشت آنکس در ان ایوان نگرست او را نہی کرد و گفت اگر شما
 در اینجا نگاہ کنید ایشان چندین اسراف میکنند پس چون نظر شما میکنند شریک باشید در ظلمہ این اسراف و اورا ہمسایہ
 وفات کردہ بود و نماز جنازہ او حاضر بود و مردمان او را نیک میگفتند کہ او مردے نیک بود گفت اگر دانستے کہ خلق
 از خوشنود اند جنازہ او حاضر نیامدے زیرا کہ تامل و مناقق نباشد خلق از خوشنود نباشند سفیان را عبادت بود کہ در
 مقصورہ جامع نشستے چون از مال سلطان مجرہ عود ساختند از اینجا بگریخت تا آن بو بوے نرسد نقل است کہ
 روزے جامہ بازگونہ پوشیدہ بود با او گفتند خواست تار است کند نکرد گفت این پیرا بن از بہر خدائے عزوجل پوشیدہ
 ام نخواہم کہ از برائے خلق بگردانم نہ بچنان بگذاشت نقل است کہ چون حماد بن سلیمان وفات کرد و او از علما
 کوفہ بود و سفیان را گفتند بر جنازہ او نماز نکنی گفت اگر نیت بودے کردے نقل است کہ جوآنے راجح فوت شدہ
 بود آہے کہ در سفیان گفت چہارج کردہ ام بتو دادم تو این آہ بمن دہ گفت دادم آن شب در خواب دید کہ او را
 گفتند سووے کردی کہ اگر ہمہ اہل عرفات قسمت کنی تو انگر شوند نقل است کہ روزے در گرامہ آمد غلامے امر و درآمد
 گفت بیرون کنید او را کہ ہرز نے یک دیوست و باہر امر دے ہرزہ دیو کہ او راے آراند در چشم مردمان
 نقل است کہ روزے نان میخورد گے آنجا بود و بیدار گفتند چہا بازن و فرزند خود نخوری گفت اگر نان بسگ
 دہم تاروز پاس میکنند تا من نماز کنم و اگر بزین و فرزند دہم از طاعتہم باز دارند روزے اصحاب را گفت
 خوش و ناخوش طعام بیش از ان نیست کہ از لب بخلق رسد اینقدر اگر خوش است و اگر ناخوش صبر کنید تا خوش
 و ناخوش نزدیک شما یکے شود کہ خیرے کہ بدین زودی بگذرد بے آن صبر توان کرد و تعظیم درویشان در مسجد او
 چون تعظیم امر بودے نقل است کہ یکبار در محملے بود و بکہ میرفت رفیقے با او بود و سفیان ہمراہ ہمہ راہ میگریست
 رفیق گفت از بیم گناہ میگری سفیان دست دراز کرد و گاہ برگے برداشت و گفت گناہ اگر چہ بسیار است اما گناہ
 من در حضرت حق و در جنب ظلال رحمت و سعت لطف حق اندازہ گاہ برگے ندارد از ان میترسم کہ ایمان آوردم
 تا خود ایمان ہست یا نہ گفت عارفان بجناب قدس خطاب را پس مشغول شدند قربت ایشان بفرزود و دیگران
 بعبادت مشغول شدند قربت ایشان بفرزود و دیگران بعبادت مشغول شدند حکمت ایشان باز آورد و گفت

گریه جزوست نه جزو ازان ریاست ویکے از بهر خدائے در سالے اگر یک قطره از دیدہ بیاید کہ خدایا بود بسیار
 بود و گفت اگر خلق بسیار در جائے نشسته باشند و کسی منادی کند کہ ہر کہ میداند کہ امروز تا شب خواہد ریت
 بر خیزد یک بر خیز و عجب آنکہ ہمہ خلق گویند کہ با چنان کار کہ ہمہ را در پیش ست ہر کہ مرگ را ساختہ اید بر خیزید
 یک تن بر نتواند خاست و گفت پرہیز کردن بر عمل سخت تر از عمل و بسے بود کہ مرد عمل نیک میکند تا وقتیکہ از اردیوان
 علانیہ نویسند پس بعد ازان بدان چندان فخر کنند و چندان ازان باز گوید کہ از اردیوان ریا نویسند و گفت چون
 درویش گرد تو انگہ گرد و بد آنکہ مرانی ست و چون گرد و سلطان گرد و بد آنکہ در دست و گفت زاہد آنست کہ در دنیا
 زہد خود بفعل مے آرد و بے زہد آنست کہ زہد او بزبان بود و گفت زہد در دنیا نہ پلاس پوشیدن ست و نہ نان
 جوین خوردنست لیکن دل در دنیا نابستن ست و اہل کوتاہ کردن و گفت اگر نزدیک حق شومی با بسیاری
 گناہ گناہے کہ میان تو و خدائے بود آسان تر از آنکہ میان تو و بندگان او و گفت این روزگارے ست کہ
 خاموشی شاید زمان السکوت و لزوم البیوت و یکے گفت اگر در گوشہ نشینم از کسب کردن چکوئی گفت
 از خدائے ترس کہ بیج ترسگار را ندیدم کہ بکسب محتاج شد و گفت آدمی را بہتر از مورائے نیست کہ در آنجا
 گریزد و خود را ناپدید کند کہ سلف کراہیت داشتہ اند کہ جامہ انگشت نمائے پوشند یا در کنگلی یا در نوی بلکہ چنان
 مے باید کہ حدیث آن نکند نہی عن الشہرتین و گفت بیج ندانم اہل روزگار را بسلامت تر از خواب و گفت
 بہترین سلطان آنست کہ با اہل علم نشیند و از ایشان علم آموزد و بہترین علما آنکہ با سلاطین نشیند و گفت
 نخست عبادتے خلوتست آنگاہ طلب علم آنگاہ بر علم عمل کردن آنگاہ نشر آن کردن و گفت ہرگز تواضع نہ
 کردم کسے را پیش از آنکہ از و یک حرف از حکمت دیدم و گفت دنیا را بگیر از بہر تن و آخرت را بگیر از برائے
 دل و گفت اگر گناہ را کید بودے سچکس از کید آن ترست و ہر کہ خود را بر غیر خود فضل نہاد و تکبرست و گفت
 عزیزترین خلق پنج اند عالمے زاہد و فقیہ صوفی و توانگرے متواضع و درویشے شاکر و شریفے سنی و گفت ہر کہ
 در نماز خاشع نبود نماز او درست نبود و گفت ہر کہ از حرام صدقہ دہد و خیر کند همچون کسے بود کہ جامہ پلید با خون
 مے شوید و گفت خوئے نیک خشم خدائے عز و جل فرو نشاند و گفت یقین آنست کہ متہم نداری خدایا را در
 ہر چہ بتورسد و گفت سبحان اللہ آن خدائے ست کہ ما را میراند و مال مے ستاند و ما او را دوست میداریم
 و گفت اگر کسے ترا گوید نعم الرجل انت و ترا خوشتر آید از آنکہ گوید مبس الرجل انت بدانکہ تو ہنوز مرد بدی و
 پرسیدند از یقین گفت فعلے ست در دل ہر گاہ کہ یقین درست معرفت ثابت گشت یقین آنست کہ ہر چہ بتورسد

دانی کہ بحق بتو میرسد یا چنان باشی کہ وعدہ ترا چون عیان بود بلکہ بیشتر از عیان یعنی حاضر بود بلکہ ازین زیادت
بود پرسیدند کہ سید عالم علیہ الصلوٰۃ والسلام فرمود کہ خدایتعالیٰ دشمن دارد اہل خانہ را کہ دروے گوشت بسیار
خورند گفت اہل غیبت را گفتہ است کہ گوشت مسلمانان را خورد مردار و گفت حاتم اصم را کہ ترا چہ سار
سخن گویم کہ آن از جہل ست یکے ملامت کردن مردمان را از نادیدن قناست و نادیدن قضا کا فریست
دوم حسد بردن بر برادر مسلمان از نادیدن قسمت ست و نادیدن قسمت از کا فریست سوم مال حرام جمع
کردن از نادیدن شمار قیامت ست و نادیدن شمار قیامت از کا فریست چہارم ایمن بودن از وعید
حق تعالیٰ و امید داشتن بوعده حق این ہمہ کا فریست **نقل** ست کہ چون یکے از شاگردان سفیان بسفر شد
گفتے اگر جائے مرگ ہمیں از بہر من بخزید چون اجلس نزدیک آمد بگریست و گفت مرگ بارز و خوشترم اکنون
بدیدم مرگ سخت ست کاشکے ہمہ سفر چنان بودے کہ بعضائے در کوہے راست آمدے ولیکن القدوم علی اللہ
ستندید نزدیک خدائے عزوجل شدن آسان نیست و ہر گاہ کہ سخن مرگ و استیلائے اوشنیدے چند روز از
خود بشدے و بہر کہ رسیدے گفتے استعد للموت قبل نزولہ ساختہ باش مرگ را پیش از آنکہ ترا بگیرد از
مرگ چنین مے ترسید و بارز و میخواست و در آن وقت یارانش میگفتند خوشتر بادا بہشت و اوسرے
جنبا نید کہ چہ میگویند بہشت ہرگز بہن رسد یا بخون من کسے دہند پس بیماری او در بصرہ افتاد امیر بصرہ او را طلب
کرد در سوزگاہے یافتند کہ رنج شکم داشت و از عبادت یکدم نئے آسود آن شب حساب کرد و ثقت بار برخواستہ
بود و وضو میساخت و در نماز میرفت بازش حاجت آمدے گفتند آخر وضو مساز گفت مے خواہم کہ چون
عزرائیل بیاید پاک باشم نہ نجس کہ پلید بجانب حضرت روئے نتوان نہاد عبد اللہ مہدی گفت کہ سفیان
ثوری گفت روئے من بر زمین نہ کہ اجل من نزدیک آمد و ریش بر زمین نہادم و بیرون آدم تا جمع را
خبر کنم چون باز آدم اصحاب جملہ حاضر بودند گفتہ شمارا کہ خبر کردند گفت مادر خواب دیدیم کہ جنازہ سفیان
حاضر شوید مردمان درآمدند و حال بروئے تنگ شدہ بود دست در زیر بالش کرد و ہمیانے ہزار وینار بیرون آورد
و گفت صدقہ کنید گفتند سبحان اللہ سفیان پوشتہ گفتے کہ دنیا را نباید گرفت و چندین زردہشت سفیان گفت
این پاسبان دین من بود و دین خود را بدین توانستم نگاہداشت کہ ابلیس را ازین سبب دست بر من نبود
کہ اگر گفتے امروز چہ خوری و چہ پوشی گفتہم اینک زروا اگر گفتے کفن نداری گفتے اینک زرو و سواس اورا
از خود دفع کردم ہر چند مرا بدین حاجت نبود پس کلمہ شہادت بگفت و جان تسلیم کرد و گویند وارثے بود او

در بخارا و بمر و علمائے بخارا آن مال نگاهداشتند سفیان را خبر شد عزم بخارا کرد اهل بخارا تائب آب استقبال کردند و او را با عزازے تمام در شهر بردند و سفیان هر ده ساله بود و آن زربد و داوند آن زر نگاه میداشت تا از کسے چیزی نباید خواست تا یقین شد که وفات خواهد کرد بصدقه داد و آن شب که او را وفات رسید آوازے شنید که مات الوریع مات الوریع پس او را بخواب دیدند گفتند چون صبر کردی تو با وحشت و تنهایی گو گفت گور من مرغزارے از مرغزار مائے بهشت است دیگرے بخواب دید پرسید که خدایتعالی با تو چه کرد گفت یک قدم بر صراط نهادم و دیگرے در بهشت و دیگرے او را بخواب دید که در بهشت از درختی بدرختی میرید پرسید که این بچه یافتی گفت بوریع نقل است که از شفقت که بر خلق خداے داشت روزے در بازار مرغکے دید قفس که فریاد میکرد و می طپید و او را بخرد و آزاد کرد مرغک هر شب بخانه سفیان آمدے سفیان هم شب نماز کردے و آن مرغک نظاره میکردے و گاه گاه بروے می نشستے چون سفیان را بجاک میبردند آن مرغک خود را بر جنازه او می زد و فریاد میکرد و خلق بهائے مائے میگریستند چون شیخ را دفن کردند مرغک خود را بران خاک میزد تا از گور آواز آمد که حق تعالی سفیان را بیا مزید بسبب شفقتی که بر خلق داشت و الحمد لله رب العالمین

باب هفدهم در ذکر شقیق بلخی رحمت الله علیه

آن متوکل ابرار آن متصرف اسرار آن رکن محترم آن قبله محترم آن قلاذ زاهد طریق ابوعلی شقیق رحمه الله علیه یگانه وقت بود و شیخ زمان و در زهد و عبادت قدمے راسخ داشت و همه عمر در توکل رفت و در انواع علوم کامل بود و تصانیف بسیار داشت در فنون علوم و استاد حاتم اصم بود و طریقت از ابراهیم اوهم گرفت و بابیاری شایخ صحبت داشت و گفت یک هزار و هفتصد استاد را شاگردی کردم و چند اشتر و کتاب حاصل کردم و دانستم که رضائے خدایتعالی در چهار چیز است یکے امن در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت شیطان چهارم ساختن مرگ و سبب توبه او آن بود که بترکستان شد تجارت و بنظاره بتخانه رفت بت پرستے را دید که بت مے پرستید و زاری میکرد شقیق گفت آفریدگار نیست ترا زنده و عالم و قادر او را پرست و شرم دار و بت پرست که از و بیچ نیاید گفت اگر چنین است که تو میگوئی قادر نیست که ترا در شهر تو روزی دهد که ترا اینجا بیاورد آمد شقیق ازین بیدار شد و روے ببلخ نهاد گبرے با او همراه شد با شقیق گفت در چه کاری گفت در بازار گانی گفت اگر از پس روزی میدوی که ترا نقد نکرده اند این را عمر ضایع کردن گویند و اگر از پس روزی

میروی کہ ترا تقدیر کردہ اند مرو کہ خود بتور سد شقیق چون این بشنید نیک بیدار شد و دنیا بردش سرگشت
پس بلخ باز آمد جماعتی دوستان بروے جمع شدند کہ او بغایت جوانمرد و اکثر اوقات بابر نایان بود و علی
بن عیسی بن ہامان امیر بلخ بود اورا سگے گم شدہ ہمسایہ شقیق را بگرفتند کہ سگ تو داری و میر بخانیند او
التجایہ شقیق کہ شقیق پیش امیر شد و گفت تا سہ روز دیگر سگ را بتو باز رسانم اورا خلاص دہ اورا خلاص داد
بعد از سہ روز شخصے آن سگ را یافتہ بود اندیشہ کرد کہ این سگ را پیش شقیق باید برد کہ مردے جوانمردست
مرا چیرے دہد پیش شقیق آورد شقیق پیش امیر برد و بجلی از دنیا اعراض کرد **نقل ست** کہ در بلخ قحط
عظیم بود چنانکہ مردم یکدیگر را میخوردند غلامے را در بازار دید شادان و خندان گفت اے غلام چہ جائے
خرمی و شادی ست نہ بینی کہ خلق از گرسنگی چگونہ اند غلام گفت مرا چہ پاک کہ من بندہ کسے ام کہ ویرا کی
ست خاصہ و چندین غلہ دار در مرا گرسنہ و ضایع گذارد شقیق آنجا از دست برفت گفت الہی آن غلام بخواب
کہ چنین انبازی دارد شادست تو مالک الملوکی و روزی پذیرفتہ ما چرا اندوہ خوریم در حال از شغل دنیا رجوع
نمود و توبہ نصوح کرد و روئے بدرگاہ حق نہاد و در توکل بحکمال رسید پیوستہ گفتے من شاگرد غلامے ام
نقل ست کہ حاتم صم گفت یا شقیق بغزار فتم روزے صعب بود و موصاف میکردند چنانکہ جز سر نیزہ نمے توانست
دیدن و تیر در ہوا میرفت شقیق مرا گفت یا حاتم خود را چون مے بینی مگر تو پنداری دوش ست کہ بازن خود
در جامہ خواب بودی پس درآمد و او پیش ہر دو صفت نجفت و خرقة را بالین کرد از اعتمادے کہ بر حق داشت
در میان چنان دشمنان بسر برد **نقل ست** کہ روزے مجلس میداشت آوازہ در شہر افتاد کہ کافر
آمد شقیق بیرون دوید و کافرازا ہزیمت کرد و باز آمد مریدے گلے چند پیش سجادہ شیخ نہاد آنرا مے بوند
جاہے آنرا دید گفت لشکر برد شہرست و امام مسلمانان گلے بوند شیخ گفت منافقان ہمہ گل بوندین
ببند پیچ لشکر شکستن نہ ببند **نقل ست** کہ روزے میرفت بیگانہ اورا دید گفت اے شقیق شرم نداری
کہ دعویٰ حاصل میکنی و چنین سخن گوئی این سخن بدان ماند کہ ہر کہ اورا پرستد و ایمان آرد از بہر روزی دادن
نعمت پرست ست پس شقیق یا را از اگفت این سخن بنویسد کہ او میگوید بیگانہ گفت چون تو مردے
سخن چون منے نویسد گفت آرے ما چون گوہر یا بیم اگر چہ در نجاست افتادہ باشد بر گیریم و پاک کنیم بیگانہ
گفت اسلام عرضہ کن کہ دین تو دین تو اضع ست و حق پذیرفتن گفت آرے رسول اللہ علیہ الصلوٰۃ و السلام و حجۃ
گفت الحکمۃ ضالۃ المؤمن فاطلہا و لو کان عند الکافر **نقل ست** کہ شقیق در سمرقند سخن میگفت

روے بقوم آورد و گفت اے قوم اگر مردہ اید گورستان و اگر کودکید بد بیرستان و اگر دیوانہ اید بیمارستان
و اگر کافر اید کافرستان اگر بندہ اید داد مسلمانان از خود بایستند اے مخلوق پرستان یکے شفیق را گفت مردمان
ترا ملامت میکنند که از دست رنج مردمان بخوری بیایمان ترا جزا کنم گفت اگر ترا پنج عیب نبودے چنین کروے
یکے آنکہ خزانه تو کم گردد و دوم اسکان آن باشد کہ دزد و بزدل و سوم تواند بود کہ پشیمان گردی چہارم آنکہ اگر عیب در من ببینی
جزا از من باز گیری پنجم روا بود کہ ترا اجل در رسد و من بے برگ مانم اما مرا خداوندے هست کہ ازین ہمہ علیہا کہ گفتم منہ
و پاکست نقل است کہ یکے پیش آمد و گفت میخواہم کہ حج و عمرہ شفیق گفت تو شہ راہ پست گفت چہا چیز یکے آنکہ بچکس
را بروزی خویش نزدیکتر از خود نئی نیم و بچکس را از روزی خود دورتر از غیر خود نئی نیم و قضائے خداے عظیم
کہ با من مے آید ہر جائیکہ باشم و چنانم کہ در حال کہ باشم میدانم کہ خدائے عزوجل و اناترست بحال من از من شفیق
گفت حسنت نیکو زاد است کہ داری مبارکباد ترا نقل است کہ چون شفیق قصد کعبہ کرد و بغداد رسید ہارون الرشید
اورا بخواند چون شفیق بنزد ہارون آمد ہارون گفت تو شفیق زاہدی گفت شفیق منم اما زاہد نیستم ہارون گفت
مرا پندے وہ گفت ہوش دار کہ حق تعالی ترا بجائے صدیق نشانده است از تو صدق طلب کند و بجائے فاروق
نشانده است از تو فرق خواہد میان حق و باطل و بجائے ذوالنورین نشانده است از تو جواد کرم خواہد چنانکہ از و
و بجائے مرتضیٰ نشانده است از تو علم و عدل خواہد گفت زیادت کن گفت خدایتعالے را سرانیت کہ آنرا دوزخ
گویند ترا دربان آن کردہ و سہ چیز بتو داده مال و شمشیر و تازیانہ و گفتمہ است کہ خلق را بدین سہ چیز از دوزخ بازدا
ہر حاجتمند کہ پیش تو آید مال از و دریغ مدار و ہر کہ فرمان حق تعالی خلاف کند بدین تازیانہ اورا ادب کن و ہر کہ
کسے را بکشد بدین شمشیر قصاص کن بدستوری خویشان وے و اگر اینہا نکنی پیشتر و دوزخیان تو باشی ہارون
گفت زیادت کن گفت تو چشمہ و اعمال جو بہا اگر چشمہ روشن بود تیرگی جو بہا زیاں ندارد اما اگر چشمہ تاریک بود
بروشنی جوے سبچ امید نبود گفت زیادت کن گفت اگر در بیابان تشنہ شوی چنانکہ بہلاک نزدیک باشی آست
شربتے آب یابی بچند بخری گفت بہر چند کہ خواہد گفت اگر نفروشد الا بہ نیمہ ملک گفت بدہم گفت اگر تو آن آب
بخوری و بول تو بند شود و از تو بیرون نیاید چنانکہ بیم ہلاکت بود یکے گوید من ترا علاج کنم اما نیمہ ملک بتاخم
چکنی گفت بدہم گفت پس چہ نازی ملکے کہ قیمتش شربتے آب باشد کہ بخوری و از تو بیرون نیاید ہارون بگریست
و اورا باعز از تمام بازگردانید پس شفیق بکہ شد و انجام مردمان جمع شدند گفت اینجا روزی جستن جہلست و کار
کردن از بہر روزی حرام و ابراہیم و ہم بوی افتاد شفیق گفت اے ابراہیم چون میکنی در کار معاش گفت اگر چیز

رسد شکر کنم و اگر رسد صبر کنم شقیق گفت سگان کوئے ما همین کنند اگر چیزی رسد مراعات کنند و دم جنبانند و اگر
 رسد صبر کنند ابراهیم گفت شما چه کنید گفت اگر بار چیزی رسد ایشا کنیم و اگر رسد شکر کنیم ابراهیم برخاست و سر او پیوست
 و قال انت الاستاد و الله چون از مکہ بغداد آمد مجلس گفت و سخن او بیشتر در توکل بود در اثنائے سخن گفت در باب و
 فروشم چهار دانگ سیم و اتم در حبیب همچنان دارم جوانے برخاست و گفت آنجا که آن چهار دانگ در حبیب
 مے نهادی خدای حاضر نبوده آن ساعت اعتماد بر خدای نمانده بود شقیق متغیر شد و بدان اقرار کرد و گفت
 راست میگوئی و از منبر فرو آمد نقل است که پیرے پیش وے آمد و گفت گناه بسیار کردم میخواهم که توبه
 کنم گفت دیر آمدی پیر گفت زود آدم هر که پیش از مرگ آید زود آمده باشد شقیق گفت نیک آمدی نیک گفتی
 و گفت بخواب دیدم که گفتند هر که بخدای اعتماد کند بروزی خویش خویشتن نیک او را زیادت شود و تن او سخی
 گردد و در طاعتش و سواش نبود و گفت هر که در مصیبت خزع کند همچنانست که نیزه برگرفته است و با خدای جنگ
 میکند و گفت اهل طاعت خوف است و رجا و محبت و گفت علامت خوف ترک محارم است و علامت رجا
 طاعت دائم و علامت محبت شوق و انابت و گفت هر که با او سه چیز نبود از دوزخ نجات نیابد امن و خوف و
 انتظار و گفت بنده خائف آنست که او را خوفی است در آنچه گذشت از حیات تا چون گذشت و خوفی
 است که نمیداند تا بعد ازین چه فرمان خواهد آمد و گفت عبادت ده جو دست نه جز و گریختن از خلق و یک جزو
 خاموشی و گفت ہلاک مردم در سه چیز است گناہ میکند بامید توبہ و توبہ نکند بامید زندگانی و توبہ ناکرده بماند بامید
 رحمت پس چنین کس هرگز توبہ نکند و گفت حق تعالی اهل طاعت را در حال مرگ زنده گرداند و اهل معصیت
 را در حال زندگانی مرده گرداند و گفت سه چیز مزین فقر است فراغت دل و سبکی حساب راحت نفس و سه چیز لازم
 توانگران است رنج تن و شغل دل و سختی حساب و گفت مرگ را ساخته باید بود که چون بیاید باز نگردد و گفت هر که را
 چیزی دہی اگر دوست واری از آنکه او را چیزی دہی پس تو دوست آخرتی و اگر نہ دوست دنیائی و گفت من هیچ
 چیز دوست ترا ز مہمان ندارم از بہر آنکہ روزی و موت و مراد و بر خدایست و من در میان آنرا هیچکس نیم و
 گفت ہر کہ از میان نعمت بہ تنگدستی افتد و دست تنگی نزدیک و بزرگ ترا ز نعمت بسیار نبود او در دو غم بزرگ
 افتادہ است یکے غم دنیا و یکے در آخرت و ہر کہ از میان نعمت در تنگی افتد و آن تنگی نزدیک او بزرگ ترا ز نعمت
 بود در دو شادی افتادہ است یکے در دنیا و یکے در آخرت گفتند سچ شناسند کہ بندہ واثق است بخدای تعالی و
 اعتماد او بخدایست عز و جل گفت بدانکہ چون او را چیزی از دنیا فوت شود آنرا غنیمت شمر و گفت اگر

خواهی که مرد را بشناسی در نگر تا بوعده خدا ایمن ترستی یا بوعده مردمان و گفت تقوی را بسبب چیز توان داشت
بفرستادن و منع کردن و سخن گفتن و گفت فرستادن دین بود یعنی آنچه فرستاده دین است و منع کردن دنیا
بود یعنی مال که بتو هدیه نستانی که دنیا بود و سخن گفتن در دین و دنیا بود و معنی آنست که آنچه فرستاده دین است
یعنی او امر بجا آوردن و منع کردن دنیا است یعنی از خواهی دور بودن و سخن گفتن بهر دو محیط است که بسبب معلوم
توان کرد که مرد در دین بیتاورد دنیا و گفت مقصد مرد عالم را رسیدن از پنج چیز که خردمند کیست و توانگر کیست و
زیرک کیست و درویش کیست و خجیل کیست هر هفت صد یک جواب دادند همه گفتند خردمند آنست که دنیا را
دوست ندارد و زیرک آنست که دنیا او را نفریبد و توانگر آنست که به قسمت خدا راضی بود و درویش
آنست که در دلش طلب زیادتى نباشد و خجیل آنست که حق مال خدا باز دارد حاتم اصم گفت از وی وصیت
خواستم بچیزى که نافع بود گفت اگر وصیت عام خواهی زبان نگهدار و هرگز سخن مگو تا جواب آن گفتار
در تر از وی خود بینی و اگر وصیت خاص خواهی نگر تا سخن نگوئی مگر خود را چنان بینی که اگر نگوئی بسوزی

باب سیزدهم در ذکر امام عظیم ابو حنیفه کوفی رحمه الله علیه

آن چراغ شرع و ملت آن شمع دین و دولت آن نعمان ثابت حقایق آن عمان جواب هر معانی و دقائق آن عارف
عالم صوفی امام جهان ابو حنیفه کوفی رحمه الله علیه صفت کسیکه همه زبانها ستوده باشد و همه ملتها مقبول که تواند
گفت ریاضت و مجاهده او و خلوت و مشاهده او نهایت نداشت و در اصول طریقت و فروع شریعت درجه رفیع
و نظری ناقد داشت و بسیار صحابه مشایخ را دیده بود چون انس بن مالک جابر بن عبد الله و عبد الله بن ابی اوفی
و ائمه بن الاسقع و عبد الله الزبیری رضی الله عنهم و با صادق رضی الله عنه صحبت داشت و استاد علم فضیل و
ابراهیم اوسیم و بشر حافی و داؤد طائی بود و آنگاه بسر روضه سید المرسلین رفت صلوات الله و سلامه علیه گفت السلام
علیک یا سید المرسلین جواب آمد و علیک السلام یا امام المسلمین و در اول کار عزیمت عزلت کرد و نقل است
که توجه بقبله حقیقی داشت و روی از خلق بگردانید صوفی پوشید تا شب بخواب دید که استخوانهای پیغامبر علیه السلام
از لحد گرد میگرد و بعضی را از بعضی اختیار میکرد و از هیبت آن بیدار شد یکی را از اصحاب ابن سیرین پرسید
گفت تو در علم پیغامبر علیه السلام و حفظ سنت او بدرجه رسی چنانکه در آن متصرف شوی صحیح از ستم جدا کنی و
یکبار دیگر پیغامبر علیه السلام بخواب دید گفت یا ابا حنیفه ترا سبب آن زنده گردانیدند تا سنت من ظاهر گردانی

قصد عزلت مکن و از برکت احتیاط او بود شعبی کہ استاد او بود پیر شدہ بود خلیفہ مجھے ساخت شعبی را بخواند و علمای
 بغداد را حاضر کرد و شرطی را فرمود ما بنام ہر خادمی ضیاع نویسند بعضی باقرار و بعضی بملک و بعضی بوقت پس نماز
 آن خط را پیش شعبی آورد کہ قاضی بود و گفت امیر المؤمنین میفرماید کہ گواہی بر آنجا نویس بنوشت جملہ فقہا
 بنوشتند پیش ابو خلیفہ آورد و گفت امیر المؤمنین میفرماید کہ گواہی بنویس گفت کہ جاست گفتند در سر گفت
 امیر المؤمنین اینجا آید یا من آنجا روم تا شہادت درست آید خادم باوے درستی کرد کہ قاضی و فقہا نوشتند
 تو فضولی میکنی ابو خلیفہ گفت لہاماً کسبت این سخن بسع خلیفہ رسید شعبی را حاضر گردانید و گفت در شہادت
 دیدار شرطت گفت بلے گفت تو پس مرا کے دیدی کہ گواہی نوشتی گفت دانستم کہ بعرفان تست لیکن
 دیدار تو توانستم خواست خلیفہ گفت این سخن از حق درست و این جواب را قضا از تو باز ستدن اولے تر
 بعد از آن منصور کہ خلیفہ بود اندیشہ کرد تا قضایکے دہد و مشاورت کرد بریکے از چہار کس کہ فحول علماء بودند
 اتفاق کردند یکے ابو خلیفہ و دوم سفیان و سوم شرح و چہارم مسعر بن خرام ہر چہار را طلب کردند در راہ
 کہ مے آمدند ابو خلیفہ رحمہ اللہ گفت من در ہر یکے از شما فراتے گویم گفتند صواب باشد گفت من
 بحیلے قضا از خود دور کنم سفیان بگریزد و مسعر خود را دیوانہ سازد و شرح قاضی شود پس سفیان در
 راہ بگریخت و در کشتی پنهان شد و گفت مرا پنهان داری کہ سرم خواہند برید بتاویل این خبر کہ رسول فرمود
 کہ من جعل قاضیا فقد ذبح بغیر سکین ہر کرا قاضی گردانیدند بے کار و ش بگشتند ملاح اورا پنهان کرد
 این ہر سہ پیش منصور شدند ابو خلیفہ را گفت کہ قضا باید کرد گفت ایہا الامیر من مردے ام نہ از عرب بلکہ از مولی
 ایشان سادات عرب بکلم من راضی نشوند عجز گفت این کار بہ نسب تعلق ندارد این را علم باید ابو خلیفہ
 گفت من آن کار را نشایم و درین کہ گفتم نشایم اگر است میگویم نشایم و اگر دروغ میگویم دروغگوے قضا
 مسلمانان را نشاید و تو خلیفہ خدائی را و مادر کہ دروغگوے را خلیفہ خود کنی و اعتمد خون مسلمانان
 بروے کنی این بگفت و نجات یافت و مسعر پیش رفت دست خلیفہ بگرفت و گفت چگونہ فرزندان چگونہ
 اند منصور گفت اورا بیرون کنید کہ دیوانہ است پس شرح را گفتند را قضا باید کرد گفت من مردے سودائی
 ام و ما غم ضعیف است منصور گفت معاہجت کن تا عقلت کامل شود پس قضا بشریح دادند ابو خلیفہ
 اورا مجبور کرد و ہرگز باوے سخن نگفت نقل است کہ جمے کو دکان گوے میزدند گوے ایشان میان
 جمع ابو خلیفہ افتاد پیچ کوک نمیتوانست کہ بیرون آرد کوکے گفت من بروم و بیرون آرم پس ستاخ و آ

در رفت و بیرون آورد ابوحنیفہؒ گفت مگر این کودک حلال زادہ نیست تفحص کردند چنان بود گفتند ای امام مسلمانان از چہ دہستی گفت اگر حلال زادہ بودے حیا اورا مانع آمدے نقل ست کہ اورا بر کسے ملے بود و در محلت آن شخص شاگردے ازان امام وفات کرد امام بنماز جنازہ اورفت آفتابے عظیم بود و در انجا پیچ سایہ نبود الا دیوارے ازان آن مرد کہ مال با امام میا بیست از مردمان گفتند درین سایہ ساعتے بنشین گفت مرا بر صاحب این دیوار مال ست روانہ و از دیوار او متعے حاصل کردن کہ پیغامبر علیہ السلام فرمودہ است کل قرض جز منفعہ فہو ربوا اگر منفعے گیرم ربوا باشد نقل ست کہ اورا یکبار مجوسی مجوس کردیکے از ظلمہ بیاد و گفت مرا قلے تراش گفت تراشم ہر چند کہ گفت سود نہ داشت گفت چرانے تراشی گفت ترسم کہ ازان قوم باشم کہ حق تعالی فرمودہ است اَحْشَرُوا الَّذِیْنَ ظَلَمُوا وَاَزْوَاجَهُمْ و ہر شب سہ صد رکعت نماز کردے روزے میگذشت زنے باز نہ میگفت این مرد ہر شب پانصد رکعت نماز میکند امام آن بشنید نیت کرد بعد ازین پانصد رکعت نماز ہر شبے کنم تا ظن ایشان راست باشد روزے دیگر میگذشت کوکان گفتند باہد گیر کہ این مرد کہ میرود ہر شب ہزار رکعت نماز میکند ابوحنیفہؒ گفت نیت کردم کہ بعد ازین ہزار رکعت نماز کنم روزے شاگردے با امام گفت مردمان میگویند کہ ابوحنیفہؒ شب نے خسپہ گفت نیت کردم کہ دیگر شب خسپہم گفت چرا گفت خدا تعالی میفرماید وَیُحِبُّونَ اَنْ یَّحْمَدُوْا بِمَا لَمْ یَفْعَلُوْا بند گانند کہ دوست دارند ایشان را بچیزیکہ نکرده یا دکنند اکنون من پہلوے بر زمین نہم تا ازان قوم نباشم و بعد ازان سی سال نماز با مدا بطہارت نماز ختن گزار دے نقل ست کہ سزانوے ابوحنیفہؒ چون زانوے شتر بود از بسیاری کہ در سجدہ بود نقل ست کہ تو انگریا تواضع کردہ از بہر مال او گفت کفارت از ہزار ختم کردم و گفتند گاہ بودے کہ چہل بار قرآن ختم کردے تا مسئلہ کہ اورا مشکل بودے کشف شدے نقل ست کہ محمد بن حسن رحمۃ اللہ علیہ عظیم صاحب جمال بود چون یکبار اورا بدید بعد ازان دیگر اورا ندید و چون درس او گفتے اورا در پس ستونے نشان دے کہ نباید کہ چشمش بروے افتد نقل ست کہ داود طائی گفت بیست سال پیش ابوحنیفہؒ بودم و درین مدت اورا نگاہ داشتم در خلا و ملا سر بر ہنہ نہ نشست و از برائے استراحت پا دراز نکرد اورا گفتے ای امام دین در حال خلوت اگر پائے دراز کنی چہ باشد گفت با خداے ادب گوش داشتی در خلوت اولی تر نقل ست کہ روزے میگذشت کودکے را دید کہ در گل بانہ گشت گوش دار نیفتی کودک گفت افتادن من سہل ست اگر بیغم تھا باشم اما تو گوش دار اگر پایت بلغزد ہمہ مسلمانان کہ از پس تو آیند بلغزد و بر خاستن ہمہ دشوار بود امام را از خداقت آن کودک عجب آمد بگریست و اصحاب را گفت زینہار اگر شمارا در مسئلہ چیزے ظاہر

و دلیر روشن تر نماید در آن متابعت من مکنید و تقلید من تحقیق خود را نمایند و این نشان کمال انصاف است تا
 لاجرم ابو یوسف و محمد رحمہما اللہ بے اقبال دارند در مسایل مختلف نقل است کہ مردے مالدار بود و امیر المؤمنین
 عثمان راضی اللہ عنہ دشمن داشتے تا حدیکہ اورا جہود خواندے این سخن با بوضیفہ رسید اورا بخواند و گفت دختر
 تو بفلان جہود خواہم داد او گفت تو امام مسلمانان باشی روا داری کہ دختر مسلمان بجہود ہی ومن خود ہرگز
 ندہم ابوضیفہ گفت سبحان اللہ و انمیداری دختر خود را بجہود دادن چون روا باشد کہ محترم رسول اللہ دو
 دختر خود بجہودے دہد آن مرد در حال بدانت کہ سخن از کجاست از ان اعتقاد برگشت و توبہ کرد از برکات
 امام ابوضیفہ نقل است کہ روزے در گریہ بود یکے را دید بے از اربعہ گفتند فاسقے ست و بعضے گفتند
 دہری ست ابوضیفہ چشم برہم نہاد آن مرد گفت اے امام روشنائی چشم از تو کے باز گرفتند گفت آنگاہ کہ ستر از
 تو برداشتند و گفت چون با قدری مناظرہ کنی دو سخن ست یا کافر شود یا از مذہب خود بگذرد اورا بگوئے کہ
 خدا خواست کہ علم او در ایشان راست شود و معلوم او با علم برابر آید اگر گوید نہ کافر باشد از انکہ چون گوید کہ نہ
 خواست کہ علم او راست شود و معلوم برابر آید این بود و اگر گوید کہ خواست تسلیم کرد و از مذہب بیزار شود
 و گفت من بخیل را تعدیل نکنم و گواہی شنوم کہ نخل اورا بران دارد کہ استقصا کند و زیادت از حق خویش
 ستانہ نقل است کہ مسجدے عمارت میکردند از بہر تبرک از ابوضیفہ چیزے خواستند بر امام گران آمد
 مردمان گفتند ما را غرض تبرک ست آنچہ خواہد بدہد درے زرباد بکرا ہیئتے تمام شاگردان گفتند اے امام تو
 کریمی و عالمی در سخا ہمتاندری اینقدر زردادن بر تو چہ اگر ان آمد گفت نہ از ہمت مال بود لیکن من یقین
 میدانم کہ مال حلال ہرگز بآب و گل خرج نشود و من مال خود را حلال میدانم چون از من چیزے خواستند کہ بیت
 من از اینجا بود کہ در مال حلال من شبہتے پدیدے آید و از ان سبب عظیم میرنجیدم چون روزے چند برآمد آن دم
 دست باز آوردند و گفتند ناسرہ ست امام عظیم شاد شد نقل است کہ روزے در بازار میگذشت مقدار ناخنے
 گل بر جامہ او چکید بلب و جلہ رفت و مے شست گفتند اے امام مقدار معین نجاست بر جامہ رخصت میدہی این
 قدر گل را میشوئی گفت آری آن فتوے ست و این تقوے چنانکہ رسول علیہ السلام ہم کردہ بلال را اجازت
 ندادہ بود کہ ذخیرہ کند و یکسالہ زنان را قوت نہادہ و گویند چون داؤد طائی مقتدا شد ابوضیفہ رحمۃ اللہ علیہ گفت
 اکنون چکنم گفت بر تو باد بر کار بستن علم کہ ہر علمے کہ آزا کار بندی چون جسدے بود بے روح گویند کہ خلیفہ
 عہد بخواب دید ملک الموت را از و پرسید کہ عمر من چند ماندہ ست ملک الموت پنج انگشت اشارت کرد تعبیر این

خواب را از بسیار کس پرسید معلوم نمیشد ابوحنیفه را بخواند و از او پرسید گفت به پنج علم اشارت کرده است یعنی این پنج علم کس نداند و آن پنج درین آیت است که حق تعالی میفرماید إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَ

يُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ
شیخ بوعلی بن عثمان الجلالی گفت که بشام بودم بر سر خاک بلال مؤذن رضی الله عنه خفته بودم خود را در مکه دیدم که پیغامبر علیه السلام از باب بنی شیبه درآمد و پیر را در برگرفته چنانکه اطفال را در برگیرند شفقته تمام من پیش دویدم و بر پایش بوسه دادم و در عجب آن بودم که این پیر کیست پیغامبر علیه السلام بحکم معجزه در باطن من مشرف شد گفت این امام مسلمانان اهل دیار تست ابوحنیفه رحمه الله نقل است که نوفل بن حیان گفت که چون ابوحنیفه وفات کرد قیامت را خواب دیدم که جمله خلائق در حساب گاه ایستاده بودند و پیغامبر علیه السلام را دیدم بر لب حوض کوثر ایستاده و بر جانب او از راست و چپ مشایخ را دیدم ایستاده و پیر را دیدم نیکو روی و سرو روئ سپید و روی بر روی پیغامبر علیه السلام نهاده و امام ابوحنیفه را دیدم در برابر پیغامبر علیه السلام ایستاده سلام کردم و گفتم مرا آب ده گفت تا پیغامبر علیه السلام اجازت ندهند بهم پس پیغامبر علیه السلام فرمود که اورا آب ده جامے آب بمن و ادمن و اصحاب از آن جام آب خوردیم که هیچ کم نشد پس گفتم بر راست پیغامبر علیه السلام آن پیر کیست گفت ابراهیم خلیل الله و بر جانب چپ ابوبکر صدیق رضی الله عنه همچنین میپرسیدم و بانگشت عفت میگرفتم تا بهفده کس پرسیدم چون بیدار شدم بهفده عقد گرفته بودم بحیثی معاذ رازی گفت پیغامبر علیه السلام را در خواب دیدم گفتم این اطلبك قال عند علم ابی حنیفة و مناقب او بسیار است و مجاہدہ بے شمار و پوشیده نیست برین ختم کردیم *

باب نوزدهم در ذکر امام شافعی رحمته الله علیه

آن سلطان شریعت و طریقت آن برهان محبت و حقیقت آن مفتی اسرار الهی آن مهدی انوار مآقناهی آن وارث دین نبی شافعی مطلبی رضی الله عنه شرح و ادن او حاجت نیست که همه عالم پر نور از شرح صدر اوست و فضایل و شمایل و مناقب او بسیار است و صف او این تمام است که شعبه درخت نبوی است و میوه شجره مصطفوی و در فراست و کیاست یگانه بود و در مروت و فتوت عجوبه بود که هم کریم جهان بود و هم جواد زمان هم افضل وقت و هم عمل عهد هم حجة الایمة من قریش و هم مقدم قدموا القریش ریاضات و کرامات او نه چند است

که این کتاب حمل آن تواند کرد و در سیزده سالگی در حرم میگفت سلونی ماستم و در پانزده سالگی فتوای میداد
 احمد حنبل که امام جهان بود و صد هزار حدیث یادداشت بشاگردی او آمد و در غاشیه داری سر برهنه کرد
 قوی بروی اعتراض کردند که مردی بدین درجه در پیش پسر بیت و پنج ساله نشیند و صحبت مشایخ
 و استادان عالی ترک میکند احمد گفت هر چه مایه داریم معافی آن او میداند اگر او بمانفتاد و ما بر در خواستیم ماند
 که حقایق اخبار و آیات و آنچه خوانده فهم کرده است ما حدیث بیش ندانستیم گفت اما چون او افتاب است جهان را
 و چون عافیت است خلق را و هم احمد گفت که در فقه بر خلق بسته بود حق تعالی آن در سبب او بکشد و هم احمد گفت
 نمیدانم کس را که منت او بزرگتر است بر اسلام از شافعی در عهد شافعی و هم احمد گفت شافعی فیلسوف است در
 چهار علم در لغت و اختلاف الناس و علم فقه و علم معانی و هم احمد گفت در معنی این حدیث که مصطفی علیه السلام فرمود
 که بر سر صد سال مردی را بر انگیزانند تا دین من بنزد او خلق آموزند و آن شافعی است و ثوری گفت که اگر عقل
 شافعی را وزن کردند با عقل یک نیمه خلق عقل او راجح آمد و بلال خواص گوید که حضرت ارسیدم که در
 شافعی چگونگی گفت او از او تادست و در ابتدا هیچ عرس و دعوتی نرفت و پیوسته گریان و سوزان بود و هنوز
 طفل بود که خلعت هزار ساله در سر او افکندند پس سلیم را عی افتاد و در صحبت او بس بود تا در تصرف بر همه سابق شد
 چنانکه عبدالله انصاری گوید که من مذہب او ندارم اما امام شافعی را دوست دارم از آنکه در هر مقامی که نگرم او را
 در پیش من بنم نقل است که شافعی گوید رضی اللہ عنہ رسول را علیہ السلام خواب دیدم مرا گفت ای پسر تو کیستی
 گفتم یا رسول اللہ کی از گروه تو گفت نزدیک آه نزدیک شدم آب من خود بگرفت تا من و من باز کردم
 بدین من انداخت چنانکه بلب و دهان و زبان من رسید پس گفت اکنون برو که برکات خدا بر تو باد و بعد از آن
 ساعت علی مرتضی را بنحواب دیدم که انگشتر من خود بیرون کرد و در انگشت من کرد تا علم مرتضی نیز در من برایت
 کرد چنانکه گویند شافعی شش ساله بود بدیرستان میرفت و مادرش زاده بود از بنی هاشم و مردمان امانت بدو
 سپردند روزی دو کس بیامند و جامه دانه بدو سپردند بعد از آن یکی از آن دو کس بیامد و جامه دان خواست
 بوی داد بعد از آن یک چند آن دیگر بیامد و جامه دان طلبید گفت بیار تو دادم گفت نه قرار داده بودیم که تا هر دو
 حاضر نباشیم ندی گفت بے گفت اکنون چرا دادی مادر شافعی ملول شد شافعی درآمد و گفت ای مادر ملالت چراست
 حال باز گفت شافعی گفت هیچ باک نیست مدعی کجاست تا جواب گویم مدعی گفت منم شافعی گفت جامه دان
 بر جاست برو یا خود را بیار و جامه دان بستان آن مرد را عجب آمد و موکل قاضی که آورده بود تخریج شد از سخن

او بر قند بعد از ان بشاگردی مالک افتاد و مالک هفتاد ساله بود و در سران مالک بایستاد و هر فتوے که
 بیرون آمد بدیدے و اگر نہ چنان بودے مستفتی را بگفتے کہ باز گرد و بگو کہ احتیاط کن چون تفحص کردندے حق
 بدست شافعی بود و مالک بد و نازیدے و در ان وقت خلیفہ ہارون الرشید بود نقل است کہ ہارون شبے باز بید
 مناظرہ میکرد زبیدہ ہارون را بگفت اے دوزخی ہارون گفت اگر من دوزخیم فانت طالق از یکدیگر جدا شدند
 و ہارون زبیدہ را عظیم دوست بود نفیر از جان او برآمد منادی بفرمود و علمائے بغداد را حاضر کردند و این
 مسئلہ را فتوے کردند بیکس جواب نوشت گفتند خدایتعالی و اند کہ ہارون دوزخی است یا بہشتی کو د کے
 از میان جمع برخاست و گفت من جواب دہم خلق تعجب کردند گفتند مگر دیوانہ است جائے کہ چندین علمائے
 فحول عاجز باشند اور اچہ مجال سخن بود ہارون اورا بخواند و گفت جواب گوے شافعی گفت حاجت ترست
 بمن یا مرا تو گفت مرا تو شافعی گفت پس از تحت فرود آئے کہ جائے علما بلند ترست خلیفہ اورا بر تخت نشاند
 و خود برآمد پس شافعی گفت اول تو مسئلہ مرا جواب گوے تا آنکہ من مسئلہ ترا جواب دہم ہارون گفت سوال تو
 چیست شافعی گفت ہرگز برہج معصیتے قادر شدہ از بیم خدا باز ایستادہ ازان ہارون گفت بے بخداے کہ چنین است
 شافعی گفت من حکم کردم کہ تو از اہل بہشتی علما آواز برآوردند کہ چہ دلیل و حجت گفت بقرآن کہ حق تعالی میفرماید
 وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَهَى النُّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ہر کہ او قصد معصیتے کرد و بیم خداے اورا
 ازان باز داشت بہشت جائے است ہمہ فریاد برآوردند و گفتند ہر کہ در حال طفولیت چنین بود در شباب چون بود
 نقل است کہ در ہمہ عمر خویش لقمہ حرام در دہن نہاد و یکبار در پیش لشکری قیام کرد کفارت آنرا چہل شب تا بااد
 نماز کرد نقل است کہ یکبار در میان درس دہ بار برخاست و نشست گفتند چہ حال است گفت علوی زادہ
 بر در بازی میکند ہر بار کہ او در برابر من مے آید حرمت او را برخیزم کہ روا بود کہ فرزند رسول فراز آید و برخیزم
 نقل است کہ وقتے کسے مال فرستاد تا بر مجاوران مکہ صرف کنند و شافعی آنجا بود بعضے ازان ہنر و یک او
 بردند گفت خداوند مال چہ گفته است گفتند کہ او وصیت کردہ است کہ این مال بدرویشان متقی دہید شافعی گفت
 مرا ازین مال نشاید گرفت کہ نہ من متقی ام نقل است کہ وقتے از صنعا بکہ آمدودہ ہزار دینار باوے بود گفتند
 بدین صنعاے باید خرید یا گو سفندان از بیرون مکہ خیمہ نزد وان زر فرو رخت ہر کہ مے آمد مشتے بوے میداد تا نماز
 پیشین ہیچ نماز نقل است کہ از روم ہر سال مال بہ ہارون الرشید میفرستادند یکسال رہبانے چند فرستاد
 و گفتند خلیفہ بفرماید تا دانشمندان بحث کنند اگر ایشان بہتر دانند مال بدہم والا از ما دیگر مال مطلبید

چهار صد مرد و ترسا بیا دند خلیفہ فرمود تا متادی کروند و جملہ علمائے بغداد بر لب و جلہ حاضر شدند پس ہارون الرشید شافعی را طلبید و گفت جواب ایشان ترا مے باید داد چون ہمہ بر لب و جلہ حاضر شدند شافعی سجادہ بردوش انداخت و بروئے آب رفت و سجادہ بر آب انداخت و گفت ہر کہ باماحت میکند اینجا بیاید ترسایان چون این بدیدند جملہ مسلمان شدند و خبر بقیصر روم رسید کہ ایشان مسلمان شدند بر دست شافعی رضی اللہ عنہ گفت الحمد للہ کہ آن مرد اینجا نیامد کہ اگر اینجا آمدے در ہمہ روم زنا ر داری نماندے **نقل ست** کہ در ابتدا جوانی در مکہ بودہ است مدتے عظیم در ولیش بودہ است وقتے دیدند کہ اندر حرم بامحتاب نشستہ بود و جزوے کتاب مطالعہ میکرد و نزدیک کعبہ شمع میسوختند اورا گفتند چرا بروشنائی شمع مطالعہ نکنی گفت آن شمع از برائے کعبہ در گیرانیدہ اند من بدان مطالعہ نتوانم کرد **نقل ست** کہ جماعتے ہارون گفتند کہ شافعی قرآن حفظ ندارد و چنان بود لیکن قوت حافظہ او چنان بود کہ ہارون خواست کہ امتحان کند ماہ رمضان اما ش فرمود شافعی ہر روز جزوے قرآن مطالعہ میکرد و ہر شب در تراویح میخواند تا در ماہ رمضان ہمہ قرآن حفظ کرد و در عہد اوزنے بود و وروے داشت شافعی خواست کہ اورا بیند بعد دینار عقد کرد و بدید پس طلاق داد و مہر پیش او نہاد و بزمہب احمد ضبل ہر کہ یک نماز عدا ترک کند کا فر شود و بزمہب امام جہان شافعی نشود اما اورا چنان عذابے کنند کہ کفار را نکنند شافعی احمد را گفت چون کسے یک نماز عدا ترک کند کا فر شود چہ گفتند تا مسلمان شود گفت نماز کند شافعی گفت نماز کا فر چون درست شود احمد خاموش شد و ازین جنبس سخن در اسرار فقہ است و سوال و جواب بسیار است اما این کتاب جائے آن سخن نیست و گفت اگر عالے را بینی کہ بر خست و تاویلات مشغول گردد بدانکہ از و میچ نیاید و گفت من بندہ کسے ام کہ مرا یک حرف از ادب تعلیم کردہ است **نقل ست** کہ گفت ہر کہ علم در جہان کسے ناشایستہ را آموزد حق علم ضایع کردہ باشد و ہر کہ علم از کسے کہ شایستہ علم باشد باز دارد ظلم کردہ است **نقل ست** کہ گفت اگر دینار برگردہ بمن فروشد نہ خرم و گفت ہر کہ اہمیت آن بود کہ چیزے در شکم او شود قیمت او آن بود کہ از شکم او بیرون آید وقتے یکے اورا گفت مرا پندے دہ گفت چندان غبطہ بیزندگان بر مردگان سیرند یعنی ہرگز نگوی کہ درینا کہ من نیز چندان سیم جمع نکردم کہ او کرد بگذاشت بحسرت بلکہ غبطہ بران بری کہ چند طاعت کہ او کرد بارے من کردے دیگر ہیچکس بر مردہ حسد نہ برد بر زندہ نیز باید کہ نہر کہ این زندہ نیز خواہد مرد **نقل ست** کہ شافعی روزے وقت خود کم کردہ بود و ہمہ مقامها بگردید و بجزایات برگذشت و مسجد بازار و مدرسہ برگذشت

نیافت و بخانقاه برگزشت جمعی صوفیان را دید شسته بودند یکے گفت وقت را عزیز دارید که وقت نباید از دست بشود شافعی روئے بخادم کرد و گفت وقت باز یافتم بشنو که چه میگویند شیخ ابو سعید رحمه الله نقل میکرد شافعی گفت که علم همه عالم در علم من نرسید علم من در علم صوفیان نرسید و علم ایشان در علم یک سخن پیر ایشان نرسید که گفت الوقت سیف قاطع و ربیع خیم گفت در خواب دیدم پیش از چند روز از مرگ شافعی که آدم علیه السلام وفات کرده بود و خلق خود هستند که جنازه بیرون آرند چون بیدار شدم از معبر پرسیدم گفت کسیکه عالم ترین زمانه باشد وفات کند که علم خاصیت آدم است وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا پس در آن نزدیکی شافعی وفات کرد نقل است که وقت وفات وصیت کرد که فلان کس را بگویند تا مرا بشوید و آن شخص بمصر بود چون باز آمد با و گفتند که شافعی چنین وصیت کرده است گفت تذکره او بیارید بیاوردند هفتاد هزار درم و ام داشت آن مرد بگذارد و گفت شستن من او را این بود و رفیع بن سلیمان گفت شافعی را بخواب دیدم گفتم خدایه با تو چه کرد گفت مرا بر کرسی نشاند و زرو مروارید بر من فشاند و هفصد هزار با چند دینار بمن داد و رحمت کرد

باب ستم در ذکر امام احمد حنبل رحمه الله علیه

آن امام دین و سنت آن مقتدای مذہب و ملت آن جهان در است و عمل آن مکان کفایت بے بدل آن صاحب تیغ زمانه آن صاحب ورع یگانه آن سنی آخر و اول امام بحق احمد حنبل قدس الله روحه العزیز شیخ سنت و جماعت بود و امام دین و دولت سچکس را در علم احادیث آن حق نیست که او را در ورع و تقوی و ریاضت و کرامت شأن عظیم داشت و صاحب فراست بود و سحاب الدعوات و جمله فرق او را مبارک داشته اند از غایت رشد و انصاف و از آنچه مشبه بر او افترا کردند مقدس و مبراست تا حدیکه پسرش بکر در معنی این حدیث میگفت خَمَرْتُ طَبِئَةَ أَدَمَ بِيَدِهِ و درین معنی گفتن دست از آستین بیرون کرده بود احمد گفت چون ید الله گوی بدست اشارت مکن و بسے مشایخ را دیده بود چون ذوالنون و بشر حافی و سری سقطی و معروف کرخی و مانند ایشان و بشر حافی گفت احمد حنبل را سه خصلت است که مرا نیست حلال طلب کردن برائے خود و هم برائے عیال و من برائے خود طلب کنم پس سری سقطی گفت او پیوسته مضطرب بود در حال حیوة از طعن معتزله و در حال وفات از خیال مشبه و او از همه بریست نقل است که چون در بغداد معتزله غلبه کردند گفتند او را تکلیف باید کردن تا قرآن را مخلوق گوید او را برائے خلیفه بودند سرنگ بر در سرائے خلیفه بود گفت ای امام زینهار

تمام روانه باشی که وقتی مردم هزار چوب زدند مقرر شدیم تا عاقبت را به یافتم بر باطل چنین صبر کردم
 تو که بر حق اولتر باشی احمد گفت این سخن او یاد می بود مرا پس او را ببردند و ضعیف بود بر عقاب من کشیدند و هزار
 تازیانه زدند که قرآن را مخلوق گوئی نگفت و در آن میان بهند از ارش کشته شد و دستهای او بسته بودند
 و دست از غیب پدید آمد و از ارش به بست چون این بر مان بدیدند را کردند و پهران وفات کرد و در
 آخر کارش قوم پیش او آمدند و گفتند درین قوم که ترار بنجانید چه گوئی گفت از برای خدا مرا میزدند پنداشتند
 که من بر باطلم بمجور زخم چوب بقیامت با ایشان پیچ خصومت ندارم **نقل است** که جوانی مادرش بیمار داشت
 و ز من شده بود روزی گفت ای فرزند اگر خشنودی من میخواهی پیش امام احمد رو و بگو ای تا دعا کند برای من
 مگر حق تعالی صحت دهد که مراد ازین بیماری بگرفت چون بدر خانه احمد شد آواز داد گفتند کیست گفت
 محتاجی و حال باز گفت که مادر دارم از تو دعا می طلبد امام عظیم کرامت داشت ازان عینی
 مراجع می شناسد بر خاست و غسل کرد و بنماز مشغول شد خادم شیخ گفت ای جوان تو باز کردی که امام در کار تو
 مشغول است چون بدر خانه رسید مادرش بر خاست و در بکشد و صحت کلی یافت بفرمان خدا تعالی
نقل است که برب آب وضو می ساخت و دیگر ببالای او وضو می ساخت حرمت امام را بر خاست و
 بزیر امام شد و وضو ساخت چون آن مرد وفات کرد او را بنجواب دیدند گفتند خدایه با توجه کرد گفت حرمت
 کرد بدین حرمت داشت که امام را کردم در وضو ساختن و احمد گفت بیا ویه فرو شدیم به تنه راه گم کردم اعرابی را دیدم
 بگوشه نشسته بود گفتم بروم و از وی راه پرسم و پرسیدم بنالید و گفتم گرسنه است پاره نان داشتم
 بدو دادم او در شورید و گفت ای احمد تو کجائی که بخانه خدای روی بروی رسانیدن از خدای راضی نباشی
 لاجرم راه گم کنی احمد گفت آتش غیرت در من افتاد گفتم الهی ترا در گوشها چندین بندگانند پوشیده آن مرد
 گفت چه می اندیشی ای احمد او را بندگانند که اگر بخدایتعالی سوگند دهند جمله زمین و کوهها زگر و در برائے
 ایشان احمد گفت نگاه کردم جمله زمین و کوه زرد دیدم از خود بشدم ای تفتی آواز داد که چرا دل نگا نداری ای
 احمد که او بنده است ما را که اگر خواهد از برای او آسمان را بر زمین و زمین را بر آسمان او را بتو نمودیم اما
 دیگر بارش ز مبنی **نقل است** که احمد در بغداد بود و اما هرگز نان بغداد نخوردی گفتی این زمین را امیر المؤمنین
 عمر رضی الله عنه وقف کرده است بر غازیان زیر بوسل فرستاده تا از آنجا آرد آورند و از آن نان خورند
 پسرش صالح بن احمد یکسال در اصفهان قاضی بود و صائم الدهر و قائم اللیل بود و در شب دو ساعت پیش

نخستے و بر در سرانے خود خانہ ساختہ بود شب و روز آنجا نشسته کہ نباید در شب کسے را ہمے بود و در بستہ باید
 انجمن قاضی بود روزے از برائے امام احمد نان مے پختند خمیر مایہ ازان صالح بستند چون نان پیش احمد
 آوردند گفت این نان را چہ بودہ است گفتند خمیر مایہ ازان صالح ست گفت آخر او یک سال قضائے اصفایان
 کردہ است نان او خلق مارا نشاید گفتند این نان را چہ کنیم گفت نہید چون سایلے در آید بگوئید کہ خمیر مایہ ازان
 صالح ست و اگر دازان احمد اگر میخواست ہی بستان چیل روز در خانہ بود سایلے نیامد کہ بستاند آن نان بوئے
 بگرفت بدجلہ انداختند احمد بعد ازان ہرگز ما ہی دجلہ نخورد و در تقویٰ تاحدے بود کہ گفت در جمعی از ہمہ
 یکے را سرمہ دانے سیمین بود نباید نشست **نقل ست** کہ یکبار بکہ رفتہ بود پیش سفیان عیینہ تا اخبار سماع
 کند یروز رفت کس فرستاد تا بداند کہ چہ را نیامدہ است چون رفت احمد جامہ بگاز دادہ بود و بر ہنہ نشسته
 بود رسول گفت من چند دینار بدہم در وجہ خود صرف کنی گفت نہ گفت جامہ خود عاریت دہم گفت نہ
 گفت باز نگر دم تا بدیر این نکنی گفت کتابے مینویسم از مزد آن کہ با من بخربرائے من گفت کتان بخرم
 گفت نہ استر بستان دہ گز تا پنج گز پیرہن کنم و پنج گز ازارے **نقل ست** کہ احمد را شاگردے بود و
 مہمان او آمد آن شب کوزہ آب پیش او آورد ہچنان با یاد و بدید احمد گفت چہ را کوزہ ہچنان ست گفت چہ
 کردے گفت طہارت و نماز شب والا این علم چہ آموزی **نقل ست** کہ احمد مزدورے داشت نماز شام شاگرد
 را گفت تا زیادت از مزد چیزے بوے دہ مزدور نگر رفت چون رفت امام احمد فرمود کہ بر عقب او بر کہ بستاند
 شاگرد گفت چگونہ گفت آن وقت در باطن خود طمع ندیدہ بود این ساعت چون بیند بستاند **نقل**
ست کہ وقتے شاگردے قدیمے داشت مجور گردانید بسبب آنکہ در خانہ گل اندودہ بود گفت یک ناخن از
 شاہ راہ مسلمانان گرفتہ ترا نشاید علم آموزی و قتی سطلے بگرو نہادہ بود چون باز میگرفت بقال دسطل آورد
 گفت ازان خود بردار کہ من نمی شناسم کہ ازان تو کہ امست امام احمد سطل بوے را کرد و رفت **نقل ست**
 کہ مدتے احمد را از روزے عبداللہ مبارک بود تا عبداللہ آنجا آمد پس صالح گفت اے پدر عبداللہ بدر خانہ
 ایستادہ است بدین تو آمدہ است امام احمد راہ نداد پس رش گفت درین چہ حکمت ست کہ سالہاست در آرزو
 او میسوختی اکنون کہ دولتی چنین بدر خانہ آمدہ است راہ نمید ہی احمد گفت چنین ست کہ تو میگوئی اما میترسم
 کہ او را بینم خور کردہ لطف او شوم بعد ازان طاقت فراق او ندارم چنین بر بوے او عمر میگذارم تا آنجا بینم کہ فراق
 در پے نباشد اورا کلماتے عالی ست در معاملات و ہر کہ از مسئلہ پرسیدے اگر معاطتے بودے جواب دادے

تاریخ وفات

آنکہ او بود احمد حنبل

شد از روز غریم و زین عمل

سال رحیل آن جناب آگاه

شدرقم صاحب جنان الہ
۲۸۱ ہجری

اگر از حقایق بودے حوالہ بشرحانی کردے گفت از خداے تعالیٰ خواستم تا درے از خوف بر من بکشد تا چنان شدم کہ بیم آن بود کہ خرد از من زایل شود دعا کردم گفتیم الہی تقرب من بتوبیچہ فاضلہ گفت بکلام من یعنی قرآن پرسیدند کہ اخلاص چیست گفت آنکہ از آفات اعمال خلاص یابی و گفتند تو کل چیست گفت الثقة باللہ گفتند رضا چیست گفت آنکہ کار ہائے خود بخدا سپاری گفتند محبت چیست گفت این از بشر باید پرسید کہ تا او زندہ باشد من این را جواب نگویم گفتند زہد چیست گفت زہد سہ است ترک حرام و این زہد عوام است و ترک انہدونی از حلال و این زہد خواص است و ترک آنچه ترا از حق مشغول کند و این زہد عارفان است گفتند این صوفیان در مسجد شستہ اند بر تو کل بعلم گفت غلط میکنند ایشانرا علم نشاندہ است گفتند ہمہ ہمت ایشان در نانے شکستہ بستہ اند گفت من ندانم قومے بر روی زمین بزرگ ہمت ترا زین قوم کہ ہمت ایشان در دنیا پارہ نان بیش نبود و چون وفاتش نزدیک رسید از ان زخم کہ گفتیم و در درجہ شہد بود در ان حالت بدست اشارت میکرد و زبان میگفت نہ ہنوز پس پس رش گفت اے پدر اینچہ حال است گفت وقتے با خطر است چہ جا جواب است بدعا میدکن کہ آن حاضران بر بالین اند عن الیمین وعن الشمال قعید یکے ابلیس است در برابر استادہ خاک بر سر میریزد و میگوید اے احمد جان بروی از دست من و من میگویم نہ ہنوز کہ یک نفس ماندہ است جائے خطر است نہ جائے امن و چون وفات کرد و جنازہ او برداشتند مرغان مے آمدند و خود را بر جنازہ او میزدند تا دو ہزار جہود و گبر و ترسا مسلمان شد ہنوز نار ہائے بریدند و نعرہ میزدند و لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ میگفتند و سبب آن بود کہ حق تعالیٰ گریہ بر چہار قوم انداخت در ان روز یکے بر مرغان و دیگر بر جہودان و سوم بر ترسیان و چہارم بر سلمانان اما از بزرگے پرسیدند کہ نظر او در حیوۃ بیشتر یا در مہمات گفت او را دو دعا مستجاب بود یکے آنکہ بار خدا یا ہر کرا ایمان ندادی بدہ و ہر کرا دادی بازستان ازین دو دعا یکے در حال حیوۃ اجابت افتاد تا ہر کرا ایمان دادہ بود باز نگرفت و دیگر در حال مرگ تا ایشانرا ایمان روزی کرد و محمد بن خزیمہ گفت احمد را در خواب دیدم بعد از وفات کہ مے لنگیدے گفتیم اینچہ رفتار است گفت رفتن بدار السلام گفتیم خدا تعالیٰ با توجہ کرد و گفت بیامر زید و تاج بر سر من نہاد و نعلین در پائے من کرد و گفت یا احمد این از برائے آنست کہ قرآن را مخلوق نگفتی پس فرمود مرا کہ بخوان بدان دعائے کہ بتور سیدہ است از سفیان ثوری من بخواندم کہ یارب کل شیء بقدرتک علی کل شیء اغفر لے کل شیء ولا تسئلنی عن شیء فقال تعالیٰ و تقدس یا احمد ہذا الجنة ادخلها فدخلتها رحمة اللہ علیہ رحمة واسعة *

باب سبست و حکیم در ذکر داود طائی رحمۃ اللہ علیہ

آن شمع و انش و بنیش آن چرخ آفرینش آن عامل طریقت آن عالم حقیقت آن مژدائی داود طائی رحمۃ اللہ علیہ
از اکابرین طائفہ و سید القوم بود و در ورع بحد کمال بود و در انواع علوم بہرہ تمام داشت خاصہ فقہ کہ بر سر آمدہ
بود و بہت سال ابو حنیفہ را شاگردی کرد و فضیل و ابراہیم او ہم را دیدہ بود و پیر طریقت او حبیب راعی بود و از
اول کار اندرون او خزنہ غالب بود و پیوستہ از خلق رسیدہ بود و سبب توبہ او این بود کہ از نوحہ گرے این
بیت شنید شعری بآتی خدیك تبدی البلا + و آتی عینیک اذا سالا + معنی آنست کہ کدام روت
بود کہ خاک ریختہ نشد و کدام چشمت بود کہ در زمین ریختہ نگشت دروے عظیم ازین معنی بروے فرو آمد و قرار از
وے برفت و متحیر گشت و بہچنان بدرش امام ابو حنیفہ رفت امام او را بحال خود ندید گفت ترا چہ بودہ است
او واقعہ باز گفت و گفت و لم از دنیا سرود شدہ است و چیزے در من پیدا گشتہ کہ راہ بدان نمیدانم و در هیچ
کتاب معنی آن نمیبابم و بہیچ فتوے در نمی آید امام گفت از خلق اعراض کن داود دروے از خلق گردانید
و در خانہ معتکف شد چون مدتی برآمد امام ابو حنیفہ پیش او رفت و گفت این کارے نباشد کہ تو در خانہ
معتکف شوی و سخن نگویی کہ کار آن باشد کہ در میان آنچه نشینی و سخن نامعلوم بشنوی و بران صبر کنی و بہیچ نگویی
و نکات مسائل را بہ ازیشان دانی داود دانست کہ چنانست کہ او ستاد میگوید یکسال بدرسم آمد و در میان
ائمہ نشست و بہیچ نمیگفت و ہر چہ میگفتند صبر میکرد و جواب نمیداد و بر استماع بسندہ میکرد چون یک
سال تمام شد گفت ازین صبر یکسالہ من کار سی سالہ کردہ شد پس حبیب راعی افتاد و کشایش او درین راہ
از بود تا مردانہ پایے درین راہ نہاد و کتب را بآب فراداد و عزلت گرفت و امید از خلق منقطع کرد و نقل
ست کہ بہت دینار زر بمیراث یافتہ بود و در بہت سال میخورد و مشایخ بعضے گفتند طریق ایشانست
نہ نگاہ داشتن او گفت من اینقدر از ان نگاہ میدارم کہ سبب فراغت منست تا با این میسازم تا بمیرم و بہیچ
از کار کردن نیاسود تا حدیکہ نان در آب زدے و بیاشامیدے گفتے میان آشامیدن تا خاییدن پنجاہ
آیت از قرآن میتوانم خواندن و روزگار ضایع کنم ابو بکر عیاش گفت بجز داود رفتم او را دیدم کہ پارہ نان
خشک در دست داشت و میگرفت گفتم یا داود چہ بودہ است ترا گفت میخواہم کہ این نان پارہ بخورم و
نمیدانم کہ حلال است یا حرام و دیگرے پیش او رفت گفت سببے آب دیدم در آفتاب نہادہ گفتم چرا در سایہ

تھی گفت چون آنجا نہادم سایہ بود اکنون از خدای شرم دارم کہ از بہر نفس تنعم کنم نقل است کہ سہرا بزرگ داشت یکخانہ خراب شد و بچانہ دیگر نشستہ گفتند چرا عمارت خانہ نکستی گفت با خدائے عزوجل عہد بستہ ام کہ عمارت دنیا کنم و ہمہ سہراے او فرو افتاد جز دہیز آتشب کہ او اوفات رسید دہیز نیز فرو افتاد یکے دیگر پیش او رفت و گفت سقف خانہ شکستہ است و فرو خواهد افتاد گفت بیست سال است تا این سقف را ندیدہ ام نقل است کہ ویرا گفتند چرا با خلق نشینی گفت با کہ نشینم کہ اگر با خرد تر از خود نشینم مرا کار دین امر نفرماید و اگر با بزرگ تر نشینم عیب من بر من نشمند و مرا در چشم من آری اند پس صحبت خلق را چہ کنم گفتند چرا زن خواہی گفت مومنہ را نتوانم فریفت گفتند چگونہ گفت چون او را بخواہم موت او را در گردن خود کردہ باشم گفتند آخر محاسن را شانہ کن گفت فارغ ماندہ ام کہ این کار کنم نقل است کہ شبے ماہتاب بود بر بام آمد و در آسمان مے نگرست و در ملکوت تفکر میکرد و میگفت تا بخود شد و بیفتاد ہم سایہ پنداشت کہ دزد بر بام است با تیغے بر بام آمد و او را دید دست او را گرفت و گفت ترا کہ انداخت گفت نمیدانم بخود بودم مرا خبر نیست نقل است کہ او را دیدند کہ بنمازمید و میگفتند چہ است ثابت گفت لشکر بردر شہر است و منتظر مند گفتند کہ ام لشکر گفت مردگان گورستان و چون سلام باز دادے چنان رفتے کہ کوئی از کسے میگزیذ و تا در خانہ رفتے و عظیم کراہیت داشتے بنمازشدن سبب وحشت از خلق تاحق تعالے آن موت ازوے کفایت کرد نقل است کہ روزے مادرش او را دیدہ در آفتاب نشستہ و عرق ازوے روان شدہ گفت جان مادر گرہے عظیم است و توصائیم الدہری اگر در سایہ نشینی چہ باشد گفت اے مادر از خدا شرم دارم کہ قدم از برائے خوش آید نفس خویش بر دارم و من خود رواے ندارم مادر گفت اینچہ سخن است اے جان مادر گفت در بعد او چون آن حالما و ناشایستہا بدیدم دعا کردم تاحق تعالے رواے از من باز گرفت تا معذور باشم و بجاعت حاضر نباید شد اکنون شانزدہ سال است تا رواے ندارم و با تو نگفتم نقل است کہ وایم اند و بگین بودے چون شب درآمدے گفتے الہی اندوہ توام بر ہمہ اندوہا غلبہ کرد و خواب از من برد و گفتے از اندوہ کہ بیرون آید آنکہ مصایب برو متواتر گردد و وقتے درویشے گفت در پیش داود رفتم و را خدا ن یا فتم عجب دہشتم گفتم یا ابا سلیمن این خوش دلی از چیست گفت سحر گاہ مرا شرابے دادند کہ آنرا شراب انس گویند امروز عید کردم و شادی بیش کردم نقل است کہ نان میخورد ترسائے بگذشت پارہ بد و داد تا بخورد آن شب ترس خود جمع شد و معروف کرخی در وجود آمد ابو ربیع واسطی گوید داود را گفتم مرا وصیتے کن گفت صم عن الدنیا

وافطر عن الآخرة گفت از دنیا دم درکش و از آخرت روزه گیر و مرگ را عید ساز و از مردمان بگیر چنانکه از شیر
 گیرند و بگزار و وصیتت خواست گفت زبان نگاهدار گفت زیادت کن گفت تنها باش از خلق و اگر توانی دل از ایشان
 بردار گفت زیادت کن گفت ازین جهان باید که پسند کنی بسلامت دین چنانکه اهل جهان پسند کرده اند بسلامت
 دنیا و دیگرے وصیتت خواست گفت جهد میکنی در دنیا بقدر آنکه ترا در دنیا مقام خواهد بود و بدینا بکار آید و از برآ
 آخرت چندان بکوش که ترا در آخرت مقام خواهد بود و دیگرے از و وصیتت خواست گفت مردگان منتظر تواند
 و گفت آدمی توبه و طاعت باز پس می آید راست بدان می ماند که شکار کند تا منفعت آن بدگیرد برسد
 و مرید را گفت اگر سلامت خواهی سلام بر دنیا کن بوداع و اگر کرامت خواهی بگیر بر آخرت گو برتر کن یعنی
 از هر دو بگذر تا بحق رسی **نقل است** که فضیل عیاض در همه عمر دو بار داود را دیده بود و بدان فخر کرده یکبار
 که زیر سقف شکسته نشسته بود و گفت برخیز که این سقف شکسته فرو خواهد افتاد گفت تا من درین صف ام این سقف
 را ندیده ام یعنی چنانکه فضول در سخن مکرده است نظر بر غیر مالا بد حرام است کانا یکرهون فضول النظر کما
 یکرهون فضول الکلام دوم بار گفت مرا پند ده گفت از خلق بگیر و معروف کنی رحمه الله گفت بچکس
 ندیدم که دنیا خوارتر داشت از و و گفت جمله اهل دنیا و دنیا را در چشم او ذره مقدار نبود اگر یک را از
 ایشان بیدار شکایت کرد تا لاجرم از راه رسم چنان دور بود که گفته هر گاه که من جامه بشویم دل
 را متغیر یابم اما فقر او در ایشان را عظیم دوست داشته و معتقد بود و چشم حرمت و مروت نگریسته
 جنید گفت جامه او را حجامت کرد و دینار زر بهر دو داد گفتند اسراف کردی گفت هر کرامت نبود عبادت
 نباشد لا دین لمن لا مروة له **نقل است** که یک پیش و بود بسیار در و نگریت گفت ندانی که چنانکه
 بسیار گفتن کرامت است بسیار نگریتن هم کرامت باشد **نقل است** که محمد و ابو یوسف را خلاف افتاد
 حکم او بود و چون پیش او آمدند پشت بر ابو یوسف کردند و روئ محمد آورد و باو اختلاط کرد
 و با ابو یوسف سخن نگفتند اگر قول محمد موافق بود گفتی قول نیست که نمرد میگوید و اگر قول ابو یوسف را بود
 گفتی قول این است و نام او نبرد گفتند هر دو در علم بزرگ اند چرا با او سخن میگوئی و عزیزش میداری و یک را
 پیش خود نگذاری گفت بجهت آنکه محمد بن حسن از نعمت بسیار بر علم آمده است و علم سبب عز وین بود و
 ذل دنیا و ابو یوسف از سر ذل و فاقه آمده بود و علم را سبب عز و جاه خود گردانیده بود پس هرگز محترم چون او
 نبود زیرا که ابو حنیفه را بتا زبانه نزد او قضا قبول نکرد و ابو یوسف قبول کرد و هر که طریق استاد را خلاف

کند با او سخن نگویم نقل است که هارون رشید از ابو یوسف درخواست که مرا پیش داؤد بر تازیارت کنم ابو یوسف
 پدر خانه داؤد آمد بار نیافت از مادر داؤد درخواست تا شفاعت کرد که او را راه ده و قبول نمیکرد و گفت
 مرا با اهل دنیا و ظالمان چه کار ما در گفت بحق شیر من که او را راه دهی گفت من هرگز این ظالم را نه بینم گفت
 آئی تو فرمودی که حق مادر نگا هدار که رضائے من در آن است و اگر نه مرا با ایشان چه کار پس بار داد و آمدند
 و نشستند چون هارون باز گشت مهرے زیر نهاد و گفت حلال داؤد گفت بر گیر که مرا بدین حاجت نیست من
 خانه فرو ختم از وجه حلال و آنرا نفقه میکنم و از خداے تعالی خواسته ام که چون این نفقه تمام شود جان من
 بماند تا مرا کیسه حاجت نباشد و امید دارم که حاجت روا کرده باش پس هر دو باز گشتند ابو یوسف از وکیل
 خرج او پرسید که نفقات داؤد چند مانده است گفت ده درم سیم هر روز دانگے سیم خرج کرده حساب کرد تا
 روز آخر ابو یوسف پشت بچراب باز داده بود گفت امروز داؤد وفات کرده است نگاه کردند همچنان بود گفتند
 بچه دانستی گفت از نفقه او حساب کردم که هیچ نمانده است و دانستم که دعائے او مستجاب باشد از مادرش
 حال وفات او پرسید گفت ہمیشہ شب نماز میکرد و آخر شب سر سجده نهاد و بر نداشت مرادش مشغول شد گفتم ای پسر
 وقت نماز است چون نگاه کردم وفات کرده بود بزرگے گفت که در آن دہلیز خفته بود بیمار و گرمے عظیم بود
 و خستے زیر سر نهاده و در نزع بود و قرآن میخواند گفتم خواهی که بدین صحرات بیرون برم گفت شرم دارم که بر آئے
 نفس درخواستے کنم که هرگز نفس بر من دست نیافته است درین حال او لنگر که نباشد پس همان شب وفات
 کرد و وصیت کرده بود که مرا زیر دیوارے دفن کنی تا کسی پیش روی من نگذرد همچنان کردند و امر و زبمچنان
 ست و از پس آن خوابش دیدند که در هواے پرید و میگفت این ساعت از زندان خلاص یافتم بیننده
 خواب بیامد تا خواب باز گوید او خود وفات کرده بود و از پس مرگ او از آسمان آواز آمد که داؤد بمقصود رسید
 خداے تعالی از خوشنودست والسلام

باب سبت دوم در ذکر حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ

آن سید اولیاء آن عمده القیاء آن مجتہد محترم آن معتبر مفتح آن ختم کرده ذوالمناقبی شیخ عالم حارث محاسبی
 رحمۃ اللہ علیہ از جملہ علمائے مشایخ بود در علوم ظاہر و باطن و در معاملات و اشارات مقبول جملہ بود و رجوع
 اولیائے وقت در ہمہ فن و اوراتصانیف بسیار است و در انواع علوم سخت عالی ہمت و بزرگواری بود و سخاوت

و مروت تمام و در فراست و مذاقت نظیر نداشت و در وقت خود شیخ المشایخ بود و در تجرید و توحید مخصوص بود و در مجاہدہ و مشاہدہ باقصی الغایت بود و در طریقت مجتہد و نزدیک اورضا از احوال ست نہ از مقامات و شرح این طوے دارد مولدا و در عہد حسن بصری بود و وفات او یغداد و شیخ ابو عبد اللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ گفت بہ پنج کس از پیران ما اقتدا کنید و بحال ایشان متابعت و دیگرانرا تسلیم کنسید یکے حارث محاسبی و دوم حبیب و سوم رویم و چهارم ابن عطا و پنجم عمرو بن عثمان مکی زیرا کہ ایشان جمع کردند میان علم شریعت و طریقت و حقیقت و ہر کہ جز این پنج اند اعتقاد را شاید اما این پنج ہم اعتقاد را شاید و ہم اقتدار را شاید و بزرگان طریقت رحمہم اللہ گفت اند کہ ابو عبد اللہ خفیف ششم ایشان ست کہ ہم اعتقاد را شاید و ہم اقتدار را اما خویشی ستودن نہ کار ایشان ست نقل ست کہ حارث راسی ہزار دینار از پدر میراث باز ماند گفت بہ بیت المال برید تا سلطان را باشد گفت نہ چرا گفت پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام فرمودہ است کہ القدر رتیر مجوس ہذہ الامۃ قدری گبر این امت ست و پدر من قدری بود و پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام گفت میراث نبرد مسلمان از منغ و پدر من منغ بود و من مسلمان و عنایت حق تعالی در حق او چنان بود کہ چون دست بطعام بہت بروے رگے در انگشت او کشیدہ شدے چنانکہ انگشت فرمان او نبروے تا او بدانستے کہ آن لقمہ بوجہ نیست و ترک کردے چنیہ گفت روزے پیش من آمد دروے اثر گر سنگی دیدم گفتم یا ابا عمر طعامے آرم گفت نیک آید در خانہ شدم بطلب چیزے و شبانہ چیزے از عروسی آوردہ بودند پیش او بردم انگشت او را مطاوعت نکرد و لقمہ در دہان مے نہاد ہر چند جہد کرد و فرو نشد در دہان میگرددانید پس برخاست و بیرون شد بعد از ان او را دیدم پرسیدم از ان حال گفت گر سنہ بودم خواستم کہ دل ترا نگاہ دارم لیکن مرا با خداے عز و جل نشانیست کہ ہر طعام کہ دروے شبہے بود بخلق من فرو نشود و انگشت من مطاوعت نکند ہر چند کوشیدم فرو رفت آن طعام از کجا بود گفتم از خانہ خویشاوندے پس گفتم امروز خانہ من آئے گفت آیم در آمد و پارہ نان خشک بود بخور و ہم گفت چیزیکہ پیش درویشان آری چنین آرم گفت سی سال ست تا گوش من بجز از سر من ہیچ نشنیدہ است پس سی سال دیگر حال بر من بگردید سر من بجز از حق ہیچکس دیگر ندانست و گفت کسے را کہ در نماز بنشیند و او بداند شاد شود متوقف بودم تا نماز او باطل شود یا نہ اکنون غالب ظن من آنست کہ باطل شود و در محاسبہ مبالغتے تمام داشت چنانکہ او را محاسبی بدین جہت گفتندے و گفت اہل محاسبہ را چند خصلت ست کہ بیا فرمودہ اند در سخن کہ چون بران قیام نمودہ اند توفیق خداے تعالی بمنازل شریف پیوستہ اند و ہمہ چیز با بقوت عزم دست

دید و بقیہ کردن ہو او نفس و ہر کہ غم قوی باشد مخالفت ہو اے نفس بروے آسان بود پس غم قوی دارد
 برین خصلتہا و اظہت نماے کہ این مجرب است اول خصلت آنست کہ خدا تعالیٰ سو گند یا دنگنی نہ بر است و نہ
 بد روغ و نہ لبہ و نہ بعد او دوم آنکہ از روغ پرہیز کنی سیوم وعدہ را خلاف کنی چون وفا توانی کرد و ناتوانی کس را
 وعدہ مدہ کہ بصواب تر دیگرست چہارم آنکہ بچکس را لعنت کنی اگرچہ ظلم کردہ باشد پنجم دعائے بد کنی نہ بگفتار
 و نہ بکردار و مکافات بخوئی و برائے خداے عز و جل تحمل کنی ششم بر پیچ کس گواہی نہی نہ بکفر و نہ لشکر نہ بتقات
 کہ این از مقت خدا و درست ہستم آنکہ قصد هیچ معصیت کنی نہ بظاہر و نہ بباطن و جوارح خود را از ہمہ معصیت
 باز داری ہستم آنکہ رنج خود بر کس نہی و بار خود اندک و بسیار از ہمہ کس برداری و رآن چہ بدان محتاج باشی و آنچه
 از ان مستغنی باشی نہم آنکہ طمع کلی از خلائق منقطع گردانی و از ہمہ نومید شوی دہم آنکہ بلندی درجہ بخوئی و
 بچکس را زہنی از فرزند ان آدم کہ او را از خود بہتر ندانی و گفت مراقبت علم دلست و ر قرب خدا تعالیٰ
 و گفت رضا آرام گرفتن و ر تحت مجاری احکام و گفت صبر نشانہ تیر بلا شد است و گفت تفکر اسباب حق تعالیٰ
 ر اقام دیدنست و گفت تسلیم ثابت بودنست و ر وقت نزول بلا بے تعبیرے در ظاہر و باطن و گفت حیا باز
 بودنست از جملہ خوبیہاے بد خدا تعالیٰ بدان راضی بود و گفت محبت میل بود بکلی بچیزے پس از اشار کردنست
 بر خوشی تن و جان و مال و موافقت در نہان و آشکارا پس بد آنستن کہ از تو ہمہ تقصیرست و گفت خوف آنست
 کہ البتہ یک حرکت نتواند کرد کہ نہ گمان او چنان بود بدن یک حرکت گرفتار خواہم بود و گفت علامت انس بحق
 و حشمتست از خلق و گرنہ چنین از ہر چہ خلق در آنست منفر د بودن بحلاوت و کر خدا تعالیٰ بر قدر آنکہ انس حق در
 دل جائے میگردد پس از ان انس بمجلوات بردارد و گفت صادق آنست کہ او را پاک نبود اگر نزدیک خلق او را
 پیچ مقدار نبود و صلاح خویش و رآن داند و دست ندارد کہ ذرہ اعمال او بیند و در ہمہ کار ہا از سستی غم
 خذر کند کہ دشمن درین وقت تو طفیلید و ہر گاہ کہ فتور غم دیدی از خود پیچ آرام بگیر و بخداے عز و جل پناہ
 جوے و گفت خداے را باش و الا خود مباش و این نیکو سخنست و گفت سزاوارست کہ راکہ نفس خود را
 بر ریاضت مہذب گردانیدہ است کہ او را راہ نمایند و گفت ہر کہ خواہد کہ لذت اہل بہشت یابد گو در صحبت درویشا
 قانع صالح باش و گفت ہر کہ ظن خود درست کند بمراقبت و اخلاص خدا تعالیٰ او را آراستہ کند بمجاہدہ و اتباع
 سنت و گفت آنکہ بحکات دل در محل غیب عالم بود بہتر از آنکہ بحکات جوارح عالم بود و گفت پیوستہ عارفان
 فرو میروند و ر خندق رضا و غواصی میکنند در بحر صفا و بیرون مے آرند جو اہر و فانا لا جرم نجد امیر سنید در سر خفا و

گفت سه چیز که آنرا بیا بنده از آن بهره بر گیرند که ما نیافتیم دوستی نیکو که با صیانت و با وفا و شفقت باشد نقل
ست که تصنیف میکرد در ویشته از او پرسید که معرفت حق حق است بر بنده یا حق بنده بر حق او بدین سخن ترک
تصنیف کرد یعنی اگر گوئی معرفت بنده بخود حاصل میکند پس بنده را حق بود بر حق و این روان بود و اگر معرفت
حق حق بود بر بنده روان بود که حق حق را حق باید گذارد آنجا متحیر شد و تصنیف ترک کرد دیگر معنی آنست که چون
معرفت حق حق است تا از جهت کرم این حق را بگذارد کتاب تصنیف کردن در معرفت بچه کار آید حق خود را خواهد
گذارد و إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ و دیگر معنی آنست که معرفت حق حق است بر بنده بدان معنی که چون حق بنده را
معرفت داد بنده را واجب است حق آن گذاردن چون هر حق که بنده بعبادت خواهد گذارد هم حق حق خواهد بود و
بتوفیق او خواهد بود پس بنده را حق که با حق حق گذارد پس کتاب تصنیف کرد حارث آن وقت که وفات کرد
بدری محتاج بود و از پدرش ضیاع بسیار مانده بود هیچ نگرفت و همدران دست تنگی فرود شد وفات کرد

باب سبست و سوم در ذکر ابوسلیمان دارائی رحمه الله علیه

آن مجرد باطن و ظاهر آن مسافر غائب و حاضر آن در ورع و معرفت عامل آن در صد گونه صفت کامل آن در
دریائے دانائی ابوسلیمان دارائی رحمه الله علیه گمانه وقت بود و لطیفه عهد و از غایت لطف او را ریحان
القلوب گفتند و در ریاضت سخت و جوع مفراط شانه عظیم داشت چنانکه او را بنده را بجائعین گفتند
که هیچکس ازین امت بجوع او صبر نتوانست کرد و او در معرفت و حالات غیوب القلوب و آفات عیوب النفس خطی
عظیم داشت و او را کلمات عالیست و اشارات لطیف و او را ابو و نام دیهست در شام و احمد حواری
که مرید او بود گفت شبی در خلوت نماز میکردم در آن میان راحته عظیم یافتیم دیگر روز با سلیمان گفتم گفت ضعیف
مردی که ترا هنوز خلوت در پیش است تا در خلا دیگری و در ملا دیگری و در دو جهان هیچ چیز را آن خطر نیست که بنده
را از حق باز تواند داشت و ابوسلیمان گفت شبی در مسجد بودم و از سر ما آرام نبود و در وقت دعای یک دست پنهان
کردم راحته عظیم از راه این دست بمن رسید در خواب شدم ماتم آواز داد که یا اباسلیمان آنچه روزی آن دست بود
که بیرون کرده بودی دادیم اگر دست دیگر بیرون بودی نصیب و نیز بر سید سوگند خوردم که هرگز دعا نکنم در
سرا و اگر ما مگر سر و دست بیرون کرده باشم و گفت سبحان الله آن خدا یک لطف خود در نا کامی و نامرادی
نهاد و گفت وقتی خفته بودم و در من فوت شد حور دیدم که مرا گفت خوش می خسی و پانصد سال است تا مرا

می آریند و پرده از بهر تو و گفت شبی حورے دیدم از گوشه که میخندید و روشنی او تا بجای که صفت نتوان کرد
 گفتم این روشنی و جمال از کجا آوردی گفت شبی قطره چند از دیده باریدی از آن آب روی من شستند
 اینهمه بها و کمال از آنست که آب چشم شما پاکان گلگون روی حورانست هر چند بیشتر خوبتر و گفت مرا عادت
 بود که بوقت نان خوردن نمک بیاورند و تا نان بر نمک زد می شبی در آن نمک کنجی بود خورده شد
 یکسال وقت خودم کردم جای که کنجی نمیکنی صد هزار شهوت بادل تو آمیخته ندانم چه خواهی کرد و گفت دوستی
 داشتم که هر چه خواسته بداد یکبار چرب خواستم گفت چند خواهی حلاوت دوستی او از دلم برفت و گفت
 بر فلان خلیفه انکار خواستم کرد و دانستم که قبول کند بپذیریدم لیکن مردمان بسیار بودند ترسیدم که مرا به بینه و صلابت
 آن انکار و در دل من شیرین گردد و انگاه بے اخلاص شوم و گفت مرید دیدم در مکه که هیچ نخورد الا آب زمزم
 گفتم اگر این آب خشک شود چه خوری برخاست و گفت جز آنکه خیر چند سال زمزم پرست بودم و این گفت
 و برفت اخذ حواری گفت در وقت احرام لبیک گفته حق تعالی بمونس علیه السلام وحی کرد که ظالمان است خود را
 بگوئی تا مرا یاد نکنند که هر ظالم که مرا یاد کند من او را بعت یا دکنم پس گفت شنیدم که هر که نفقه حج از مال شہت
 کند و انگاه گوید لبیک او را گویند لا لبیک ولا سعیدیک حتی ترد ما فی یدیک نقل است که پسر فضیل طاقت
 شنیدن آیه عذاب نداشت از فضیل پرسیدند که پسر تو بزرگه خوف بچه رسید گفت باندگی گناه این سخن را با سلیمان
 گفتند گفت کسی را که خوف بیش بود از بسیاری گناه بودند از اندکی نقل است که صالح ابن عبد الکریم گفت رجا و
 خوف در دل مومن دو نورست با او گفتند کدام روشن تر گفت رجا این سخن سلیمان رسید گفت سبحان العزیز جلوت
 سخنیست که ما دیدیم از خوف تقوی و صوم و صلوٰۃ و اعمال دیگر میخیزد و از رجا بنخیزد و گفت من می ترسم
 از آتشی که آن عقوبت خدای عز و جل است یا می ترسم از خدای که عقوبت او آتش است و گفت اصل همه چیزها
 در دنیا و آخرت خوف است از حق تعالی هر که رجا که بر خوف غالب شود دل فساد یابد و هرگاه که خوف در دل
 دایم بود خشوع بر دل ظاهر گردد و اگر دایم نگردد گاه گاه خوف بر دل میگذرد و هرگز دل را خشوع حاصل نیاید و گفت
 هرگز از دلی خوف جدا نشود الا که آن دل خراب گردد یک روز اخذ حواری را گفت چون مردمان را بینی که به رجا
 عمل میکنند اگر توانی تو بر خوف عمل کن لقمان حکیم پسر خود را گفت بترس از خدای ترسیدی که نوسید فثوی از
 رحمت او و امیدوار بخدای امید داشتی که دروایمن نباشی از مکر او و گفت چون دل خود را در شوق اندازی بعد
 از آن در خوف اندازی تا آن شوق را خوف از راه بگیرد یعنی تو این ساعت بخوف محتاج تری از آنکه بشوق

وگفت فاضلترین کار با خلاف نفس است و هر چیز را علامت است علامت خذلان دست برداشتن از گریست
و هر چیز را از نگارست زنگار نور دل سیر خوردن است وگفت احلام عقوبت است از آنجست که علامت سیرست
وگفت هر که سیر خوردشش چیز برود آید در عبادت حلاوت نیابد و حفظ وے در یاد داشت حکمت کم شود و از شفقت
بر خلق محروم ماند که پندارد که همه جهان سیر اند و عبادت بروے گران شود و شهوات دروے زیادت گردد و همه
مومنان گرد مساجد گردند و او گرد مزابل وگفت گرسنگی نزد خدائے عزوجل از خزانہ است که ندهد الا بکسے که
اورادوست دارد وگفت چون آدمی سیر شود همه اعضائے او بشهوات گرسنه شود و چون گرسنه شود جمله اعضائے
او از شهوات سیر شود یعنی تا شکم سیر نشود هیچ شهوت آرزو نکند وگفت گرسنگی کلید آخرتست و سیری
کلید دنیا وگفت هرگاه که ترا حاجت بود از حوائج دنیا و آخرت هیچ مخورتا آن وقت که آن حاجت روا شود از بهر
آنکه سیر خوردن عقل را متغیر کند و بر تو باد بگر سنگی که نفس را ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی بر تو یزد وگفت
اگر یک لقمه از طلال شب کمتر خورم دو ستر دارم از آنکه تا روز نماز کنم زیرا که شب آنوقت آید که آفتاب فرو شود و شب
دل مومن آنگاه بود که معده از طعام پر بود وگفت صبر نکند از شهوت دنیا مگر نفس که در دل او نور بود که با خورش
مشغول میدارد وگفت چون بنده صبر نکند بر آنکه دوست تر دارد چگونه صبر کند بر آنکه دوست ندارد وگفت بازگشت
آنکه بازگشت الا از راه راستی بر سیدی بازگشتن آید وگفت خنک آنکه در همه عمر خویش یک خطوه با خلاص
دست دادش وگفت هرگاه که بنده خالص شود از بسیاری وسواس و ریاضات یابد گشت اعمال خالص
اندکست وگفت اگر صادق خواهد آنچه در دل او بود صفت کند زبانش کار نکند وگفت اگر صادق خواهد که صفت
کند آنچه در دل اوست زبانش یاری ندهد وگفت صدق با زبان صادقان بهم برفت و نامے در زبان کاذبان
نماند وگفت هر چیز را زیورست و زیور دل صدق خشوعست وگفت صدق را مطیبه خویش ساز و حق را شمیر
خود ساز و خدای را غایت طالب خویش دان وگفت قناعت رضا بجائے ورعست از زهد این اول رضا
و آن اول زهد وگفت خدای را بندگانند که شرم دارند که با او معاملت کنند بصبر پس با او معاملت میکنند برضا
یعنی در صبر معنی آن بود که من خود صبر دارم اما در رضا هیچ نبود و چنانکه باشد چنان نماید صبر بتعلق دارد
و رضا بد وگفت رضا آنست که از خدائے تعالی بهشت نخواهی و از دوزخ پناه نه طلبی وگفت من
منے شناسم زهد را حدے و ورع را نهایت و لیکن راه ازوے میدانم وگفت از هر مقامی حالے بمن رسید
مگر از رضا که از و بجز بوتے بمن نرسید با اینهمه اگر خلق عالم را بدوزخ برند و همه بکراهیت روند من برضاروم

زیرا که اگر رضائے من نیست در آمدن بد و فرخ رضائے اوست و گفت مادر رضا بجائے رسیدیم که اگر بهفت
 طبقه دوزخ در چشم راست ما نهند در خاطر ما گذرد که چرا در چشم چپ نهادند و گفت تواضع آنست که در عمل خود هیچ
 عجب پدید نیکنی و گفت هرگز بنده تواضع نکند تا وقتی که نفس خویش را نداند و هرگز زبده نکند تا نشناسد که دنیا
 هیچ نیست و زبده آنست که هر چه ترا از حق تعالی باز دارد ترک آن کنی و گفت علامت زبده آنست که اگر کسی
 صوفی و تو پوشد که قیمت آن سه درم بود در دولت رغبت صوفی نبود که قیمتش پنج درم بود و گفت بر بچکس
 بزرگ گواهی مده بجهت آنکه او در دل غائب است از تو و در ورع حاضر و گفت ورع در زبان سخت ترست که سیم
 و زر در دل و گفت حصن حصین نگه داشتن زبان است و مغر عبادت گرسنگی است و دوستی دنیا سر همه گناہ است
 و گفت تصوف آنست که بر شخص افعالی می رود که جز خدا تعالی نداند و پیوسته با خدا بود چنانکه جز خدا نداند
 و گفت تفکر در دنیا حجاب است در آخرت و تفکر در آخرت ثمره حکمت و زندگی دلهاست و گفت از عبرت علم زیاد
 شود و از تفکر خوف نقل است که اگر کسی در پیش او ذکر معصیت کرده اوزار بگیرد بستی و گفته بخدا که در طاعت
 چندان آفت می بینم که حاجت معصیت نیست و گفت عادت کنید چشم را بگریه و دل را به فکر و گفت اگر بنده
 هیچ نگرید مگر بر آنکه چه ضایع کرده است از روزگار خویش تا این غایت او را این اندوه تمام است تا وقت مرگ
 گفت هر که خدای را شناخت دل را فارغ گرداند از فکر او مشغول بود بخدمت او میگردد بر خطائے خویش و گفت درشت
 صحرای است چون بنده بذر مشغول شود بنام او فرشتگان در حتمای نشانند پس چون بنده ذکر نکند ایشان
 بس کنند و گفت هر که پند و هنده میخواهد باید که در اختلاف روز و شب نگیرد و گفت هر که نیکی کند روز در شب
 مکافات یابد و گفت هر که در شب نیکی کند در روز مکافات یابد و گفت هر که بصدق از شهوت باز آید حق تعالی
 ازان کریم ترست که او را عذاب کند و آن شهوت از دل او برد و گفت هر که بنکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول
 شد و روی دنیا آورد و مکرزن نیک که او از دنیا نیست بلکه از آخرت است یعنی ترا فارغ دارد تا بکار آخرت مشغول
 شوی اما هر که ترا از حق باز دارد از مال و اهل و فرزند شوم است و گفت هر عمل که آزار به نقد در دنیا نوا بے
 نیایی بدانکه آزار در آخرت جزای نخواهی یافت یعنی راحت قبول آن طاعت باید که اینجا بتورسد آن یک نفس و
 که از دل درویشی بر آید بوقت آرزوئی که از یافت آن عاجز آید فاضلتر از هزار ساله طاعت و عبادت توان
 کرد و گفت بهترین سخاوت آن بود که موافق حاجت بود و گفت آخر قدم زاهدان اول قدم متوکلان است و گفت
 اگر غافلان بدانند که از ایشان چه فوت میشود از آنچه ایشان در آند همه از سختی بمفاجات بمیرند و گفت حق تعالی

عارف را بر بستر خفته سر بکشد و روشن گرداند آنچه هرگز نکشاید ایستاده را در نماز و گفت عارف را چون چشم
دل کشاده شود چشم بسته شود یعنی جز او هیچ نبیند چنانکه هم او گفت نزدیکترین چیزی که بدو قریب جویند بخدا
تعالی خدا تعالی است خدا بر دل تو مطلع است از دل تو و اندک از دنیا و آخرت میخواهی الا او را و گفت اگر معرفت
را صورت کنند بر جائی بچکس نه نگر و دروے الا که بمیرد از زیبایی جمال او و تیره گردد همه روشنیها در جنب
نور او و گفت معرفت بخاموشی نزدیکتر است که بسخن گفتن و دل مومن روشن است بذكر و ذکر غذائے
اوست و انس راحت وے و معاملات تجارت او و مسجد و مکان او و عبادت کسب او و قرآن بصناعت او
و دنیا مرعّه او و قیامت خرمن گاه او و ثواب حق تعالی ثمره رنج او و گفت بهترین چیزی درین روزگار
ما صبر است و صبر دو قسم است صبر نسبت بر آنچه آنرا نخواهی و صبر از آنچه طالب آنی در هر چه ترا هوا بر آن دعوت
کند و حق ترا از آن نهی فرمود و گفت چیزی که درو شتر نبود شکر است و نعمت و صبر است در بلا و گفت هر که نفس
خود را قیمتی داند هرگز خلاوت خدمت نداند و گفت از مردم گرد آید آنرا خوا رکند چنانکه من خود را خوا گردانیدم
نتواند و گفت هر چیزی را کار دینی است و کار دین آخرت و بهشت ترک دنیا است و گفت در هر دے
که دوستی دنیا قرار گرفت دوستی آخرت از آن دل رخت برداشت و گفت چون حکیم ترک کرد دنیا را
بنور حکمت منور شد و گفت دنیا نزد خدائے عز و جل کمتر است از پریشه و قیمت آن چه بود تا کسے در آن زاهد
شود و گفت هر که وسیلت جوید بخدائے تعالی بلف کردن نفس خویش خدا تعالی نفس وے بروے نگاه
دارد و او را اهل جنت گرداند و گفت خدا تعالی میفرماید که بنده من اگر از من شرم داری عیبهای ترا از
مردمان پوشیده کنم و زلتهای ترا از لوح محفوظ محو کنم و روز قیامت در شمار با تو استقصا نکنم و مریدے را گفت چون
از دوستے خیانتے بینی عتاب مکن که باشد در عتاب سخن شنوی از آن سخت تر مرید گفت چون بایز مودم چنان
بود احمد حواری گفت پیکر و شیخ جامه سفید پوشیده بود و گفت کاشکے دل من در میان دلها چون پیراهن
من بودے در میان پیراهنهای این قوم و جنید رحمه الله علیه گفت که احتیاط وے چنان بود که بسیار بود که گفته
چیزے در دلم آمد از نکتهای این قوم و چند روز آنرا نپذیرم الا بدو گواه عدل از کتاب و سنت و در مناجات گفته
اکی چگونه شایسته خدمت تو بود آنکه خدمتگار تو نتواند بودن یا چگونه امید دارد بر جنت تو آنکه شرم ندارد از معصیت
تو و وے صاحب معاذ جبل بود و علم از وے گرفته بود نقل است که چون دفاتش نزدیک سید اصحاب گفتند ما را
بشارت ده که بحضرت خداوند غفور میروی گفت چرا انگوئی که بحضرت خداوندے میروی که بصغیر حساب کند

و بکبر عذاب جان بداد بعد از وفات اورا بخواب دیدند گفتند خدائے عزوجل با تو چه کرد گفت رحمت کرد و عنایت نمود
در حق من ولیکن اشارت این قوم مرا عظیم زیان داشت یعنی نگشت نمائے بودم در میان اہل دین والسلام

باب سبست چہارم در ذکر محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ

آن حافظ قرآن آن واعظ اخوان آن زاهد متکلم آن عابد متدین آن قطب افلاک محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ در
ہمہ وقت امام بود و مقبول انام کلامے عالی و بیانی شافی داشت و در موعظت آیتے بود و معروف کرنی
راکشایش از سخنان او بود و خلیفہ مارون الرشید اورا چنان تواضع کردے کہ او گفت یا امیر المؤمنین تواضع
در شرف شریف ترست از بسیاری شرف تو و گفت حق تواضع آنست کہ خوشیتن را بر ہیچکس فضل
نتی و گفت پیش ازین مردمان ہمہ دوائے بودند کہ با ایشان شفا می یافتند اکنون ہمہ دروند کہ آزاد دوائے
نیست پس طریق آنست کہ خدائے عزوجل را مونس خود سازی و کتاب او ہمراز خود کنی گفت طبع سنے
ست در گردن و بندیت بر پائے بند از تاب رہی و گفت بوقتے موعظت بر واعظان گران آمدے چنانکہ
اکنون عمل بر عالمان وقتے واعظان اندک بودندے چنانکہ اکنون عالمان اندک اندا حمد حواری گفت
ابن سماک رنجور شد من قارورہ او بہ طبیب میبروم و آن طبیب ترسا بود در راہ پیرے نورانی خوشبوئے
پاکیزہ و جامہ نو پوشیدہ پیش من آمد و گفت کجا میری من حال گفتم گفت سبحان اللہ دوست خدائے از دشمن
خدا استعانت میطلبد باز گرد و بنزدیک ابن سماک رو تا دست بران مقام نہد کہ رنج دارد و بر خواند اعوذ باللہ
من الشیطان الرجیم و بالحق انزلناہ و بالحق نزل من باز گشتم و حال باز گفتم شیخ ہچنان کرد و در حال
شفا یافت بعد از ان شیخ مرا گفت اورا شناختی گفتم نہ گفت او خضر بود علیہ السلام و ابن سماک در حالت نزع
میگفت الہی دانی کہ در ان وقت کہ معصیت میکردم اہل طاعت ترا دوست میداشتیم این را کفارت
آن گردان نقل است کہ او عرب بود اورا گفتند چرا زن نکنی گفت از انکہ من طاقت دوشیطان ندارم
گفتند چگونه گفت مرا شیطان نیست و اورا شیطانے در دست دوشیطان چگونه طاقت دارم بعد از وفات
اورا بخواب دیدند گفتند خدائے تعالیٰ با تو چه کرد گفت ہمہ نواخت و خلعت و اکرام کرد اما ہیچکس را
آن آب و روئے نیست کہ این قوم کہ تن در رنج و تعب دادہ اند و بار

عیال کشیدہ والسلام

باب نخبہ در ذکر محمد بن اسلم طوسی رحمۃ اللہ علیہ

آن قطب دین و دولت آن شمع جمال جمع سنت آن زمین کردہ متن مطہر آن فلک بجان نور آن متکلم بساط
قدسی محمد بن اسلم طوسی رحمۃ اللہ علیہ گمانہ جہان بود و مقتدائے مطلق و اورالسان الرسول گفتندے و شحنے
خراسان گفتندے کسے را در متابعت سنت آن قدم نبود کہ اورا ہمہ عمر حرکات و سکنات او قانون سنت
یافتند با امام علی ابن موسی الرضا بنی شاپور رسید و در راہ ہمراہ بودند و اسحق بن زاہر تہ الخنظلی مہار شتر
میکشید ب بیان شہر درآمد پیراہنے پشمین پوشیدہ و گلہاہ نمین برس و خریطہ کتاب بردوش مردمان چون او را
چنان دیدند بگریستند و گفتند ما ترا بدین صفت نمیتوانیم دیدن و او واعظ بود تنے چند معدود بہ مجلس او
آمدند و با این ہمہ از برکات نفس او پنجاہ ہزار آدمی براہ راست باز آمدند و توبہ کردند و دست از فساد
بازداشتند پس مدت دو سال اورا مجوس کردند گفتند بگو کہ قرآن مخلوق ست و نمیگفت و در زندان
ہر آدینہ غسل کردے و سجادہ بردوش افکندے و بدر زندان آمدے چون منع کردندے باز گشتے و گفتے الہی آنچه
بر من بود کردم اکنون تو دانی چون از زندان خلاص یافت عبد اللہ بن طاہر کہ والی نیشاپور بود رسید
ایمان شہر او را استقبال کردند و سہ روز جملہ شہر بسلام او شدند بعد ازان گفت سچا پس از معارف ماند
کہ ما را بسلام نیامد گفتند و کس یکے احمد حرب دیگر محمد بن اسلم طوسی گفت چرا گفتند ایشان علمائے ربانی اند
و بسلام سلاطین نروند عبد اللہ بن طاہر گفت اگر ایشان بسلام ما نیامدند ما بسلام ایشان رویم پس اول عزم
احمد کرد شیخ را خبر کردند گفت چارہ نیست از دیدن او در شد شیخ احمد سردر پیش افکندہ بود تا ساعتے نیک
برآمد بعد ازان سر بر آورد و در عبد اللہ نگاہ کرد و گفت شنیدہ بودم کہ مردے نیکو رویی اکنون منظر بیش
از ان ست نیکو تری پس این روئے نیکو را بہ عصیت و مخالفت امر خدائے زشت مکن عبد اللہ عزم خدمت
محمد بن اسلم کرد و محمد او را بار نداد عبد اللہ بدرخانہ او ہمچنان سوار بالستاد گفت آخر بوقت نماز بیرون آید
و روز جمعہ بود بوقت نماز محمد بن اسلم بیرون آمد چون نظر عبد اللہ بہ محمد اسلم رسید از اسپ در افتاد و بوسہ
برپائے او داد و گفت الہی از بہر آنکہ من مردے بدم او مرا دشمن دارد و من از بہر آنکہ او مردے نیک ست
اورا دوست میدارم بفضل خود این بد را در کار نیک کن پس محمد بن اسلم عزم طوس کرد و آنجا ساکن شد در
مسجدے سخت بابرکت و او عرب بود اما آنجا مقام کرد و گفت بدرخانہ او آب روان بود او را آب روان

میبايست در این مدت از آنجا کوزه آب برنگرفت و گفت این آب مردمانست چون سلیش از حد در گذشت
 آب از چاه بر کشید و در جوئے ریخت و کوزه آب از جوئے برداشت بعد از آن به نیشاپور آمد نقل است که از
 اکابر طریقت یکے گفت من در روم بودم ناگاه ابلیس را دیدم که از هوا در افتاد و نزدیک بود که از پائے در افتد
 گفتم اے ملعون این چه حالتست گفت این ساعت محمد بن اسلم در متوضاً وضو کرد من از بیم او ایجا افتادم
 و نزدیک بود که از پائے در افتم نقل است که او پیوسته وام کرده و بدرویشان دادے وقتے جهودے باید
 و گفت من قرصے چند بر تو دارم محمد بن اسلم گفت هیچ ندارم اما قلم تراشیده بود و تراشه قلم آنجا بود گفت این
 بر دار چون برداشت حائے زرشده جهود گفت در دینے که بدست عزیزے چوب زرشده این دین باطل نباشد
 در حال مسلمان شد نقل است که ابو علی فارمدی در نیشاپور به مجلس میگفت و امام بحرین حاضر بود پرسید که
 العلماء و رثه الانبیاء کدام گروه اند ابو علی گفت نه بهمانا که سائل است یا رسول اما آن مرد است اینک بدر وازه
 خفته است و اشارت به محمد بن اسلم کرد نقل است که در نیشاپور بیمار شد همسایه او را شبے بخواب دید که گفت
 الحمد لله که ازین رنج خلاص یافتم این شخص چون بیدار شد بیامد تا او را خبر کند او وفات کرده بود چون بخاکش
 مے بردند خرقة کہنه که پوشیده بر جنازه پوشیدند و ند که بران نشسته بر جنازه او افگندند و و پیرزن بر
 بام بودند گفتند محمد بن اسلم بمرد و آنچه داشت با خود برد و هرگز دنیا و را نتوانست فریفت و اسلام

باب سبت و ششم در ذکر احمد عرب رحمة الله علیه

آن مبین مقام مکنت آن امین و امام سنت آن زبده زما دآن قبله عباد آن قدوه شرق و غرب پیر
 خراسان احمد محب رحمة الله علیه فضائل او بسیار است در ورع همتان داشت و در عبادت یگانه بود و معتقد فیہ
 تا بحدی که تحیئے معاذ رازی وصیت کرد که چون من وفات کنم سر من بر پائے وے نهید و در تقوئے چنان
 بود که مادرش مرغے بریان کرده بود گفت بخور که بخانه خود این را پرورده ام و هیچ شبهت درو نیست احمد
 گفت این مرغے روزے بر بام همسایه رفت و دانه چند بخورد و آن همسایه لشکری ست حلق مران شاید
 و گفته اند که دو احمد بوده اند در نیشاپور یکے همه دین بود و یکے همه دنیا یکے احمد عرب و یکے احمد بازرگان احمد
 عرب چندان ذکر حق تعالی بروے غالب بود که مزین خواست تا موتے لب او راست کند و او از ذکر لب
 مے جنبانید مزین گفت چندان توقف کن که موتے لب راست کنم احمد گفت تو کار خود کن تا چند جائے

لب او بریده شد و قتی دوستی نامہ بوی نوشت مدتے مدینہ منجوست کہ جواب طلب کند و فرصت نییافت
 تا روزے در میان اقامت مریدے را گفت جواب نامہ آندوست بنویس و بگوئے کہ دیگر نامہ نویس کہ مارا
 فراغت جواب نیست و بنویس کہ بخدائے مشغول باش والسلام و احمد باز رگان شخصے بود کہ چندان حرص دنیا
 بروے غالب بود کہ روزے کثیرک را گفت طعام آر کثیرک طعام آورد و همچنان حساب میکرد تا در خواب
 رفت چون بیدار شد گفت اے کثیرک نہ ترا گفتم طعام آر دیگر بارہ طعام آورد و همچنان بحساب مشغول شد
 و نخورد تا نہ نوبت کثیرک چون خواجہ را دید کہ در خواب است انگشتے طعام بر لب و دہان او مالید چون
 خواجہ بیدار شد دہان خود را آلودہ دید گفت طشت آر پیدا شد کہ طعام خوردہ است و قتی خواجہ کرد
 نقل است کہ احمد بن حرب فرزندیر ازان خود بر توکل تخریص میکرد و گفت اے فرزند ہر گاہ کہ ترا چیز
 باید بدان سوراخ رو و بگوئے الہی مرا فلان چیزیدہ و اہل خانہ را گفتہ بود کہ ہر چہ او خواہد در حال از سوراخ در اندازد
 مدتے چنین بود روزے اہل خانہ غائب بودند او بر قاعدہ ہر روز طعام خواست باری تعالی از غیب طعام
 فرستاد اہل خانہ در آمدند او را دیدند کہ طعام میخورد و گفتند از کجا آمد گفت از آنجا کہ ہر روزے آمد پس احمد گفت
 این طریق اورا مسلم گشتہ است نقل است کہ بزرگے گفت بہ مجلس احمد حرب بگذاشتم کلمہ اورا بر زبان رفت
 کہ دلم ازان کلمہ روشن شد و چہل سال ست تا ہنوز در ان ذوقم و از دل من محو نمے شود نقل است
 کہ شبے بصومعہ خود رفت بعبادت و بارانے عظیم مے آمد خاطرش بر آن افتاد کہ نباید کہ باران در خانہ افتد
 و کتاب شود آوازے شنید کہ یا احمد برخیز و باز بخانہ رو کہ آنچہ از تو بکار مے آمد بخانہ فرستادی احمد
 ازان خاطر توبہ کرد نقل است کہ روزے سادات نیشاپور زیارت اورفتند و اورا پسے بود عظیم رند
 پس از در خانہ مست در آمد و رباب در دست ہر ایشان بگذاشت و هیچ التفات بسادات نکرد و تغیرے
 در خاطر سادات پدید آمد گفت معذور دارید کہ شب مارا از ہمسایہ چیزے آوردند بخوردیم و آن شب اتفاق
 صحبت افتاد این پسے در وجود آمد تفحص کردم تا آن لقمہ از کجا بود از خانہ سلطان آوردہ بودند نقل است
 کہ ہمسایہ گبر داشت نام او ہیرام مگر ماے بہ تجارت فرستاد و زردان سیردند شیخ احمد چون شنید یاران را گفت
 بیاید کہ ہمسایہ مارا چنین حالے افتادہ است تا غمخواری کنیم اگر چہ گبرست ہمسایہ است برخاستند و بخانہ ہیرام
 آمدند ہیرام استقبال کرد و بوسہ بر آستین شیخ داد و اعزاز و اکرام نمود و در بند آن شد کہ سفرہ شیخ
 بہند داشت کہ بچیرے خوردن آمدہ است زیرا کہ قحط بود شیخ احمد گفت خاطر فارغ دار کہ ہر سش تو

آمده ایم شنیدیم که مال تو زودیده اند بهرام گفت چنین است اما در آن سه شکر واجب است یکے آنکه دیگران
از من بروند نه من از دیگران دوم آنکه نیمه بروند و نیمه بمانست سوم آنکه دین بمانست دنیا بروند و احمد را
این سخن خوش آمد گفت بنویسید که از این سخن بوئے آشنائی می آید پس شیخ گفت از بهر چه آتش پرستی
گفت تا فراموش شود و بامن بیوفائی نکند که چندین بهریم بخورد او داده ام تا مرا بخدائے عزوجل رساند
شیخ گفت عظیم غلط کرده که آتش ضعیف است و حساب که از او برگرفته باطل است که اگر طفلی پاره آب برو
ریزد و بمیرد یکمکه چنین ضعیف بود چگونه بقوی رساند و قوت آن ندارد که پاره خاک از خود دفع کند ترا بحق
چگونه رساند و آتش جاہلست از مشک و نجاست فرق نکند در حال هر دو را بسوزاند و نداند که کدام بهتر است
دیگر آنکه هفتاد سال است تا او را میپرستی و من هرگز او را نپرستیده ام بیا تا هر دو دست در آتش زنیم تا بنگری که فحائے
ترا نکند و دیان بهرام را این سخن در دل افتاد گفتا که چهار مسله از تو پرسیم اگر جواب بصواب ہی ایمان آرم شیخ گفت
پرس بهرام گفت حق تعالی این خلق را چرا آفرید و چون آفرید رزق چرا داد و چون رزق داد چرا میبیراند و چون
بمیراند چرا برانگیخت شیخ گفت بیا فرید بخالق تا او را بشناسد و رزق داد برزاقی تا او را بشناسد و بمیراند تا
بقهاری او را بشناسد و زنده گردانید تا او را بقادری بداند بهرام چون این بشنید گفت در خاطر م افتاد تا این
آتش که گفتم بیا ز مایم آتش آورد شیخ دست را در آنجا نهاد ساعتی نیک و او را پیچ المے و ضررے رسید چون
بهرام آنرا بدید گفت اشهدان لا اله الا الله و اشهدان محمدًا رسول الله چون او مسلمان شد شیخ نعره برد
و بیفتاد و بهوش شد ساعتی بود بهوش آمد یاران پرسیدند که چه حال بود گفت آن ساعت که بهرام شهادت
گفت در دلم ندانم که لے احمد بعد از هفتاد سال بهرام ایمان آورد تو هفتاد سال در سلیمانی گذاشتی عاقبت چه
خواهی آورد نقل است که احمد در همه عمر خود هیچ شبے نخفتے یارانش گفتند اگر شبے بیاسائی چه شود گفت کسے را
که بهشت از بالا می آرایند و دوزخ در زیر می تابند و او نداند که از اهل کدام است چگونه خواب آیدش و گفت
کاشکے بدانے که مرادشمن دارد و غیبت کند و بگوید تا او را زروسیم فرستادے تا چون کار من میکنی از زمین
خرج کند و گفت از خدائے عزوجل ترسید چندانکه توانید و طاعت ورزید چنانکه دانید و گوش و ارید تا دنیا
شمار چنانکه فریفتگان گذشته فریفته نمانند تا چون ایشان بیلا مبتلا نشوید *

باب سبب و شتم در ذکر حاتم اسم رحمة الله علیه

آن زمانه آن عابد یگانه آن معرض از دنیا آن مقبل عقبه آن حاکم کرم حاتم اصم رحمه الله علیه از بزرگان
 مشایخ بود و در خراسان بر سر آمده بود و مرید شقیق بود و پیر خضرویه و در زهد و ریاضت و ادب و ورع
 و صدق و احتیاط بے نظیر بود گفت بعد از بلوغ یک نفس بے مراقبت و محاسبت از و بر نیامده بود و یکدم
 بے صدق و اخلاص بزرگفته تا حدی که جُنید گفت او صدیق زمان ماست و او را در سخت گرفتن نفس و وقایق
 مگر نفس و معرفت رعوتها بے نفس کلمات است و تصانیف معتبر و نکته او نظیر ندارد چنانکه یار از او گفت اگر از
 شما پرسند که از حاتم چه آموزید چه جواب دهید گفت گوئیم علم گفت اگر گویند او علم ندارد گفتند گوئیم حکمت گفت اگر
 گویند او حکمت نداند گفتند شما بگوئید تا بدانیم گفت بگوئید و چیزی از آموزیم یکے خرسندی بدانچه در دست است
 دوم نویدی از آنچه در دست دیگران است که روزی یار از او گفت عمریت تا من رنج شامی کشم بار بے چاکس
 چنانکه شایسته باشد شده اید یکے گفت فلان کس چندین غزا کرده است حاتم گفت غازی باشد و مرا شایسته
 باید و یکے گفت فلان کس بے مال بدل کرده است گفت مردی سخی بود گفتند فلان کس چندین حج کرده است
 گفت مردی حاجی باشد و مرا شایسته میاید گفتند بفرما تا مردی شایسته چون باشد گفت آنکه از خدا یتعالی
 بترسد و بغیر او امید ندارد و کرم او تا حدی بود که زنی پیش او آمد و سئله پرسید مگر باد از و را شد و خجل
 گشت حاتم گفت آواز بلند تر کن که نمیشنوم که گوشم گران است تا زن خجل نشود و آن سئله را جواب داد تا زن را
 چنان معلوم گشت که او شنید و تا آن زن بجات بود خود را کراخته بود او را اصم از آن گویند نقل است که در بلخ
 روزی مجلس میگفت و گفت الهی هر که درین مجلس گناه کار ترست او را بیامرز نباشی حاضر بود چون شب درآمد
 به نباشی شد و سرگور باز کرد و آواز شنید که امروز در مجلس حاتم اصم آمرزیده شدی و امشب باز سرگناه
 میروی نباشی توبه کرد محمد رازی گوید چندین سال در خدمت حاتم بودم هرگز ندیدم که در خشم شد مگر یکبار و
 آنچنان بود که در میان بازار میگشت شاگرد او را بقال گرفته بود و میگفت کالائے من گرفتی و خوری سیم
 بدو حاتم چون این بدید گفت ای عزیز موا ساکن گفت نمیکنم حاتم در خشم شد و روای خود از دوش برداشت
 و بر زمین زد میان بازار پُر ز رشد گفت آنچه حق است بردار و زیادت مکن که دست خشک شود بقال
 حق خویش برداشت و از حرص دست زیادت دراز کرد و حال دستش خشک شد نقل است که یکے حاتم را
 بدعوت میبرد و اجابت نکرد و الحال نمود گفت بسه شرط بیایم یکے آنکه هر جائے که خواهیم بشینم دوم آنچه خود خواهیم بخورم
 سیوم آنچه ترا گویم بکنی گفت روا باشد حاتم چون آنجا رفت در صف النعال نشست گفتند اینچه جائے

تست گفت شرط چنین کرده ام پس چون سفره نهادند حاتم دو قرص از آستین بیرون کرد و میخورد و گفتند
 شیخا ازین بخور گفت شرط کرده ام و سفره برگرفتند پس میربان را گفت تابه آستین گرم کن و بیار همچنان
 کرد و حاتم پائے بر آن تابه نهاد و گفت قرص خور و میگذشت و پس گفت اعتقاد دارید که حق تعالی فردائے
 قیامت از هر چه خورده اید حساب کند گفتند بے گفت انکارید که این عرصات است یک یک پائے برین
 تابه نهید و هر چه درین خانه خورده اید حساب باز و بید ایشان گفتند ما را طاقت این نباشد پس گفت فردا
 قیامت چگونه حساب خواهید داد قال الله تعالی **ثُمَّ لَنَسْأَلَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ** تا جسمه بگریه
 درآمد و بسیار بگریستند و آن دعوت ماتم خانه شد نقل است که یکے پیش حاتم آمد و گفت مائے بسیار
 دارم میخوام که ترا و یاران ترا از آن نصیب کنم حاتم گفت مے ترسم که چون بیری مرا باید گفت که اے
 روزی دهنده آسمان روزی دهنده زمین مردیکے حاتم را گفت از کجائے خوری گفت از خرمن گاه حق
 تعالی که نه زیادت شود و نه نقصان پذیرد آن مرد گفت مال مردمان با فسوس میخوری حاتم گفت از مال
 تو هیچ خوردم گفت نه گفت کاشکے تو از مسلمانان بودی گفت حجت میگوئی حاتم گفت حق تعالی
 روز قیامت از بنده حجت خواهد آن مرد گفت این همه سخن است حاتم گفت سخن فرستاده است و مادر تو
 بر پدر تو سخن حلال گشت گفت روزی شما از آسمان مے آید حاتم گفت روزی همه از آسمان مے آید که
وَفِي السَّمَاءِ سِجِّينٌ وَمَا تُوعَدُونَ گفت پنداشتم که از روزن خانه مے آید اکنون استان نجیب تا در دهن تو آید
 حاتم گفت دو سال در گهوارستان خفته بودم و روزی در دهن من مے آمد گفت سچیکس را دیدی که
 بد رو فاکشته گفت موئے سرت که بد رو دی ناکشته است گفت در بهار و تار زق تورا رسد گفت اگر مرغی شوم در
 بهار و روزی بمن رسد گفت بزمن فرور و تار رسد گفت اگر مور شوم برسد آن مرد خاموش شد و توبه کرد پس
 گفت یا شیخ مرا پند مے ده حاتم گفت طمع از خلق بترتا ایشان نیز از توبه بند و نهانی میان خود و خدا یتعالی
 نیکی کن تا خدا اے غر و جل آشکارا ترا حرمت دارد و هر جا که باشی خالق را خدمت کن تا خلق او ترا خدمت
 کنند و یکے او را گفت از کجا میخوری گفت **وَلِلّٰهِ خَزَائِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ** نقل است که حاتم از احمد
 حنبل پرسید که روزی میجوئی گفت بے حاتم گفت پیش از وقت میجویی یا پس از وقت یاد و وقت احمد
 اندیشه کرد که اگر گویم پیش از وقت گوید چرا روزگار خود ضایع کنی و اگر گویم پس از وقت گوید که چه مے جوئی
 چیزے از تو در گذشت و اگر گویم در وقت گوید چرا مشغول شوی بچیزے که حاضر بود و فراماند درین مسند

بزرگے گفت جواب چنین میبایست داد که حبتن برمانه فریضه است و نه واجب و نه سنت چه جویم چیزی که ازین
 هر سه نیست و طلب کردن چیزی که او خود ترا بجوید بقول رسول صلی الله علیه وسلم او خود بتو آید جواب حاتم اصم
 که آن مرد را داد انیت علینا ان نعبدہ کما امرنا و علیہ ان یزقنا کما وعدنا **نقل** ست که حاتم لفاف
 گفت حاتم اصم گفت هر روز باید ادابلیس مرا و سوسه کند که امروز چه خوری گویم مرگ گوید چه پوشی گویم کفن گوید
 کجا باشی گویم در گور گوید ناخوش مردی که تویی و مرا بگذارد و برود **نقل** ست که بازن گفت که بغیر امیر و
 چهار ماه نفقه ترا چند بکنم گفت چند آنکه از زندگانیم خواهد بود حاتم گفت زندگانی تو بدست من نیست گفت
 بروزی هم بدست تو نیست چون حاتم رفت پیرزنی بازن وے گفت حاتم روزی ترا چند بگذاشت
 گفت حاتم روزی خواره بود و رفت اما روزی دهنده اینجاست و گفت بغیر بودم تر که مرا بگرفت و بیفکند
 تا بکشد دلم بهیج مشغول نشد و نرسیدم اما منتظر بودم تا چه حکم کرده اند و او کار دے محبت ناگاه تیرے برو آمد
 و بیفتاد و میرد گفتم تو مرا کشتی یا من ترا **نقل** ست که بسفر خواست رفت یکے گفت که مرا وصیت کن گفت اگر
 یا خواهی ترا خدا کے عزوجل یار بس و اگر همراه خواهی کرام الکاتبین بس و اگر عبرت خواهی دنیا بس و اگر مونس
 خواهی ترا قرآن بس و اگر کار خواهی عبادت بس و اگر واعظ خواهی مرگ بس و اگر انیکه گفتم ترا پسندہ نیست
 و وزخ ترا بس و روزے حاتم لفاف را گفت چونی گفت بسلامت و عافیت گفت سلامت بعد از گذشتن
 بر صراط است و عافیت آنست که در بہشت باشی پس گفتند ترا چه آرزو میکند گفت روزے تا شب در عافیت
 گفتند ہمہ روز در عافیتی گفت عافیت من آنست کہ آرزو در حق عاصی نباشم **نقل** ست کہ حاتم را گفتند
 فلان کس مال بسیار جمع کرده است گفت زندگانی با آن جمع کرده است گفتند گفت مرده را مال بچکار آید
 یکے حاتم را گفت ترا حاجتے ست گفت بہست گفت بخواہ گفت حاجتم آنست کہ نہ تو مرا بینی و نہ من ترا و یکے
 از مشایخ ازو پرسید کہ نماز چگونه کنی گفت چون وقت نماز در آید وضو نماز وضوے باطن بکنم ظاہر را باب کنم
 و باطن را بتوبہ و آنگاہ مسجد در آیم و مسجد الحرام را مشاہدہ کنم و مقام ابراہیم را در میان دو ابروے خود نیم و بہشت
 بر است خود و وزخ را بر چپ صراط را زیر قدم دارم و ملک الموت را پس پشت انگارم و دل را بجدائے سپارم آنگاہ
 بکبیرے گویم یا تعظیم و قیامے با حرمت و قرائتے با ہیبت و رکوعے با تواضع و سجودے با تضرع و جلوسے بکلم و
 سلامے بشکر نماز من اینچنین بود **نقل** ست کہ روزے بر جمعے از اہل علم بگذشت گفت اگر سہ چیز در شماس
 و اگر نہ دوزخ شمار او واجب ست گفتند آن سہ چیز چیست گفت حسرت درین روز کہ از شما بگذشت و نمیتوانستید

در آن طاعت زیادت کردن و نه گناهان را عذر می خواستن اگر امر فرمودینه مشغول شوید عذر حق امروز
 که گذارید دیگر و غنیمت امروز کوشیدن و در صلاح کار خویش تا امکان باشد بطاعت و خوشنود کردن خصمان
 و سیوم ترس آنکه فردا بتوجه خواهد رسید نجات یا هلاک و گفت خدا تعالی سه چیز در سه چیز نهاده است فراغت در
 حریت و اخلاص در نویدی از خلق و نجات از عذاب در طاعت تا مطیع باشد بامید نجات و گفت حذر کن از
 مرگ در سه حال که ترا بگیرد کبر و حرص و خرامیدن اما متکبر را خدای عزوجل ازین جهان بیرون نبرد تا پشیمان شود
 خواری از کمترین کس از اهل و عیال و حریص را بیرون برد ازین جهان مگر گرسنه و تشنه گلویش را بگیرد و
 گذرند همتا چیز بجور و اما خرامنده را بیرون نبرد ازین جهان تا او را غلطاند در بول و حدث و گفت
 اگر وزن کبر زاده دو علمای روزگار ما کنند قرایان بے زیادت آید از کبر امر او ملوک و گفت بخانه های پیرایه
 و باغهای آراسته غره مشوید که هیچ جائے خوبر از بهشت نیست و آدم دید آنچه دید و دیگر بسیاری
 عمل غره نشوی که ابلیس با همه طاعت دید آنچه دید و دیگر بکثرت کرامت و عبادت غره نشوی که بلعش با
 چندان کرامت و بارنامه دید آنچه دید خدا و حق او فرمود فمثلکم مثل الکلب و دیگر بدین پارسایان و عالمان
 غره نشوی که هیچکس بزرگتر از مصطفی علیه الصلوٰۃ والسلام نبود ثعلب در خدمت او بود و خویشان و عیال
 میدیدند و او را خدمت میکردند و سودے نداشت و گفت هر که در راه دین در آید او را سه گونه مرگ بیاید چشید
 موت الابيض و آن گرسنگی است و موت الاسود و آن احتمال است و موت الاحمر و آن مرقع داشتن است
 و گفت هر که بمقدار یک شمع قرآن و حکایت مشایخ در شب روزی بر خود عرض نکند دین خویش بسلاست
 نگاه نتواند داشت و گفت دل پنج نوع است دله ست مروه و دله بیمار و دله غافل و دل منقبه و دله
 صحیح و دل مروه دل کافران است و دل بیمار دل گناهکاران است و دل غافل دل شکم خواران است و دل
 منقبه دل جهودان است قال الله تعالی وَقَالُوا اَقْلُوبُنَا غُلْفٌ و دل صحیح دل هشیار است باطاعت بسیار
 و خوف ملک جبار و گفت سه وقت تعهد نفس کنی چون عمل کنی بیا و دار که خدای عزوجل ناظر است بتو و چون
 سخن گوئی یا داری که خدای میشنود آنچه میگوئی و چون خاموش باشی یا داری که خدای میداند که چگونه خاموشی
 و گفت شهوت سه قسم است شهوتیست در خوردن و شهوتیست در گفتن و شهوتیست در نگرستن در خوردن
 اعتماد بر خدای عزوجل نگاها و در گفتن راستی نگاها و در نگرستن عبرت نگاها و گفت در چهار موضع نفس خود
 را باز جوئے در عمل صالح بے ریا و در گفتن بے طمع و در دادن بے منت و نگر داشتن بے بخل و گفت منافق

نسخه
 «عبادت
 بعد از امن
 نوبت»

نسخه
 «در باب
 از غره نشوید
 و عیال خویش
 در نجات

آنست که آنچه در دنیا بگیرد بحرص گیرد و آنچه منع کند بشک منع کند و اگر نفقه کند در مصیبت کند و مومن آنچه گیرد بکم غیبتی و خوف گیرد و اگر نگا دارد بر سخت بود و اگر نفقه کند خالصا لوجه الله تعالی بود و گفت جهاد سه است جهاد بر شیطان تا وقتیکه شکسته شود و جهاد است در علانیه با دایه فرایض تا وقتیکه گذارده شود چنانچه فرموده اند نماز فرض بجاعت آشکارا و زکوة آشکارا و جهاد است با اعداء در غزو اسلام تا کشته شود یا بکشد و گفت مردم را از همه کس احتمال باید کرد الا از نفس خویش و گفت اول زهد اعتماد است بر خدا و میانه آن صبر است و آخر آن اخلاص است و گفت هر چیز را زینت است و زینت عبادت خوف است و علامت خوف کوتاهی اهل است و این آیه بخواند لَا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا و گفت اگر خواهی که دوست خدا و عزوجل باشی راضی باشی به هر چه خدا کند و اگر خواهی که ترا در آسمان باشند بر تو باد بصدق وعده و گفت شتاب زدگی از شیطان است مگر در پنج چیز طعام پیش مهمان نهادن و تجمیریت و نکاح و دختر بالغه و وام گذاردن و توبه از گناه نقل است که حاتم چیزی از کس قبول نکرد گفتند چرا قبول نکنی گفت از آنکه در گرفتن دل خود و عزادای منیم و در ناگرفتن عز خود و دل او منیم و یکبار قبول کرد گفتند چون بد و قبول کردی گفت عز او بر عز خود اختیار کردم نقل است که چون حاتم بغداد آمد خلیفه را خبر کردند که زاهد خراسان آمده است او را طلب کرد چون حاتم از در آمد خلیفه را گفت السلام علیک یا زاهد خلیفه گفت من زاهد نیم که همه دنیا در زیر فرمان منست زاهد توئی حاتم گفت نه که زاهد توئی خلیفه گفت چگونه گفت خدا تعالی میفرماید قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ و تو باندک قناعت کرده زاهد تو باشی نه من که بدنی و عقبه سرفروخته آرم چگونه من زاهد شوم

باب بیست و هشتم در ذکر سهل بن عبد الله تستری رحمه الله علیه

آن سیاح بیدایه طریقت آن خواص دریای حقیقت آن شرف اکابر آن مشرف خواطر آن مهدی راه و رهبری آن سهل بن عبد الله تستری رحمه الله علیه از مختشان اهل تصوف و از کبار این طایفه بود و درین شیوه مجتهد و در وقت خود سلطان طریقت و برهان حقیقت بود و بر این او بسیارست و در جوع و سهرشانی عالی داشت و از علمای مشایخ بود و از امام عهد و معتبر همه بود و در ریاضات و کرامات بے نظیر بود و در معاملات و اشارات بے بدل بوده و در حقایق و دقائق بے همتا بود و علمای ظاهر گویند که میان شریعت و حقیقت او جمع کرده بود و عجب در آنکه این خود هر دو یکے است که حقیقت روغن شریعت است و شریعت مغز آن و پیراود و النون

مصری بود در آن سال کہ حج رفتہ بود اورا دریافت و پیچ شیخ را از عہد طفلی او باز این واقعہ نبودہ است و فرست او تاحدے بود کہ از و نقل کنند کہ گفت یا دوارم کہ حق تعالی گفت اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ و من گفتم بلی و در شکم مادر یا دوارم و گفت سہ سالہ بودم کہ مرا قیام شب بود اندر نماز خالم محمد بن سوار ہمینگریستے کہ اورا قیام شب بودے گفتے یا سہل بخسپ کہ دلم را مشغول میداری و من بہمان و آشکارا نظارہ او میکردم تا چنان شد کہ خال خود را گفت کہ مرا حالتے میباشد صعب و چنان مے بینم کہ سر من در سجودست پیش عرش و گفت تا کہ گفتم تا ابد و گفت اے کوہک نہان دار این حالت را و با کس مگوے پس گفت بدل یا دکن آنگاہ ازین پس بزبان مگوے ہر شب اللہ معی اللہ ناظری اللہ شاہدی سہل این کلمات میگفت پس خال را خبر دادم گفت ہر شب ہفت بار مگوے گفتم پس ازان اورا خبر دادم گفت ہر شب پانزدہ بار مگوے آن میگفتم و ازان حلاوتے در دلم پدیدے آمد چون یک سال برآمد خال گفت نگہدار ترا آنچه آموختم و دائم بران باش تا در گور شوی کہ در دنیا و آخرت ثمرہ آن خواہد بود پس سالہا بگذشت و من بہمان میگفتم تا حلاوت آن یافتم پس خال گفت یا سہل ہر کہ خداے عزوجل با او بود و یا می بیند چگونہ معصیت کند و بر و خدا تعالی بر تو باد کہ معصیت نکنی پس در خلوت شدم آنگاہ مرا بد بیرستان فرستاد گفتم من میترسم کہ بہت من را کندہ شود با معلم شرط کنی کہ ساعتے پیش او باشم و چیزے بیاموزم و بکار خود باز گردم بدین شرط بد بیرستان شدم و قرآن آموختم و ہفت سالہ بودم کہ روزہ داشتمے پیوستہ و قوت او نان جوین بودے بد و از دہ سالگی مرا مسئلہ افتاد کہ کس حل نمیتوانست کرد در خواستم تا مرا بہ بصرہ فرستادند و آن مسئلہ از علمائے بصرہ پرسیدم ہمچکسں مراجعہ بعبادان آدم بنزدیک مردے کہ اورا حبیب حمزہ گفتندے ویرا پرسیدم جواب داد بنزدیک وے بایستادم مرا از وفواید بسیار حاصل گشت پس تشر آدم و قوت خود را بدان مقدار آوردم کہ سالے بیکدم مراجعہ خوندے و آس کردندے و نان بختندے ہر شبے بیک اوقیہ روزہ کشادے بے نان خورش و عزم کردم کہ ہر سہ شہاروز روزہ کشایم پس پنج روز رسانیدم پس ہفت روز پس بہ بیت و پنجرہوز و بروایتے بہ ہفتاد روز گاہ بودے کہ در چہل شہاروز با دام مغزے خوردے و گفت چندین سال بیازمودم در سیری و گر سنگی و درابتدا ضعف از گر سنگی بودے و قوت از سیری چون روزگارے برآمد قوت از گر سنگی بود و ضعف از سیری آنگاہ گفتم خداوند اسہل را دید از ہر دو بردوز تا سیری در گر سنگی و گر سنگی در سیری از تو بیند و بیشتر روزہ او در شعبان بودے کہ بیشتر فضل شعبان در اخبار آمدہ است و در ماہ رمضان المبارک یکبار چیزے خوردے و شب در روز در قیام بودے روزے گفت توبہ فریضہ است بر بندہ ہر نفسے خواہ خاص و خواہ عام و خواہ

مطیع باش خواہ عاصی و در تہمت مردے بود نسبت اورا باز بدو علم کردندے بروے خروج کرد بدین سخن کہ از معصیت
 عاصی را توبہ باید کرد و مطیع را از طاعت توبہ باید کرد و روزگار اورا در چشم عامہ زشت گردانید و احوال اورا بخالفست
 شرع منسوب کرد و تکفیر کرد بنزد عوام و بزرگان و سہل سر آن نداشت کہ با او مناظرہ کند سوز دین و دانش بگیرفت
 و ہر کہ داشت از صنایع و عقار و اسباب و فرش و اوانی و زر و سیم بر کاغذ نوشت و خلق را گرد کرد و آن کاغذ
 پارہ را بر سر ایشان افشانید ہر کس کہ کاغذ پارہ برداشتند ہر چہ در آن کاغذ نوشتہ بود بدیشان داد شکرانہ آنرا کہ
 دنیا از قبول کردند چون ہمہ بداد سفر حجاز در پیش گرفت بانفس گفت اے نفس مفلس گشتم پیش ازین آرزو و محو
 کہ نیابی نفس با او شرط کرد کہ نخواہم چون بکوفہ رسید نفس گفت تا اینجا از تو چیزی خواستم اکنون پارہ نان ہی
 دہ تا بخورم و ترا پیش تا مکہ نہ بجام بکوفہ درآمد خراس دید کہ اشتر بستہ بود گفت این اشتر را روزے چند کرایہ دہند
 گفت دو درم شیخ گفت اشتر را بکشای و مرا در بند تا نماز شام بگذردم بدید اشتر را بکشادند و شیخ را در خراس
 بستند شبانگاہ یک درم بدادند نان و ماہی خرید و در پیش نہاد و گفت اے نفس ہر گاہ کہ آرزو خواہی با خود
 قرار دہ کہ از بامداد تا شب کار ستوران کنی پس بکعبہ رفت و مشایخ را دریافت آنگاہ باز بہ تہمت آمد و ذوالنون
 آنجا دریافت و ہرگز پشت بدیوار باز نہاد و پایہ دراز نکرد و پیچ سوال را جواب نہاد و بر منبر نیامد و چہار ماہ انگشت
 پایہ بستہ میداشت پس درویشے ازوے پرسید کہ انگشت ترا چہ رسیدہ است گفت پیچ نہ رسیدہ است آنگاہ آن
 درویش بمصرفت بنزد یک ذوالنون اورا دید انگشت پایہ بستہ گفت چہ بودہ است گفت در خواستہ است
 اندکے باز گفت از چہار ماہ باز گفت حساب کردم در آن وقت بود کہ اورا در خواستہ بود یعنی موافقت شرط
 ست و واقعہ باز گفتند ذوالنون گفت کسے ماندہ است کہ اورا از درد ما آگاہی ست و موافقت ما میکند
 نقل ست کہ روزے سہل در تہمت پایہ گرد کرد و پشت بدیوار نہاد و گفت سلونی عما بدالکم گفتند پیش
 ازین نمیکردی گفتا تا استاد زندہ باشد شاگرد را بادب باید بود تا رنج نوشتند بہا وقت ذوالنون در گذشتہ
 بود نقل ست کہ عمرو لیث بیمار شد چنانکہ ہمہ طبیبان در معالجہ او عاجز شدند گفتند این کار کسے ست
 کہ دعائے کند گفتند سہل مستجاب الدعوات ست اورا طلب کردند و بفروان و حکم اولوالا مراجبت کرد چون
 پیش او نشست گفت دُعَا در حق کسے مستجاب شود کہ توبہ کند بخدائے باز گرد و ترا در زندان مظلومان
 در بند نہ ہمہ را باید کرد و توبہ باید کرد عمرو لیث چنان کرد کہ او گفت سہل گفت خداوند چنانکہ ذل معصیت
 با او نمودی عز طاعت من بدو نماے و چنانکہ باطنش را لباس انابت پوشیدی ظاہرش را لباس عافیت

در پوشان چون این مناجات تمام کرد و عمر و لیث در حال صحت یافت مال بسیار بر و عرضه کرد و هیچ قبول نکرد
 از آنجا بیرون آمد مریدے گفت اگر چیزے قبول کردی تا در وجه قروض که کرده بودیم میگزاردیم به بودے
 مریدے را گفت ترازمی باید بنگر آن مرید بنگر نیست ہمہ دشت و صحرا دید ز رگشتہ و لعل شدہ گفت کسے را
 کہ با خدائے عز و جل چنین حالے بود از مخلوق چگونه چیزے گیر و نقل ست کہ چون سہل سماع شنیدے اورا
 وجد پدید آمدے بمیت و پنجرہ در آن وجد بماندے و طعام نخوردے و اگر زستان بودے عرق میگردے
 کہ پیرایشش تر شدے چون در آن حالت علما اورا سوال کردندے گفتے از من میپرسید کہ شمارا از من و از
 کلام من درین وقت هیچ منفعت نباشد نقل ست کہ چون بر آب برفتے قدمش تر شدے گفتند
 میگویند کہ تو بر سر آب میروی گفت از مؤذن این مسجد پرس کہ وے مروے راست گوست گفت مؤذن کہ من
 این ندانم لیکن درین روز ما در حوض شد کہ غسلے کند در حوض افتاد و اگر من نبودے در آنجا بمردے و شیخ
 ابوعلی دقاق گفت کہ اورا کرامت بسیار است لیکن خواست تا کرامات خود را پوشاند نقل ست کہ یک روز
 در مسجد نشسته بود کہوترے از هوا بیفتاد از گراما سہل گفت شاہ کرمانی بمرد چون تفحص کردند همچنان بودیکے از
 بزرگان گفت کہ روز آدینہ پیش از نماز نزدیک سہل شدم مارے در آن خانہ بود بترسیدم گفتم در آیم گفت در آ
 گفت کسے بحقیقت آسمان نزد تا از چیزے کہ بر روی زمین ست ترسدم را گفت در نماز آدینہ چگونگی گفتم
 میان من و مسجد یک شب روز ہست دست من بگرفت پس نگاہ کردم خود را در مسجد آدینہ دیدم نماز کردم بیرون
 آمدم در آن مردم نگاہ کردم گفتم اہل لا الہ الا اللہ بسیارند و مخلصان اند کہ نقل ست کہ شیران و سباع بزرگ
 او آمدندے و ایشان را مراعات کردے و غذا دادے و تا امروز آن خانہ را بیت السباع خوانند و سہل از بسکہ قیام
 کردہ بود و ریاضت کشیدہ بر جاے بماند و حرۃ البول اورا پیداشد چنانکہ در ساعتے چند بار برخاستے و پیوستہ
 ظرفے با خود داشتے اما چون وقت نماز درآمدے بجائے رفتے و طہارت کردے و نماز کردے و چون بمنبر برآمدے
 ہمہ حرقش برفتے و ہمہ در پائے زائل شدے و چون فرود آمدے باز علتش پدید آمدے اما یکذرہ از شریعت
 از وے فوت نشدے نقل ست کہ مریدے را گفت جہد کن تا ہمہ روز گوئی اللہ اللہ آن میگفت تا بدان خو
 گرفت شیخ گفت شبہائیز با آن پیونہ همچنان کرد تا چنان شد آن مرد کہ اگر خود را بخواب دیدے همان اللہ اللہ میگفتے
 تا اورا گفتند ازین باز گرد و بیا و دشت مشغول شو تا چنان شد کہ ہمہ روز گارش مستغرق آن گشت و وقتے در خانہ
 بود چوبے از بالا در افتاد و سرش شکست و خون بر زمین میچکید و ہمہ نقش اللہ اللہ پدیدے آمد نقل ست

کہ مریدے را روزگارے فرمود گفت نتوانم کروا بیم زبان مردمان سہل روے فرا اصحاب کرد و گفت مرد بحقیقت این
کار رسد تا از وصفیت کے حاصل نکند یا خلق از چشم وے بیفتد کہ جز خالق را نہ بیند یا نفس او از چشم او بیفتد
باک ندارد و بہر صفت کہ خلق اورا بیند یعنی ہمہ حق را بیند نقل ست کہ در پیش مریدے حکایت میکرد کہ در بصرہ
نانوائے ست کہ درجہ ولایت دار و مرید برخواست و بہرہ رفت نانوارا دید محاسن خود در خریطہ کردہ بود چنانکہ
عادت نانوائان باشد چون چشم بروے افتاد گفت اگر اورا درجہ ولایت بودے از آتش احتراز نکردے
پس سلام گفت و سوائے کرد نانوا گفت چون در ابتدا بہ چشم حقارت نگرستی ترا در سخن من فایدہ نہ بود
نقل ست کہ گفت وقتے در باد یہ میر فتم مجرد پیرزنے دیدم کہ مے آمد عصاہ بر سر بستہ و عصا در دست گرفتہ
گفتم مگر از قافلہ باز ماندہ است دست بجیب بروم تا چیزیے بدو دہم کہ ساختگی کند تا از مقصود باز نہ ماند
انگشت تعجب در دندان گرفت و دست بہو اگر دو مشتے در گرفت و گفت تو از جیب میگیری و من از غیب
این بگفت و نا پدید شد من در حسرت آن میر فتم تا بعرفات رسیدم چون بطواف گاہ شدم کعبہ را دیدم کہ گرد یکے
طواف میکرد آنجا رفتم آن پیرزن را دیدم گفت اے سہل ہر کس کہ قدم برگیرد تا جمال کعبہ را بیند لابد اورا
طواف کعبہ باید کرد اما ہر کہ قدم از خودی خود برگیرد تا جمال حق بیند کعبہ را گردوے طواف باید کرد نقل ست
کہ سہل گفت مردے از ابدالان بر من رسیدہ بود با وصبت کردم و از مسائل حقیقت مے پرسیدم در شب
تا وقتیکہ نماز بامداد بگذاروے و زیر آب شدے و در زیر آب نشستے تا وقت زوال چون اخی ابراہیم بانگ
نماز گفتے او از زیر آب بیرون آمدے یک موئے بروے تر بودے نماز پیشین گذاروے پس زیر آب شدے
و از ان آب جز بوقت نماز بیرون نیامدے مدتے بامن بود ہم بدین صفت کہ درین مدت ہیچ خوردے ہیچ
کس نہ نشستے تا وقتیکہ برفت نقل ست کہ سہل گفت کہ شبے قیامت را بخواب دیدم و خلایق اندر میان
موقف ایستادہ بودند ناگاہ مرغے سفید دیدم کہ از میان موقف از ہر جائے یکے را میگرفت و در بہشت میرود
گفتم آن چہ مرغیست گفتند حق تعالی بر سر بندگان خود منت نہادہ است ناگاہ کاغذے از ہوا پدید آمد باز کردم
بر آنجا نوشتہ بود کہ این مرغیست کہ اورا ورع گویند و گفت بخواب دیدم کہ مراد بہشت بردہ اند سی صد تن را
دیدم گفتم السلام علیکم پس پرسیدم کہ خوفناک تر چیزیے در دنیا کہ خوف شما از ان بیشتر بود چہ بود گفتند خوف
خامت و گفت چون حق تعالی خواست کہ روح در آدم و در روح را بنام محمد درود مید و کنیت او ابو محمد کرد و در
جملہ بہشت یک برگ نیست کہ نام محمد بروے نبشتہ نیست و ہیچ درختے نیست در جملہ بہشت الا کہ بنام او کشتہ اند

و ابتدای جمله اشیا بنام او کرده اند و ختم جمله انبیاء و خواهد بود لاجرم نام خاتم النبیین آمد و گفت ابلیس را
 بخواب دیدم گفتم بر تو چه سخت تر گفت اشارت دلهای بندگان بخداوند جهان و گفت ابلیس را دیدم در میان
 قومی بهمتش بند کردم چون آن قوم رفتند گفتم را نکنم تا در توحید سخنی نگوئی گفت در میان آمد و فصلی در
 توحید بگفت که اگر عارفان آن وقت حاضر بودند همه انگشت حیرت در دندان تعجب گرفتند و گفت من
 کس را دیدم در شبیکه عظیم گرسنه بود لقمه پیش او آوردم مگر بهشت آلوده بود ترک گرفت و نخورد آن شب از گرسنگی
 طاعت نتوانست کرد و سه سال بود تا شب در طاعت بود و آن شب مزد آن گرسنگی و دست از طعام
 بهشت کشیدن با ثواب اعمال جمله خلائق برابر کردند نفروخت و گفت اگر شکم من پر خمر شود دوست بدارم
 که از طعام حلال گفتند چرا گفت زیرا که چون شکم پر خمر شود عقل بیارم و آتش شهوت فرو میرود و خلق از دست
 و زبان ایمن شوند اما چون از طعام حلال پر شود فضول آرزو کند و شهوات قوی گردد و نفس بطلب آرزوهای
 خود سر بر آورد و گفت خلوت درست نیاید مگر بحلال خوردن و حلال درست نیاید مگر بخدای عزوجل دادن
 و گفت در شبها روزی هر که یکبار خورد و خوردن صدیقان است و گفت درست نبود عبادت بچکس و او را خالص
 نبود عملی که میکند تا مرگرسنه نبود و گفت باید که چهار چیز در پیش گیرد تا در عبادت درست آید گرسنگی و درویشی
 و خواری و قناعت و گفت هر که گرسنگی کشد شیطان گرد او نگیرد و بفرمان خدای عزوجل و چون سیر خردی
 طلب گرسنگی کن که سر همه آفتها سیر خوردن است و گفت هر که حرام خورد و هفت اندام و در معصیت افتد اگر خواهد
 و اگر ناچار معصیت کند و هر که حلال خورد و هفت اندام و در طاعت بود و توفیق خیر بدو متصل بود و گفت حلال
 صافی آن بود که درویش خدای عزوجل را فراموش نکند و تعلل است که شاگرد را اگر گرسنگی بنایت رسید و چند
 روز برآمد گفت یا استاذی ما القوت قال ذکر الحی الذی لا يموت و گفت خلق بر سه قسم اند گروهی با خود جنگ
 اند برائے عزوجل و گروهی با خلق جنگ اند برائے خدای عزوجل و گروهی با حق جنگ اند برائے خود که چرا افتضائے تو
 برضائے مانیت و شیت تو بمشاورت مانیت و گفت هر که خواهد که در تقوی دست آید گوازم همه گنامان دست
 بدار و گفت هر عمل که کند نه باقیه کند جمله عذاب نفس بود و گفت بنده را عبادت درست نیاید تا آنگاه که در
 عدم بر خویش اثر دوستی نبیند و در قناعت و وجود و گفت بیرون رفتند علما و زهاد و عباد از دنیا و دلهای ایشان
 هنوز در غلاف بود و کشاده نشد مگر دلهای صدیقان و شهدا و گفت ایمان مرد کامل نشود تا وقتی که عمل او
 کامل نبود و ورع او باخلاص و اخلاص او بمشاهده و اخلاص تیرا کردن بود از هر چه درون خدای عزوجل است و

گفت بهترین خائفان مخلصان اند و بهترین مخلصان آن قوم اند که اخلاص ایشان برگ پیوند و گفت حسن مخلص واقف ریا نبود و گفت این قوم که بدین مقام پدید آمدند ایشانرا بیلا حرکت دادند اگر بجنبید جدا ماندند و اگر بیارامیدند پیوستند و گفت هر که خدای عزوجل را پرستد با اختیار خلقتش باید پرستید با مضطر و گفت حرامست بر دلی که بغیر خدای آرام تواند یافت که برگزیده یقین بود و گفت یقین حرامست بر دلی که در دلی چیزی بود که حق بدان راضی نبود که نور در آن دل راه یابد و گفت هر وجهی که کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود و گفت فاضلترین اعمال آن بود که بنده پاک گردد از دیدن پاکی خویش و گفت همت آنست که زیادت طلب چون تمام شود بمقصود رسد یا منقطع گردد و اگر پدید نیاید خلل از وی افتاده باشد و گفت هر که نقل کند از نفس به نفس بے ذکر خدای عزوجل ضایع کند عمر خود را و گفت هر دلی که با علم سخت گردد از همه دلهما سخت تر گردد و علامت آن دل که با علم سخت گردد آن بود که بتدبیر و علمتها بسته شود و تدبیر خویش بخداوند تسلیم نتواند کرد هر کرا حق تعالی بتدبیر او باز گذارد هم بدین جهان او را در اندازد و هم در آن جهان او را بدوزخ اندازد و گفت علمای قوم اند عالمیست بعلم ظاهر علم خویش باطل ظاهر میگوید و عالمیست بعلم باطن که علم خویش باطل آن میگوید و عالمیست که میان او و میان خدای تعالی ست آنرا هیچکس نتواند گفت و گفت آفتاب بر نیاید و فروز و بر هیچکس از روی زمین که بخداوند جابل بود مگر آنکه خدای تعالی را برگزیند تن جان و مال و دنیا و آخرت و گفت هیچ معصیت عظیم تر از جهل نیست و گفت بدین فخر نامه فقر چشم حقارت نگیرد که ایشان خلفای انبیاءند که گفت علم شما چیست گفت این علم ما بتصرف نیاید ولیکن آن علم بکلفت را نتواند کرد چون آن حدیث بیاید خود آن همه از تو بستاند و گفت اصول ما شش چیز است تمسک بكتاب خدا تعالی و اقتدار ب سنت رسول علیه السلام و خوردن حلال و باز داشتن دست از رنجاندن خلق اگر چه ترا برنجاند و دور بودن از مناسی و تعجیل در ادای حقوق و گفت اصول مذہب ما سه چیز است اقتدار بر رسول علیه السلام در اخلاق و افعال و خوردن حلال و اخلاص در افعال و گفت اول چیزیکه مبتدی را لازم آید توبه است و آن نماز است و شہوت از دل برکندن و از حرکات مذمومہ حرکات محمودہ نقل کردن و دست ندیدن بنده را توبه تا خاموشی را لازم خود نگرداند و خاموشی لازم او نگردد تا خلوت نگیرد و خلوت لازم او نشود تا حلال نخورد خوردن حلال دست ندیدن تا حق خدای تعالی نگذارد و حق خدای تعالی نگذارد و نشود مگر بحفظ جوارح و ازین همه که بر شمریم هیچ میسر نشود تا یاری نخواهد از خدای تعالی برین جمله و گفت اول مقام عبودیت بر خاستن از

از اختیار ست و بیزار شدن از حول و قوت خویش و گفت بزرگترین مقامات آنست که خوئے بد خویش بخوبی
 نیک بدل کند و گفت آدمیان را دو چیز ہلاک گرداند طلب عز و خوف درویشی و گفت ہر کہ دل وے خاشع
 بود و یو گرد وے نگر و دو گفت پنج چیز از گوہر نفس ست درویشی کہ توانگری نماید و گرسنه کہ سیری نماید و اندوگنی
 کہ شادی نماید و مردے کہ اورا باکے دشمنی باشد دوستی نماید و کسے کہ شب نماز کند و بروز روزہ دارد و قوت نماید
 از خود و گفت میان خداے و بندہ هیچ حجاب غلیظ تر از حجاب و عوئے نیست و هیچ راہ نیست بخداے عزوجل
 نزدیک تر از افتقار بخداے و گفت ہر کہ مدعی بود خائف نبود و ہر کہ خائف نبود امین نبود و ہر کہ امین نبود اورا بر
 خراین بادشاہ اطلاع نبود و گفت بویے صدق نیاید از ہر کہ ماہنت کند غیر خود را و ماہنت با خود را بود و گفت
 ہر کہ با مبتدعے خو کند سنت از وی برد و ہر کہ در روئے مبتدعے بخندد حق تعالیٰ نور ایمان از وی سیرد و گفت
 ہر مال کہ از اہل معاصی ستانند حرام باشد و گفت مثل سنت در دنیا چون بہشت ست در عقبے و گفت ہر کہ
 در بہشت شد ایمین شد از بلا ہمچنین ہر کہ بر جادہ سنت باشد ایمین شد از ہوا و بدعت و گفت ہر کہ طعن
 کند در کسب و دست طعن کردہ است و ہر کہ در توکل طعن کند در ایمان طعن کردہ است و درست نیاید
 کسب اہل توکل را مگر بر جادہ سنت و ہر کہ اہل توکل ست درست نیست کسب او مگر بہ نیت معاونت
 خلق تا دل خلق از وفایغ گردد و گفت اگر توانی کہ بصبر نشینی چنان کن و از ان قوم مباش کہ صبر بر تو نشیند
 و گفت اہل جملہ آفتہا اندکی صبر ست در چیز ما و غایت شکر عارف آنست کہ بداند کہ عاجز ست از انکہ
 شکر او نتواند گذارد تا بحد شکر شکر تواند رسید و گفت خداے عزوجل را در ہر ساعت عطا ہاست و
 بزرگترین عطا ہا آنست کہ ذکر خویش ترا الہام کند و گفت هیچ معصیت نیست بر تر از فراموشی حق و گفت
 ہر کہ بخوابد چشم خویش از حرام ہرگز در ہمہ عمر هیچ چشم زخم بد و زسد و گفت حق تعالیٰ هیچ مکانے نیافرید
 از عرش تا ترے از دل مومن عزیز تر از بہر آنکہ هیچ عطاے نداد خلق را از معرفت عزیز تر و عزیز ترین
 عطا ہا در عزیز ترین مکان نہند و اگر در عالم مکانے بودے از دل مومن عزیز تر معرفت خود آنجا نہادے
 و گفت عارف آنست کہ ہرگز طعم او نگردد و ہر دم خوش بوئے تر بود و گفت هیچ یاری دہ نیست الا خدا
 تعالیٰ و هیچ دلیل نیست الا رسول خداے و هیچ زاد نیست الا تقوے و هیچ عمل نیست مگر صبر برین پنج چیز
 کہ گفتم و گفت هیچ روز نگذرد کہ نہ حق تعالیٰ ندانند کہ بندہ من توانصاف نمیدہی ترا یا دیکم و تو
 مرا فراموش میکنی و ترا بخود میخوانم و تو بدر گاہ کسے دیگر میروی و من بلا ہا از تو باز میدارم و تو برگناہ

معتکف می باشی ای فرزند آدم فردا قیامت که حاضر آئی چه عذر آرمی و گفت خدایتعالی خلق را بیا فریدی
گفت بامن راز گوید و اگر راز نگویید بمن نگرید و اگر این نکیند حاجت از من خواهد و گفت هرگز دل زنده نشود
تا نفس نمیرد و گفت هر که بر نفس خویش مالک شد عزیز شد و بر دیگران نیز مالک گشت چنانکه گفته اند بادشاه تن
خود بادشاه هر تنی است که هرگز هیچ خصم با تو بر نیاید چون با خود برآمده باشی و هر که بر نفس بروی مالک شد
ذلیل شد و اول جنایت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس و گفت خدای عزوجل را هیچ عبادت نیست فاضلتر
از مخالفت هوای نفس و گفت هر که نفس خود را بشناسد خداوند خود را بشناسد و گفت هر که خدایتعالی را شناخت
غرقه شد در دریای اندوه و شادی و گفت غایت معرفت حیرتست و دهمشت و گفت اول مقام معرفت آنست
که بنده را یقین دهند و در سروی جمله جوارح و بدن یقین آرام گیرد یعنی خاطرهای بد از ضعف یقین بود و گفت
اهل معرفت خدای اصحاب اعراقند همه به نشان او را شناسند و گفت صادق آن بود که خدایتعالی فرشته بر او گذارد
که چون وقت نماز و آید بنده را بنماز کردن دارد و اگر خفته باشد بیدار کند و گفت از توبه قرآنومیدی بیش
از آن بود که از توبه کفار و اهل معاصی و گفت لا اله الا الله لازمست خلق را اعتقاد بدان در دل و اعتراف
بدان بزبان و وفای بدان بفعل و گفت اول توبه اجابت است پس انابت پس توبه پس استغفار و اجابت
بفعل بود و انابت بدل و توبه بنیت و استغفار از تقصیر و گفت صوفی آنست که صافی از کدورت بود و شود
از تفکر و در قرب خدای عزوجل منقطع گردد از بشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و گفت تصوف اندک
خوردنست و با خدای عزوجل آرام گرفتن و از خلق گریختن و گفت توکل حال انبیاست هر که در توکل حال پیغمبر
وارد گوشت او فرو گذارد و گفت اول مقام در توکل آنست که پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسل
تا چنانکه خواهد او را بگرداند و او را هیچ ارادت نبود و حرکت نباشد و گفت توکل درست نیاید الا بیدل روح
و بیدل روح نتوان کرد الا ترک تدبیر و گفت نشان توکل سه چیز است یکی آنکه سوال نکند و چون پدید آید
پذیرد و چون پذیرفت بگذارد و گفت اهل توکل را سه چیز دهند حقیقت یقینی و مکاشفه غیبی و مشاهدۀ قرب
حق تعالی و گفت توکل آنست که حق تعالی را متمم نداری یعنی آنچه گفته است بتو رسانم برساند و گفت توکل
آنست که اگر چیزی بود و اگر نبود بر هر دو حال ساکن باشی و گفت توکل دلی را بود که با خدای عزوجل زندگانی کند
بے علاقته و گفت جمله احوال را رویست و قفایست مگر توکل را که همه رویست بے قفا معنی آنست که زهد و
تقوی اجتناب از دنیا بود مجاهده در مخالفت نفس و هوا بود و علم و معرفت در دیدن و دانش اشیا و خوف

نسخه
بجای

بمعنی مرده شوی

ورجا از لطف کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و غنا بود و رضا بقضا و شکر بر نعم و صبر بر بلا و توکل بر خدا بود
 لاجرم توکل همه روی بے قضا بود و اگر کسی گوید دوستی نیز همچنین بود که توکل بر خدا نیست گویم دوستی با خدا
 بود نه بر خدائے و گفت دوستی دست بگردن طاعت کردن بود و از مخالفت دور بودن و گفت هر کرا خدا
 عزوجل دوست دارد و عیش او دارد و گفت جیابند ترست از خوف که حیا خاصان را بود و خوف علما را و گفت
 عبودیت رضا دادن است بفعل خدائے عزوجل و گفت مراقبت آنست که از فوت دنیا نترسی و از فوت
 آخرت هم نترسی و گفت خوف نر و رجاء ماده است و فرزند هر دو ایمان است و گفت در هر دل که کبر بود خوف و
 رجاء در آن دل قرار نگیرد و گفت خوف دور بودن است از مناسبات و رجاء شافتن است با دوائے اوامر و علم بر جا
 درست نیاید الا خائف را و گفت بلند ترین مقام خوف آنست که بنده خائف بود تا در علم ایزد تقدیر او بر چه رفت
 است و گفت مردئے دعوی خوف کرد سهل گفت در سر تو بیرون از خوف طبیعت هیچ خوف هست گفت هست
 گفت تو خدائے را نشناختی که از طبیعت نترسی و گفت صبر انتظار فرست از خدائے و گفت مکاشفہ
 آنست که گفته است لو کشف الغطاء ما ازددت یقیناً و گفت فتوت متابعت سنت است و گفت زهد در
 چیز است اول آن در مطعومات و آخر آن بزرگه خواهد رسید و دوم در ملبوس که در روس و نا چیز خواهد گشت و زهد
 در برادران که آخر آن فراق خواهد بود و زهد در دنیا که آخر آن فنا خواهد بود و گفت ورع ترک دنیا است و دنیا
 نفس است هر که نفس خود را دوست دارد دشمن خدائے را بدوست گرفته است و گفت سفر کردن از نفس
 بخدائے صعب است و گفت نفس از سه صفت خالی نیست یا کافرست یا منافق یا مرئی و گفت نفس را
 شرب بسیار است یکے از آن شراب آنست که فرعون را بر فرعونے دارد و آن دعوی خدا نیست و گفت انس
 با کسی گیر که بنزدیک اوست هر چه ترا میباید و گفت حق تعالی قرب داد برابر را بخیرات و قرب داد
 به یقین و گفت روعن نگا دارد بر عقلتان زیادت کند که هرگز خدا بر هیچ دے ناقص در نیافته است و گفت
 تجلی بر سه حال است تجلی ذات و آن مکاشفہ است و تجلی صفات و آن موضع نورست و تجلی حکم ذات و آن
 آخرت است و ما فیها پرسیدند از انس گفت انس آنست که اندامها انس گیرد بنده و بنده انس گیرد بخدائے
 و گفت ورع اول زهد است و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعت است
 و قناعت ترک شهوات و آن اول رضا است و رضا اول موافقت است و پرسیدند که چه چیز سخت تر بود بر
 نفس گفت اخلاص زیرا که نفس را در اخلاص هیچ نصیب نیست و گفت اخلاص اجابت است هر کرا اجابت

نہیں اخلاص نیست و گفت اخلاص آنست کہ چنانکہ دین را از خدا بے تعلق گرفته هیچکس نہ ہی جز بخداوند گفتند
 ما را وصف صادقان کن گفت شما اسرار صادقان بیا رید تا من شمارا خبر دهم از وصف صادقان گفتند مشاہدہ
 چیست گفت عبودیت گفتند عاصیان را انس بود گفت نہ ونہ ہر کہ اندیشہ معصیت کند گفتند بچہ چیز بدان
 ثواب رسد کہ نماز شب گفتند بہ آنکہ روز خیانت نکند گفتند مردے میگوید کہ من برائے روز حرکت نکند تا
 مرا حرکت نہ دہند گفت این سخن نگوید مگر دو تن صدیقے یا زندیقے گفتند در شہار و زرے یکبار طعام خوردن چلو پی
 گفت خوردن صدیقان گفتند دو بار گفت خوردن مومنان گفتند سہ بار گفت بگوئے تا آخرے کنند تا چون ستور
 میخورد پرسیدند از خوںے نیکو گفت کمترین حالش بار کشیدن و مکافات بدی ناکردن و اورا آمرزش خواستن
 و برو بخشودن و گفت روئے آوردن بخداے زہدست پرسیدند کہ چہ چیز اثر لطیف حق بیندہ آر و گفت چون
 در گرسنگی و بیماری و بلا صبر کند الا ما شمارا اللہ تعالیٰ پرسیدند کہ کسے روزنامے بسیار پیچ نخورد کجا میشود
 آن گرسنگی گفت آن نار را نور بنشانند و گفت گرسنگی را سہ منزلت ست یکے جوع طبع و این موضع عقل
 و جوع موت و این موضع فساد ست و جوع شہوت و این موضع اسراف ست پرسیدند کہ تو بہ چیست گفت
 آنکہ گناہ را فراموش کنی مردے گفت تو بہ آنست کہ گناہ فراموش نکنی سہل گفت چنین نیست کہ تو دانستہ
 کہ ذکر جفا در ایام و فاجفا ست یکے گفت مرا وصیت کن گفت رستگاری تو در چہار چیز ست بخوابی و
 تنہائی و کم خوردن و خاموشی گفت میخوام کہ باتو صحبت دارم گفت چون از مایکے بمیرد با کہ صحبت
 داری گفت با خداے گفت اکنون خود را با او دار گفت اگر تو از سباع میترسی با من صحبت دار گفت
 میگویند کہ شیر زیارت تو مے آید گفت آری سگ بر سگ مے آید گفتند درویش کے آساید گفت آنکہ کہ خود را
 جز آن وقت نہ بیند کہ در آن بود گفت از جملہ خلق با کدام قوم صحبت داریم گفت با عارفان گفت از جہت
 آنکہ ایشان بسیج چیز را بسیار شمرند و ہر فعلے کہ رود از نزدیک ایشان تا ویلے بود لا جرم ترا در ہمہ حال محذور دارند

مناجات

و مناجات اوست کہ الہی مرا یاد کردی و من کس نہ و اگر من ترا یاد کنم چون من کس نہ مرا این شادی پس و
 از من نا کس تر کس نہ و سہل علی اللہ عالم و واعظ حقیقی بود و خلقے بہ سبب و براہ باز آمدند و آنروز کہ وفات او
 نزدیک رسید چہار صد مرید داشت آن مردان مرد بر بالینش نشستہ بودند گفتند یا شیخ بر جابے تو کہ نشیند

بر منبر تو کہ سخن گوید گبرے بود کہ اور شاد دل گبر گفتندے شیخ چشم باز کرد و گفت بر جائے من شاد دل گبر نشیند
ایشان گفتند مگر شیخ را در حالت تنوع عقل اندک تفاوتی کرده است کہے را کہ چار صد مرد عالم شاگرد بود
گبرے را بر جائے خود نصب کند شیخ گفت شور و بر باقی کنید و بروید و شاد دل را بخوانید بر منبر و اورا بیاورید
شیخ چون اورا بدید گفت چون سه روز از وفات من بگذرد بعد از نماز دیگر بر منبر من رو و خلق را وعظ گوے
این بگفت و در گذشت روز دیگر بعد از نماز خلق جمع شدند شاد دل بیامد و بر منبر شد کلاه گبری بر سر زنا را
میان گفت آن مہتر شما را بشمار رسول کرده است و مرا گفته کہ اے شاد دل وقت آن بیامد کہ آن زنا را گبری
را ببری اکنون بریدم و کار و بہاد و زنا را برید و کلاه گبری از سر نہاد و گفت اشہدان لا الہ الا اللہ و
اشہدان محمد رسول اللہ پس گفت شیخ گفتہ است کہ بگوے آنکہ پیر شما بود استاد شما نصیحت کرد و نصیحت
استاد پذیرفتن شرط است ایک شاد دل زنا را ظاہر برید اگر خواہید کہ بقیامت مارا بینید بخوانم دی بر شما باد
کہ ہمہ زنا را مائے باطن برید این بگفت و قیامت از ان خلق برخاست و حالات عجیب ظاہر شد نقل
ست کہ آنروز کہ جنازہ شیخ را برداشتند خلق بسیار جمع بودند و فریاد میکردند جہودے ہفتاد سالہ چون
آن مشغلہ شنید بیرون آمد تا بیند چہ حالست چون جنازہ رسید آواز بر آورد کہ اے مردمان آنچه من سے بینم شما
مے بینید گفتند چہ مے بینی گفت فرشتگان از آسمان فرو مے آیند و خود را بر جنازہ او میمالند و در حال کلمہ
شہادت بگفت و مسلمان شد ابو طلحہ مالک گفت سہل آنروز کہ از مادر بوجود آمد روزہ دار بود و آنروز کہ وفات
کرد روزہ دار بود و بحق رسید روزہ ناکشودہ نقل ست کہ روزے سہل شستہ بود بایاران مرد بگذشت
سہل گفت این مرد سرے دارد چون نگہ کردند آن مرد را باز ندیدند چون سہل وفات کرد مریدے بر سر خاک او
نشتہ بود بہمان مرد بگذشت مرید گفت اے خواجہ این شیخ کہ اینجا دفن ست گفتہ است کہ تو سرے داری بحق
آن خدائے کہ این سرتو از زانی داشتہ است کہ چیزے ہا نامے مرد بگور سہل اشارت کرد کہ اے سہل بگوے
سہل در گور آواز بلند گفت لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ گفت یا سہل میگویند کہ اہل گور را کہ لا الہ
الا اللہ وحدہ لا شریک لہ گفتہ باشد تاریکی گور نہ بود راست ست سہل جواب داد کہ راست ست

باب بیست و نہم در ذکر معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ

آن ہمدن سیم وصال آن محرم حریم جلال آن مقتدائے صدر طریقت آن رہنمائے راہ حقیقت آن عارف

اسرار شیخی قطب وقت معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ مقدم طریقت بود و مقتداے طوائف مخصوص بانواع لطائف
وسید مجبان وقت و خلاصہ عارفان عہد بود بلکه اگر عارف نبودے معروف نبودے و کرامات و ریاضات اولیاء
ست و در فتوے تقوے آیت عظیم و لطف و قربے داشته است و در مقام انس و شوق بغایت بودہ است مادر و پدر
ترسا بودند چون معلم فرستادندش استاد گفت بگو ثالث ثلاثہ گفت نہ بل ہوا اللہ الواحد ہر چند مسلم
میگفت بگوے ثالث ثلاثہ است او میگفت یکے ہر چند استادش میزد و سودناشت یکبار سخت زدش معروف
بگریخت و او را باز نمیافتنند مادر و پدرش گفتند کاشکے باز آمدے و بہر دین کہ او خواستے موافقت کردے و
رفت و بردست علی بن موسی الرضا رحمۃ اللہ علیہ مسلمان شد بعد از ان بچند گاہ بیامد و در خانہ پدر بکوفت گفتند
کیست گفت معروف گفتند بر کدام دینی گفت بر دین محمد رسول اللہ پدر و مادر نیز مسلمان شدند آنگاہ
بدا و دطائی افتاد بسیار ریاضت کشید و عبادت تمام بجائے آورد و چندان در صدق قدم زد کہ مشار الیہ
گشت محمد ابن منصور طوسی گفت نزدیک معروف بودم در بغداد و اثرے را دیدم گفتم دی روز پیش تو بودم
این نشان نبود این چیست گفت چیزیکہ ترا از ان چارہ نیست پرس چیزے پرس کہ ترا بکار آید گفتم بحق
معبودت کہ بگوے گفت دوش نماز میکردم خواستم کہ بکہ روم و طواف کنم بسوے زمزم رفتم تا آب خرم پائے
من بلغزید و روے من بدان آمد این نشان آنست **نقل است** کہ گفت بدجلہ رفتہ بودم بطہارت و مصحف
و مصلی مسجد نہادہ بودم پیرزنے درآمد و بگریخت و برفت معروف از پس او میرفت تا بدور رسید باوے سخن گفت
و سر در پیش افکند تا چشم بر روے او نیفتد گفت پیچ پس رک قرآن خوان داری گفت نہ گفت مصحف بہن دہ و مصلے
از ان تو آن زن از حلم او بشگفت ماند و ہر دو باز داد معروف گفت مصلے ترا حلال کردم بگیری زن از شرم بشتافت
و برفت و از شرم آزار نگرفت **نقل است** کہ روزے با جمعی میرفت جوانان جماعتے در فساد بودند چون از
ایشان در گذشتند و بلب و جملہ رسیدند یا ران گفتند یا شیخ دعا کن تاحق تعالی این جملہ را غرق کند تا شومی
ایشان منقطع گردد و اثر فساد ایشان بگیری معاودت نکنند معروف گفت دستہا بردارید پس گفت الہی
چنانکہ درین جہان شان عیش خوش میدارمی در ان جہان شان ہم عیش خوش دہ اصحاب متعجب ماندند
گفتند یا شیخ ما سر این نمیدانیم گفت توقف کنید تا پیدایم آن جمع چون شیخ را بدیدند باب بشکستند و خمر
بر ریختند و گریہ بر ایشان افتاد و دریائے شیخ افتادند و توبہ کردند شیخ گفت دیدید کہ مراد جملہ حاصل شد بے
غرق و بے آنکہ رنجے بکسے رسد **نقل است** کہ سرئی سقطی گفت روز عید معروف را دیدم کہ دانہ خرمایہ پیچید

گفتم این را چه میکنی گفت این کوک را دیدم میگرفت گفتم چرا میکنی گفت من قیم ام و کوک را جامه نوست
 و مرا نه این و نه اوست چنیم تا بفروشم و ویرا جوز خرم تا بازی کند و اگر دیگری گفت این کار را من کفایت
 کنم و تو دل فارغ دار آن کوک را بروم و جامه نو پوشانیدم و جوز خریدم و دل شاد کردم در حال در دل من کوک
 پیدا شد و حال من دیگر گونه گشت نقل است که روزی معروف را مسافرے رسید و در خانقاه قسبه را
 نمیدانست روی بطرف دیگر کرد و نماز گذارد بعد از آن چون او را معلوم گشت خجل شد گفت آخر مرا چرا
 خبر نکردی شیخ گفت مادر ویشانیم و در ویش را با تصرف چه کار آن مسافر را چندان مراعات کرد که صفت
 نتوان کرد نقل است که معروف را خالے بود که والی آن شهر بود روزی در جائے خراب میگذشت
 معروف را دیدن شسته و نان میخورد و سگے در پیش او بود معروف یک لقمه در دهن خود می نهاد و یک لقمه در
 دهن سگ میکرد خال گفت شرم نداری که با سگ نان میخوری گفت از شرم میدهم پس سر بر آورد و
 مرغی را از هوا بخواند مرغ فرود آمد و بر دست و پایی نشست و از پرچشم و روی خود را پوشید معروف گفت
 هر که از حق تعالی شرم دارد همه چیز از او شرم دارد خال خجل شد از آن گفتار خویش نقل است که یک
 روز او را طهارت بشکست در حال نیمه که گفتند اینک دجله تیم چرا میکنی گفت تواند بود که تا آنجا زسم
 و بمیرم نقل است که یکبار شوق برو غالب شد ستونے بود برخاست و آن ستون را در کنار گرفت و
 چنان بیفشرد که نزدیک بود که آن ستون پاره پاره گردد و گفت جوانمردی در سه چیز است یکے وفا بخلایق
 و دوم ستایش بے جود سیوم عطاء بے سوال و گفت علامت گرفتن خدایتعالی در حق کسے آنست که او را
 مشغول کند بکار نفس خویش و او را بکار نیاید و گفت علامت اولیای خدایتعالی آنست که فکر ایشان در
 خدایے بود و قرار ایشان با خدایے بود و شغل ایشان در راه خدایے بود و گفت چون حق تعالی بنده را چیزی
 خواسته است در عمل خیر بر او بکشد و در سخن شر بر او فرو بندد و سخن گفتن مرد در چیزیکه بکار نیاید علامت
 خذلان است و چون بکسے شرے خوابد بر عکس این بود و گفت حقیقت وفا بهوش باز آمدن است از خواب
 غفلت و فارغ شدن اندیشه از فضول و آفت و گفت چون طلب بهشت بے عمل گناه است و انتظار شفاعت
 بے نگاهداشت سنت نوعی است از غرور و امید داشتن بر رحمت در نافرمانی جمل و طاقت است و گفت تصوف
 گرفتن حقایق است و گفتن دقایق و نوید شدن از آنچه در دست خلایق است و گفت هر که عاشق ریاست
 است هرگز فلاح نیابد و گفت من را بے میدانم بخدایتعالی نزدیک تر از آنکه از کسے چیزی نخواهی

و بیچیت نبود که کسی از تو خواهد گفت چشم فراخوایانید و اگر همه از زری بود یا ماده و گفت زبان از مدح نگاها رید
چنانکه از دم و پرسیدند که از چه چیز دست یابیم بر طاعت گفت بدانکه حب دنیا از دل بیرون کنی که اگر اندک
چیزی از دنیا در دل شما آید هر سجدہ کہ کنید آن چیز را کنید و سوال کردند از محبت گفت محبت نہ از تعلیم خلق است
کہ محبت از موہبت حق است و از فضل او و گفت عارف اگر هیچ نعمتی ندارد خود همیشه ہمگی وجود و نعمت است
نقل است کہ یک روز طعام خوش میخورد او را گفتند چه میخوری گفت من مہمانم آنچه مراد ہند آن خورم باہنم
یک روز بالنفس میگفت کہ ای نفس خلاص ده مرا تا تو نیز خلاص یابی بیک روز کہ از و وصیتہ خواست گفت
توکل بر خدا کن تا خداے با تو بود و باز گشت تو بد و بود کہ از ہمہ شکایت با او کنی کہ جملہ خلایق نہ ترا منفعت
تواند رسانید و نہ دفع مضرت تواند و گفت التماسے کہ کنی از اینجا کن کہ جملہ در مانہا نزدیک اوست و بدانکہ
ہر چه تو فروے آید از رنجے یا بلاے یا فاقہ فرج یافتن در نہان داشتن است و دیگرے گفت مرا وصیتہ
کن گفت خد کن از انکہ خدایتعالے تر اے بنید و تو در زمرہ جملہ مساکین نباشی سری گفت معروف مرا گفت
چون ترا بخدایتعالے حاجتے بود سوگندش ده کہ یارب بحق معروف کرخی کہ حاجت من وفا کنی کہ حال حاجت
افتد نقل است کہ شیعہ سی و یک روز بر در رضا رضی اللہ عنہ مزاحمت کردند و پہلوے معروف کرخی
را بشکستند و بیمار شد سری او را گفت مرا وصیتہ کن گفت چون بمرم پیراہن من بصدقہ ده کہ سے خواہم کہ
از دنیا بر ہنہ بیرون روم چنانکہ از مادر بر ہنہ آمد لاجرم در تجرید ہمتانداشت و از قوت تجرید او بود
کہ بعد از وفات او را تریاک مجرب میگویند کہ بہر حاجت کہ بجاک او روند حق تعالے روا گرداند پس چون وفات
کرد ہمہ اہل ادیان در او دعویے کردند جہودان و ترسایان و مومنان خادم او گفت وصیت شیخ چنین است
کہ جنازہ مرا ہر قوم کہ از زمین بردارند من از ایشانم جہودان نتوانستند برداشت و ترسایان ہم و اہل اسلام
بیامدند و برداشتند و ہم آنجا دفن کردند نقل است کہ یک روز روزہ دار بود روز ہماز دیگر رسیدہ بود
در بازار میرفت سقائے گفت جسم اللہ من شرب خدائے رحمت کناد بر آنکہ این آب خورد آب بستد و باز خورد
گفتند نہ روزہ دار بودی گفت بلے لیکن بدعائے او غبت کردم و چون وفات کرد بخوابش دیدند گفتند خدایتعالے
باتو چه کرد گفت مراد کار دعائے سقا کرد و بیامزید و محمد بن الحسین رحمۃ اللہ علیہ گفت معروف را بخواب دیدم
گفتم خدائے عزوجل باتو چه کرد گفت بیامزید گفتم بزہد و ورع گفت نہ اما بقول یک سخن از پسر سماک شنیدم بکوفہ
کہ گفت ہر کہ بجلگی بخدایتعالی باز گردد و خدایتعالے بر حمت بد و باز گردد و ہمہ خلق را بد و باز گرداند سخن او در

دل من افتاد و بخدا تعالی باز گشتم و از جمله اشغالها دست برداشتم مگر خدمت علی ابن موسی الرضا رضی الله عنه این سخن
اورا گفتم اگر بپذیری این ترا کفایت باشد شیخ سری سقطی گفت که شیخ معروف کرخی را بخواب دیدم زیر عرش
چون یکے که مدبوش باشد و از حق تعالی ندا میرسد که ای فرشتگان این کیست گفتند بار خدا یا تو داناتری فرما
آمد که معروف است که از دوستی ما و اله گشته است جز بیدار ما بوش باز نیاید و جز بلقائے ما از خود نیاساید

باب سی ام در ذکر سری سقطی رحمت الله علیه

آن نفس گشته مجاهده آن دل زنده مشاهده آن سالک حضرت ملکوت آن شاهد عزت جبروت آن نقطه
دایره لایقطی شیخ وقت سری سقطی رحمه الله علیه امام اهل تصوف بود و در اصناف علم کمال بود و دریا
اندوه درو بود و کوه حلم و ثبات و خزانه مروت و شفقت بود و در رموز و اشارات اعجوبه بود اول کسیکه در بغداد
سخن حقایق و توحید گفت او بود و بیشتر مشایخ عراق مرید او بودند و حال جنبید بود و مرید معروف بود و حبیب
راعی را دیده بود در محرم الله و در ابتدا در بغداد نشسته و کافه داشت پرده در دکان او نیخته بود هر روز هزار
رکعت نماز میکرد و یکے از کوه لگام زیارت او آمده پرده از دکان برداشت و سلام کرد و سری را گفت
فلان پیر از کوه لگام ترا سلام گفت سری گفت او بکوه ساکن شده است پس کارے نباشد مرد باید که
در میان بازار مشغول تواند بود چنانکه از حق تعالی غائب نشود نقل است که در خرید و فروخت از ده
دینار نیم دینار بیش سود طمع نداشته یکبار بشت دینار با دام گران شد دلال بیاید و گفت بفروش گفت
بچند دلال گفت بنود دینار شیخ گفت قرار من آنست که از ده دینار نیم سود بخوابم دلال گفت من مال تو
بنقصان نفروشم شیخ گفت من عزم خود را نقض نکنم نه دلال فروخت و نه سری رواداشت نقل است
که در اول سقط فروشی کرد و یک روز بازار بغداد بسوخت گفت من نیز فارغ شدم بعد از آن نگاه کردند
دکان او نسوخته بود چون این حال بدید آنچه داشت بدرویشان داد و طریق تصوف در پیش گرفت
از و پرسیدند که ابتدائے حال تو چگونه بود گفت روزی حبیب راعی بدکان من بگذشت من چیزی ندیدم
وادم که بدرویشان ده گفت خیر که الله آن روز که این دعا بگفت دینار بدول من سر گذشت روزی دیگر
معروف کرخی مے آمد کودکی یتیم با او گفت این یتیم را جامه کن من جامه کردم معروف گفت خدا تعالی
دینار بدول تو دشمن گرداناد و ترا ازین شغل راحت داد من بیکبارگی از دنیا فارغ آمدم از برکت دعا او

سخن که معروف است که از دوستی تو و اله گشته و جز بیدار ما بوش باز نیاید

و کس در ریاضت آن مبالغه نکرد که او تا بحدی که جنید گفت هیچکس را ندیدم در عبادت کاملتر از سیری که نود و
هشت سال بگذشت که پهلوی زمین نهاد و مکر و بیماری مرگ و گفت چهل سال ست تافس من گزرا بنگبین میخواهد
و ندادش و گفت هر روز چند بار در آئینه نگریم آنکه نباید که از شومی گناه رویم سیاه شده باشد و گفت
خواهم که اندوه دل خلق همه بر دل من باشد تا ایشان فارغ باشند از اندوه و گفت اگر برادرے پیش من آید و من
دست بحاسن فرو آرم ترسم که نامم در جریده منافقان ثبت کنند و بشرحانی گفت من از هیچکس سوال نکردم مگر
از سیری که زهد او را دانسته بودم که شاد شدی که چیزی از دست او بیرون شدی جنید گفت روزی پیش
سیری سقطی رفتم میگویی که چه بود دست گفت کوکے آمد و گفت امروز کوزه تو بر آویزم تا آب سرد شود
من در خواب شدم حورے را دیدم گفتم از آن کیستی گفت از آن آنکس که کوزه بر نیاویزد تا سرد شود پس کوزه مرا بر زمین
زد و گفت اینک بگر جنید گفت سفال کوزه را دیدم تا دیر گاه که افتاده بود جنید گفت شبی خفته بودم بیدار
شدم سر من تقاضا کرد که بمسجد شونیزیه شوم رفتم بر در مسجد شخصی مایل دیدم ترسیدم مرا گفت یا جنید از من
میترسی گفتم آری گفت اگر خدا تعالی را بشناسی خستی جز از وی ترسیدی گفتم تو کیستی گفت ابله من گفتم
میبایست تا ترا میدیدم گفت آن ساعت که از من اندیشه کردی از خدا غافل شدی و ترا خبر نه مراد از دیدن
من چه بود گفتم خواستم که پرسم که ترا بر فقر هیچ دست باشد گفت نه گفتم چرا گفت چون خواهم که بدینا شان بگیرم بعضی
گیرند و چون خواهم که بعضی شان بگیرم بولے گیرند و مرا آنجا راه نیست گفتم اگر برایشان دست نیابی ایشان را
پیچ بینی گفت بنیم آنگاه که در سماع و وجد افتد بنیم شان که از کجا میآیند چون این بگفت و ناپدید شد چون بمسجد
در آمد سیری را دیدم سر بر زانو نهاده سر بر آورد و گفت دروغ میگوید آن دشمن خدا تعالی که ایشان خداے را عزیزتر
از آنند که ایشان را بجبریل نماید بابلین کے نماید جنید گفت یا سیری سقطی بجاعتی از مختنان برگزیدیم بل من
در آمد که ایشان چون خواهند بود سیری گفت هرگز بر دل من نگزیده است که مرا بر هیچ آفریده فضل ست در کل عالم
گفتم یا شیخ و نه بر مختنان گفت هرگز نه جنید گفت بنزدیک سیری در شدم و را دیدم متغیر پرسیدم که چه بوده است
گفت بزناے از پریان بر من آمد و سوال کرد که حیا چه باشد چون جواب دادم آب گشت چنین که می بینی دیدم
پری آب شده بود نقل است که سیری خواهرے دشت دستوری خواست که این خانه ترا بر و بم اجازت نداد
و گفت زندگانی من گرانے این نکند تا روزے خواهرش در آمد پیرزنی را دید که خانه اوے رفت گفت اے
برادر مرا دستوری چرا ندادی تا خدمت تو کنم و اکنون نامحرمة آورده گفت اے خواهر دل مشغول مدار

کہ این دنیا ست کہ در عشق ماسوخت و از ماحر و م بود اکنون از حق تعالی دستوری خواست تا از روزگار ما
 اورا نصیب بود جارب حجرہ ما بد و دادند بزرگے گوید کہ چندین مشایخ ویدم بچکس را بر خلق خداے چنان شفق
 ندیدم کہ اورا نقل ست کہ ہر کہ سلامش کردے روئے ترش کردے و جواب گفتے از سر این معنی پرسیدند
 گفت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ ست کہ ہر کہ سلام کند بر دیگرے صدر رحمت فرود آید نو د آنکس را
 بود کہ روئے تازہ دارد من روئے ترش کردم تا نو د رحمت اورا بود اگر کسے گوید کہ این ایشار بود و درجہ ایشار
 از آنچہ ایشار او کرد زیادت ست چگونه برادر را بہ از خود خواستہ باشد گویم نمکن نمکھ بالظاہر روئے ترش
 کردن را بظاہر حکم توانیم کرد اما بر ایشار حکم توانیم کردن تا از سر صدق بود یا از سر خلاص بود یا نبود لاجرم
 بظاہر آنچہ بدست او بود بجائے آورد نقل ست کہ یکبار یعقوب را علیہ السلام بخواب دید گفت ای پیغمبر
 خداے این چه شورت کہ در جہان انداختہ چون ترا از حضرت محبت بر کمال بہت حدیث یوسف برباد
 بردہ ندائے بسر اورید کہ یا سری سقلی دل را نگاہ دار و یوسف را بوسے نمودند نعرہ بزد و بیہوش بفتاد و سیزدہ
 شبانہ روز بے عقل افتادہ بود چون باز آمدندائے شنید کہ این جزائے آنکس ست کہ عاشقان در گاہ مارا
 ملامت کند نقل ست کہ کسے پیش سری سقلی طعامے آورد گفت چند روز ست تا ہیچ خوردہ گفت بخور
 گفت گر سنگی تو گر سنگی بخل بودہ ست نہ گر سنگی فقر نقل ست کہ سری خواست کہ یکے از اولیاء اللہ را ببیند پس
 باتفاق یکے را بر سر کوہے بدید چون بوسے رسید سلام کرد و گفت تو کیستی گفت ہو گفت چه میکنی گفت ہو گفت
 چه میخوری گفت ہو گفت اینک میگوئی ہوا و خداے تعالی را میخوایی نعرہ بزد و جان بداد و جنید گفت
 روزے سری از من سوال کرد کہ محبت چیست گفتم گر وہے گفتہ اند کہ موافقت ست و گر وہے گفتہ اند کہ اشار
 ست و چیز ہائے دیگر نیز گفتہ اند سری پوست دست خود گرفت و بکشید از دستش برخواست گفت بجز
 او کہ اگر گویم کہ این پوست از دوستی او خشک شدہ ست راست گویم و از ہوش بشد و روئے او چون ماہ
 گشت و سری گفت کہ بندہ بجائے برسد در محبت کہ اگر تیرے یا شمشیرے بروزنی خبر ندارد و از ان خبرے نبود
 اندر دل من تا آن گاہ کہ آشکارا شد کہ چنین ست و سری گفت چون خبر مییابم کہ مردمان بر منے آیند تا از
 من علم آموزند دعا کنم و گویم الہی تو ایشا را علی عطاکن کہ مشغول گردند تا من ایشا را بکار نیایم کہ من بخوام
 کہ ایشاں ہمیشہ من آیند نقل ست کہ یکے سی سال بود کہ بر مجاہدہ ایستادہ بود گفتند این بچہ یا فقی
 گفت بدعائے سری گفتند چگونه گفت روزے بدر سرائے او شدم و در بکو فتم او در خلوتے بود آواز

واد کہ گیت گفتم کہ آشناس گفست اگر آشنا بودے مشغول او بودے و پروائے ماں بودے پس گفست خداوند بخودش
 مشغول کن چنانکہ پروائے کسش نبود در حال چیزے بسینہ من فرو آمد و کار من بدینجا رسید نقل است کہ یک
 روز مجلس میداشت یکے از ندیمان خلیفہ میگذاشت نام او احمد بن زید کاتب با تجملے تمام و جمعے خادمان و
 غلامان گرد او در آمدہ گفست باش تا بجلس این مرد رویم کہ بچند جائے میروییم کہ نمیداید رفت چون درآمد
 بر زبان سری برفت کہ در ہر روز ہزار عالم ہیچکس نیست از آدمی ضعیف تر و ہیچکس از انواع خلق در فرمان خدا
 چنان عاصی نشود کہ آدمی بدین ضعیفی کہ عاصی شود در خداوند بدین عظیمی این سخن تیرے بود کہ از کمان سری جدا
 شد و بر جان او آمد چندان میگذاشت کہ از ہوش برفت پس ہمچنان گریان برخاست و بخانہ رفت و آن
 شب ہیچ نخوردہ و سخن نگفت دیگر روز پیادہ بجلس آمد زرد شدہ و غلگین روز سوم تنہا پیادہ با جامہ درویشان
 پوشیدہ چون بجلس تمام شد نزد سری آمد و گفست اے استاد آن سخن تو مرا گرفته است و دنیا بر دل من سرد
 گردانیدہ میخواہم کہ از خلق عزلت گیرم و دنیا را بگذارم بیان کن مرا راہ سالکان سری گفست راہ طریقت خواہی
 یا راہ شریعت یا راہ عام یا راہ خاص گفست ہر دو بیان کن گفست راہ عام آنست کہ پنج نماز بجماعت نگاہاری
 و زکوۃ بدہی اگر مال باشد و راہ خاص آنست کہ دنیا را پشت پایے زنی و ہیچ آرایش دنیا مشغول نشوی و اگر بدہ
 قبول کنی اینست بیان ہر دو راہ پس از انجا بیرون آمد و روئے بصرانہا چون روزے چند برآمد پیرزنی
 روئے و موئے خراشیدہ و کندہ بیاد بزرگ سری و گفست اے امام مسلمانان فرزند کے دہشتم جوان و تازہ
 روئے بجلس تو مے آمد خندان و خرامان و باز میگشت گریان و گدازان اکنون چند روزست تا غائب
 شدہ است نمیدانم تا کجاست تدبیر کار کن از بس کہ زاری کرد سری را رحم آمد گفست دل تنگی کن کہ جز خیر نبود
 چون بیاید ترا خبر دہم کہ او ترک دنیا بگفتہ است و اہل دنیا را ماندہ و تائب حقیقی شدہ چون مدتے برآمد شبے احمد
 بیاد سری خادم را گفست برو آن پیرزن را خبر دہ تا بیاید پس سری احمد را دید زرد روئے شدہ و ضعیف گشتہ
 و قد چون سرورش دو تاشدہ احمد گفست اے استاد مشفق چنانکہ مراد راحت افگندی و از ظلمات دنیا برانیدی
 ترا خداے راحت دو جہانی ارزانی داراد ایشان درین سخن بودند کہ مادر احمد در آمد و عیال او با پسرے کوچک
 درآمد چون مادر اچشم بر احمد افتاد و بران حالش کہ ہرگز ندیدہ بود بدید جامہ کہنہ پوشیدہ و سر ناتراشیدہ
 خوشتن را در کنار او افگند و عیال و پسرک از یکسو زاری میکردند و خروش از ہمہ برآمد سری گریان شد
 عیال بچہ را در پیش پیرانداخت و گفست ہر جا کہ میروی اورا با خود بر ہر چند کوشیدند تا اورا بخانہ برند سود

نداشت احمد گفت ای شیخ چرا ایشان را خبر کردی که کار با زیان خواهند آورد گفت مادرت زاری کرده بود
 و من از و پذیرفته بودم که خبر دهم احمد خواست که باز گردد زانش گفت مرا بر زندگی بیوه کردی و من زنده را
 یتیم کردم چون او مدوطلب حکوم سپر را با خود بر احمد گفت چنین کنم و آن جامه نیکو از فرزند بیرون کرد و
 پاره عظیم بر انداخت و زنبیل در دست او نهاد و روان شد مادر چون آن بدید گفت من طاقت این کار
 ندارم فرزند را در بر بود احمد باز گشت و روی بصر نهاد تا سالی چند برآمد نماز خفتن بود که یکے بخانقا شیخ درآمد
 و گفت مرا احمد فرستاده است و میگوید که کار مانگ در آمده است مرا در باب شیخ برفت احمد را دید در گور خانه بر
 خاک خفته و نفس باخر آمده و زبان می جنبانید سری گوش کرد میگفت بِشَلْ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ
 سری سر او برداشت و بر کنار نهاد احمد چشم باز کرد و شیخ را دید گفت ای استاد بوقت آمدی که کار
 من به تنگ در آمده است پس وفات کرد سری گریان روی بصر نهاد تا کار او بسازد خلق را دید که از شهر
 بیرون می آمدند گفت کجا میرود گفتند خبر نداری که دوش از آسمان آواز آمد که هر که خواهد بروی نما
 خدای نماز کند گو بگورستان شونیزه شود نفس سری چنین بود که از و مریدان چنین میخواستند و اگر
 از و سنجید خاست خود تمام بود و سخن او ست که ای جوانان کار بجوانی کنید پیش از آنکه به پیری رسید
 و ضعیف شوید و در تقصیر بمانید چنانکه من مانده ام و آن وقت که این سخن میگفت هیچ جوان طاقت
 عبادت او نداشته و گفت سی سال است که استغفار میکنم از یک شکر گفتن گفتند چگونه گفت روز
 آتش در بازار بغداد افتاد یکے بیامد و گفت دکان تو سوخت گفتم الحمد لله از شرم آنکه خود را به از
 برادران مسلمانان خواستم و بر سلامت دنیائی حمد گفتم از آن استغفار میکنم و گفت اگر یک حرف
 از و ردی که مراست فوت میشود هرگز آنرا قضا نیست و گفت دور باشید از همسایگان تو و اگر و
 قریایان بازار و عالمان امیران و گفت هر که خواهد که سلامت ماند وین بوجراحت رسد دل او و تن او و
 اندک شود غم او و گوار خلق عزلت کن که اکنون زمان عزلت است و روزگار تنهایی و گفت جمله دنیا
 فضولست مگر پنج چیز نماند که سدر مرق بود و آب که تشنگی برد و جامه که عورت پوشد و خانه که آنجا توان
 بود و علی که بر آن کار میکند و گفت هر معصیت که از سبب شهوت بود امید توان داشت بامرزش آن
 و هر معصیت که بسبب کبر بود امید نتوان داشت بامرزش آن زیرا که معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم
 از شهوت و گفت اگر کسی در بستان رود که در و درختان بسیار بود و بر هر درختی مرغی نشسته و بر بای

فصیح گوید السلام علیک یا ولی الله اگر آنکس نترسد که مکرست و استدرج از وی بیاید ترسید و گفت علامت
استدرج کوری ست از عیوب نفس و گفت مکر قولیست بی عمل و گفت ادب ترجمان دل ست و گفت
قوی ترین قوتی آنست که بر نفس خویش غالب آئی و گفت هر که عاجز آید از ادب نفس خویش از ادب غیر
عاجز آید هزار بار و گفت هستند جمعی بسیار که گفت ایشان موافق فعل نیست اما اندک اندکسانیکه فعل ایشان
موافق گفت ایشانست و گفت هر که قدر نعمت شناسد زوال آیدش از انجا که نداند و گفت هر که مطیع
شود آزا که فوق اوست مطیع شود آنکه دون اوست او را و گفت زبان تو ترجمان دل تست و روی تو
آئینه دل تو بر روی تو پیدا آید آنچه در دل پنهان داری و گفت دلها سه قسم اند ولیست مثل کوه که سبکسر
آزا از جای تواند جنبانید و ولیست مثل درخت بیج او ثابت اما باد او را گاه گاهی حرکت میدهد و ولیست
مثل ریسه که با باد بهر سو میرود و بهر سو میگردد و گفت دلها سه ابرار معلق بخاتمست و دلها مقربان
معلق بسابقیتست معنی آنست که حسنات ابرار سیئات مقربانست و حسنه سیئه ازان میشود که بر فرو
می آید بهر چه فرو دانی آن کار بر تو ختم شود و ابرار آن قومی اند که فرو آیند که انّ الابرار کفّی نعیم
چون بر نعمت فرو آیند لاجرم دلها سه ایشان معلق خاتمست بود اما سابقان را که مقربانند چشم بر ازل
بود لاجرم هرگز فرو نیایند که هرگز بازل نتوان رسید ازین جهت چون بر هیچ فرو نیایند بزنجیرشان به
بهشت باید کشید و گفت حیا و انس بر در دل آیند اگر در دلی زبرد و ورع یا بند فرو آیند و اگر نه باز گردند
و گفت پنج چیزست که قرازمگیر در دل اگر در آن دل چیزی دیگر بود خوف از خدا و رجا بخدا و
دوستی خدا و حیا از خدا و انس بخدا و گفت مقدار هر مردی در فهم خویش بمقدار نزدیکی او بود
بخدا و گفت فهم کنندۀ ترین خلق آن بود که فهم کند اسرار قرآن و تدبر کند در آن اسرار و گفت سابق
ترین خلق آن بود که بر حق صبر تواند کرد و گفت فردا امتان را با بنیاد خواتد و لیکن دوستان از بخدا باز نخوا
و گفت شوق برترین مقام عارفانست و گفت عارف آنست که خورون او خوردن بیاران و خفتن
او خفتن مارگزیدگان و عیش او عیش غرقه شدگان و گفت در بعضی کتابهاست منزله است که حق تعالی
فرمود که اے بنده من چون ذکر من بر تو غالب شود من عاشق تو شوم و عشق اینجامع من محبتست
و گفت عارف آفتاب صفتست که بر همه تابد و زمین شکلست که بار همه موجودات کشد و آب نهاست
که زندگانی دلها از او بود و آتش رنگست که عالم بدو روشن گردد و گفت تصوف نامیست بمعنی پاک

آنکه معرفتش نور و برع اورا فرو نگیرد و در علم باطن هیچ نگوید که نقض ظاهر کتاب بود و کرامات اورا بران دارد که مردم را از حرام باز دارد و گفت علامت زهد آرام گرفتن نفس است از طلب و قناعت کردنست بدانچه گرسنگی زائل شود از و و راضی بودنست بدانچه عورت پوشی بود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن خلق از دل و گفت سرمایه عبادت زهد است در دنیا و سرمایه فوت رغبت است از دنیا و گفت عیش برزاد خوش نبود که بخود مشغول بود و عیش بر عارف خوش بود چون از خوش تن معزول بود و گفت کارهای زهد همه بر دست گرفتن هر چه خواهم از ویافتم مگر زهد و گفت هر که بیاید در چشم خلق آنچه در و نبود بیفتد از نظر حق و گفت هر که بسیار میخندد است با خلق از اندکی صدق است و گفت حسن خلق آنست که خلق را از رخجانی و ریخ خلق بکشی بے کینه و مکافات و گفت از هیچ بریده مشو بگمان و شک و دست از صحبت او باز مدار بے عتاب و گفت قوی ترین خلق آنست که با خشم خود بر آید و گفت ترک گناه کردن سه وجه است یکی از خوف دوزخ دوم از رغبت بهشت سیوم از شرم خدا و گفت بنده کامل نشود تا دین خود بر شهوت اختیار نکند **ثقل است** که یک روز در صبر سخن میگفت کردی چند بار اورا زخم زد گفتند چرا اورا دفع نکردی گفت شرم داشتم که در صبر سخن میگفتم و در مناجات گفت الهی عظمت تو باز برید مرا از مناجات تو و شناخت تو مرا انس داد و تو اگر نه آنستی که تو فرموده که مرا یاد کن بزبان و اگر نه من یاد نکردم یعنی تو در زبان نگنجی و زبانیکه بلهوا آلوده است بذر تو چگونه کشاده گردانم جنید گفت که سری گفت که نمیخواهم که در بغداد بمیرم از بیم آنکه ترسم که مرا زمین نپذیرد و در سوا شوم و مردمان بمن گمان نیکو برده اند ایشان را بدافند و جنید گفت چون بیمار شد بعیادت اورفتم باد بیزنه بود برگفتم و بادش میگردم گفت ای جنید بنه که آتش از باد تیز تر شود و فروخته گرد پس جنید گفت چگونه سری گفت **عَبْدًا مَمْلُوءًا كَالْأَقْدَرِ عَلَى شَيْءٍ** جنید گفت و صیته کن گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از صحبت خدا و تعالی شیخ جنید گفت اگر این سخن پیش ازین گفتمی با تو نیز صحبت نداشته پس در حال وفات کرد و بر حجت ایزدی پیوست رحمه

باب سی و یکم در ذکر فتح موصلی رحمه الله علیه

آن عالم فرع و اصل آن حاکم و صل و فصل آن ستوده رجال و آن ربوده جلال آن بحقیقت ولی فتح موصلی رحمه الله علیه از بزرگان مشایخ بود و صاحب همت بود و عالی قدر و در ورع و مجاهده بنهایت بود و حزن و خونی غالب داشت و انقطاع از خلق تا حدی داشت که دست کلید بر هم بسته بود بر شکل باز رگانهان هر جا که

رفتے پیش سجاده بنهادے تاکے نہانستے کہ او کیست وقتے ولتے بدور سید گفت بدین کلید ماچہ میکشائی کہ بر خود
 بستہ او جواب نداد نقل است کہ از بزرگے پرسیدند کہ فتح را ہیچ علمے هست گفت بسندہ است علم او بدانکہ ترک
 دنیا کرده است بجلی ابو عبد اللہ جلایکد کہ در خانہ سری سقطی بودم چون پارہ از شب بگذشت جا مہائے پاکیزہ
 و پوشیدہ در دہرا بر افکند گفتم درین وقت کجا میری گفت بیاد است فتح موصلی چون بیرون آمد عساکر اورا
 بگرفتند و بزدان بردند چون روز شد فرمودند تا مجوس سازا بزد چون جلا و دست بر آورد تا اورا بزد دستش
 در ہوا بماند و نتوانست جنبانید گفتند چرا نمی زنی گفت پیرے برابر من ایستادہ است و میگوید من دست
 کار نمیکند بگریستند تا آن پیر کیست فتح موصلی بود سری را نزدیک او بردند و دست از او برداشتند نقل
 است کہ از فتح سوال کردند از صدق دست در کورہ آہنگرے کرد و پارہ آہن تافہ بیرون آورد و بر کف دست نہاد
 و گفت صدق این است و فتح گفت امیر المومنین علی را رضی اللہ عنہ بخواب دیدم گفتم مرا وصیت کن فرمودند دیدم چیز
 نیکوتر از تو اضع تو انکر در ویش را بر امید ثواب حق تعالی گفتم زیادت کن گفت نیکوتر از آن کبر در ویش بر تو انکر
 از اعتماد او بر حق تعالی و فتح گفت وقتے در مسجد بودم بایاران خویش جوانے را دیدم پیرائے خلق پوشیدہ گفت
 دانی کہ غریبان را حق بود فردا بفلان محلت از خانہ من نشان خواہ من مردہ باشم مرا بشوے و این پیراہن مرا
 کفن کن و دفن کن دیگر روز بر فتم ہچنان اورا بدست خویش بشستم و آن پیراہن اورا کفن کردم و دفن ساختم
 چون خواستم کہ باز کردم دامنم بگرفت و گفت اے فتح اگر مرا بنزدیک حق منزلتے بود ترا مکافاتے کنم
 بدین کہ در حق من کردی پس گفت کہ مرد چنان میرد کہ زیستہ باشد این بگفت و خاموش شد نقل است
 کہ روزے میگریست و اشک خون آلود از دیدہ او مے آمد گفتند اے فتح چرا پیوستہ گریانی گفت چون از گناہ
 خویش یا دارم از دیدہ من خون روان شود کہ نباید کہ گریستن من بر یا بودنہ با خلاص نقل است
 کہ کسے فتح را پنجاہ درم آورد گفت در خبر است کہ ہر کرا بے سوال چیزے دہند اگر رد کنند بر خدا تعالی رد کردہ
 باشد یکدرم برگرفت و باقی باز داد و گفت باسی پیر صحبت داشتم کہ ایشان از جملہ ابدال بودند ہمہ گفتند
 پیر ہمیزید از صحبت خلق و ہمہ بکم خوردن فرمودند و گفت اے مردمان ہر کہ طعام و شراب از بیمار باز گیرنے میرد
 گفتند آری گفت ہچنین ہر کہ دل خود را از علم و حکمت و سخن مشایخ باز گیرد میرد آندل و گفت وقتے سوال کرد
 از راہیے کہ راہ بخدا تعالی چگونہ است گفت و یک آنجا کہ روے آوری آنجا است و گفت کہ اہل معرفت
 آن قومند کہ چون سخن گویند از خداے گویند و چون عمل کنند از براے خدا کنند و چون طلب کنند از خداے

گفت و گفت هر که مواظبت و ملازمت کند بر دل آنجا شادی محبوب پیدا آید و هر که خدای را برگزیند بر هوائے
 خویش از آنجا دوستی خداستعالی پیدا آید و هر که آرزو مند بود بخدای روی بگرداند از هر که جزا و ست و چون
 فتح و فات کرد و از آنجا دیدند گفتند که خدایتعالی با تو چه کرد گفت حق تعالی مرا فرمود که چرا چندین
 گریستی گفتم الهی از شرم گناهان خویش حق تعالی فرمود که یا فتح فرشته موکل گناهان ترا فرموده بودم
 تا بر تو سیج گناه ننویسد از بهر گریستن بسیار تو *

باب سی و دوم در ذکر احمد حواری حمه الله علیه

آن شیخ کبیر آن امام خطیر آن زین زبان آن رکن جهان آن ولی قبه نواری قطب وقت احمد حواری
 رحمه الله علیه یگانه وقت بود و در فنون علوم عالم و در طریقت بیان عالی داشت و در حقایق و دقائق
 معتبر بود و در روایات و احادیث مقتدا و رجوع اهل عهد بود و از اکابر مشایخ شام بود و همه زبانها محسود
 بود تا بعدیکه جنید رحمه الله علیه گفت احمد حواری ریحان شام است و او مرید سلیمان دارائی بود و با سفیان
 عیینه صحبت داشت و سخن او را در دلهما اثر عجب بود در ابتدا تحصیل علم مشغول بود تا در علم بدرجه کمال
 رسید پس کتب بدریا انداخت و گفت نیکو دلیله را هرے بود مرا اما بعد از رسیدن بمقصود مشغول
 بودن بدلیل محال باشد که دلیل تا انگاه باید که مرید در راه بود چون به پیشگاه پیدا آمد درگاه و راه را چه قیمت
 پس کتب بدریا انداخت و بسبب آن رنجهای عظیم کشید و مشایخ گفتند که این در حال سکر بوده است
 نقل است که میان سلیمان دارائی و احمد حواری عهد بود که هیچ چیز احمد او را خلاف نکند مگر وزیر سلیمان
 در حال بود احمد را گفت تنورے تافته اند احمد برفت در آنجا نشست چون بر آن حال زمانے برآمد سلیمان را
 از احمد یاد آمد گفت طلبش کنی طلب کردند نمیا فتند یادش آمد گفت در تنور نگریه که با من عهد کرده است که
 مخالفت نکند چون نگه کردند در تنور بود و موئے بر و نسوخته بود نقل است که گفت کنیز کے را بخواب دیدم
 در غایت جمال که نورے از دلامع بود گفتم اے کنیزک روئے نیکو داری گفت اے احمد نیکوئی من از شست یاد
 داری که فلان شب بگریستی من از آن آب دیده تو در روئے مالیدم روئے من چنین نورانی شد و
 گفت بنده تائب نبود تا پیشان نبود بدل و استغفار نکند بزبان و از عهده مظالم بیرون نیاید تا بعد
 نکند در عبادت چون چنین بود که گفتم از توبه و اجتهاد زهد و صدق بر خیزد و از صدق توکل برخیزد و از

استقامت معرفت بر خیزد بعد از آن انس بود بعد از انس حیا بود بعد از حیا خوف بود از مکر و استدراج و در جملہ این احوال از دل او مفارقت نکند از خوف آنکہ باید کہ این احوال از دل او برود و بر او زوال آید و از لقائے حق باز ماند و گفت کسیکہ بشناسد آنچه از آن بیاید ترسیدن آسان شود بروے دور بودن از ہر چہ اور از آن نمی کردہ اند و گفت ہر کہ عاقل تر بود بخدایتعالی عارف تر بود زود بمنزل برسد و گفت رجاوت خائفانست و گفت فاضلترین گریہ گریہ بندہ بود و در فوت شدن اوقاتے کہ نہ در موافقت بودہ است و گفت ہر کہ بدینا نظر کند بنظر ارادت دوستی حق تعالی نور فقر و زہد از دل او بیرون برد و گفت دنیا چون مزبلہ است و جایگاہ جمع آمدن سگان است و کمتر از سگ باشد آنکہ بر سر حاصل دنیا نشیند از آنکہ سگ از مزبلہ چون حاجت خود روا کند و سیر گردد باز گردد و گفت ہر کہ نفس خود را نشناسد او در دین خود در غرور بود و گفت مبتلا نگردانید حق تعالی بندہ را بچیزے سخت تر از غفلت و سخت دلی و گفت انبیاء مرگ را کرامت داشتہ اند کہ از ذکر حق باز میماندہ اند و گفت نشان دوست داشتن مر خدایتعالی را نشان دوست داشتن طاعت او بود و گفت پیچ و لیلے نیست بشناختن خداے جز خدایتعالی اما دلیل طلب کردن از برائے آداب خدمت اوست و گفت ہر کہ دوست دارد کہ او را بخیر کردن بشناسد مشرک بود و در عبادت خدایتعالی از بہر آنکہ ہر کہ خداے را بدوستی پرستد دوست ندارد کہ خدمت او بچکس بند جز مخدوم و اسلام

باب سی و سوم در ذکر احمد خضرویہ رحمۃ اللہ علیہ

آن جوانمرد راہ آن پاکباز در گاہ آن متصرف طریقت آن متوکل حقیقت آن صاحب فتوت شیخی احمد خضروی بلخی رحمۃ اللہ علیہ از معتبران مشایخ خراسان بود و از کاملان طریقت و مشہوران فتوت و سلطانان ولایت بود و از مقبولان قرب و در ریاضات مشہور و در کلمات عالی مذکور و صاحب تصانیف بود و ہزار مریدش بود کہ ہر ہزار بر روی آب میرفتند و در ہوائے پریدن ہمہ صاحب کرامات و در ابتدا مرید حاتم اصم بود و با ابو تراب صحبت داشتہ بود از ابو حفص رسیدند کہ ازین طائفہ کرا دیدی گفت بچکس را ندیدیم بلند بہت تر و صادق احوال تر از احمد خضرویہ و ہم ابو حفص گفت کہ اگر احمد نبودے فتوت و مروت ظاہر نکشتے و احمد جامہ بشکل لشکریان پوشیدے و فاطمہ کہ عیال او بود در طریقت آیتے بود و از دختران امرائے بلخ بود توبہ کر دہ و کس با احمد فرستاد کہ مرا از پدر بخواد احمد اجابت نکرد و دیگر بار کس با احمد فرستاد کہ من ترا مردانہ تر ازین

پنداشتم کہ راہ حق بینی راہ بر باشد نہ راہ بر احمد کس فرستاد و او را از پدرش بخواست پدرش بحکم تبرک او را ہمسد
 داد و فاطمہ ترک شغل دنیا بگفت و بحکم عزلت با احمد بیار امید تا احمد را قصد زیارت بایزید افتاد فاطمہ با او برفت
 چون پیش بایزید آمدند نقاب فاطمہ از رخ برداشت و با بایزید گستاخ وارد سخن آمد احمد از ان متغیر شد
 و غیرتے در دوش مستولے گشت گفت ای فاطمہ این چه گستاخی بود کہ با بایزید کردی فاطمہ گفت از انکہ
 تو محرم طبیعت منی و او محرم طریقت من از تو بہوار رسم و از و بخداے و دلیل برین سخن آنست کہ او از
 صحبت من بے نیازست و تو بمن محتاج و پیوستہ بایزید با فاطمہ گستاخ بودے تار و زرے بایزید را
 چشم بردست فاطمہ افتاد کہ خوابستہ بود گفت یا فاطمہ از برائے چه خوابستہ گفت یا بایزید تا این غایت کہ
 تو دوست و خانے من ندیدہ بودی مرا با تو انبساط بود اکنون کہ ترا نظر برین افتاد صحبت ما بر تو حرام شد و
 اگر کسے را اینجا خیالے افتد پیش ازین گفتہ ایم کہ بایزید گفت کہ از خدائے درخواست کردم تا موت زمان
 از من باز گیر و تا چنان شد کہ زنان را و دیوار را و چشم من یکسان گردانیدہ است چون کسے چنین بود
 او از کجازن بیند پس احمد و فاطمہ از اینجا بہ نیشاپور آمدند و اہل نیشاپور را با احمد دل خوش بود و چون بمحیی بن
 معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ بہ نیشاپور آمد و قصد بلخ داشت احمد خواست کہ او را دعوتے سازد با فاطمہ مشورت
 کر گفت دعوت یکنے را چه باید فاطمہ گفت چندین گاؤ و گوسفند و حواجج و شمع و عطر و با اینہمہ نیز بہیت
 خر باید تا بکشیہم احمد گفت خربارے چه معنی دارد گفت چون کریمے بہمان آید باید کہ سگان محلّیت را نیز از ان
 نصیبے بود این فاطمہ در فوت چنین بود تا لاجرم بایزید گفت کہ ہر کہ میخواہد کہ مردے را در لباس زنان بیند
 گو در فاطمہ نگردد نقل است کہ احمد گفت متے مدید نفس خود را قہر کردم روزے جماعتے بغیرا میرفتند رخصتے
 عظیم در من پیدا آمد و نفس امارتے کہ در شان صواب غرا بود بر من میخواند و پیش من مے آورد گفتم از نفس نشاط
 طاعت نیاید این مکر نیست دیگر گفتم مکر آنست کہ او را پیوستہ بروزہ میدارم از گر سنگی طاقش منساندہ
 است میخواہد کہ سفر کند تا روزہ کشاید گفتم بسفر روزہ نکشایم گفت روا دارم عجب دہشتم گفتم مکر از بہر آن
 میگویی کہ من او را شب نماز میفرمایم خواہد کہ بسفر رود تا شب بخسبد و بیارم گفتم تا روز بیدار و ارم
 گفت روا دارم عجب دہشتم و تفکر کردم کہ مکر از ان میگویی تا با خلق بیامیزد کہ در تنہائی ملول
 گشتہ است با خلق خواہد کہ انس گیر و گفتم ہر جا کہ روم بویرانہ فرو دایم و با خلق نہ نشینم گفت شاید عاجز
 آدم بتضرع بحق باز گشتم تا از مکر نفس مرا آگاہ کند پس حق تعالیٰ او را مقرر گردانید تا با من گفت کہ تو

مرا بخلافمائے مراد ہر روز صد بار میکشی و خلق آگاہ نے بارے یکبار در غز و کشتہ شوم و باز رہم و ہمہ جہان
 پر آوازہ شود کہ زہے احمد خضرویہ کہ درجہ شہدا یافت گفتم سبحان اللہ آن خدائے کہ نفسے را آفرید بر زندگانی
 منافق و بعد از مرگ ہم منافق نہ بدین جہان اسلام خواهد آورد نہ بدان جہان پنداشتم کہ طاعت میجویی نہ انستم
 کہ ز نارے بندی پس خلافت او کہ میگردم زیادت کردم **نقل است** کہ گفت یکبار بادیہ توکل فرو رفتم
 چون پاؤں را بہ فریم خارے از مغیلان در پایم شکست بیرون نکردم و گفتم توکل باطل شود ہمچنان میرفتم با یم
 آس گرفت لنگان لنگان بکہ رفتم و حج بگذاردم و باز گشتم و جملہ راہ چیزے ازوے بیرون مے آمد من
 برسجے تمام میرفتم و میساختم تا مردمان بدیدند و آن خار از پایے من بیرون کردند پایے من مجروح شد
 روئے بسطام آوردم و بنزدیک بازید در آمدم چون بازید را چشم بر من افتاد تبسمے کرد و گفت آن اشکال کہ
 بر پایت نہادند چه کردی گفتم اختیار خود باختیار او باز گذاشتم شیخ گفت اے مشرک یعنی ترا وجودے و اختیارے
 ہست این شرک نبود **نقل است** کہ گفت عز درویشی خویش را نہان دار پس گفت درویشے در ماہ
 رمضان تو انگرے را بخانہ بردہ بود و در خانہ وے جز نا نے خشک نبود چون تو انگر باز گشت صرہ زر بہ
 درویش فرستاد درویش باز فرستاد و گفت این سزائے آنکس است کہ سر خویش با چون توے آشکارا
 کند ماین درویشی را بہر دو جہان نفروشم **نقل است** کہ دزدے در خانہ او درآمد بسیار گشت بیج یافت
 چون بنا امید می باز میگشت احمد گفت اے بر نادلو بر گیر و آب برکش و طہارت کن و نماز مشغول شو
 تا چون چیزے برسد بتو دہیم تا تہید است از خانہ ما بیرون نرمی بر نا ہمچنان کرد چون روز شد خواجہ صد
 دینار بیاورد و بشیخ داد شیخ گفت بستان اے بر نا کہ این جزائے یک شب نماز است و ز در حالے پدید
 آمد و لرزہ بر اعضائے او افتاد و گریان شد و گفت راہ غلط کردہ بودم یک شب از بہر خدائے کار
 کردم مرا چنین اکرام کرد تو بہ کرد و بخدائے باز گشت و زرقبول نکرد و از مریدان شیخ شد **نقل است**
 کہ یکے از بزرگان گفت کہ احمد خضرویہ را دیدم در گردونے نشستہ و بزنجیرمائے زرین آن گردون را فرشتگان
 میکشیدند و رہو اگفتم یا شیخ بدین منزلت یکجا میروی گفت بزیارت دوستے گفتم ترا با چنین مقام بزیارت
 کسے چه احتیاج گفت اگر من نرم او بیا دید آنگاہ درجہ زائران او را بودند مرا **نقل است** کہ یکبار در
 خانقاہے آمد با جامہ خلق و از رسم صوفیان فارغ و بو طائف حقیقت مشغول اصحاب خانقاہ باطن با او
 انکار کردند و با شیخ خود گفتند کہ از اہل خانقاہ نیست تا روزے احمد بر چاہ رفت دلوش در چاہ

افتاد خادم اور برنجانید احمد پیش شیخ آمد و گفت فاتحہ بر خوان تا دلو از چاہ بر آید شیخ متوقف شد کہ این
 چہ التماس است احمد گفت اگر تو میخوانی اجازت دہ تا من بخوانم شیخ اجازت داد احمد فاتحہ بر خواند دلو بر
 سر چاہ آمد شیخ چون آن بدید کلاہ از سر بہنہاد و گفت ای جوان تو کیستی کہ خرمن چاہ ما در برابر دانہ تو گاہ
 شد احمد گفت بار از ابلگوئے تا چشم حقارت در مسافران نگرند من خود رفتم نقل ست کہ یکے پیش
 احمد آمد و گفت رنجورم و درویش مرا طریقہ آموز تا ازین محنت برہم گفت نام ہر پیشہ کہ ہست بر کاغذ
 نویس و در توبرہ کن و پیش من آر مرد برفت و پچنان کرد احمد دست در توبرہ کرد کاغذ بر آمد بر آنجا نام
 دزدی نوشتہ بود احمد گفت ترا دزدی میباید کرد مرد عجب ماند و گفت شیخ وقت مرا دزدی میفرماید
 چارہ نباشد بنزدیک دزدان رفت کہ راہ زدند و گفت مرا بدین کار رغبتی ہست مہتر دزدان
 گفت کہ این کار را یک شرط است کہ ہر چہ بفرمایم بکنی گفت چنان کنم چند روز با ایشان میبود کاروانے
 بزدند و شخصے را کہ دران میان مال بسیار داشت بگرفتند و بیاوردند و آن نو پیشہ را گفتند کہ این را گردن
 بزن آن مرد توقف میکرد و با خود گفت کہ این امیر دزدان چند کس را کشتہ باشد اگر من اورا کشم بہتر کہ این
 مرد باز رگاز را مرد درین اندیشہ بود کہ باز رگان گفت اگر بجارے آمدہ سبک باش و الا از پے کارے دیگر
 مرد گفت چون فرمان میباید برد فرمان حق او لے تر کہ فرمان مہتر دزدان شمشیر کشید و سر مہتر دزدان بنیداخت
 دزدان دیگر چون آن بدیدند بگریختند و باز رگان خلاص یافت و آن مالہا بسلامت بدو باز رسید و
 نعمتے تمام بدین مرد داد چنانچہ مستغنی شد **نقل ست** کہ وقتے درویشے مہمان احمد آمد احمد ہفتاد و شمع
 برافروخت درویش گفت مرا این ہیج خوش نمے آید کہ تکلف با تصوف نسبت ندارد احمد گفت برو و
 ہر چہ نہ از بہر خدا برافروختہ ام بکش آن شب آن درویش تا با ما د آب و خاک بر آن شمعہا میزد
 یک شمع باز نتوانست نشانند دیگر روز درویش را گفت کہ این ہمہ تعجب چیست برخیز تا عجایب مہنی
 برخاستند و میرفتند تا بدر کلیسائے رسید مہتر ترسایان نشستہ بود چون احمد را بدید با اصحاب گفت در آید
 و خوانے بہناد و گفت بخورید احمد گفت کہ دوستان با دشمنان چیزے نخورند گفت اسلام عرضہ کن پس اسلام
 آورد و از قوم او ہفتاد تن اسلام آوردند آن شب احمد بخواب دید کہ حق تعالی گفت ای احمد از برائے ما
 ہفتاد و شمع در گرفتہی ما از برائے تو ہفتاد تن بنور ایمان برافروختیم **نقل ست** کہ احمد گفت جملہ
 خلق را دیدم کہ چون گاؤ و خرازی یک آخر علف میخورند یکے گفت خواجہ تو کجسا بودی گفت من

نیز با ایشان بود اما فرق در میان ما و ایشان آن بود که ایشان میخوردند و میخندیدند و بر ہم میجستند و نمیدانستند
 و من میخوردم و میگریستم و سر بر زانو نهاده بودم و میدانستم و گفتم هر که خدمت در ایشان کند بسبب چیز مکرم
 شود تواضع و حسن ادب و سخاوت و گفتم هر که خواهد که خدائے با او بود گو صدق را ملازم باشد که میفرماید وَكُونُوا مَعَ
 الصَّادِقِينَ گفتم هر که صبر کند بر صبر خویش اوصا بر بودند آنکه صبر کند و شکایت کند و گفتم صبر زاد مضطربان
 است و رضا در چه عارفان است و گفتم حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را بدل و یاد کنی او را
 بزبان و همت بریده گردانی از هر چه غیر او است و گفتم نزدیکتر کسے بخدائے آنست که خلق او بیشتر است و
 گفتم نیست کسے که حق او را مطالبت کند بالا ئے خویش چون کسیکه مطالبت کند بخدائے خویش و از سوال
 کردند که علامت محبت چیست گفتم آنکه عظیم نبود هیچ چیز از دو کون در دل او از بهر آنکه دل او پر بود از
 ذکر خدائے تعالیٰ و آنکه هیچ آرزو نبود او را مگر خدمت او از جهت آنکه نه بیند عز دنیا و آخرت مگر در خدمت او
 و آنکه نفس خود را غریب بیند اگر چه در میان اهل خویش بود از بهر آنکه هیچکس بر آنچه او در آنست موافق او نبود
 و در خدمت دوست او و گفتم دلها رو نده است یا گرد عرش گرد و یا گرد پاکی و گفتم دلها جایگاههاست چون
 از حق پر شود پدید آید از دقتی انوار آن بر جوارح و هر گاه که از باطل پر شود پدید آید از دقتی ظلمات آن بر
 جوارح و گفتم هیچ خواب نیست گران تر از خواب غفلت و هیچ مالک نیست بقوت تر از شهوت و اگر گران
 غفلت نبود بر گزشت شهوت ظفر نتواند یافت و گفتم تمام بندگی در آزادیست و در تحقیق بندگی آزادی تمام شود
 و گفتم شمار در دنیا و دین در میان دو متضاد زندگانی میباشد کرد و گفتم طریقه هویدا است و حق روشن است
 و داعی شنونده است پس بعد ازین تبحر نیست الا از کوری و پرسیدند که کدام عمل فاضلتر است گفتم نگاه
 داشتن سر از التفات کردن بچیز غیر الله و یک روز و پیش او برخوانند که فَيَقْرَؤْا اِلٰی اللّٰهِ گفتم تعلیم میدهند
 بدانکه بهترین مفرے درگاه خدایست و کسے گفتم مرا وصیت کن گفتم بپیران نفس را تا زنده گرد و چون
 او را وفات نزدیک رسید هفتاد هزار دینار وام بود که همه بمساکین و مسافران داده بود و چون در نزع افتاد
 غریباناش بیکبار بر سر بالین او جمع شدند احمد در آن حال در مناجات آمد و گفتم الهی مرا بری و گرد ایشان
 جان من است چون وثیقت از ایشان بیستانی کسے را بر گمار تا بحق ایشان قیام نماید آنگاه جان من بستان
 درین سخن بود که کسے در بگرفت که غمناکے شیخ بیرون آیند همه بیرون شدند و ز خویش تمام بگرفتند چون
 وام گذارده شد احمد جان بحق تسلیم کرد رحمت الله علیه

باب سی چهارم در ذکر ابوتراب نجاشی رحمۃ اللہ علیہ

آن مبارز صفت بلا آن مرد میدان معنی آن فردایوان تقوای آن محقق حق و نبی قطب وقت ابوتراب نجاشی
رحمۃ اللہ علیہ از عیار پیشگان طریقت و از مجردان راه بلا بود و از سیاحان بادیه فقر و از سیدان این طائفه
بوده از اکابر مشایخ خراسان بود و در مجاہدہ و تقوای قدمی راسخ داشت و در اشارات و کلمات نفسی عالی
و چهل موقف ایستاده بود و چندین سال ہرگز سریالین ننہادہ بود مگر در حرم یکبار در سجدہ گاہ بخواب شد
قومے از حوران خواستند کہ خود را بروی عرضہ کنند شیخ گفت مرا چندین استغراق است بحق حی غفور کہ بدام
پروانے حور حوران گفتند اے بزرگ ہر چند چنین است اما یاران ما شامت میکنند کہ بشنوند کہ ما را پیش تو
قبولے نیست تا رضوان جواب داد کہ ممکن نیست کہ شما را پیش این عزیز قبولے بود یا اورا پر وائے شما بود
بروید تا فرا کہ در بہشت قرار گیرد و بر سر مملکت نشیند انگاہ بیاید و تقصیرے کہ رفتہ است بجائے آید ابوتراب
گفت اے رضوان اگر من یہ بہشت فروایم گو خدمت کنید و ابن جلا گوید کہ سی صد پیر را دیدم در میان
ایشان سچکس بزرگ تر از چہار کس نبود اول ایشان ابوتراب بود و ابن جلا گوید کہ چون ابوتراب در مکہ آمد
تازہ و خوش روے بود گفتم طعام کجا خوری گفت بصرہ و دیگر بغداد و دیگر اینجا نقل است کہ چون از
اصحاب خود چیزی دیدے کہ کرامت داشتے خود توبہ کردے و در مجاہدہ افزودے و گفتے این بیچارہ بشومی
من در بلا افتاد و اصحاب را گفتے کہ ہر کہ از شما مرقتے پوشید سوال کرد و ہر کہ در خانقاہ نشست سوال کرد
و ہر کہ از مصحف قرآن خواند سوال کرد یک روز یکے از اصحاب او بعد از سہ شبان روز کہ بیح خوردہ بود دست
بپوست خریزہ دراز کرد گفت برو کہ تو تصوف را شناسی ترا بازار باید شد و گفت میان من و خداے عہد
ست کہ چون دست بجرام دراز کنم مرا از ان باز دارد و گفت بیح آرزو را بردل من دست نبودہ است
مگر وقتے در بادیه میرفتم آرزوے نان گرم و مینہ مرغ بردم گذر کرد اتفاقا راہ گم کردم و قبیلہ افتاد جمعے
ایستادہ بودند و فریاد میکردند چون مرا دیدند در من آویختند و گفتند کالائے ما تو بردہ و دزدے ہمانا کالائے
ایشان بردہ بود پس دولیت چوب مرا بزدند در ان میان پیرے از ان قبیلہ بر من بگذشت نزدیک آمد
و مرا بشناخت فریاد برآورد کہ این شیخ الشیوخ طریقت است اینچہ بے ادبی است کہ با سید صدیقان
طریقت میکنند آن قوم فریاد برآوردند و عذر خواستند گفتم اے برادران بحق و فائے اسلام کہ ہرگز وقتے

خوشتر ازین برین نگذشت و ناسا لها بودی خواستم که نفس را بکام خویش به بینم اکنون دیدم پس آن پیر را بخانه
 برو و دستوری خواست تا طعمه آر و پس برفت و نان گرم و بیضه مرغ پیش من آورد خواستم که دست دراز
 کنم آواز شنیدم که ای ابوتراب بخور بعد از دو لیست تازیانه و هر آرزو که بر دل تو خواهد گذشت بے دوست
 تازیانه نخواهد بود **نقل است** که ابوتراب را چند پسر بود و در عهد او گرگ مردم خوار پیدا آمد و چند
 پسرش را بدرید روزی بر سجاده نشسته بود گرگ قصد او کرد و او را خبر کردند و التفات نکرد گرگ چون او را
 دید باز گشت و برفت **نقل است** که یکبار با مریدان در بادیه میرفت اصحاب تشنه بودند و خواستند که وضو
 سازند شیخ مراجعت نمود و شیخ خطه بکشید آب بر جوشید بخوردند و وضو ساختند و ابوالعباس گوید که با ابوتراب
 در بادیه بودم یکے از اصحاب گفت که تشنه ام شیخ پائے بر زمین زد چشمه آب پیدا آمد مرد گفت مرا چنین آید و
 است که آب بقدر خورم شیخ دست بر زمین زد قدری برآمد از آبگینه سفید که از آن نیکوتر نباشد و آب
 بخورد و مار آب داد و آن قدح تا بکه با ما بود ابوتراب ابوالعباس را گفت اصحاب توجه میگویند درین کار
 که حق تعالی با اولیای خورش میکند از کرامات او گفت هیچکس ندیدم که بدین بیان آروالا اند که ابوتراب
 گفت هر که بدین بیان نیارد کافر بود و یکبار مریدان در بادیه گفتند یا شیخ که گزینست از قوت شیخ گفت
 گزینست از آنکه گزینست ابوتراب گفت که شب در بادیه میرفتم و شب تاریک بود سیاه بود دیدم چند آنکه
 مناره رسیدم و گفتم تو پری یا آدمی گفت تو مسلمانی یا کافر می گفتم مسلمان گفت مسلمان از غیر خدا تعالی
 نترسد پس دل من بخویش باز آمد دستم که فرستاده غیب است تسکین گشت و خوف از من برفت و گفت
 غلامی دیدم در بادیه بے زاد و راه گفتم اگر او را بحق تعالی یقین نبوده باک گشته پس گفتم ای غلام چنین جا
 بے زاد و راه گفتم ای پسر بر دار تا جگر خدای هیچکس را نه بینی گفتم اکنون هیچکس را این یقین که تو داری
 نباشد هر کجا که خواهی میروی و گفت مدت بیت سال نه از کس چیزی گرفتم و نه کس را چیزی دادم گفتند
 چگونه گفت اگر میگریفتم از تو میگریفتم و اگر نمیگریفتم از تو میگریفتم و گفت روزی طعام بر من عرضه کردند منع کردم
 چهارده روز گرسنه ام از شومی آن منع کردن و گفت هیچ نمیدانم مرید را مضر تر از سفر کردن بر متابعت نفس
 و هیچ فساد بر مرید راه نیافت الا سبب فساد سفرهای باطل و گفت حق تعالی فرموده است که دور باشید از کباب
 و کباب نیست الا حوئے فاسد و اشارت باطل و اطلاق کردن جباران الفاظ میان تہی بے حقیقت قال
 اللہ تعالی و ان الشیاطین لیوحنن الی اولیائهم لیجادن لو کم و گفت هرگز هیچکس بر ضایع خدای نرسد

اگر دنیا را در دل او یک ذره مقدار بود و گفت چون بنده صادق بود در عمل حلاوت باید پیش از آنکه عمل کند
و اگر اخلاص بجای آورد در آن عبادت حلاوت باید در آنوقت که آن عبادت کند و گفت شماسه چیز دوست میدارید
و آن سه چیز از شما نیست نفس را دوست میدارید و نفس بنده خدایت و روح را دوست میدارید و روح از
آن خدایت و مال را دوست میدارید و مال از آن خدایت و دو چیز طلب میکنید و نمیدارید شادی و رست
و این هر دو در بهشت خواهد بود و گفت سبب حصول بحق تعالی هفده درجه است او نائے آن اجابت است و
اعلاے آن توکل کردن است بر خدای حقیقت و گفت توکل آنست که خود را در دریای عبودیت هنگامی و
دل در خدای بسته داری اگر دهن شکر کنی و اگر باز گیر و صبر کنی و گفت هیچ چیز عارف را تیره نکند و همه
تیرگیها بوی روشن گردد و گفت قناعت گرفتن قوت است از خدای و گفت از دلها دلتی است که زنده
است بنور فهم از خدای و گفت هیچ چیز نیست از عبادت نافع تر از اصلاح خواطر و گفت اندیشه خود را نگاهدار
زیرا که مقدمه همه چیزهاست که هرگز اندیشه درست شد بعد از آن هر چه بروی رود از افعال و احوال همه درست
بود و گفت خدای تعالی گویا گردانند ظلم را در هر روز گاری مناسب اعمال اهل روزگار و گفت حقیقت غنا
آنست که مستغنی باشی از هر که مثل تست و حقیقت فقر آنست که محتاج باشی بهر که مثل تست نقل است
که کسی گفت ترا هیچ حاجت هست شیخ گفت مرا بتو مثل تو حاجت نباشد که مرا بخدای حاجت نیست
یعنی در مقام رضا ام راضی را با حاجت چکار و گفت فقیر آنست که قوت او آن بود که بیا بدلباس او آن بود
که عورت پوشد و مسکن او آن بود که در آنجا باشد نقل است که وفات او در بادیه بصره بود از پس چند سال
جماعتی بدور رسیدند و او را دیدند بر پای استاده و روی بقبله کرده و لب خشک شده و کوزه در پیش
نهاد و عصا در دست گرفته و هیچ سباع گرد او نداشتند رحمت الله علیه

باب سی و پنجم ذکر یحییٰ معاذ الرازی رحمه الله علیه

آن چشمه روضه رضا آن نقطه کعبه رجا آن ناطق حقایق آن واعظ خلائق آن مرید مراد یحییٰ معاذ رحمت الله
علیه لطیف روزگار بود و خلق عظیم داشت و بسطی با قبض آمیخته و رجائے غالب و کار خائفان پیش
گرفته و زبان طریقت و محبت بود و گستاخ در گاه بود و وعظی شافی داشت و او را یحییٰ واعظ گفتند
و در علم و عمل قدمی راسخ داشت و بلطایف و حقایق مخصوص بود و بمجاهد و مشاهد موصوف

و صاحب تصنیف بود و سخن موزون و نفس پاکیزه داشت تا بحدی که مشایخ گفته اند که خدائے رادوتجی بودند
 یکی از انبیا و یکی از اولیاء تجی زکریا صلوات الله علیهما طریق خوف چنان سپرد که همه صدیقان بخوف او از
 فلاح خویش نومید گشتند و تجی معاذ طریق رجاء چنان سلوک کرد که دست همه مدعیان رجاء در خاک مالید
 گفتند حال تجی زکریا معلوم است حال این تجی چگونه بود گفت بمن رسیده است که هرگز او را جاہلیت نبود
 هرگز بر او کبیرہ زلفت و در معامله و ورزش آن جدی عظیم داشت که کس طاقت آن نداشته از اصحاب او گفتند
 ای شیخ مقاومت رجاء و معاملات خائفان چیست گفت بدانکه ترک عبودیت ضلالت بود و خوف و رجاء
 قائمہ ایمانند محال باشد که کسی در ورزش رکعتی از ارکان ایمان در ضلالت افتد خائف عبادت کند ترس طاعت
 را و راجی امید دارد و صلت را تا عبادت حاصل نباشد نه خوف درست آید نه رجاء چون عبادت حاصل بود به
 خوف و رجاء بود و بحکس از مشایخ این طایفه از پس خلفائے راشدین بر منبر نشد مگر او نقل است که روزی بر
 منبر آمد چهار هزار مرد حاضر بودند بنگرست و از منبر فرود آمد گفت برائے آنکس که بر منبر آمده ایم حاضر نیست نقل
 است که برادرے داشت بکمر رفته بود و مجاور شده بود پس به تجی نامه نوشت که مرا سه چیز آرزو بود و از آن
 یافتنم یکے مانده است دعا کن تا آن نیز بیا بم و آن سه آرزو یکی آن بود که در آخر عمر عمر در بقعہ مبارک بگذارم
 بحرم کعبہ آدم که فاضلترین بقاع است و دیگر آرزو آن بود که مرا خادمی بود تا مرا خدمت کند و آب از بہر و صنو
 ساختن من آماده کند نیز کے شایسته خداداد و از زانی داشت سیوم آرزوے من آنست که پیش از مرگ ترا
 ببینم باشد که خدایتعالی روزی کند تجی جواب نوشت که آنکه گفتی که آرزوے بہترین بقاع و شتم تو بہترین خلق
 باش و بہر بقعہ کہ خواہی میباش بقعہ مردان عزیز نشود نہ مردان بہر بقعہ و آنکه گفتی مرا خادمی آرزو بود یافتنم اگر ترا
 مروت و جوانمردی بودے خادم حق را خادم خود نکرد و اندی و از خدمت حق باز نداشتی و بخدمت خود مشغول نکردی
 ترا خادم بیاید بود مخدومی آرزو میکنی مخدومی از صفات حق است و خادمی از صفات بندہ بندہ را بندہ باید بود چون
 بندہ صفات حق آرزو کند فرعونے بود و دیگر آنکه گفتی کہ مرا آرزوے دیدار است اگر ترا از خدا خبر بودے من ترا یاد
 نیامدے تو با حق تعالی چنان صحبت دار کہ ترا از برادر یاد نیاید کہ آنجا کہ فرزند قربان میاید کرد تا برادر را چہ رسید
 اگر او را یافتہ مرا چہ میکنی و اگر نیافتہ از من ترا چہ سود نقل است کہ یکبار بدو ستے نامه نوشت کہ دنیا چون خواب
 و آخرت چون بیداری ہر کہ در خواب بیند کہ میگردید تعبیرش آن بود کہ در بیداری بخندد و شاد گردد و تو در خواب
 دنیا بگرتی تا در بیداری آخرت بخندی و شاد گردی نقل است کہ تجی دخترے داشت روز مادر گفت کہ مرا

فلان چیزے میباید مادر گفت از خداے خواه گفت اسے مادر شرم دارم کہ بالیست نفسانی خواہم از خدا یتعالے
توبہ کہ آنچہ تودہی از ان اوست نقل است کہ تیجے وقتے با برادر بدردہے بگذشت برادرش گفت خوش
دہے ست تیجے گفت خوشتر ازین دہ دل آنکس است کہ ازین فارغ ست اکتفے بالملک عن الملک نقل
ست کہ تیجے را بدعوتے برود و او مردے بود کہ چیزے کم خوردے الحاح کردند گفت مایکدم تازیانہ رضیت
از دست نہیم کہ این ہوائے نفس ما در کین گاہ مگر خود شستہ است اگر یک عنان بویے را کنیم ما را در
ورطہ ہلاک اندازد شبے شمعے پیش او نہادہ بودند بادے درآمد شمع را بنشانند تیجے در گریہ آمد گفتند چرا
میگری بہین ساعت باز در گیریم گفت ازین نمیگیریم از ان میگیریم کہ شمعہائے ایمان و چراغہائے توحید
کہ در سینہا فروختہ اند میترسم کہ از مہب بے نیازی بادے در آید بچنین و او را فرو نشانند روزے پیش او
گفتند کہ دنیا بالملک الموت جہ نہیزد او گفت اگر ملک الموت نیستے دنیا بجہ نہیزدے پس گفت الموت جس
یوصل الجیب الجیب گفت مرگ جسے ست کہ دوست را بدوست برساند و یکروز بدین آیت رسید اَمَّا
یَرَبِّ الْعَالَمِیْنَ گفت ایمان یکساعت از محو کردن کفر و ویست سالہ عاجز نیاید ایمان ہفتاد سالہ از محو
گناہ ہفتاد سالہ کے عاجز آید و گفت اگر خداے تعالے روز قیامت گوید کہ چیز خواہی گویم خداوند آن
میخواہم کہ مرا بقعر دوزخ فرستی و بفرمائی تا از برائے من سراپردہائے آتشین زنند و در ان سراپردہ تختے
آتشین بنہند و چون مادر قعر دوزخ بر سر مملکت بنشینم در سرفرائی تا یک نفس بزیم از ان آتش کہ در سر
ما و ویعت نہادہ تا مالک را و خزنہ دوزخ را بکنم عدم بریم و اگر این حکایت را از نص سندے خواہی
جَرَّجَرِ یا مؤمن فان نودک اطفالہی تمام ست و گفت اگر دوزخ بمن بخشد میچ عاشق را نسوزم از بہر آنکہ
عاشق ہر روز صد بار خود را سوختہ است سایے گفت اگر عاشقے را جرم بسیار بود نسوزی گفت نے از بہر
آنکہ آن جرم با اختیار نہودہ است و کار عاشقان اضطرابی بود نہ اختیاری و گفت ہر کہ شاد شود بخد مت
خداے جملہ اشیاء بخد مت او شاد شوند و ہر کہ اچشم روشن شود بخدا یتعالے جملہ اشیاء چشم روشن شوند بنظر
کردن دروے و گفت نیست کسیکہ در خداے متحیر شود ہم ہچون کسیکہ متحیر شود در عجبے کہ برو میگذرد
و گفت خداے از ان کریم ترست کہ عارفان را دعوت کند بطعام بہشت کہ ایشان را بہتے ست کہ جز بیدار
خداے سرفرو نیارند و گفت بر اندازہ آنکہ تو خداے را دوست داری خلق ترا دوست دارند و ہر قدر آنکہ
تو از خداے بترسی خلق از تو بترسند و ہر قدر آنکہ تو بخداے مشغول باشی خلق بکار تو مشغول باشند و ہر کہ شرم

وارد از خدا در حال طاعت خدایتعالی شرم و کرم دارد که او را عذاب کند از بهر گناه و گفت چنانکه بنده چنان
 ندیدم بود و حیای خدا چنانکه کرم گفت گمان بنده بخدا بر قدر معرفت بود بکرم خدا و نبود هرگز که ترک
 گناه کند بر نفس خویش که بر نفس خویش ترسد چون کسی که ترک گناه کند از شرم خدا یکمیداند که خدا
 او را می بیند در چیزیکه نمی کرده است پس اوزان جهمت اعراض کند نه از جهمت خود و گفت گمان نیکو
 بخدا نیکوترین گمانهاست چون با اعمال شایسته و مراقبت بهم بود و اگر بغفلت و معاصی بود آن آرزو
 بود که او را در خطر اندازد و گفت از عمل نیکو گمان نیکو خیزد و از عمل بد گمان بد و گفت مغبون آنکس است که
 مهمل گذارد روزگار خویش بطلالت و مسلط گرداند جوارح خود را بر بلاکت و ببرد پیش از آنکه بهوش آید از جنایت
 و گفت عبرت بخوار است و کسی را که عبرت نگرد و بشغال و هر که عبرت نگیرد بمعاینه پند نپذیرد و نصیحت و هر که عیان
 گیرد بمعاینه مستغنی گردد از نصیحت و گفت دور باش از صحبت سه قوم یکی علمای غافل دوم قرای مد آهن
 سوم متصوف جاهل و گفت تنهائی آرزوی صدیقان است و انس گرفتن بخلق حشمت ایشان و گفت سه خصلت
 از صفت اولیاء است اعتماد کردن بخدایتعالی در همه چیز با و بی نیاز بودن از همه چیز با و رجوع کردن بدو
 در همه چیز با و گفت اگر مرگ در بازار فرو خندد و بر طبق نهادند سزاوار بود اهل آخرت را که هیچ
 خریدند و جز مرگ و گفت اصحاب دنیا را خدمت پرستاران و بندگان کنند و اصحاب آخرت را خدمت
 احرار و زما و ابرار و بزرگواران کنند و گفت مرد حکیم نبود تا جمع نبود درو و سه خصلت یکی آنکه بحشمت نصیحت
 در توانگران نگردد نه بحشمت حسد دوم آنکه بحشمت شفقت در زنان نگردد نه بحشمت شهوت سیوم آنکه بحشمت تواضع در درویشان
 نگردد نه بحشمت کبر و گفت هر که خیانت کند خدا را در سر خدایتعالی پرده بدارند در آشکار و گفت چون بنده
 انصاف خدایتعالی بد از نفس خدا را و بیا مرزد و گفت با مردمان سخن اندک گویند و با خدا سخن
 بسیار گویند و گفت چون عارفان با خدا دست از ادب بدارند بپاک شوند و گفت هر کرا تو انگری
 بخدایتعالی بود همیشه تو انگریست و هر کرا تو انگری بکسب خویش بود همیشه فقیرست باول مجذوبان را
 میخواهد و با آخر مجاهدان را چنانکه گفت خدا را در سر انعمت فضلست و در سر انعمت تطهیر تو اگر بنده باشی
 در سر باش و گفت عجب میدارم از آه موحدان در دوزخ زبانه زن که چگونه میوزد آتش از صدق توحید
 ایشان و گفت سبحان آنخدائی که بنده گناه کند و خدا از او شرم دارد و شرم کرم و گفت گناه است که ترا محتاج
 گرداند بدو دوست دارم از عملی که بد و نازند و گفت هر که خدا را دوست دارد نفس را دشمن دارد و گفت

ولی خداے مرئی و منافقی نکند و چنین کس را دوست کم بود و گفت بد دوستی باشد که ترا حاجت آید چیزی
خواستن از وی یا اورا گفتن که ما را بد عاید داری یا در زندگانی که با او کنی حاجت آید مدارا کردن و یا حاجت آید
عذر خواستن از وی در زلتی که از تو ظاهر شود و گفت نصیب مومن از توبہ چیز باید که بود یکے آنکه اگر منفعتی
نموانی رسانیدن مضرتی نرسانی و اگر شادوش نتوانی گرداند و بکینش نکنی و اگر مدحش نکونی نکوهش نکنی و گفت
بہیج حماقت بیش ازین نیست کہ تخم آتش اندازی و بہشت طمع داری و گفت یکے گناہ بعد از توبہ زشت
تر بود از ہفتاد گناہ پیش از توبہ و گفت گناہ مومن کہ میان بیم و امید بود چون رو با ہے بود در میان
دو شیر و گفت بندہ است شمار از دار و ما ترک گناہ و گفت عجب دارم از کسیکہ پرہیز کند از طعام از
بیم علت چرا پرہیز کند از گناہ از بیم عقوبت و گفت کرم خداے در آفریدن دوزخ ظاہر ترست از آنکہ در
آفریدن بہشت از بہر آنکہ ہر چند بہ بہشت وعدہ کردہ است اگر بیم دوزخ نبودے یک تن بر طاعت
نبودے و گفت دنیا جایگاہ اشغال ست و بندہ پیوستہ میان مشغولی امید و بیم ست تا ہر چہ قرار گیرد
اما بہشت و اما دوزخ و گفت جملہ دنیا از اول تا آخر برابر یک ساعت غم نیز زد پس چگونہ بود جملہ عمر
در غم بودن از وی با نصیب اندک از وی و گفت دنیا دکان شیطان ست ز نہار کہ از دکان او چیزی
نزدی کہ از پس در آید و دین از تو بعض باز ستانند و گفت دنیا خمر شیطان ست ہر کہ از وی مست شد
ہرگز از وی بہوش باز نیاید مگر در آخرت میان لشکر خداے روز قیامت در نہامت و خسران و گفت دنیا چون
عروسے ست و جویندہ او مشاطہ او فراہم در دنیا کسے بود کہ روے او را سیاہ کند و موے او را بکند و گفت
در دنیا اندیشہ و غم ست و در آخرت عذاب و عقاب پس از وی راحت کے خواہد بود و گفت خداوند
میگوید کہ از من شکایت میکنید شمار این پسندہ نیست کہ ہر دو جہان مراست و من شمارا و گفت در کسب
کردن دنیا ذل نفوس ست و در کسب کردن بہشت عز نفوس ست اے عجب از کسیکہ اختیار کند خواری
و نہلت در طلب چیزیکہ باقی و جاوید نخواہد بود و گفت شومی دنیا ترا بدان درجہ است کہ آرزوے آن ترا از
خداے مشغول میکند تا بیافت دنیا ترا چہ رسد و گفت عاقل سہ تن اند آنکہ ترک دنیا کند و آنکہ بنیاد
بندہ پیش از آنکہ در لحد بود و آنکہ خداے را راضی گرداند پیش از آنکہ بدور رسد و گفت دو مصیبت
ست بندہ را کہ اولین و آخرین سخت تر از ان نشیندہ اند و آن وقت مرگ بود بندہ را کہ مالے دارد
گفتند آن دو مصیبت کدام ست گفت یکے آنکہ مالے کہ جمع کردہ است از وی ستانند دوم آنکہ از یک

ذره ازان بالش سوال کنند و گفت دینار و درم کز دم ست دست بدان مکن تا افسون نیاموزی و اگر نه زهر او
 ترا ہلاک کند گفتند افسون او چیست گفت آنکہ دخل او از حلال بود و خرج او بحق بود و گفت طلب دنیا عاقل
 را نیکوتر از ترک دنیا جاہل را و گفت اے خداوندان علم قصر ہائے تان قیصری و خانہ ہائے تان کسری عمارت ہا
 تان شدادی و کبر تان عادی ست این ہمہ تان ہست ہیچ تان احمدی نیست و گفت جویندہ این جہان
 ہمیشہ در فل معصیت ست و جویندہ آن جہان ہمیشہ در عز طاعت ست و جویندہ حق ہمیشہ در روح و راحت
 ست و گفت صوت پوشیدن دکانیست و سخن گفتن در زہ پیشہ و آنکہ طاعت زیادت اظہار کند عرضہ
 کنندہ است اینہم نشانہا ست و گفت ہر کہ در توکل طعن کند در ایمان طعن کردہ است و گفت تکبر کردن
 بر آنکس کہ ببال تکبر کند تواضعست و گفت از پایگاہ افتادن مردان آن بود کہ از خود بر غلط افتند و گفت
 مرید را از سہ چیز گزیر نیست خانہ کہ در انجا متواری بود و کفانی کہ بدان زیستن تواند و عملی کہ بدان حرفتہ
 تواند کرد اما خانہ او خلوتست و کفایت او توکل و حرفت او عبادت و گفت مرید چون مبتلا گردد بہ بسیار
 خوردن ملائکہ برو گیرند و ہر کرا بحر ص پر خوردن مبتلا گردند زود بود کہ بآتش شہوت سوختہ گردد و گفت در تن
 فرزند آدم ہزار عضوست جملہ از شر و آن ہمہ در دست شیطان ست چون مرید گرسنہ بود نفس را ریاضت دہد آن
 جملہ اعضا خشک شوند و بآتش گرسنگی جملہ سوختہ گردد و گفت گرسنگی نورست و سیر خوردن نارست و
 شہوت ہیزم آن کہ از و آتش تولد کند آن آتش فرو نہ نشیند تا کہ خداوند او را نسوزد و گفت بسیج بندہ
 سیر نخورد تا حق تعالی نبرد از و چیزے کہ ہرگز بعد ازان آنرا نتواند یافت و گفت گرسنگی طعام خدایتعالی
 ست در زمین بد نہائے صادقان بدان قوت یابند و گفت گرسنگی مریدان را ریاضت و تابانرا تجربہ
 است و زہد انرا سیاست ست و عارفانرا کمیت ست و گفت پناہ میگیم بخدایتعالی از زہدے کہ
 فاسد گردانند معدہ خود را از بسیار خوردن طعام ہائے الوان توانگران و گفت سہ قوم اندیکے زہد دوم مشتاق
 سیوم وصل زہد معالجہ بصبر کند و مشتاق معالجہ بشکر کند و وصل معالجہ بولایت کند و گفت چون بینی کہ مرد
 اشارت بعمل کند بدانکہ طریق او طریق و رعیت و چون بینی کہ اشارت بایات میکند بدانکہ طریق او طریق ابدال
 ست و چون بینی کہ اشارت بالا میکند بدانکہ طریق او طریق مجہان ست و چون بینی کہ تعلق او بندگرت
 بدانکہ طریق او طریق عارفان ست و گفت مادام کہ تو شکر میکنی شاکر نہ و غایت شکر تحیر ست و گفت مرید
 آخرت را دل ساکن نشود مگر در چہار موضع یا گوشہ خانہ یا مسجد یا گورستان یا موضع کہ بچکس او را نتواند

دید پس با کسی که نشیند که باید که سیر گردد و از ذکر خدا بپایان گفتند بر مرید چه سخت تر گفت بهمنشین اضداد و گفت
 بنگران انس خویش بخلوت و انس تو بحق در خلوت اگر انس تو بخلوت بود چون از خلوت بیرون آئی انس تو برود
 و اگر انس تو بخدا بپایان بود همه جای را یکی بود دشت و کوه و بیابان و گفت تنهایی بهمنشین از صدیقانست
 و گفت وقت نزول بلا حقایق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقدر حقایق رضای تو نماید چیزی و گفت
 هر که امروز چیزی را دوست میدارد فردا از پس در آیدش و هر که امروز چیزی را دشمن دارد فردا آنچه دوست میدارد
 آن چیزی بدو رسد و گفت ضایع شدن دین از طمع است و باقی ماندن دین در ورع است و گفت باخوئی نیک
 معصیت زیان ندارد و گفت مقدار یک سپند دانه از دوستی نزدیک من دوست تر از آن است که هفتاد
 ساله عبادت بے دوستی و گفت اعمال محتاجست بسبب خصلت علم و نیت و اخلاص و گفت بتوکل آزادی
 توان یافت از بندگی و با خلاص استخراج جزا توان کرد و برضادادن بقضای عیش را خوش توان گردانید
 و گفت ایمان سه چیز است خوف و رجا و محبت و در ضمن خوف ترک گناه است تا از آتش نجات یابی و در
 ضمن رجا در طاعت خوض کردن است تا بهشت و درجات یابی و در ضمن محبت احتمال مکرومات کردن است
 تا رضای حق حاصل شود و گفت عارف آنست که هیچ چیز دوست تر از ذکر ندارد و گفت معرفت بدل تو را بنیاید
 تا معرفت را نزدیک توحته مانده باشد تا گذارد و گفت خوف درختی است در دل و ثمره آن دعا و تضرع
 چون خائف گردد و جمله جوارح بطاعت اجابت کند و از معاصی اجتناب نماید و گفت بلندترین منزل طالبان
 خوف است و بلندترین منزل واصلان حیا و گفت هر چیزی را زیغته است و زینت عبادت خوف است
 و علامت خوف کوتاهی اهل است و گفت علامت فقر خوف فقر است و گفت بلندترین پرهیزکاری تواضع
 است و گفت اخلاص نگاہ داشتن عمل است از عیوب و گفت علامت شوق آنست که جوارح را از
 شهوات نگاہداری و علامت شوق بجدای دوستی حیات است با راحت بهم یعنی چون حیات بود و رنج
 نبود شوقش زیادت گردد و گفت طاعت خزانه خداست و کلید آن دعاست و گفت توحید نور است و
 شرک نار نور توحید جمله ناری است و ناری شرک جمله حشرات شرکاز را خاکستر گرداند و گفت چون
 توحید عاجز نیست از محو هر چه در پیش رفته است از کفر و طغیان همچنین نیز عاجز نبود که محو گرداند هر چه بعد
 از آن رفته است از گناه و عصیان و گفت ورع ایستادن بود بر حد علم بے تاویل و گفت ورع دو گونه است
 ورع بود بر ظاهر که نجنبد مگر بخدا و ورع در باطن و آن آن بود که در دولت بجز خدا در نیاید و گفت

زہد تہ حرفت زاوہ و دوال اما ز ترک زینت ست و ما ترک ہوا ست و دال ترک دنیا ست و گفت از زہد سخاوت خیر و بلک از حب سخاوت خیر و بنفس در روح و گفت زاہد آنست کہ بر ترک دنیا حریص تر بود از حریصی بر طلب دنیا و گفت زاہد بظاہر صافی ست و بباطن آمیختہ است و عارف بباطن صافی ست و بظاہر آمیختہ و گفت فوت سخت ترست از موت زیرا کہ موت انقطاع ست از خلق و فوت انقطاع ست از حق و گفت ہر کہ سخن گوید پیش از آنکہ بیندیشد پشیمان شود و ہر کہ بیندیشد و پس از آن گوید سخن سلامت یابد و گفت علامت توبہ نصوح سہ چیز ست کم خوردن از بہر روزہ و کم خفتن از بہر نماز و کم گفتن از بہر خدائے عزوجل و گفت ذکر حق جملہ گناہ را غرقہ گرداند تا خود رضائے او چگونہ بود و رضائے او غرقہ کند اما خود حب او چگونہ بود و حب او درد بہشت اندازد عقول را تا خود و دوا چگونہ بود و دوا و فراموش گرداند ہر چہ دون دوست تا خود لطف او چگونہ بود پرسیدند کہ بچہ توان شناخت کہ حق تعالی از ما راضی بہست یا نہ گفت اگر تو راضی باشی از و نشان آنست کہ او از تو راضی ست گفتند آنگاہ کسے بود کہ از و راضی نبود و دعوی معرفت او کند گفت آری ہر کہ نافل مانند از انعام و در شتم شود بسبب مقدوری چہ از نعمت و چہ از مصیبت راضی نبود و کسے گفت کہ بود کہ بمقام توکل رسم و ردائے زہد و برافکنم و باز ابدان بشینم گفت آنگاہ کہ نفس را در سر ریاست دہی تا بحدیکہ اگر حق تعالی تر اسہ روز روزی نہ بد ضعیف نگردی در نفس خود و اگر بدین درجہ نرسیدہ باشی نشست تو بر بساط زاہدان جہل بود و از فضیلت تو ایمن نباشم گفتند فردا کہ ام یمن تر گفت آنکہ امروز بیشتر تر شد گفتند مرد توکل کے رسد گفت آنگاہ کہ خدائے را بویلی رضا بد گفتند تو انگری چہ باشد گفت ایمن بودن بخدائے تعالی گفتند عارف کہ باشد گفت آنکس کہ بہست نیست باشد گفتند در ویشی چیست گفت آنکہ بخداوند خویش از جملہ کائنات تو انگر شوی **نقل** ست کہ روزے در پیش او سخن تو انگری و در ویشی میرفت گفت نہ فردا تو انگری ورنے خواہد داشت نہ در ویشی صبر و شکر ورنے خواہد داشت باید کہ شکر آری و صبر کنی گفتند از خلق در زہد کہ ثابت قدم تر گفت آنکہ یقین او بیشتر بود گفتند محبت را نشان چیست گفت آنکہ بہ نیکوئی زیادت نکرد و بھنا نقصان نگیرد و یکے گفتش مرا وصیت کن گفت سبحان اللہ چون نفس من از من قبول نمکیند دیگرے از من قبول کے کند گفتند جامعے را سے بنیم کہ ترا غیبت میکنند گفت اگر خدا تعالی مرا بخوابد آمرزیدہ هیچ زیان ندارد مرا آنچه ایشان میگویند و اگر خوابد آمرزیدہ پس من سزائے آنم کہ ایشان میگویند گفتند چرا تو ہمہ از رجا سخن میگوئی و ہمہ از کرم و لطف او شرح میدہی گفت لابد سخن چون منے با چون او کے بجز از کرم و لطف نبود و او را

مناجات چنین بود که گفته خداوند امید منجی است بیش از آنست که امید من توبیخ منات از بهر
 آنکه من خوشتر را چنان نمیدانم که اعتماد کنم بر طاعت با خلاص و من چگونه طاعت با خلاص تو انم کرد
 و من با فایده معروف و لیکن خود را در گناه چنان می بینم که اعتماد دارم بر عفو تو و تو چگونه گناه من عفو کنی
 و تو بخود موصوفی و گفت الهی تو موسی کلیم و مارون عزیز را بنزد یک فرعون طاغی باغی فرستادی و
 گفتی سخن با او نرم و آهسته گوید الهی این لطف تست با کسیکه دعوی خدا می کند خود لطف تو با کسی
 چگونه بود که بندگی تو از میان جان میکند الهی لطف تو با کسیکه اَنَّا رَبُّکُمْ اَلَا اَعْلٰی گوید اینست لطف و کرم
 تو با کسیکه سُبْحَانَ رَبِّیَ اَلَا اَعْلٰی گوید که داند که چگونه خواهد بود و گفت الهی در جمله ملک و مال من جز گلی
 که نیست با این همه اگر کسی خواهد با آنکه بدان محتاجم در بیخ ندارم ترا چندین هزار عالم رحمت است و بزرگ
 محتاج نه و چندین هزار در مانده رحمت از ایشان در بیخ داشتن چون بود و گفت الهی تو فرموده که مَنْ
جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا هر که نیکی با آورد بهتر از آن بد و باز و هم هیچ چیز نیکی تر از ایمان نیست که با داده
 چه بهتر از آن با دهنی جز لقا تو خداوند و گفت الهی چنانکه تو بکس نمایی کار نمایی تو بکس نماند هر کسی که کسی
 دوست دارد و همه راحت آنکس جوید تو چون کسی را دوست داری بلا بر سر او بارانی و گفت خداوند هر چه
 از دنیا مرا خواهی داد بکافران ده و هر چه در عقبه من خواهی داد از ابو منان ده که مرا بسنده است در دنیا
 یاد کرد تو در عقبه دیدار تو و گفت الهی چگونه امتناع نمایم بسبب گناه دعا از تو که نمی بینم ترا که امتناع نمایی
 بسبب گناه از من بعتا دادن اگر چه گناه میکنم تو همچنان عطا میدهی پس من نیز اگر چه گناه میکنم از دعا
 باز نتوانم ایستاد و گفت الهی اگر من نتوانم که از گناه باز ایستم تو میتوانی که گناه هم بیا مرزی و گفت هر گناه
 که از من در وجود می آید دور می داری یک بلطف تو و یک بضعف من یا بدان رومی گناه هم عفو کن بلطف
 تو دارد یا بدین رومی بیا مرز که بضعف من دارد و گفت الهی به بد کرداری که مراست از تو میترسم و بضعف
 که تراست از تو امید میدارم پس از من باز مدار فضیله که تراست به بد کرداری که مراست و گفت الهی بر من به
 بخشای زیرا که من از آن تو ام و گفت الهی چگونه ترسم از تو و تو کریمی و چگونه ترسم از تو و تو عزیز می و
 گفت الهی چگونه خوانم ترا و من بنده عاصی و چگونه بخوانم ترا و تو خداوند کریم و گفت زبده خداوند پاک
 که بنده گناه کند و ترا شرم کرم بود و گفت الهی ترسم از تو زیرا که بنده ام و امید دارم بتو زیرا که خداوندی و
 گفت الهی تو دوست داری که من ترا دوست دارم با آنکه بے نیازی از من پس من چگونه ترا دوست

ندارم با این همه احتیاج کہ بتو دارم و گفت الہی من غریبم و ذکر تو غریب و من با ذکر تو الفت گرفتہ ام زیرا کہ غریب با غریب الفت گیرد شیرین ترین عطا در دل من رجائے تست و خوشترین سخنها بر زبان من ثنائے تست و دوستترین وقتها بر من وقت لقائے تست و گفت الہی مرا عمل بہشت نیست و طاقت دوزخ ندارم اکنون کار بفضل تو افتاد و گفت الہی اگر فردا مرا گویند چہ آوردی گویم خدایا از زندان ہوئے بالیدہ و جامہ شوخ کن و عالے اندوہ و خجالت برہم بستہ چہ توان آورد مرا بشوئے و خلعتے فرست و پیرس نقل است کہ کبھی در شہر صد ہزار درم دام افتاد کہ بر غازیان و حاجیان و فقرا و صوفیان و علما نفقہ کردہ بود و غرما تقاضا میکردند و دل او بدان مشغول بود در شب آدینہ پیغمبر صلی اللہ علیہ و علی آلہ وسلم بخواب دید کہ گفتے یا یحییٰ و لتنگ مشو کہ از تنگدلی تو من رنجور میباشم برخیز و بخراسان رو کہ آن صد ہزار درم فقرہ را یک کس سیصد ہزار درم نہادہ است از بہر تو تا ازین اندیشہ فارغ کند گفت یا رسول اللہ آن کجاست و آن شخص کیست گفت تو شہر بصرہ میر و سخن میگو کہ سخن تو شفائے دلہاست کہ من چنانکہ بخواب تو آدم بخواب آنکس روم پس بحیثی بہ نیشاپور آمد اورا در پیش طاق منبر نہادند گفت اے مردمان نیشاپور من با بشارت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم اینجا آمدہ ام کہ فرمودہ است کہ دام تو در اینجا یک کس بگذارد و من صد ہزار درم فقرہ و ام دارم و بدانید کہ سخن بار بہر وقت جماعے بودہ است اکنون و ام حجاب آن آمدی کہ از حاضران گفت من نچاہ ہزار درم بدہم دیگرے گفت من چہل ہزار درم بدہم دیگرے گفت من دہ ہزار درم بدہم بحیثی گفت کہ البتہ نگیرم کہ سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اشارت بیک تن کردہ است پس سخن درآمد روز اول ہفت جنازہ از مجلس او برداشتند پس در نیشاپور و ام و گذاردہ نشد عزم بلخ کرد چون آنجا رسید مردمان بلخ اورا بازداشتند تا مدتے سخن گفت و توانگری بفضل نہاد صد ہزار درم بدادند شیخے در آن ناحیت بود مگر خوشش نیامد کہ او توانگری را بردر ویشی فضل نہاد گفت خدا تعالی برکت مکناد بروے چون از بلخ بیرون آمد راہ زنان را ہش بزوند و مال بردند گفت از اثر دعائے آن پیر بود پس عزم ہری کرد و گویند برو رفت پس در ہری قصہ و ام و بخواب دیدن پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم را باز گفت دختر امیر ہری در مجلس بود گفت اے امام دل از و ام فارغ دار کہ آن شب کہ سید کائنات بخواب آمد ہمان شب بخواب من آمد گفتم یا رسول اللہ من بنزدیک او روم گفت نہ کہ او خود بنزدیک تو آید من از چندین گاہ باز در انتظار تو بودم چون پدر مرا بشوہر داد ہر چہ دیگر از از روین و مس بود مرا از زر و فقرہ ساخت آنچه از فقرہ است سیصد ہزار درم است جملہ بتواثیر کردم اما یک حاجت دارم و آن آنست کہ چہار روز دیگر مجلس دیگر بگوے

یہی چہار روز دیگر مجلس گفت روز اول دہ جنازہ برگرفتند روز دیگر بیت و بیچ جنازہ برگرفتند روز
سیوم چہل جنازہ برگرفتند و روز چہارم ہفتاد جنازہ برگرفتند روز پنجم از ہرے بیرون آمد با ہفت
استر و ارغفرہ چون بہ بلہم رسید پس را با او بود و آن مال مے آورد گفت نباید کہ چون در شہر رود مال بغیر آوید
و باقی بدرویشان و ما بے نصیب مانیم در وقت سحر تھجے بناجات مشغول بود سر بر زمین نہادہ بناجات
میکرد سنگے بر سر آوزد تھجے گفت باید کہ مال بغیرمان دہید و جان بداد اہل طریقت اورا برگردن نہاد
و بہ نیشاپور آوردند و بگورستان معمر دفن کردند و السلام

شتر

باب سی و ششم در ذکر شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ

آن نیر چشم بصیرت آن شاہباز صورت و سیرت آن صدیق معرفت آن مخلص بے صفت آن نور چراغ
روحانی شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ بزرگ عہد بود و مختشم روزگار و از عیاران طریقت بود و از معلوگان
سبیل حقیقت و تیز فراست بود و فراست او البتہ خطا نیفتاد و از اہنائے ملوک بود و صاحب تصنیف و
کتابے ساخته است نام آن مرآۃ الحکماء بسیار شاہ رخ را دیدہ بود چون بو تراب و تھجے معاذ و غیر ایشان
و او قبا پوشیدے چون بہ نیشاپور آمد ابو حفص حداد با عظمت خویش چون اورا بدید بر پاے خاست و پیش
او آمد و گفت وجدت فی القباء ما طلبت فی العباء یا فتم در قبا آنچه مے جستم در عبا نقل است
کہ چہل سال نخفت و نمک در چشم مے پر آگند تا چشمہائے او چون دو سکرہ خون شدہ بود بعد از چہل سال
کہ بخفت آن خداوند را کہ بخوابی از بہر او میکشید خواب دید و گفت بار خدا یا من ترا بہ بیداری شب مے
طلبیدم در خواب یافتم فرمود کہ یا شاہ مارا در خواب ازان بیدار یہا یافتی اگر آن بیدار یہا نکشید بودی
چنین خوابے ندیدی بعد ازان اورا میدیدند کہ ہر کجا کہ میرفتے بالشے میکردے و مے خفتے و میگفتے باشد
کہ یکبار دیگر چنان خوابے بہ بینم و عاشق خواب خود شدہ بود و گفتے یک ذرہ ازین خواب خویش بہ بیداری
ہر دو عالم ندہم نقل است کہ شاہ را پسے آمد بخطے سبز بر سینہ او نوشتہ بود کہ اللہ جل جلالہ چون بعد جوانی
رسید بتماشاش مشغول شد و رباب زد و ربابا موقت و آوازے خوش داشت رباب میزد و میگفت شے بیرون
آمد و رباب زنان و سرود گویان بجلہ فروشد عروسے از کنار شوہر برخواست و بنظارہ او آمد شوہر بیدار شد
زن را ندید برخواست و آن حال مشاہدہ کرد آواز داد کہ ہنوز وقت توبہ نیامد آن سخن در دل او کار کرد و گفت

آمد و جامه بدرید و رباب شکست و غسل کرد و در خانه نشست و آن اندر جل جلاله که بر سینه داشت می گشت
 و در سینه نشست چهل روز هیچ نخورد پس بیرون رفت و پائے افراز حلت راست کرد و پد گرفت هر چه مار اچل
 سال داود این سپر را چل روز دادند نقل است که شاه دختره داشت و پادشاه کرمان خواستگاری کرد شاه
 گفت مرا سه روز امان ده و در آن سه روز گرد مسجد می گشت روز سیوم درویشی را دید که در مسجد نماز
 نیکو میکرد شاه صبر کرد تا اواز نماز فارغ شد گفت اے درویش اهل داری گفت نه گفت اهل قران خواهی
 درویش گفت مرا زن که دهد که سه درم بیش ندارم شاه گفت من دهم دختر خویش بتو این سه درم که داری بکیرم
 بنان ده و یک بشیرینی و یک درم بوی خوش و عقد نکاح بند پس چنان کرد و همان شب شاه دختر بوی
 تسلیم کرد و دختر چون بخانه درویش درآمد نان خشک دید بر سر کوزه آب نهاده پرسید که این نان چیست
 گفت از دوش باز مانده است برائے امشب نهاده بودم دختر خواست که بیرون رود و بخانه پدر باز آید
 درویش گفت من دانستم که دختر شاه تن در بے نوائی مانند دختر گفت اے عزیز من نه از مینوائی تو میروم
 از صنعت ایمان و یقین تو میروم که از دوش باز نان نهاده از بهر فرودار او لیکن عجب از پدر خود دارم که مرا
 بیست سال در خانه داشت و گفت ترا به پرستار گارس دهم آنگاه بکس داد که بروزی خود بر خدای اعظم
 ندارد درویش گفت این گناه هیچ عذر کفارت پذیرد دختر شاه گفت درین خانه یا من یا شمع یا نان خشک
 نقل است که ابوخص بشاه نامه نوشت و گفت نظر کردم در نفس خود و عمل خود و تقصیر خود پس نا امید
 شدم و السلام شاه جواب نوشت که نامه ترا آینه دل خویش گردانیدم اگر خالص بود مرا ناامیدی از نفس
 خویش امیدم بخدای تعالی صافی شود و اگر صافی شود امیدم بخدای صافی شود خوف من از خدا آنگاه
 نوید شوم از نفس خویش آنگاه خدا را یاد توانم کرد و اگر خدا را یاد کنم خدای تعالی مرا یاد کند نجات یابم
 از مخلوقات و پیوسته شوم بجمه محبوبات نقل است که میان شاه و یحیی معاذ دوستی بود در یک شهر
 جمع آمدند و شاه مجلس یحیی ز فتنه گفتند چو اینانی گفت صواب در این است تا الحاح کردند اتفاقاً یک روز
 برفت و در گوشه نشست که کس ندانست سخن یحیی بسته شد گفت کس حاضر است که بسخن گفتن از من
 اولتر است شاه گفت من نگفتم که مرا نا آمدن مصلحت است و گفت که اهل فضل افضل باشد بر همه تا
 آنگاه که فضل خویش را نه بینند چون بدیدند دیگر فضل شان نباشد و اهل ولایت را ولایت بر همه تا آنگاه
 که ولایت خود را نه بینند چون دیدند ولایت شان نبود و گفت فقر سر خدایت نزدیک بنده چون

فقر پنهان دارد این بود و چون ظاهر گردانند هم فقر از او برخیزد و گفت علامت صدق سه چیز است اول آنکه قدر دنیا از دل تو برود چنانکه پیش تو زروسیم چون خاک بود تا هرگاه که زروسیم بدست تو آید دست از آن چنان افشانی که از خاک دوم آنکه دیدن خلق از دل تو بیفتد چنانکه پیش تو مدح و ذم یکے بود که نه از مدح ایشان زیادت شوی و نه از ذم ایشان ناقص گردی و سیوم آنکه باز گرفتن شهوت از دل تو بیفتد تا چنان شوی از شادی گرسنگی و ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند در سیر خوردن و راندن شهوات پس هرگاه که چنین باشی ملازمت طریق مردان کن و اگر چنین نباشی ترا با این سخن چکار و گفت ترسگاری اندوه دایم است و گفت خوف احب آنست که دانی که تقصیر کرده در حقوق خدای عز و جل و گفت علامت رجاء حسن ظاهر است و گفت علامت صبر سه چیز است ترک شکایت ست و صدق رضا و قبول قضایا بل خوشی و گفت علامت تقوی و رعیت و علامت ورع از شبهات باز ایستادن ست و گفت عشاق بعشق مرده در آمدند از آن بود که چون بوصالے رسیدند از خیالے جداوندی و عوایے کردند و گفت هر که چشم نگا دارد از حرام و تن از شهوات و باطن آبادان دارد و بر قربت دایم و ظاهر آراسته دارد و بتابعیت سنت و خو کند بجمال خوردن در فراست و خطانہ افتد نقل است که روزی یار از او گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و غیبت کردن دور باش و جز این هر چه خواهید کنید و گفت دنیا بگذار که توبه کردی و هواے نفس بگذار که برادر سیدی و از او پرسیدند که به شب چونی گفت مرغی را که بر باب زن زده باشی و آتش میگردانی حاجت نبود که از او پرسید که چونی نقل است که خواجه علی سیرجانی در پیش تربت شاه نان میداد یک روز نان و خوردنی در پیش نهاده بود و میگفت خدایا همانے فرست تا بهم طعام خوریم ناگاه سگے از در مسجد درآمد خواجه علی سیرجانی بانگ بر سگ زد چون سگ برفت با تفع از گوشه آواز داد که همان خواهی چون فرستیم بانگ بروے زنی و باز گردانی در حال برخاست و بیرون دوید و گرد محلهها میگشت و آن سگ را ندید پس بصر اطلب کرد و او را دید در گوشه خفته حاضرے که داشت پیش او نهاد سگ بیچ التفات نکرد خواجه علی نخل شد و در مقام استغفار بایستاد و دستار از سر برگرفت و گفت توبه کردم سگ گفت احسنت ای خواجه علی شاد باش تو همان خواهی ترا چشم باید خواست اگر نه سبب شاه بود و دیدی آنچه دیدی السلام

باب سی و هفتم در ذکر یوسف ابن الحسین حمه الله علیه

آن معتکف حضرت دایم آن حجت ولایت و لا یخافون کوثره لا یموتون آن کتاب نهانی آن در ظلمت آن زندگانی

آن شایباز کونین قطب وقت یوسف ابن الحسین رحمۃ اللہ علیہما از اجلہ مشایخ کبار بود و از تقدیران اولیاء
 و عالم با انواع علوم ظاہر و باطن و زبانے داشت در بیان معارف و اسرار و پیرا بل رے و کوستان بود
 بسیار مشایخ را دیده بود و با ابوتراب صحبت داشته و از رفیقان ابوسعید خراز بود و مرید ذوالنون مصری بود
 عمرے درازیافته بود و پیوستہ در کار جدے بلیغ داشت و در ملازمت قدمے محکم داشت و ہمتے بلند و ریاضات
 و کرامتے شگرت داشت و ابتدائے حال او آن بود کہ در عرب با جماعتے بقبیلہ رسیدند القصہ چون دختر امیر عرب
 اورا بدیدفتہ اوشد کہ عظیم صاحب جمال بود آن دختر فرصت جست و ناگاہ خود را پیش او افکند او بلندید و دختر
 را بگذاشت و بقبیلہ دورتر رفت و آن شب نخفت سر بر زانو نہادہ بود در خواب شد موضعے دید کہ در عمر
 مثل آن ندیدہ بود و جماعتے سبز پوشان دید و یکے بر تخت نشستہ بود پادشاہ وار و یوسف ابن الحسین با آرزو
 کرد کہ بدانم کہ ایشان کیانند خود را بنزدیک ایشان افکند ایشان او را راہ دادند و تعظیم کردند گفت شما
 کیانید گفتند فرشتگانیم و این کہ بر تخت نشستہ است یوسف پیغمبرست علیہ السلام کہ زیارت یوسف بن حسین
 آمدہ است یوسف گفت مرا گریہ آمد گفتم من کہ باشم کہ پیغمبر خداے زیارت من آمدہ است درین بودم کہ یوسف
 علیہ السلام از تخت فرو آمد و مراد کنار گرفت و با خود بر تخت نشاند بر پہلوے خویش گفتم یا نبی اللہ من کہ
 باشم کہ با من این لطف کنی گفت دران ساعت کہ دختر پادشاہ عرب با غایت جمال خود را پیش تو انداخت و تو
 خود را بحق تعالے سپردی و پناہ بدوستی خداے ترا بر من و جملہ ملائکہ عرضہ کرد و جلوہ فرمود و گفت بگرے
 یوسف تو آن یوسفی کہ قصد کردی بزینجا تا دفع کنی اورا و او آن یوسف است کہ قصد نکرد بدختر شاہ عرب
 بگرخت مرا با این فرشتگان زیارت تو فرستاد و بشارت داد کہ تو از گزیدگان حقّی پس گفت در ہر
 عہدے شخصے نشانہ باشد و درین عہد نشانہ ذوالنون مصری است و نام اعظم او داند پیش او رو پس چون
 یوسف بن الحسین بیدار شد جملہ نہادش در دو شوق گرفت رو بمصر نہاد و در آرزوے اسم اعظم خداے
 میبود چون بمسجد ذوالنون رسید سلام کرد و نشست ذوالنون جواب سلام داد یوسف یکسال در گوشہ
 مسجد نشست کہ زہرہ نہداشت کہ از ذوالنون چیزی پرسد چون یکسال بگذشت ذوالنون گفت جوان
 از کجاست گفت از رے و یکسال دیگر ہیچ نگفت یوسف ہم دران گوشہ میبود چون دیگر سال بگذشت
 ذوالنون گفت جوان بچہ کار آمدہ است گفت زیارت شما یک سال دیگر ہیچ نگفت بعد از ان گفت ہیچ حجتے
 ہست گفت بدان آمدہ ام تا نام بزرگ خداے را بمن آموزی تن زد و بہ یکسال دیگر ہیچ نگفت بعد

از آن ذوالنون کاسه چوبین سر پوشیده بدو داد و گفت برو و از رود نیل بگذر و فلان جایگاه شخصیست
 این کاسه را بدوده و هر چه با تو بگوید یا دیگر یوسف کاسه بگیرت و روان شد چون پاره راه برفت و سوره درو
 پیداشد که آیا درین کاسه چه باشد که من جنبه چون سر کاسه بکشاد موشی در آنجا بود بیرون جست و برفت یوسف
 متحیر شد که اینچه شاید بود گفت اکنون از کجا بنزد یک این شخص روم یا بازگردم و پیش ذوالنون روم یافت
 بر آن مستقیم شد که پیش آن شیخ رود پیش او رفت با کاسه تھی چون آن شخص او را بدید تبسم کرد و گفت
 مگر نام بزرگ خدایتعالی از ذوالنون پرسیده و درخواست کرده گفت آری گفت ذوالنون بے صبری
 تو دیده بوده است موشی بتو داده است سبحان الله تو موشی را نگاه نمیتوانی داشت نام اعظم را چگونه نگاه توانی
 داشت پس یوسف خجل گشته بسجد ذوالنون باز آمد ذوالنون گفت دوش هفت بار از حق تعالی
 اجازت خواستم تا اسم اعظم ترا آموزم حق دستوری نداد یعنی هنوز وقت نیست پس فرمود که او را بموشی
 بیا زماے چون بیا زمودم چنان بود اکنون بولایت خویش باز گرد تا وقت آید یوسف گفت مرا وصیت کن
 گفت ترا سه وصیت کنم یک بزرگ و یک میانه و یک خرد تر وصیت بزرگتر آنست که آنچه خوانده و نوشته جمله
 را بشنوی و فراموش کنی تا حجاب بر خیزد یوسف گفت این نتوانم کرد و گفت میانه آنست که مرا فراموش کنی و نام
 من با کسی نگوئی که پیر من چنین گفته و شیخ من چنان فرموده است که این همه خوشی تن ستائی ست گفت اینهم
 نتوانم گفت وصیت خود ترا آنست که خلق را وصیت کنی و بخدایتعالی خوانی گفت این توانم انشاء الله
 تعالی گفت اما بشرطی نصیحت خلق کنی که خود را در میان نه بینی گفت چنان کنم پس برے باز آمد و او بزرگ
 زاده رے بود اهل رے او را استقبال کردند چون مجلس آغاز کرد سخن حقایق بیان کرد اهل ظاهر به خصمی
 او برخاستند که در آن وقت همین علم صورت بیش نبود او نیز در ملامت رفت تا چنان شد که کس بمجلس او
 نمی آمد روزی آمد که مجلس گوید چون بمیان مجلس رسید که ندید خواست که باز گردد پیر زنی آواز داد که با ذوالنون
 عهد کرده بودی که خلق را نصیحت از بهر خدا کنی و خود را در میان نه بینی اکنون چرا باز میگردی چون این
 بشنید متحیر شد و سخن آغاز کرد اگر کسی بود در مجلس و اگر نبود و پنجاه سال برین حال بگذرانید و ابراهیم خاص
 از برکات صحبت او آنجا رسید که بے زاد و راحله با دیه را قطع میکرد تا ابراهیم گفت شے از شهباه ندائے
 شنیدم که برو و یوسف حسین را بگوے که تو از راندگانی ابراهیم گفت که مرا این سخن چنان سخت آمد که اگر کوہ
 بر سر من زدن آسان تر از آن بودے که این سخن با او میبایست گفت شے دیگر همین آواز شنیدم که با

او بگوئے کہ از راندگانی برخاستم و غسل کردم و استغفار آوردم و متفکر بنشستم تا شب سوم باہول تر از ان
 گفتند کہ با او بگوئے کہ از راندگانی و اگر نہ زخمی خوری کہ بر نخیزی برخاستم و باندو ہے تمام در مسجد شدم اورا در
 محراب نشسته دیدم چون چشمش بر من افتاد گفت هیچ بیتے یاد داری گفتم دارم پس بیتے تازہ بگفتم اورا خوش
 آمد و دیر بر پائے بود و آب از چشمش روان شد چنانچہ با خون آمیخته بود پس روئے بمن آورد و گفت از بام داتا
 اکنون پیش من قرآن میخوانند کہ قطرہ آب از چشم من نے گد و مرا حالتے بود بیک بیت کہ بشنودم چنین حالتے
 پیدا آمد کہ طوفان از چشم من ریختن گرفت مردمان راست میگویند کہ از ندیق ست و از حضرت خطاب
 راست مے آید کہ او از راندگانست کسیکہ از بیتے چنین شود و از قرآن بر جائے فسرده باند راندہ بود ابراہیم
 گفت کہ من متحیر بماندم در کار او و اعتقاد من سستی گرفت ترسیدم و برخاستم و بیاد یہ درآمد اتفاقا با خضر
 افتادم فرمود کہ یوسف حسین زخم خوردہ حق ست و لے جائے او علیین ست کہ در راہ حق قدم چندان باید
 زد کہ اگر دست رد بر پیشانی تو نہ نہنوز جائے تو اعلیٰ علیین بود کہ ہر کہ درین راہ از بادشاہی ہیفتد از وزارت
 ہیفتد نقل ست کہ عبد الواحد زید مردے شطار بود و مادر و پدر او پیوستہ از پے او میدویدندے کہ بغایت
 ناخلف بود مادر و پدر ہرگز فرزند ناخلف را دوست نہ دارند این پسر روزے بہ مجلس یوسف بن حسین بگشت
 او این کلمہ میگفت کہ دعا ہم بلطفہ کا نہ محتاج الیہم حق تعالیٰ بندہ عاصی را میخواند بلطف خویش چنانکہ
 کسے را بکسے حاجت بود عبد الواحد قبا بیرون کرد و کلام بینداخت و نعرہ بزد و سر بگورستان نہاد و
 سہ شبانہ روز از دست برفت یوسف حسین اورا بخواب دید و خطابے شنید کہ ادک الشاہ التائب آن
 جوان تائب را در باب یوسف میگردید و براو مے آمد تا بد و رسید سر او در کنار گرفت و حے چشم باز کرد و گفت
 اورا کہ سہ شبانہ روز ست تا ترا فرستادہ اند اکنون مے آئی نقل ست کہ در نیشاپور بازارگانے کنیز کے ترک
 خریدہ بود ہزار دینار و غریبے داشت در شہرے دیگر میگزخت و بازارگانہ از پے او میبایست رفت و در شہر
 نیشاپور بہ بچکس اعتماد نہ داشت کہ آن کنیزک را بوی سپارد بر عثمان جبری آمد و بے زاری کرد کہ این کنیزک
 مرا در سرے گذار باز نان خویش تا من باز آیم کہ درین شہر بر تو اعتماد دارم ابو عثمان قبول نمیکرد و الحاح کرد
 کہ زنان تو اورا گوش دارند و مرا کارے بر آید و مال من ضایع نشود پس کنیزک را بخانہ او فرستاد و
 برفت یکروز چنان اتفاق افتاد کہ چشم ابو عثمان بے اختیار بر کنیزک افتاد و آن کنیزک بغایت صاحب
 جمال بود در حال ابو عثمان را دل از دست برفت و هیچ ندانست کہ چہ کند جز آنکہ باشیخ خود ابو حفص

حداد بگوید چون شیخ را چشم بروے افتاد گفت کہ ترا پیش یوسف حسین باید رفت او در حال پائے افراز است
 کرد و بہ پیش یوسف رفت چون آنجا رسید نشان جست از یوسف حسین گفتند تو مردے صوفی و
 روشن دل و جامہ اہل صلاح داری دروغ باشد ترا آنجا رفتن چہ میکنی آن لمحمد ز ندیق اباحتی لوطی را برو باز گرد
 کہ بے زبان کنی از مصاحبت او ابو عثمان چون این بشنود پشیمان شد و باز گشت دے آمد تا بہ نیشاپور
 رسید چون شیخ را چشم بروے افتاد گفت یوسف حسین را دیدی گفت نہ گفت چہ گفت اورا چنین پہچان
 نشان میدہند ابو حفص گفت یکبار دیگر باید شد و او را باید دید در حال ابو عثمان از گرد راہ باز گشت و رو
 برے نہاد چون آنجا رسید دیگر بارہ از یوسف نشان خواست ہر از ان گفت کہ بار اول گفتہ بودند گفت
 چارہ نیست ہمے دارم نشان دادند چون بدرخانہ او رسید پیرے را دید شستہ و در باز نہادہ و پسرے آمد
 خوب رو پیش او شستہ و صراحی و پیالہ نہادہ و نورے از روے او میافت ابو عثمان ناگاہ درآمد و سلام کرد یوسف
 حسین در سخن آمد و چندان سخن عجب عالی گفت کہ ابو عثمان از ہوش برفت چون بخود باز آمد گفت ای خوجہ
 از برائے خدائے با چنین کلماتے و چنین مشاہدہ ای چہ حالت ست کہ تو داری و این چہ شیوہ ست کہ تو گرفتہ
 خمر و امرد یوسف گفت این امر پسر من ست و از مردمان کم کسے میدانت کہ قرآنشے آموزم و درین گلخن صراحی
 افکندہ دیدم کوزہ نہ داشتیم این برگرفتہ ایم و شستہ ایم و اینجا نہادہ تا اگر کسے را آبے باید بخورد ابو عثمان
 گفت از برائے اللہ این چہ میکنی کہ مردمان میگوندت آنچه میگوند گفت از برائے آنکہ تا ہیج کینزک ترک
 بامانت بخانہ من نفرستند ابو عثمان چون آن بشنید در دست و پائے او افتاد و دانست کہ ہر کہ خود را
 بصلاح مشغول کردہ ست در کار او را کسے از ملامت مہیاید **نقل ست** کہ در چشم یوسف حسین سرخی بود ظاہر
 و فتورے بود از غایت بخواستی از خواہرش پرسیدند کہ عبادت او چگونہ ست گفت چون از نماز خفتن فارغ شو
 تا روز بر پائے بایستد نہ رکوع کند نہ سجود پس از یوسف حسین پرسیدند کہ تا روز بر پائے ایستادن چہ عبادت
 بود یوسف گفت نماز فریضہ آسان میکنم اما میخواستہم کہ نماز شب کنم ہمچنین ہمہ شب ایستادہ باشم کہ امر کان
 آن نبود کہ تکبیر توانم کرد از عظمت خدایتعالے کہ چیزے بمن در آید کہ مرا ہمچنان میدارد تا وقت صبح
 چون صبح طالع شد انگاہ فریضہ بگذارم **نقل ست** کہ وقتے بجنید نامہ نوشت کہ خدائے تعالیٰ طعم
 نفس تو ترا چشاناد اگر این طعم ترا چشانند پس از ان پس چہ نبینی و گفت ہر امتے را صفوتے ست کہ ایشان
 و دیعت خدائے عز و جل اند کہ ایشانرا از خلق خویش پنهان دارد اگر ایشان درین امت ہستند صوفیاند

وگفت آفت صوفیان در صحبت کو دکان است و در معاشرت اصدا و دور رفاقت زمان و گفت قومی که میدانند که خدای ایشان را میزند پس ایشان شرم میدارند از نظر حق بدیشان که از مهابت چیزی کنند جز از آن و هر که بحقیقت ذکر خدای کند ذکر غیر خدای فراموش کند در یاد کرد او و هر که فراموش کند ذکر جمله اشیاء در ذکر حق تبارک و تعالی چیز بر او نگاہدارند از بهر آنکه او را خدای عوض بود از همه چیز و گفت اشارت خلق بر قدر یافت خلق است و یافت خلق بر قدر شناخت بدل خلق است و شناخت خلق بر قدر محبت خلق است و هیچ حال نیست بنزدیک خدایتعالی دوست تر از محبت بنده مرخدا و پسر پند از محبت گفت هر که خدای را دوست دارد و خواری و ذل او سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدای را بیشتر بود و گفت علامت شناخت انس آن بود که دور باشد از هر چه قاطع او آید از ذکر دوست و گفت علامت صادق دو چیز است تنهایی دوست داشتن و پنهان داشتن طاعت و گفت تو حد خاص آنست که اندر سر و دل چنان پندارد که پیش حضرت و ایستاده است تدبیر او بر و همیرو داند احکام و قدرت او اندر دریائے توحید او از خویش تن فانی شده و او را خبر نه اکنون که هست همچنان است که پیش ازین بود اندر جریان حکم او و گفت هر که در بحر توحید افتاد هر روز تشنه تر بود و هرگز سیراب نگردد زیرا که تشنگی حقیقت دارد و آن جز بحق ساکن نگردد و گفت عزیزترین چیزی در دنیا خلاص است که هر چند جهد کنم تا ریا را از دل بزنم نمونویسم و اگر از دل من بر روید و گفت اگر خدای را بنیم با جمله معصیتها دوست دارم که با ذره تصنع بنیم و گفت علامت زاهد آنست که طلب مفقود نکند تا وقتی که موجود خود را مفقود نکند و گفت غایت عبودیت آنست که بنده او باشی در همه چیز و گفت هر که شناخت او را بفکر عبادت کرد او را بدل و گفت ذیل ترین مردمان طماع است چنانکه شریف ترین انسان در ویش صادق صابر بود و چون یوسف را وفات رسید گفت بار خدایا نصیحت کردم خلق را قولاً و نصیحت کردم نفس را فعلاً خیانت نفس من نصیحت خلق خویش بخش و بعد از وفات او را بخواب دیدند گفتند که خدای عز و جل با تو چه کرد گفت مرا پیامرزد گفتند چه سبب گفت بیکت آنکه هرگز نزل را با جد نیا میختم رحمت الله علیه

مردمان

باب سی و هشتم در ذکر ابو حفص حداد رحمه الله علیه

آن قدوة رجال آن نقطه کمال آن عابد صادق آن زاهد عاشق آن سلطان او تا دقطب عالم ابو حفص حداد رحمه الله علیه بادشاه مشایخ بود علی الاطلاق و خلیفه حق بود باستحقاق و از محققان این طائفه بود و کسی

بہ بزرگی او نبود و وقت وے و در ریاضت و کرامت و مروت و فتوت اعجوبہ بود و در کشف و بیان یگانہ و معلم
 و ملقب بے نظیر او بے واسطہ با خدا بے بود و پیر ابو عثمان جبری بود و شاہ شجاع از کرمان زیارت او آمد و صحبت
 او پیغداد شد زیارت مشایخ و ابتدائے حال او آن بود کہ بر کنیز کے عاشق شد و صبر و قرار از وے برفت اورا
 گفتند در شارتان نیشاپور جہودیت جادوگر تدبیر کار او تواند کرد ابو حفص بنزدیک او رفت و حال با او گفت
 جہود گفت ترا چہ روز عبادت نباید کرد و نیت نیکو نباید اندیشید تا من چہل کنم و بجاد وے ترا بمقصود رسانم
 ابو حفص رفت و چنان کرد چون چہل روز برآمد پیش جہود آمد جہود آن طلسم کرد و پیچ مؤثر نبود جہود گفت درین چہل
 روز از تو بیشک خیرے در وجود آمدہ است نیک اندیش کن ابو حفص رہ گفت کہ درین چہل روز اعمال خیر بر ظاہر
 من هیچ نرفتہ است اما آنکہ در راہ میرفتم شگے از راہ بر کنارے انداختم تا کہے بران نیفتد جہود گفت میسازار
 آن خداوند را کہ چہل روز فرمان او ضایع کنی و او از کرم این مقدار رنج تو ضایع نکند ازین سخن آتشے در دل
 ابو حفص افتاد بر دست جہود توبہ کرد و بہان آہنگری میکرد و واقعہ خود پنهان میداشت و ہر روز یک دینار
 کسب میکرد و شب را بہمہ بدر و ایشان میداد و در کلبہ دان بوی زنانے انداخت چنانکہ ندانستے و نماز حقن در پوٹ
 کردے و بدان روز و کشادے و وقت بودے کہ در حوضے کہ ترہ شستہ بودندے رفتے و بقایائے آن بر چید
 و شستے و از آن ناخوش کردے مدتے برین نوع روزگار سیگداشت تا روزے نابینائے در بازار میگذاشت
 و این آیت میخواند کہ اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم بسم اللہ الرحمن الرحیم و بَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُونُوا
 يَحْتَسِبُونَ دلش بدین آیت مشغول شد چیرے بوسے در آمد دست در کورہ کرد و آہن تافنہ بیرون آورد و
 بر سندان نہاد شاگردان چون آن بیدیدند گفتندے استاد این چہ حالت ست او بانگ بر شاگردان زد کہ بگوید
 گفتند کجا بگویم چون ابو حفص بخود باز آمد آہن تافنہ را در دست خود دید بفکند و در حال دکان را بغارت
 برد و گفت ما چندین گاہ خواستیم کہ این کار را بتکلف را کنیم نکردیم تا آن گاہ کہ این حدیث جملہ آورد و ما را از
 ما بتاند و اگر چہ من دست از کار نداشتم تا کار دست از من نہداشت فایدہ نبود پس روے بر ریاضت سخت نہاد و
 عزلت و مراقبت پیش گرفت چنانکہ نقل است کہ در ہمسایگی او استماع احادیث میکرد و نہاد و گفتندے شیخ چرا
 نئے آئی تا تو نیز استماع کنی گفت من سی سال است کہ میخواہم تا وادیک حدیث بدہم نمیتوانم سماع دیگر احادیث
 چگونه کنم گفتند آن کہ امست گفت آنکہ میفرماید من حسن اسلام المرء ترک ما لا یغنیہ از نیک کوئی اسلام
 مروا نست کہ ترک کند آنچه بکار او نیاید نقل است کہ روزے با یاران بصرہ رفته بود و وقت ایشان

خوش گشته بود ناگاه آهوی از کوه درآمد و سر بر کنار ابو حفص نهاد ابو حفص طپانچه بر روی خود میزد و فریاد میکرد آهوی برفت شیخ بحال خود باز آمد یاران سوال کردند که این چه بود گفت چون وقت ناخوش شد در خاطر آمد که کاشکے گو سفندے بودے تا بریان کردم و یاران ایش پرانده نشدے در حال آهوی آمد یاران گفتند یا شیخ کسے را بخداے چنین حال بود فریاد چرا کند گفت نمیدانید که مرا در کنار نهادن از در بیرون کردن است اگر خداے بفرعون نیکوئی خواستے بر مراد او نیل را کے روان کردے نقل است که هر وقت در خشم شدے در خوشخونی سخن گفتے تا خشم او ساکن شدے پس بسجین دیگر رفتے نقل است که روزے یکے را دید گریان و سرگردان و سوزان ابو حفص را گفت ترا چه بوده است گفت در همه دنیا خوی د شتم گم شده است شیخ بنماجا بایستاد و گفت بعزت تو که گام بزگیرم تا خرید و باز رسد در حال خرید آمد ابو عثمان را جبری گوید که روی پیش ابو حفص رفتم میزد دیدم در پیش او یکے برداشتم و در دامن نهادم بجهت و خلق من گرفت و گفتے خائن میزد مرا بخوردی از چه وجه گفت من از تو دل تو دانم و بر تو اعتماد دارم و دانسته ام که هر چه داری ایثار کنی گفت اے جاہل من بر دل خویش اعتماد دارم تو بر دل من اعتماد چگونه داری بپاکی حق تعالی که عمریست که دهوس آنم که از من چه خواهد زاد نمیدانم کسیکه درون خود نداند دیگرے درون او چه داند ابو عثمان گفت که یا ابا حفص بخانه ابو بکر خفیه بودیم و جمعی اصحاب آنجا بودند درویشے را یاد کردیم و گفتیم کاشکے اینجا بود ابو حفص گفت اگر کاغذ بودے رقعہ نوشتے تا بیایدے گفتیم کاغذ هست گفت خداوند این خانه بیازار رفته است و شاید که مرده باشد و کاغذ وارث را باشد نشاید نوشت و ہم عثمان گفت که ابو حفص را گفتم که مرا چنان روشن شده است که مجلس گویم گفت ترا چه برین آورده است گفت شفقت بر خلق پس گفت شفقت تو بر خلق تا بچه حد گفتم تا بدان حد که اگر حق تعالی مرا بدل مومنان در دوزخ کند و عذاب کند روا دارم گفت بسم الله الرحمن الرحیم اما چون مجلس گوئی اول دل خود را بنده و تن خود را و دیگر باید که جمع آمدن مردمان را غرہ نکند الی شایسته تر است گفتند و حق تعالی باطن ترا پس بر منبر آمد ابو حفص حاضر آمد و پنهان بنشست چنانکه من اورا ندیدم چون مجلس باخر رسید سائلے برخاست و گفت مرا پیر بنے میباید ابو عثمان را در حال پیر بن بیرون کرد و بداد ابو حفص برخاست و گفت یا کذاب انزل من المنبر از منبر فرو آے اے دروغگوے گفتم چه دروغ گفتم گفت دعوی کردی مرا شفقت بر خلق پیش است که بر خود و بصدق و ادن سبقت کردی تا فضل سابقان ترا باشد خود را بهتر خواهی از دیگران اگر دعوی تو راست بودے زمانے درنگ کردی تا فضل سابقان دیگران را بودے پس تو کذابی و منبر جاکذابان

نیست نقل است که در بازار میرفت جهودے پیش آمد شیخ را حالتی پدید آمد و از هوش برفت چون بهوش
 آمد گفتند ترا چه رسیده است گفت مردے دیدم لباس عدل در پوشید و خود را دیدم لباس فضل پوشیده ترسیدم
 که نباید لباس فضل از سر من برکشند و در آن جهود پوشند و لباس عدل از او برکشند و در من پوشند و گفت سی سال
 چنان بودم که حق را خشکین میدیدم که در من منکریت سبحان الله آن خود چه سوز و بیم بوده باشد او را
 در آن حال نقل است که ابو حفص را عزم افتاد که حج رود و او عجمی بود و عامی و تازی نمیدانست چون بغداد رسید
 مریدان گفتند بایکدیگر که شیخ عظیم باشد که شیخ الشیوخ خراسان را ترجمانے باید تا سخن ایشان برانند پس
 جنید مریدان را با استقبال فرستاد چون بخانقاه رسیدند شیخ ابو حفص در حال عربی آغاز کرد چنانچه اهل بغداد
 در فصاحت او تعجب شدند و جماعتی اکابر بر جمیع آمدند و از فتوت سوال کردند ابو حفص گفت عبارت زبان شما
 دارید شما بگوید جنید گفت فتوت پیش من آنست که هر فتوت که کرده باشی از خود به بینی و آنچه کرده باشی نگوئی
 که آن من کرده ام و بخود نسبت ندی ابو حفص گفت نیکوست آنچه گفتی اما بنزدیک من فتوت انصاف
 دادن است و انصاف ناطلبیدن جنید گفت در عمل آری اصحابنا ابو حفص گفت این سخن راست نیاید چون
 جنید این بشنید گفت برخیزید اصحابنا که زیادت آورد ابو حفص بر آدم و ذریت او در جوانمردی یعنی خطا کرد
 جمله اولاد آدم در کشید در جوانمردی این است که او میگوید ما خود در راه جوانمردی نبوده ایم و ابو حفص
 اصحاب را عظیم بهیبت و ادب داشته و پیچ مریدان بهیبت او پیش او سخن نیارسته گفت چشم بروی
 او باز نتوانسته کرد و پیش او برپایے بودند همه دست بر هم نهاده و زیره و یار انداختند که بے امر او
 بنشستند و ابو حفص سلطان وارثه بودے جنید گفت اصحاب را آداب سلاطین مے آموزی ابو
 حفص گفت تو عنوان نام پیش منی اما از عنوان دلیل توان ساخت که در نامه چسبیت پس ابو حفص گفت
 و یکے زیره با و حلوائے بفرماتا بسازند جنید فرمود تا بساختند ابو حفص گفت این بر سر حمالے نهید تا آنجا
 برود که مانده شود بنهد و هر خانه که آنجا زد و یکتر باشد آواز دهد و هر که بیرون آید با و بدید مرید گفت در پے
 حمال روان شدم چند آنکه طاقت داشت میرفت چون طاقتش نماند بر در خانه فرو گرفت در خانه بکوفتیم و
 آواز دادیم پیرے بیرون آمد گفت اگر زیره با و حلوائاری در کشایم مرید گفت من متحیر بماندم از آن پیرے پرسیدم
 که این چه حالت است مرا خبر ده گفت دوش در مناجات در خاطرم بگذشت که مدت مدیدست تا فرزندان از
 من زیره با و حلوائیخواهند بسوال چه حاجت است دانستم که بر زمین نیفتاده باشد نقل است که مرید

بود ابو حفص را سخت با ادب جنید چند بار دروے نگر بست و آن ادب او خوش آمد ابو حفص را گفت چند
 گاه هست تا این جوان در خدمت شماست گفت ده سال است گفت ادب بے تمام وارد و فرے عجب و پس
 شایسته جوانی است گفت آری هفده هزار دینار در راه مابخت و هفده هزار دینار دیگر وام وارد که هم در
 راه ماصرف کرده است و هنوز زهره آن ندارد که از نسخنه پرسد پس ابو حفص روئے ببادیه نهاد و گفت شانزده
 روز هیچ آب نیافتم یک روز بلب آب رسیدیم و انتظار میکردیم میان علم و یقین ابو تراب خشبی پدید آمد
 و مرا گفت ترا چه نشاندہ است گفتم میان علم و یقین انتظار میکنم تا غلبه کدام را بود تا یا را آن دیگر باشم که غالب
 آید یعنی اگر غلبه علم را بود آب خورم و اگر یقین را بود بروم ابو تراب گفت روزگار تو بزرگ شود **نقل**
 مست که چون ابو حفص بکمر رسید جمعی مساکین را دید مضطر فرو مانده خواست که در حق ایشان انعامی
 کند حالتی بروے پدید آمد دست فرو کرد و سنگی برداشت و گفت بعزت تو اگر چیزی بمن ندی ہی همه قنادیل
 مسجد بشکنم این بگفت و در طواف آمد در حالیکه بیاد و صرہ زرد او تابد و بر مساکین صرفت کرد پس
 چون حج بگذارد و بغداد آمد اصحاب بغداد استقبال کردند جنید گفت یا شیخ راه آورد ما چیست ابو حفص گفت
 مگر یکے از اصحاب ما چنانکه بایست زندگانی نمیتوانست کردن اینم فتوح بود گفتم اگر کسی از برادران ترک
 ادبی بیند آنرا از خود عذرے برانگیزد و بے او آن عذر او از خویشتن بخوابد و اگر بدان عذر گناه بر نخیزد و حق
 بدست تو بود عذر بهتر انگیزد و بے او عذر از خویش بخوابد همچنین تا چهل بار اگر بعد ازین عبار بر نخیزد
 و چهل عذر در مقابلہ آن جرم نیفتد بنشین و با خود بگوئے که زہے گاہ نفس زہے گران تا یک زہے خود را بے ادب
 زہے ناجوانمرد جانی که برادرے برائے جرمے چهل عذر از تو خواست و تو یکے قبول نکردی و همچنان بر سر کار خودی
 من دست از تو شستم چنانکه خواہی میباش جنید چون این بشنید تعجب کرد یعنی این قوت را تواند بود **نقل** مست
 کہ شبلی چهار ماه اورا مہمان کرد و ہر بار طعام و حلوائے دیگر آوردے شیخ بوقت وداع گفت ای شبلی اگر وقتے
 بہ نیشاپور آئی میزبانی و جوانمردی ترا بیا موزم گفت یا ابو حفص چه کردم گفت تکلف کردی و متکلف جوانمرد
 نبود مہمازا چنان باید داشت کہ خورا تا از آمدن مہمان گرانی نباشد و رفتن شادی نبود و چون تکلف
 کنی آمدن او بر تو گران بود و رفتن او ترا خوش آید و ہر گاہ مہمان این حال بود ناجوانمردے بود چون شبلی
 بہ نیشاپور افتاد بنزد یک ابو حفص فرو آمد چہل تن بودند ابو حفص چہل و یک چراغ در گیرانید شبلی گفت نگفتہ
 بودی کہ تکلف نباید کرد گفت چه تکلف کردم گفت آنکہ چہل و یک چراغ در گیرانید ابو حفص گفت بر خیز و بنشان

شبلی برخواست و هر چند جهد کرد جز یک چراغ نتوانست گشتن باقی همچنان میسوخت شبلی گفت اینچه حال
ست که یک کشته شد و چهل بر جای افروخته ماند گفت شما چهل تن بودید فرستاده خدای و مهمان
فرستاده خدای بود از برای هر فرستاده چراغی در گرفتیم برای رضای خدای و یک را در گیرانیدم برای
خود آن چهل که از برای خدای بودند توانستی کشت و اینکه برای من بود توانستی نشانند تو هر چه کردی در
بغداد از بهر من کردی لاجرم آن تکلف بود و این نه و ابوعلی ثقفی گوید که ابو حفص گفت هر که احوال و افعال
خویش را بهر وقتے نسجد بمیزان کتاب و سنت و خواطر خود را متهم ندارد و از جمله مردان مشهور و از
پرسیدند که ولی را خاموشی به یا سخن گفتن گفت اگر سخن گوئی آفت سخن بداند و لذت خاموشی از خدای دو
عمر نوح در خواهد تا در خاموشی بگذرانند گفتند چرا دنیا را دشمن میداری گفت زیرا که سرایست که هر عیست
بند را در گناه دیگر می اندازد گفت بدانت توبه نیکست و توبه هم در دنیا حاصل می آید گفت چنین
ست اما در گناه یک در دنیا کرده می آید یقین است و در یقین توبه بشکیم و در خطییم گفتند عبودیت
چیت گفت آنکه ترک هر چه تراست بکنی و ملازم باشی چیزی را که ترا بد و فرموده اند و از و پرسیدند
در ویشی چیت گفت بحضرت خدای شکستگی عرض کن کردن گفتند نشان دوستان چیت گفت
آنکه روزیکه بمیرد و او شاد شوند یعنی چنان مجرد از دنیا بیرون شود که از و چیزی نماند که آن چیز خلاف
دعوی او بود در تخرید گفتند ولی کیست گفت آنکه از نفس خویش خلاص طلبد گفتند بخل چیت
گفت آنکه ترک ایشا کند در وقتے که بدان محتاج بود و گفت ایشا آنست که مقدم داری نصیب
برادران بر نصیب خود در کارهای دنیا و آخرت و گفت کرم انداختن دنیا است برای آنکس که بدان
محتاج است و روی آوردن بخدای بسبب احتیاجی که تراست بحق تعالی و گفت نیکوترین وسیلتی
که بنده بدان تقرب جوید بخدای تعالی دوام فقر است بهمه حالها و ملازم گرفتن سنت است در همه
فعلا و طلب قوت حلال و گفت هر که خود را متهم ندارد در همه وقتها و همه حالها و مخالفت خود نکند
مغرور بود و هر که بعین رضا بخود نگرست هلاک شد و گفت خوف چراغ دل بود و آنچه در دل بود از خیر و شر
بدان چراغ توان دید و گفت کس را فقر درست نیاید تا انگاه که چیزی وادن دوست تر ندارد از چیزی
گرفتن و گفت کس نرسد که دعوی فراست کند ولیکن از فراست دیگران باید ترسید و گفت هر که دهد
و نستاند او مردست و هر که دهد و نستاند نیم مردست و گفت هر که ندهد و نستاند او گیسو است نه کسی و در و

پیچ چیز نیست ابو عثمان رح گفت معنی این سخن از وی پرسیدم گفت هر که از خداست بستاند و بخداست دهد و
 مردیست زیرا که او درین حالت خود را بنده بیند و هر که دهد و بستاند او نیم مردیست زیرا که در آنچه میکند خود را بنده بیند که
 در نماندن فضلست و هر که ندهد و بستاند او بیکس نیست زیرا که گمان او چنین است که دهنده و ستاننده او است
 نه خداست و گفت هر که در همه حال فضل خداست بپند بر خود امید دارم که از مالکان نباشد و گفت مبادا
 که عبادت خداست تعالی ترا پشتم بود تا معبود معبود بود و گفت فاضلترین چیز اهل اعمال را مراقبت
 خویش است با خداست و گفت نیکوست استغنا بخداست و زشت است استغنا ببنام و گفت هر که یک
 جرعه از شراب شوق چشید بهوش شود بصفته که بهوش نتواند آمد مگر وقت لقائے حق تعالی و مشاهدۀ او گفت
 حال مفارقت نکند از عالم و مفارقت بکند با قبول و گفت خلق خبر میدهند از وصول و از قرب و از مقامات
 عالی و مرا همه آرزو است که دلالت کنند مرا بر اینست که آن بحق رساند مرا و اگر همه یک لحظه بود و گفت عبادت
 در ظاهر سرور است و در حقیقت غرور از بهر آنکه مقدور است سبقت گرفته است و صل آنست که کس بفعل خود شاد
 نگردد مگر مغرور است و گفت معاصی برید کفر است چنانکه زهر برید مرگ است و گفت هر که داند که او را بر خواهند
 آید بخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب نماید و از مخالفات روئے نگیرد و اندیقین است که از سر خویش
 خبر میدهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و گفت هر که دوست دارد که دل او متواضع گردد و در صحبت
 صاحبان باش و خدمت ایشان لازم گیر و گفت روشنی تنها بخدمت است و روشنی جانها باستقامت
 است و گفت تقوی در حلال محض است و بس و گفت تصوف همه ادب است و گفت بنده در توبه بر هیچ کاریست
 زیرا که توبه آنست که بد و آید نه آنکه از و آید و گفت هر که عملی کند که شایسته بود آنرا بپزند و ترازان فراموش
 گردانند و گفت نابینا حقاً آنست که خدا را با شایبند و شیوا بخداست نه بیند و بینا آنست که از خدا
 بود نظر او بکلمات و یک از وی وصیت خواست گفت لازم یک در باش تا همه در را بر تو بکشایند و لازم
 یک سید باش تا همه سادات ترا گردن نهند و محمش گفت بیست و دو سال با ابو حفص صحبت داشتم ندیدم
 که هرگز بغفلت و انبساط خدایا یاد کردی و چون یاد کردی در حال متغیر شدی که هرگاه که خدایا یاد کردی
 بر سبیل حضور و تعظیم حرمت یاد کردی و چنان متغیر گشتی که هر که حاضر بودی آن حالت در و بدید و سخن
 او است که گفت در وقت نزاع دل شکسته باید بود بهمه دل بر تقصیر باری خویش و پرسیدند که بچه رو بخداست
 آورده گفت فقیر که رو بگنی آورد بچه آر و الا بفقر و فروماندگی و وصیت عیسی علیه السلام آن بود که سر من بر پای

ابو حفص نهد رحمت الله علیه

باب سی و نهم در ذکر حمد و نصار رحمت الله علیه

آن یگانه قیامت آن نشانه ملامت آن پیر باب ذوق آن شیخ اصحاب شوق آن موزون ابرار
 حمد و نصار رحمت الله علیه از کبار این قوم بود و موصوف بوع و تقوی و در فقه و علم حدیث درجه بلند داشت
 و در عیوب نفس صاحب نظر بود و مجاهده و معامله بغایت داشت و کلامی در دلهام مؤثر و عالی و مذہب
 سفیان ثوری داشت و مرید ابوتراب بود و پیر عابد مبارک بود و بلامت خلق مبتلا بود و مذہب ملائیکان
 و ریشاپور از و منتشر شد و در طریقت مجتهد و صاحب مذہب بود و جمعی ازین طایفه بدو توالا کنند و
 ایشان را قصاریان گویند و در تقوی چنان بود که شبی بر بالین دوستی بود و آن دوست در نزاع بود
 چون وفات کرد چراغ بنشان گفتند چرا چنین کردی گفت تا این ساعت مال دوست ما بود اکنون مال
 یتیمان است ما را نشاید سوختن و گفت روزه در جو یا حیره نیشاپور میر فتم عیارے بود جوانمرد و بفتوت
 معروف و عیاران نیشاپور در حکم او بودند بمن رسید گفت یا نوح جوانمردی چه چیز است گفت جوانمردی
 من خواهی یا از ان خویش گفتم هر دو را بگوئی گفت جوانمردی من آنست که قبا بیرون کنم و مرقع در پوشم
 و معامله مرقع در پیش گیرم تا صوفی شوم و از شرم خلق در ان جامه از معصیت پرہیزم و جوانمردی توانست
 که مرقع بیرون کنی تا تو بخلق و خلق بتو فریفته نگردند و از ان تو حفظ حقیقت بر سرار و از ان من حفظ
 شریعت را اظهار داین اصد عظیم است و تو مرقع بیرون کنی تا خلق بتو و تو بخلق فتنه نگردی نقل است که
 چون کار او بلند شد و کلمات او منتشر گشت ائمہ و اکابر نیشاپور گفتند که ترا مجلس باید گفت و خلق را نصیحت
 باید فرمود که سخن تو فایده دلهاست گفت مرا سخن گفتن روانیست از آنکه دل من در دنیا و جاه بسته است
 سخن من شمار فایده نیست و در دلهام اثر نکند و سخن که در دلهام مؤثر نبود گفتن آن بر علم استنزار کردن بود
 و بر شریعت استخفاف و سخن گفتن آنرا مسلم بود که بخاموشی او دین باطل نشود و چون بگوید خلل بر خیزد و گفت
 نشاید هیچکس را که در علم سخن گوید چون همان سخن را کسی دیگر میگوید و نیابت دارد و روان بود که سخن گوید
 تا نہ بیند که فرضی یا واجب است بر سخن گفتن تا او را صلاحیت آن بود گفتند نشان صلاحیت آن
 چه بود گفت آنکه هر سخن که گفته باشد هرگز باز نگوید و در وے تدبیر آن نبود که بعد ازین چه خواهیم گفت

کتابت شد
 در کتاب
 تذکرۃ الاولیاء

و سخن او از غیب بود چندانکه از غیب بدو میگوید و خود را در میان نه بیند پرسیدند که چرا سخن سلف
 نافع ترست گفت از بهر آنکه ایشان سخن از برای عزای سلام گفتند و از برای نجات نفس از برای رضای حق
 و از جهت عز نفس و طلب دنیا و قبول خلق میگویم و گفت باید که علم حق تعالی بنویکوز از آن باشد که علم
 خلق یعنی با حق معامله در خلایک و تر از آن کنی که بر ملا و گفت هر که محقق بود و در حال خود از حال خود خبر نتواند
 داد و گفت فاش مگردان بر عکس آنچه واجب کند که از تو نیز پنهان بود و گفت هر چه خواهی که پوشیده بود بر
 بیچکس آشکارا کن و گفت در هر خصلتی بینی از خیر از وجدانی مکن که زود باشد که از برکات او خیر بر تو رسد و
 گفت من شمارا بدو چیز وصیت میکنم صحبت علما و احتمال کردن از جهال و گفت صحبت با صوفیان دارد
 که زشتیها را نزدیک ایشان غرض بود و نیکی پیش ایشان بس خطر ندارد تا تر ایدان بزرگ دارند تا تو بدان
 بس در غلط افتی و گفت هر که در سیرتهای سلف نظر کند تقصیر خویش بداند و باز پس ماندن خویش از درجه
 مردان و گفت پسند هست آنچه تو میسر سازد باسانی بر نیخی اما رنج که هست و زیادت طلبیدنست و گفت
 شکر نعمت آنست که خود را طفیل بینی و گفت هر که تواند که کور نبود از دیدن نقصان نفس گو کور مباش و گفت
 هر که پندارد که نفس او بهترست از نفس فرعون کبر آشکارا کردنت و گفت هر گاه که مستی را بینی که می
 خسید بکره او را ملامت نکنی که نباید که بهمان بلا مبتلا گردی و گفت ملامت ترک سلامت است و پرسیدند
 از ملامت گفت این راه بر خلق دشوارست و مخلق اما طرنه بگویم رجائے مرجیان و خوف قدریان صفت
 ملامت بود یعنی در رجایان رفته اند که مرجیان را بدان سبب همه کس ملامت میکنند و در خوف چندان سلوک
 کرده اند اندیشند که قدریان را از انجمت خلق ملامت میکنند تا او در همه حال نشانه تیر ملامت بود و گفت
 من نیکی خوئی را ندانم مگر در سخاوت و نشناسم بد خوئی را الا در نخل و گفت هر که خود را ملکی داند بخیل بود و گفت
 حال فقیر در تواضع است چون بفقر خویش تکبر کند بر جمله اغیار در تکبر زیادت آید و گفت تواضع آن باشد که
 کس را بخود محتاج نبینی نه درین جهان و نه در آن جهان و گفت منصب حق فقیر را چندان بود که او متواضع
 بود و چون تواضع ترک کرد همه خیرات ترک کرد و گفت میراث زیر کی عجب است و از آنست که مشایخ و بزرگان
 بیشتر زیرکان را ازین راه دور داشته اند و گفت اصل همه در دوا بسیار خوردنت و آفت دین بسیار
 خوردنت و گفت هر که مشغول گرداند بطلب دنیا از آخرت ذیل و خوار گشت یا در دنیا یا در آخرت و گفت
 خوار دار دنیا را تا بزرگ نمائی در چشم اهل دنیا و عبد الله مبارک رحمة الله علیه گفت که حمد و نعت قصار رحمت الله

که خاندن
 و بیخیزد
 از ملامت
 یعنی

آنکہ فی را
بالسنہ

علیہ مروصیت کرد کہ تا توانی از بہر دنیا خشم بگیر سوال کردندش کہ بندہ کیست گفت آنکہ خود را پرستہ و دوست
ندار و کہ اورا پرستند سوال کردند کہ زہد چیست گفت زہد نزدیک من آنست کہ بدانچہ در دست نشست ساکن
دل تر نباشی از آنچہ در زمان خداوندست و سوال کردند در توکل گفت توکل آنست کہ اگر دہ ہزار درم ترا وام
ست چشم بر ہیچ نداری و نویسید نباشی از حق سبحانہ و تعالیٰ بگذارون آن وام و گفت توکل دست بخداے
زبونست و گفت اگر توانی کہ کار خود بخدایتعالیٰ باز گذاری بہتر از آنکہ بحیلہ و تدبیر مشغول باشی و گفت جزع
نکنہ در مصیبت مگر یکہ خداے را متہم داشتہ باشد و گفت ابلیس و یاران او ہیچ چیز خیال نشا و نشوند کہ سبہ
چیزیکہ آنکہ موسیٰ را بکشہ دوم آنکہ یکہ در کفر بمیرد سیوم آنکہ از دے کہ در و بیم در ویشی بود عبد اللہ مبارک
گفت چون حمدون قصار بیمار شد اورا گفتند کہ فرزند از او صیتہ کن گفت من برایشان از توانگری
بیش از ان میترسم کہ از درویشی عبد اللہ را در حال نزاع گفت کہ مرا در میان زنان بگذار رحمۃ اللہ علیہ
چون وفات کنم وفات او در سنہ اصدی و تسعین و مائین رحمۃ اللہ علیہ

باب پسم در ذکر منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ

آن سابق راہ معنی آن ناقد نقد تقویٰ آن نگین خاتم ہدایت آن امین عالم ولایت آن مشہور سراسر
منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ از حکماء مشایخ بود و از سادات این طایفہ بود و در موعظت نظیر داشت چنانکہ در
و عظت کس بہتر از سخن نگفت و در انواع علوم کامل بود و در معاملات و معرفت تام بود و بعضی از متصوفہ در باب
وے بہالفت کنند و او از اصحاب عراقیان بود و مقبول اہل خراسان بود و از مرو بود و نیز گویند کہ از بوشنج
بود و بصرہ مقیم شد و سبب توبہ او آن بود کہ در راہ کاغذے بیافت بروے نوشتہ کہ بسم اللہ الرحمن
الرحیم برداشت و جائے پاکیزہ نیافت کہ از اہند بخورد پس بخواب دید کہ گفتند مہر متے کہ نام ما را داشتی
در حکمت بر تو کشادہ گردانیدیم مدتے ریاضت کشید و موعظت آغاز کرد و گفت **صلست** کہ جوآنے
بہ مجلس فساد مشغول بود چہار درم سیم غلام داد کہ نقل مجلس بخرام غلام را گذر بہ مجلس منصور بود گفت ساعتے
در این مجلس توقف کنم کہ دلم از ان مجلس بگرفت منصور چیزے میخواست از بہر درویشے گفت
کیست تا چہار درم بدہد تا اورا چہار دعا کنم غلام گفت ہیچ بہ از ان نیست کہ این چہار درم بدہم
تا دعا مرا باشد پس آن چہار درم بداد منصور گفت چہ دعا خواہی غلام گفت اول آنکہ مرا آزادی دہد دوم

بوشنج

آنکه خدا تعالیٰ خواجہ مرا توبہ و بد سیوم آنکہ عوض این چار درم باز و بد چهارم آنکہ بر من و بر خواجہ من و
 بر تو و بر حاضران مجلس رحمت کند منصور دعا کرد غلام بخانه خواجہ رفت خواجہ گفت چرا دیر آمدی و
 چه آوردی غلام حکایت باز گفت کہ چار درم را بچهار دینار دادم کہ منصور عمار بر من دعا کرد خواجہ گفت
 چه دعا ہاست گفت اول آنکہ خداے تعالیٰ مرا آزادی دہد و عوض چار درم باز و بد و ترا توبہ و بد و بر
 من و تو و منصور عمار رحمت کند خواجہ گفت خداے را گواہ گرفتم کہ آزادت کردم و خداے را توبہ کردم کہ دیگر
 بسر معصیت باز نروم و عوض چار درم چار صد درم بدہم اکنون آنکہ بدست من بود بجای آوردم اما
 آنچه نیست بدست من نتوانم کرد بہمان شب بخواب دید کہ ہاتفے گفت اے جوان آنچه بدست تو بود
 بالیہی خود بجای آوردی و آنچه بدست ماست باکریخی خود نیز بجای آریم بر تو و بر غلام و بر منصور عمار
 و بر مجلسیان اور رحمت کردیم **نقل است** کہ روزے مجلس میگفت یکے رقعہ بوسے داد و بروے این
 بیت نوشتہ بود شمع و غیرتقی یا امر الناس بالتقۃ + طیب یداوی الناس و هو مریض یعنی کہ متقی نیست
 و خلق را بتقوے میفرماید چون طبیبی بود کہ مردمان را دوا کند و از ہمہ بیمار تر منصور گفت اے مرد تو قبول
 من عمل کن کہ قول و علم من ترا سود دارد و عمل ناکردن من ترا زیان ندارد و گفت شبے بیرون آدم
 بدر خانہ رسیدم یکے مناجات میکرد کہ خدایا این گناہ کہ بر من رفت از بہر خلاف تو نبود بلکہ این از نفس
 من بود کہ مرا راہ زد و ابلیس مدد کرد لا جرم در گناہ افتادم اگر تو دوستم نگیری کہ گیر دوا اگر تو در نگذاری کہ
 در گذار و بچاکم من این گناہان خویش را منصور گفت مرا گریہ آمد چون این سخن شنیدم آغاز کردم کہ
 اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم بسم اللہ الرحمن الرحیم یا ایہا الذین آمنوا قوا أنفسکم و اہلیکم نارا
 و قودھا الناس و الحجارة الا یہ بامداد و بدان خانہ گذشتم خوشے آمد گفتم چه بودہ است یکے گفت
 فرزندم دوش از بیم خداے بمرده است کہ یکے در کوئے من آیتے بر خواند نعرہ زد و جان بداد منصور گفت
 اورا من گشتم **نقل است** کہ ہارون الرشید منصور را گفت از تو سوائے کنم و سہ روز مہلت دہم در
 جواب گفت بگوئے گفت عالم ترین خلق کیست و جاہل ترین خلق کیست منصور عمار از پیش او بیرون آمد و
 از راہ باز گشت و گفت یا امیر المؤمنین جواب شنو عالم ترین خلق مطیع ترسناک است و جاہل ترین خلق
 عاصی امین است و سخن اوست کہ پاک است آن خدائیکہ دل عارفانرا محل ذکر گردانید و دل زاہدانرا
 محل توکل و دل متوکلان را منبع رضا و دل درویشان را جائے قناعت و دل اہل دنیا را وطن طمع گردانید

وگفت مردمان دو قسم اند یا بخود عارفند یا بحق آنکه خود عارف بودند شغلش مجاہدہ و ریاضت بود و آنکہ بحق عارف بود شغلش عبادت و طلب ضابطہ و گفت مردمان بر دو گونه اند یکے نیازمند اند بجدای تعالی و این قوم در درجہ بزرگترین اند بحکم ظاہر شریعت و دیگر آنکہ بدیکر افتقارش نباشد از آنکہ میدانند کہ آنچه خداے قسمت کرده است درازل از خلق و رزق و اجل و حیات و سعادت و شقاوت جز آن نباشد پس این کس در عین افتقارست بحق و در عین استغناست از غیر حق و گفت حکمت سخن گوید و در دل عارفان زبان تصدیق و در دل زاهدان زبان تفضیل و در دل عابدان زبان توفیق و در دل مریدان زبان تفکر و در دل عالمان زبان تذکر و گفت خنک آنکسے کہ بامداد برخیزد و عبادت حرفت او بود و در ویشی آرزوے او و عزت مقام او و آخرت ہمت او و در مرگ فکر او بود و امید داشتن بتوبہ برحمت او و گفت دلہائے بندگان جملہ روحانی صفت اند پس ہر گاہ کہ بدلہا دنیا راہ یافت ردھے کہ بدان دلہا میرسد در حجاب شود و گفت نیکوترین لباس بندہ را تواضع و شکستگی است و نیکوترین لباس عارفان را تقوی است و گفت ہر کہ مشغول ذکر خلق شد از ذکر حق باز ماند و گفت سلامت نفس در مخالفت است و بلاے تو در متابعت او و گفت ہر کہ جزع کند از مصایب دنیا زد بود کہ در مصیبت دین افتد و گفت آرزوے دنیا را ترک وہ تا از غم راحت یابی و زبان نگاہدار تا از غم خواستن برہی و گفت شادی تو بمعصیت در آن ساعت کہ توانی بر دوست یابی بتر از معصیت کردن تو بود و گفت ہر جا کہ رسی سنگ بر آہن زن تا باشد کہ سوختہ در میان باشد اگر بسوزد گو معذور دار کہ بر راہ گذر قافلہ افتادہ بودی و چون منصور عمار وفات کرد ابو الحسن شعرانی اورا بخواب دید گفت خداے با توجہ کرد گفت مرا گفت منصور عمار توئی گفتم بلے گفت تو بودی کہ خلق را نہد میفرمودی و خود بدان کار نکردی گفتم خداوند چنین است کہ میفرمائی الا ہرگز مجلس نگفتم کہ شنائے پاک تو اول نگفتم آنگاہ بر پیغمبر تو صلوات دادم آنگاہ خلق را نصیحت کردم خداوند فرمود کہ راست میگوئی پس فرشتگان را فرمود کہ گری بنہید اورا تا در آسمان میان ملائکہ مرا ثنا گوید چنانکہ بر زمین میان آدمیان میگفت رحمتہ اللہ علیہ

باب چہل و یکم در ذکر احمد بن عاصم الانطاکی رحمۃ اللہ علیہ

آن امام صاحب صدر آن ہمام صاحب قدر آن مبارز جد و جہد آن مجاہد اہل عہد آن مقدس عالم پاکی احمد بن عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ از قدمائے مشایخ بود و از کبار اولیاء و عالم بود با نواع علوم

ظاہر و باطن و مجاہدہ تمام داشت و عمرے درازیافت و اتباع تابعین را یافتہ بود و مرید محاسبی بود و بشری
 و سری را دیدہ بود و فضیل را یافتہ و ابوسلیمان دارانی اورا جاسوس القلوب خواندے از تیزی فراست او
 و اورا کلمات لطیفست و اشاراتے بدیع چنانکہ یکے از پرسید کہ تو مشتاق خدائی گفت نہ گفت چرا
 گفت از جہت آنکہ شوق بغایب بود اما چون غایب حاضر بود کجا شوق بود گفتند معرفت چیست گفت
 مدارج آن سہ است اول اثبات وحدانیت واحد قہار دوم بریدہ کردن دل از ماسوے اللہ سیوم آنکہ
 ہیچکس را عبادت کردن آن را نہ نیست و مَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ گفتند علامت محبت چیست
 گفت آنکہ عبادت او اندک بود و تفکر او دایم و خلوت او بسیار و خاموشی او پیوستہ چون دروے
 نگرند اورا نہ بینند و چون خوانند نشنوندش و چون مصیبتے رسدش غمگین نگرند و چون صوابے بدور و
 نہد شاد نگرند و از ہیچکس نترسد و ہیچکس امید ندارد گفتند خوف و رجا چیست و علامت ہر دو
 کدام است گفت علامت خوف گریہ و علامت رجا طلب ہر کہ صاحب رجا است و طلب ندارد دروغگوے
 است و ہر کہ صاحب خوف است و گریہ ندارد کذاب است و گفت راضی ترین مردمان بجات کسے را
 دیدم کہ او ترسناک بود بر نفس خویش کہ نباید کہ بجات نیابد و ترسناک ترین خلق بہلاک کسے را یافتم
 کہ او ایمن تر بود بر نفس خویش و گفت آن ندیدی کہ یونس علیہ السلام چون گمان برد کہ حق تعالی
 اورا عتاب نکند چگونہ عقوبت روے ہوے نہاد و گفت کمترین یقین آنست کہ چون بدل رسد
 دل را پر نور کند و پاک کند از روے ہر شکسے کہ باشد در دل شکر و خوف خداے پدید آید و یقین معرفت عظمت
 خدایتعالی بود بر قدر و عظمت خداے تواند بود کہ عظمت معرفت عظمت خداے تعالی بود و گفت
 چون با اہل جہنم بصدق نشیند کہ ایشان جاسوسان دہانند در دہانے شمار وند و بیرون آیند و
 گفت نشان رجا آنست کہ چون نیکوئی بدور رسد اورا الہام شکر دہند با امید تمام نعمت از خداے
 بروے اندر دنیا و تمامی عفواندرا آخرت و گفت نشان زہد چہار چیز است اعتماد بر خداے و بیزاری
 از خلق و اخلاص برائے حق و احتمال ظلم از جہت کرامت دین و گفت نشان اندکی معرفت بندہ بنفس
 خویش از اندکی جفا بود و اندکی خوف و گفت ہر کہ بخدایتعالی عارف تر از خداے ترسان تر و گفت چون
 صلاح دل جوئی یا رمی خواہ بروے بنگاہداشت زبان و گفت نافع ترین فقرے آن بود کہ تو بدان متحمل
 و راضی باشی و نافع ترین عقلے آن بود کہ ترا شناسا گردانند تا نعمت خداے را بر خوشتن بینی

ویاری و بدتر از شکر آن و بر خیز و بخلات هوا و گفت نافع ترین اخلاص آن بود که دور کند از توریاه و تصنع و تزین
و گفت بزرگترین تواضع آن بود که دور کند از تو کبر و خشم را در تو بمیراند و گفت زیان کار ترا معاصی آن بود که
طاعت کنی بر جمل که ضرر آن بر تو بیش از آن بود که معصیت کنی بر جمل و گفت هر که اندک گناه را آسان شمرد
و خود گیرد زود بود که در و آفت بسیار افتد و گفت خواص خواصی میکتند در دریای فکرت و عام سرگشته
و گمراه میگردند در بیابان غفلت و گفت امام جمله علمها علم است و امام علمها عنایت حق است و گفت یقین
نور است که حق تعالی در دل بنده پدید آرد تا بدان نور جمله امور آخرت مشاهده کند و بقوت آن نور جمله
حجابها که میان او و میان آنچه در آخرت است بسوزد تا بدان نور مطالعه جمله کارها که در آخرت است میکند
چنانکه گویی او را مشاهده است و گفت اخلاص آنست که چون عمل کنی دوست نداری که ترا بدان عمل یاد کنند
ترا بزرگ دارند از سبب عمل تو و طلب کنی ثواب عمل خویش از هیچکس مگر از خداست این اخلاص عمل بود و
گفت عمل کن و چنان دان که هیچکس نیست در زمین بجز تو و هیچکس نیست در آسمان بجز او و گفت این روزی
چند که مانده است غنیمت شمر و این قدر عمر که داری در صلاح گذارتا که بیا مرز و آنچه پیش گذشته است و گفت
دوای دل پنج چیز است پهنشینی اهل صلاح و خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری کردن
در وقت سحر و گفت عدل دو قسم است عدلیت ظاهری میان تو و میان خلق و عدلیت باطنی میان
تو و میان حق و طریق عدل استقامت است و طریق فضل طریق فضیلت است و گفت موافق اهل صلاحیم
در اعمال جوارح و مخالف ایشانیم بهمتا و گفت حق تعالی میفرماید اَتِمُّوا لَكُمْ وَاُولَادُكُمْ فِتْنَةً
و ما فتنه زیادت میکنیم نقل است که شبی سی و نه کس از اصحاب او جمع شدند و سفره بهنادندان اندک بود
شیخ پاره پاره کرد و پیش هر یک پاره بهناد و چراغ برداشت چون چراغ باز آوردند همه نان پاره را بر جا
بود که هیچکس بقصد ایشان نخورده بود مریدان را چنین تربیت کرده رحمه الله علیه و اصحابه

باب چهل و دوم در ذکر عبد اللہ خلیق رحمۃ اللہ علیہ

آن خواص دریای دین آن در دریای یقین آن قطب مکت آن رکن سنت آن امام اهل جذب و اهل
سبقت عبد اللہ خلیق رحمۃ اللہ علیہ از زاهد و متصوف بود و از متورعان و متوکلان بود و در حلال خوردن میثاق
تمام داشت و با یوسف اسباط صحبت داشته بود و در اصل کوفی بود و در انطاکیه ساکن بود و مذہب

یعنی بضم غلام
بجمله و فتنه بانه
لوصف و سلوک
بانه مثلاً و تخانیه
و فتنه از عایشه
نفتات و زینب
شد

ع
و اهل جذب و
سبقت عبد اللہ
بن یقین

سفیان بن سعید ثوری داشت در فقه و در معاملات و حقیقت و اصحاب او را دیده بود و کلمات لطیف داشت
فتح موصلی گفت اول که او را دیدم مرا گفت یا خراسانی چهار چیز بیش نیست چشم و زبان و دل و هوا بچشم جای
منگر که نشاید و زبان چیزے مگوے که خدا تعالی در دل تو بخلاف آن و اندو دل از خیانت و کبر بر مسلمانان
و هوا نگا هدار و سر و پیچ مجوے هوا اگر این هر چهار بدین صفت نباشد خاکستر بر سر باید کرد که در آن شقاوت
تو بود و گفت حق تعالی دلمار موضع ذکر آفرید چون بانفس صحبت داشتند موضع شهوت شدند و باز ندارد
شهوت را از دل مگر خونی بیقرار کنند یا شوق بے آرام کنند و گفت هر که خوابد که در زندگانی خویش زنده
باشد گو دل را شکسته دارد و طمع مدار تا از اکل آزاد شوی و گفت اندوه مخور مگر از برائے چیزے که فردا ترا از این
مضرت بود و شادمان مباش الا بچیزیکه فردا ترا شاد کند و گفت رمیده ترین بندگان خداے آن بود که بدل
وحشی تر بود ایشا را اگر انس بودے با خداے همه چیز را با ایشان انس بودے و گفت نافع ترین خوفها آن
بود که از معصیت باز دارد و نافع ترین امیدها آن بود که کار بر تو آسان گرداند و گفت هر که باطل بسیار
شنود ذوق طاعت از دل او برود و گفت نافع ترین خوف آن بود که اندوه ترا وایم کند بر آنچه فوت شده
است از عمر در غفلت و فکرت را لازم تو گرداند در بقیت عمر تو و گفت رجاسه گونه بود مردے بود که
نیسکوئی کند و امید دارد که پذیرند و مردے بود که زشتی کند و توبه کند و امید دارد که بیامرزد و قبول
کند سوم رجائے کاذب بود که پیوسته گناه کند و امید آمرزش دارد و هر که بد کردار بود خوف او باید که بر
رجا غالب بود و گفت اخلاص در عمل سخت ترست از عمل و عمل خود چنان ست که عاجز می آیند
از گزاردن آن مردان تا با خلاص که رسد و گفت مستغنی نتواند بود هیچ حال از جمله احوال از صدق
و صدق مستغنی ست از جمله احوال و هر که بصدق بود آنچه میان او و میان خداے که حقیقت ست مطلع
گردد و در آسمانها و زمینها و اگر توانی که هیچکس بر تو سبقت نگیرد در کار خداوند هیچ گزین که او
ترا از همه چیزها بهتر بود و السلام خیر الانام

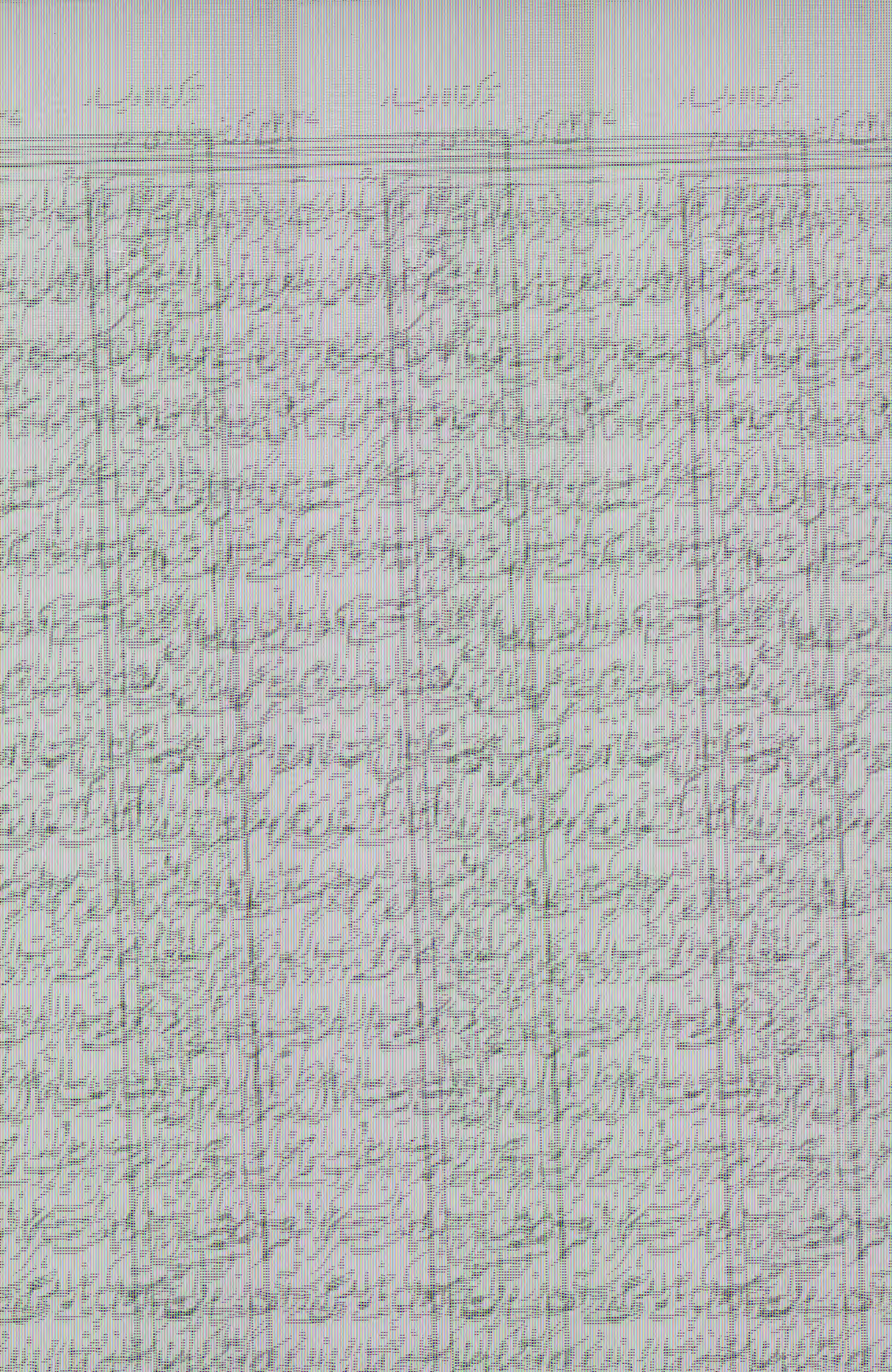
باب هیل و سوم در ذکر جنید بغدادی رحمه الله علیه

آن شیخ علی الاطلاق آن قطب باستحقاق آن منبع اسرار آن مرقع انوار آن سبق برده با ستادی سلطان
طریقت و ارشاد جنید بغدادی شیخ الشیوخ عالم بود و امام ایمن جهان و در فنون علوم کامل و در اصول

و فروع مفتی و در معاملات و ریاضات شامل در کلمات لطیف و اشارات عالی بر همه سبقت داشت و
 از اول حال تا آخر کار پسندیده و محمود و مقبول همه فرقه بود و جمله بر اوست او متفق بودند و سخن او در طریقت
 حجت است و همه زبانها ستوده است و هیچکس بر ظاهر و باطن او انگشت نتوانست نهاد و اعتراض نتوانست
 کرد بخلاف سنت مگر کسی که کور بود و مقتدا اهل تصوف بود و او را سید الطایفه گفتند و لسان
 القوم خوانده و عبد الشایخ نوشته و طاووس العلماء دانسته و سلطان المحققین داشته که در شریعت و طریقت
 و حقیقت با قصه الغایت بوده است و در عشق و زهد بے نظیر بود و در طریقت مجتهد بود و بیشتر مشایخ مذہب
 او داشته اند و طریق او طریق صحوست بخلاف طیفوریان که اصحاب بازیدند و معروف ترین طریقه
 در طریقت و مشهور ترین مذہب جنید است و در وقت او مرجع جمله مشایخ جنید بوده است و
 او اتصایف بسیار است همه در اشارات و حقایق و معانی و اول کسی که علم اشارت منتشر کرد او بود
 و با چنین روزگار بارها دشمنان و حاسدان بکفر و زندقه بر او گواهی داده اند و او صحبت محاسبی یافته
 بود و خواهرزاده سری سقطی بود و مرید او بود تا بحدی که روزی از سری پرسیدند که پیچ مرید را از پیر درجه
 بلند تر بود گفت باشد و بر مان آن ظاهر است جنید را درجه بالا است درجه نیست و جنید همه درد و شوق و
 عشق بوده است و در شیوه معرفت و کشف توحید شانه رفیع داشت و در مجاہدہ و مشاہدہ و فقر
 آیت بوده است و می آرند که با آن عظمت که سهل تستری داشت جنید گفت صاحب آیات و سباق
 غایات است ولیکن دل نداشته است یعنی ملک صفت بوده است ملک صفت نبوده است چنانکه آدم علیہ
 السلام همه درد و عبادت بود یعنی درد کشیدن کارے دیگر است و ایشان دانند که چه میگویند ما را
 بآن کاریست و ما را نرسد که یکی از ایشان را فضل نسیم بر دیگرے و ابتدائے حال او آن بود که از کودکی
 باز در زده بود و طلب کار و با ادب و با فراست و فکر و تیز فہمی عجب بود روزی از دبیرستان
 بخانه آمد پدر را دید گریان گفت ای پدر بسبب گریه چیست گفت امروز از زکوٰۃ مال چیزی بر خال تو
 فرستادم قبول نکرد و میگویم که عمر خویش درین پنج درم بسر بزم و این خود دوستی را از دوستان خدا
 تعالی رانماید شاید جنید گفت بن ده تا بدو و ہم بدو و ادب رفت و در خانه خال را بز د سری گفت کیست
 گفت جنید است در بکشای و این فریضہ زکوٰۃ بستان سری جواب داد که من ستانم جنید گفت بحق
 آن خدائے که با تو فضل کرد و با پدرم عدل کرد که بستانی سری گفت یا جنید با من چه فضل کرد

و بآپد رت چه عدل کرد جنید گفت با تو آن فضل کرد که ترا درویشی داد و بآپد رم آن عدل کرد که او را بدینا مشغول گردانید تو اگر خواهی تسبیل کنی و اگر خواهی رد کنی و پد رم اگر خواهد و اگر نه فریضه زکوٰۃ را بستن بآپد رسانید سسری را این سخن خوش آمد و گفت ای پسر پیش از آنکه این زکوٰۃ قبول کنم ترا تسبیل کردم و در بکشا و آن زکوٰۃ بگرفت و او را در دل خود جای داد و جنید هفت ساله بود که سری او را با خود بچ برد و مسجد حرام در میان چهار صد پیر سنده شکر میرفت چهار صد قول گفتند سری گفت ای جنید تو نیز بگوے جنید ساعتی سر در پیش فگت پس گفت شکر آنست که نعمتی که خداے ترا داده باشد بدان نعمت دروے عاصی نشوی و نعمت او را سرمایہ معصیت نسازی ہر چار صد پیر گفتند حسنت یا قرۃ العینی الصدیقین و ہمہ التفاق کردند کہ با زین نتوان گفت و گفتند ای پسر زود بود کہ خط تو از خداے زبان تو بود پس سری گفت ای پسر تو این از کجا آوردی جنید گفت این از مجالست تو پس بعد از باز آمد و آبگینہ فروشی کردے ہر روز بدو کان شدے و پردہ فرو گذاشتے و چار صد رکعت نماز کردے مدتے برین برآمد دکان را بگذاشت و در ہلیر خانہ سری خانہ بود آنجا نشست و پاسانی دل خویش پیش گرفت و سجادہ در عین مراقبت باز کشید تا بیچ چیز بدون حق بر خاطر او گذر نکرد و چہل سال بچنین نشست چنانکہ سی سال مناز خفتن بگذاردے و برپایہ بایستادے و تا وقت صبح اللہ اللہ میگفتے و ہم بران وضو فریضہ بامداد گذاردے گفت کہ چون چہل سال برآمد مرا گمان افتاد کہ بمقصود رسیدم در حال ہفتے آواز داد کہ یا جنید گاہ آن آمد کہ گوشہ زمار تو بتو نمایم چون این شنیدم گفتم خداوند جنید را چه گناہ نذا کردند کہ گناہے خواہی پیش ازین کہ تو ہستی جنید آہے بر آورد و سر در کشید و گفت من لم یکن للوصال اہلا فکل حسنة ذنوب پس دران خانہ نشست و ہمہ شب اللہ اللہ میگفت مخالفان در کار او زبان دراز کردند و قصہ او با خلیفہ بگفتند خلیفہ گفت او را بے حجتے منع نتوان کرد گفتند خلق بسخن او درفتندے افتند خلیفہ کنیز کے داشت کہ بسہ ہزار دینارش خریدہ بود و بجمال او کے نبود و در عہد خویش آیتے بود در زیانی و ملاححت و خلیفہ عاشق او بود فرمود تا او را بزور یور بیاہستند و جوہر نفیس بروے بستند و او را گفتند کہ ترا بفلان موضع پیش جنید میباید رفتن و نقاب از روے برداشتن و خود را بروے عرضہ کردن و با او بگفتن کہ مال بسیار دارم و مرا از کار عالم دل گرفتہ است آمدہ ام تا مرا بخواہی و در صحبت تو روے بطاعت آرم کہ دلم با اہل دنیا قرار نمیگیرد جز با تو و چند آنکہ توانی جہد کنی و چاہلوسی نمائی پس خادمے را با کنیزک

روان کرد تا حال را مشاهده کند پس کینزک پیش جنید آمد و نقاب بر انداخت جنید را بے اختیار نظر بروی
افتاد چون او را بدید در حال سر در پیش افکند کینزک زبان بکشد و هر چه او را تعلیم داده بودند باز گفت و
زاری کرد و میگفت تا از حد درگذشت جنید خاموش میبود ناگاه سر بر آورد و گفت آه و در کینزک
دید در حال بیفتاد و جان بداد خادم بر رفت و خلیفه را خبر کرد آتش در جان خلیفه افتاد و پشیمان شد
و گفت هر که با ایشان آن کند که نباید کرد آن بنید که نباید دید بر خاست و پیش جنید آمد و گفت چنین کس
را پیش خود نتوان خواند پس گفت اے شیخ دلت داد تا چنان بعتی را بسوختی شیخ گفت اے امیر المؤمنین
ترا شفقت بر مومنان چنین است که میخواستی که ریاضات و پنجوایی و جان کندن چهل سال مرا بباد
برو ہی من در میانہ کیستم مکن تا نکند و بعد از آن کار جنید بالا گرفت و آوازہ او بعالم منتشر شد و در ہر چہ
اورا امتحان میکردند ہزار چندان بود و در سخن آمد تا وقتے گفت با مردمان سخن نگفتم تا کسی کس از ابدال
مرا اشارت نکردند کہ شاید کہ تو خلق را بخداے تعالی خوانی و گفت دوستی پر را خدمت کردم کہ
پیش از ہفت تن اقتدارا نمے شایستند و گفت ماین تصرف یقیل و قال نگرفتہ ایم و جنگ و کارزار
بجنگ نیاورده ایم اما از گرسنگی و پنجوایی و دوست داشتن از دنیا و بریدن از آنچه دوست داشتہ ایم
واندر چشم ما راستہ بود و گفت این راہ را کسے باید کہ کتاب خداے بردست راست گیر و دست مصطفی
صلی اللہ علیہ وسلم را بردست چپ و در روشنائی این دو شمع میروند تا نہ در مفاک شبہت افتد و نہ
در ظلمت بدعت و گفت شیخ ما در اصول و فروع و بلا کشیدن امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب است
کہ مرتضی را پر داختن حربہ از و خیر ما حکایت کردندے کہ سچکس طاقت شنیدن آن نداشتے کہ او امیرے
بود کہ حق تعالی او را چندان علم و حکمت کرامت کردہ بود و گفت اگر مرتضی این یک سخن نگفتے اصحاب
طریقت چہ کردندے و آن سخن آنست کہ سوال کردند از مرتضی کہ خداے را بچہ شناختی گفت بدانکہ شناسا
گردانید مرا بخود کہ او خداوند نیست کہ شبہ او تواند بود ہیچ صورتے و او را در توان یافت ہیچ جنسے و او را
قیاس نتوان کرد ہیچ خلقے کہ او نزدیک است در دوری خویش و دور است در نزدیکی خویش بالائے ہمہ
چیز ہاست و نتوان گفت کہ تحت او چیز نیست و او نیست چون چیزے و نسبت از چیزے نیست بر چیزے سبحان
آن خداے کہ او چنین است و چنین نیست ہیچ چیز غیر او و اگر کسے شرح این سخن دہد ملحدے بر آید فہم من فہم
و گفت وہ ہزار مرید صادق را با جنید در نہج صدق کشیدند و در معرفت ہمہ را در دریائے قہر فرو بردند تا

نیکو و میگفت با وجود شیخ ادب نبود تا شبی مصطفی صلی الله علیه و سلم را خواب دید که فرمود من سخن
گویم بامداد بر خاست تا تشری گوید سری را دید بر در ایستاده گفت در بند آن بودی که دیگران ترا گویند سخن
گویم اکنون باید گفت که سخن ترا سبب نجات عالمیان گردانیده اند چون بگفتار مردان و بشفاعت
مشایخ بغداد گفتی و من گفتم بگوئی گفتی اکنون که پیغمبر صلی الله علیه و سلم گفت باید گفت جنید بول کرد و
استغفار کرد و گفت سری را توجه دانستی که من پیغمبر علیه السلام خواب دیدم سری گفت من خدای را خواب
دیدم که فرمود رسول را فرستادم تا جنید را بگوید که تا بر منبر سخن گوید گفت بگویم بشرط آنکه چهل تن زیادت
نباشند یک روز مجلس گفت چهل تن بودند هرزده کس جان بدادند و بیست و دو کس بهوش شدند ایشان را
مردمان برگردان نهادند و بر دویک روز در مسجد جامع مجلس میگفت غلامی ترسادر لباس مسلمانان
آمد و گفت ایها الشیخ قول پیغمبر است اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله پرهنر کنید از فرست
مومن که او بنور خدا می بیند جنید گفت قول آنست که مسلمان شوی و زنا بربری که وقت مسلمانی است
پس در حال غلام مسلمان شد خلق غلو کردند پس چون مجلس چند بگفت بیش نگفت و در خانه متواری
شد و هر چند که از دور خواست کردند سود نداشت گفت مرا خوش نماند خوشی را پلاک نمیتوانم کرد
از دو سال بے استدعای خلق بر منبر شد و سخن آغاز کرد گفتند چه حال بود گفت در حدیث دیدم که پیغمبر صلی
الله علیه و سلم فرموده است که در آخر زمان زعم خلق آن بود که بدترین ایشان بود و ایشان را سخن گوید پس من
خود را بدترین خلق میدانم بے راستی سخن پیغمبر میگفتم تا سخن او را خلافت نکرده باشم و قتی یک از او پرسید
که بدین درجه بچه رسیدی گفت بدانکه چهل سال در آن درجه نشب بر یک قدم مجاهده ایستاده بودم یعنی
بر آستانه سُرّی سقطی نقل است که گفت یکروز دلم گم شده بود گفتم الهی دل من بازده ندا می شنیدم
که یا جنید ما دل تو بدان ر بوده ایم تا با ما بمانی باز میخواستی تا بغیر التفات نمائی نقل است که چون حسین
منصور حلاج در غلبه حالت از عمر و ابن عثمان کمی تیرا کرد و بنزدیک جنید آمد جنید گفت بچه آمده چنان نباید
که با سهل بن عبد الله تستری و عمر و ابن عثمان کردی حسین گفت صحوح و صفات اند بنده را و پیوسته
بنده از خداوند خود باوصاف و بی فانی نشود جنید گفت ای پسر منصور خطا کردی در صحوح و سکر از آن
خلافت نیست که صحوح عبارت است از صحت حال با حق و این در تحت صفت و اکتساب خلق نیاید و
من ای پسر منصور در کلام تو بسیار فضول می بینم و عبارات بے معنی نقل است که جنید گفت جواب

سخن من
شمارا
خوش
باید

نوم

دیدم در بادیه در زیر درخت میلمان نشسته گفتم چه نشاندہ است ترا اینجا گفت حالے دہشتم اینجا گم کردم جنید
گفت بر فتم و حج کردم چون باز گشتم اورا ہمانجا دیدم گفتم سبب بودن تو اینجا چیست گفت آنچه میبستم
اینجا باز یافتم لاجرم این مقام را ملازمت کردم جنید گفت ندانم کدام حال شریف تر از دو حال ملازمت
کردن در طلب یا ملازمت در حال یافتن نقل است کہ روزے شبلی گفت اگر حق تعالی در روز قیامت
مرا مخیر گرداند میان روزخ و بہشت من روزخ اختیار کنم از آنکہ بہشت اختیار منست و روزخ مرادوست
ہر کہ اختیار خویش را اختیار دوست برگزیند محب نباشد جنید را ازین سخن خبر دادند گفت شبلی کو دکی
میکند و اگر مرا مخیر کند من اختیار نکنم گویم بندہ را با اختیار چکار ہر جا کہ فرستی بروم و ہر جا کہ داری
بیاشم مرا اختیار آن باشد کہ تو خواہی نقل است کہ روزے کسے پیش جنید آمد و گفت یک ساعت
حاضر باش تا سخنے چند بگویم جنید گفت ای جوان مرد تو از من چیزے مے طلبی کہ چندین گاہ است تان
مے طلبم و سالہاست کہ میخواہم تا یک نفس بحق حاضر شوم نیافتہ ام این ساعت بتو حاضر چون تو نم
شد نقل است کہ رویم گفت در بادیه میرفتم عجزہ دیدم عصا در دست و میان بستہ مرا گفت چون
بغداد روی جنید را بگوے کہ شرم نداری کہ حدیث او کنی پیش عوام چون رسالت گذاردم جنید گفت
با او بگوے کہ معاذ اللہ ما حدیث او پیش او میگویی کہ از حدیث نتوان کرد نقل است کہ یکے از بزرگان
پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بخواب دیدنشستہ و جنید حاضر کسے درآمد و فتوے در آورد پیغمبر صلی اللہ علیہ
وسلم اشارت کرد کہ جنید وہ تا جواب گوید گفت یا رسول اللہ چون تو حاضر باشی بجنید چون دہند پیغمبر فرمود
کہ چند آنکہ انبیاء را ہمہ است خود مباہات بود مرا بجنید مباہات است و جعفر بن نصر گوید کہ جنید در مے بن
داد کہ انجیر وزیت بخردم چون روزہ بکشد یک انجیر در دہن نہاد و بینداخت و بگریست و مرا گفت ہزار
گفتم چه بود گفت ہاتفے آواز داد کہ شرم نداری کہ چیزے برائے ما بر خویشتن حرام کردی باز گردانے
کردی و این بیت بگفت بیت لون الھوان من الھوامذوقۃ و ضریع کل ھوی ضریع کل ھوان
نقل است کہ یکبار بنجور شگفت اللہم اشفنی ہاتفے آواز داد کہ اے جنید میان بندہ و خدا چکار
داری تو در میان ما میا و بدآنچہ فرمودہ اند مشغول شو و بدآنچہ ترا مبتلا کردہ اند صبر کن ترا با اختیار چکار نقل
است کہ روزے عبادت شخصے رفت درویش مینالید جنید گفت از کہ مینالی درویش دم در
کشید گفت این صبر با کہ میکنی درویش فریاد بر آورد کہ نہ سامان نالیدن ہست و نہ قوت صبر کردن

نقل است که یکبار جنید را پائے درو میکرد فاتحه بخواند و بر پائے دیدم تفسی آواز داد که شرم نداری که
کلام ما را در حق نفس خویش صرف کنی نقل است که یکبار چشمش درو میکرد و طبیب گفت آب مرسان
گفت وضو چون سازم گفت اگر چشمت بکار است آب مرسان و طبیب ترسا بود چون برفت جنید وضو
ساخت و نماز کرد و سر نهاد و بخت چون برخاست چشمش نیکو شده بود آوازے شنید که جنید در طلب
رضائے مادر چشم کردی اگر بدان عزم جمله اهل دوزخ را از اینجا استی اجابت یافتی چون طبیب باز آمد چشمش
صحت یافته بود گفت چه کردی حال باز گفت ترسا مسلمان شد و گفت این علاج خالق است نه علاج
مخلوق و در چشم مرا بوده است نه ترا و طبیب تو بوده نه من نقل است که بزرگے پیش جنید می آمد ابلیس
لعین را دید که میگرفت چون پیش جنید آمد او را دید گرم شده و چشمش بر و ظاهراً گشته و یکے را میر بخانید آن مرد
گفت ای شیخ من شنیده ام که ابلیس را بر فرزند آدم آن وقت بیشتر دست بود که او در چشمش شود و تو این
ساعت بدین صفتی ابلیس را دیدم که میگرفت چون ست جنید گفت تو شنیده و ندانی که ما اگر در
خشم میشویم بخود خشم نشویم بلکه بحق در خشم شویم لاجرم ابلیس هیچ وقت از ما چنان نگریزد که آن وقت که
در خشم شویم و دیگران از بهر حفظ نفس خویش در خشم شوند پس اگر نه آن بودے که حق تعالی فرموده است که
اعوذ بالله من الشیطان الرجیم گویند و اگر نه من هرگز استعادت نخواسته نقل است که گفت یکروز خواستم تا
ابلیس را به بنیم روزے بر در مسجد بودم پیرے آمد از دور روے بمن آورد چون او را دیدم وحشتے در دل من پیش
آمد گفتم ای پیر تو کیستی گفت آرزوے تو گفتم ای ملعون چه چیز ترا از سجده کردن آدم منع کرد گفت یا جنید ترا
چه صورت بند که من غیر او را سجده کنم جنید گفت من متحیر شدم در سخن او در سرم ندا کردند که بگوے که دروغ
میگویی اگر بنده بودی از امر سر نه چیدی و به نیش تقرب نکردی ابلیس چون این ندا از سر من شنید بانگے
کرد و گفت بایسد که مرا بسوختی و ناپدید شد نقل است که شبلی روزے گفت لاجول و لا قوۃ الا بالله جنید
این گفتار تنگد لانت و تنگدلی از دست داشتن رضا بود به قضا نقل است که کسے پیش او گفت که برادران
دین درین روزگار عزیز شده اند و نایافت گشته و چند بار گفت جنید گفت اگر کسے میخواهی که مؤنت تو کشد عزیزست
و اگر کسے میخواهی که تو مؤنت او کنی اینچنین برادران بنزدیک من بسیارند نقل است که شبے با مریدے
در راه میرفت سگے بانگ کرد جنید گفت لبیک لبیک مرید از آن حال سوال کردند جنید گفت قوت و مدد
سگ از قهر حق تعالی دیدم و آواز از حق تعالی شنیدم سگ را در میان ندیدم لاجرم لبیک جواب

وادوم ویک روز را میگزشت سوال کردند که سبب گریه چیست گفت اگر بلا اثر دوائے شود اول کسے
 من باشم که خود را قمره دانش سازم و با این همه عمرے گذاشتم در طلب بلا و هنوز با من میگویند که ترا چندین
 بندگی نیست که بپای ما رز و گفتند ابو سعید خراز را بوقت مرگ تو احد بسیار بود جنید گفت عجب نبود اگر آن
 شوق جان او بر و گفتند این چه مقام بود گفت غایت محبت و این مقامے عزیزست که جمله عقول مستغرق
 گرداند و جمله نفوس را فراموش گرداند و این عالی ترین مقامے ست علم و معرفت را درین مقام راه نبود
 که بنده بجائے رسد که داند که خدایے او را دوست میدارد و لاجرم این بنده گوید بحق من بر تو و بجا ه من نزدیک
 تو و نیز گوید دوستی تو مرا پس گفت این قومے باشند که بر خدایے ناز کنند و انس بد و گیرند و میان ایشان
 و خدایے حشمت برخاسته بود و ایشان گویند که نزدیک عام شنیع باشد جنید گفت شبے در خواب دیدم که حضرت
 خدایے ایستاده بودم مرا گفتے که این سخن از کجا میگوئی گفتم آنچه میگویم حق میگویم فرمود که راست میگوئی
نقل است که ابن شریح بمجلس جنید بگذشت و او گفتند چون مے بینی سخن او گفت سخن او را صولتے
 مے بینم گفتند که آنچه جنید میگوید بعلم باز میخواند گفت این نمیدانم اما آن میدانم که سخن او صولتے دارد که گوئی
 آن سخن را حق میراند بر زبان او چنانکه جنید **نقل است** که چون در توحید سخن راندے هر بار بعبار تے
 دیگر آغاز کردے که کسے را فهم بدان نرسیدے و روزے شبلی در مسجد او گفت اللہ جل جلاله جنید گفت
 اے شبلی اگر خدایے غائب است ذکر غائب غیبت است و غیبت حرام است و اگر حاضر است در مشاہدہ
 حاضر نام او بر دن ترک حرمت است و یک روز سخن میگفت کسے بر پائے خاست و گفت من در سخن
 تو نمیرسم گفت طاعت هفتاد ساله زیر پائے نه تابرسی گفت نهادم و نمیرسم گفت سر زیر پانه اگر زری
 جرم من دان و کسے در مجلس جنید را بسے ثنا میگفت جنید گفت از آنچه تو میگوئی مرا هیچ نیست تو ذکر خدا
 را میکنی و ثنا و او را میگوئی **نقل است** که کسے در مجلس جنید بر پائے خاست و گفت دل کدام وقت
 خوش بود گفت آن وقت که او در دل بود و یکے پانصد و نیا پیش جنید آورد جنید گفت بجز این که آورده
 هیچ دیگر داری گفت بسیار گفت هیچ دیگر میخواهی گفت بلے گفت بردار که تو بدین اولتیری که من با
 اینکه هیچ ندارم هیچ نمیخواهم **نقل است** که جنید از مسجد جامع بیرون مے آمد بعد از نماز خلق بسیار
 دید و رے با اصحاب کرد و گفت اینهمه شو بهشت اند اما همیشینی را قومے دیگرند **نقل است** که وقتے
 مردے در مسجد سوال کرد جنید حاضر بود و در دلش آمد که این مرد ندرست است کسب تواند کرد سوال

روز آدینہ
 نش
 کہ در مسے
 مجلس جنید
 بیخاست و
 سوال کرد
 جنید از خلق
 آمد

چرا میکند و این خواری بر خود چرامی نهد شب بخواب دید که طبقه پیش او نهاده سر پوشیده و گفت نذخو چون
 سر پوش از طبق برداشت آن درویش را دید مرده بر طبق نهاده جنید گفت من آدمی نخورم گفتند پس
 چرا او را در مسجد میخوردی جنید گفت دانستم که غیبت کرده ام بدل او را بخاطر میگیرم گفت از هیبت
 آن بیدار شدم و برخاستم و طهارت کردم و دو رکعت نماز بگذارم و بطلب آن درویش بیرون آمدم او را
 دیدم بر لب و جله نشسته و از آن تره ریزها که شسته بودند از سر آب میگرفت و میخورد و سر بر گرد و مرا
 دید که بنزدیک میرفتم گفت ای جنید توبه کردی از آنچه در حق مایه اندیشیدی گفتم کردم گفت اکنون
 برو و هو الذی یقبل التوبه عن عبادہ و بعد از آن خاطر نگا بدار **نقل است** که جنید گفت که من اخلاص
 از حجامی آموختم که وقتی که بکمر بودم مزین میمویم و گفتم موی من از بهر خدا میتوانی
 ستردن گفت توانم چشم پر آب کرد و آن خواجه را گفت برخیز تمام ناکرده که چون حدیث خدای آید همه
 در باقی شد پس مرا بنشان و بوسه بر سر من داد و مویم باز کرد پس کاغذی بمن داد در آن قراضه چند گفت
 بگیر و بجاخت خود صرف کن با خود نیت کردم که اول فتوحی که مرا بود بجای آوردم و تنم پس بے بر نیامد
 که مرا از بصره صرعه زده فرستادند پیش آن مرد مزین بردم گفت ای چه چیز است گفتم نیت کرده بودم که
 هر فتوحی که اول مرا باشد توبه کنم گفتم ای مرد از خدا شرم نداری که مرا گفستی از برای خدا موی من باز کن
 پس چیزی مرا دهی و آنرا در عوض و بدل آری که را دیدی که از بهر خدا کار کرد و مزد گرفت و گفت شے
 بنماز مشغول شدم هر چند جهد کردم نفس مرا در یک سجده موافقت نمیکرد و هیچ تفکر نمی توانستم کرد
 و لتنگ شدم خواستم که از خانه بیرون آیم چون در یکشام جوانی را دیدم بر در نشسته و گلی پوشیده
 گفت تا این ساعت انتظار تو میگردم گفتم این تو بودی که امشب مرا بے قرار کردی گفت آری مسئله
 مرا جواب ده چگونگی و نفس که هرگز در او داروے او گرد و یانه گفتم آری چون مخالفت او کنی در د او
 داروے او گردد چون این گفتم او بگریبان فرونگریست و گفت ای نفس چندین بار از من همین جواب
 شنیدی اکنون از جنید نیز بشنو و برخاست و برفت و ندانم که از کجا آمد و بجا رفت و گفت یونس
 چندان بگریست که نابینا شد و چندان در نماز بایستاد که پشتش دو تاشد و گفت بعزت تو که اگر میان
 من و حضرت تو دریای آتش بود و راه بر آنجا بود و من بدانم در آیم از غایت اشتیاقی که بخدمت تو
 دارم **نقل است** که وقتی علی بن سهل نامه نوشت بجنید که خواب غفلت است و تدار و چنان باید

آن سال

من گزیده

ن

بلادی

بموردی

در مجلس

که محب را خواب و قرار نباشد که اگر بخشد از مقصود باز ماند و از خود و وقت خود غافل ماند چنانکه حق تعالی بگوید
پیغمبر علیه السلام وحی فرستاد که دروغ گفت آنکه دعوتی محبت ما کرد و چون شب درآمد بخت واز دوستی
من پرداخت جنید جواب نوشت که بیداری ما معاملات ماست در راه حق و خواب ما فعل حقست بر ما پس
آنچه بے اختیار ما بود از حق بهتر از آن بود که با اختیار ما بود از ما بحق والنوم موهبة من الله علی المحبتین
آن عطاء بود از حق تعالی بر دوستان و عجب از جنید آنست که صاحب صحب بوده است و درین نامه ثبت
اہل سکر میکند تواند بود که آنجا معنی این حدیث خواهد که نور العالم عبادة یا آن میخواهد که تمام عینای و لاینام
قلبی نقل است که در بغداد روزی دزدی را دید که آویخته بودند جنید برفت و پائے او بوسه داد گفتند
اینچه حالتست گفت هزار رحمت بر او باد که در کار خود مردود درینکار که شروع کرد بجائے رسانید که سرور
سر آن کرد نقل است که پیرزن در پیش جنید آمد و گفت پسرم غائب است دعا کن تا باز آید جنید گفت
صبر کن پیرزن برفت و صبر کرد پس باز آمد جنید گفت صبر کن پیرزن گفت هیچ صبرم نمانده است از برای
خداے چاره من بساز جنید گفت اگر راست میگویی پسر ت باز آید که حق سبحانه و تعالی میفرماید که
أَمْ مَنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَدُعَاے بگفت پیرزن بخانه رفت پسر باز آمده بود نقل است که
شبه دزدی بخانه جنید آمد جز پیرا بنی یافت روز دیگر جنید در بازار میرفت پیرا بن در دست دلال
دید و خرایدار میگفت آشنا میخواهم تا گواهی دهد که این از آن تست تا بخرم جنید گفت من آشنا نام
آن مرد بخرد نقل است که کسی پیش جنید شکایت کرد که گرسنه ام و برهنه گفت برو و ایمن باش که
او گرسنگی و برهنگی یکسے ندید که بروے تشنیع زند و جهاز را پراز شکایت کند او بصدیقان و دوستان
خود و بدو شکایت مکن نقل است که روزی جنید با اصحاب نشسته بود و دنیا دارے بیامد و درویشے را
بخواند و با خود ببرد چون ساعتی برآمد آن درویش درآمد زنبیلے بر سر نهاده بود و درویشے انواع مطعومات
و درپے آن درویش خواجہ مے آمد جنید را غیرت آمد فرمود که آن زنبیلے را بروے آن دنیا دار باز زنید که
درویشے بیایدش که حامی او کند آنگاه گفت اگر درویشانرا نعمت نیست همت هست و اگر دنیا نیست آخرت
هست نقل است که یکی از توانگران صدقه خویش جز بصوفیان نداد و گفته صوفیان قومے اند
که همت ایشان جز خداے نیست چون ایشان را حاجتے باشد همت ایشان پراکنده شود از حق تعالی
باز مانند من یک دل حضرت خداے برم دوست تر دارم که هزار دل که همت ایشان دنیا بود این

سخن جنید رسید گفت این سخن ویست از اولیائے خدا تعالیٰ بعد از ان اتفاق چنان افتاد کہ آن مرد
مفلس شد از ان سبب کہ ہر چہ صوفیان از خریدندے ہماں گرفتے جنید مالے بوسے داد و گفت چون تو مرد
را تجارت زیان ندارد نقل ست کہ جنید مریدے داشت کہ مال بسیار در قدم شیخ باختہ بود خانہ ماندہ
بودش گفت شیخا چکنم شیخ گفت کہ خانہ بفروش و زربار تا کار تو انجام گیر و برفت و بفروخت و زربار و
شیخ فرمود کہ در دجلہ انداز رفت و در دجلہ انداخت و از عقب شیخ روانہ شد جنید اورا براند و خود را
بیکانہ ساخت و گفت از من باز گرد تو مرا کیستی ہر چند مے آمد شیخ اورا میراند تا آن گاہ کہ راہش انجام گرفت
نقل ست کہ جوآنے را در مجلس جنید حالتے پیدا آمد توبہ کرو و ہر چہ داشت بر انداخت و ہزار دینار برداشت
تا پیش جنید آر گفتند حضرت جنید و حضرت دنیا و آن حضرت را آلودہ دنیا نتوان کرد برب دجلہ نشست
و ہر بار یک دینار در دجلہ مے انداخت تا ہزار بار چون بسیج نماند دست تھی بخانقاہ آمد چشم جنید برو
افتاد و گفت قدمے را کہ بیکبار باید نہاد تو ہزار بار نہی مارا نشانی بد کردی کہ از دلت بر نیامد کہ بیکبار در دجلہ
میرنجتی درین راہ نیز اگر ہمچنین کنی و بحساب کنی بھیج جائے نرسی باز بگیر و بازار رو کہ حساب و صرفہ
دیدن در بازار نیکوید نقل ست کہ مریدے را از ان او صورت بست کہ بدرجہ کمال رسیدہ ام و مرا تنہا
بودن بہتر از صحبت کرانہ کرد و در گوشہ رفت و نشست تا چنان شد کہ ہر شب شترے بیاوردندے و
گفتندے کہ ترا بہشت میریم او بران شتر نشستے و میراندے تا جائے خرم پیدا آمدے و گروہے با صورتہا
زیبا و طعامہائے پاکیزہ و آبہائے روان و تاسحر گاہ اورا آنجا بداشتندے پس بخواب در شدے چون بیدار
شدے خود را در صومعہ خویش یافتے تا رعونت دروے پیدا آمد و گفت مرا ہر شب بہ بہشت مے برند این
سخن جنید رسید بر خاست و بدر صومعہ اورفت اورا دید با تکبرے و پندارے حال پر سید مرید جملہ باز گفت
شیخ گفت امشب چون بدان مواضع رسی سہ بار بگوے لا حول و لا قوۃ الا باللہ العلی العظیم
چون شب درآمد بر عادت مہود ہچنان شتر بیاوردند و اورا میروند و او بدل انکار شیخ میکرد و چون بدان
موضع رسید از راہ آزمایش لا حول بگفت ہمہ بخروشیدند و رفتند و اورا آنجا تنہا بگذاشتند و خود را در
مزبلہ دید استخوانہائے مردہ در پیش نہادہ و شمشے پس بر خطا ہائے خود واقف گشت و توبہ کرد و دیگر
بخدمت شیخ پیوست و بدانت کہ مرید را تنہا بودن زہرست نقل ست کہ جنید سخن مے گفت
مریدے نعرہ بز و شیخ اورا منع کرد و برنجانید و گفت اگر روزے دگر نعرہ زنی مہجرت گردانم و شیخ با سخن

خویش رفت آن جوان خویش تن را نگاہ میداشت تا بجائے رسید کہ طاقتش نماند و ہلاک شد اور او دیند در میان
 دلق خاکستر شدہ نقل ست کہ یکبار از مریدے ترک ادبے در وجود آمد از شرم بیرون رفت و در مسجد شونیز یہ
 بنشت جنید را گذر برد و افتاد و روئے نگرست آن مرد از ہیبت شیخ بنیقاد و سرش بشکست و قطرات
 خون کہ بر زمین میچکید اند جل جلالہ نوشتہ مے شد جنید گفت جلوہ گرمی میکنی یعنی بمقامے رسیدم
 بدانکہ ہمہ کو دکان در ذکر با تو برابرند و باید کہ بخد کور رسید این سخن بر جان مرید آمد در حال جان بداد اورا دفن
 کردند بعد از ان بزرگے در خواب دید اورا و گفت خود را چون یافتی گفت سالہاست تا مے دوم و سوم
 اکنون بسر کفر خویش رسیدہ ام دین دور دورست اینہمہ پنداشتہا مگر بودہ است نقل ست کہ جنید را
 در بصرہ مریدے بود در خلوت نشستہ مگر یک روز اندیشہ گناہے در خاطر او بگذشت چون در آئینہ نگاہ
 کرد روئے خود را سیاہ دید متحیر شد و ہر جیلہ کہ کرد سود نداشت از شرم روئے بکس نے نمود تا سہ روز آید
 آن سیاہ روئی او پارہ پارہ سپید میشد تا تمام سپید گشت ناگاہ یکے در او بزد گفت کیست گفت نامہ
 از جنید آورندہ بر خواند نوشتہ بود کہ چرا در حضرت عزت در مقام عبودیت بادب نباشی کہ امروز سہ شایز و
 ست کہ مرا گازی میباید کرد تا سیاہی رویت بسپیدی بدل شود نقل ست کہ مگر روزے از مریدے
 نکتہ صادر شد خجل گشت و از خانقاہ برفت و نامد تے باز نیامد تا روزے جنید با اصحاب در بازار میرفت
 شیخ راجشم بر آن مرید افتاد آن مرید بگزخت و کوچہ غلط کرد شیخ اصحاب را گفت کہ شما بخانقاہ روید کہ
 مارا مرغے از دام نفور شدہ است و از عقب آن مرید روان شد مرید باز نگرست جنید را دید کہ در پے او مے آمد
 گام تیز کرد و میرفت تا بجائے رسید کہ راہ نبود روئے از شرم بدیوار نہاد و گفت اے شیخ کجائے آنی
 شیخ گفت آنجا کہ مرید را روئے بدیوار آید شیخ او بکار آید کہ اورا بخانقاہ باز برد تا چنان شود کہ دیوار راہ
 او باز دہد نقل ست کہ جنید با مریدے در باد یہ آمد گوشہ حبیب مرید دریدہ بود آفتاب برگردنش مے
 تافت تا بحدیکہ بسوخت و خون روان شد بزبان مرید برفت کہ گرم روزے ست شیخ یہ ہیبت درو
 نگرست و گفت برو کہ تو اہل صحبت نیستی و اورا مہجور گردانید نقل ست کہ مریدے داشت کہ اورا از ہمہ
 مریدان نیکوتر داشتے بعضے غیرت کردند شیخ گفت ادب و فہم او غالب ست و مارا نظر بر انست امتی
 کنم تا شمار معلوم گردد پس بہر مریدے مرغے و کاروے داد و گفت جائے بشید کہ کس نہ بیند ہمہ برفتند
 و گشتند الا آن مرید کہ مرغے را زندہ باز آورد شیخ فرمود چرا نکشتی گفت ہر جا کہ میروم حاضر و ناظر ست جنید

گفت دیدید که فهم او چو نیست همه استغفار کردند **نقل است** که جنید را هشت مرید بودند که از خواص او بودند پس آن مریدان را در خاطر گذشت که ما را بغزایا میاید رفت شیخ خادم را فرمود که اسباب سفر غزایا ترتیب کند پس شیخ با ایشان بروم رفت بغزایا چون صف بر کشیدند گریه در آمد و هر هشت مرید را شهید کردند و هودج دیدم در هوا ایستاده هر یک که گشته میشد روح او را در آن هودج می نهادند پس یک هودج بماند گفتم که مگر از آن ما خواهد بود بختک در پیوستم همان گریه بیرون آمد گفت ابوالقاسم الجنید آن هودج از آن منست تو بیغزایا باز گرد و پیر قوم باش و مرا ایمان عرضه کن عرضه کردم گریه مسلمان شد و بهمان شمشیر که ایشان را شهید کرده بود هشت کافر را از قوم خویش بکشت و او نیز شهادت یافت جنید گفت جان او نیز در آن هودج نهادند و ناپدید شد **نقل است** که جنید را گفتند یک سال است تا فلان کس سر از زانو برنگرفته است و طعام و شراب نخورده و جنیدگان دروے افتاده و او را از آن خبر نه چگونگی در چنین مردی که او در جمع جمع هست یا نه گفت بشود انشاء الله تعالی **نقل است** که سید بوده است که او را ناصری گفتند عزم حج کرد چون بغداد رسید زیارت جنید رفت گفت سید از کجاست گفت از گیلان گفت از فرزندان کیستی گفت از فرزندان امیر المؤمنین علی رضی الله عنه جنید گفت پدر تو دو شمشیر میزدی که با کافران یکی با نفس امارت تو که فرزند اولی که نام شمشیر میزنی سید چون این بشنید خود را نگاه نتوانست داشت بیفتاد و بر زمین غلطید و میگریست و میگفت ای شیخ حج من اینجا بود مرا بخدا راه نما جنید گفت این سینه تو حرم خاص خداست تا توانی هیچ نامحرم را در حرم خاص او راه مده گفت تمام شد تمام شد و شیخ جنید را کلماتی عالی است و او فرمود که فتوت بشام است و فصاحت بعراق و صدق بحر اسان و گفت درین راه قاطعانه بسیار و براه گونه دام می اندازند دام مکر و استدراج و دام قهر و دیگر دام لطف و این را نهایت نیست اکنون مردی باید که فرقی کند میان دامها و گفت نفس رحمانی چون از سر پدید آید و نفس و سینه و دل میرود و بر هیچ نگزد الا آن چیز را بسوزد و اگر همه عمرش بود و گفت چون قدرت معاینه گردد صاحب نفس بکرامت تواند زد و چون عظمت معاینه گردد و آنجا از نفس زدن مانع باشند و چون بهیبت معاینه شود و آنجا که نفس زدن کم شود و گفت نفسی که با اضطراب از مردی بر آید جمله حجابها و گناهها که میان خدا و بنده است بسوزد و گفت صاحب تعظیم نفس زدن تواند بود اما آن نفس از وی گناه بود و نتواند که از او باز ایستد و صاحب بهیبت صاحب حمد است و این نزدیک او گناه بود و نتواند که اینجا نفس زدن و گفت خنک آنکس که او را در همه عمر

یک ساعت بوده است و گفت لحظات کفر است و خطرات ایمان و اشارات غفران یعنی لحظه اختیار
بود و گفت بندگان دو قسم اند بندگان حق اند و بندگان حقیقت اما بندگان حق آنجا اند که اعوذ برضاك
من سخطك و گفت خدا تعالی از بندگان دو علم میخواهد یکی شناخت علم عبودیت و دوم شناخت علم
ربوبیت هر چه جز این دو قسم است خط نفس است و گفت شریف ترین نسبتها و بلند ترین نسبت این است
که با فکرت بود در میدان توحید و گفت همه راهها بر خلق بسته است مگر که بر راه محمد و وصلی الله علیه و سلم که هر که
حافظ قرآن نباشد و حدیث پیغمبر نوشته باشد بوی اقدار نکند زیرا که علم بکتاب و سنت باز بسته است
و گفت میان خدا و بنده چهار دریا است تا بنده آنرا قطع نکند بحق ز سر یکی دنیا است و کشتی او ز بهر
و یکی آدمی است و کشتی آن دور بودن تو از ایشان و یکی ابلیس است و کشتی او بغض است و یکی هوا است و
کشتی آن مخالفت است و گفت میان هوا جس نفسانی و وساوس شیطانی فرق آنست که نفس بچیز
الحاح کند و تو منع کنی و او معاودت میکند اگر چه بعد از مدتی بود تا وقتیکه بر او خود رسد اما چون شیطان
دعوت کند و تو بخلاف او کنی او ترک آن دعوت کند و گفت این نفس بد فراینده است بهلاک خواند و
یاری دشمنان کند و متابیع هوا بود و بهم بدیها متم بود و گفت ابلیس مشاهد نیافت در طاعتش و آدم
مشاهده نم نکرد در زلالتش و گفت طاعت علت نیست بر آنچه در ازل رفته است ولیکن بشارت میدهد
بر آنکه در ازل حکم در حق طاعت کنند و نیکو رفته است و گفت مرد بپریش مرد آید نه بصورت و گفت
دل دوستان خدا تعالی جائے سر خدا است و خداے سر خود در دله نهد که در دوستی دنیا باشد و گفت
اساس فساد آنست که قیام کنی بر او نفس و گفت غافل بودن از خداے سخت تر از آنکه در آتش شدن و گفت
بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت برتو هیچ باقی مانده بود و گفت نفس هرگز با حق الفت نگیرد و گفت
هر که نفس خویش شناسد بروے عبودیت آسان گردد هر که نیکو بود رعایت و ولایت او دایم بود و گفت
هر که معاملت برخلاف اشارت بود او مدعی کذاب بود و گفت هر که گوید که الله تعالی بے مشاهده دروغ
زن بود و گفت هر که شناخت خداے را هرگز شاد نشود و گفت هر که خواهد که تا دین او بسلامت بود و تن او
آسوده و دل او با عافیت گوازد مردمان جدا باش که این زمانه وحشت است و خردمند کسی بود که تنهایی اختیار
کند و گفت هر که اعلم بیقین نرسیده است و یقین بخوف و خوف بعمل و عمل بروع و روع باخلاص و اخلاص
بمشاهده اوازها لکان است و گفت مردمانی بوده اند که بیقین بر آب میرفته اند و آن مردان که از تشنگی

نفس

نفس

نفس

نفس

نفس

نفس

نفس

می مردم یقین ایشان فاضلتر گفت بر عایت حقوق نتوان رسید مگر بحراست قلوب و گفت اگر جمله دنیا
 یک کس را بود زیانش ندارد و اگر سرش شتره یک دانه خرد کند زیانش دارد و گفت اگر توانی که او انی خانه تو
 بجز سفال نباشد بکن و گفت بنده آنست که با هیچکس شکایت نکند و ترک تقصیر کند در خدمت و تقصیر
 در تدبیر است و گفت هرگاه که یاران و برادران حاضر آیند نافله براندازد و گفت مرید صادق بے نیاز بود
 از علم عالمان و گفت بدستیکه حق تعالی معامله که در آخرت بانبندگان خواهد کرد براندازه آن بود که بندگان
 در اول کرده باشند و گفت بدستیکه خدا تعالی و تقدس بدل بندگان نزدیک شود براندازه
 آن که بنده را بخویش قریب بیند و گفت اگر از تو تحقیق بیند راه بر تو آسان گردانند و اگر مردانه باشی در
 اول مصائب بر تو روشن شود پس چیز از عجائب لطائف و الصبر عند الصدمة الاولى و گفت در
 جمله خلیل بذل مجهود است و نبود کسیکه خدا را طلب کند بذل مجهود چون کسیکه او را طلب کند از طریق
 خود و گفت جمله علم علما بدو حروف باز مانده است تصحیح ملت و تخرید خدمت و گفت حیات هر که بنفس بود
 موات او بر رفتن جان بود و حیات هر که بخدا تعالی بود او نقل کند از حیات طبع بحیات اصل و حیات
 بر حقیقت این است و هر چشمی که بعبرت حق ننگر و نابینا به و هر زبان که بذکر حق مشغول نباشد گنگ به و هر
 گوشه که بحق شنیدن مترصد نباشد کر به و هر تنی که بخدمت او در کار نیاید مرده به و گفت هر که دست
 در عمل خود زد پایش از جای بشد و هر که دست در مال زد در اندکی افتاد و هر که دست در خدا زد جلیل
 و بزرگوار گشت و گفت چون حق تعالی بر مرید نیکوئی خواهد او را پیش صوفیان افکند و از قریبان باز دارد
 و گفت نشاید مرید را که چیزی آموزد مگر آنچه در نماز بدان احتیاج است و فاتحه و قل هو الله احد تمام است و
 هر مرید که زن کند و علم نویسد از و هیچ نیاید و گفت هر که میان خود و میان حضرت توبه طعام نهاده است
 و میخواهد که لذت مناجات یا بدین هرگز نبود و گفت دنیا در دل مریدان تلخ تر از صبر است چون حق
 معرفت بدل ایشان رسد آن صبر شیرین تر از غسل گردد و گفت زمین درخشان است از مرقعیان چنانکه
 آسمان درخشان است از ستارگان و گفت شما که درویشانید شمارا بخدا شناسند و از برای اکر ارام کنند
 بنگرید تا در خلا با حق چگونه آید و گفت فاضلترین اعمال علم اوقات است و آن علم آنست که نگا بهارنده
 نفس باشی و نگا بهارنده دل و دین و گفت خواطر چهارست خاطر بیست از حق که بنده را دعوت کند
 بانباه و خاطر بیست از فرشته که بنده را دعوت کند بطاعت و خاطر بیست از نفس که بنده را دعوت

در هر چشمی
 که بعبرت
 حق ننگر و
 نابینا به
 و هر زبان
 که بذکر حق
 مشغول
 نباشد گنگ
 به و هر

بنده

کند بآرایش و تنعم بدینا خاطر است از شیطان که دعوت بنده را کند و در عداوت و گفت بلاخر
 عارفانست و بیدار کننده مریدان و طلال کشته غافلان و گفت همت اشارت خداست و ارادت اشارت
 فرشته و خاطر اشارت معرفت و وصیت اشارت شیطان و شهوت اشارت نفس و هوا اشارت کفر و
 گفت خدای هرگز صاحب همت را عقوبت نکند اگر چه بروی معصیت رود و گفت هرگز همت ستاویناست
 و هرگز ارادت ستاوبیناست و گفت هیچ شخص بر هیچ شخص سبقت نگیرد و هیچ عمل بر هیچ عمل بیش نیابد
 ولیکن آن بود که همت صاحب همت بر همه تها و دیگر سبقت گیرد و همه تها از اعمال غیره پیش شود و گفت
 اجماع چهار هزار پیر طریقت است که هرگاه دل خود را طلبی ملازم حق بینی و گفت هر که در موافقت بحقیقت
 رسیده باشد از آن ترسد که خطا و از خدای فوت شود و بجزیره دیگر و گفت مقامات بشوایدست هرگز امشاهد
 احوال ست او رفیق ست و هرگز امشاهده صفات ست او سیر ست که رنج اینجارسد که خودی خود بر جای
 بود و در شبان روزی هزار بارش بیاید و چون او فانی شد و شهود حق حاصل گشت امیر شد و گفت سخن
 انبیاء خیر باشد از حضور و کلام صدیقان اشارت ست از مشاهد و گفت اول چیزی که ظاهر شود از احوال
 در احوال خالص شدن افعال ایشان باشد و هرگز اسر خالص نبود هیچ فعل او صافی نبود و گفت
 صوفی چون زمین باشد که همه پلیدی دروے افکنند و همه نیکوئی از ویرون آرند و گفت تصوف
 ذکر است باجماع و وجد است باستماع و عملی ست باتباع و گفت تصوف از اصطفاست
 هر که گزیده شد از اسوے الله و صوفی ست و گفت صوفی آنست که دل او چون دل ابراهیم ست سلامت
 یافته بود از دوستی دنیا و بجای آرنده فرمان خدای تعالی و تسلیم او تسلیم اسمعیل است و اندوه
 او اندوه داود و فقر او فقر عیسی و صبر او چون صبر ایوب و شوق او شوق موسی و در وقت مناجات
 اخلاص او اخلاص محمد صلی الله علیه و سلم و گفت تصوف نعمتی ست که اقامت بنده در آنست گفتند
 نعمت حق ست یا نعمت خلق گفت حقیقتش نعمت حق ست و رحمتش نعمت خلق و گفت تصوف آن بود
 که با خدای باشی بے علایق و گفت تصوف آن بود که ترا از تو بمیراند و بخود زنده کند و گفت تصوف
 ذکر است پس وجد است پس نه این ست نه آن تا نماند چنانکه نبود و از ذات تصوف از و پرسیدند گفت
 بر تو باد که ظاهرش بگیرد و از ذاتش نپرسی که ستم کردن بود بروی و گفت صوفیان آنانند که قیام ایشان
 بخداوند ست از آنجا که ندانند الا او چنانکه نقل ست که جوانی در میان اصحاب جنید افتاد و چند روز

مثلاً

سر بر نیار و دیگر نماز و برخواست و برفت جنید مرید را فرمود که بر عقب او برو و سوال کن که صوفی که بصفا
 موصوف است چگونه دریا بد آنرا که او را وصف نیست مرید رفت و پرسید جوان گفت کن بلا
 وصف تدرك لمن لا وصف له بے وصف باش تا بے وصف را دریابی جنید چون بشنید عظمت
 این سخن فرو شد و گفت در یغای مرغی عظیم بود و ما قدر او ندانستیم و گفت عارف را بمقام مقام است
 کما بیش کی از آن هفتاد و نایافت مراد این جهان است و گفت عارف را حالے از حالے باز ندارد و منزلت
 از منزلت و گفت عارف آنست که حق تعالی از سر او سخن گوید و او خاموش و گفت عارف آنست که
 در درجات میگرد و چنانکه هیچ چیز او را حجاب نکند و باز ندارد و گفت معرفت دوستم است معرفت
 تعرف است و معرفت تعریف معرفت تعرف آنست که خویش را با ایشان آشنا گرداند و معرفت تعریف
 آن باشد که ایشان را شناسا گرداند بخود و گفت معرفت مشغولیت بخدا و گفت معرفت مکر خداست یعنی هر
 پندار که عارف است مکور است و گفت معرفت وجود جهل است در وقت حصول علم تو گفتند زیادت
 کن گفت عارف و معروف است و گفت علم چیز نیست محیط و معرفت چیز نیست محیط پس خدا کجاست
 و بنده کجا یعنی علم خدا یار است و معرفت بنده را و هر دو محیط اند و این محیط از آنست که عکس آنست چون
 این محیط در آن محیط فرو شود شرک نماند و تا تو خدا را و بنده میگوئی شرک من نشیند بلکه عارف و معروف
 یک است چنانکه گفته است در حقیقت اوست اینجا خدا را و بنده کجاست یعنی خدا را راست همه از روی
 حقیقت و گفت اول علم است پس معرفت بانکار پس محو دست بانکار پس نفی است پس غرقت پس
 بلاک و چون پرده بر خیزد همه خداوند جانبد و گفت علم آنست که قدر خود بدانی و گفت اثبات مکرست و علم
 با اثبات مکرست و حرکات غدرست و آنچه موجود است در داخل مکر و غدر است و گفت علم توحید حدست از وجود او
 و وجود او مفارق علم است بدو و گفت بیست سال است تا علم توحید را در نوشتند و مردمان بر حواشی
 آن سخنان میگویند و گفت توحید خدا را دانستن است و دانستن قدم اوست از حدیث یعنی دانی اگر
 سیر در دریا باشد امانه دریا باشد و گفت غایت توحید انکار توحید است یعنی هر توحید که بدانی انکار کنی که
 نه توحید است و گفت محبت امانت خداست و گفت هر محبت که بعوض بود چون عوض برخیزد محبت
 برخیزد و گفت محبت درست نشود مگر در میان دو تن اما چنان دو تن که یکدیگر را
 گوید اے من و چون محبت درست گردد شرط ادب بنفقت و گفت حق تعالی حرام گردانیده

گروانیده است محبت صاحب علایق و گفت محبت افراط میل است به به مثل و گفت محبت خدا نتوان رسید
 تا بجان خود در راه او سخاوت نکنی و گفت انس با فتن بود و اعتماد کردن بر آن خلل است در سخاوت و گفت اهل انس
 در خلوت و مناجات چیزها گویند که عامه را کفر نماید و اگر عوام آنرا بشنوند ایشانرا تکفیر کنند و ایشان در احوال
 خویش بر آن مزید باند و هر چه گویند ایشانرا احتمال کنند و لایق ایشان این بود و گفت مشایخ غرقت و وجد
 هلاک و گفت وجد زنده کننده همه است و مشایخ میراننده همه و گفت مشایخ اقامت ربوبیت است و
 ازالت عبودیت بشرط آنکه تو در میان هیچ نه بینی خود را و گفت معاینه شدن چیزی با یافت ذات آن چیز
 مشایخ است گفت هلاک و جد است و گفت وجد انقطاع اوصاف است در ظهور ذات در سر و یعنی آنچه
 اوصاف توئی نیست منقطع گردد و آنچه ذات تست دروغ بیرون رو نماید و گفت قرب بوجد جمع است
 و غیبت در بشریت تفرقه است و گفت مراقبت آن بود که ترسیده باشد بر فوت شده و از و پرسیدند که فرق چیست
 میان مراقبت و حیا گفت مراقبت انتظار غایب است و حیا خجلت از حاضر مشایخ گفت چون وقت
 فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ چیز عزیز تر از وقت نیست و گفت اگر صدات هزار سال رو به بختی آرد
 پس یک لحظه از حق اعتراض کند آنچه در آن لحظه از وفوت شده باشد بیش از آن بود که در آن هزار سال حاصل کرده
 باشد یعنی در آن لحظه حاصل توانستی کرد آنچه در آن هزار سال حاصل کرده بودی و دیگر معنی آنست که با تمام حضرت
 ضایع شدن حضور آن یک لحظه که از خدا اعراض کرده باشد هزار ساله طاعت و حضور جبر آن بے ادبی
 نتوان کرد و گفت هیچ بر اولیای خدا سخت تر از نگاه داشتن انفاس در اوقات نیست و گفت عبودیت در
 دو خصلت است صدق اختیار بخدا و در نهان و آشکارا و اقتدای نیکو کردن بر رسول خدا و گفت
 عبودیت ترک شغلهاست و مشغول بودن بدینچه اصل فراغت است و گفت عبودیت ترک گرفتن این دو
 نسبت است یک ساکن شدن در لذت دوم اعتماد کردن بر حرکت چون این هر دو از تو دور شد اینجاست
 عبودیت گذارده آمد و گفت شکر آنست که نفس خود را از اهل نعمت شمرد و گفت شکر اعلیٰ است و آن آنست
 که نفس خود را مزید بر آن مطالبت کند و با خدا ایستاده باشد بحفظ نفس و گفت حدیثی دست بودن است
 و خالی بودن از مشغله آن و گفت حقیقت صدق آنست که راست گوئی اندر مهم ترین کاره که از نجات
 نیابی مگر بدو و گفت هیچکس نیست که طلب صدق کند و نیابد و اگر همه نیابد بعضی بیابد و گفت صادق
 روزی چهل بار از حلالی بجای برگردد و مرائی چهل سال بر یک حال بماند و گفت علامت فقرای صادق

آنست که سوال نکنند و معارضه نکنند و اگر کسی با او معارضه کند او خاموش کند و گفت تصدیق زیادت شود
و نقصان نگیرد و اقرار زبان نه زیادت شود و نه نقصان پذیرد و عمل ارکان زیادت شود و نقصان پذیرد
و گفت غایت صبر توکل است قال الله تعالی الذین صبروا و علی ربهم یتوکلون و گفت صبر بازداشتن
بود نفس را با خدا بے آنکه جزع کند و گفت صبر فرو بردن تلخیهاست و رو ترش ناکردن و گفت توکل خوردن
بے طعام است یعنی طعام در میان نه بیند و گفت توکل آنست که خدایا باشی چنانکه پیش از آن که موجود نبودی
خدایا بودی و گفت پیش ازین توکل حقیقت بود اکنون علم است و گفت توکل نه کسب کردن است و نه ناکردن
لیکن سکون دل است بوعده حق تعالی که داده است و گفت یقین قرار گرفتن علم بود و دل که هیچ حال نگیرد و
وازول خالی نبود و گفت یقین آنست که عزم رزق نکنی و اندود رزق نخوری و آن از تو کفایت آید و آنست
که بعلمی که در گردن تو کرده اند مشغول شوی که یقین او رزق تو بتو رساند و گفت فوت آنست که با درویشان
تقارر نکنی و با توانگران معارضه نکنی و گفت جو انمردی آنست که بار خوشتن بر دیگری نهی و آنچه داری بذل کنی
و گفت تواضع آنست که تکبر نکنی بر اهل هر دوسرے و ستغنی باشی بحق تعالی و گفت خلق چهار چیز است سخاوت
و الفت و نصیحت و شفقت و گفت صحبت با فاسق نیکو خود دوست نتر دارم که با قرا بد خو و گفت حیا دیدن است
و دیدن تقصیر پس ازین هر دو حالت حالتی زاید که آنرا جایا گویند و گفت عنایت پیش از آب گل بوده است
و گفت حال چیز است که بدل فرود آید اما دایم نبود و گفت رضا رفع اختیار است و گفت رضا آنست که بلایا
نعمت شمری و گفت فقر دریائے بلاست و غالی شدن و دست از اشکال و گفت خوف آنست که بیزین شوی
از خوف و ترک عمل گیری بجسی و سوف و گفت صوم نصفی از طریقت است و گفت توبه راسته معنی است اول ندانستن
دوم عزم بر ترک معاودت سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذا کرست در
ذکر و ذکر در مشاهد مذکور و گفت مکر آنست که کسی بر آب میرود و در هوا میپرد و همه او را درین تصدیق می
کنند و اشارت او را درین تصحیح میکنند این جمله مکر بود کسی را که داند و گفت ایمن بودن مرید از مکر از کبایر بود و
ایمن بودن و اصل از مکر کفر بود پس میداند که چه حالست که مرد آسوده و آرمیده بود چون سماع شنود
اضطراب و رو پدید آید و گفت حق تعالی فریت آدم را در میثاق خطاب الکتب بر یکم کرد و همه ارواح
مستغرق لذت آن خطاب گشتند چون درین عالم سماع بشنوند آن با خاطر ایشان آید در حرکت آیند و
اضطراب از آن نمایند و از تصوف سوال کردند و گفت صافی کردن دل است از مراجعت خلقت و مفارقت

کردن از اخلاف طبیعت و فرو میرانیدن صفات بشریت و دور بودن از دواعی نفسانی و فرو آمدن بر صفات روحانی و بلند شدن بعلوم حقیقی و بکار داشتن آنچه اولیتر است الی الابد و نصیحت کردن جمله امت و وفا بجای آوردن بر حقیقت و متابعت پیغمبر در شریعت و پرسیدند که تصوف چیست گفت تصوف غیر نیست که در پیج صلح نبود و رویم پرسید از ذات تصوف گفت بر تو باد که دور باشی ازین سخن تصوف را بطاهر میگیر و از ذات سوال کن پس رویم الحاح کرد گفت صوفیان قومی اند قایم با خدایتعالی چنانکه ایشان را نداند مگر خداست و از پرسیدند که از همه زشتیها چه زشت تر است گفت صوفی را بخل و سوال کردند از توحید گفت معنی آن است که ناچیز شود در وے و ناپیدا گردد در وے علوم و خدایتعالی بود چنانکه همیشه بود باز گفتند توحید چیست گفت صفت بندگی همه ذل است و عجز و ضعف و استکانت و صنعت خداوند همه عز و قدرت و هر کرا این جدا تواند کرد یا آنکه کم شده است موحّد است باز پرسیدند از توحید گفت یقین است گفتند شرح باید گفت آنکه بشناسی که حرکات و سکونات خلق همه فعل خداست تنها که کسی را با او شرکت نیست چون این بجای آوردی شرط توحید بجای آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت بقا حق راست و فنا مادی و نادر گفتند تجرید چیست گفت آنکه ظاهر و مجرد بود از اعراض و باطن و از اغراض سوال کردند از محبت گفت آنکه صفات محبوب عوض صفات محبت نمیشوند قال رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذا احببتہ کنت له سمعاً و بصرًا سوال کردند از انس گفت آن بود که حشمت بر خیزد و سوال کردند از تفکر گفت درین چند وجه است تفکر لیست در آیات خدا و علامتش آن بود که از معرفت زاید و تفکر لیست در آلاء و نعمائے خدا که از محبت زاید از حق تعالی و تفکر لیست در وعده حق تعالی و از و همیت زاید از حق تعالی و تفکر لیست در صفات نفس و در احسان کردن خدا بآنفس و از و حیا زاید از حق تعالی اگر کسی گوید چرا از فکر در وعده همیت زاید گوئیم از اعتماد بر کرم خدایتعالی از خدایتعالی بگریزد و بمعصیت مشغول شود و سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون بنده جمله اشیاء ملک خدایتعالی بنید و پدید آمدن جمله از خدا بنید و قیام جمله بنده بنید و مرجع جمله بنده بنید چنانکه خدایتعالی گفته است فَبُشِّرِ الْكَافِرِينَ بِئِهِمْ مَلَكُوتٌ كُلُّ شَيْءٍ وَاَلَيْسَ تَرْجِعُونَ و این همه اورا محقق بود بصفوت عبودیت رسیده بود سوال کردند از حقیقت مراقبت گفت حالے است که مراقبت را انتظار میکند از آنچه از وقوع او ترسد لاجرم خلقی بود چنانکه کسی از شبخون ترسد و بخشد قال الله تعالی فَادْفَعْ بِمَنِي فَاَنْتَظِرُ سوال کردند از صادق و صدیق

و صدق گفت صدق صفت صادق است و صادق آنست که چنانچه او را بینی چنان بینی که شنوده باشی خبر او و چون
معاینه بود بلکه خبر او اگر یکبار بتو رسیده بود همه عمرش همچنان یابی و صدیق آنست که پیوسته صدق او در افعال
و اقوال و احوال بود سوال کردند از اخلاص گفت فرض فی فرض و نقل فی نقل گفت اخلاص فریضه است در
هر چه فریضه بود چون نماز و غیر آن و نماز که فریضه است فرض است در سنت با خلاص بودن و با خلاص بودن
مغز نماز بود و مغز نماز سنت باز سوال کردند از اخلاص گفت فناء است از فعل خویش و برداشتن فعل خویش
و دیدن از پیش و گفت اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معامله خدا و نفس یعنی دعوی ربوبیت
میکند سوال کردند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت است در هر نفس سوال کردند که بلا ای او چکار کند گفت بومه
است که مرد را پالاید و هر که درین بومه پالوده گشت هرگز بلا او را پیش نماند سوال کردند از شفقت بر خلق گفت
آنست که بطوع آنچه طلب میکند با ایشان و بی و بار بر ایشان نهی که ایشان طاقت آن نیارند و با ایشان
سخن نگویی که ندانند گفتند تنها بودن که درست آید گفت وقتی که از نفس خویش عزت گیری و آنچه ترا دی
نوشته اند امروز درس تو شود گفتند عزیز ترین خلق کیست گفت درویش را ضعیف گفتند صحبت با که داریم
گفت با کسیکه هر نیکی که با تو کرده است فراموش کند و آنچه بر تو بود میگذارد و گفتند بیخ چیز هست از گریستن
فاضلتر گفت گریستن بر گریستن گفتند بنده کیست گفت آنکه از بندگی دیگران آزاد گردد و گفتند مرید کیست
و مراد چیست گفت مرید آنکه در سیاست بود از علم و مراد در رعایت حق تعالی زیرا که مرید دونده بود و مراد
پرنده و دونده در پرنده که رسد گفتند راه بخدا چگونه است گفت دنیا را ترک گیر که یافتی و نفس را خلاص کنی
بحق پیوستی گفتند تواضع چیست گفت سرفرو داشتن و پهلوی ز داشتن گفتند میگوئی که حجاب سه است
نفس و خلق و دنیا گفت این حجاب عام است اما حجاب خاص سه است دیدن طاعت و دیدن ثواب و دیدن
کرامت و گفت زلت عالم میل است از حلال محرام و زلت زاهد میل است از بقا بقا و زلت عارف میل است از کریم
بکرامت گفتند فرق میان دل مومن و منافق چیست گفت دل مومن در ساعتی هفتاد بار بگوید و دل منافق
در هفتاد سال یکبار نگوید و نقل است که جنید را دیدند که میگفت یارب فردا کی قیامت مرا نابینا انگیز از بر
آنکه تا آنکس که ترانه بیند نباید دید و چون وفاتش نزدیک آمد چنین میگویند که گفت هفت سفره بنهید تا
بجمله دامن صاحب جان بدهم چون کار تنگ درآمد گفت مرا وضو دهید مگر در وضو تخیل اصابع فراموش
کردند فرمود تا تخیل بجائے آوردند پس در سجود افتاد و میگریست گفتند ای سید طریقت با این همه عبادت

وطاعت کہ از پیش فرستادہ چہ وقت سجودست گفت بیچ وقت جنید محتاج ترازین وقت نبود و در حال قرآن
 خواندن آغاز کرد و مریدے گفت قرآن بخوانی گفت اول ترازین بمن کہ خواہد بود این وقت صحیفہ من در خواہند
 نور دید کہ ہفتاد سالہ طاعت خود را می بینم از ہوا یک تار موے آویختہ و بادے درآمدہ و آزارے جنبا نندازم
 کہ باد قطعیت ست یا باد و صلت بر یک جانب صراط و بر دیگر جانب ملک الموت و قاضی کہ عدل صفت
 اوست میل نکند و راہے پیش من نہادہ اند و من ندانم کہ مرا بکدام راہ خواہند برد پس قرآن ختم کرد و از سورۃ
 البقرہ ہفتاد آیت بخواند و کارش تمک در آید گفت ند بگوئے اللہ اعلم گفت من فراموش نکردہ ام کہ یاد میدہید
 پس تسبیح آغاز کرد و بانگشت عقد میگرفت تا چہار انگشت عقد کرد و انگشت سبہ را فرو گذشت
 و گفت بسم اللہ الرحمن الرحیم و دیدہ فراز کرد و جان بداد چون غسل بوقت غسل خواست کہ آبے چشم اور ساند
 با تفسے آواز داد کہ دست از دیدہ دوست ما بردار کہ چشمے کہ از گفتار نام مابستہ شد جز ببقائے ما باز نکند پس
 غسل بسجہد کرد کہ انگشت کہ بعد تسبیح فرو گرفته بود بکشاید نتوانست و آوازے شنید کہ دستے کہ بنام مابستہ شد
 جز بفرمان ما کشادہ نکرد و چون جنازہ برگرفتند کہوترے سفید بیامد و برگوشہ جنازہ او نشست اصحاب بسیار
 جہد کردند تا مگر بر خیزد سو و نداشت تا آواز داد کہ مرا و خود را مرخانی کہ چنگ من بسیار عشق برگوشہ جنازہ او
 دوختہ شمارنج میرید کہ امروز قالب جنید نصیب کرو بیانت و اگر زحمت و غوغائے شما نبودے کالبہ و چون
 باز سپید پریدے در ہوا پس یکے اورا بخواب دید گفت جواب منکر و نکیر چون دادی گفت چون آن دو مقرب
 از در گاہ عزت با آن ہمیت بنزدیک من آمدند و گفتند من ربک من در ایشان نگرستم و خندیدم و گفتم
 کہ آروز کہ مرا پر سندی او بود کہ الست بر تبکھ من جواب دادم کہ بلی اکنون شما آمدہ اید کہ پرسید خدائے
 تو کیست کسی کہ جواب سلطان دادہ باشد از غلام کے اندیشہ ہم امروز زبان او می گویم الذی خلقنی
 فہو بہدین بخرمت از پیش من رفتند و گفتند او ہنوز در سکر محبت ست و دیگرے اورا بخواب دید
 گفت خدایتعالے باتو چہ کرد گفت رحمت کرد و آن ہمہ اشارت و عبارات را بادیرد و کارمانہ بقیاس آن
 بود کہ ما دہستیم صد ہزار و اند ہزار نقطہ نبوت سرفکنندہ و خاموش اندمانیز خاموش شدیم تا کار چگونہ شود
 حریری گفت جنید را بخواب دیدم گفتم خدائے باتو چہ کرد گفت رحمت کرد و بیا مزید و بیچ حامل نیامد مگر آن
 دو رکعت نماز کہ در نیم شب میگردم نقل است کہ شبلی بر سر خاک جنید ایستادہ بود کہسے از و مسئلہ پرسید و
 جواب نداد و گفت شعرانی الاستحیثۃ فی التراب بیننا + کما کنت استحیثۃ دہو برانی + بزرگان را

حال حیات و مائت یکسیت من شرم دارم که در پیش خالک و جواب مسئلہ دہم چنانکہ در حال حیات از و شرم داشتم رحمۃ اللہ علیہ

باب چہل و چہارم در ذکر عمر و ابن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ

آن شیخ الشیوخ طریقت آن اصل اصول بحقیقت آن شمع عالم آن چراغ حرم آن انسان ملکی عمر و ابن عثمان مکی قدس اللہ روحہ العزیز از بزرگان طریقت بود و از سادات این قوم بود و از محتشمان و معتبران این طایفہ و ہمہ منقاد او بودند و سخن او پیش ہمہ مقبول بود و بر ریاضت و ورع مخصوص بود و بحقایق و لطایف موصوف و روزگارے ستودہ داشت و ہرگز سکر را بر خود دست نہاد و در صحورفت و تصانیف لطیف داشت در طریقت واردات او بنجید بود بعد از انکہ ابو سعید خراز را دیدہ بود و پیر حرم بود و سالہائے دراز آنجا مستکف بود نقل است کہ روزے حسین منصور حلاج را دید کہ چیزے مینوشت گفت این چیست گفت چیزے مینویسم کہ با قرآن مقابلہ کنم عمر و او را دعائے بد کرد و براندہ پیران گفتند ہرچہ بحسین رسید ہمہ از دعائے آن پیر بود نقل است کہ روزے ترجمہ گنجنامہ در زیر سجادہ نہادہ بود و بطہارت رفتہ در متوضا بخاطرش آمد بیرون آمد و گفت بروند چون نگاہ کرد بر دہہ بودند گفت آن مرد کہ آن گنجنامہ بر دستہا و پایہایش ببرد و بردارش کنند و بسوزند و خاکسترش بیاورند و ہند او گنجنامہ را می دزد او را بسر گنج بیاید رسید و در آن گنجنامہ این نوشته بود کہ در آن وقت کہ جان آدم در قالب دیدم جملہ فرشتگان را سجود فرمودم ہمہ سر بر خاک نہادند مگر ابلیس کہ گفت سر بپازم و جان بپازم و سر نہم و شاید کہ لعنت کنند و طاعنی و فاسق و مرانی گویند سجدہ نکرد تا سر آدم بدید و بدانت لاجرم جز ابلیس ہیچکس بر سر آدم وقوف نیافت و کسے سر ابلیس را نہانت مگر آدم پس ابلیس بر سر آدم وقوف یافت از آن سجدہ نکرد تا بدید کہ بسر دیدن مشغول بود ابلیس از آن مردود بود کہ بر دیدہ او گنج نہادہ بودند گفتند ما گنج در خاک نہادیم و شرط گنج آنست کہ یک کس بیند ولیکن شرط آنست کہ سرش بر بند تا غمازی نکند پس ابلیس فریاد برآورد کہ مہلتم دہ و مرا اندرین مکش ولیکن گنج بر دیدہ من نہادند و این دیدہ سلامت زود و مصمام لا ابالی فرمود کہ انک من النظرین ترا مہلت دادیم ولیکن کار دیگر کنیم متہمت گردانیدیم تا دروغ زن باشی و ہیچکس ترا راست گوے نداند و گویند کان من الجن ففسق عن امر ربہ او شیطان است راست کجا گوید لاجرم ملعون است و مطرود و مخذول و مجہول است گنجنامہ عمر و ابن عثمان این بود و ہمہ را در کتاب محبت گفته است کہ حق تعالی دلہا

تاریخ وفات حضرت ضید بغدادی

معدن علم و سلم از عمر و ابن عثمان + سید الطایفہ ضید است آن

شافعی مذہب است آن عارف + بشنوا من الرئی و وقت + سال تریل در ہفت طبق + گفت یافت ضید و آل حق

تذکرہ جان آدم بقالب آمد و در شنگان را سجود فرمودند

را بیا فرید پیش از جانها هفت هزار سال و اندر روضه اُفس بداشت و سر را پیش از جانها بیا فرید هزار
 سال و در درجه وصل بداشت و هر روز سیصد و شصت نظر کرامت کرد و کلمه محبت بجانها می شنویند و
 سیصد و شصت لطیفه انس بر دلها ظاهر گردانید و سیصد و شصت بار کشف جمال بر سر تجلی کرد تا جمله اندر
 کون نگاه کردند از خود گرامی تر کس ندیدند حق تعالی بدان مرایشانرا امتحان کرد و سر را در جان بزدان کرد
 جان را در دل مجبوس گردانید و دل را در تن باز داشت آنگاه عقل را در ایشان مرکب گردانید و انبیارا
 فرستاد و فرمانها بدو آنگاه هر کس از اهل آن مقام خود را جوین شدند حق تعالی نماز فرمودشان تن اندر
 نماز شد دل در محبت پیوست جان بقرت رسید سر بوصلت قرار گرفت نقل است که از حرم کعبه بعراق
 نامه نوشت بجنید و حریری و شبلی که بدانید که شما عزیزان و پیران عراقید که هرگز ازین حجاز و حمال
 کعبه بایر باوے گویند لم تکنوا بالغیه الا بشق الانفس و هرگز باساط قرب و درگاه عزت بایر باو
 گویند لم تکنوا بالغیه الا بشق الارواح و در آخر نامه نوشت که این خطی است از عمر و ابن عثمان
 مکی و از پیران و عزیزان حجاز که این همه با خود اند و در خود اند و بر خود اند و اگر از شما کسی هست که همت بلند
 دارد گوے در آے درین راه که دروے دو هزار کوه آتشین است و دو هزار دریای مغرق و مهلک اگر این
 پایگاه نداری دعوی کنی که بدعوے هیچ نمیدهند چون نامه بجنید رسید پیران عراق را جمع کرد و نامه بر
 ایشان خواند آنگاه جنید گفت بیایید و بگوئید که تا ازین کو بهای آتشین چه میخواهد گفتند مراد ازین نیستی
 است تا مرد و دویزار با نیست نشود و دو هزار بار هست نگر و دو و درگاه عزت زسد جنید گفت من ازین
 دو هزار یکے بیش بسر نبرده ام حریری گفت دولت که اگر پاره از راه بریده که من هنوز سه قدم بیش
 بریده ام آنگاه شبلی که بهای بگفت و گفت خنک ترا که تو یک کوه گذاشته و تو نیز سه قدم بریده
 که من بارے هنوز گرد از دور ندیده ام نقل است که چون عمر و ابن عثمان با صفهان آمد از جهت جوانی که
 بصحبت او بود پیوسته پس آن جوان بیمار شد و دراز کشید روزے جمعی بعیادت آمدند جوان بشیخ اشارت
 کرد که قوال را بگوے یا بیتی برگوید شیخ قوال را گفت که این بیت بگوے بیت مالی مرضت فلم یجدنی عاید
 منکم و مرض عندکم فاعود چون آن جوان در بشنود در حال صحت یافت و نالانی از و برفت و پدر او را بعمرو
 ابن عثمان سپرد و یکی از بزرگان شد و پرسیدند از معنی آفمن شرح الله صدره للإسلام گفت
 معنی آنست که چون نظر بنده بر عظمت علم و هدایت و جلال ربوبیت افتاد دل کشاده شود بعد از آن

هر چه نظر بروی افتد نابینا شود و گفت بر تو باد که پرہیز کنی از تفکر کردن در چیزے از عظمت خدا تعالی یا در چیزے از صفات خداے کہ تفکر در خداے معصیت است و کفر و گفت جمع آنست کہ حق تعالی خطاب کرد بر بندگان را در میثاق و تفرقة آنست کہ عبارت میکند از و با وجود ہم و گفت عبارت بر کیفیت وجد و دوستان نیستند از آنکہ آن سر حق است بنزدیک مومنان و گفت اول مشاہدہ قرب است و معرفت علم البقین و حقایق آن و گفت اول مشاہدہ زواید یقین است و اول یقین آخر حقیقت است و گفت محبت داخل است در رضا بیرون محبت از جهت آنکہ دوست نداری مگر آنکہ بدان راضی باشی و راضی نباشی مگر یا نچہ دوست داری و گفت تصوف آنست کہ بندہ در ہر وقت مشغول بچیزے بود کہ در آنوقت آن اولیاء بود و گفت صبر استاد بود با خدا تعالی و گرفتن بلا بخوشی و آسانی و انداختن علم و احکم بالصواب

باب چہل و نچم در ذکر ابوسعید خراز رحمۃ اللہ علیہ

آن پختہ جہان قدس آن سوختہ مقام انس آن قدوہ طارم طریقت آن غرقہ قلم حقیقت آن معظّم عالم اغراز قطب وقت ابوسعید خراز از جملہ مشایخ کبار بود و از قدمائے ابرار و اشرافے عظیم داشت و در ورع و در ریاضت بغایت بود و بکرامت مخصوص و در حقایق و دقائق کمال و در ہمہ فن بر سر آمدہ بود و در مرید پروردن آیتے بود و اورا لسان التصوف گفتہ اند و این لقب از جہت آن یافت کہ درین علم کس را زبان حقیقت چون او نبود و درین علم چہار صد کتاب تصنیف کرد و در تجرید و انقطاع بے ہمتا بود و اصل او از بغداد بود و ذوالنون رحمہ را دیدہ بود و بالبشرم و سری م صحبت داشتہ بود و در طریقت مجتہد بود وابتداء عبارت از حالت بقا و فنا و کرد و طریقت خود را در دو عبارت متضمن گردانید و در دقائق علوم بعضے از علمائے ظاہر بروے انکار کردند و اورا بکفر منسوب کردند بعضے الفاظ کہ در تصانیف او دیدند و آن کتاب را کتاب الستر نام بود و معنی آنرا فہم نکردند و در آنجا گفتہ بود و آورده کہ ان عبد ارجع الی اللہ و تعلق باللہ و سکن فی قرب اللہ قد نسی نفسہ و ما سوی اللہ فلو قلت لہ من این انت و ایش ترید لم یکن لہ جواب غیر اللہ گفت چون بندہ بخداے رجوع کرد و در قرب خداے ساکن شد ہم نفس خویش را ہم ما سوی اللہ را فراموش کند اگر او را گویند کہ تو از کجائی و چہ خواهی او را هیچ جواب خوبر از ان نیاید کہ گوید اللہ و در صفت این قوم کہ او میگوید کہ بعضے را ازین قوم گویند چہ میخواہی

ن و متقیان معنی آنرا فہم نکردہ بودند

ن و متقیان معنی آنرا فہم نکردہ بودند

گوید اللہ اگر چنان بود کہ ہماندا مہائے اودین معنی بسجن آیند ہمہ گویند کہ اللہ اعضا و مفصل او برآمده بود از نور اللہ کہ مجذوبست دروے پس در قرب بغایت رسد کہ بچکس نتواند کہ در پیش او گوید اللہ از جہت آنکہ اینجا ہر چہ رود از حقیقت رود بر حقیقت و از خدایتعالی رود بر خداے تعالی چون اینجا ہیچ از اللہ بسزیا بدہ بود چگونہ کہ گوید اللہ از وجہ عقل عقلا اینجا رسد در حیرت بماندم تمام شد این سخن و گفت سالہا با صوفیانا صحبت داشتہ کہ ہرگز میان من و ایشان مخالفت نبود از آنکہ ہم با ایشان بودم و ہم با خود و گفت ہمہ را مخیر کرد میان قرب و بعد من بعد اختیار کردم کہ مرطافت قرب نبود چنانکہ لقمان گفت مرا مخیر گردانید میان حکمت و نبوت من حکمت اختیار کردم کہ طافت بار نبوت نہ داشتم نقل است کہ گفت شبہ بخواب دیدم کہ دو فرشتہ از آسمان فرود آمدند و مرا گفتند کہ صدق چہیت گفتم الوفا بالعہود گفتند صدقت و باز آسمان رفتند و گفت شبہ رسول راصلہ اللہ علیہ وسلم خواب دیدم فرمود کہ مرادوست داری گفتم معذور دار کہ دوستی خداے مرا مشغول کردہ است از دوستی تو پس گفت ہر کہ خداے را دوست دارد مرادوست داشتہ باشد و گفت ابلیس را خواب دیدم عصابہ گرفتہ تا اورا بزخم ہاتفی آواز داد کہ او از عصا نترسد از نورے ترسد کہ در دل باشد گفتمش بیا گفت شمارا چکنم کہ شما انداختہ اید آنچه من بدان مردم راے فریم گفتم آن چہیت گفت دنیا چون رفت باز نگرست و گفت مراد شما الطیفہ ایست کہ بدان مراد خود از شما بیا ہم گفتم آن چہیت گفت صحبت با کو دکان و گفت بدشوق بودم رسول راصلہ اللہ علیہ وسلم خواب دیدم کہ مے آمد و برابر و بکر و عمر رضی اللہ عنہما کیہ زدہ و من با خود بیتے میگفتم و انگشت بر سینہ میزد رسول گفت کہ شرابین از خیرین بیش است یعنی سماع نباید کرد نقل است کہ ابوسعید را دو پسر بود یکے پیش از وفات کرد شبہ اورا خواب دید گفت خداے با تو چہ کرد گفت مراد جوار خود فرود آورد و گرامی داشت ابوسعید گفت اے پسر مرا وصیت کن گفت اے پدر بید دل با خدایتعالی معاملت کن گفت زیادت کن گفت اے پدر اگر گویم طافت نداری گفت از خدایتعالی یاری خواہم گفت اے پدر میان خود و خدایتعالی جز یک پیرہن مگذار بعد از آن ابوسعید سی سال در جہات بود کہ ہرگز پیراہنے دیگر پوشید و گفت کہ وقتے نفس مرا بران داشت کہ از خداے تعالی چیزے خواہم ہاتفی آواز داد کہ از خدایتعالی چیزے میخواہی لاجرم سخن اوست کہ از خدایتعالی شرم میدارم کہ برائے روزے پیرے جمع کنم بعد از آنکہ وضمان کردہ است و گفت وقتے در باد یہ میرفتم گرسنگی بر من غلبہ کرد و نفس چیزے طلبید و گفت از خداے چیزے بخواہ گفتم این کار متوکلان نیست چون نفس نوید

شد مکرے دیگر آغاز کرد گفت اگر طعام نخواهی یاری بخواه در صبر قصد کردم که یاری خواهم بر صبر عصمت حق
 مراد ریافت آوازے شنودم که این دوست مایگوید که مابد و نزدیک تریم و مقررست که ما آنکس را که سوے
 ما آید ضایع نگذاریم تا از اوقات صبر بخوابد و عجز و ضعف خود پیش آورد و پندارد که ما او را دیده است نه ما او را
 یعنی بطعام خواستن محبوب میشد از آنکه طعام غیر ما بود و بصبر هم محبوب میشد که صبر نیز غیر ما است و گفت و
 در بادیه میشدم بے زاد و مرا فاقه رسید چشم من بر منزل افتاد شاد شدم که نخلستانے بود نفس سکونت یافت
 سوگند خوردم که در آن منزل فرود نیایم گورے فرودم و در آنجا شستم جمعی کاروانیان در آن منزل نزول کرده
 بودند ناگاه مرا چنان دیدند شفاعت کردند و مرا پیش خود بردند پرسیدم که شما چه دانستید که من اینجا ام گفتند
 ما آوازے شنودیم که یکے از اولیای خدا تعالی خود را در میان ریگ باز داشته است او را دریا بید مابدین کار
 آمدیم و گفت یکچند هر روز یکبار طعام خوردے در بادیه میرفتم سه روز هیچ نیافتم روز چهارم ضعفی در من پدید
 آمد و طبع بعبادت طعام طلبید بر جائے شستم تا تنے آواز داد که اختیار کن تا بسجے خواهی دفع ضعف را یا طعام
 گفتم آهی بسجے در حال قوتے در من پدید آمد و دوازده منزل دیگر بر فتم بے طعام و شراب و گفت یکروز بر کنار
 دریا میگذشتم جوانے دیدم مرقع پوش و مجرّه در آویخته گفتم به سیاهے این جوان عیانست معاملتش نچنانست
 چون دروے نگرم گویم از رسیدگانست و چون در مجرّه مینگرم گویم از طالب علمانست بیا تا برسم که از
 کدامست پس گفتم ای جوان راه بخداے چیست گفت راه بخداے دوست یکے راه خواص و یکے راه عوام ترا از
 راه خواص بسیج نیست اما راه عوام اینست که نوے سپری و معاملت خود را علت وصول بحق مے نهی
 و مجرّه را آلت حجاب مے شمری و گفت یک روز بصر ارفتم ده سگ شبانان درنده روے بمن نهادند چون
 بمن نزدیک رسیدند من شستم دروے مراقبت نهادم گے سپید دران میان بود بران سگان دیگر
 حمله کرد و همه را از من دور کرد و از من جدا نشد تا آنگاه که دور بر فتم پس چون نگاه کردم او را
 ندیدم نقل است که روزے در ورع سخن میگفت عباس المهدی بگذشت و گفت یا ابوسعید ششم
 نداری که در زیر بنای دوائقی نشینی و از حوض زبیده آب خوری پس در ورع سخن گوئی ابوسعید در
 حال تسلیم گشت و گفت راست میگوئی سخن اوست که آفرینش و لها بر دوستی آنکسست که بدو
 نیکوئی کند و گفت اے عجب آنکه در همه مر خداوند را محسن نداند چگونه دل بخلیت بدو سپارد و گفت
 دشمنی فقر بعضے با بعضے از غیرت حق بود از ان بایکدی آرام نتواند گرفت و گفت حق تعالی مر طالبه کند

کندم در ریگ
 در آنجا فرود
 کردم

آوازے
 شنیدیم که یک
 مردمان نخلان
 منزل یکبار از
 اولیای خدا
 نقل خود را
 باز داشته

اعمال را از اولیائے خود چون او برگزیده اند و اختیار کرده که رواندار ایشان را که میان او و میان ایشان
در آینده بود و احتمال نکند که ایشان را در هیچ کار راسته بود الا بدو و گفت چون حق تعالی خواهد که دوست گیرد
بند را در ذکر بروی کشاده گردانند پس او را در سرای فرو داشت و محل جلال و عظمت بروی مکشوف
گردانند پس هرگاه که چشم او بر جلال و عظمت افتد باقی ماند او بے او در حفظ خداست افتد و گفت اول مقامات
اہل معرفت توحید است با افتقار پس سروسرستی با اتصال پس قناعت با انتباه پس بقا است با انتظار و رسیدن
بهیچ مخلوق بالائے این و اگر کسی گوید پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم نرسید گوئیم رسید او در خورشید چنانکه همه را حق تعالی
یکبار متجلی شود و ابوبکر را رضی اللہ عنہ صد بار و هر کسی را در خور آنکس چنانکه پیش ازین گفتیم از مرید ابوتراب
و بازید و گفت هر که گمان برد که بجهت یوصال حق رسد خود را در رنج بے نهایت افکند و هرگاه که گمان برد که بے
جهد بوی رسد خود را در تمنی بے غایت انداخت و گفت خلق در قبضہ خداوند و در ملک او اندر هرگاه که مشاہدہ او
حاصل شود میان بندہ و خدا در سر بندہ و در وہم بندہ جز خداست هیچ نماند و گفت وقت عزیز خود را جز بفرز
ترین چیزها مکن و عزیز ترین چیزها بے بندہ شغل باشد بین الماضی و مستقبل یعنی وقت نگاہدار و گفت هر که بنور
فاست نگردد بنور حق نگرستہ باشد و مادہ علم او از حق باشد او را سہو و غفلت نباشد بلکه حکم حق بود که زبان بندہ
را بدان گویند و گفت از بندگان حق قومے اند که ایشان را خشیت خداست خاموش گردانیدہ است و ایشان
فصحا و بلغا اند در نطق بدو و گفت هر که معرفت در دل قرار گرفت درست آنست که در ہر دوسرے بنہند جز
او را و نشود جز از وی مشغول نبود جز بوی و گفت فناء بے بندہ باشد از ولایت بے بندگی و بقا بقائے
بندہ باشد در حضور الہی و گفت قناتلاشی شدنست بحق و بقا حضورست با حق و گفت حقیقت دین پاکی
دست از ہمہ چیزها و آرام دل با حق و گفت ہر باطن کہ ظاہر او بخلاف آن باشد باطل باشد و گفت ذکر ذکر و ذکر
ست ذکر است زبان و دل از آن غافل و این ذکر عادت بود و ذکر است زبان و دل حاضر و این ذکر طلب
ثواب بود و ذکر است کہ دل را بند گردانند و زبان را گنگ کند قدر این ذکر کس نداند جز خداست و گفت
اول توحید فانی شدنست از ہمہ چیزها و بخداست باز گشتن بجللی و گفت عارف تا رسیدہ است یاری
میخواہد از ہمہ چیز و چون برسد مستغنی گردد بخداست از ہمہ چیز و بدو محتاج گردد و ہمہ چیز و گفت حقیقت قرب
آنست کہ بدل احساس چیزے توانی کرد و بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت و گفت علم آنست کہ در عمل آرد
ترا و یقین آنست کہ برگیر و ترا و گفت تصوف تکمیلست از وقت و پرسیدند از تصوف گفت آنست

باز
باز

که صافی بود از خداوند خویش و پر بود از انوار و در عین لذت بود از ذکر و دیگر پرسیدند از تصوف گفت چہیت گمان تو بقوتی کہ بدہند تا کشایش یا بند و منع کنند تا نیابند پس نہا میکنند با سرار کہ بگزیند بر ما و پرسیدند کہ عارف را اگر لیستن بود گفت اگر لیستن او چندان بود کہ در راہ باشد چون بحقایق قرب رسید و طعم وصال چشید گریہ زایل شود و گفت عیش زائد خوش نبود کہ خویش مشغول باشد و گفت خلق عظیم آن بود کہ اوراہمت نبود جز حق تعالی و گفت توکل اعتماد دل ست بر حق سبحانہ و تعالی و گفت توکل اضطراب ست بے سکون و سکون بے اضطراب یعنی صاحب توکل باید کہ چنان مضطرب بود در نیافت کہ ہرگز نش سکون نبود و چنان سکونش بود در یافت کہ ہرگز نش حرکت نبود و گفت ہر کہ حکم نتواند کرد میان آنچه میان او و خداست بتقوی و مراقبت بکشف و مشاہدہ نتواند رسید و گفت غرہ مشوید بصفائے عبودیت کہ منقطع ست از نفس و ساکن ست با خداے گفتند چونست کہ حق تو انگران با درویشان نہی رسید گفت سہ چیز را یکے آنکہ ایشان دارند حلال نبود دوم آنکہ بران موافق نباشند سیوم آنکہ درویشان بلا اختیار کردند و السلام علی خیر الانام

باب چہل و ششم در ذکر ابوالحسن النوری رحمۃ اللہ علیہ

آن مجذوب و حدت آن مسلوب عزت آن قبلہ انوار آن نقطہ اسرار آن خویشین کشتہ از درد و دوری لطیف عالم ابوالحسن النوری یگانہ عہد و قدوہ وقت و ظریف اہل تصوف بود و شریف اہل محبت و ریاضاتے شکر و معاملاتے پسندیدہ و نکاتے عالی و رموزے عجب و نظرے صحیح و فراستے صادق و عشقے بکمال و توحید بے نہایت داشت و مشایخ بر تقدیم او متفق بودند و اورا امیر القلوب گفتند و قمر الصوفیہ خواندند و مرید سرئی سقطی بود و صحبت احمد حواری یافتہ بود و از اقران جنید بود و در طریقت مجتہد و صاحب مذہب بود و از صد و در علماء و مشایخ بود و اورا در طریقت بر این قاطع ست و حجج لامع و قاعدہ مذہبش آنست کہ تصوف را بر فقر تفضیل نہد و معالمتش موافق جنید بود و از انوار در طریقت او یکے آنست کہ صحبت بے ایشار حرام داند و در صحبت ایشار حق صاحب سابق فراید بر حق خویش و گوید صحبت با درویشان فریضہ است و عزلت ناپسندیدہ و ایشار صاحب بر صاحب مکرہم فریضہ گوید و اورا نوری ازان گفتند کہ چون در شب تاریک سخن گفتے نورے از دہان او بیرون آمدے چنانکہ خانہ روشن شدے و نیز از آتش نوری گفتند کہ بنور فراستش از اسرار باطن خبر دادے و دیگر از بہت آتش گفتند کہ اورا صومعہ بود در صحرای کہ ہمہ شب آنجا

نماز کردی و خلق آنجا بنظاره شدند بشب نور و دیدند که میدرخشید و از صومعه او بیابا بر میشد
 و ابوالحسن مغازی گفت که هیچکس ندیدم بعبادت نوری گفتند جنید را گفت نه جنید را و در ابتدا چنان بود که هر روز
 بآمدن آن خانه بیرون آمدی که بدکان میروم و نان برداشته و بصدقه دادی و در مسجد شدی و نماز کردی
 تا نماز پیشین پس بدکان آمدی ایامانه پنداشتند که در دکان نان خورده است همچنین بیست سال درین
 بود که هیچکس بر احوال او مطلع نشد نقل است که گفت سالها مجاهده کردم و خود را بزرندان باز و شتم و شپت
 بر خلق کردم و ریاضتها کشیدم راه بر من کشاده نشد با خود گفتم که چیزی باید کرد که کار بر آید یا تن فرو شود و باز
 رهم پس با خود گفتم ای تن تو سالها بمراد خود خوردی و دیدی و گفتی و شنیدی و رفتی و آمدی و خفتی و خاستی
 و عیش کردی و شهوت راندی و این همه بر تو تاوانست اکنون در چاه روتا بندت بر نهم و هر چه حقوق حقست
 در گردن قلاوه کنم اگر بران بانی صاحب دوتی شدی و اگر نه بارے در راه حق فرو شوی چهل سال چنین کردم
 و من شنودم که دلهاے این طایفه نازک بود که هر چه ایشان بیند و شنوند سر آن بدانند و من در خود آن ندیدم
 گفتم قول انبیاء و اولیاء حق بود مگر من مجاهده بر پا کردم و این نخل از من است که آنجا خلافت را راه نیست آنکه گفتم
 اکنون گرد خویش بر آیم تا بنگرم که صلیت بخود فرو نگرستم آفت آن بود که نفس بادل من یکے شده بود و چون نفس
 بادل یکے شود بلا آن بود که هر چه بدل آید نفس حظ خویش از آن برگیرد و چون دیدم که هر چه دل از درگاه حق حظ
 مییافت نفس از دل قسم خود میستد و نفس از آن حظ بر جای میماند و پرورده میشد چون آن دیدم بعد
 از آن هر چه نفس من بدان بیاسود می نکردم و چنگ در چیز دیگر زد می مثل اگر او را با نماز و روزه انس بود
 یا با صدقه یا با جلوت یا با خلوت در ساختن آنرا همه بیرون انداختی و پیوند های همه بریده گردانیدی آنکه
 اسرار در من پدید آمدن گرفت پس گفتم تو کیستی گفت من از درکان بے کامی و گفتم اکنون با مردان بگو
 که کان من کان بے کامی است و در مادر کان نامرادی است آنکه بدجله رفتم و میان دوز و ورق با استاد و گفتم زوم
 تا ما ہی در شست من نیفتد آخر در افتاد چون بر کشیدم گفتم الحمد للہ که کار من نیک آمد بر فتم و با جنید گفتم که
 مرا چنین فتوی پدید آمد گفت ای ابوالحسن آنکه ما ہی افتاد اگر مارے بودے کرامت تو بودے لیکن چون تو در میان
 آمدی فریبست نه کرامت کرامت آن بودے که تو در میان نه بودی سبحان الله که آن آزادگان چه مردان
 بوده اند نقل است که چون غلام خلیل بدشمنی این طایفه بیرون آمد و با هر کس بنوعی خصومت ظاهر کرد
 و پیش خلیفه رفت و گفت جماعتی پدید آمده اند که سرود میگویند و رقص میکنند و کفریات میگویند و همه

روز تماشای میکنند و در سردابها پنهنان سخن میگویند این قوم انداز ز نادقه و اگر امیر المومنین فرمان بدید بکشتن ایشان مذہب ز نادقه متلاشی شود که سر همه این گروهند اگر این خیر از دست خلیفه برآید من ثواب جنریل رضامنم خلیفه فرمود که ایشانرا همه حاضر گردانید ابو حمزه بود و رقاص و شبلی و نوری و حبیب و جماعتی از اصحاب همه را پیش خلیفه بردند پس خلیفه فرمود تا ایشانرا بقتل آرند سیاف قصد کشتن رقاص کرد و نوری حبیب و خود را پیش افکند و بجای رقاص نشست طرب کنان و خندان ارکان دولت از آن حالت عجب داشتند گفتند ای بخیر شمشیر چنان چیزی نیست که بر آن شتاب زدگی کنند و هنوز نوبت تو نیست نوری گفت طریقت من بر ایثار است و عزیزترین چیزهای دنیا زندگانی است میخواهم تا این نفس چند را در کار این برادران کنم تا عمر نیز ایثار کرده باشم با آنکه یک نفس در دنیا نزدیک من دوست تر از هزار سال آخرت است از بهر آنکه این سرای خدمت است و آن سرای قربت و قربت بخدمت باشد خلیفه از انصاف او و قدم صدق او تعجب شد فرمود که توقف کنند و بقاضی رجوع کنند و قاضی را فرمود که تا در کار ایشان نظر کند قاضی گفت بے حجتی ایشانرا منع نتوان کرد و قاضی میدانست که جنید در علوم کامل است و سخن نوری شنیده بود گفت ازین دیوانه مزاج چیزی از فقه پرسم یعنی از شبلی که او جواب نتواند گفت پس گفت از بیست دینار چند زکوة باید داد شبلی را گفت بیست و نیم دینار باید داد گفت این که کرده است گفت صدیق رضی کرده است که چهل هزار دینار بداد و هیچ باز نگرفت گفت این نیم دینار چیست گفتی گفت غرامت را که آن بیست دینار را چرا نگاهداشت تا نیم دینارش ببايد داد پس از نوری مسکله پرسید در حال جواب داد قاضی نخل شد آنگاه نوری گفت اے قاضی این همه پرسیدی هنوز هیچ پرسیدی که خدایا مردانی اند که قیام همه بدوست و حرکت و سکون همه بدوست و همه زنده بدو اند و نطق و سکون همه بدوست و حرکت پاینده بمشاهده او اند اگر یک لحظه از مشاهده حق بازماند جان ایشان برآید بدو خشنود و بدو خورند و بدو گیرند و بدو بینند و بدو بشنوند و بدو باشند علم این بودند آنکه تو پرسیدی قاضی در کلام او متحیر شد خلیفه را گفت اگر اینها ملحدان و زندیقان اند من حکم کنم که در روی زمین موجد نیست پس خلیفه ایشانرا بخواند و بخواست گفت حاجت خواهید گفتند حاجت آنست که ما را فراموش کنی نه بقبول خود مشرف گردانی و نه بدو خود مهجور کنی که ما را بجز تو چون قبول تست و قبول تو چون رد تو خلیفه بسیار بگریست و ایشانرا بکرامت تمام باز گردانید نقل است که نوری مردی را دید که در نماز با محاسن خویش بازی میکرد گفت دست از محاسن حق بردار این سخن بخلیفه رسانیدند فقها اجساع کردند که او بدین

سخن کافر شد او را بیاید کشت پس او را پیش خلیفه آوردند گفت این سخن تو گفتی گفت بے گفت چرا گفتی گفت
 بنده از آن کیست گفت از آن خدایے گفت محاسن بنده از آن که باشد گفت از آن آنکس که بنده از آن او
 بود پس خلیفه گفت الحمد لله که ما را خداے از کشتن او نگاهداشت و گفت چهل سال است که تا میان نفس من
 و دل جدائی کرده اند که درین چهل سال هیچ آرزو نکردم و هیچ شہوتم نبود و هیچ دردم نیامد و این همه آن وقت
 بود که خدایا بشناختم و گفت نوزے درخشان دیدم در غیب پوسته دروے نظر میکردم تا وقتی که همه آن نور
 شدم و گفت وقتی از خدایتعالی درخواستم که مرا حالتی دایم دهد تا فے آواز داد که اے ابوالحسن در دایم صبر
 نتوان کرد الا دایم نقل است که روزے جنید پیش نوری شد نوری بتظلم پیش جنید برخاک افتاد و گفت
 حرب من سخت شده است و طاقت من طاق آمده سی سال است که چون او پدید می آید من گم میشوم و من چون
 پدید می آیم او غایب میشود و حضور او در غیبت من است هر چند زاری میکنم میگوید یا من یا شتم یا تو جنید اصحاب
 را گفت بگریه کس را که در مانده و محنت و متحیر حق تعالی است پس جنید گفت اے نوری چنان باید بود اگر نه
 اگر آشکارا که تو تواناشی همه او باشد نقل است که جمعی پیش جنید آمدند و خبر دادند که سه شب باز روز است
 تا نوری بر سر یک خشت میگرد و الله الله میگوید که هیچ طعام و شراب نخورده است و هیچ نخفته است اما
 بوقت نماز نماز میگذارد اصحاب جنید گفتند او بشیارت و فانی نیست از بهر آنکه اوقات نماز میداند
 آداب آن بجای می آرد پس این تکلف باشد نه فنا که فانی را از هیچ چیز خبر نباشد جنید گفت چنین نیست که
 شما میگویید آنها که در وجه باشند محفوظ باشند پس خدایے ایشان را نگاهدارد از آنکه وقت خدمت از خدمت محروم
 مانند پس جنید نزدیک نوری آمد و گفت یا ابوالحسن اگر دانی که باوے خوش سود میدارد تا من نیز در خوش
 آیم و اگر دانی که رضا بهتر تسلیم کن تا دلت فارغ شود نوری از خوش باز ایستاد و گفت نیکو معلمی که توانی
 را نقل است که شبلی یکروز مجلس میگفت نوری درآمد و بر کنار ایستاد و گفت السلام علیک یا ابابکر شبلی گفت
 و علیک السلام یا امیر القلوب گفت حق تعالی راضی نباشد از علای که در علم گفتن آزاد عمل نیارد یعنی چنان باید
 که میگوید اگر تو در عملی جائے نگاهدار و الا از منبر فرود آسے شبلی نگاه کرد خود را راست نیافت فرود آمد و چهارم
 در خانه بنشست و بیرون نیامد بعد از آن مردمان جمع شدند و او را بیرون آوردند و بر منبر کردند نوری خبر
 یافت برفت و گفت یا ابابکر تو بر ایشان پوشیده کردی لاجرم بر منبرت کردند و من ایشان را نصیحت کردم
 بسنگم برانند و بمنزله انداختند شبلی گفت یا امیر القلوب نصیحت تو چه بود و پوشیده کردن من چه بود گفت

نصیحت من آن بود که مرا کردم خلق خدا یتعالی را بخدای و پوشیده کردن تو آن بود که نوحاب شدی میان
خلق و خدا و تو کیستی که میان خدا و خلق او واسطه شوی پس من بنی الامم الفضول نقل است که جوانی
پای برهنه از اصفهان عزم زیارت نوری کرد نوری مرید را فرمود تا یک فرسنگ راه بجا روبرو
که مرید می آید پای برهنه و این حدیث بروی تافته است چون جوان از راه رسید گفتند از کجائی
گفت از اصفهان نوری گفت اگر آن ملک که در اصفهان است کوشکی کرد و هزار دینار درویش
کرد و کنیز کے خرید هزار دینار با جمال تمام و هزار دینار دیگر اسباب بود او را تو در مقابل این طلب
قبول کردی و چنان بود که ملک اصفهان بچنین که نوری کرامات فرمود بدین جوان میداده است کوشک و
کنیز و زر که بستان و ترک این طلب کن گرفته بود و آمده جوان چون صفت حال خود شنید فریاد
بر آورد که مرا من نوری گفت اگر هر ده هزار عالم بر طبقه بند و در پیش مرید بند اگر درویش نگردد مسلش نبود که خدا
خدا یتعالی کند نقل است که نوری بایک نشسته بود و هر دو زاریگریستند چون آن شخص برفت رو
بیان کرد و گفت دانستید که او که بود گفتند نه گفت ابلیس بود علیه اللعنه که حکایت خدمت های خود میکرد
از درد فراق چنین میگفت من نیز در موافقت او میکردم جعفر حذری رحمه الله گفت روزی نوری در خلوت بود
و مناجات میکرد من که گوش داشتم تا چه میگوید میگفت بار خدایا اهل دوزخ را عذاب کنی و جایه آفریده تواند بعلوم
قدرت و ارادت قدیم و هر آینه دوزخ را از مردم پر خواهی کرد و قاری بر آنکه دوزخ را از من پر کنی و ایشان را
به بهشت فرستی جعفر گفت من متحیر شدم پس بهان شب بخواب دیدم که کسی بیامد و مرا گفت که خدا فرمود
است که ابوالحسن را بگو که مادر ابدان تعظیم و شفقت بر خلق بخشیدیم نقل است که گفت شب طواف گاه را
خالی یافتم طواف میکردم و هر گاه که بجز الاسود میرسیم این دعا میکردم که اللهم ارزقنی حالاً و صفة لا تغیر
خدایا مرا صفت و حال روزی کن که از آن نگردم ناگاه از میان کعبه آواز شنودم که یا ابوالحسن می
خواهی که با ما برابری کنی ما یم که از صفات خود نگریم اما بندگان گردان داریم تا ربوبیت از عبودیت
پیدا گردد و شبلی گفت یک روز نزدیک نوری شدم او را دیدم بمراقبت نشسته چنانکه مو بر تن او حرکت
نمیکرد و گفتم مراقبت چنین نیکو از که آموختی گفت از گریه که بر در سوراخ موش بود و بسیار از من ساکن بود
نقل است که شب اهل قادیسیه آواز شنیدند که ولی از اولیای حق درین وادی است و آنجا سباع و
درندگان را دریا بید چله بیرون آمدند و بادی سباع رفتند نوری را دیدند که گریه فرورده بود و

و درویش نشسته شفاعت کردند و او را در شهر آوردند پس از وی پرسیدند که اینچه حال بود گفت چند روز در بادیه
 بودم هیچ طعام نیافتم چون بنزد یک شهر رسیدم و نخلستان دیدم نفس خرمی کرد و از من رطب خواست گفتم
 ترا هنوز جائے آرزو مانده است درین وادی فرود آیمت تاثیر انت از هم بدزد نقل هست که روزی در آب
 غسل میکرد و درویش بیامد و جامه او پیر و پهنوز از آب بیرون نیامده بود که دزد باز آمد دست خشک شده نوری
 گفت آهی چون جامه من باز آورد تو دستش بازو در حال دست او نیکو شد نقل هست که از نوری پرسیدند
 که خدایتعالی با تو چه کند گفت چون در گریه روم جامه من نگاه میدار و گفتند چگونه گفت روزی در گریه شدم
 یک بیامد و جامه من ببر و گفتم خدایا جامه من بازو در حال آنم و بیامد و جامه من باز آورد و عذرا خواست نقل
 هست که وقتی در بازار نخلستان بغداد آتش افتاد و خلق بسیار سوختند و غلام بچه رومی بودند عظیم خوب رو
 و با جمال آتش گرد ایشان در گرفت و تنهای از دور فریاد میکرد و خواجه غلامان میگفت هر که غلام بچکان را بیرون
 آورد و هزار دینار مغربی بدهم و بچکس را یا لای آن نبود که پیرامن آن گرد و ناگاه نوری برسد و آن باقمه مشاهد
 کرد گفت بسم الله الرحمن الرحیم و پای در آتش نهاد و آن دو غلام بچه را سلامت بیرون آورد و خواجه غلامان دو
 هزار دینار پیش نوری نهاد و گفت بگیر و خدای را شکر کن که این منزلت و مرتبت بنا گرفتند با داده اند که دنیا را با آخرت
 بدل کرده ایم نقل هست که نوری خادمه داشت زیتونه نام گفت روزی نان و شیر پیش او بردم تا بخورد نوری
 آتش بدست گردانیده بود و انگشتانش سیاه شده بود همچنان با انگشت سیاه نان میخورد و خادمه با خود گفت که اینجا
 مردیست که با انگشت سیاه میخورد و نمیشوید در حال یک بیامد که زیر جامه برده و دزدیده و خادمه را گرفت و بشکنه
 بر و نوری بیرون آمد و گفت او را مر نجایند که جامه اینک می آرند در حال کس بیامد و آن جامه بیاورد و نوری زیتونه
 را گفت بار دیگر کوئی ناهنجار مردیست خادمه گفت توبه کردم نقل هست که نوری یکے را دید که بارش افتاده بود
 و دراز گوشش مرده و آن شخص بجایت فرو مانده و زار میگرفت نوری پاسب بر دراز گوش زد که برخیز چه جا خوابست
 در حال برخاست آن شخص بار بر و نهاد و برفت نقل هست که نوری بیمار شد جنید بعیادت او آمد و کل میوه
 آورد بعد از آن جنید رنجور شد نوری با اصحاب بعیادت او شد پس گفت اے یاران هر کس از رنج جنید پاره
 بردارید گفتند برداشتیم در حال صحت یافت نوری جنید را گفت که چون بعیادتے روی چنین رونه چنان که گل و
 میوه آری و نوری گفت پیر دیدم ضعیف که او را بتا زبانه میزدند و او هیچ فریاد نمیکرد و صبر میکرد چون بزندش
 فرستادند بر عقیبش رفتیم و گفتم اے پیر تو چنین ضعیف و بے قوت بر زخم چون صبر کردی گفت اے فرزندت

بلا توان کشید نہ بتن گفتم ہنر تو صبر صپیت گفت آنکہ در بلا آمدن را چنان پندارو کہ از بلا بیرون رستن
 پرسیدند کہ راہ معرفت صپیت گفت ہفت دریاست از نار و نور چون ازین ہر ہفت بگذری آنگاہ لقمہ کردی معرفت
 خلق او چنانکہ اولین و آخرین را بیک لقمہ فرد بردی نقل سست کہ ابو حمزہ اشارت کردے بقرب روزے نوری
 یکے از اصحاب ابو حمزہ را دید گفت ابو حمزہ را بگوے کہ نوری سلام میرساند و میگوید کہ قرب قرب آنچه مادرانیم
 بعد بعد بود و سوال کردند از عبودیت گفت مشاہدہ ربوبیت سست سوال کردند کہ آدمی مستحق آن کے شود کہ خلق
 را سخن گوید گفت وقتی کہ از خداے فہم کند اور اصلاحیت آن بود کہ خلق خداے را تفہیم کند و اگر از خداے فہم
 نمیکند بلاے او در بلا و اللہ و عباد اللہ عام بود سوال کردند از اشارت گفت اشارت از عبارت استغنی سست
 و یافتن از اشارت بحق استغراق سرایست بصدق و سوال کردند از وجد گفت بخداے کہ ممتنع سست زبان
 از لغت حقیقت او و گنگ سست بلاغت او و یب از وصف جوہر او کہ کار و جد آن بزرگترین کار ہست و ہیج
 دروے بے درمان تر از معالجہ و جد نیست و گفت مجد زبانہ ایست کہ در سر بجنبند و از شوق پدید آید کہ اندامہا
 بجنبش آیند از شادی یا از اندوہ پرسیدند کہ دلیل صپیت بر خدایتعالی گفت ہم خدایتعالی گفتند پس
 حال عقل صپیت گفت عقل عاجز نیست و عاجز دلالت نتواند کرد و جز بر عاجزے کہ مثل او بود و گفت راہ سلمانی بہ
 خلق بستہ است تا سر بر خط رسول صلی اللہ علیہ وسلم نہند کشادہ نشود و گفت صوفیان آن قومند کہ جان
 ایشان از کدورت بشریت آزاد گشتہ است و از آفت نفس صافی شدہ و از ہوا خلاص یافتہ تا در صف اول و
 درجہ اعلیٰ با حق بیارامیدہ اند و از غیر اورمیدہ نہ مالک بودند و نہ ملوک و گفت صوفی آن بود کہ ہیچ چیز در بندہ
 نیاید و وے در بند ہیچ چیز نشود و گفت تصوف نہ رسوم است نہ علوم لیکن اخلاقے سست یعنی اگر رسم بود بجاہد
 بدست آمدے و اگر علم بودے تعلیم حاصل شدے بلکہ اخلاقے سست تخلقوا با خلاق اللہ و بخلق خداے بیرون
 آمدن نہ برسوم دست دہد و نہ بعلم و گفت تصوف آزادیت و جوامر و دی و ترک تکلف و گفت تصوف ترک
 جملہ نصیبہائے نفس سست برائے نصیب حق سبحانہ و تعالیٰ و گفت تصوف دشمنی دنیا و دوستی مولیٰ است
 نقل سست کہ روزے نابیناے اللہ اللہ میگوید نوری پیش اورفت و گفت تو اورا چہ دانی و اگر دانی زندہ
 کے مانی این گفت و بہوش شد و بیفتاد پس برخاست و روے بصرانہا و در نیستانے شد و میگشت و از آن
 نے در پایہائے او میرفت و در پہلوے او میرفت و خون میرنجیت و ہر قطرہ خون کہ بر برگ نے میچکید نقش اللہ
 ظاہر میشد ابو نصر سراج رحمہ اللہ گوید چون اورا بخانہ آوردند گفتند بگوے لا الہ الا اللہ گفت آخر ہما بخا میروم

پس ہما نجا وفات کرد و جنید گفت تا نوری بر وی چکس در حقیقت صدق سخن گفت کہ صدیق زمانہ او بود رحمۃ اللہ علیہ

باب ہل و ہفتم در ذکر عثمان الجیری رحمۃ اللہ علیہ

آن حاضر اسرار طریقت آن ناظر انوار حقیقت آن ادب یافتہ عقبہ عبودیت آن جگر سوخته جذبہ ربوبیت
آن سبق برده در مریدی و پیری قطب وقت عثمان جیری از اکابر مشایخ خراسان بود و از معتبران اہل
تصوف بود و رفیع قدر و عالی ہمت بود و مقبول اصحاب و مخصوص بابواغ کرامات و ریاضات و وعظے شانی
داشت و اشارتے بلند در فنون علم طریقت و شریعت کامل و بے نظیر بود و سخنے موثر داشت و بیچکس را
در بزرگی او سخن نیست چنانکہ اہل طریقت در عہد او چنین گفتہ اند کہ در دنیا سہ مرد اند کہ ایشان را چہار نمیت
ابو عثمان در نیشاپور و جنید در بغداد و ابو عبد اللہ جلا در شام و عبد اللہ بن محمد الرازی کہ گفت و رویم و یوسف
ابن الحسین و محمد فضل و ابو علی جرجانی و غیر ایشان را دیدم بیچکس ازین قوم شناسا تر بخداے از ابو
عثمان نبود و اظہار تصوف در خراسان او کرد و او با جنید و رویم و یوسف حسین و محمد فضل صحبت داشته
بود و او را سہ پیر بزرگوار بودند اول یحیی بن معاذ دوم شاہ شجاع کرمانی سوم ابو حفص خدا و بیچکس از مشایخ
از دل پیران چنان بہرہ یافت کہ ابو عثمان در نیشاپور او را منبر نہادند تا سخن اہل تصوف بیان کرد و ابتدا
او آن بود کہ گفتہ پیوستہ دلم از حقیقت چہرے میطلبید در حال طفولیت و از اہل ظاہر نفرتے میبود و پیوستہ
بر آن میبودم کہ جز این کہ عامہ بر آنند چہرے دیگر است و شریعت را اسرار است جز این ظاہر نقل است
کہ روزے بد بیرستان میرفت با چہار غلام در قفا یکے ترک کرمی و یکے حبشی و یکے کشمیری با دواتے زرین و
دستارے زربفت و خنجرے گرانمایہ پوشیدہ در کاروان سرے نظر کرد و خنجرے را دید پشت ریش شدہ و کلاغے بمنقار
گوشت از پشت او برے کند و میخورد و او را چندان قوت نہ کہ دفع آن کند کہ دہنش بہ پشت نمیرسید و او را رحم آمد
غلام را گفت تو با من از بہر حراقی گفت از بہر آنکہ ہر اندیشہ کہ بر خاطر تو بگذرد با تو دوران یار و مددگار باشم
در حال آن جبہ خنجر بیرون کرد و بر پشت آن دراز گوش پوشید و دستار قصب چون تنگے میان او فرو بست
و برفت خنجر زبان حال در حضرت عزت مناجات کرد ابو عثمان کہ ہنوز بخانہ نرسیدہ بود کہ واقعہ مردان بدو
فرو آمد شوریدہ مجلس یحیی بن معاذ رفت و از سخن یحیی کار تمام بروے کشادہ شد از مادر و پدر بہرید و چند گاہ
در خدمت یحیی بود و ریاضت کشید تا جمعی از پیش شاہ شجاع کرمانی برسیدند و حکایت شاہ باز گفتند و او را

میلے عظیم بریدین شاہ باز دید آمد و دستوری خواست و بکرمان شد اور شاہ بارند و گفت تو بار جا خورده و مقام
 یحییٰ م رجا ست کسے کہ پرورده رجا بود ازوے سلوک نیاید کہ برجا تقلید کردن کاملی بار آورد و در جایی را
 تحقیقی ست و تراقلیدی تالیار تضرع نموده و بیست روز برادر و محکمت شد تا شاہ اورا بار داد و دستے در
 صحبت او بماند و فواید بسیار گرفت تا شاہ عزم نیشاپور کرد و زیارت ابو حفص و ابو عثمان با او بیامد و شاہ قبا
 میپوشید ابو حفص شاہ را بسیار ثنا گفت و ابو عثمان را بہت صحبت ابو حفص بود و اجماعت شاہ اورا ازان
 باز میداشت کہ شاہ عظیم غیور بود و ابو عثمان از خدا میخواست تا سبے سازد کہ او پیش ابو حفص بماند بے آزار
 شاہ از انکہ کار ابو حفص بلند میدید پس شاہ عزم مراجعت کرد و ابو عثمان را ہمہ دل با ابو
 حفص بود تا روزے ابو حفص شاہ را گفت اے شاہ بحکم انبساط این جواز را اینجا بگذار کہ ما را با او خوشست شاہ
 روے سوے او کرد و گفت اجابت کن پس شاہ برفت و ابو عثمان آنجا بماند آنچه دید و رسید آنجا کہ رسید تا ابو حفص
 در حق او گفت آن واعظ یحییٰ یعنی ابن معاذ اورا بزیان آورده است تا کہ بصلاح آید یعنی اول آتشے بوده است
 کسے مے بایستہ است تا آزار زیادت کند و کسے را یارے آن نبوده است نقل ست کہ ابو عثمان گفت کہ در حال
 جوانی ابو حفص مرا از پیش خود دور کرد و گفت نخواہم کہ دیگر نزدیک من آئی من هیچ نگفتم و دلم نہاد کہ پشت بر
 وے کنم بچنان روے بسوے او کرده بودم و میرفتم تا از چشم او غایب شدم گریان گریان و در برابر او جائے
 ساختم و سوراخے بریدم تا ازان سوراخ اورا میدیدم و عزم کردم کہ از آنجا بیرون نیایم و از برابر او بنخیزم مگر بفرمان
 شیخ چون او مرا چنان دید و آن حال مشاہدہ کرد مرا بخواند و دختر خود بمن داد و سخن دوست کہ چہل سال ست تا
 خداوند مرا در حالیکہ دہشتہ است مکر وہ نبوده ام و مرا از هیچ حال سحالے دیگر نقل نکرده است کہ من در آن خشمناک
 بوده ام و دلیل بر این سخن آنست کہ بر سر وقت منکرے بود اورا روزے اورا بدعوت خواند ابو عثمان
 روان شد تا بدر سرے او صاحب دعوت گفت اے شکم خوار چیزے نیست باز گرد ابو عثمان باز گشت دیگر
 آواز داد و با ابو عثمان پیش او شد گفت نیکو جدے داری در خوردن چیزے کمتر ست برو برفت دیگر بارش
 بخواند ابو عثمان بیامد و گفت سنگ هست بخوری برو بچنین تاسی بارش بخواند و سخن تلخ میگفت و او یک
 ذرہ از آنچه بود متغیر نمیشد چون سی بار تمام شد صاحب دعوت را دست دپاے از کار بشد و گریہ روے افتاد و توبہ
 کرد و مرید او گشت و گفت توجہ مروی کہ سی بارت بخواری براندم بگذرہ تغیر در تو پیدا نیاید ابو عثمان گفت این
 سہل کاریست کار سگان چنین بود کہ ایشانرا بخوانی بیایند و برانی بروند و در ایشان هیچ تغیر پیدا نیاید این

بس کارے نبود که سگان باما برابر آیند کار مردان دیگرست نقل ست که روزے میرفت کسے از بامے طشت
 خاکستر بر سر او ریخت مردان در خشم شدند خواستند که آنکس را جفا گویند گفت هزار شکر میاید گفت که سیکه
 سرے آن بود که آتش بر سر او ریزند بخاکسترے صلح کنند دولته تمام بود ابو عمر و گفت در ابتدا توبه کردم در
 مجلس ابو عثمان و در توبه بودم باز در معصیت افتادم و از خدمت او اعراض کردم گفت اسے پس چرا
 از امیگریزی با دشمنان خود منشین مگر معصوم باشی از آنکه دشمنان غیب تو بینند و چون تو معیوب باشی دشمن
 شاد شود و چون معصوم باشی غمگین گردد و اگر ترا باید که معصیت کنی پیش ما آئی تا ما بلا کسے تو بجان کشیم و تو دشمن
 کام نگردی چون شیخ آن گفت دلم از گناه سیر شد و توبه بوضوح کردم نقل ست که جوانے قلاش میرفت ربابے
 در دست و سرست ناگاه ابو عثمان را دید موی در زیر کلاه پنهان کرد و رباب در آستین کرد پنداشت که شیخ
 احتساب خواهد کرد ابو عثمان از شرفقت نزدیک او شد و گفت مترس که برادران همه یکے باشند جوان توبه
 کرد شیخ او را بخانه فرستاد و غسلش فرمود و خرقة دروے پوشید پس شیخ سر آورد و گفت آئی من از آن
 خود کردم باقی ترا میباید کرد در حال واقعه مردان بد و فرود آمد چنانکه ابو عثمان در آن واقعه تشریف نماز دیگر را
 ابو عثمان مغربی در رسید ابو عثمان حیری آواز داد که اسے شیخ در رشک بسوزم بجای عود که هر چه مایع
 دراز طمع میداشتم رایگان بسوزن جوان در افکندند که از معده او هنوز بوئے خمرے آید تا بدانی که کار عنایت ازل
 دارند عمل و کارشش دارند نه کوشش کار سابقت دارند نه عاقبت کار خالق دارند نه خلق نقل ست که یکے از و
 پرسید که بزبان ذکر میگویم و دل بدان باز نمیکرد گفت شکر کن که بارے یک عضو مطیع شد و یک جزو را از
 تورا وادند و باشد که دل نیز موافقت کند نقل ست که مریدے پرسید که شیخ چگونه در حق کسیکه اگر جمعه از هر
 او برخیزند خوش آید و اگر برخیزند ناخوش آید شیخ بیچ گفت تا یکروز در میان جمعه بود گفت از من
 سئله سوال کردند چنین و چنین چگونه چنین کس را که اگر درین بماند گوخواه تر سا میرود خواه جهود نقل
 ست که مریدے ده سال خدمت او کرد و از آداب خدمت بیچ باز نگرفت و با او بسفر حجاز شد و ریاضتها
 کشید و دین مدت با شیخ گفتے که سرے از اسرار با من بگوے تا بعد از ده سال شیخ با او گفت چون بروردی
 از اربابے کبش که این سخن درازست فهم من این سخن در نمی یابد فهم من فهم و این سخن بدان نزدیکست
 که از ابو سعید ابو انخیر پرسیدند که معرفت چیست چیست گفت آنکه کد کا را گویند بینی پاک کن آنگاه حدیث کن
 و سخن اوست که صحبت با خداے بحسن او باید کرد و دوام هدیت و صحبت با رسول بحبت و متابعت

سنت و لزوم ظاهر علم و صحبت با اولیا بحرمت داشتن و خدمت کردن و صحبت با برادران بتماز و روی اگر در
 گناه نباشند و صحبت با جهال بدعا و رحمت کردن بر ایشان و گفت چون مرید چه چیز شنود از علم این قوم و
 آنرا کار فرماید نور آن در دل او بود و آخر عمر نفع آن بدو رسد و هر که از آن سخن شنود او را سود دارد و هر که چیز
 شنود از علم ایشان و بدان کار نکند حکایت را ماند که یاد گیر و فراموش کند و گفت هر که ارادت و ارادت درست
 بنود او را بروز کار نپذیرد الا ادبار و گفت هر که سنت را برخویشد امیر کند حکمت گوید و هر که هو را بر خود امیر
 کند بدعت گوید و گفت هیچکس عیب هائے خود نه بیند همه نیکو بیند و عیب هائے نفس کسی بیند که اندر همه حال سخن
 را نگویند و دارد و گفت مرد تمام نشود تا در دل او چهار چیز برابر نگردد و منع و عطا و ذل و عز و گفت عزیزترین
 چیز با بر روی زمین سه چیز است عالمی که سخن از علم خویش گوید و مریدیکه او را طمع نبود و عارفی که صفت
 حق کند بے کیفیت و گفت اصل ما درین طریق خاموشی است و پسند ده کردن بعلم خدای و گفت خلاف سنت در
 ظاهر علامت ریائے باطن بود و گفت سزاوارست آنرا که خدای بمعرفت عزیز کرد که خود را بمعصیت ذلیل نکند
 و گفت صلاح دل در چهار چیز است در فقر بخدای و استغنا از غیر خدای و تواضع و مراقبت و هر که اندیشه او در
 جمله معانی خدای نبود نصیب او در جمله معانی از خدای ناقص بود و گفت هر که تفکر در آخرت پاسبی داری آن کند غایت
 در آخرتش پدید آید و گفت هر که زاهد شود در نصیب خویش در راحت و عز و ریاست دلی فارغش پدید آید و
 رحمت بر بندگان خدای تعالی و گفت زهد و دست داشتن از دنیا است و پاک نداشتن اندر دست هر که بود
 و گفت اند و بگین آنکس بود که پروائے آنش نبود که او را اند و پس رسد و گفت اند و همه چیز فضیلت مومن
 است اگر بسبب معصیت نبود و گفت خوف از عدل اوست و رجا از فضل او و گفت صدق خوف پرست کردن
 است از روزگار بظاهر و باطن و گفت خوف خاص در وقت بود و خوف عام در استقبال و گفت خوف
 بخدای رساند و عجب از خدای دور گرداند و گفت صبر آن بود که خورده بود بکار کشیدن و گفت شکر
 عام بر طعام بود و بر لباس و شکر خاص بر آنچه در دل ایشان در آید از معانی و گفت اصل تواضع از سه چیز است
 از آنچه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنچه از گناه خویش یاد کند و از آنچه از احتیاج خویش بخدای یاد کند و
 گفت توکل پسند کرد نیست بخدای از آنکه اعتماد بر وی دارد و گفت هر که از حیاسخن گوید و شرم ندارد از خدای

سنت و لزوم ظاهر علم و صحبت با اولیا بحرمت داشتن و خدمت کردن و صحبت با برادران بتماز و روی اگر در
 گناه نباشند و صحبت با جهال بدعا و رحمت کردن بر ایشان و گفت چون مرید چه چیز شنود از علم این قوم و
 آنرا کار فرماید نور آن در دل او بود و آخر عمر نفع آن بدو رسد و هر که از آن سخن شنود او را سود دارد و هر که چیز
 شنود از علم ایشان و بدان کار نکند حکایت را ماند که یاد گیر و فراموش کند و گفت هر که ارادت و ارادت درست
 بنود او را بروز کار نپذیرد الا ادبار و گفت هر که سنت را برخویشد امیر کند حکمت گوید و هر که هو را بر خود امیر
 کند بدعت گوید و گفت هیچکس عیب هائے خود نه بیند همه نیکو بیند و عیب هائے نفس کسی بیند که اندر همه حال سخن
 را نگویند و دارد و گفت مرد تمام نشود تا در دل او چهار چیز برابر نگردد و منع و عطا و ذل و عز و گفت عزیزترین
 چیز با بر روی زمین سه چیز است عالمی که سخن از علم خویش گوید و مریدیکه او را طمع نبود و عارفی که صفت
 حق کند بے کیفیت و گفت اصل ما درین طریق خاموشی است و پسند ده کردن بعلم خدای و گفت خلاف سنت در
 ظاهر علامت ریائے باطن بود و گفت سزاوارست آنرا که خدای بمعرفت عزیز کرد که خود را بمعصیت ذلیل نکند
 و گفت صلاح دل در چهار چیز است در فقر بخدای و استغنا از غیر خدای و تواضع و مراقبت و هر که اندیشه او در
 جمله معانی خدای نبود نصیب او در جمله معانی از خدای ناقص بود و گفت هر که تفکر در آخرت پاسبی داری آن کند غایت
 در آخرتش پدید آید و گفت هر که زاهد شود در نصیب خویش در راحت و عز و ریاست دلی فارغش پدید آید و
 رحمت بر بندگان خدای تعالی و گفت زهد و دست داشتن از دنیا است و پاک نداشتن اندر دست هر که بود
 و گفت اند و بگین آنکس بود که پروائے آنش نبود که او را اند و پس رسد و گفت اند و همه چیز فضیلت مومن
 است اگر بسبب معصیت نبود و گفت خوف از عدل اوست و رجا از فضل او و گفت صدق خوف پرست کردن
 است از روزگار بظاهر و باطن و گفت خوف خاص در وقت بود و خوف عام در استقبال و گفت خوف
 بخدای رساند و عجب از خدای دور گرداند و گفت صبر آن بود که خورده بود بکار کشیدن و گفت شکر
 عام بر طعام بود و بر لباس و شکر خاص بر آنچه در دل ایشان در آید از معانی و گفت اصل تواضع از سه چیز است
 از آنچه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنچه از گناه خویش یاد کند و از آنچه از احتیاج خویش بخدای یاد کند و
 گفت توکل پسند کرد نیست بخدای از آنکه اعتماد بر وی دارد و گفت هر که از حیاسخن گوید و شرم ندارد از خدای

نصف آن بود

در آنچه گوید مستدرج بود و گفت قانع آن بود که اندیشه و قصد کار فردا و آنرا اندک بود و گفت شوق ثمره محبت بود هر که خدا را دوست دارد آرزو مند خدا و تقای خدا بود و گفت بقدر آنکه بدل بنده از خدا و تقای سرور رسد بنده را بدو اشتیاق پدید آید و بقدر اشتیاق که بنده از دور ماندن یا بد از دوری او ترسد و گفت بخون محبت درست گردد و بکلامت ادب دوستی موه که گردد و گفت محبت را از ان نام محبت کردند که هر چه در دل بود جز محبوب محو گرداند و گفت هر که وحشت غفلت نچسبیده باشد طلاوت انس نیابد و گفت تفویض آن بود که علم که ندانی بعالم آن بگذاری و گفت تفویض مقدمه رضا است و الرضا باب الله الاعظم و گفت زهد در حرام فریضه است و در مباح سنت و در حلال قربت و گفت علامت سعادت آنست که مطیع باشی و ترسی که مبادا مردود باشی و علامت شقاوت آنست که معصیت میکنی و امید میداری که مقبول باشی و گفت عاقل آنست که از هر چه ترسد پیش از آنکه در افتد کار آن بسازد و گفت تو در زندانی در مطاوعت کردن شهوات خویش چون کار بخدای باز گذاری سلامت یابی و براحت برسی و گفت صبر کردن بر طاعت تا فوت نشود از تو طاعت بود و صبر کردن از معصیت تا نجات یابی از اصرار بر معصیت هم طاعت بود و گفت صحبت کن با اغنیاء بجز زو با فقرا بتذلل که تعزیر بر اغنیاء تواضع بود و تذلل فقر را شریف ترست و گفت شاد بودن تو بدینیا شاد بودن بخدای از دولت بیرون ترست تواضع غیر خدای ترست تواضع از دولت پاک گرداند و امید داشتن بغیر خدای امید داشتن بخدای از دولت دور کند و گفت موافق آنست که از غیر خدای نترسد و بغیر او امید ندارد و در خدای او را بر هوای نفس خویش بگزیند و گفت خوف از خدای ترا بخدای رساند و کبر و عجب نفس ترا از خدای منقطع گرداند و خوار و حقیر داشتن خلق را بیمار است که هرگز روانه پذیرد و گفت آدیان بر اخلاق خویش اند تا مادام که خلاف هوای ایشان کرده نیاید و چون خلاف ایشان کرده آید جمله خداوندان اخلاق کریم خداوندان اخلاق نسیم شوند و گفت اصل عداوت از سه چیز است طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول خلق و گفت هر قطع که مرید را افتد از دنیا آن غنیمت بود و گفت ادب اعتماد گاه فقر است و آرایش اغنیاء و گفت حق تقای واجب کرده است بر کرم خویش عفو کردن بندگانی که تقصیر کرده اند در عبادت که فرموده است کتب ربکم علی نفسیر الرحمة و گفت خلاص آن بود که نفس را در آن خط نبود در هیچ حال و این اخلاص عوام بود و اخلاص خواص بر ایشان رود نه بایشان بود طاعتها که می آرند شان و ایشان

نصف آن بود
و گفت بخت
خداوندان
خداوندان

از آن بیرون و ایشان را در آن طاعت دیدار یافتند و آنرا بچیز نشمرند و گفتند اخلاص صدق نیت است با خدا تعالی و گفت اخلاص نیان رویت خلق بود بدایم نظر بخانق نقل است که یک از فرزانه عزم حج کرد چون به نیشاپور رسید پیش ابو عثمان رفت و سلام کرد و جواب داد با خود گفت مسلمانان بر مسلمانان سلام کند جواب نیا بد ابو عثمان گفت حج چنین کنند که مادر را بگذارند رنجور و عزم حج کنند نیکو نباشد مرد باز گشت و بفرغانه آمد و تا مادر در حیات بود خدمت او کرد و بعد از آن عزم خدمت ابو عثمان کرد چون آنجا رسید ابو عثمان پیش او باز دوید و او را اکرام کرد پس آن جوان بسیار سعی کرد تا ابو عثمان ستور بانی بوی دهد بوی داد بر آن کار میبود تا ابو عثمان را وفات رسید و آثار مرگ بر او ظاهر شد پس شش جابمه بدرید ابو عثمان چون آن برید گفت ای پسر خلاف سنت کردی و خلاف سنت ظاهر کردن نشان نفاق باشد کما قال النبی النبی صلی الله علیه وسلم کل اناء یترشع بما فیہ و در حضور تمام جان بداد رحمت الله علیه و السلام

در گفت اخلاص
نیت است
نیان بگوئی
از فرغانه
دل تقصیری
نیان بکنند

باب پنجم و ششم در ذکر ابو عبد الله جبار رحمة الله علیه

آن سفینه بگردیانت آن سکنه اهل متانت آن بدرقه مقامات آن آئینه کرامات آن آفتاب فلک رضا ابو عبد الله جبار رحمة الله علیه از جمله مشایخ کبار بود و از اکابر قدمائے شام بود و محمود و مقبول این طایفه بوده مخصوص بکلماتے فصیح و اشاراتے بدیع و در حقایق معارف و دقائق لطایف بے نظیر بود و ابو ثواب را و ذوالنون را دیده بود و صحبت جنید و نورعی دریافته بود و ابو عسر و مشقی گفت که از و شنیده ام که گفت در ابتدا مادر و پدر را گفتم که مراد کار خدا کنید گفتند کردیم پس از پیش ایشان بر فتم مدتی چون باز آمدم و بدر خانه خود رفتم و در بزم گفتند کیست گفتم فرزند شما گفتند ما را فرزندے بود بخداے بخشیدیم و آنچه بخشیدیم باز نستانیم و مراد نکشاند نقل است که گفت روزے جوانے را دیدم ترسا صاحب جمال در مشاهد او متحیر شدم و در مقابله او ایستادم جنید بر من گذر کرد با او گفتم یا اوستا و این چنین روی باقیش دوزخ بنجواب سوخت مرا گفت این بازار چه نفس است و دام شیطان که ترا برین میدارد نه نظاره عبرت که اگر نظر بعبرت بودے در هر شوه هزار عالم عجوبه بسیار است اما زود باشد که تو بدین بحر متی و نظر در و معذب شوی و گفت چون جنید برفت مرا قرآن فراموش شد تا سالها استعانت خواستم از حق تعالی و زاری کردم و توبه کردم تا حق تعالی بفضل خویش باز قرآن عطا کرد اکنون چندگاه است که زهره ندارم

که هیچ چیز از موجودات التفات کنم تا وقت خود را بنظر کردن در اشیا ضایع گردانم نقل است که سوال کردند از فقر خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه حال بود گفت چهار دانگ سیم داشتم شرم آمد که در فقر سخن گویم صدقه کردم آنگاه آمدم تا از فقر سخن گویم و گفتم بدین رسیدم رنج دیده و فاقه کشیده تا نزدیک تربت معطر و روضه منور خواجه کاینات علیه افضل الصلوات رسیدم گفتم همان تو آمده ام پس در خواب شدم پیغمبر را علیه الصلوة والسلام خواب دیدم که قرصی بمن داد نیمه نخوردم چون بیدار شدم نیمه دیگر در دست داشتم و پرسیدند که مرد که مستحق اسم فقر گردد گفت آنگاه که از هیچ باقی نماند گفتند چگونه مرد تائب گردد گفت آنگاه که فرشته دست چپ بیت روز بروز بهیچ سینه ننویسد و گفت هر که مدح و ذم مردمان پیش او یکسان باشد و زاهد بود و هر که بر فرائض قیام نماید با ول وقت او عابد باشد و هر که همه افعال از خدایه بیند موجد بود و زاهد آن بود که در دنیا چشم زوال نکرد تا در چشم او حقیر شود و دل باستانی از او تواند برداشت و گفت همت عارف باید که حق باشد و از حق تعالی هیچ چیز باز نگردد و گفت هر که تقوی با و صحبت نکند در روشی حرام محض خورد و گفت تصوف فقر است مجرور از اسباب و گفت اگر نه شرف تواضع است حکم فقر آنست که بزرگی و گفت توقع شکر معرفت است و تواضع شکر عز و صبر شکر مصیبت و گفت خائف آنست که از غمها و آلام این گزند و گفت هر که بنفس خویش بر تبه رسد و از آنجا بيفتد و هر که را برسانند بر تبه بران مقام ثابت تواند بود و گفت هر حق که باطلی با او شریک تواند بود از قسم حق بقسم باطل آید از جهت آنکه حق غیور است و گفت قصد کردن تو بر زرق زرا از حق دور گرداند و محتاج خلق گرداند نقل است که چون وفاتش نزدیک رسید بخندید و چون بمرد میچنان خندان بود طبیب گفت زنده است بنفس بگریستند مرده بود رحمة الله علیه

باب چهل و نهم در ذکر ابو محمد رویم رحمة الله علیه

آن صفی پرده ششاخت آن ولی قبه نواخت آن زبده بے زلل آن صادق بے بدل آن آفتاب بے غیم امام محمد ابو محمد رویم از جمله مشایخ کبار بود و ممدوح همه بود و بامامت و بزرگی او همه متفق بودند و از صاحب سر آن جنید بود و در مذہب داود و فقیه الفقہا بود و در علم تفسیر قرآن حفظی تمام داشت و در فنون علوم کمال بود و مشارالیه قوم بود و صاحب همت و صاحب فراست بود و احوال پسندیده داشت و ریاضت کمال بلیغ کشید و سفر بار توکل کرده و تصانیف بسیار دارد در طریقت و از وی آید که گفت بیست سال است که تابر

دل من ذکر هیچ طعام گذر نکرده است که نه در حال حاضر شده است و گفت یک روز در بغداد در کر مگایه بگوشه
 بگذشتم تشنگی بر من غلبه کرد از خانه آب خواستم کودک در باز کرد و کوزه آب بن داد پس گفت صوفی برو
 آب خور و چون آن بشنودم هرگز دیگر بر و آب نخوردم نقل است که روزی کسی پیش او آمد و گفت چگونه است
 حال تو گفت چگونه بود حال او که دین او هوا او باشد و همت او دنیا را و نه نیکو کار از خلق ریمده و نه
 عارفی از خلق گزیده نه تقی نه تقی پس بداند که اول چیزی که حق تعالی بر بنده فریضه کرده است چیست گفت معرفت
 وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ وگفت حق تعالی نهان کرده است چیزها را در چیزها مگر خویش را و
 گفت حاضران بر سه وجه اند حاضر نیست شاید و عید لاجرم و ایم در غیبت بود و حاضر نیست شاید و عده لاجرم
 و ایم در غیبت بود و حاضر نیست شاید حق لاجرم و ایم در طرب بود و گفت چون حق تعالی ترا گفتار و کردار
 روزی کرد و سعادتی بود و آنچه گفتارت باز ستاند و کردار تو بگذارد و نعمتی بود و چون کردار باز گیرد و گفت ار تو
 بگذارد مصیبتی بود و چون هر دو باز گیرد و آفته بود و گفت گشتن تو با هر گرویه که بود از مردمان سلامت تر بود
 که با صوفیان که همه خلق را مطالب است از ظاهر شرع بود مگر این طایفه که مطالب است ایشان بحقیقت ورع بود
 و دوام صدق و هر که با ایشان نشیند و ایشان را بر آنچه ایشان محقق اند خلاص کند خداوند نور ایمان از
 دل او باز گیرد و حکم حکیم اینست که حکما بر برادران فراخ کند بر خود تنگ کند که بر ایشان فراخ کردن ایمان
 و علم بود و بر خود تنگ کردن از حکم ورع بود و گفتند آداب سفر چیست گفت آنکه مسافر را اندیشه از قدم در
 نگذرد و آنجا که دلش آرام گرفت منزلش بود و گفت آرام گیر بر بساط و پیرهن کن از انبساط و صبر کن
 بر ضرب سیاط تا وقتی که بگذری از صراط و گفت تصوف مبنی بر سه خصلت است تعلق با ختن فقر و افتقار
 محقق شدن بیدل و ایثار و ترک گرفتن از اعتراض و اختیار و گفت تصوف ایستاد نیست بر افعال حسن
 گفت توحید حقیقی آنست که فانی شوی در ولایه او از هوا و خود و در وفایه او از جفایه خود تا فانی شود
 کل کل و گفت توحید محو آثار بشریت است و تجرید الهیت و گفت عارف را آینه است که چون در آن نگرند
 مولی او بد و متجلی شود و گفت تمامی حقایق آن بود که مقارن علم بود و گفت قرب زایل شدن جمله متعرضات
 است و گفت انس آنست که وحشته در تو پدید آید از ماسوئله الله و از نفس خود و گفت انس سرور دل است

نیز در این باب از او نقل است که روزی در بغداد در کر مگایه بگوشه بگذشتم تشنگی بر من غلبه کرد از خانه آب خواستم کودک در باز کرد و کوزه آب بن داد پس گفت صوفی برو آب خور و چون آن بشنودم هرگز دیگر بر و آب نخوردم نقل است که روزی کسی پیش او آمد و گفت چگونه است حال تو گفت چگونه بود حال او که دین او هوا او باشد و همت او دنیا را و نه نیکو کار از خلق ریمده و نه عارفی از خلق گزیده نه تقی نه تقی پس بداند که اول چیزی که حق تعالی بر بنده فریضه کرده است چیست گفت معرفت وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ وگفت حق تعالی نهان کرده است چیزها را در چیزها مگر خویش را و گفت حاضران بر سه وجه اند حاضر نیست شاید و عید لاجرم و ایم در غیبت بود و حاضر نیست شاید حق لاجرم و ایم در طرب بود و گفت چون حق تعالی ترا گفتار و کردار روزی کرد و سعادتی بود و آنچه گفتارت باز ستاند و کردار تو بگذارد و نعمتی بود و چون کردار باز گیرد و گفت ار تو بگذارد مصیبتی بود و چون هر دو باز گیرد و آفته بود و گفت گشتن تو با هر گرویه که بود از مردمان سلامت تر بود که با صوفیان که همه خلق را مطالب است از ظاهر شرع بود مگر این طایفه که مطالب است ایشان بحقیقت ورع بود و دوام صدق و هر که با ایشان نشیند و ایشان را بر آنچه ایشان محقق اند خلاص کند خداوند نور ایمان از دل او باز گیرد و حکم حکیم اینست که حکما بر برادران فراخ کند بر خود تنگ کند که بر ایشان فراخ کردن ایمان و علم بود و بر خود تنگ کردن از حکم ورع بود و گفتند آداب سفر چیست گفت آنکه مسافر را اندیشه از قدم در نگذرد و آنجا که دلش آرام گرفت منزلش بود و گفت آرام گیر بر بساط و پیرهن کن از انبساط و صبر کن بر ضرب سیاط تا وقتی که بگذری از صراط و گفت تصوف مبنی بر سه خصلت است تعلق با ختن فقر و افتقار محقق شدن بیدل و ایثار و ترک گرفتن از اعتراض و اختیار و گفت تصوف ایستاد نیست بر افعال حسن گفت توحید حقیقی آنست که فانی شوی در ولایه او از هوا و خود و در وفایه او از جفایه خود تا فانی شود کل کل و گفت توحید محو آثار بشریت است و تجرید الهیت و گفت عارف را آینه است که چون در آن نگرند مولی او بد و متجلی شود و گفت تمامی حقایق آن بود که مقارن علم بود و گفت قرب زایل شدن جمله متعرضات است و گفت انس آنست که وحشته در تو پدید آید از ماسوئله الله و از نفس خود و گفت انس سرور دل است

بنو اب خداوندش بصدقه داده بودم هنوز دلم قرار نگرفت میگفتم تا حال من چه شود پرسیدند که هر روز از
 قرآن چند بخوانی گفت پیش ازین بهر شهاب روزی ختمی کردم اکنون چهارده سالست که میخوانم امروز بسوز
 انفال رسیده ام یعنی پیش ازین از سر غفلت میخواندم نقل است که ابن عطاء ده پسر داشت همه صاحب جمال
 باید بر سفر میرفتند در راه دزدان برایشان زدند و یک یک پسر را چشم می بستند و گردن میزدند و او هیچ
 نیگفت و روی با آسمان میکرد و میخندید تا نه پسرش را بکشند چون پسر دهم را چشم بستند و گردن میزدند
 روی باید کرد و گفت زبانی بشفقت پدری که تویی نه پسر را کشند و تو میخندی و هیچ نیگویی گفت
 جان پدر یکم که او این میکند با او هیچ نتوان گفت او خود میداند و میبندد و میتواند اگر خواهد نگا دارد
 آن دزد چون این سخن بشنید حالتی بروی باید گفت ای پسر چرا این سخن پیش ازین نگفتی تا هیچ پسر کشته
 نشد نقل است که روزی با جنید گفت اغنیا فاضلتر اند از فقرا که با اغنیا بقیامت حساب کنند و
 حساب شنوایان کلام بواسطه باشد در محل عتاب و عتاب از دوست فاضلتر از حساب جنید گفت
 فقرا فاضلتر از اغنیا اند که از فقر عذر خواهند و عذر فاضلتر از عتاب شیخ علی ابن عثمان الجلالی اینجا طیفه
 میگوید که در تحقیق محبت عذر بیگانگی بود و عتاب بر مخالفت دوست بود و عذر در موجب تقصیر بود من
 نیز اینجا حرفی بگویم در عتاب شر از سوئے بنده می افتد که حق تعالی بنده را غنی گردانیده است و بنده از
 شرف نفس بفضول مشغول شده تا بعتاب گرفتار شده است اما در فقر شر از سوئے حق می افتد که بنده را فقر داد تا بنده
 بسبب فقر آن همه رنج کشید پس آنرا عذر میباید خواست و عذر از حق بود که عوض همه چیز است که هر که فقیرتر
 بود بحق تعالی نزدیک تر بود که انتم الفقراء الی الله ان اکرمکم عند الله اتقاه و هر که توانگر تر بود از
 حق دور تر بود که درویشیکه توانگر را تواضع کند ثلثی از دینش برود پس دین توانگر مغرور توانگر بود که داند
 که چون باشد که ایشان بحقیقت مردگانند که ایا که و مجالسه الموتی و بعد از پانصد سال از درویشان
 بحق راه یابند و عتابیکه پانصد سال انتظار بایشید از عذر که اهل آن پانصد سال غرق وصل باشند
 کجا بهتر باشد چگونی که پیغمبر صلی الله علیه و سلم فرزندان خود را جز فقر و انداخت و بیگانگان را بعطی توانگر
 میکرد کجا توان گفت که توانگر از درویش فاضلتر پس قول جنید است نقل است که بعضی از متکلمان ابن
 عطاء را گفتند که صوفیان را چیست که الفاظی اشتقاق کرده اند که در ستمان غریب است و ازین زبان
 معنادار ترک کرده ابن عطاء گفت این از آن کرده اند که نخواستند که جز این طایفه این را بدانند از آنکه

حدیث است و باطن او نیت و اخلاص و رسیدند کہ ابتدائے این کار حسیت و انتہاش کد امست گفت
 ابتدائش معرفت است و انتہاش توحید و گفت قرار گرفتن دو چیز است آداب عبودیت و تعظیم حق معرفت
 و ربوبیت گفت ادب ایستادن است با هر چه نیکو داشته اند گفتند این چگونه بود گفت آنکہ معاملہ با خدا
 با ادب کند پنهان و آشکارا چون این بجای آوردی ادیب باشی اگر چه عجمی باشی رسیدند کہ از طاعتها
 کد ام فاضلتر است گفت مراقبت حق تعالی بر دوام وقت رسیدند از شوق گفت سوختن دل بود و پارو
 شدن جگر و زبانه زدن آتش در دے رسیدند کہ شوق بر تر یا محبت گفت محبت زیرا کہ شوق از دے خیزد
 و گفت چون آواز د و حصے آدم بر آمد جمله چیزها بر آدم بگریستند مگر زروسیم حق تعالی بدیشان دھی فرستاد
 کہ چرا شما بر آدم نگریستید گفتند ما نگریسیم بکسیکہ در تو دھی شود حق تعالی فرمود بعزت و جلال من کہ قیمت همه چیزها
 بشما آشکارا کنم و جمله فرزندان آدم را خادم شما کنم و یکے اورا گفت عزلت خواهم گرفت گفت با کہ خواهی پیوست
 چون از خلق میبری آنم و گفت پس حکم گفت بظاہر با خلق میباش و بیاطن با حق تعالی و روز اصحاب
 خود را گفت کہ بچہ بلند شودم و بعضے گفتند بکثرت صوم بعضے گفتند کہ بدادست صلوة و بعضے گفتند بحجاب
 و بعضے گفتند بحاسبہ و بعضے گفتند بمواز نہ و بعضے گفتند ببذل مال تا ابن عطاء م گفت بلند می نیافت آنکہ
 یافت الا بخوے خوش نقل است کہ یکبار پیش اصحاب پای دراز کرده بود گفت ترک ادب میان اہل ادب
 است چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم پای دراز کرده بود پیش ابو بکر رضی اللہ عنہ کہ با ایشان صافی تر بود چون
 عثمان رضی اللہ عنہ آمد پای مبارک گرد کرد و نقل است کہ ابن عطاء را بر ندقہ منسوب کردند و با خلیفہ گفتند و
 علی ابن عیسے کہ وزیر بود بروے متغیر شد اورا بخواند و بسیار جفا گفت و ابن عطاء نیز اورا سخنامے سخت گفت
 وزیر در خشم شد فرمود تا موزہ از پایش بکشیدند و بر سرش میزدند تا بخیبر شد پس ابن عطاء اورا دعائے بد
 کرد و گفت قطع اللہ یدک و درجک یعنی خداے بریدہ گرداند دست و پای ترا و جان بداد بعد
 از مدتی خلیفہ بر وزیر متغیر شد و بفرمود تا دست و پای او بریدند بعضے از مشایخ مواخذہ میکردند بر ابن
 عطاء کہ چرا اورا دعائے بد کرد و بایستے کہ اورا دعائے نیک کردے اما عذر اینچنین گفتہ اند کہ از ان دعائے بد
 کرد کہ تواند بود کہ او ظالم بود برائے نصیب مسلمانان دیگر دعا کرد و گفتند کہ ابن عطاء از اہل فراست بود

تذکرۃ الاولیاء
 ابو بکر رضی اللہ عنہ
 عثمان رضی اللہ عنہ
 علی ابن عیسے
 وزیر در خشم شد
 فرمود تا موزہ از پایش بکشیدند
 و بر سرش میزدند
 تا بخیبر شد
 پس ابن عطاء
 اورا دعائے بد
 کرد و گفت قطع اللہ یدک و درجک
 یعنی خداے بریدہ گرداند دست و پای ترا
 و جان بداد بعد از مدتی
 خلیفہ بر وزیر متغیر شد و بفرمود تا دست و پای او بریدند
 بعضے از مشایخ مواخذہ میکردند بر ابن عطاء کہ چرا اورا دعائے بد کرد و بایستے کہ اورا دعائے نیک کردے اما عذر اینچنین گفتہ اند کہ از ان دعائے بد کرد کہ تواند بود کہ او ظالم بود برائے نصیب مسلمانان دیگر دعا کرد و گفتند کہ ابن عطاء از اہل فراست بود

میدید که با او چه خواهند کرد موافقت قضا کرد تا حق تعالی بر زبان او راند و او در میان نه و مرا چنان بینماید که
ابن عطا علیه الرحمۃ اورانیک خواست نه بد تا وزیر درجه شهدا یافت از درجه خواری کشیدن در دنیا از
منصب و مال و جاه و بر سر کشتن این وجه نیکوست و چون چنین دانی پس ابن عطاء و اورانیک کوئی
خواسته باشد که عقوبت این جهان در جنب آخرت سهل است نه بدرحمۃ اللہ علیہ

باب پنجاه و یکم در ذکر ابراهیم بن داود الرقی رحمۃ اللہ علیہ

آن قبلہ اتقیا آن قدوہ صفیا آن در دام مرغ سابق آن در شام صبح صادق آن فانی خود و باقی متقی
ابراہیم بن داود الرقی از اکابر علما و مشایخ بود و از قدمائے طریقت و محترم و صاحب کرامات بود و ریاضت
و کلمات عالی داشت و از بزرگان شام بود و از اقربان جنیدم بود و از یاران ابن جلا بود و عمری دراز
یافت نقل است که درویشی در بادیه رفت شیرے قصدا و کرد چون نزدیک او رسید و در رویش
نگاه کرد و روی برخاک نهاد و برفت چون درویش در خود نگاه کرد پاره از خرقة رقی بر جامہ خود دید و گفت
که شیر حرمت او از برکت آن داشت و سخن اوست که گفت معرفت اثبات حق است بیرون از هر چه دهم بدو
رسد و گفت قدرت آشکار است و چشمها کشاده است لیکن دیدار ضعیف است و گفت نشان دوستی
حق برگزیدن طاعت اوست و مطابعت رسول صلی اللہ علیہ وسلم و گفت ضعیف ترین خلق آنست
که عاجز بود از دست داشتن از شهوات و قوی ترین آن بود که قادر بود بر ترک آن و گفت قیمت هر آدمی بر
قدر همت او بود اگر همت او در دنیا بود پس او را هیچ قیمت نبود و اگر همت او رضائے خداے تعالی بود ممکن
نبود که در توان یافت غایت قیمت او را و یا وقوف توان یافت بر آن و گفت راضی آنست که سوال
نکند و مبالغت کردن در دعا از شروط رضائیت و گفت تو کل آرام گرفتن است بر آنچه خدایتعالی ضمان
کرده است و گفت آنچه کفایت است بتو میرسد بے رنج اما مشغولی و رنج در زیادت طلبیدنست و کفایت
در ایشان در توکل است و کفایت تو انکاران اعتماد کردن است بر املاک و اسباب و گفت ادب کردن
در ایشان آن وقت بود که از حقیقت بعلم آیند و گفت ما دام که در دل تو خطرے بود اعراض کون را
یقین دان که ترا بزدیک خدائے هیچ خطرے نیست و گفت هر که عزیز شود بچیزے جز بخدائے درست آنست
که در عز خویش خوار است و گفت پس ندیده است مرا از دنیا و چیزیکے صحبت فقرا و دوم حرمت اولیا علیهم الرحمۃ

باب پنجاه و دوم در ذکر یوسف اسباط رحمه الله علیه

آن مجاهد مروان مروان مبارز میدان در آن خورده تقوای آن پرورده معنی آن مخلص محتاط یوسف اسباط از زاهد و عباد این طایفه بود و در تابعین بزرگوار کسی نبود و در مراقبه و محاسبه کمال داشت و معرفت و حالت خود نهان داشت و ریاضت عجیب کشیده و از دنیا القطاع کلی داشت و کلماتی شافی و بسیار شایخ کبار را دیده بود نقل است که هفتاد هزار درم میراث یافت هیچ از آن نخورد و خرج نکرد و برگ خرامی بافت و از مزوان قوت میساخت گفت چهل سال بر من گذشت که مرا پیرایه نبود و نه ملکه نه عاریت مگر خرقه کهنه و وقتی بجزیفه معشری نامه نوشت که شنیده ام که دین خود را بدوجه فروخته و آن آنست که در بازار آن کس چیز میخرید آنکس بدانگه میگفت و توبه سه خواستی و از برای آنکه ترا میشناخت آن مسامحت از برای صلاحیت تو کرده است و این حکایت را بر عکس نوشته بودند و مادر کتاب معتد چنین یافتیم و هم او بجزیفه نوشت که هر افضایل بنزدیک و دوست از گناه بود و فریفته است و هر که قرآن خواند و دنیا برگزیند و استهزا کننده است و من میترسم که آنچه ظاهر میشود از اعمال ما بر ما زیانکار تر بود از گناه ما و هر که در دنیا در دل بزرگتر است از بزرگی آخرت چگونه امیدوار و بخدا در دین و دنیا خویشت گفت اگر شبی بصدق با خدا خود کار کنم دوست تو دارم از آنکه در راه خدا شمشیر بزنم و هم او بجزیفه نوشت که وصیت میکنم ترا بتقوای خدا تعالی و عمل کردن بر آنچه تعلیم داده است ترا و مراقبت چنانکه هیچکس نه بنده ترا آنجا که مراقبت کنی الا حق تعالی و ساختگی کردن چیز را که هیچکس را دفع آن حیل نیست و در وقت فرو آمدن آن پشیمانی سود ندارد و شبلی رفت که از یوسف اسباط پرسیدند که غایت تواضع چیست گفت آنکه از خانه بیرون آئی و هر که را بینی چنان دانی که از تو بهتر است و گفت اندک و ربع را جزای بسیار عمل دهند و اندک تواضع را جزای اجتهاد بسیار دهند و گفت علامت تواضع آنست که سخن حق قبول کنی از هر که گوید و رفیق کنی با کسی که فروتر بود و بزرگ داری آنرا که بالاتر تو بود و در رتبت و اگر زلل بینی چنان کنی و هر چه بتو رسد بر آن شکر کنی و خشم فرو خوری و هر جا که باشی رجوع با خدا کنی و بر تو انگران تکبر کنی و گفت توبه را ده مقام است دور بودن از جهال ترک گرفتن باطلان و روئے گردانیدن از متکبران و در رفتن بمجوبات و شتافتن بخیرات و درست کردن توبه و لازم بودن بر توبه و ادا کردن مظالم و طلب غنیمت و تضعیف قوت و گفت علامت زبده چیز

است ترک موجود و ترک آرزو و مفقود و خدمت معهود و ایثار مولی و صفای معنی و متعزز شدن بعزیز
و احترام مشفق و زهد در مباح و طلب ارباب و قلت روح یعنی آسایش و گفت از علامات زهد یک آنست
که باند که بنده زهد نتواند کرد و ورزید الا بایمینی بخدا تعالی و گفت علامت ورع ده چیز است درنگ کردن
در مشابهاات و بیرون آمدن از شبهات و تفتیش کردن و از تشویش احتراز کردن و گوش داشتن
زیادت و نقصان و مداومت کردن بر ضلالت و از سر صفا تعلق ساختن با مانات و روگردانیدن
از موضع آفات و دور بودن از طریق عامات و اعراض از سر مباهات و گفت علامت صبر ده چیز است
حبس کردن نفس و استحکام درس و ملازمت بر طلب انس و نفی خزع و استطاعت ورع و محافظت
بر طاعات و استقصای بر واجبات و صدق در معاملات و طول قیام در مجاہدت و صلاح جنایات و گفت محو
نگرداند شهوت را از دل مگر خوفی که مرد را بر انگیزاند یا شوقی که مرد را بے آرام کند و گفت مراقبت را چند علامت
است برگزیدن چیزی که خداے آنرا برگزیده است و عزم کردن نیکو بخداے و شناختن افزونی و تقصیر از
جهت خداے و آرام گرفتن دل بخداے و منقطع شدن از جمله خلایق بخداے و گفت صادق را چند علامت است
دل بازبان راست داشتن و قول با فعل برابر داشتن و ترک طلب محمّد است اینجانی گفتن و ریاست
ناگرفتن و آخرت بر دنیا گزیدن و نفس را قهر کردن و گفت توکل را نیز چند علامت است آرام گرفتن بر آنچه
حق ضمان کرده است و ایستادن بر آنچه بتو رسد از رفیع و دون و تسلیم کردن بایکون و تعلق گرفتن دل میان
کاف و نون یعنی چنان دانند که هنوز کاف بنون نیپوسته است تا لا جرم هر چه از کاف و نون بود توکل
درست بود و قدم در عبودیت نهادن و از ربوبیت بیرون آمدن یعنی دعوی فرعون و منی نکند و ترک اختیار کند
و قطع علایق و نو میدی از خلایق و دخول در حقایق و بدست آوردن دقایق و گفت عمل کن عمل مردے که او
معاینه مے بیند که او را نجات خواهد بود مگر بدان عمل و توکل کن توکل مردے که او معاینه مے بیند که بدو خواهد
رسید الا آنکه حق تعالی در ازل برائے او نوشته است و حکم کرده و گفت انس را پنج علامت است و اینم شستن
خلوت و طول و حشت از مخالطت و لذت یافتن بذكر و راحت یافتن در مجاہدت و چنگ در زدن بحمل طاعت
و گفت علامت جفا انقباض دلست و عظمت دیدار پروردگار و وزن کردن سخن را پیش از گفتن و دور بودن از آنچه
خواهی کرد که بهمت آن عذر خواهی و ترک خوض کردن در چیزی که از آن شرم زده خواهی شد و نگاہ داشتن
چشم و زبان و گوش و حفظ شکم و فرج و ترک آرایش حیات دنیا و یاد کردن گورستان و مردگان و گفت

شوق اعلاماتهاست دوست داشتن مرگ در وقت راحت و دشمن داشتن حیات در طرب وقت صحت
و رغبت و انس گرفتن بذکر حق و بیقرار شدن در وقت نشر آلاء حق سبحانه و تعالی و درآمدن در وقت
تفکر خاصه در ساعتی که نظر تو بر حق بود و پرسیدن از جمیع و تفرقه گفت جمیع جمع کردن دل است در معرفت و تفرقه
متفرق گردانیدن در احوال و سخن دوست که نماز جماعت بر تو فرض نیست و طلب حلال بر تو فرض نیست

باب پنجاه و بیوم در ذکر ابویقوب ابن اسحق النهرجوری رحمه الله علیه

آن مشرف رقم فضیلت آن مقرب حرم و سلیت آن منور حال آن معطر وصال آن شایسته مقامات مشهوری ابویقوب
ابن اسحق النهرجوری رحمه الله علیه از کبار این طایفه بود و لطف عظیم داشت و بخدمت و ادب مخصوص مقبول
اصحاب بود و سوز بنایت داشت و مجاهده سخت و مراقبه بر کمال و کلمات پندیده و گفته اند هیچ
پیر از مشایخ نورانی تر از وی نبود و صحبت عمر و بن عثمان مکی یافته بود و سالها مجاور حرم بود و آنجا وفات
یافت نقل است که یک ساعت از عبادت و مجاهده نیاورد و یکدم خوشدل نبود و یکبار در مناجات
بنالید با حق تعالی بر سرش ندا آمد که یا ابایقوب تو بنده و بنده را با راحت چکار نقل است که
با وی گفت که در دل خویش سختی می یابم و با فلان شیخ و فلان شیخ مشورت کردم بکے روزه فرمود
یک سفر بردم و مردم زایل نشد توجه فرمائی یعقوب هم گفت ایشان خطا کردند در کار تو طریق تو آنست که آنست
که خلق بخشنند بسجده روی و تضرع و زاری کنی و بگوئی خدایا در کار تو متحیرم مرادست گیر آن مرد گفت
چنان کردم که او گفت زایل شد و کس دیگر با او گفت که نماز میکنم و تلاوت آن در دل نمیبایم گفت چون طلب
دل در نماز کنی تلاوت نماز نیابی چنانکه در مثل گفته اند که اگر در سفر خرا در پای عقبه چون دمی عقبه را قطع نتواند
کرد و گفت روزی مردی یک چشم را دیدم که در طواف میگفت اعوذ بک منك پناه میجویم از تو بنوگفتم
اینچه دعاست گفت روزی نظر کردم بکس که در نظرم خوش آمد پناهی از هوا درآمد و بر یک چشم من زد که
بدونگر بسته بودم و کور گرداوان شنودم که یک نظر را طپانچه اگر زیادت نگرستی زیادت زدیدی و گفت
دنیا در یاست و کناره او آخرتست و کشتی او تقوی و مروان همه مسافر و گفت هر کرا سیری بطعام بود همیشه
اگر سینه بود و هر کرا توانگری بال بود همیشه درویش بود و هر که حاجت خود عرض خلق کند همیشه محروم بود و هر که در
کار خویش یاری از خداست نخواهد همیشه مخدول بود و گفت زوال نیست نعمتی را که شکر کنی و پایداری نیست

نسخه
کتابخانه
پنج خط
بطل

نسخه
دکتر بیابان
وینا از پس
شوان کرد
مگر بستم
دیباچه
آخت را
قطع نتوان
کرد الا بدل

آنرا که کفران آری در نعمت و گفت چون بنده بکمال سید از حقیقت یقین بلا بنزدیک او نعمت کرد و درجا
 مصیبت و گفت اصل سیاست کم خوردنست و کم گفتن و کم خفتن و ترک شهوات کردن و گفت بنده از
 خود چون فانی شود بحق باقی شود لاجرم هیچ نامش نخواند الا بعد فاو حی الی عبیدہ ما او حی و گفت هر که
 در عبودیت استعمال علم رضا نکند و عبودیت در فناء و بقاے او صحبت ندارد و مدعی کذاب است و گفت شادی
 در سه صلت است یک شادی بطاعت خداے و دیگر شادی نزدیک بودن بخداے و دور بودن از خلق سوم
 شادی یاد کردن خداے و فراموش کردن خلق و نشان آنکه شادی بخداے بود سه چیز است یک آنکه همیشه در طاعت
 داشتن بود دوم آنکه دور باشد از دنیا و اهل دنیا سیوم آنکه بایست خلق از او بپسندد که هیچ چیز یاد نکند با خدا
 مگر آنچه خداے را باشد فاضلترین کار را آن باشد که بعلم پیوسته باشد و گفت عارف ترین بخداے آن
 بود که متخیر تر بود در خداے و گفت عارف بحق ز سرگردان بریده گرداند از سه چیز علم و عمل و خلوت یعنی درین
 هر سه ازین هر سه بریده باشد یک از وے پرسید که عارف بر هیچ چیز تاسف خورد جز بر خداے گفت عارف نه بیند
 هیچ چیز جز خداے تا بران تاسف خورد و گفت بکدام چشم نگر و گفت بچشم فنا و زوال و گفت مشاهد ارواح
 تحقیق است مشاهد قلوب تحقیق و گفت جمع عین حق است آنکه جلا شیار بد و قایم بود و تفرقه صفت خلقت از باطل
 یعنی هر چه دون حق است باطل است بنسبت بحق و هر صفت که باطل کند حق را آن تفرقه بود و گفت جمع آنست که
 تعلیم داد آدم را از اسماء و تفرقه آنست که از ان علم پراکنده شده و منتشر گشت در باب او و گفت از زاق
 متوکلان بر خداوندست میرسد بعلم خداے بدیشان و برایشان میرود بے شغله و رنج و غیر ایشان همه روز
 در طلب آن مشغول و رنج کش و گفت متوکل بدستی و حقیقت آنست که رنج و مونت خود از خلق برگرفته باشند نه
 شکایت کنند از آنچه بدورسد و نه نوم کند کسی را که منع کندش از بهت آنکه نه بیند منع و عطا الا از خدایتعالی و گفت توکل
 بحقیقت ابراهیم خلیل را بود که جبیل را در آنوقت که او را گفت هیچ حاجت داری گفت بتو نه زیرا که از نفس خود
 غایب بود و جز خداے هیچ چیز را نمیدید و گفت اهل توکل را در حقایق توکل اوقاتےست در غلبات که اگر در
 غلبات بر آتش بروند خبر نیابند و اگر ایشان را دران حالت در آتش اندازند هیچ مضرت بدیشان نرسد و اگر تیر
 بر ایشان زنند ایشان را مجروح گردانند الم نیابند و نیز وقت باشد که اگر پشه ایشان را بگزود برسد و باندک حرکت
 از جاے بروند و از و پرسیدند که طریق بخدایتعالی چگونه است گفت دور بودن از جهال و صحبت داشتن با
 علماء و استعمال کردن علم و دایم بر ذکر بودن پرسیدند از تصوف گفت اول تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ

پس با خبر ذرات قلوبست بودایح حضور از آنجا که همه را خطاب کرده است حق تعالی و آن همه در صورت ذرات
بوده است تا خبر داده است کما قال عز وجل أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ وَاللَّهِ أَعْلَمُ

باب پنجاه و چهارم در ذکر سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ

آن بخت همه حب آن معقل همه لب آن پروانه شمع جمال آن آشفته صبح وصال آن ساکن مضطرب محبوب
حق سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ در شان خویش یگانه بود و مقبول اهل زمانه والطف المشایخ بود و اشارات لطیف
داشت و رموز عجیب و غریب و در محبت آیت بود و جمله مشایخ به بزرگی او مقرب بودند و او را از فنون
محبت سمنون محب گفتند و او خود را سمنون کذاب خواند و صحبت سری سقطی هم یافته بود و او را از
اقران جنید هم بود و او را در محبت مذہب خاص است و تقدیم محبت کرده است بر معرفت و بیشتر از
مشایخ این طایفه معرفت را بر محبت مقدم داشته اند و او میگوید که محبت اصل وقاعدہ راه خداست و احوال
و مقامات همه به نسبت با محبت بازمی اند و در محله که طالب آنرا شناسد زوال بران روان باشد و در محل
محبت مدام که ذات موجود بود نقل است که آن وقت که از حجاز می آمد اہل فید را و گفتند که از بہر ما مجلس
گوے بر منبر شد و سخن گفت مستمع نیافت روے بقنادیل کرد و گفت کہ باشما میگویم سخن محبت در حال آن قندیہا
ہمہ در حرکت و رقص آمدند و بر ہم زدند تا ہمہ پارہ پارہ میشدند و می افتادند نقل است کہ یکبار از محبت سخن
میگفت مرغی از ہوا درآمد و بر سر او نشست و پس از سر او فرو آمد و بر دست او نشست پس بر کنار
او نشست پس از کنار بر زمین نشست و چندانی منقار بر زمین زد کہ خون از منقار او روان شد پس
بفتاد و بر د نقل است کہ در آخر عمر برائے متابعت سنت زنی خواست و او را از ان زن دخترے در وجود
آمد چون سه سالہ شد سمنون را با او پیوند عظیم پیدا آمد بہان شب قیامت را بخوابید و دید کہ علی را
نصب کردند از بہر قومے و در پائے آن علم قومے دید و نور آن علم جملہ عرصات را فرو گرفته بود سمنون
پرسید کہ این علم کدام قوم است گفتند از ان مجہان ان قوم کہ یُحِبُّهُمْ وَ یُحِبُّونَہ در حق ایشانست سمنون خود
را در میان ایشان انداخت یکے بیامد کہ او را بیرون کنند سمنون فریاد برآورد کہ آخر چرا مرا بیرون میکنی
گفت توازین قوم نیستی گفت آخر مرا سمنون محب گویند و حق تعالی از دل من پیدا اند در حال تفتہ
آواز داد کہ تواز مجہان بودی و لیکن چون دل تو بدان دخترک میل کرو نام تواز جریدہ مجہان نحو

نازل

کردند سمنون هم در خواب فریاد برآورد و گفت بار خدایا اگر این طفل قاطع راه من خواهد بود او را از راه
بردار در حال از خانه فریاد برآمد سمنون هم از خواب بیدار شد و گفت چه بوده است گفتند دخترک از بام
در افتاد و بمردن نقل است که یکبار در مناجات میگفت الهی در هر چه مرا بیا زمانی در آن رستم یابی و
در آن تسلیم کنم دوم نرغم در همان شب در دے ستولی شد چنانکه جاننش بر خاست آمد و او دم نمیزد
آه میگوید با مادر همسایگان گفتند ای شیخ دوش ترا چه افتاده بود که از فریاد و فغان تو تا روز نختیم و او هیچ
فریاد نکرده بود اما صورت حال او بر صورت بگوش استمعان فریاد رسانیده بود تا حق تعالی بوی باز نمود
که خموشی خموشی باطن است که اگر بحقیقت خموش بودی همسایگان را خبر نموده چیرے توانی گوے نقل
ست که یکر فزاین بیت میخواند بیت لیس فی سواک حظ و فکیف داشت فاختبرنی یعنی مرا جز در تو نصیب
نیست و دلم بغیر تو مایل نیست در هر چه خواهی امتحان کن در حال بول بروے بسته شد بدیر ستانها رفت
و کودکان را میگفت که عم دروغ زن خود را و عاکنسید تا حق تعالی شفا دهد و ابو محمد مغازی گوید با سمنون
در بغداد بودم چهل هزار درم بر درویشان نفقه کردند و هیچ باند اند سمنون هم گفت بیایا بجای رویم
و بهر درے که ایشان نفقه کردند مار کتے نماز کنیم پس بدین رفیقیم و چهل هزار رکعت نماز کردیم نقل است
که غلام خلیل خود را پیش خلیفه تصوف معروف کرده بود و دین بدینا فروخته و پیوسته در پیش خلیفه عیب
مشایخ گفته و مرادش آن بود که تا همه مجبور باشند و کس بدیشان التفات نکند و جاه او بر جای بماند و روان شود
پس چون جاه سمنون هم در بغداد بلند و صیت او منتشر شد غلام خلیل نهجائے بسیار بدور ساند و بر او افترا
کرد و فرصت صحبت تا پیش خلیفه او را چگونه رسوا کند تا چنان افتاد که زنی منعمه خود را بروے عرضه کرد که
مرا بخواه سمنون هم او را قبول نکرد زن پیش جنیده رفت که سمنون هم را بگوے تا مرا بخواد جنیده او را دور کرد و بوی
التفات نکرد آن زن پیش غلام خلیل رفت و سمنون هم راتمتے نهاد غلام خلیل شاد شد و فرصت را غنیمت
شمرد و خلیفه را بروے متغیر گردانید چنانکه بفرمود که سمنون هم و جلاد را حاضر کردند خلیفه چند آنکه خواست
تا حکم کند که سمنون هم را بکشند زبانش بگرفت چنانچه هیچ سخن نتوانست کرد چون شب بخت بخواب دید که
زوال ملک نو در کشتن سمنون است با مادر سمنون را بخواند و عذرا خواست و او را با عز از تمام باز گردانید چون غلام
خلیل آن حالت را مشاهده کرد در حق سمنون دشمنی او زیادت شد تا با آخر عمر مجذوم شد یعنی خوره در و افتاد
بسیب رنجانیدن سمنون هم کسے حکایت او در پیش اکابر مشایخ گفت که غلام خلیل را خورد و افتاده است

گفت همانا که یکے از نارسیدگان طریقت ہمت دروے بست و نہ نیک کرده است کہ او منازع مشایخ
 بود گاہ گاہ مشایخ را با اعمال اورا میگرفت خدایش شفا داد این سخن را بعلام خلیل رسانیدند کہ فلان شیخ
 چنین فرمود توبہ کرو و از کردہ پشیمان شد و ہر چہ داشت از دنیا وے پیش اہل تصوف فرستاد و ایشان بسیج
 قبول نکردند بگرہ انکار این طایفہ تا بچہ حدست کہ آخر منکر را بمقام توبہ میرساند خود سیکہ اقرار دارد حال او
 چون بود لاجرم گفتہ اند کہ بیچکس برایشان زیان نکند و از سوال کردند از محبت گفت صفائی محبت
 دوستی است با ذکر و ایم چنانکہ حق تعالی فرمودہ است اذکروا اللہ ذکرا کثیرا و گفت مجبان خدا
 شرف دنیا و آخرت بودند لان النبی علیہ السلام قال المرء مع من اجبہ گفت مرو با آن بود کہ دوست دارد اورا پس
 مجبان خدا و دنیا و آخرت با خداے باشند و گفت عبارت نتوان کرد از چیزے کہ از ان چیز رقیق تر و لطیف تر
 بود و بسیج چیز رقیق تر و لطیف تر نباشد از محبت پس بچہ از محبت عبارت توان کرد یعنی از محبت عبارت
 نتوان کرد گفتند چرا محب را بیلامقرون کردہ اند گفت تا ہر سفلہ دعوی محبت او نکند چون بلا بیند بہر نیت شود
 پرسیدند از فقر گفت فقیر آنست کہ بفقر انس گیر و چنانکہ جاہل بنقد و فقیر را از نقد چنان وحشت بود کہ جاہل را
 از فقر و گفت تصوف آنست کہ بیچ چیز ملک تو نباشد و تو از ملک بیچ چیز نباشی واللہ اعلم بالصواب

باب پنجاہ و پنجم در ذکر ابو محمد ترش رحمۃ اللہ علیہ

آن بجان سابق معنی آن بن لایق تقوای آن سالک بساط وجدان پرورش ابو محمد ترش رحمۃ اللہ علیہ
 از بزرگان مشایخ و معتبران اہل تصوف بود و مقبول اکابر بود و سفر نمود و تجربہ کردہ بود و دیگر بخند متہائے شایستہ
 معروف بود و از حیرہ نیشاپور بود و ابو حفص را دیدہ بود و با ابو عثمان ہم وجہیدرم صحبت داشتہ و مقام او
 در شونیزیہ بود و در بغداد وفات کرد و نقل است کہ گفت سیزدہ سال حج کردم بر توکل چون نگاہ کردم ہم
 بر ہوائے نفس بود گفتند بچہ دانستی گفت مادرم گفت کہ سبوی آب بیار بر من گران آمد دانستم کہ آن جہا بر شرہ
 نفس بود و درویشے گفت در بغداد بودم و خاطر حج داشتم در دلم آمد کہ ترش ہم مے آید و پانزدہ درم مے آرد تا
 کوزہ و نعلینے خرم و در باد یہ روم در حال یکے در بزد در باز کردم او بود و پانزدہ درم داشت گفت بستان مرا
 رنجہ مرا نقل است کہ ترش روزے در محلہ از بغداد میرفت تشنہ بود بدرخانہ رسید آب خواست یکے
 بیرون دوید کوزہ آب در دست دل ترش صید جمال او شد آب خورد و ہما پنجاہ شست تا خداوند

خانہ بیاد گفت ایخواجه از خانہ تو شربتے آب بمن دادند و دلم بردند و دے بشربتے آب بہائے گران باشد
آن خداوند سر اسے خواجہ معتبر بود و اورا پیشناخت گفت اسے شیخ آن دختر من ست اگر رغبت نمائی تو
دہم گفت میخواہم پس آن خواجہ مجھے ساخت و دختر بویے داد و بفرمود تا مرتضی را بگرمایہ بردند و خرقة از رو
بر کشیدند و دستے جامہ نغز و رو پوشیدند چون با عروس در خلوت رفت بہار مشغول شد ناگاہ در آن میانہ
فریاد برآورد کہ خرقة من بیارید آن جامہ گرانمایہ بیرون کرد و باز بہان خرقة در پوشید و زن را طلاق داد
و بیرون آمد پرسیدند کہ این چہ حالت بود گفت بسر منہم نہا کردند کہ بیک نظر کہ بخلاف ما کردی لباس اہل صلح
از ظاہر تو بر کشیدیم اگر یک نظر دیگر کنی لباس آشنائی از باطنست بر کشیم نقل ست کہ اورا گفتند کہ فلان کس
سر آب میرو و در ہوا میسر و گفت آنکہ اورا خدا توفیق دہد کہ مخالفت ہوائے خود کند بزرگتر از آن بود کہ در ہوا
پر و بر روی آب بر و نقل ست کہ در آخر ماہ رمضان در مسجد معتکف نشستہ بود چون روزے دوسہ
بنشت بیرون آمد و اعتکاف باطل کرد گفتند چہ چیز ترا از اعتکاف بیزار کرد گفت جماعت قرار را نتوانستم
دید و آن دیدن طاعت ایشان بر من گران آمد و سخن دوست کہ ہر کہ گمان برد کہ فعل او اورا از آتش نجات دہد
یا بہ بہشت رساند نفس خود را در خطر انداختہ باشد و ہر کہ اعتماد بر فضل خداے کند حق تعالی اورا بہ بہشت رساند
كما قال الله تعالى قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا و گفت آرام گرفتن سبب در دل
منقطع گشتن از اعتماد کردن بر سبب الاسباب ست پرسیدند کہ بندہ بچہ چیز دوستی خدایتعالی حاصل کند گفت
بدشمنی آنکہ خداے آنرا دشمن گرفته است و آن دنیا ست و نفس گفت اصل توحید سہ چیز ست شناختن
خدا یا ربوبیت و اقرار کردن خداے را بوحدانیت و نفی کردن جملہ انداد و گفت عارف صید معروفست
کہ معروف اورا صید کردہ است تا مگر مش گرداند در خطیرہ قدسش بنشانند و گفت درست کردن معاملہ
بد و چیز ست صبر و اخلاص صبر بروے و اخلاص دروے و گفت مخلص چون دل بحق دہد سکوت باشد و چون بخلق
و ہذکرت و گفت تصوف حسن خلق ست و گفت تصوف حالیست کہ غایب گرداند صاحب آنرا از گفت و گوے

و میر و بخداے ذوالمنن و از انجا بیرون گرداند تا خداے بماند و او نیست شود و گفت این نسخه نزد من است همه
جد بنزل قطعا آمیخته نباید گردانید و گفت عزیز ترین شستن فقر آن بود که با فقرانشیند پس چون بینی
که فقیر از فقیر جدا گردد و بدانکه از علتی خالی نیست نقل است که بعضی از اصحاب از وصیت خواستند
گفت پیش کسی روید که او شمار بهتر از من باشد و مرا کبے باز گذارید که به از شما باشد و الله اعلم بالصواب

باب پنجاه و ششم در ذکر ابو عبد اللہ محمد بن محمد بن فضل رحمۃ اللہ علیہ

آن ممکن بکرامات و حقایق آن متعین باشارات و دقایق آن مقبول طوایف آن مخصوص لطایف آن مغاز
عشق و عقل ابو عبد اللہ محمد بن فضل رحمۃ اللہ علیہ از کبار مشایخ اہل خراسان بود و ستودہ ہمہ و در ریاضت و قنوت
بے نظیر بود و در مد خضرو یہ بود و ترمذی رح را دیدہ بود و ابو عثمان حیری را بدو میلے عظیم بود چنانکہ یکبار نامہ
بدو نوشت کہ علامت شقاوت چیست گفت سہ چیز یکے آنکہ حق تعالیٰ اورا علمے روزی گرداند و از عمل
محروم کند دوم آنکہ اورا علمے ہر روز از اخلاص محروم گرداند سوم آنکہ اورا صحبت صالحان روزی کند و از حرمت
داشتن ایشان محروم گرداند و ابو عثمان حیری گفت کہ محمد بن فضل بلخی سوم مرد آنست و ہم ابو عثمان رح
گفت اگر قوتے داشتے در پناہ محمد بن فضل شدے تا سر من بیدار او روشن و صافی شدے و او از اہل بلخ جفاکار
بسیار دید و زبان طعن دراز کرد و او را از بلخ بیرون کردند و او ایشانرا دعائے بد کرد و گفت الہی صدق
از ایشان باز گیر نقل است کہ از سوال کردند کہ سلامت صد و بیچہ حاصل آید گفت ایستادن بر حق
الیقین و آن جیاتے بود تا بعد از ان علم الیقین و ہند تا بعلم الیقین مطالعہ عین الیقین کنند تا اینجا سلامت
صدور و تا نخست عین الیقین نبود علم الیقین نباشد کہ کسے را کہ بکعبہ بر نہر گزارا علم الیقین نبود بکعبہ پس
معلوم شد کہ علم الیقین بعد از عین الیقین تواند بود کہ آن علمے کہ پیش از عین الیقین بود آن بہمت بود
و جہت او از اینجا بود کہ گاہ صواب افتد و گاہ خطا چون علم الیقین پیدا آمد بعلم الیقین مطالعہ اسرار
حقایق عین الیقین توان کرد و شناس چنان بود کہ کسے در چاہے افتادہ باشد و بزرگ شدہ ناگاہ
اورا از چاہ بیرون آرند در آفتاب متحیر گردد و مدتی در ان دیدن اثبات نماید تا بافتاب دیدن خو
کند و چنان شود کہ بافتابش علمے پیدا آید کہ بدان علم مطالعہ اسرار آفتاب تواند کرد و گفت عجب دارم
از انکس کہ ہوائے خود بخانہ او شود و زیارت کند چرا قدم بر ہوا نہند تا بدو رسد و با او دیدار کند و گفت

ما از این
سود
ادانت

از این پس
از ان پس
معبود
فانست

صوفی آنست که صافی شود از همه بلاها و غایب گردد از همه عطاها و گفت راحت در خلاص است از آرزوهای
 نفس و گفت چون مرید بگوشه خاطر در دنیا نگر و تو پیش دروے منکر که او مرید طریقت نیست و گفت اسلام
 به چهار چیز از مردم مفارقت کند یکے آنکه عمل نکند بد آنچه داند و دوم آنکه عمل کند بد آنچه نداند سوم آنکه بخوید آنچه
 بداند چهارم آنکه مردمان را منع کند از آموختن علم و گفت علم سه حرفست عین و لام و میم عین علم است
 و لام عمل است و میم مخلص حق است در علم و عمل و گفت بزرگترین اہل معرفت مجتہدترین ایشان است در
 ادائے شریعت و بار غبت ترین در حفظ سنت و متابعت و گفت محبت ایشا راست و آن چهار معنی
 ست یکے دوام ذکر بدل و شاد بودن بدان و دوم اُنسے عظیم گرفتن بذکر حق و سوم قطع اشغال و از ہر
 قاطع کہست باز بریدن و چهارم او را بر خود برگزیدن و بر ہر چہ غیر اوست چنانکہ حق تعالی میفرماید قُلْ
 اِنْ كَانَ اَبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ وَاَخَوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ اِلٰی قَوْلِهِ اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنْ اِلَٰهِ
 وَرَسُوْلِهِ وَصَف مہمان حق این است کہ محبت ایشان بر معنی ایشا بود بعد ازین معاملات ایشان بر چهار
 منزل رو یکے محبت دوم سہیت سوم حیا چهارم تعظیم و گفت ایشا زاهدان بوقت بے نیازی بود و ایشا
 جوانمردان بوقت حاجت و گفت زہد در دنیا ترک است و اگر بتوانی ایشا کنی و اگر نتوانی خوار داری

باب پنجاہ و ہفتم در ذکر ابوالحسن بوشنجی رحمۃ اللہ علیہ

آن صادق کار دیده آن مخلص بارکشیدہ آن موحد یکرنگی شیخ ابوالحسن بوشنجی رحمۃ اللہ علیہ از جوانمردان
 خراسان بود و محتشم ترین اہل زمانہ و عالم ترین مشایخ در طریقت و در تجربہ قدمے ثابت داشت و ابو عثمان
 و ابن عطار و جریری را و ابو عمر و مقضی را و دیدہ بود و سالہا از بوشنجی برفت و در عراق میبود چون
 باز آمد بزندقہ منسوب کردند از انجا بہ نیشاپور رفت و عمر آنجا گذاشت چنانکہ بزہد موسوم گشت
 نقل است کہ روستائے خرے گم کردہ بود بیاورد و امن ابوالحسن را گرفت کہ خرمن تو زد دیدہ ابوالحسن
 گفت اے جوانمرد غلط کردہ من ترا اکنون مے بینم نمی شنید شیخ دست برداشت و گفت الہی مرا از تو
 باز خر در حال خریدید آمد روستائے عذر خواست و گفت اے شیخ من دانستم کہ تو بزرگ لیکن خود را بہ
 درگاہ او آبروے نمیدیدم خواستم کہ تو حلقہ برین در زنی کہ مقصود من برآید نقل است کہ روزی
 میرفت چنانکہ صوفیان باشند ناگاہ ترکے قفای بروے زد و برفت مردمان گفتند با آن ترک کہ او

فلان شیخ معروفست چرا چنین کردی ترک بعد پیش آمد شیخ گفت فارغ باش که ما آن از تو می بینیم از آنجا که آن رفت غلط زد و نقل است که روزی در متوضا بنحاطرش آمد که این پیر این بطلان در ویش می باید داد در حال خادم را بخواند و گفت این پیر این من ببر و بطلان در ویش ده خادم گفت چندان توقف کن که از متوضا بیرون آئی گفت ترسم که نباید که شیطان بهر راهم زند و این اندیشه از دلم هر دو یک پدید که چگونه گفت دندانم فرسوده شد از خوردن نعمت های خدا و زبانه از کارشکایت کردن از خدا و از ویران شدن که مروت چیست گفت دست برداشتن از آنچه بر تو حرامست تا مروتی باشد که با کرام الکاتبین کرده باشند پدیدند که تصوف چیست گفت امر و زامه است و پدیدنی و پیش ازین حقیقتی بود بے اسم و هم از تصوف پدیدند گفت کوتاهی اهل است و مداومت عمل پدیدند از فوت گفت مراعات نیکو کردن و بر مروت دایم بودن و از نفس خویش بظاہر چیزی ندادیدن که بر مخالفت آن بود باطن تو و گفت توحید آن بود که بدانی که او مانند هیچ ذات نیست و گفت اخلاص آنست که کرام الکاتبین نتوانند نوشت و شیطان بهر آزار تباہ نتواند کرد آدمی بر او مطلع نتواند شد و گفت اول ایمان با خبر پیوسته است گفتند ایمان و توکل چیست گفت آنکه با از پیش خویش خوری و لقمه خورد خانی بآرام دل و بدانی که آنچه تراست از تو فوت نشود و گفت هر که خود را خوار داشت خدا تعالی او را رفیع القدر گرداند و هر که خود را عزیز داشت حق تعالی او را خوار گرداند که از دُعای خواست گفت حق تعالی را نگاہ دارد از فتنه تو نقل است که در ویش بر سر خاک او رفت و از حق تعالی دنیا خواست شبی ابو الحسن را بخواب دید گفت ای در ویش چون بر سر خاک ما آئی دنیا نخواه اگر دنیا و نعمت دنیا خواهی بر سر خاک خواجگان دنیا رو چون بر سر خاک ما آئی بهت از دو کون بریدن خواه رحمت الله علیه

باب پنجاه و هشتم در ذکر محمد علی حکیم الترنزی رحمت الله علیه

آن سلیم سنت آن عظیم ملت آن مجتهد اولیاء آن متفرد اصفیاء آن محرم حرم ایزدی شیخ محمد علی حکیم ترنزی رحمت الله علیه از محترمان مشایخ بود و از معروفان اهل ولایت و بهمه زبان ستوده بود و در شرح معانی آیت بود و در احادیث و روایات اخبار بنایت بود و شفقت و افروخته خلق عظیم داشت و ریاضات و کرامات و بسیار است و در فنون علوم کامل بود و در شریعت و طریقت مجتهد بود و تریان جماعت اقتدا بدو کردند و مذہب او بر علم بوده است که او عالم ربانی بوده است و حکیم امت بود و مقلد کسی نبود که صاحب کشف بود و صاحب

اسرار و اور حکمتے بنایت ہوئے است چنانکہ اور احکیم الاولیا خواندہ اند و صحبت بو تراب و خضرو یہ و ابن جلا یافتہ بود و بایچہ معاذ سخن گفتہ چنانکہ گفت یک روز سخن میگفتم مناظرہ امیر تجھے متحیر شد در آن سخن و اور اتصانیف بسیار است ہمہ مشہور و مذکور و در وقت او در ترمذ کہے نبود کہ سخن اورا فہم کر دے و از اہل شہر محبوب بودے و در ابتدا باد و کس از طالب علمان راست شد کہ تا ہر سہ بطلب علم روند چون عزم مصمم کر دادرے داشت گفت ای جان مادر من ضعیفم و بے کس و ستولی کار من توئی مرا بکہ میگذاری این سخن در دے بدل او درآمد و ترک سفر کر د آن دو رفیق رفتند چون پنج ماہ برآمد شیخ روزے در گورستان نشستہ بود و زار زار میگریست کہ من اینجا ضایع و مہمل ماندم و رفیقان من فرود بیاہند عالم شدہ ناگاہ پیر نورانی از گوشہ درآمد و بگفت سبب گریہ چیست او حال خویش باز گفت آن پیر گفت خواہی تا من ترا ہر روز ہمین جا سبقتے بگویم تا بزودی از ایشان در گذری گفت خواہم آن پیر سہ سال اورا سبق میگفت بعد ازان اورا معلوم شد کہ او حضرت علیہ السلام گفت من این دولت از رضائے مادر یافتہم و ہمچنان آن پیر آمدے و واقعات از یکدیگر پرسیدندے و ابو بکر و راق گفت کہ ہر یک شنبہ حضرت پیش او آمدے و جہا کر دند و ہم او نقل کند کہ روزے محمد حکیم مرا گفت کہ امروز من ترا بجائے خواہم برو گفتم فرمان شیخ را باشد با او بر فتم دیرے بنیاد کہ بیا بانی دیدم عظیم صعب و تختے زرین در میان آن بیا بانی نہادہ در زیر درختے سبز و چشمہ آب روان و یکے بران تخت نشستہ و لباسے زیبا پوشیدہ چون شیخ نزدیک اورفت اورا برخواست و شیخ را بران تخت نشانہ چون ساعتے برآمد از ہر طرفے یکے آمد تا چہل تن جمع شدند و اشارتے کر د با سمان طعائے پدید آمد بخوردند شیخ سوائے بکر د و آن مرد جوابے بداد و در جواب سخن بسیار گفت کہ من ازان یک کلمہ فہم نکردم پس دستوری خواست و باز گشت و مرا گفت کہ برو کہ سعید گشتی چون زمانے برآمد بترند باز آمدیم گفتم اے شیخ آن چہ جائے بود و آن مرد کہ بود گفت آن تیبہ بنی اسرائیل بود و آن مرقطب المدار بود گفتم بیک ساعت چون تیبہ بنی اسرائیل رسیدیم گفت یا ابابکر ترانہ بار سیدن کارست و نہ بانا رسیدن و چگونگی نقل است کہ گفت ہر چند بانفس بکوشیدم تا ویرا بطاعت دارم باوے بنیادم از خود نو میدشدم گفتم مگر خداے این نفس را از بہر و فرخ آفریدہ است دوزخی اچہ پرورم بکنار جیون رفتہم و دوستے را گفتم تا مرادست و پایے بہ بست و برفت آن گاہ من بہ پہلو میگشتم تا خود را در جیون انداختم گفتم باشد کہ غرقہ شوم آب بزد و دوست من بکشد و موبجے برآمد و مرا بکنار انداخت از خود نو میدشدم گفتم سبحان اللہ نفسے

آفریده که نه بهشت را شاید و نه دوزخ را در آن ساعت که من از خود نویسم گشتم بپرکت آن ستر من کشاده شد بدیدم آنچه مرا بایست و همان ساعت از خود غایب شدم تا بزمیستم بپرکت آن ساعت و ابو بکر و راق گوید که شیخ روزی جزوے از تصانیف خود بمن داد که این را بیرون در حیون انداز چون مطالعه کردم همه غز حقایق بود و دلم بار ندا که در آب اندازم در خانه نهادم و گفتم انداختم گفت چه دیدی گفتم هیچ ندیدم گفت نینداخته مرا عجب آمد پس گفت برو بیدار رفتم و بیدار ختم در حیون در حال حیون را دیدم که از هم باز شد و صندوقی سر کشاده پدید آمد آن جزو در آن صندوق افتاد سر صندوق بهم باز آمد و حیون قرار گرفت باز آمد شیخ گفت اکنون در حیون انداخته گفتم بعزت حق که ستر این با من بگوئی گفت چیزی در علم این طایفه تصنیف کرده بودم که کشف تحقیق آن بر همه عقول مشکل بود و بر ادرم خضر از من خواسته بود آن صندوق را مایه بفرمان او آورده بود و حق تعالی آن آب را فرمان داده است تا بد و رساند نقل است که یکبار همه تصانیف خود را در آب انداخت خضر علیه السلام باید و همه را گرفت و به پیش او باز آورد و گفت خود را بدین مشغول میدار و گفت هرگز یک جزو تصنیف نکردم تا گویند تصنیف اوست ولیکن چون وقت بر من تنگ شد مرا بدان تسلی بودی نقل است که مدت عمر خویش هزار و یکبار خدای را بخوابی نقل است که در عهد او زاید بود است صاحب طبع و پیوسته بر خواجه محمد حکیم اعتراض کرده و خواج کلبنه داشت در همه دنیا چون از حجاز باز آمد سگ در خانه او بچه کرده بود که آن خانه در داشت شیخ نخوت که آن سگ را با اختیار بکند باشد که خود برود آن روز به فتاد بار بس آن سگ رفت که باشد که خود بر خیزد و بچکان او را تشویش ندید پس آن شب آن زاید که بر و اعتراض میکرد رسول صلی الله علیه و سلم بخواب دید که با او گفت که تو با کس برابری میکنی که بهشت او بار از بهر سگ مساحت کرد اگر سعادت ابدی خواهی برو و مرا طاعت او بر میان بند و آن زاید از جواب سلام محمد حکیم دادن تنگ داشته بعد از آن همه عمر در خدمت شیخ گذرانید و نقل است که از عیال او پرسیدند که چون شیخ خشم گیر دشمنانید گفت بله چون از ما بیازارد آن روز با ما نیکوئی بیشتر کند و چیزی نخورد و گریه کند و گوید آهی من ترا بچه از رده ام تا ایشان را بر من بیرون آوردی آهی توبه کردم ایشان را اصلاح باز آرم باینیم و توبه کنیم تا شیخ را از آن باز آرم **نقل** است که مدتی خواست که تا حاضر را به بینه و نمیدید کنیز که داشت جامه کودکی شسته بود و طشتی پر از بول و نجاست کرده شیخ جامه سفید بستم پوشیده بود و روز آدینه بود مسجد جامع میرفت مگر آن کنیز که بسبب

در خواسته از شیخ بنحتم بود و آن طشت بپوشید شیخ فرو بخت شیخ تحمل کرد و هیچ نگفت و آن خشم فرو خورد و حال
 خضر را دید گفت بدین بار که کشیدی مرادیدی نقل است که یکے را گفتند که اورا چندان ادب بود که هرگز در پیش
 عیال بینی پاک نکرده است آنکس که این بشنید در حال عزم زیارت او کرد شیخ را در مسجد یافت ساعتی
 صبر کرد تا او بیرون آمد مرد بر عقب او روان شد و با خود گفت کاشکے بدانستم که این سخن که از او گفتند راست
 است یا نه شیخ بفرست دانست روے باز پس کرد و بینی پاک کرد و آن مرد با خود گفت مگر دروغ
 گفتند یا این تازیانه است که شیخ بر من میزند تا ستر بزرگان نه طلبیم شیخ باز پس نگرست و گفت ای پسر است
 گفته اند اما اگر خواهی که ستر همه پیش تو نهند سر خلق بر خلق نگاهدار که هر که ستر ملوک را ضایع کند هم سترے را نشاید
 نقل است که در جوانی زنے با جمال الدار او را بخود دعوت کرد که محمد حکیم عظیم نیکو روے بوده است او التفات
 نکرد و زنے آن زن خبر یافت که محمد باغے ست خود را بیا راست و در آنجا رفت شیخ چون او را بدید بگریخت
 و زن بر عقب میدوید و میگفت آخر چرا در خون من سعی میکنی شیخ التفات نکرد و از دیوارے فرو جست و
 برفت بعد از آنکه پیر شده بود و زنے مطالعه احوال و اقوال خود میکرد آن حالت یادش آمد در خاطرش
 گذر کرد که چه بودے که آن روز حاجت آن زن روا کردے که جوان بودم و بعد از آن توبه کردمے چون این در
 خاطرش بگذشت رنجور شد گفت ای نفس خبیث پر معصیت در جوانی این در خاطر نبود اکنون در پیری
 بعد از چندین ریاضت و مجاہدہ پشیمانی بر نا کردن گناه از چه آمد عظیم اند و بگین شد و سه روز در ماتم
 این معنی نشست بعد از سه روز پیغمبر اصلی السد علیہ وسلم بخواب دید که گفت رنجور مشو که نه از آن است
 که در روزگار تو ترا جرے ست بلکه این خاطر از آن بود که از وفات ما چهل سال دیگر گذشت که مدت ما از دنیا
 دور تر کشید و ما نیز دور تر افتادیم نه ترا جرے ست و نه حالت ترا قصورے آنچه دیدی از دراز کشیدن مدت
 مفارقت ما ست نه آنست که صفت ترا نقصان نقل است که گفت یکبار بیمار شدم و از او را و زیادتى
 باز ماندم گفتم دروغا ندرستی که از من چندین خیرات در وجودمے آمد اکنون همه گسسته شد آوازے شنووم
 کائے محمد اینچه سخن بود که گفتی کارے که تو کنی بچنان بود که ما کنیم کار تو جز سهو و غفلت نبود و کار ما جز صدق
 نبود گفت از آن سخن ندوم خوردم و توبه کردم و سخن او ست که مرد بعد از آن که بے ریاضت کشیده
 باشد و بے ادب ظاهر بجای آورده و تهذیب اخلاق حاصل کرده انوار عطا ئے خداوند تعالی
 در دل خود باز یابد و دل او بدان سبب وسعتے گیرد و سینہ او منشرح گردد و نفس او بفضائے توحید

و علی که او را
روشن شده
باشد بیان
میکنند باطن
در آئینه

حز
بجسبه

و آید و بدان شاد گردد و لاجرم اینجا ترک عزالت گیرد و در سخن آید و شرح دهد فتوح را درین راه رفته نموده
باشد تا خلق او را بسبب سخن او و بسبب فتوح او از غیب گرامی دارند و اعزاز کنند و بزرگ شمرند تا نفس
اینجا فریفته شود و بهنجوشیر او بجهد و برگردن او نشیند و آن لذات که در ابتدای مجاهده در خود
یافته باشد منبسط گردد و چنانکه ماهی که در دام بجهد چگونه بدریا غوص کند و برگردد و دیگر او را بدام نتوان آورد
نفس که بفضای توحید رسد هزار بار خبیث تر و مکار تر از آن بود که بدام او در نیفتد از آنکه در اول بسته
بود و اینجا کشاده و منبسط است و در اول از ضیق بشریت آلت خویش ساخته بود و اینجا از وسعت
توحید آلت خود سازد پس از نفس ایمن مباش و گوشت را تا بر نفس ظفر یابی و ازین آفت که گفتیم حذر
کنی که شیطان از درون نشسته است چنانکه آن حکایت محمد حکیم نقل کرده است که چون آدم و حوا بهم
رسیدند و توبه ایشان قبول افتاد یک روز آدم بکار رفته بود ابلیس عز باید و بچه خود را که نام او
خناس بود بیاورد و پیش حوا بسپرد و گفت یک ساعت او را نگاهد تا باز آیم چون ابلیس عز برفت آدم
باز آمد خناس را دید حوا را گفت این کیست گفت فرزند ابلیس عز است آورده و بمنش سپرده آدم حوا را
برنجاند که چرا قبول کردی و در خشم شد و آن بچه او را بکشت و پا را پاره کرد و هر پاره از درختی در آویخت
و برفت ابلیس عز باید و فرزند طلب کرد حوا گفت که آدم او را بکشت ابلیس عز خناس را آواز داد و در
حال اعضا او با هم جمع گشت و زنده شد و در پیش حوا نشست دیگر باره ابلیس عز بسپرد
حوا گفت بمن سپار که آدم بیاید و مرا برنجاند ابلیس عز الحاح کرد و او را بسپرد و برفت چون آدم بیاید
و گریه او را دید حوا را برنجاند که چرا فرمان ابلیس عز میبری و فریفته سخن او میشوی و آن بچه او را
بکشت و بسوخت و خاکستر او را نیمه در دریا ریخت و نیمه بصحرای برفت ابلیس عز باز آمد و فرزند طلب
کرد حوا حال باز گفت ابلیس عز دیگر خناس را آواز داد و ذرات او در بهم پیوست و زنده شد و در پیش
ابلیس عز نشست آنگاه ابلیس عز حوا را سوگند داد که این نوبت دیگر قبول کن حوا قبول نیکر و سوگند
مغلظه داد تا قبول کرد چون آدم بیاید و او را دید گفت خدای داند که دشمن این چه خواهد بود که سخن
این دشمن خدای قبول میکنی و سخن من نمی شنوی و در خشم شد و خناس را بکشت و قلبی کرد
و نیمه بخورد و یک نیمه حوا داد و گویند بار آخرین خناس را بصفقت گویند که آورده بود چون ابلیس عز
باز آمد و فرزند طلب کرد حوا حای بگفت ابلیس عز گفت مقصود من این بود که خود را در سینه آدمی

خوار نکرده است و آزاد کسے است که طمع اورا بنده نکرده است و خواجه کسے است که شیطان اورا اسیر
 نکرده است و عاقل کسے است که پرہیزگاری کند برائے خداے و حساب نفس خویش کند و گفت ہر کہ در طریقت
 افتاد اورا با اہل معصیت ہیچ انکار نہ ماند و گفت ہر کہ از چیزے ترسد از دیگریز و ہر کہ از خداے ترسد در و گریزد
 و گفت اہل مسلمانی دو چیز است یکے دیدنت دوم خوف قطیعت و گفت بر ہیچ کم کردہ آن غم نہاید
 خورد کہ بر کم کردن نیت کہ ہیچ کار خیر بے نیت درست نیاید و گفت ہر کہ راہمت وے دین گردو ہمہ
 کارہے دنیاوی برکت ہمت او دینی گردد و گفت ہر کہ راہمت او دنیا بود ہمہ کار دین او بشومی دنیا
 تباہ گردد و گفت ہر کہ بسندہ کند از علم بسخن بے زہد در زندقہ افتد و ہر کہ بسندہ کند بفقہ بے ورع در فسق گرفتار
 گردد و گفت ہر کہ باوصاف عبودیت جاہل بود باوصاف ربوبیت جاہلتر بود و گفت تو میخوای ہی تابقائے
 نفس حق را شناسی و نفس تو خود را نمیتواند شناخت پس چگونه حق را تواند شناخت و گفت بدترین خصال
 مرد دوستی کبرست و اختیار در کارہا زیرا کہ کبر از کسے لایق بود کہ ذات او بے عیب بود و اختیار از کسے درست
 آید کہ علم او بے جہل بود و گفت صد گرگ گرسنہ در گو سفندانے چندانے تباہی نکنند کہ یک ساعت شیطان کند
 با تو و صد شیطان آن نکنند کہ نفس تو کند با تو و گفت بسندہ است مرد را آن عیب کہ شاؤ میکند اورا آنچه زیانکار
 اوست و گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کردہ است پس بندگان را ضمان توکل باید کرد و گفت مراقبت
 آزا باید کرد کہ ہیچ نظر او از تو غایب نیست و شکر کسے را باید گفت کہ ہیچ نعمت او از تو منقطع نیست و خضوع
 اورا باید کرد کہ قدم از ملک و سلطنت او ہرگز بیرون نتواند نہاد و گفت جو نامردے آن بود کہ راہزیری و قیمی پیش
 او یکسان بود و گفت حقیقت محبت خدا تعالی و وام آنسے است بذکر او و گفت اینکه میگویند کہ دل نا متناہی
 ست راست نیست از آنکہ ہر دے را کمالے معلوم ست کہ چون آنجا رسد بایستد اما معنی آنست کہ راہ نا متناہی
 ست چنان و انغم کہ بدین سخن صورت میخواستہ است کہ دل بمعنی متناہی نیست چنانکہ در شرح القلب بیان
 کردہ ایم و گفت کہ اسم عظیم ہرگز متجلی نشد الا در عہد پیغمبر یا محمد مصطفی علیہ افضل الصلوات و التحیات

آن گفت بود با تو و صد شیطان آن نکنند کہ نفس تو کند با تو و گفت بسندہ است مرد را آن عیب کہ شاؤ میکند اورا آنچه زیانکار
 اوست و گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کردہ است پس بندگان را ضمان توکل باید کرد و گفت مراقبت
 آزا باید کرد کہ ہیچ نظر او از تو غایب نیست و شکر کسے را باید گفت کہ ہیچ نعمت او از تو منقطع نیست و خضوع
 اورا باید کرد کہ قدم از ملک و سلطنت او ہرگز بیرون نتواند نہاد و گفت جو نامردے آن بود کہ راہزیری و قیمی پیش
 او یکسان بود و گفت حقیقت محبت خدا تعالی و وام آنسے است بذکر او و گفت اینکه میگویند کہ دل نا متناہی
 ست راست نیست از آنکہ ہر دے را کمالے معلوم ست کہ چون آنجا رسد بایستد اما معنی آنست کہ راہ نا متناہی
 ست چنان و انغم کہ بدین سخن صورت میخواستہ است کہ دل بمعنی متناہی نیست چنانکہ در شرح القلب بیان
 کردہ ایم و گفت کہ اسم عظیم ہرگز متجلی نشد الا در عہد پیغمبر یا محمد مصطفی علیہ افضل الصلوات و التحیات

باب پنجاه و نهم در ذکر ابوبکر وراق رحمۃ اللہ علیہ

آن خزانه علم و حکمت آن بگانه حلم و عصمت آن شرف عباد آن کف ز یاد آن مجرد آفاق ابوبکر وراق رحمۃ اللہ علیہ از اکابر زمانه و عباد مشایخ بود و در ورع و تقوی تمام بود و در تجرید و تفرید کمالی شگرت داشت و در معامله و ادب بے نظیر بود چنانکه مشایخ او را مودب الاولیا خوانده اند و کشته نفس و مبارک نفس بود و با محمد حکیم صحبت داشته بود و او بلخ میبود و از یاران خضرویه بود و او را در ریاضات و آداب تصانیف بسیارست و مریدان از سفر باز داشته و گفت کلید همه برکت صبرست در موضع ارادت تا انگاه که ترا ارادت درست گردد و چون ارادت درست شد اول برکتها بر تو کشاده گشت نقل است که عمری در آرزوی خضر علیہ السلام بود و هر روز بگورستان می رفت و در رفتن و آمدن جزوے از قرآن بر خواندے روزی پاک از دروازه بیرون نهاد پیر نورانی را دید بر او سلام کرد و گفت صحبت خواهی گفت خواهم پیر با او روان شد و در راه با او سخن میگفت چون باز خواست گفت عمری بود تا میخواستی که مرا بینی امروز که با من صحبت داشتی از خواندن جزوے قرآن محروم ماندی چون صحبت خضر چنین است صحبت دیگران چون خواهد بود تا بدانی که عزلت و تجرید و تنهایی بر همه کارها شرف دارد نقل است که فرزندے داشت بدبیرستان فرستاد یک روز او را دید که میگردد و رنگش رفته بود گفت ترا چه افتاده است گفت استاد مرا آیت آموخت از ان چنین شد مگفت آن کدام است گفت قوله تعالی یَوْمَ یَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِیْبًا آن روز که کودک را پیر گرداند پس کودک از بیم این آیت بیمار شد و مرد پدرش بر سر گور او میگردد و میگفت ای ابوبکر فرزند تو بیک آیت چنین شد که جان بداد و تو چنین سال است که ختم میکنی و در تو هیچ اثری نکرد نقل است که هرگاه که از مسجد باز گشته و از نماز فارغ شدے چنان رفتے که کس دزدی کرده باشد یا بگناه بزرگ موسوم شده نقل است که کس زیارت او آمد چون باز میگشت گفت مرا وصیت کن گفت خیر دنیا و آخرت در اندکی مال یافتم و شریر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان و گفت در راه مکه نرفتم را دیدم مرا گفت تو کیستی گفتم که مردے غریبم گفت شکایت از وحشت غربت میکنی یا انس بخند او ند خویش نگرفتے چون این شنیدم چندانے قدر تم نماند که گامی از پے او برگردم باز گشتم تا او بر رفت و گفت وقتے درے بر من کشادند و گفتند بخواه گفتم خداوند آن قوم که انبیا بودند و سر غوغای آفرینش

و پیش روان سپاه معلوم است که هر کجا بلائے و اندوه بود بسر ایشان فرو آمد و توان خداوندی که
یکذره بجز از تو یکسے نزد چه نخواهم مرا هم درین مقام بیچارگی را کن که طاقت بلانے آرم و گفت مردمان
گروهند یکے امر دوم علما سوم فقرا چون امر تباہ شوند معاش و اکتساب خلق تباہ شود و چون علما تباہ شوند
دین خلایق تباہ شود و چون فقرا تباہ شوند دل خلایق تباہ شود و گفت اصل غلبه نفس مقارنت شهوات است
چون هوا غالب شود دل تاریک گردد و چون دل تاریک شود خلق را دشمن گیرد و خلق نیز او را دشمن گیرند و
بر خلق جفا آغاز کند و جور کردن پیشه گیرد و گفت از روزگار آدم تا اکنون هیچ فتنه ظاہر نشد مگر سبب سخت
خلق با خلق و از انوف تا اکنون هیچکس سلامت نیافت مگر آنکه از اختلاط کرانه گرفت و کسے از وصیت
خواست گفت سنگے بر گیر و هر دو پای را بشکن و کار دے بر گیر و زباز بر گرفت اینک طاقت گفت آنکه
زبان سر و در نطق آمد و گوش بہمت او از خدایے شنود باید که زبان ظاہر او گنگ بود و گوش صورت او گرد
و این زبان بر بدن و پای شکستن دست دهد و گفت کہ حکما از پس انبیاء و بعد از نبوت هیچ درجست
مگر حکمت و حکمت احکام امور است و اول نشان حکمت خاموشی است و سخن گفتن بقدر حاجت و گفت خاموشی
عارف نافع تر بود و کلام او خوشتر بود و گفت خدایے از خلق ہشت چیز میخواہد از دل او دو چیز عظیم
فرمان حق و شفقت بر خلق خدایے و از زبان او دو چیز اقرار کردن بتوحید و رفق کردن با خلق و از اندامها
و دو چیز طاعت داشتن خدایے و یاری دادن مومنان و از خلق دو چیز صبر در حکم خدایے و حلم با خلق خدا
و گفت ہر کہ بر نفس خود عاشق شد کبر و حسد و خواری بر و عاشق شد و گفت اگر طمع را گویند کہ پدر تو کیست
گویند شک در مقدور و اگر گویند غایت تو چیست گویند حرام و گفت یکے از بزرگان گفتہ است کہ شیطان بزر
گویند کہ من بدین ابلہی نمیستم کہ از آغاز مومن را بکافری و سوسہ کنم اول او را بشہوات حلال حریص کنم چون
بران حریص گشت و ہوا بروے چہرہ شد و قوت گرفت و بر معاصی دلیر شد بکافری و سوسہ کنم و گفت پنج
چیز است کہ ہمیشہ با تواند اگر صحبت این پنج بدانی نجات یابی و اگر ندانی ہلاک شوی اول خدایتعالی
پس نفس پس شیطان پس دنیا پس خلقان با خدایے موافقت کردن بہرچہ کند بسندہ کار باشی با نفس بخالف
با شیطان بجاوت با دنیا بجزر با خلقان بشفقت اگر این بکنی رستی و گفت تا از مخلوقات نبری انس با
حق تعالی طمع مدار و تادلت را در اشغال گردان واری طمع فکر و عبرت مدار و تاسینہ از طلب یاست و مہتری
پاک نمکنی طمع الہام و حکمت مدار و گفت صحبت با عقلا با قداکن و باز و بحسن مدار و با جمال بصبر جمیل

دست
چون نفس
نفس شود
چون نفس
نفس شود

دست
و این کار از
نفسین حاصل
آمد و نشستن
زبان بدین
و این شکستن
دست و دوا

وگفت اصل آدمی ز او آبست و خاک کس بود که آب برو غالب بود او را بلطف و لیسنت باید داد که اگر کار عجب کند متغیر گردد و بمقصود نرسد و کس بود که خاک برو غالب بود او را باید کوفت و بسختی باید سرشت شریعت در او آموخت تا او کار را بشاید و گفت حق تعالی خواست که آب را بیا فریند از هر الوان لون او کرد و از هر طعام طعم او گردانید چون همه الوان را بیا سخت تالون آب گشت ازین معنی که کس لون آب ندانست و چون همه طعام را بیا سخت تا طعم آب گشت ازین سبب کس طعم آن ندانست از خوردن اولذت حیات یا بند و کس را از کیفیت لذت او خبر نه که کس را ازین معنی که موجب حیات است خبر نیست و جعلنا من الماء کل شیء حی و دلیل این است و گفت خرم دل درویشی که در دنیا سلطان را از و خراج نیست و در آخرت جبار عالم را با و شمار نیست و گفت بامداد برخیزم و مردمان را بنیم و انعم که کیست که لقمه حلال خورده است و کیست که حرام خورده است و هر که بامداد برخیزد و زبان را بلغو و غیبت و فحش مشغول کند بدانم که او لقمه حرام خورده است و هر که بامداد برخیزد و زبان بندد و تملیل و استغفار مشغول کند و انعم که او لقمه حلال خورده است و گفت صدق نگار در آنچه میان تو و میان خداست و صبر نگار در آنچه میان تو و میان نفس است و گفت یقین نور است که بنده بدان منور گردد و در احوال خویش پس آن نور برساند او را بدرجه متقیان و پرسیدند از زهد گفت زهد سه حرف است زار و دار و دال زار ترک زینت است و دار ترک هوا و دال ترک دنیا و گفت یقین فرو دارنده دست و کمال ایمان است بدو و گفت یقین بر سه وجه است یقین خبرت و یقین دلالت و یقین مشاهده و گفت هر که معرفت بخداست در دست خود همیت و خشیت بر او ظاهر شود و گفت شکر نعمت مشاهده منت است و نگاهداشت حرمت و گفت توکل فرا گرفتن وقت است صافی از کدورت انتظام چنانکه نه تاسف خورد بد آنچه گذشت و نه چشم دارد بد آنکه خواهد آمد و گفت هر که کار را از جهت آسمان بیند صبر کند و هر که از جهت زمین بیند متحیر گردد و گفت احقر از کنیذ از اخلاق بد چنانکه از لقمه حرام نقل است که چون او وفات یافت بخوابش دیدند زرد و غمگین و گریان گفتند ای شیخ سبب گریه و ضعف چیست گفت

دگفت توکل
نه اندیشه آن
نست که درین
شود بنده را
احکام ضعیف
و توکل کارها
بافزاید تواند
گذاشت و
نفس توکل
کفایت است

دگفت یقین خبرت
دگفت یقین دلالت
دگفت یقین مشاهده
دگفت توکل
دگفت احقر از کنیذ از اخلاق بد چنانکه از لقمه حرام نقل است که چون او وفات یافت بخوابش دیدند زرد و غمگین و گریان گفتند ای شیخ سبب گریه و ضعف چیست گفت

از آنکه درین گورستان که منم از ده جنازه که می آرند یکی بر ایمان نمرده است دیگرے اورا بخواب دید پرسید که خداے بانو چه کرد گفت مرا بحضرت خود بداشت و نامه بدست من داد بخواندم تا بگناب رسیدم همه نامه سیاه شده چنانچه هیچ نتوانستم خواندند آمد که آن گناه را بر تو پوشیده ام و از کرم مانسزد که درین جهان ترا رسوا کنم اکنون عفو تو کردم

باب شصت در ذکر عبد اللہ منازل حمۃ اللہ علیہ

آن هفت تیر ملاست آن صدق در کرامت آن مجرور حال آن مشرف کمال آن خزانه فضایل عبد اللہ منازل حمۃ اللہ علیہ بگانه روزگار بود و شیخ ملاقیان و متورع و متوکل بود و معرض بود هم از دنیا و هم از خلق و مرید حمدون قصار بود و عالم بود معلوم باطن و ظاہر و بسیار حدیث نوشته بود و سماع کرده و در وقت او مجرور تر از و کس نبود چنانکه وقتی ابوعلی ثقفی سخن میگفت عبد اللہ گفت یا ابوعلی مرگ را ساخته باش که از آن چاره نیست ابوعلی گفت تو ساخته باش عبد اللہ دست را بالین کرد و سر بر روی نهاد و گفت من مردم در حال مرگ ابوعلی من مفعول شد زیرا که با او مقابله نتوانست کرد که ابوعلی را علایق بود و عبد اللہ هم مجرور بود و سخن اوست که گفت ابوعلی ثقفی وقتی که سخن گفته از برای خود گفته نه از برای خلق و گفت از هر چه عبارت کنی بزبان خویش باید کرد که از حال خود عبارت کنده باشی و نباشی بسخن خویش عبارت کنده و حکایت کنده از غیر نقل است که کسے روزے از وے سلسله پرسید جواب گفت آنم و گفت که یکبار دیگر باز گوے گفت من در پشیمانی آنم که یکبار چه گفتم و گفت هیچکس فریضه ضایع نکند از فریضهاتما مبتلا نگردد بضایع کردن سنتها و هر که برک سنته مبتلا گردد زود بود که در بدعت افتد و گفت فاضلترین بدعتها تو آنست که از خواطر و سواس نفس رسته باشی و مردمان از ظن بد بتورسته باشند و گفت هر که نفس او ملازمست چیزی کند که بدان احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم چندانکه از کثرت ولایت بدو احتیاج است و گفت آدمی عاشق است بر شقاوت خویش یعنی همه آن خواهد که سبب بد بختی او بود و یک روز اصحاب را گفت شما عاشق شده اید بر کسے که بر شما عاشق است و گفت عجب از کسے میدارم که از حیا سخن گوید و از خداے شرم ندارد یعنی چون خدا را مستکلم بیند چگونه شرم ندارد که در کلام آید و گفت هر که را محبت و او ند و فقر اگر او را خشیت ندهند او فریفته است و گفت خدمت ادبست نه مراومت بر خدمت که ادب در خدمت عزیز ترست از خدمت و گفت ما با ادب محتاج تریم که به بسیاری علم و گفت هر که قدر خویش در چشم خلق بزرگ داند برو واجب آن بود

کہ نفس او در چشم او خوار گردیدیدی کہ ابراهیم را علیہ السلام حق تعالیٰ خلیل خود خواند و گفت **وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ**
اَنْ تَعْبُدَ الْاَصْنَامَ و گفت احکام غیب در دنیا بر کس ظاہر نگردد و لیکن فضیحت دعویٰ ظاہر گردد و گفت
 ہرگز تسلیم و دعویٰ در یک حال جمع نشود و گفت ہر کہ محبوب گردد بچیزے از علم خویش ہرگز عیب خویش نہ بیند
 و گفت ہر فقر کہ از ضرورت بود آن فقر را هیچ فضیلت نبود و گفت حقیقت فقر انقطاع است از دنیا و آخرت
 و گفت ہر کہ مشغول شود باوقات گذشتہ بیفایده نقد وقت از دست بدہد و گفت آدمی از پس و پیش نگاہ
 تواند کرد و او غایب است در حال از مقام و وقت خویش و گفت تو ظاہر دعویٰ عبودیت میکنی اما باطناً
 سر باوصاف ربوبیت بر آوردہ و گفت عبودیت اضطراری است نہ اختیاری و گفت ہر کہ طعم عبودیت
 چشد او را عیش نیست و گفت عبودیت رجوع کردنت در جملہ چیز با بخدا بجز اضطرار و گفت بندہ بندہ او بود تا
 خادم از بہر خود بخوید چون خادمے جست از حد بندگی افتاد و ادب از دست بداد و گفت هیچ چیز نیست در
 کسے کہ خواری بندگی و خواری سوال خواری رو چشیدہ است و گفت حق تعالیٰ یا کردہ است انواع عبادت
الْاَصَارِینَ وَالصَّادِقِینَ وَالْقَانِثِینَ وَالْمُنْفِقِینَ وَالْمُسْتَغْفِرِینَ بِالْاَسْحَارِ ختم مقامات بر استغفار
 کردہ است تا بندہ بنا گرد و بر تقصیر خویش در جملہ احوال و افعال پس از ہمہ استغفار کند و گفت ہر کہ سابقہ نفس خویش
 از نفس خویش برگیرد عیش خلاقی در سایہ او بود و گفت تفویض با کسب ہم بہتر بود از خلوت بے کسب و گفت
 ہر کہ درین حدیث از سر ضعف آید قوی گردد و ہر کہ از سرقوت در آید ضعیف گردد و فضیحت گردد و گفت اگر
 درست شود بندہ را یک نفس در جملہ عمر بے ریا و بیشک برکات آن نفس تا آخر عمر با او بماند و گفت عارف آنست
 کہ از هیچ چیزش عجب نیاید نقل است کہ مردے اوراد عا کرد و گفت خدایت بداد و آنچه امید داری گفت
 امید بعد از معرفت بود و معرفت کو و وفات او در نیشاپور بود و خاک او در شہدائبارست احمد ابن اسود
 گفت او را بخواب دیدم کہ گفت نہ عبد اللہ را بگوے تا کار را ساختہ باشد کہ بعد از سالے بخوابد مرد با
 عبد اللہ گفتم گفت این مدتے مدید و عہد بعید است کہ طاقت دارد کہ سالے دیگر انتظار کند

باب شصت و یکم در ذکر علی ہل صفہانی رحمۃ اللہ علیہ

آن خواجہ درویش آن حاضر بخویش آن دانندہ عیوب آن بینندہ غیوب آن خزائن حقایق و معانی
 شیخ علی ہل صفہانی رحمۃ اللہ علیہ بس بزرگ و معتبر بود و جنید رحمہ را بد و مکاتبات لطیف است و صاحب

ابو تراب رحم و قرین جنید بود و سخن او در حقایق بلندست و معاملات و ریاضات او کامل و بیانی
 شافی دارد در طریقت و عمر بن عثمان رحم زیارت او باصفهان آمد و سی هزار درم وام داشت علی
 سہل رحم ہمہ بگذارد و سخن او است کہ گفت شتافتن بطاعت از علامات توفیق بود و از مخالفتها
 بازداشتن از علامات رعایت بود و مراعات اسرار از علامات بیداری بود و بدعوے بیرون آمدن
 از رعنائیہائے بشریت بود و ہر کہ در ہدایت ارادت درست نکرده باشد در نہایت عافیت و سلامت
 نیاید گفتند و معنی یافت سخن بگوئے گفت ہر کہ پندارد کہ نزدیک ترست بحقیقت بعید ترست چنانکہ
 آفتاب بر نور آگینہ مے افتد کہ کوکان خواهند کہ آن دربار بگیرند دست پر کنند پندارند کہ آن در قبضہ
 ایشان آمد چون دست باز کنند هیچ نہ بیند و گفت حضور بحق فاضلتر از یقین بحق از آنکہ حضور در دل
 متوطن بود و غفلت بر آن روا نباشد و یقین حضورے بود کہ گاہ بیاید و گاہ برود و حاضران در پیشگاہ
 باشند و موقوفان بر درگاہ و گفت عاقلان بر حکم خدایتعالی زندگانی میکنند و ذاکران در رحمت خدا
 تعالی و عارفان در قرب خدا تعالی و گفت حرامست کہ را کہ خداے را بخواند و میداند و با
 غیر او آرام بگیرد و گفت بر شما باد کہ پیر سیزید از غرور حسن اعمال با فساد باطن اسرار یعنی البیس من چنین بود
 گفت تو انگری التماس کردم و در علم یافتم و فخر التماس کردم و فقر یافتم و عافیت التماس کردم و زہد
 یافتم و قلت حساب التماس کردم و در خاموشی یافتم و راحت التماس کردم و در نویدی یافتم و گفت از وقت
 آدم علیہ السلام تا الی یومنا ہذا آدمیان از دل سخن گفتند و میگویند و من کہے میخواہم کہ مراد صیتے کن کہ
 دل حبیت یا چگونه است و نہیایم و از و پرسیدند از حقیقت توحید گفت نزدیکست از آنجا کہ گمانہست
 اما دورست از آنجا کہ حقایقست نقل است کہ سہل رحم گفت کہ شما پندارید کہ مرگ من چون مرگ شما بود کہ
 بیمار شوید و مردمان بعیادت شما آیند مرا بخوانند اجابت کنم روزے میرفت گفت بسیک و سر نہاد
 شیخ ابو الحسن مزین گفت کہ من گفتمم اورا کہ بگوئے اشہدان لا الہ الا اللہ تمسے کرد و گفت مرا میگوئی کہ
 کلمہ بگوئے بغزت او کہ میان من و او جز حجاب عزت نیست و جان بدو بعد از ان ابو الحسن محاسن خود گرفت و
 گفت چون من حجامے اولیائے خداے را شہادت تلقین کند و اخیلتاہ وزار بکرست رحمۃ اللہ علیہ

چنانکہ آفتاب
 بر دوزخ مے
 افتد

دقت از
 دقت آدم
 تا بقیام
 آدمیان
 گویند دل
 دل و دین
 میدارم

باب شصت و دوم در ذکر شیخ خیر نساج رحمۃ اللہ علیہ

آن مفتی ہدایت آن ہمدی ولایت آن حارث عقل و شرع آن عارف اہل و فرع آن معطیٰ حجاز شیخ خیر نساج رحمۃ اللہ علیہ استاد بیشتر مشایخ بود و در وعظ و معاملہ میانے شافی داشت و عبارتے مہذب و خلقے و حلے بغایت ورع و مجاہدہ تمام و نفسے موثر و شبلی و ابراہیم خواص ہر دو در مجلس او توبہ کردند و شبلی را پیش جنید فرستاد از بہر حرمت جنید را و او مرد سری سقّی بود و جنید او را محترم داشتے و ابو حمزہ بغدادی در شان او مبالغت کردے و سبب آنکہ او را بوخیر نساج گفتند آن بود کہ وے از مولد خود بسارہ رفت بعزم حج گذرش بر کوفہ بود بدروازہ بیرون آمد مرقعے پارہ پارہ داشت در بر و رنگ او سیاہ قام بودے شخصے او را دید گفت این ایلمے میناید اورا گفت تو غلامی گفت آری گفت از خواجہ گرہ پختہ رفت بلے گفت من ترا نگاہ دارم بخواجہ سپارم گفت من عمریت کہ در آرزوے آنم کہ مرا بخواجہ سپارد گفت حالیا بندہ منی و خیر نامی وے از جن عقیدت کہ المؤمن لا یکذب خلاف او نکرد و ہمراہ او شد و بخانہ او رفت و نساجی بیا موخت تا سالہا کار او کرد و ہر گاہ کہ گفتے خیر گفتے لبیک تا مردان گفتن پشیمان شد کہ صدق و ادب و فراست او میدید و عبادت بسیار او مشاہدہ کرد گفت برو کہ من غلط کردہ بودم تو پیچ بندہ من نیستی پس از انجا بکہ رفت تا بدان درجہ رسید کہ جنید گفت خیر خیر نا و دوست داشتے کہ او را خیر خواندندے و گفت روانا شد کہ مسلمانے مرا نامے نہاد من اورا بگردانم نقل ست کہ گاہے جولاہگی کردے و گاہے بلب جلد شدے ماہیان بوے تقرب جستند و چیز ناشے آوردندے روزے کر پاس پیرزنیے میافت پیرزن گفت اگر سیم مزد یارم و ترانیام بکہ ہم گفت بدجلہ انداز پیرزن سیم بیاورد شیخ حاضر نبود بدجلہ انداخت شیخ بکنار و جلد رفت ماہی آن سیم بیاورد و شیخ داد مشایخ چون این بشنیدند از ونہ پسندیدند و گفتند او را باز پیچ مشغول کردہ اند این ہمہ نشان حجاب ست و تواند کہ نشان حجاب بود غیر او را اما او را نبود چنانکہ سلیمان را نبود نقل ست کہ گفت شبے در خانہ بودم در خاطر من آمد کہ جنید رحمہ اللہ بر دست آن خاطر را نفی کردم تا سہ بار در خاطر من آمد بعد از ان بیرون آمدم جنید بر در بود گفت چرا بخاطر اول بیرون نیامدی و گفت در مسجدے شدم در ویشے در من آویخت و گفت ایہا الشیخ بر من بجمشائے کہ مرا محنتے بزرگ پیش آمدہ است یعنی بلا از من باز گرفتہ اند و غایت دادہ حالش بگریستم یک نیش فتوح بود و گفت خوف تا زیانہ حق ست بندگانے را کہ بے ادبی خود کردہ باشند تا بدان راست گفتند و گفت نشان آنکہ عمل بغایت رسیدہ است آنست کہ در ان عمل کہ کنذ جز عجز و تقصیر نبیند نقل ست کہ خیر صد و بیست سال عمر یافت چون وفاتش نزدیک رسید نماز شام بود عزرائیل علیہ السلام

سایه انداخت خیر سر از بالین برداشت و گفت عفاک الله توقف کن و کار را باش که تو بنده ماموری
و من بنده مامور ترا فرموده اند که جان او بر دار و مرا فرموده اند که چون وقت آید نماز بگذار آنچه ترا فرموده
اند فوت نخواهد شد و آنچه مرا فرموده اند فوت میشود صبر کن تا طهارت کنم پس طهارت کرد و نماز گذارد و
جان بحق تسلیم کرد و او را بخواب دیدند گفتند خدای تعالی با تو چه کرد گفت از من آن میرس لیکن از دنیای
نخس شما باز رستم رحمه الله علیه *

باب بیست و دوم در ذکر ابو حمزه انحراسانی رحمه الله علیه

آن شریف اقران آن لطیف انخوان آن متمکن طریقت آن متوکل حقیقت آن کعبه مسلمان ابو حمزه خراسانی
رحمه الله علیه از اجله مشایخ خراسان بود و از اکابر طریقت و رفیع القدر بود و عالی همت و در فراست همتا
نداشت و در توکل بنهایت رسیده بود و در تجرید بغایت بود و ریاضت و کرامت او بسیار است مناقب
او بیشمار و خلوت های شایسته داشت و ابو تراب هم را دیده بود و جنید را در یافته نقل است که یکبار توکل
در بادیه رفته بود و نذر کرده که در راه از هیچکس چیزی نخواهد و کس التفات نکند و برین نذر بادیه قطع کند و نه
ولو داشت و نه رسن پاره سیم در جیب داشت که خواهر بدو داده بود ناگاه توکل داد خویش طلب کرد و با خود
گفت شرم نداری که آنکه سقف آسمان را به ستون نگاه دارد مدینه تراب سیم پوشیده تو نگاه تواند داشت
ابو حمزه آن سیم را بنیذاخت و میرفت چاه بود در راه در آن چاه افتاد اما خلع بدو رسید زیرا که یقینش دست
بود زمانه بر آمد نفس فریاد بر آورد ابو حمزه هم خاموش نشست یک میگذشت بدان چاه رسید رفت و
خارج چند بیامورد و سر چاه پوشید نفس زاری آغاز کرد و گفت که حق تعالی میفرماید که وَلَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ
إِلَى التَّهْلُكَةِ ابو حمزه هم گفت توکل از آن بزرگتر است که بعجز و سالوسی نفسانی باطل شود آنکس که بر بالائی
چاه نگاه میداشت در چاه هم نگاه تواند داشت رو بقبیله توکل آورد و سر فرو برد و اضطراب کمال رسید و
توکل بر قرار بود ناگاه شیر بیامد و سر چاه باز کرد و دست در لب چاه استوار کرد و پای در چاه آویخت
ابو حمزه هم گفت من همراهی گریه نکنم الهامش دادند که خلاف عادت است دست در زن دست در زد و بر آمد
و آواز می شنید که یا ابو حمزه ایس هذا حسن نجینا من التلف بالتلف چون توکل بر ما کردی ما
کسیکه بلاکت از و بود بر دست او ترا نجات دادیم پس شیر رو بر خاک مالید و برفت نقل است که

کعبه بنی
بدان چاه رسید
گفت چنین
چاه بود در راه
بیشمار و خلوت های
فدافند این را
بیاورد و بیست و
رفت و نیلان
آمد در آن چاه
چاه که در دست
بجای ناری آغاز
کرد

جنید یک روز ابلیس را دید برهنه برگردن مردم صحبت گفت اے لعین شرم ازین مردمان نداری
گفت اینها مردم نیستند مردم آنها اند که در مسجد شونیزه نشسته اند که جگر را سوختند چون مسجد شونیزه شدم
ابو حمزه را دیدم سر بگریبان فرو برده چون مرادید گفت دروغ گفت آن ملعون که اولیای خداے ازان
عزیز تر اند که ابلیس عزیز را برایشان اطلاع افتد نقل است که او محرم بود در میان گلیم و در سالی یکبار
بیرون آمدے و احرام باطل کردے باز احرام بستے سوال کردندش از انس گفت انس آنست که دل تنگی
پدید آید از زیستن با خلق و گفت غریب آنست که او را از اقربا و علایق وحشت بود انس گرفته است دل
او در موافقت حق سبحانه و تعالی و گفت هر که دوستی مرگ در دل گیرد هر چه باقی بود برود و دوست گرداند و
هر چه فانی است برود دشمن گرداند و گفت توکل آنست که بباد که برخیزد از شامش یا دنیا بد و چون شب
در آید از باد او را دنیا بد یکے از وصیت خواست گفت توشه بسیار ساز این سفر را که در پیش داری
وفات او در نیشاپور بود و در جوار ابو حفص خداوش دفن کرده اند رحمت الله علیه *

باب شصت و چهارم در ذکر احمد سروق رحمه الله علیه

آن رکن روزگار آن قطب ابرار آن فرید دهر آن وحید عصر آن هم عاشق و هم معشوق شیخ وقت احمد
سروق رحمه الله علیه از اکابر مشایخ خراسان بود و از طوس بود و در بغداد نشسته و با اتفاق همه از جمله
اولیای خداے بود و او را با قطب المدا رحمه الله علیه صحبت بود و او خود از اقطاب بود و از و پرسیدند که ما را بگوے که قطب
کیست ظاہر نکرد اما بحکم اشارت چنان نمود که اوست و او چهل تن از اہل تکمین را خدمت کرده بود و از ایشان
فایده گرفته و اندر علوم ظاہر و باطن تمام بود و در مجاہدہ و تقوے بغایت درجہ داشت و صحبت محاسبی
و سری سقطی هم یافته بود نقل است که گفت پیرے نزدیک ما آمد و سخن نیکو میگفت و بغایت شیرین
سخن بود و خوش زبان و نیکو خاطر و گفت ہر خاطرے که شمار در آید با من بگوئید مراد دل آمد کہ او جہود
با حیرری رہ بگفتم بروے این سخن گران آمد گفت با او بگو پس گفتم چارہ نیست تا این مرد را خبر بد ہم
پس او را گفتم کہ تو فرمودی کہ ہر چه در خاطر شمار آید مرا خبر دہید مراد خاطرے آید کہ تو جہودی ساعتے سر
در پیش افگند و سر بر آورد و گفت راست گفتی و شہادت آوردہ مسلمان شد پس گفت ہمہ دنیا
گشتم و ملتہاوند بہا دیدم گفتم اگر با ہیچکس چیزے نباشد با این قدم باشد پیش شما آدم بامتحان

گفت وقت
اشہد ان لا اله الا الله و اشہد ان محمدا رسول الله

شمارا برحق یافتم وگفت احمد مسروق است کہ ہر کہ بجز خداوند شاد شود شادی وے جملہ اندوہ گرد و دہر کرد اور
خدمت خداے انس نباشد انس او جملہ وحشت بود و ہر کہ در خواطر دل با خداے راز خدا و را در حرکات
جوارح معصوم دارد وگفت ہر کہ محسن شود در تقوے آسان گردد و ہر وے اعراض از دنیا وگفت تقوے آنست
کہ بگوشت چشم در لذات دنیا نظر نکنی و بدل نیز در ان تفکر نکنی وگفت بزرگ داشتن حرمت مومن از بزرگ
داشتن خداے بود و از حرمت داشت بندہ بحرمت خداے و بحقیقت تقوے برسد وگفت در باطل
انگریستن معرفت از دل برد وگفت ہر کہ امواد حق تعالیے یار بود کس بر وے غالب نشود وگفت دنیا را
بوشت داغ کردہ اند تا انس مطیعان خداے بخدایتعالیے بودند نہ دنیا وگفت خوف باید کہ بیش از رجا بود کہ حق
تعالیے بہشت آفرید پس دوزخ و کسے تاب دوزخ گذر نکند بہشت نتواند رسید وگفت بیشتر چیزے کہ عارف
از ان بترسد قرب حق بود وگفت درخت معرفت را آب فکر دہند و درخت غفلت را آب جہل دہند و
درخت توبہ را آب ندامت دہند و درخت محبت را آب موافقت دہند وگفت ہر کہ کرامت طمع داری و پیش
از ان پائے در درجہ انابت ثابت نکرده باشی بر بساط جہل باشی و ہر گاہ کہ ارادت طلب کنی پیش از درست
کردن مقام توبہ در میدان غفلت باشی وگفت زہد آنست کہ جز خدایتعالیٰ عزوجل هیچ چیز برو بادشاہ نگردد
وگفت تا تو از شکم مادر بیرون آمدہ در خواب کردن عم خویشی رحمۃ اللہ علیہ و علی التابعین و المجبین اجمعین *

باب شصت و پنجم در ذکر عبد اللہ احمد مغربی رحمۃ اللہ علیہ

آن شیخ ملت آن قطب دولت آن زین اصحاب آن رکن ارباب آن صبح مشرق بشری عبد اللہ احمد
مغربی رح استاد مشایخ بود و از قدمائے کبار و استاد اولیاء و اعتماد اصفیاء بود و ولایتے شگرت داشت و در
تربیت کردن مریدان آیتے بود و حرمت او در دلہا بسیارست و خطے بیشتر و در توکل و بجز تجرید در ظاہر
و باطن کس را قدم او نبود و این دوا بر اہم کہ از و خواستہ اند خود شرح دہندہ کمال او بس باشند ابراہیم
شیبانی دوم ابراہیم خواص و او پیر ہر دو بود و او را کلماتے رفیعست و براہین واضح و عمر او صد و بیست
سال بود و کاروائے او عجیب بود و هیچ چیز کہ دست آدمی بدور رسیدہ بودے نخوردے جز بیخ گیاه و مریدان
او ہر کجا کہ یافتندے برا و بر دندے و ازین نوع عادت کردہ بود و او ہر ستمہ سفر کردے و یاران با او
بودندے و دایم احرام گرفتہ بودے و ہرگز جامہ او شوخن نشدے و موئے او نیالیدے نقلست

و ناخن او
دوازندہ
دست یاران
با او ہر قدر
بجا از آب بنکاد
گفتے بفقان
باز گردانید
راہ را
میدانست

که گفت سرای از میراث یافته بودم به پنجاه دینار بفروختم و بر میان بستم و در بادیه رفتم در میان بادیه
اعرابی پیش من آمد مرا گفت چه داری با خود گفتم راست گفتن بهتر گفتم پنجاه دینار دارم گفت بمن ده بدو
داوم بکشاد و بدید پس شتر بخوابانید و مرا گفت بر نشین و زر باز داد و گفتم ترا چه رسید گفت مرا از راستی تو دل بپوش
مهر شد بمن بچ آمد و دهن در صحبت من بود و از اولیای حق شد نقل است یکبار در بادیه میرفتم غلامی دیدم
ترو تازه دبه زاده را حله میرفت گفتم ای آزاد مرد کجا میروی گفت از سوسه چپ و راست بگری پس سر بردار
تا هیچ می بینی جز خدای نقل است که او چهار پسر داشت هر چهار را پیشه آموخت یک گفت ای خواجه
اینچه لایق ایشانست گفت کس در آموزند تا بعد از من بجهت آنکه گویند ما پسر فلانیم جگر صدیقان بخورند و
کار کنند در وقت حاجت و گفت فاضلترین اعمال عمارت اوقاتست مراقبت و گفت هر که دعوی
بندگی کند و او را هنوز مرا دے مانده باشد او در دعوی خود دروغ زن است که بندگی از کس درست آید
که از مرادات خویش فانی گردد و بمراد خدای باقی شود و نام او آن بود که خداوندش نهاده بود و نعت او آن
بود که هر چه او را خوانند او از بندگی جواب دهد و او را نه اسم بود و نه رسم و نه جواب و گفت خوارترین مردمان
در ریشه بود که با تو انگران بداهنه کند و عظیم ترین آنکه خلق را تواضع کند و گفت درویشان اراضی
ایمان خداوند در زمین و محبت خداوند بر بندگان و سیرت ایشان بلا از خلق منقطع گردد و گفت
درویشی که از دنیا احترام کرده است اگر چه هیچ عمل از اعمال فضایل نکرده است ذره از وفا ضلعتراز
متعبدان مجتهد و گفت هرگز منصف تر از دنیا ندیدم که تا او را خدمت کنی او ترا خدمت کند و چون ترک او
کنی او نیز ترک تو کند و گفت زیرک نیست کسی الا این طایفه که همه سوخته اند بسبب زندگی خویش و بسبب
آنچه یافته باشند و وفات او بطور سبنا بوده است و تربتش بهم بر آنجاست رحمة الله علیه

باب شصت و ششم در ذکر ابو علی البحر جانی رحمة الله علیه

آن عمده اولیاء آن زبده اصفیاء آن مقبول بامت آن مخصوص بکرامت آن شیخ پنهانی ابو علی
بحر جانی رحمة الله علیه از کبار مشایخ خراسان بود و از جوان مردان طریقت بود و در مجاهده بمکال بود
و او را تصانیف است و در معاملات معتبر و مشهور بود و کلماتی مقبول مذکور و مرید حکیم ترمذی بود و سخن
او است که فرار گاه خلق میدان غفلت است و اعتماد ایشان بر ظن و تهمت و نزدیکی ایشان چنان است

که کردار ایشان بر حقیقت سخن شان بر اسرار و مکاشفت و گفت سه چیز از عقد توحید است خوف و رجا و محبت و زیادتی خوف از ترک گناه است بسبب وعید دیدن و زیادتی رجا از عمل صالح بود بسبب وعید دیدن و زیادتی محبت از بسیاری ذکر بود بسبب دیدن منت پس خایف هیچ نیاساید از هرب و راجی هیچ نیاساید از طلب و محب هیچ نیاساید از طرب بذكر محبوب پس خوف نارس منورست و رجا نورست منورست و محبت نور الانوارست و گفت علامت سعادت آن بود که بر بنده گذاردن طاعت آسان بود موافقت کردن در سنت با افعال بروی دشوار نبود و محب اهل صلاح بود و با برادران نیکو خو بود و در راه حق تعالی چیز بزل تواند کرد و بکار مسلمانان قیاس تواند نمود و مبراعات اوقات خویش تواند کردن و گفت بد بخت آنکس بود که معاصی ظاهر گرداند که بروی فراموش گردانیده است و گفت دلی آن بود که از حال خویش فانی بود و بمشاهده خدایتعالی باقی بود و حق تعالی اعمال او بود و او را بخود هیچ اختیار نبود و گفت عارف آن بود که جمله دل خویش بمولے داده بود و تن بخدمت خلق سپرده و گفت گمان نیکو بردن بخدای غایت معرفت بود و گمان بد بردن بنفس اصل معرفت بود و گفت هر که ملازمت کند بر درگاه مولای خویش بعد از لزوم چه بود مگر در کشادن و هر که صبر کند بر خدایتعالی بعد از صبر چه بود جز وصول بحق و گفت صاحب استقامت باش نه طالب کرامت که نفس تو کرامت خواهد و خدای استقامت و گفت رضا سرای عبودیت است و صبر در اوست و تفویض خانه او و مرگ بر درست و فراغت در سرای راحت در خانه و گفت بخل سه حرفست بے ست و آن بلاست و نه ست و آن خسرانست و لا مست و آن لومست پس بخل بلائے ست بر نفس خود خاسرست در نفاق خویش و لومست در بخل خویش *

باب شصت و نهم در ذکر ابو بکر کتانی رحمه الله علیه

آن صاحب مقام استقامت آن عالی همت امامت آن شمع عالم توفیق آن رکن کعبه تحقیق آن قبله روحانی شیخ ابو بکر کتانی رحمه الله علیه شیخ مکه بود و پیر زبان و در ورع و تقوی و زهد و معرفت یگانه بود و از کبار مشایخ حجاز بود و در طریقت صاحب تصنیف بود و صاحب تکمیل و در ولایت صاحب مقام بود و در فراست صاحب عمل و در مجاهدت و ریاضت بزرگوار و در انواع علوم کامل بود و خاصه در علم حقایق و معرفت و صحبت جنیدم و ابوسعیدم خراز و نوری دریافته بود و او را چهره سرخ حرم گفته اند

انوار فزین بود
بپوشیده گردد

نقلت که کتانی
گفت و گفت مصنف
عظیم یافتند در تن
خود و در حال خود
خود را بیدم گفت
در طاعت شوم و
عالم گوید پس در
طاعت شوم و از
غریب و غایبی
گفتن گفتم تا چنان
افکند که در بخت
دار از عباد داشت
و از سوال منقطع
گردانید پس یافت
آواز داد که بخواه از آنکه
زبان خویش را گفتم
چرا از ما چهره سبزه
ما بخوای یا

در مکہ مجاور بود تا وفات کرد و از اول تا آخر شب نماز کرد و قرآن ختم کرد و در طواف دو از ده هزار ختم
 کرده بود و سی سال در مکہ بزیارت و ادان نشستہ بود کہ درین سی سال بہر شب باز وزے یکبار طہارت کرد و
 و درین سی سال خواب نکرد و در ابتدا از مادر دستوری خواست تا بسفر حجاز رود دستوری دادش چون رفت
 در بادیہ شے حالتے بروے پدید آمد کہ موجب غسل بود گفت مگر بشرط نیامدہ ام از بادیہ باز گشت چون بدر
 خانہ رسید مادر را دید کہ در پس در مضطرب نشستہ بود گفت اے مادر نہ تو اجازت دادہ بودی گفت بے
 اما خانہ را بے تو نمے توانستم دیدن در پس در نشستم و نیت کردم کہ برنجیزم تا تو نیائی پس چون مادر
 وفات کرد و از رضائے مادر دل فارغ شد روے در بادیہ نہاد گفت در میان بادیہ درویشے را دیدم مردہ
 و میخندید گفتم تو مردہ و میخندی گفت آری محبت خداے چنین بود ابو الحسین ^ع مزین چنین گوید بادیہ
 فرورفتم تو کل بے زاد و راحلہ چون بجنارہ عرض رسیدم بشستم و با خود گفتم کہ بادیہ را بے زاد و راحلہ بریدم
 ازان کنار عرض کسے بانگ زد بر من کہ اے حجام لا تحدث نفسک بالا باطیل نگاہ کردم کتانی را دیدم
 توبہ کردم و بخداے باز گشتم و گفت مرا اندک غبارے بود با امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ بہت آنکہ
 رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است لا فتی الا علی شرط فتوت آن بودے کہ اگر چہ معاویہ رضی اللہ عنہ بر اطل
 بود و او بر حق کار بد و باز گذاشتے تا چندین خونہاریختہ نشدے و گفت میان مردہ و صفا خانہ دہشتم
 شبے در آنجا مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم بخواب دیدم با چہار یار درآمد و مرا در کنار گرفت پس اشارتے کرد
 با ابو بکر رضی اللہ عنہ کہ او کیست گفتم ابو بکر عمر رضی اللہ عنہ اشارت کرد گفتم عمر رضی اللہ عنہ عثمان رضی اللہ عنہ
 اشارت کرد من شرم داشتم ازان غبار کہ بود پس مصطفیٰ علیہ السلام مرا با امیر برادری داد تا ہر دو یکدگر
 را در کنار گرفتیم ایشان رفتند امیر المومنین علی ^ع مرا گفت بیاتاکوہ بوقبیس رویم بر سر کوہ فہیم و نظارہ کعبہ کردیم
 چون از خواب درآمدم خود را در کوہ بوقبیس دیدم و زرہ ازان غبار در سینہ من ماندہ بود و گفت وقتے مرو
 در صحبت من بود و بر دل من گران بود و از چیزے بخشیدم تا مگر بر دل من سبک تر شود آن گرانی از دل من
 نئے شد پس اورا بخانہ بردم و گفتم پائے بر سر و چشم من نہ گفت من این نکنم بسیار اصلاح کردم تا پائے بر
 روے من نہاد و میداشت چند آنکہ آن گرانی از دل من بشد و دوستی او در دل من افتاد و مرا دوست
 درم از وجہ حلال فتوح بود بنزدیک او بروم و بر کنار سجادہ او نہادم کہ در وجہ خویش صرف کن بگوشتے چشم
 در من نگر نیست و گفت این وقت را بہفتاد ہزار دینار خریدہ ام از ضیاع و اسباب تو میخواہی کہ مرا بدین

قدر غزہ کنی برخاست و سجاده برافشاند و برفت ہرگز چون عزا و ذل خود ندیدم آن زمان کہ در مہا برہمچیدم
نقل است کہ مریدے داشت مگر در حالت نزع بود چشم باز کرد و در کعبہ نگرست اشترے لکدے زدنش
و چشمش بیرون انداخت حالے بسر شیخ نذا کردند کہ درین حالت ارادت غیبی و مکاشفات حقیقی ہوے
فرمے آیند و او بکعبہ نگرست او بش کردند کہ در حضور رب البیت نظارہ بیت کردن روانہ و نقل است
کہ روزے پیرے از باب بنی شیبہ درآمد یا شکوہ روا در بر افکندہ و پیش ابو بکر کتانی آمد و گفت اے شیخ
چرا آنجا زوی کہ مقام ابراہیم است و مردمان نشسته اند و احادیث استماع میکنند تا تو نیز بشنوی کہ پیرے
بزرگ رسیدہ است و اخبارے عالی الما میکند ابو بکر سر بر آورد و گفت اے شیخ از کہ روایت میکنند گفت از
عبدالرحمن و از عمر و از زہری و از ابو ہریرہ و از ابو ہریرہ و از ابو ہریرہ و از ابو ہریرہ و از ابو ہریرہ
آوردی ہرچہ ایشان آنجا با سناد خبر میگویند ما اینجا بے اسنادے شنویم پیر گفت از کہے شنوی گفت
حدثنی قلبی عن ربی و لم سخن از خداے شنو و پیر گفت برین چہ دلیل داری گفت دلیل آنست کہ
تو حضری حاضر گفت تا این وقت پذیرا شتم کہ خدا را پیچ ولی نیست کہ من اورا نشناختہ باشم تا ابو بکر کتانی
را دیدم کہ او مرا بشناخت و من اورا نشناختم و انتم کہ خدا را بسیار ولی ہست کہ مرا شناسند و من ایشان را
نشناختم نقل است کہ گفت روزے در نماز بودم طرارے درآمد و از کہت من باز کرد و بیازار برد
تا بفروشد و در حال ہر دو پیش خشک شد باز آمد شیخ در نماز بود و ابر گفت شیخ انداخت و نشست کہ مردم
چون اورا چنان دیدہ بودند حال پرسیدند گفت گفتند مصلحت آنست کہ عذر بری چون از نماز فارغ
شد او بنالید و بگرست شیخ گفت ترا چہ افتاد طرار واقعہ گفت شیخ گفت بعزت و جلال خداے کہ نہ از بدن
خبر دارم نہ از آوردن پس گفت الہی برودہ باز آورد آنچه از دستہ بازودہ در حال دستش نیک شد و گفت
جوانے صاحب جمال را بخواب دیدم گفتم تو کیستی گفت من تقوے ام گفتم تو کجا میباشی گفت در اندکینا
در حال نے را دیدم عظیم زشت و سیاہ گفتم تو کیستی گفت معصیت یعنی خندہ گفتم تو کجا میباشی گفت در اول
نشاط چون بیدار شد منیت کردم کہ ہرگز نخندم مگر کہ خندہ بر من غالب شود و گفت شبے پنجاہ و یکبار پیغمبر را
صلی اللہ علیہ وسلم بخواب دیدم و از و مسائل پرسیدم و یک شب دیگر ہم پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم بخواب
دیدم گفتم چہ کنم تا خداے دل مرا بیزاند از ہوا گفت ہر روز چہل بار بگوے یا حی یا قیوم لا الہ الا انت
اسئلك ان تجی قلبی بنور معرفتك ابدا و گفت روزے در ویشے پیش من آمد و میگفت و میگفت

ده روز است تا هیچ نخورده ام تا با بعضی از یاران شکایت کردم از گرنگی و بیزار گزردم در می افتاده دیدم
 بر دوشتم بران نوشته بود که خدای بگرنگی تو عالم نیست که از شکایت میکنی و کسی از وصیت خواست گفت
 چنانکه خدا ترا خواهد بود تو امر و زور را باش و گفت انس به مخلوقات عقوبت است و قرب اهل دنیا صیت
 و میل کردن بایشان مذلت و گفت زاهدانست که هیچ نیابد و دل شاد بود و بنا یافتن و جد و جهد لازم و اندام باقی
 مرگ و احتمال فل کردن بصبر و راضی بودن تا بمیرد و گفت تصوف همه خلق است هر که را خلق بیشتر تصوف
 بیشتر و گفت فراست پیدا شدن یقین است و دیدار غیب و آن اثر ایمان است و گفت محبت ایشا است
 بر کسی محبوب و گفت تصوف صفوت مشایده است و گفت صوفی کسی است که طاعت او نزدیک و جنایت
 است که از ان استغفارش باید کرد و گفت استغفار توبه است و توبه اسمی است جامع شش معنی را اول
 پشیمانی بر آنچه گذشته باشد دوم عزم کردن بر آنکه پیش بگذارم بگذارد هر فریضه که میسان
 او و خدا است که ضایع کرده باشد و چهارم ادا می مظالم خلق بچشم بگذارد هر گوشت و شحمی که از حوام رسنه
 باشد ششم تن را الم طاعت بچشاند چنانکه حلاوت معصیتش چشاییده است و گفت اول و جد حلاوت یعنی شیرین
 و میانه مرغی تلخ و آخر بقم یعنی بیماری و گفت توکل در اصل متابعت علم است و در حقیقت کامل شدن یقین
 و گفت عبادت هفتاد و دو باب است و هفتاد و یک از ان در حیات بخدای و گفت علم بخدای تمام مرتبت
 از عبادت خدای را عز و جل و گفت طعمای شتهی لقمه است از ذکر خدای در دهان یقین که در حالت
 توحید آن لقمه را از مایده رضا برگرفته باشی یا گمان نیکو بکرامت حق و گفت هرگز حق تعالی بندگان را
 زبان بد عا کشاده نکند و بعد خواستن مشغول نگرداند تا در محضرت بایشان کشاده نکند و گفت چون
 افتقار بخدای درست شود عنایت درست شود بجهت آنکه این دو تمام نشوند مگر بیکدیگر و گفت در دوی
 بوقت انتباه از غفلت و انقطاع از حظ نفسانی و لرزیدن از بیم قطعیت فاضلتر از عبادت جن و انس و
 گفت اعمال جامه بندگیست هر که خدای او را در وقت شمت از رحمت دور کرد و امر و عمل را ترک گیرد و هر که را
 نزدیک گردانید بر اعمال ملازم کند و چون پیشه داند و گفت دنیا را بر بلوی قسمت کردند و بهشت را
 بر تقوی و گفت از حکم مرید سه چیز است یکی خوابش در وقت غلبه بود و خورش در وقت فاقه و سخنش
 در وقت ضرورت بود و گفت شهوت مهار دیوست و هر که مهار دیو گرفت بادیو بهم بود و گفت بتن در
 دنیا باش و بدل در آخرت و گفت چون از خدای توفیق خواهی ابتدا بعمل کن و گفت ما دین خدای مبنی

گفت چنانکه
 ترا دران خلقت
 مکنند که تو فریضه
 دینی در شامی
 در عراقی در روز
 در دنیا و آخرت
 نفس نصیحت
 بر دامن مبنی
 چنانکه گویند
 بیکدیگر را که
 محمود است
 گفت صوفیان
 بندگان نظام
 از آزار دادن
 با بدن
 گفت که
 حصن تقیعت
 نفوذ شد غفلت
 باید بجزو است

بر سه قسم یافتیم بر حق و بر عدل و بر صدق حق بر جوارح است و عدل بر قلوب و صدق بر عقل یعنی حق جز بظاہر
 نتوان داشت کما قال علیہ السلام نحن نحكم بالظاہر ابلیس و ادیس در عالم باطن بودند تا ظاہر نشدند معلوم
 نشد که ابلیس بر باطل است و ادیس بر حق است و عدل بر دل است قسمت بادل دل تواند کرد و بحسب هر یکی
 و صدق بعقل توان کرد که فردا از صدق سوال کنند و از عاقلان کنند و گفت وجود عطا از حق شہود حق تعالی
 است بحق از جهت آنکه حق است دلیل بر هر چیزی و هیچ چیز دون حق دلیل نیست بر حق و گفت خداے را
 بادست که آنرا باد صبح گویند که آن باد مخزون است در زیر عرش و در وقت سحر وزیدن گیرد و ناله او استغفار
 برگردد و بملک جبار رساند و گفت شکر کردن در موضع استغفار گناه است و استغفار در موضع شکر گناه
 نقل است که چون کتانی را اجل نزدیک آمد گفتند در حال حیات عمل توحید بود که بدین مقام رسیدی گفت
 اگر اجل من نزدیک نبودے نگفتمے پس گفت چهل سال در بان دل خویش بودم و هر چه غیر خداے بود از دل
 دور میکردم تا دل من چنان شد که هیچ چیز ندانست جز خدا تعالی رحمتہ اللعالمہ

باب شصت و هشتم در ذکر عبد اللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ

آن مقرب احدیت آن مقدس صمدیت آن بر شیدہ در گاہ آن برگزیدہ آله آن محقق لطیف قطب وقت
 عبد اللہ خفیف رحمتہ اللعالمہ شیخ المشایخ عہد خویش بود و یگانہ عالم و در علوم ظاہر و باطن مقتدا بود و رجوع اہل طریقت
 در آن عہد بود شانی عظیم داشت و خاطرے خطیر و احترامے بغایت داشت و فضایل او نہ چندانست کہ بتوان
 شمرد و ذکر توان کرد و پوشیدہ نیست مجتہد بود در طریقت و مذہبے خاص دارد در طریقت و جماعتے از
 متصوفہ تولا بد کنند و در ہر چہ روز تصنیف از غوامض حقایق بساختہ و در علوم ظاہر بے تصنیف
 لطیف دارد ہمہ مقبول و مشہور و آن مجاہدات کہ او کرده است در وسع بشر نیاید و آن نظر کہ در حقایق
 و اسرار او را بود در عہد او کسے نہ داشت و بعد از اوے در فارس خلقے ماند چنانکہ نسبت بدو درست کردہ
 و او از ابنائے ملوک بود و در تجرید بے سفر نما کردہ بود و رویم و جبریتی و ابن عطاء و جنید و منصور
 حلاج را دیدہ بود و در ابتدا کہ در دین دہنش گرفت و ہر رکعتے نماز وہ ہزار بار قل ہو اللہ میخواند و بسیار
 بودے کہ از بامداد تا شب بانگاہ ہزار رکعت نماز کردے و بیت سال پلاسے پوشیدہ بود و ہر سال
 چہار چلہ بداشتے و آن روز کہ وفات کرد چہل چلہ پایے داشتہ بود و در چلہ آخر وفات کرد و پلاس از خود

بیرون نکردے در وقت او پیرے بود از محققان اما از علمائے طریقت نبود اما بزرگ بود در پارس بودے اورا
محمد ذکر می خواندے و ہرگز مرقع پوشیدہ بود از عبد اللہ خفیف پرسیدند کہ شرط مرقع چیست و پوشیدن
مرقع کرا مسلم گفت شرط مرقع آنست کہ محمد ذکر می در میان پیراہن سپید بجائے آرد و مادر میان
پلاس بنیدانیم کہ بجائے توانیم آورد یا نہ و او را خفیف ازان گفتند کہ ہر شب غذائے او در وقت افطار ہفت مویز
بیش نبود سبکبار بود و سبک روح و سبک حساب و شبے خادم را گفت کہ مویز بیار آن شب خادم ہشت مویز داد
تا بخورد و ملاوت طاعت بر قاعدہ ہر شب یافت بدانست کہ مویز ہشت بودہ است خادم را بخواند و ازانہ
سوال کرد گفت دوش ہشت مویز آوردم گفت چرا گفت ترا عظیم ضعیف دیدم ازم زد گرفت گفتم ترا قوتے پیدا
کردد شیخ گفت پس تو یار من نبودہ دشمن من بودہ کہ اگر یار من بودی شش مویز آوردی پس اورا مجبور
کرد و خادمے دیگر را بخدمت نصب فرمود و گفت چهل سال است تا مرا قبول است در میان خاص و عام چند
نعمت دنیا بر من ریختند کہ آنرا حد نبود من چنان زیستم کہ ہرگز زکات بر من واجب نشد و گفت در
ابتدا کہ عزم حج کردم چون بغداد رسیدم چندان پندار در سرم بود کہ زیارت جنیدم رفتم چون در بادیہ شدم
رسنے در کوزہ داشتم تشنگی بر من غلبہ چو دیدم کہ آہوے از آنجا آب میخورد چون بسر چاہ رفتم آب بچاہ
فروشد گفتم الہی عبد اللہ را قدر از آہوے کمتر است آوازے شنیدم کہ آہود لو و رسن نداشت و تو داری
و قسم خوش شد آنرا بیندا ختم و روان گشتم آوازے شنودم کہ ترا تجربہ میکردیم تا چون صبر کنی اکنون باز گرد
و آب خور باز گشتم و آب بسر چاہ آمدہ بود بخوردم و طہارت کردم چنانکہ تا بدینہ دیگر بطہارت احتیاج
نہود چون از مکہ باز گشتم در جامع بغداد شدم چشم جنید بر من افتاد گفت اگر صبر کردی از زیر قدمت
آب برآمدے و گفت در جوانی کسے پیش من آمد و من گرسنہ بودم اثر گرسنگی در من بدید مرا بخانہ برد و
طعامے ساختہ بود اما گوشت بوے گرفته بود من بکراہیت میخوردم و اولقمہ میساخت و در دہان من نہاد
تا یکبار آن تغیر من بدید نخل شد و من نیز نخل شدم برخاستم و با یاران قصد حج کردم چون بقادسیہ رسیدیم
راہ گم کردیم و چند شب باز و زہیج خوردنی نیافتیم تا چنان شدیم کہ بیم ہلاکت بود عاقبت بقبیلہ رسیدیم و سگے
بچہل دینار بخریدیم و قربان کردیم و بریان کردیم لقمہ ازان بن دادند خواستم تا بخورم ازان در ویش یادم
آمد کہ مرا همان برودہ بود کہ نخل شد در حال توبہ کردم تا راہ بمن نمودند حج کردیم و باز آمدیم و آن در ویش را طلب
کردم و عذر خواستم و گفت یکبار مرا نشان دادند کہ در مصر پیرے و جوانے براقبت نشستہ اند آنجا رفتم دو

شخص را دیدم روئے قبله آورده سه بار سلام کردم جواب نداد گفتم بخدا بر شما که جواب سلام من باز دهید
 آن جوان سر بر آورد و گفت یا ابن خفیف دنیا اندک است و ازین اندک اندکے بیش نمانده است ازین
 اندک نصیب بسیارستان مگر فارغی که بسلام من می پروازی این گفت دسر فرو برد و من گرسنه و
 تشنه بودم گرسنگی فراموش کردم و بگلی من ایشان گرفتند پس با ایشان نماز پیشین و نماز دیگر بگذاردم و گفتم
 مرا پند دهید جوان گفت یا ابن خفیف ما اهل مصیبتیم ما از زبان پند نبود کسے باید که اصحاب مصیبت
 را سخنے گوید سه روز آنجا بودم که نه چیز خوردیم و نه خفتیم پس گفتم مرا پند دهید آن جوان سر بر آورد و
 گفت صحبت کسے طلب کن که دیدن او ترا از خدا یاد دهد و هیبت او در دل تو افتد و ترا بزبان فعل نپرد
 نه بزبان گفتار نقل است که گفت یکسال بروم بودم روزی بصره رفتم رهبانے را دیدم که بیاروند چون
 خیائے و بسوختند و خاکستر او در چشم کوران میکشیدند بنیامی شدند و بیماران میخوردند شفا یافتند عجب دوا شتم
 و گفتم که ایشان بر باطل اند این چگونه است آن شب در خواب پیغمبر اصدی اللہ علیہ وسلم دیدم گفتم یا رسول اللہ
 اینجا چه میکنی گفت از بهر تو آمده ام گفتم یا رسول اللہ این چه حالت است رسول اللہ فرمود که این اثر صدق و
 ریاضت است که در باطل است اگر در حق بود چگونه بود و گفت شب پیغمبر اصدی اللہ علیہ وسلم خواب دیدم که
 بیامدم و مرا بر سر پا بیدار میکرد و من دروئے نگاه میکردم فرمود که هر که راهی براند و رفتن آن راه پیش گیرد پس از
 سلوک باز ایستد حق تعالی او را عذاب کند که هیچکس را از عالمیان نکند و گفت که پیغمبر علیہ السلام بر سر
 دوا انگشت پای نماز کرده است و عبد اللہ خفیف هم سنت رسول علیہ السلام بجای آورده خواست که آن
 نماز نیز بگذارد و یک رکعت بگذارد و دوم توانست پیغمبر را خواب دید که با او گفت آن نماز خاص هرست
 کن نقل است که نیم شب خادم را گفت که برو و از برائے من زنی بیار که در نکاح آورم خادم گفت کسے
 نمیدانم اما دختر کے هست اگر خواهی بیارم گفت بیار خادم رفت و بیار و دشیخ نکاح کرد چون هفت ماه بزرگ
 فرزندے بیامد و بزرگ دشیخ خادم را گفت دختر را بگو تا طلاق بستاند و اگر خواهد گوئے نشین خادم گفت ای
 شیخ اینچه هرست که نیم شب زن خواستی گفت در خواب قیامت را دیدم و خلق بشمار همه در مانده و غرق شده
 ناگاه طفله باید و دست پدر گرفت و چون با دوا صراط بگذرانید من نیز خواستم که مرا طفله بود اکنون مقصود من
 حاصل شد نقل است که چهار صد نکاح کرده بود بدان سبب که او از ابنائے ملوک بود چون توبه کرد و حال او
 بکمال رسید و بدو تقرب میکردند و دو و سه و سه در عقد می آورد اما زنی چهل سال در عقد او بود و او دختر

از
 کتبه و اگر قیام
 میباشد

ازان وزیرے بود یک روز زمانیکہ در عقد او بودند از یکدیگر پرسیدند کہ شیخ باشما در خلوت چگونه است ہمہ
 گفتند ما را از صحبت او هیچ خبر نیست اگر کسے را ازین معنی آگاہی باشد دختر وزیر را باشد از سوال
 کردند گفت شبے کہ شیخ بخانہ من مے آمد مرا خبر دادند من طعام ساختم وزینت کردم چون شیخ در آمد طعام
 پیش آورد ساعتی درین نگریست پس دست من گرفت و در آستین خود کشید و بر سینہ نہاد و بر شکم خود مے
 مالید ہر وہ گرو افتادہ بود گفت اے دختر نے پرسی کہ این چیست سوال کردم گفت اینہمہ از شدت صبر است
 کہ گرہ برگردہ بستہ ام از چنین روے و از چنین طعام کہ در پیش من آوردہ این بگفت و برخاست و مرا پیش ازان
 باو گستاخی نمود کہ او بغایت در ریاضت بود نقل است کہ او را دو مرید بودند یکے را احمد کہ گفتندے و یکے را
 احمد مہ و شیخ با احمد کہ بہ بودے اصحاب را ازان غیرت مے آمد کہ احمد مہ پیش قدم ست و کار دیدہ و ریاضتہا
 وافر کشیدہ است شیخ بفرست بدانت گفت من بشما نایم ہر دو را پس احمد مہ را آواز داد احمد مہ گفت لبیک
 گفت آن شتر کہ بردر خانقاہ خفتہ است بردار و بر بام خانقاہ برا احمد مہ گفت اے شیخ شتر بر بام چون
 توان برد شیخ بگفت بگذار پس گفت اے احمد کہ گفت لبیک گفت آن شتر کہ بردر خانقاہ ست بردار
 و بر بام خانقاہ برا احمد کہ میان در بست و آستین بر زد و بیرون رفت و در زیر شتر دست کرد شتر را
 نتوانست جنبانید شیخ گفت بگذار کہ معلوم شد پس اصحاب گفت کہ احمد کہ ازان خود بجایے آورد و
 بفرمان ما قیام نمود و با اعتراض پیش نیامد و بفرمان نگہ کرد نہ بکار کہ توان کرد یا نہ و آن بخت مشغول شد
 بمنظرہ ایستاد کہ از حال ظاہر مطالعہ باطن توان کرد نقل است کہ وقتے شیخ را مسافرے رسید خر قہ سیاہ
 در برو شملہ سیاہ بر سر و پیراہنے سیاہ و ازارے سیاہ شیخ را در باطن غیرت آمد گفت یا اخی جامہ چرا سیاہ کردہ گفت
 خدایا نم مردہ اند یعنی نفس و ہوا و گفت اَفَآلَيْتَ مِنَ اتَّخَذَ اللّٰهُ هَوَاہُ شیخ گفت اورا بیرون کنید بیرون کردند پس
 گفت باز آیدش باز آوردند دیگر فرمود کہ بیرونش کنید ہمچنین تا ہفتاد بارش بیرون میکردند و باز پس میخواندند
 و در ویش هیچ تغیر نمیکرد بعد ازان شیخ برخاست و سرش پوشید و عذر خواست و گفت ترا مسلم ست سیاہ
 پوشیدن کہ درین ہفتاد بار کہ خواری با تو کردند و تغیر نشدی نقل است کہ دو صوفی از جانبے دور عزم زیارت
 او کردند چون بخانقاہ شیخ رسیدند شیخ را در خانقاہ ندیدند گفتند بخانہ عضد الدولہ رفتہ است ایشان گفتند
 کہ شیخ را با سلاطین چکار انکارے در خاطر ایشان آمد پس گفتند کہ طواف شہر کنیم و در بازار مے گشتند
 بدکان خیلطے رسیدند خواستند کہ جب خر قہ بدوزند کہ دریدہ بود بدکان رفتند ناگاہ دران میان مقرض

گم شد صوفیا را گرفتند و بخانه عضدالدوله بردند و شیخ خفیف را آنجا بود عضدالدوله فرمود که صوفیان را
دست ببرند شیخ گفت که صوفیان را رها کنید که بے گناه است پس شیخ با ایشان گفت که اندیشه شمار است
بود اما آمدن ما پیش سلطان از جهت چنین کاری است که واقع میشود آن هر دو مرید شدند تا بدانی که هر که
دست از دامن مردمان کوتاه کند دست بیاورد و نقل است که شیخ را مسافر رسید و اسهالش پدید آمد
تا شب بود که شیخ پنجاه بار طاس او بر گرفته آخر شب چشم شیخ گرم شد آن مسافر را گفت اضاید
آمد آواز داد شیخ حاضر نبود بانگ برداشت و گفت آخر کجائی که لعنت بر تو باد شیخ از خواب بر جست و
طاس برداشت و پیش او برد روی زرد و دیگر مریدان گفتند که او چنین لفظی گفت و ما بر جائے
نماندیم و تو صبر میکنی شیخ گفت من چنین شنیدم که گفت رحمت بر تو باد و سخن او است که حق تعالی
ملایکه و جن و انس را بیا فرید و عصمت و کفایت و حلیت بیا فرید پس ملایکه را گفتند اختیار کنید اینها
عصمت اختیار کردند پس جن را گفتند اختیار کنید عصمت اختیار کردند پس ملایکه برین سبقت
دارند جنیان کفایت اختیار کردند پس انس را گفتند اختیار کنید عصمت اختیار کردند گفتند عصمت
ملایکه اختیار کرده اند انس کفایت اختیار کردند گفتند کفایت جنیان اختیار کرده اند پس نبی آدم حلیت
اختیار کردند و بحلیت جبرئیل میگفتند ابوالاحمد صغیر گفت یا شیخ مرا و سوسه رنجه میدارد شیخ گفت
صوفیایانیکه من دیده ام بر دیو سخریت کردند و اکنون دیو بر صوفی سخریت میکند و گفت صوفی آنست
که صوف پوشد بر صفا و هو را بچشاند طعم جفا و دنیا را بیند از دایر پس قفا و گفت منزله بودن از دنیا
عین راحت است در وقت بیرون شدن از دنیا و گفت تصوف صبر است در تحت مجاری افتاد
و فرا گرفتن است از دست ملک جبار و قطع کردن بیابان و کوها و گفت رضا بر دو قسم بود رضا بدو
اندر تدبیر بود و رضا از و در آنچه قضا کنند و گفت ایمان تصدیق و است بر آنچه از غیب برو کشف
افتد و گفت ارادت رنج دایم است و ترک راحت و گفت وصلت آنست که بمحبوب اتصال پدید آید
از جمله چیزها و غیبت افتد از جمله چیزها جز حق تعالی و گفت انبساط بر خواستن احتشام است در وقت
سوال و گفت تقوی دور بودن است از هر چه ترا از خدای دور گرداند و گفت ریاضت بدانکه شکستن نفس
است بخدایت و منع کردن نفس از قرب در خدمت در جذب منفعت و گفت قناعت طلب ناکردن است
آنرا که در دست تو نیست و بے نیاز شدن از آنچه در دست تو است و گفت زهد راحت یافتن است

از بیرون آمدن از ملک و گفت اندوختن باز دارد از طرب و گفت رجا شاد بودن بود بوجود وصل او و گفت فقر نیستی ملک بود و بیرون آمدن از صفات و گفت یقین حقیقت اسرار بود بجلالت اے غیب پر سینه که عبودیت کے دست آید گفت چون ہمہ کار اے خود با خداے انگند و در بلا صبر کند پر سینه که درویشی که سر روز گرسنه بود پس از آن بیرون آید و سوال کند بدان قدر که اورا کفایت و مایحتاج بود اورا چه گویند گفت کذاب و گفت چیزے بخورید و خاموش میباشید و اگر درویشے از در آید ہمہ فضیحت شوید نقل است کہ در حال وفات خادم را گفت من بندہ عاصی بودم گریز پاپے چون وفات کنم غلے برگردان من نہ و بندے بر پاپے و دستم از پس بر بند و رویم بقبلہ بنشان باشد کہ در پذیرد چون وفات کرد خادم خواست کہ وصیت بجا آرد اے آواز داد کہ اے بخبر مکن میخواہی کہ عزیز مارا خوار گردانی او ترک داد رحمۃ اللہ علیہ و التابعین اجمعین والسلام

باب شصت و نہم در ذکر ابو محمد جریری رحمۃ اللہ علیہ

آن ولی قبۃ ولایت آن صفی کعبہ ہدایت آن متکلم عاشق آن متدین صادق آن در مشاہدہ حقایق ہمہ بصیری شیخ وقت ابو محمد جریری رحمۃ اللہ علیہ یگانہ وقت بود و برگزیدہ زمانہ بود در میان اقران و وقت بود بر دقایق طریقت و پسندیدہ ہمہ نوع و کامل بود در ادب و در انواع علوم حفظ داشت و در فقہ مفتی و امام بود و در علم اصول بغایت بود و در طریقت استاد بود تا حدے کہ جنید مرید از او گفت کہ ولی عہد من دوست و صحبت عبد اللہ تستری یافتہ بود و آداب او چنان بود کہ گفت کہ بیت سال ست تا پاپے در خلوت دراز نکردہ ام کہ حسن ادب با خداے اولیتر نقل است کہ یکسال در مکہ مقام کرد کہ نخفت و سخن نگفت و پشت باز نداد و پاپے دراز نکرد ابو بکر کتانی رحم گفت اینچنین بچہ توانستی کرد گفت صدق باطن مرا بران داشت کہ تا ظاہر مرا فوت کرد و چون جنید وفات کرد اورا بجائے جنید بنشانند و گفت روزے بازے سفید دیدم چہل سال بعبادی برخاستم و باز نیافتمش گفتند چگونہ گفت روزے از پس نماز دیگر جوآنے از در خانقاہ درآمد پاپے بر ہنہ و موے پاکیدہ و روے زرد گشتہ طہارت کرد و دو رکعت نماز بگزارد و سربگیریان فرو برد تا نماز شام و چون نماز شام بگزارد سربگیریان فرو برد و آن شب خلیفہ دعوتے ساختہ بود صوفیازا بدعوت خواندہ بود پیش اور فتم و گفتم اے درویش بدعوت

میر و پیش خلیفہ اجابت میکنی گفت سر دعوت خلیفہ ندارم امام را عصیده میباشد دیگر تو دانی گفت مگر نو مسلمان
ست که با ما موافقت نمیکند و آرزو می خواهند بشیدم و بدعوت رفتم چون باز آمدم در ویش همچنان
سرفرو برده بود بر فتم و بختتم رسول راضی علیه وسلم خواب دیدم که می آمد دو پیر با او و خلق عظیم بر اثر او
و آن دو پیر یکی ابراهیم خلیل بود و یکی موسی کلیم علیهما السلام و صد بیست هزار نبی با او پیش رفتم و سلام
کردم روئے از من بگردانید گفتیم یا رسول الله چه کرده ام که روئے مبارک از من میگردد وانی گفت یکی از
دوستان ما از تو عصیده خواست تو بخیلی کردی از خواب در آمدم و گریان گشتم آواز در خانقاه بگوش من
آمد نگاه کردم آن در ویش بود که بیرون میرفت گفتم ای عزیز چندان توقف کن که آرزوئے تو راست کنم
در ویش روئے باز پس کرد و گفت هرگاه که در ویش از تو عصیده خواهد صد و بیست هزار عجب را بشفیج
باید آوردن تا آرزوئے او راست کنی و شوار کارے بود این بگفت و برفت نقل است که در
جامع بغداد در ویش بود که در زمستان و تابستان او را جز یک پیرهن نبود از او پرسیدند او گفت من مایل
بودم به جامه نیکو پوشیدن تا شب در خواب دیدم که در بهشت میرفتم جماعتی را دیدم بر مایه نشسته خاتم
که با ایشان موافقت کنم و بشینم فرشته دست من گرفت و گفت تو از ایشان نه که آن قوم در یک
پیرهن بوده اند و تو نبوده چون بیدار شدم نذر کردم که باقی عمر جز این پیرهن نبوشم نقل است که
جریری در مجلس میداشت جوانی برخاست و گفت دلم گم شده است دعا کن تا باز دهند گفت ماهمه
درین مصیبتیم و گفت در قرن اول معامله بدین بود اکنون دین فرسوده شد و قرن دوم را معامله بوقابل
آن نیز مانند قرن سوم را معامله بمرت بود آن نیز برخاست قرن چهارم را معامله بجایا بود آن نیز برفت
اکنون مردمان چنان شده اند که معامله خود بر بیت میکنند و گفت هر که گوش بحديث نفس دارد و حکم
شعوات اسیر گردد و باز دارندش اندر زندان هوا و خداے تعالی همه فایده را بردل او حرام گرداند و از سخن
حق مزه نیابد و وے را نیز اجابت نباشد و هر که بدون اندازه خویش رضا دهد خداے او را بر کشد زیادت از
غایت او و یکی گفت اصل کار دل صیبت گفت آن اصل مقاربت بود که خدای را می بیند و مشاهدہ صنع او
میکند و گفت تو کل معاینه شدن اضطراست و گفت صبر آنست که فرق نکند میان حال نعمت و محنت
بآرام نفس در هر دو حال و صبر سکون نفس است در بلا و گفت اخلاص ثمره یقین است و ریاضه ثمره شک
گفت کمال شکر در مشاهدہ عجز است از شکر و پرسیدند از عزلت گفت بیرون شدن است از میان

زحمتهما و سرنگا داشتن اگر بر تو رحمت نکند و گفت محاربه عایمان با خطرات نفس است و محاربه ابدان با فکر و محاربه زنا و با شهوات و محاربه تائبان با زلات و محاربه مردمان با منی و لذات و گفت دوام ایمان و پاوش دین و صلاح تن در سه چیز است یکے بسنده کردن دوم پرهیز کردن سوم غذا نگا داشتن و گفت هر که بخداے پسند کند سرش بصلاح باشد و گفت هر که از مناهای پرهیز کند سرش نیکو شود و هر که غذا نگا دارد و نفسش ریاضت یابد پس پاوش اکتفا صفت معرفت بود و عاقبت تقوای حسن خلعت بود و عاقبت احتمال تندرستی و اعتدال طبیعت و گفت دیدن اصول بشنیدن فروع بود و درست کردن فروع بعرضه دادن بود بر اصول و راه نیست بمقام مشامه و وصول مگر به تعظیم آنچه خداے آنرا تعظیم کرده است از وسایل و وسایط و فروع و گفت خداے زنده گرداننده را با نوار خوش برگز آن بنده نمیرد تا بد و چون بمیراند بنده را بخدلان خویش برگز او را زنده نگرداند تا بد و گفت مرجع عارفان بخداے تعالی در بدایت بود و مرجع عوام بخداے بعد از نو میدی بود و گفت چون مصطفی صلی الله علیه و آله نظر کرد بحق حق را بدید باقی ماند با حق بحق بے زمان و مکان از جهت آنکه حاصل شد او را حضور آنکه نه حضوری و نه مکان از او صاف او مجر و گشت با و صاف حق تعالی و الله اعلم و حکم بالصواب

باب هفتاد و ذکر حسین منصور حلاج رحمه الله علیه

آن قلیل الله فی سبیل الله آن شیر بیشه تحقیق آن شجاع صفر صدیق آن غرقه دریای موج حسین منصور حلاج رحمه الله علیه کار او کارے عجب بوده است و واقعات غریب شیوه داشت که خاص بود که هم در غایت سوز و اشتیاق بود و در شدت لب فراق مست و بیقرار بود و شوریده روزگار بود و عاشق صادق و پاکباز بود و جدی و جهدی عظیم داشت و ریاضت و کرامت عجب و عالی همت و وسیع قدر و زیبا سخن بود و او را تصانیف بسیار است به عبارات مشکل و کلمات مغلط و در حقایق و اسرار و معانی و معارف سخت کامل بود و قصاصت و بلاغت داشت در سخن که کس نداشت و دقت نظر داشت و فراست و کیاست که کس را نبود جمله روزگار او را اساس بر بلا بوده است از اول تا آخر و بیشتر مشایخ در کار او ابا کردند و گفتند که او را در تصوف قدم نیست مگر ابن عطار و عجب السخفیه و شبلی و ابوالقاسم نصرآبادی و جمله متاخرین الا ما اشار الله که او را قبول کرده اند و شیخ ابوسعید ابوالخیر و شیخ ابوالقاسم گرگانی و شیخ ابوعلی فارمدی و امام یوسف همدانی رضی الله عنهم در کار او سرے داشته اند و باز بعضی در کار او

متوقف اند چون استاد ابوالقاسم قمیشی که در حق او گفت اگر او مقبول بود بنزد خلق مردود نگردد و اگر مردود بود بقبول خلق مقبول نبود و باز بعضی بسحر او را نسبت کنند و بعضی اصحاب ظاهر او را بکفر منسوب کنند و بعضی گویند از اصحاب حلول بود و بعضی گویند تولا با اتحاد داشت و هر که بوی توحید شنیده باشد هرگز او را خیال حلول و اتحاد نتواند افتاد و هر که این سخن گوید خود سرش از توحید خبر ندارد و شرح دادن این را طولی دارد و این کتاب جائے آن نیست اما جماعتی بوده اند از زمانه در بغداد چه در خیال حلول و چه در غلط اتحاد که خود را حلاجی گفته اند و نسبت بدو کرده و سخن او فهم ناکرده بدان کشتن و سوختن بتقلید محض فخر کرده اند چنانکه دو تن را در بلخ همین واقعه افتاد که حسین را اما تقلید در این واقعه شرط نیست و مرا عجب آید که کسی را وادار که از درختی انی انا الله برآید و درخت در میان نه چو را و نبود از حسین را اما الحق برآید و حسین در میان و چنانکه حق تعالی بزبان عمر رضی الله عنہ سخن گفت بزبان حسین را سخن گفت و اینجا نه حلول کار دارد نه اتحاد و بعضی گویند حسین منصور حلاج دیگر است و حسین را منصور محمد دیگر که حسین محمد بغدادی بوده است استاد محمد زکریا و رفیق ابوسعید قرطبی و او ساحر بوده است و در شهر واسطه پرورده شد و عبد الله خفیف گفته است حسین منصور عالمی ربانیت و شبلی را گفته است من و حلاج یک چیزیم اما ما بدیوانگی نسبت کردند خلاص یافتیم عقل او او را هلاک کرد و اگر او مطلع بود این دو بزرگوار در حق او نگفتند ما را دو گواه تمام است و او تابود پیوسته در عبادت و ریاضت بوده است و در بیابان معرفت و توحید و در زنتی اهل صلاح و در شرع و سنت بود اگر از ویک سخن بظهور آمد که گویند آن حقیقت بود چرا آن سخن بدعت بود اما بعضی مشایخ که او را مجور گردانیده اند نه از جهت مذہب و دین است بلکه از آن بود که ناخوشنودی و عقوق مشایخ از سرستی او پس این بار آورد چنانکه اول تبتستر آمد و دو سال در صحبت عبد الله تستری بود پس قصد بغداد کرد و اول سفر که کرد در سجدہ سالگی کرد پس از تستر بصره شد پس از بصره بدو حرقه رفت و تعلق بعمر بن عثمان مکی کرد و هر شش ماه با او صحبت داشت و ابویقوب الاقطع دختر بدو داد پس عمر و از ورنجیده شد حسین را آن گنجنامه برگرفت که در پیش ذکر آن کریم و بغداد نزدیک جنبه آمد و جنبه را بسلوت و خلوت فرمود و چند گاه در صحبت او صبر کرد پس قصد حجاز کرد و یک سال آنجا مجاور بود باز بغداد آمد با جماعتی صوفیان و قصد جنبه کرد و از و مسئله پرسید جنبه جواب نداد و گفت زود بود که تو سر چوب پاره بسنج کنی یعنی سر و ار حسین گفت آن روز من سر و ار بسنج کنم که تو جامه اہل صورت در پوشی چنانکه نقل است که بزرگانیکه بودند همه بنوشتند که حسین را کشتنی است جنبه در جامه

صوفیان بود آن خطائی نوشت خلیفه گفت که خط جنیدم باید جنید از خانقاه بدرسه رفت و جامه ای درپوشید
و آن خط نوشت که نحن فحکم بالظاهر یعنی بر ظاهر حال کشتنی است و فتوی بر ظاهر است اما باطن خداے
بداند پس چون حسین ۴۰ از جنید جواب مسئله که پرسیده بود نیافت ازان سبب متغیر شد و بے دستوری اوزن
خود را برگرفت و باز به قسرت آمد و قریب یکسال آنجا بود و قبول عظیم در دل خلق او را پدید آمد و او در هیچ سخن اهل
زمانه را هیچ وزن ننهادے تا حد او در دل خلق پدید آمد و عمره و ابو عثمان در باب او نامه نوشت بخوزستان
و احوال او در چشم اهل خوزستان تسبیح گردانید و او را نیز ازان قصه دل گرفت جامه صوفیان بیرون کرد
و قبا در پوشید و صحبت ابنائے دنیا مشغول گشت و او را همه یکے بود و پنجسال ناپدید شد و در آن مدت
بعضے بخراسان و ماوراءالنهر بود و بعضے نیمروز و سیستان و کرمان پس پارس باز آمد و اهل فارس را کتب
نقیص تصنیف کرد و اهل اهواز را سخن گفت و نزدیک خاص عام مقبول گشت و از اسرار خلق را میگفت تا
او را حلاج الاسرار گفتند پس بصره شد بار دیگر مرقع در پوشید و قصد حرم کرد و از اصحاب مرقع در آن سفر با او بسیار
برفتند چون بکه شد ابو یعقوب ۴۱ نهر جوری بسحرش منسوب کرد تا از آنجا بصره باز آمد و یکسال بصره بود و با اهواز
آمد پس گفت ببلاد شرق میروم تا خلق را بخداے خوانم هندوستان شد و باز بخراسان آمد و ماوراءالنهر رفت
و پس با چین شد و خلق را بخداے خواند و ایشان را تصانیف کرد و چون باز آمد از اقصائے عالم بدو نامه نوشتند
در نامه هند ابو المغیث نوشتندے و در نامه چین ابو المعین و در نامه خراسان ابو الممیز و در نامه پارس ابو عبید
زاهد و در نامه خوزستان حلاج الاسرار و در بغدادش مصطلم نام کردند و در بصره مخبر پس اقاویل دروے بساگشت
بعد ازان قصد مکہ کرد و دو سال مجاور بود چون باز آمد احوال و اے متغیر گشت و ازان حالت برنگی دیگر شد که خلق
را بمعنی بمیخواند که کسے بران وقوف نییافت تا چنین نقل کنند که حسین را از پنجاه شهر بیرون کرده اند و بروے
روزگارے گذشته است که عجب تر ازان نبود و او را حلاج ازان گفته اند که یکبار بانبارے از پنبه بگذشت
اشارتے کرد و یکبار دانه از پنبه جدا شد خلق ازان متحیر شدند نقل است که در شب از وزے چهار صد رکعت
نماز کردے و بر خود فریضه دانسته گفتند درین درجه که توانی این همه رنج چراست او گفت رنج و راحت در
حال دوستان اثر نمیکند که دوستان فانی صفت باشند نه رنج در ایشان اثر کند نه راحت نقل است
که در پنجاه سالگی گفته است که تا اکنون هیچ مذیب نگرفته ام اما از مذیبهها آنچه دشوار تر بود اختیار کرده ام و
امروز که پنجاه ساله ام هزار ساله نماز بگذارده ام و هر نمازے را غسله کرده نقل است که در آن مدت که در

ریاضت بود و لقمه داشت که بیست ساله بیرون نکرده بود روزی بستم از بیرون کردند پیش یافتند وزن کردند یکے از و نیم انگ سنگ برآمد **نقل است** که روزی شخصی پیش او درآمد عقرب دید که گرد او میگشت و باز میرفت آن شخص قصد کشتن او کرد حلاج گفت دست از و بردار که دوازده سال است تا او ندیم ماست و گرد ما میگرد و رشید خردم سمرقندی که قصد کعبه داشت مجلس گفت در راه و روایت کرد که حلاج با چهار صد صوفی رو ببادیه نهاد چون روزی چند برآمد گرنگی بنجایت کشید اصحاب گفتند خواجه ما را سر بریان میباید گفت بنشینید و صف کشید همه در پیش او صف کشیدند او دست از پس میکرد و سر بریان و دو تا کرده گرم بهر یک میسپارد تا چهار صد سر از پس پشت بیرون آورد و همه سبز خوردند گفتند خواجه ما را رطب میباید برپای خاست و گفت مرا بیفشانید همچون درختی بیفشانند چندان رطب از و برخت که همه سیر شدند پس رفتند و هر جا که در راه شیخ پشت بخار بنی باز گذاشته رطب بر آورد **نقل است** که طایفه در بادیه او را گفتند ما را انجیر میباید دست بکشاد طبقه انجیر تازه بیاورد و پیش ایشان بنهاد و یکبار دیگر حلوا خواستند طبقه حلوائے گرم پیش ایشان بنهاد گفتند ایها الشیخ ازین جنس حلوا در باب الطاقه بغداد باشد گفت نزدیک من باب الطاقه بغداد و بادیه همه کیست و حلوا گرے آنجا نشسته بود یک طبق حلوا باز نیافت در آن عجب ماند که هیچکس بر او من انگشته بود ناگاه بعد از چند گاه آن طبق را بگرفت برپے رفتند با صاحب حلاج رسیدند آن حال رفتند و حلوا اگر تارنج آن روز یاد داشت ایشان نیز همان روز نشان دادند حلوا گر زیارت حلاج آمد متعجب ماند و مرید او شد **نقل است** که یکبار در سفر بادیه چهار هزار آدمی با او بودند برفت تا کعبه و یکسال در آفتاب ایستاد برابر کعبه برهنه تار عنق از اعضائے او بر سنگ میرفت و پوست باز می افکند و او از آنجا نه جنبید هر روز قرصکے بیاوردند کینارائے آن بخوردے باقی بر سر کوزه نهادے و گویند عقرب در ازار او آشیان کرده بود پس در عرفات گفت یا دلیل المتحیرین اگر کافرم در کافریم و افزائے و چون دید که هر کس آن روز دعائے میکرد او سر بتل ریگ باز نهاد و نظاره میکرد چون همه باز گشتند بخلوت نفسے زد و گفت بادشاه عزیزا پاکت و انعم و پاکت گویم از همه تسبیح سبحان و از همه تهلیل مهللان و از همه پندار صاحب پنداران و گفت الهی تو دانی که چون عاجزم از مواضع شکر تو بجائے من شکر کن خویش را که شکر آنست و بس **نقل است** که یک روز در بادیه ابراهیم خواص را دید گفت در چه کاری گفت مقامات توکل درست میکنم گفت همه عمر در عمارت شکم کردی در توحید کے فانی خواهی شد یعنی اصل توکل در نا خوردنست و تو همه عمر در کار شکم کردی خواه بخوردن و خواه

بنا خوردن قنار توحید کے خواہد بود نقل است کہ گفت مرغی را دیدم از مرغان متصوفہ گفتم تو بکدام
 پر می پری بسوی او گفت پر و بالے کہ دارم گفتم پر و بال قطع کن کہ او لیس کیمثلہ شیئی ست تو بد و نتوانی
 رسید نقل است کہ حسین بنصور گفت ابلیس میگذاشت موسی را دید علیہ السلام موسی گفت اے رانده چرا
 سجده نکردی تا رانده نشدی گفت بد نکردم بغیر او نگاه نکردم چنانکہ تو کہ چون دیدار خواستی گفتند انظر الے
 الجبل تو بگوہ باز نگریستی من گفتم جز ترا سجده نکنم و جز تو بکس ننگرم از و پرسیدند کہ در موسی چگوئی گفت حق
 گفتند در فرعون چگوئی گفت حق گفتند معنی این چیست گفت ایشان دو صفت اند کہ میروند در ابد بر آنچہ
 رانده اند ایشانرا در ازل از ابوالسواد پرسیدند کہ عارف را وقت باشد گفت نہ از بہر آنکہ وقت صفت
 صاحب وقت ست و بہر کہ با صفت خود آرام گیرد عارف نبود و غیش آنست کہ لی مع اللہ وقت پرسید
 کہ طریق بخداے چگونہ است گفت دو قدم ست رسیدی یک قدم از دنیا برگیر و دیگر قدم از عقبہ و اینک
 رسیدی بمولے و پرسیدند از فقر گفت فقیر آنست کہ استغنی ست از ماسوے اللہ و ناظر ست باللہ
 و گفت صوفی و صدانی الذات ست نہ او یک کس را داند و نہ یک کس او را و گفت صوفی آنست کہ اشارت
 از خداے کند و خلق اشارت بخداے کنند یعنی او در میان محبوب و گوشت معرفت عبارت ست از دیدن
 ارشاد ہلاکت ہمہ در معنی و گفت چون بندہ بمقام معرفت رسید غیب بد و وحی فرستد و سراور انگ
 گرداند تا ہیچ خاطر نیابد او را مگر خاطر حق و گفت ہر کہ التماس حق کند بنور ایمان چنان بود کہ کسے آفتاب جوید
 بنور کو اکب و گفت حکمت تیرا ست و دل مونسان ہر فہاست و تیر انداز خداے و خطا محال و گفت
 صاحب فراست بہ نخست نظر مقصود را دریابد و ویرا ہیچ گمان و شک نباشد و گفت از اخلاق مروان
 مومن آنست کہ قصد تو انگریزش میانہ بود اگر بود قانع بود در فاقہ و گفت خلق عظیم آن ست کہ جہائے خلق را و
 اثر نکنند پس از آنکہ حق را شناختہ باشد و گفت توکل آن بود کہ تا در شہر کسے را داند و لثر از خود بخوردن نخورد و گفت
 اخلاص تصفیہ عمل ست از شوائب کہ ورت و گفت زبان گویا ہلاک دہائے خاموش و گفت گوے در علل سبتہ
 است و افعال در شرکت سبتہ است و حق مباین ست از بیجملہ و مایو من اکثرہم باللہ الا وہم مشرکون
 و گفت بصایر بینندگان و معارف عارفان و نور علماء ربانی و طریق سابقان ناجی انزل ابد و ہر چہ در میان
 ہر دوست از وحدت است اما کہ بدانند لمن کان کہ قلب او القی السمع و ہوشیہند و گفت در عالم رضا
 اثر دہا نیست کہ از ایقین خوانند ہر ذرہ ہزار عالم در کام او چون ذرہ ایست در بیا بانی و گفت اندوہ او

اگر منصور شود انبیاء و اولیاء جمله روئے بد و آرنه و یکے را نیز از بهشت یاد نماید و گفت ماهمه سال در طلب
 بلائے او باشیم چون سلطانیکه وایم در طلب ولایت باشد و گفت هر که همه مقامات بندگی فرارسد و بجائے
 آورد آزاد گردد و گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند آزا و گفت مرید در سایه توبه خویش است
 و مراد سایه عصمت و گفت مرید آنست که سبقت دارد اجتهاد او بر مکشوفات و مراد آنست که مکشوفات
 او بر اجتهاد سابق است و گفت وقت مرد و صدق دریا، سفینه مراد است فردا این صد فہار را در سعید قیامت
 بر زمین زنند و گفت دنیا بگذاشتن زہد نفس است و آخرت بگذاشتن زہد دل است و ترک خویشتن گفتن
 زہد جانست و گفت تا زہد داغ انبیاء را باز داده است هنوز داغی بر پیچ دل ننهادہ است گفتند دست
 و عا در از ترست یا دست عبادت گفت این دو دست را پیچ جائے وصول نیست دست دعا بدامن
 وصول پیش نرسد و آن شرک راہ مردانست و دست عبادت بدامن تکلیف شرعی و شرطی پیش نرسد
 اما دستے کہ از آفرینش برتر رسد اگر خواهد دست سعادت است و گفت آن حال کہ بیک موئے کونین را از
 جائے برداری تو برداشته عنایت باشی و نخست تا محمول نباشی حامل نتوانی بود و آن یک لحظه کہ یک
 موئے از خویش حمل نتوانی کرد از دست عنایت در افتاده باشی و گفت نہ منفصل است بشریت از و نہ
 متصل است بدو و گفت او آنست کہ متجلی شود از سر سوزن آزا کہ خواهد و محتجب گردد در آسمان و
 زمین از آنکہ خواهد پس بر توباد کہ مغرور نگردی بخداے تعالی و نوید نشوی از و و رغبت بکنی در محبت او
 و راضی نباشی کہ نہ محب باشی و اثبات او مکن و نفی او مکن و بر توباد کہ از توحید پرہیز کنی و گفت روا نبود
 کسے را کہ یکے بیند یا یکے را یاد کند یا گوید کہ یکے را بشناختم آن یکے را کہ جملہ احاد از و ظاہر است و گفت
 اسمائے خدایتعالی از آنجا کہ اوراک است رسم است و از آنجا کہ حق است حقیقت است و گفت ہوا حیات
 نفس است و حق حیات دل است و حقیقت حیات جانست و گفت ترا نہا کہ محبوب کرد ایشان را اگر آگاهند
 از علوم قدرت جملہ در طرب آیند و اگر کشف کنند چیزے از حقیقت بر ایشان جملہ بمیزند و گفت ہر کہ اعمال بیند
 محبوب گردد از معمول و ہر کہ معمول بیند از رویت اعمال محبوب گردد و گفت انبیاء علیہم السلام غالب اند بر
 احوال و مالک احوال اند پس میگردد اند احوال را نہ احوال ایشان را و غیر انبیاء چنانند کہ سلطنت احوال راست بر
 ایشان تا احوال ایشان را میگردانند نہ ایشان احوال را نقل است کہ از صبر پرسیدندش گفت صبر آنست
 کہ دست و پائے بریزد و از دار بیاویزندش برین پل و عجب اینکه ہمہ با او بگردند و آہے نکرد و نقل است

کہ یک روز شبلی ہم نزدیک او شد تا او را بزند او گفت یا ابو بکر دستے بر نہ کہ ما قصد کارے عظیم کردہ ایم و سرگشتہ
 کارے گشتہ ایم و چنین کارے و سرگشتہ چنین کارے را نہ زند من کہ ما خود کشتن را در پیش داریم چون خلق در
 کار او متحیر شدند و منکر بقیاس و مقر بشمار پیدا آمدند و کارے عجایب از او پیدا میشد و زبانها در و دراز گشت
 و سخن او پیش خلیفہ بسیار شد بر کشتن او اتفاق کردند و دست او را ساختند کہ او میگوید انا الحق پس او را گفتند کہ
 بگو ہوا الحق گفت بے ہما دست و لیکن شما میگوید کم شدہ است بلکہ حسین کم شدہ است بحر محیط کم نشود و کم نکرد
 جنید ہم را گفتند این سخن کہ حلاج میگوید تا وی نے نذر دگفت تن زید تا یک شندش کہ نہ روز تاویل ست
 پس محمد داؤد و جماعتے از اہل علم بروے خروج کردند و کارش بنزدیک معتصم قبیح کردند و علی بن عیسیٰ وزیر
 باوے متغیر شد پس بزندان باز داشتندش یکسال اما خلق پیش رفتندے و مسایل واقعات پر سیدندے
 تا خلق را از منع کردند و در مدت پنج ماہ کس بنزدیک او نہ شد مگر یکبار ابن عطاء و یکبار عبداللہ خفیف ہم
 و یکبار ابن عطاء ہم بدو کس فرستاد کہ اے شیخ عذر این سخن کہ گفتہ بخواہ مگر از زندان خلاص یابی حلاج
 گفت کسے کہ گفت گو عذر میخواہ ابن عطاء ہم کہ این بشنید بگریست و گفت ما خود چند یک حسین بنصور ہم **نقل**
 ست کہ سخت شب کہ حسین ہم را مجوس کردند بیاہند حسین را ندیدند هیچ جاے جملہ زندان بگشتند کسے را
 نیافتند دوم شب بیاہند زندان باز نیافتند ہر چند زندان طلب کردند ندیدند سیوم شب بیاہند اوراد زندان
 یافتند گفتند اول شب کجا بودی و دوم شب کہ نہ تو بودی و نہ زندان اکنون ہر دو پیدا شد گفت آری
 نخست شب من بحضرت بودم دوم شب حضرت اینجا بود از ان زندان پیدا نہ بود اکنون مرا باز آوردند برائے
 حفظ شریعت بیاہید و کار خویش بکنید **نقل** ست کہ در شبان روزے در بند ہزار رکعت نماز کردے گفتند
 میگوئی من حتم این نماز کرا میکنی گفت ما دایم قدر ما **نقل** ست کہ یک شب در زندان سی صد تن مجوس بودند
 گفت اے زندانیان از اوتان کم گفتند چگونه کنی خود را آزاد کن اگر میتوانی گفت ما در بند خدا و ندیم و پاس شریعت
 میداریم اگر خواہیم بیک اشارت ہمہ بند ہا بکشائیم پس بانگشت اشارت کرد آن ہمہ بند ہا از ہم فرو ریخت ایشا
 گفتند اکنون از کجا بیرون شویم در زندان بستہ است اشارتے دیگر کرد در چہا پیدا آمد گفت سر خویش گیرید
 گفتند تو مے نیائی گفت مارا با او سر بست کہ جز بر سر وارے نتوان گفت دیگر روز گفتند کجا اند زندانیان
 گفت آزاد کردیم گفتند پس تو چرا ماندی گفت حق را با ما اعتبارست کہ بایستادیم این خبر بہ خلیفہ رسید
 گفت فتنہ خواہد خواست اورا بکشید یا چوب زید تا ازین سخن باز آید بیرون آوردندش و سی صد چوب

بروندش تا بود که ازان باز ایستد آن چوب زنده گفت بهر چوبی که میزدم آواز می شنیدم که یا ابن منصور لا تخف اے پسر منصور مترس پیر عبد الجلیل صفا گفت اعتقاد من در آن چوب زنده بسے بیش از آنست که در حسین از بهر آنکه او را چه قوت بود در کار شریعت که چنان آواز می شنود دستش سست نمیشد و ازان زدن باز ایستاد پس او را بر دند تا بر دار آویزند صد هزار خلق گرد آمده بودند و او چشم گرد بر می آورد و گفت حق حق حق انا الحق درویشے بمیان در رفت و گفت عشق چیست گفت امروز بینی و فردا بینی و پس فردا بینی یعنی آن روزش بکشتند و دوم روزش بسوختند و سوم روزش برباد دادند یعنی عشق اینست خادم در آن حالت وصیتے خواست گفت نفس را بچیز مشغول دار و زنه او ترا بچیز مشغول گردان که آن ناکردنی بود که با خویش بودن کار اقویاست پسرش گفت اے پدر مرا وصیتے کن گفت اے فرزند وصیت آنست که چون جهانیان در اعمال کوشند تو در چیزے کوشی که ذرہ ازان به از همه اعمال جن و انس بود و آن نیست الا ذرہ از علم حقیقت پس در راه میرفت عیار و آرمیخ امید و دست افشان با سیزده بند گران گفتند این خرامیدن تو چراست گفت زیرا که مے شوم تا بحر گاه مے شوم و نعره زنان میگفت شعرا

ندیمی غیر منسوب الی شے من الضیف
فلما دارت الکاس دعا بالنطع والسیف

سقانی مثل ما یشرّب کفعل الضیف بالضيف
کذا من یشرّب الراح مع الثنّین بالصیف

گفت حریف من منسوب نیست بحیف بداد شرابے چنانکه مہمان مہمان را بد چون دورے چند در گردید شمشیر و نطع خواست که نرائے کسیکه با اژدها در تموز شراب کمند خورد این بود و چون بریدارش بر دند بیاب الطاق بوسه بردار داد و انگاه پای بر زردبان نهاد و گفتند حال چیست گفت معراج مردان سر در است پس او میزد بر میان دشت و طلیسان بر افکنده دست برداشت و روے بقبله مناجات کرد و گفت آنچه خواست یافت چون بردار شد جماعتے که مریدانش بودند سوالش کردند که چگونگی در ما که مقرران تو ایم و در منکران که سنگ خوابند انداخت گفت ایشان را دو ثواب و شمار یک ثواب باشد از بهر آنکه شمار این جن نطنے بیش نیست و ایشان از قوت توحید و صلابت شریعت مے جنبند و توحید در شرع اصل بود و حسن ظن فرع نقل است که در جوانی زنه نگریسته بود گفت آه آن چه بود که بر من رفت که بعد از سالهای دراز مکافات آن میکنند پس از زردبان فرو نگریست و خادم را گفت هر که چنان برنگرد چنین فرو نگرد پس شبلی رح برابر او درآمد و آواز بلند بانگ کرد که اَلَمْ نَمُکِّمْ عَنْ الْعِلْمِ اِنَّکَ الْغَلِيْمُ و گفت ما التصوف اے طاج گفت کست ترن

اینست که بی گفت بلندترین کدامت گفت ترا بدان راه نیست پس هر کس سنگی در راه او می انداختند
 موافقت را گنگی در انداخت حلاج آه بگر گفتند آخرین همه سنگ انداختند سخنی نگفتی بدین گل آه بگفت
 آنها نمیدانند معذورند از و سخته می آید اگر چه گنگی پیش نیست او داند که نمی باید انداخت پس بر زبان دار
 دستش باز کرد خنده بگر گفتند خنده بر چسبیت گفت دست از نسبت آدم باز کردن آسان است مردان
 بایند که دست صفات مارا که کلاه همت از تارک عرش در کشید قطع کنند پس پاهایش بریدند بمی کرد گفت
 اگر سفر خاک بدین پاهای کرده ام قدم دیگر دارم که هم اکنون سفر مرد و عالم بکنم اگر تو ایند آن قدم برید پس
 دو دست خون آلوده در رو می آید تا همه ساعد درویش خون آلود شد گفتند این چرا می کنی گفت بے
 خون از من برفت و انهم که رویم زرد شده باشد شما پندارید که زردی من از ترس است خون در رو می
 در عالم تا در چشم مردم سرخ رو می نمایم که گلگون رو می مردان خون ایشان است گفتند اگر رو می بخون سرخ
 کردی ساعد بار بے بخون چرا می آلائی گفت وضو می سازم گفتند چه وضو گفت رکعتان فی العشق لایصح
 وضوءهما الا بالدم در عشق دو رکعت است که وضو می آن درست نیست مگر بخون پس چشمهایش بر کشید
 رستخیز از خلق برخاست بعضی میگریستند و بعضی سنگ می انداختند پس خواستند که زبانش برید گفت
 چندان صبر کنید که سخنی بگویم رو می سوئی آسمان کرد گفت آهی چندین رنجی که از برائی تو بر من میدارند
 محروم شان کنن و ازین دولت شان بے نصیب کنن و الحمد لله که اگر دست و پاهای من بریدند در راه تو
 بریدند و اگر سرم از تن باز می کنند در مشاهد جلال تو می کنند بر سر واپس گوش و بینی او باز کردند و مردان
 سنگ روان کردند بخور می آمد رکوه در دست چون حسین را بید گفت بید سنگ و محکم زبید تا این
 جلاجل رعنا را با سخن خدا بے چکار است آخرین سخن او بود که حب الواحد افراد الواحد حب الواحد
 افراد الواحد و این آیت برخواند یَسْتَجِیْلُ بِهَا الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُونَ وَالَّذِیْنَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ
 مِنْهَا وَیَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ و این آخر کلام او بود پس زبانش بریدند آنگاه نماز شام بود که فرمان
 خلیفه آمد که سرش از تن جدا کنند در میان سر بریدن یک خنده بزود جان بدو ایشان در خروش
 ماندند و حسین رم گوی قضا به بیابان رضا انداخت و از یکیک بند او خروش تا ناحق می آمد
 پس پاره پاره کردندش که از و کردنی و پستی پیش مانند پنهان از سر و پشت انا الحق میزد و دیگر روز
 گفتند این فتنه بیش از آن تولد خواهد کرد که در حال حیات او پس اعضا بے سوختند از آن خاکستر

همان آواز می آمد چنانکه در وقت قتل هر خونیکه از وی می برآمد بر زمین نقش انا الحق میگشت چنانکه آن درویش را
سرسختند و خولش همه الله الله می ماند بدجله فرو دادند بر سر آب همان حرف میگفت پس حسین خادم را گفته بود
که خاکستر ما بدجله فرو دهند بغداد را آفت بود که آب جوش بر آورد و روی بغداد دهند و بود که بغداد را فرو برد خرقه را
پیش آن آب باز بر و اگر نه دمار از بغداد بر آید خادم چون دید که آب جوش بر آورد خرقه شیخ پیش آن آب باز برد
در حال آن آب ساکن شد و آن خاکستر خاموش گشت تا جمع کردند و در خاک کردند و کس را از اهل طریقت این فتوح
بر نیامد بزرگ گفته است با اهل معنی چون حسین منصور را به پینید تا خود چه معاملات رفت ندانم تا با این مدعیان
چه خواهد رفت عباسه طوسی هم گفته است فردا حسین منصور را بر عرصات قیامت بزنجیر بسته می آرند که اگر کشاده بود
جمله عرصات قیامت را بر هم زند **نقل است** که یکی از مشایخ گفت آن شب تار و زبریر دارا بود و من ساز
میکردم چون روز بود تخته آواز داد اطلعناه علی سیر من اسرارنا فافشئ سرنا فهدا جزاء من یفشی سر
الملوک اورا اطلاع دادیم بر سر از اسرار خویش و او آن سر را فاش گردانید اینست جزای کسی که سرملوک
فاش کند **نقل است** که شبلی هم گفته آن شب بسرگور او شدم و همه شب نماز کردم چون سحرگاه بود مناجات
کردم و گفتم الهی این بنده بود مومن و عارف و موصد و محب این بلا با و می چرا کرده اند گفت خواب بر من
در آمد بخواب چنان دیدم که قیامت است و از حق فرمان آمدی که این ازان کردیم که سر با با غیر میگفت دست
که او را در آب دجله با ما میبایست گفتن او با اغیار میگفت و شبلی هم گفته کیار و گیرش بخواب دیدم گفتم حق
با تو چه کرد گفت مراد مقصد صدق فرو داد و اکر ام کرد گفتم با این خلق چه کرد گفت بر سر دو کرده رحمت کرد آنکه بر
من شفقت برد و مرا بدانت ازان رحمت کرد و آنکه ندانست از جهت حق عداوت برد بر ایشان نیز رحمت
کرد هر دو معذور بودند و کسی دیگرش بخواب دید که در قیامت ایستاده بود جامی بر دست و سرش بر تن گفتند
گفتند این چیست گفت او جام بدست سر بریدگان میداد و شبلی گفت چون حسین هم را بر دار کردند ابلیس در
نظر او آمد و گفت یک تو گفتی و یک من توانا الحق گفتی و من انا خیر من العنت بار آورد و ترا مقصد صدق تفاوت
چیست حلاج گفت توانا از جهت خود گفتی و من از خود دور کردم تفاوت اینجا است مرا رحمت آمد و ترا العنت
تا بدانی که منی کردن نیکو نیست و منی از خود دور کردن بغایت نیکوست رحمه الله علیه

تاریخ وفات منصور حلاج رحمه الله علیه

شاهباز بوان عالم نوز

است بیشک حسین بن منصور

سال تاریخ قتل او بیشک

قبله اهل عدن گفت ملک

باب هفتاد و یکم در ذکر ابو بکر و اسطی حمه الله علیه

آن معظم سند عنایت آن موصوفه ولایت آن بحر رمزد قایق آن خضر کنز حقایق آن درای صفت قابضی
و باسطی قطب جهان ابوبکر واسطی رحمة الله علیه کامل ترین مشایخ عہد بود و شیخ الشیوخ وقت و عالی
ترین اصحاب و بزرگ ہمت تراز و کس نشان نداد در حقایق و معارف ہیکس قدم از و پیش نہاد و در تجوید
و تخرید و تقویض بر ہمہ سابق بود و از قدمائے اصحاب جنید بود و گویند از فرغانہ بود و بواسطہ نشستی و
بہمہ زبانہ محمود بود و در ہمہ دلہا مقبول و تا صاحب نفسے نبود بعد اوت او بیرون نیامد عبارتے غامض شست
و اشارتے مشکل و معانی عجیب و کلماتے بلند تاہر کسے را مجال نبودے گرد آن گشتن و در فنون علوم بجمال
بود و ریاضاتے و مجاہداتے کہ او کشید در وسع کس نیامد و توجہے کہ در جملہ امور بخداستعالی او داشت کسے را نبود
و سخن توحید کسے زیبا تر از و بیان نکرد و **نقل ست** کہ از ہفتاد شہرش بیرون کرد و در ہر شہر کہ آمدے زودش
بدر کردے چون بہ باورد آمد قرار گرفت و مردم باورد برو جمع شدند اما کلمات او فہم نکردند تا حادثہ افتاد
کہ از انجا ہم برفت و برآمد وقت فہم مردم مرو را و دہ طبع او قبول کرد و عمر آنجا گذشت **نقل ست** کہ یک
روز با اصحاب میگفت کہ ہرگز تا ابوبکر بالغ شد روز بروے گواہی نتواند داد و بخوردن و شب گواہی نتواند
داد بخفتن و ہم او میگوید کہ در بانغے حاضر آدم ہمے دینی مرغکے بر سر من مے پرید بر طریق عبث بختل اورا
بگرفتہ و در دست میداشتم مرغکے دیگر بیامد بالائے سر من بانگ میکرد و صورت بستم کہ مگر مادرشست چفت
پشیمان شدم و اورا را کہ دم از دست اتفاقا مرده بود بنایت دل تنگ شدم و بیماری آغاز افتاد و مدت
یک سال در آن بیماری بودم یک شب مصطفی راصلوات اللہ و سلامہ علیہ بخواب دیدم گفتم یا رسول اللہ یک
سال ست تا نماز از قیام بقعود آورده ام و ضعیف گشتہ و بیماری اثرے تمام کردہ گفت سبب آنست
کہ شکت منک عصفور فی الحضرة کنجشک از تو در حضرت عزت شکایت کرد و عذر خواستن فایده نیدار پس
از آن گریہ در خانہ بود و بچہ آورده من در میان بیماری تکیہ زدہ بودم و تفکرے میکردم مارے مے آمد بچہ گریہ
در دہان گرفتہ من عصائے خویش بر آن مار زدہ مار گریہ از دہان بیگند مادرش بیامد و بچہ را برگرفت و بہر د
من در ساعت بہتر شدم و بیماری روے بقصان نہاد و نماز بقیام باز بردم آن شب مصطفی راصلی اللہ علیہ
و آلہ وسلم بخواب دیدم گفتم یا رسول اللہ امروز تمام بحال صحت باز آدم گفت سبب آن بود کہ شکرت منک
ہرے فی الحضرة گریہ در حضرت از تو شکر گفت **نقل ست** کہ یک روز در خانہ با اصحاب نشستہ بود و در آن
خانہ روزنے بود ناگاہ آفتاب بدان روزن در افتاد صد ہزار ذرہ بہم بر آمدن گرفتند شیخ گفت شمار این

حرکت ذرہا بیچ تشویش ہے آرد اصحاب گفت نہ شیخ گفت مرد موحداً است کہ اگر کونین و عالمین و ما
 فیہا ہمچنین در حرکت آید زرد در درون او تفرقہ نیابد اگر موحداً است و گفت الذاکرون لذكہ اکثر غفلة
 من الناسی لذكہ یاد کنندگان مرید اور اغفلت زیادت بود از فراموشی کتند ذکر او از آنکہ چون اورا
 یاد وارد اگر ذکرش فراموش کند زیان ندارد زیان آن دارد کہ ذکرش یاد کند و اورا فراموش کند کہ ذکر غیر
 مذکور باشد پس اعراض از مذکور یا پنداشت ذکر بغفلت نزدیک تر بود از اعراض بے پنداشت و ناسی در دنیا
 و غیبت از مذکور پنداشت حضور نیست پس پنداشت حضور بے حضور بغفلت نزدیکتر از غیبت بے
 پنداشت از آنکہ ہلاک طلب حق سزاوار در پنداشت ایشان است آنجا کہ پنداشت بیشتر معنی کمتر
 و آنجا کہ معنی بیشتر پنداشت کمتر و حقیقت پنداشت ایشان بہمت عقل باشد و عقل از بہمت حاصل
 آید و بہمت را باین بہمت بسیج مقاربت نباشد و صل ذکر یا در غیبت یا در حضور چون غایب از خود غایب
 بود و بحق حضور آن ذکر بود کہ آن مشاہد باشد و چون از حق غیبت بود و بخود حضور آن نہ ذکر بود کہ غیبت
 بود و غیبت از غفلت بود **نقل است** کہ یک روز در بیمارستان دیوانہ دیدم مائے ہوئے میگرد و
 نعرہ میزد و گفت آخر چنین بندے گران بر پائے تو نہادہ اند چہ جائے نشاط است و مائے ہوئے گفت
 اے غافل بند بر پائے منست نہ بر دل من و یک روز شیخ برگورستان جہودان میگذاشت گفت این
 قومے اند ہمہ معذور و ایشان را عذر نیست مردمان این سخن بشنیدند اورا میکشیدند تا بدر سرائے قاضی ^{اورند}
 قاضی بانگ بر زد کہ این چہ سخن است کہ تو گفتہ کہ جہود معذورند گفت آنجا کہ قصائے اوست معذورند
نقل است کہ شیخ را مریدے بود روزے غسل جمعہ آسان فر گرفت دروے بسجد نہاد در راہ بیفتاد
 درویش مجروح شد تا لالہ بدش باز بایست گشت غسل کرد شیخ گفت شاد بدان باش کہ سخت فراگیرند کہ اگر ت
 فرو گذارند از تو فارغند **نقل است** کہ شیخ وقتے بنیشاپور آمد اصحاب ابو عثمان را پرسید کہ پیر شہاچہ
 فرماید گفتند بطاعت و ایم و تقصیر دروے دیدن شیخ گفت این گبرگی محض است چہ را غبت فرماید بدیدار
 آفرینندہ و دانندہ آن **نقل است** کہ شیخ ابو سعید را ابو الخیر عزم زیارت مرو کرد آنجا کہ بفرمود تا کلوخ
 برائے استنجا در توبرہ نہادند گفتند کہ خواجہ در مرو کلوخ باشد سر این چیت گفت شیخ ابوبکر واسطی گفتہ
 است و او از موحدان وقت خویش بود کہ خاک مرو خاکے زندہ است رواندارم کہ بجا کے زندہ استنجا
 کنم و لوث گردانم و از کلمات اوست کہ در راہ حق خلق نیست و در راہ خلق حق نیست ہر کہ روے در خود

دارد قفائے دے بر دین بود و هر که روزه در دین دارد قفائے دے بر خود بود که هر جا که نوبی تست خط تست
و خلاف راست و هر جا که ناکامی است مجال دین آنجا است شرع توحید است و حق توحید شرع توحید را گذر بر یک
نبوت است و حق توحید بحر محیط است راه شرع بر آلت است سمع و بصر و قال و شناخت و حال این همه اثبات
تقاضا کند و اثبات توحید شرک دارد و وحدانیت از شرک منزله است ایمان که رود و در کوبه شرک رود ایمان
بزرگ است اما بخدای تعالی شرک صورت پذیرد معرفت بچنین و علم و حال و این خلق در دریائے کینونیت غرق
شده اند و اسباب سنگیر ایشان بواسطه انبیاء از دریائے خلقت و بشریت بیرون گذرند و در دریائے وحدانیت
غرق شوند و ستمک شوند و کس از ایشان نشان ندهد شرع توحید چون چراغ است و حق توحید چون آفتاب
پس چون آفتاب نقاب از جمال جهان آرای خود برگیرد و نور چراغ بعالم عدم باز شود موجود دے بود در عدم
و نور چراغ را با نور آفتاب هیچ ولایت نبود شرع توحید نسخ پذیرد و حق توحید نسخ پذیر نیست زبان نسخ پذیر
ست زبان بدل نسخ شود و چون مرد بدل شد زبان گنگ شود و دل بجان نسخ شود آنگاه هر چه گوید من
الله بود و این سخن در عین نیست در صفت است صفت بگرد اما عین نگرود آفتاب بر آب تا بد آب را گرم کند
صفت آب بگرد اما عین آب نگرود و حق تعالی در حق بیگانگان گفت أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ در صورت زنده
اند و در صفت مرده اند زندگان آن بود که ذات از حیات متمتع بود و ایشان زبان زده حیات وجود اند
از مومنان خبر و بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ مرد باید که جان بر سر راه بند بجان برافروشد این طایفان
معدومان موجودند و بیگانگان موجودان معدومند هر که بخود زنده است زنده باشد نه مرگ کالبد است عدم
نه عدم کالبد است آنجا که وجود است جان نامحرم است تا کار بکالبد چه رسد و گفت شناخت توحید وجود
بهیچکس دے پذیرد و کس از بهره آن نیست که قدم بصحرائے وجود نهد چنانکه مشایخ گفته اند اثبات التوحید
فساد فی التوحید و پیر میگوید اکثر ذنبی معرفتی ایاه که با وجود خود خطیبه وجود او میخواند بر شرک خود گواهی میدهد
و هر که با وجود خود خطیبه وجود خود میخواند بر کفر خود سجل میکند و هر که با هستی او هستی خود بیند کافرست و هر که با
هستی خود هستی او طلب ناشناخته است هر که خود را دید و او را ندید و هر که او را دید خود را ندید و از خودش یاد نماند
جان از شادی برید و پرده عزت باند حق تعالی او را از حضرت قدس خلیف فرستاد تا در ولایت
انسانیت او را نیابت میدارد و او را بخلق دے نماید بے او این کس را نه عبادت بود و نه اشارت نه زبان
نه دل نه دیده نه حرف نه صوت نه کلمه نه صورت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبادت کند کفر بود و اگر اشارت

کند شرک بود اگر گوید انستم جهل بود و اگر گوید شناختم فرونی بود و اگر گوید شناختم مخدول و مطرود بود
 بود در وجود و وجودی بود در عدم نه موجود بود بر حقیقت و نه معدوم باشد بر حقیقت و هم موجود بود بر حقیقت
 و هم معدوم عبارت محرم راه توحید نیست و شنود محرم راه توحید نیست و دانست محرم راه توحید نیست و خیال و
 توهم و ظن این همه گرد حدوث دارد و توحید در عالم قدس خویش پاک است و منزله از گفت و شنود و عبارت
 و اشارت و دید و صورت و خیال و حیات و جنین و چنان این همه لوث بشریت دارد و شناخت توحید
 از لوث بشریت منزله است و حده لا شریک له این اقتضا میکند بر تعالی از شواهب الیهیت بتابد با بشریت آن
 کند که عصای موسی با سحره فرعون کرد و الله غالب علی امره نور الاهی همه چیز را در کف خود بردارد گوید
 شما بصحرای وجود میایند که آتش غیرت همه را بسوزد و ما خود رزق شما بشمار ساینم اسرار مشایخ روضه توحید
 است نه عین توحید آنجا که سنا و کبریا است و است وجود و عدم خلق هر دو یک است و از آنجا که جبروت است افتقار
 و انکسار و افتخار خلق یک است این خلق آنجا که قدرت است آشکارا اند و آنجا که توحید است منفی خود را انکار
 نتوانند کرد که در انکار خود انکار قدرت است و خود را اثبات نتوانند کرد که فساد توحید بود نه روی اثبات نه روی
 نفی هم مثبت هم منفی قدرت ترا جلوه میکند و وحدانیت معزول میکند و گفت در همه آسمانها و زمینها زبان تسبیح
 و تهلیل است و لیکن دل نیست دل معنی است که جز در آدم و فرزندانش نیست و دل آن بود که راه شهوت و
 نعمت و بایست و اختیار بر توبه بند و راه بر توبه باشد زبان دل میباید که ترا بخویش دعوت کند نه زبان قول
 مرد باید که گنگ گویا بود نه گویا گنگ مرد آنست که معبود یک در پیراهن و نیست آنرا قهر کند و جهد در قهر کردن
 خویش کند نه لعنت کردن شیطان ابلیس میگوید از چهره ما آئینه ساختند و در پیش تو نهادند و از چهره تو آئینه
 ساختند و در پیش ما نهادند و در تو نگریم و بر خود میگیریم و تو در ما نگریم و بر خود میخندی بارے راه رفتن از و
 بیاموز او بر راه باطل سر میگذرد و ملامت عالم در پذیرفت و در راه خود مرد آمد تو از دل خود فتوی خواه اگر مرد
 کون بر تو لعنت کند هرگزیت خواهی شد قدم درین راه نه و اگر این حدیث بلامت هر دو سراے نه از زدن شربت
 نوش بکن اگر در هر دو عالم کاه برگه بچشم حقارت بیرون نگریم کلید عهد باز فرستاده باشی تا هر موئے که بر تن است
 از وے تبرائمی و آن بانکار بر تو بیرون نیاید تو لایق تو بحضرت درست نیاید چیزی را طلب که آن چیز طلب
 نیست یعنی بهشت و از چیزی بهریت مشوک که آن چیز از تو بهریت شود یعنی دوزخ تو از وے او را خواه چون او
 ترا باشد همه چیز را بینی پیش خود کمر بسته و گفت هر جزوے از اجزای تو باید که در حق جزوے دیگر محو باشد که دولی

در راه دین شرک است تانہ زبان داند کہ دیدہ چہ دیدہ نہ دیدہ زبانزداند تا راز خود بگوید تا ہر چہ نسبت ہو دار و
 او در شواہد الہیت محو شود حدیث محو و فقر میگویند این است ظلمے عظیم یکدیگر را نفی میکنند و خود را اثبات
 میکنند نشان آنکہ مرور ابصر لے حقیقت آورده باشند آنست کہ ہمہ پوششها از پیش دیدہ او برداشته باشند
 کہ او و رائے ہمہ چیز نا باشند نہ چیزے و رائے او گفت گویندہ بر حقیقت آن بود کہ گفت او برسد در واد او را
 سخن نامندہ او از آن سخن گفتن خود آزاد بود و سخن کہ روئے در حضرت دار و آن بود کہ ستم را ملال نکیر و محنت
 و موافقت را میزبانی کند و گویندہ را بد و زیادت میشود و ہر سخنے کہ ستم را مفلس نکند و ہر دو علم از دست
 وے بیرون نکند این سخن بفتوے نفس میگوید نفس بزبان معرفت آن سخن بخلق بیرون میدہد تا او در غرور خود
 می باشد و خلق در گفت غرور وے ظلمات بعضها فوق بعض ہر کہ سخن این گویندہ بشنود چشمہ از
 چشمہاے زندگانی در سینہ وے خشک شود ہرگز از آن چشمہ حکمت نراید ہر کہ از خانہ خود بیرون آید و راہ
 باز بخانہ خود داند این کس را سخن گفتن در طریقت مسلم نیست در ویش بنور دل رود و در روزگار ما
 بعضا میروند زیر کہ نابینا اند و ہر کہ داند کہ چہ میگوید و از کجا میگوید و با کہ میگوید کہ این کس را سخن مسلم نبود
 و چنانکہ زنا را حیض است مریدان را در راہ ارادت حیض است و حیض راہ مرید از گفت افتد و کس بود کہ در آن
 بماند و ہرگز پاک نشود و کس باشد کہ او را حیض نباشد ہمہ ایام طہر بود هیچ چیز را آن منقبت نیست کہ سخن را
 و سخن صفتے است از صفات ذات و ہمہ انبیاء متکلم بودہ اند ولیکن ما را سخن با آنکس است کہ دعوی کند کہ
 او را زبان غیب است مرد باید کہ گویندہ و خاموش بود و خاموش گویندہ کہ این حدیث و رائے گفت خاموشی
 است نخست چشمہ زبان باید کہ بستہ شود تا چشمہ دل بکشايد ہزار زبان خدا کے گویا فصاحت در دست
 زبانے بینی بد و زخ یک دل خداے شناس با نور نہ بینی در و زخ مرید صادق را از خاموشی پیران فایده
 بیش از گفت بود و گفت خلعتے فرستادند با شرک آمیختہ چنانکہ کسے را شربتے دہند باز ہر آمیختہ یکے را کرتے
 یکے را فراستے یکے را حکمتے و یکے را شناختے ہر کہ عاشق خلعت شد از آنچہ مقصود است باز ماند و این ہمہ مقاما
 در عالم شریعت کسے را کہ بنور شرع روند زہد و ورع و توکل و تسلیم و تقویٰ و رضا و اخلاص و یقین این ہمہ عمرت
 و منزل راہ روان است کہ بر مرکب دل سفر کنند و این ہمہ فرشتانند بر در گاہ روح پر دہا بر میدارند تا بعضی را
 روح نزدیک و نزدیکتر شوند و آن کسانیکہ بر مرکب روح سفر کنند این احوال و صفات را آنجا گذر نہ بود آنجا نہ
 زہد بود نہ ورع نہ توکل نہ تسلیم نہ مانند این روش مردگان باید کہ روح بود چنانکہ مرکب وے کہ روح است نشان

پذیر نیست هر که ترا از راه خبری دهد از صفات نفس خود خبر میدهد که این حدیث نشان پذیر نیست از طلب پاک
 ست و از نظر پاک ست هر که را بینی که طلب بر میان بسته هر چند پیش طلبد دور تر بود بدیشان نمودند که کار
 ما از علت پاکست و نظر علت ست طلب شمار دهن وجود بستیم حکم کرم و نمود را بر دامن دید بستیم نموده بود
 که شمار بنظر آورد نه نظر علت دید بود گفت این خلق در عالم عبودیت فرو شدند هیچکس بقعر رسیده و هیچکس
 این دریای عبودیت عبور نتوانست کردن چون سر این بدانی آنگاه بندگی از تو درست آید راه اهل حقیقت در
 عدم ست تا عدم قبله انسان نیاید راه رو نیاید و راه اهل شریعت در اثبات ست هر که بود خود نفی کند در زند
 افتد اما در راه حقیقت بود تو همی نباید هر که در راه حقیقت خود را اثبات کند در کفر افتد بر درگاه شریعت
 اثبات باید کرد و بر درگاه حقیقت نفی دید صورت جز صورت نه بیند و دیده صفت جز صفت نه بیند
 و این حدیث و رای عین ست و در رای صفت باید که از دریای سینه تو ننگی خیزد ذات خوار و صفات خوار
 و صورت خوار تا هر وصف و صورت که در عالم ست فرو خورد آنگاه مرد روان شود و لایقی فی الدار د یار
 دولت در عدم تعبیه است و شقاوت در وجود راه عدم در قهر ست و راه وجود در لطف و این خلق عاشق وجود
 و منزه از عدم از برای آنکه نه عدم دانند نه وجود این که خلق وجود دانند نه وجود ست بحقیقت بلکه عدم ست
 و آنچه عدم میدانند نه عدم ست عدم این جوانمردان بخوا اشارت کنند که عدم بود عین وجود و محوس بود
 عین اثبات هر دو طرف او از عین حدیث پاک ست و وجودیست که بکطرف او رقم حیات دارد و لم یکن
 فکان و گفت مرید اول قدم مختار باشد چون بالغ شود اختیارش مانند علم او در جهل خود بیند بستی او
 در نیستی خود بیند اختیار او در بے اختیاری خود بیند بیان کردن پیش ازین لغت اشارت و عبارت محرم
 این حدیث نیست این حدیث نه اشارت ست نه عبارت نه قال نه حال نه بود نه نبود اگر خواهی که بجا ده
 بدانی ندانی که در دریای هند و روم مجاهده هست و در دریای اسلام مشاهده باید که مجاهده که در آن مشاهده
 نبود آن مجاهده نبود همچنان بود که کسی چیزی ببول بشوید پندارد که پاک شد رنگ بر و اما همچنان نجس بود
 بیرون مرد که درون مرد ست آنجا که قدم این جوانمردانست همه مریدان مشرک اند و بار بار ادت راه مریدان
 بر شرکست ایمان راضد ست و آن کفر ست و توحید راضد ست و آن تشبیه ست و ضد یقین شک ست این همه
 حجابست این همه در درگاههاست که مریدان را برین بیاید گذشتن و این زنار با بیا بریدن در هر کار که نفس
 تو در آن موافق باشد بادل دل بر گیر از آن و هر کار که در وے خلاف نفس ست آنرا بخزان قبول نمهند

ش
 و
 ی
 و
 ی

و اگر چه صورت طاعت ندارد و اُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ و گفت همه چیز های که در تعریف
 اسم آمد و در وجود آمد کمتر از ذره است در قبضه قدرت و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد و هر چند
 بمرور و بیکتر میشود عقل میگزیزد زیرا که عقل عاجز است و عاجزی را ادراک هم بعاجزی بود و معرفت ربوبیت
 نزدیک مقربان حضرت باطل شدن عقل است از بهر آنکه عقل آلت اقامت کردن عبودیت است نه آلت
 دریافتن حقیقت و هر گاه مشغول گردند با قیامت بندگی و از روی ادراک حقیقت خواستند عبودیت از او
 فوت شد و بمعرفت حقیقت نرسید و گفت فاضلترین عبادت غایب بود نیست از اوقات و گفت ما پدید
 آمدگان ازل و ابدیم و درین شک نیست و ازل نشان ربانی است در وقت ازل الازال آنکه خلق را بدین این
 خواند و گفت سخن در راه معاملات نیکوست ولیکن در حقایق با دلیست که از بیابان شرک جهد و کوفی است
 که از عالم بشریت پدید آید و گفت چهار چیز است که مناسبست ندارد و بحال عارف لایق نبود زهد و صبر و توکل
 و رضا که این چهار چیز صفت قالبهاست صفت روح ازین منزله است و گفت فرزند ازل و ابد باشی بهتر از آنکه
 فرزند اخلاص و صفا و صدق و حیا و گفت نیست بودن در راه حق بهتر از آنکه بتجربید و توحید نظر بود و آنجا
 منزل بود یا وقوف بود یا مشرب گاه ساز و گفت هر که دریافت و مدانیت و یگانگی واحد مقصود حق گردید
 و هر که صفت لغت جلال او دریافت حق مقصود او شد و گفت هر جنایت که باشد رعایت و عنایت اصل
 آنرا زیر و زبر کند و هیچ نگذارد و گفت خداوند عز و جل ترا در مذلت افلاس و در ماندگی و شکستگی بیند بهتر
 از آنکه در پنداشت علم و جلوه کردن عز و جل و معاملات و گفت هر که مقصود از یگانگی جز ذات است آنکس مغبون و نگوشت
 است و سخن یک گفتن آنست که بے قصد و بے نیت در آید و نیست راه حق شود و بفنا از هستی خود در آنکه
 نقطه یگانگی بحق و قیام کند بے نیت و بود او وجود درین صورت نه بند و گفت چنانکه راست گویان راست
 گفتند در حقایق و اسرار عارفان دروغ گفتند در حقیقت حق و گفت زشت ترین اخلاق آنست که بالتقدیر
 در آویزی یعنی آنچه تقدیر ازلی باشد تو خواهی که بصد آن بیرون آئی و آنچه قسمت رفته است خواهی که
 بتغلب و آرزو و دعا آن بگردانی و گفت این قوم چهار صنف اند یکیشناخت و طلب کرد و یافت و دیگر
 طلب کرد و نیافت و دیگر نیافت و نیز با هیچ چیز آرام نیافت مگر با و چهارم بشناخت و طلب نکرد
 زیرا که عزیز تر از آنست که طلب و ورشد و آشکارا تر از آنست که در طلب باید کرد و گفت چون پیر من بوفای
 و عهد ایستاده باشد هیچ باک ندارم از حوادث که در روزگار پدید آید و گفت هر گاه که تاریکی طمع بر سر آید

نفس در حجاب افتد از همه خطائے نفسانی و گفت معرفت دوست معرفت خصوص و معرفت اثبات اما معرفت خصوص مشترک است و آن شرکت معرفت اسماء و صفات و دلایل و نشانهها و برهانها و حجابهاست و معرفت اثبات آنست که بدو راه نیست از نعت قدیم پدید آید و چون پدید آید معرفت تو نیز نیست و ناچیز شود زیرا که معرفت تو محدث است و چون صفت و نعت قدیم تجلی کند همه محدثات نیست شود زیرا که هر چه مکتوب بود آنرا عوض بود و عوض خارج است از فضل آنگاه گفت همه اندیشهای که کن و بریکه بایست و همه نگرستن را بایکے آور که نظر همه نگرندگان یکے بیش نیست مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْشَكُمْ إِلَّا كَفِيرٌ وَاحِدٌ و گفت روح از عالم کون خود بیرون نیامده است اگر بیرون نیامده بودے دل برود و آمدے و این سخن در پیمانه هر کسے نگنجد و گفت پدید آرنده چیزها و متوالی کارها پدید آرنده از کارهاست و تو میخوانی که شریک او گردی و گفت حجاب هر موجودے بوجود او است از وجود خود و گفت چون ظاهر شود حق بر اسرار خون و رجا زایل شود و گفت عوام در صفات عبودیت میگردند و خواص مکرم اند بصفات ربوبیت تا مشاهدہ نکنند جزای صفات حق از جهت آنکه عوام آن صفات احتمال نتوانند کرد بسبب ضعف اسرار خویش و دوری ایشان از مصادر حق و گفت چون ربوبیت بر سر پر فرو آید جمله رسوم را محو گرداند و آنرا خراب بگذارد و گفت چون نظر کنی بخدای تعالی جمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی و گفت خلق را جمع گردانید در علم خویش و متفرق گردانید در حکم خویش و قسمت خویش بلکه جمع در حقیقت تفرقه است و تفرقه جمیع و گفت ازل و ابد و اعمار و اوقات و دهور جمله چون برقی است در نعوت قال النبی صلی الله علیه و آله و سلم لی مع الله وقت لا یسعی فیہ معہ شیء غیر الله و گفت شریف ترین نسبتها آن است که نسبت جوئی بخدای عبودیت و گفت افضل طاعات حفظ اوقات است و گفت مخلوق اگر چه عظیم قدر بود و بزرگ خطر چون حق او را ادب کند متلاشی شود و گفت هر که گوید من با قدرت منازعت کرده است و گفت هر که خدای را پرستد برائے بهشت او مزد و نفس خویش است و هر که خدای را پرستد برائے خدای او بخدا جابل است یعنی خدای بے نیاز است از عبادت تو و تو پنداری برائے او در کاری و تو کار برائے خود میکنی و گفت دورترین مردمان از خدای آن بود که خدای را بیش یاد کند یعنی من عرف الله کل لسانه او نباید که یاد کند اگر زبان او یاد کند این ذکر حقیقی باشد که زبان او گنگ شده و غیب بر زبان او گویا شده و ذکر او غیر او بود و گفت از تعظیم حرمت خداوند آن بود که باز ننگری بچیزے

از کونین و نه بچیز از طریقهای کونین و گفت صفت جمال و جلال مصادمت کردند از هر دو روح تولد کرد و
گفت اگر جان کافر آشکارا شود اهل همه عالم او را سجد کنند پندارند که حق است از غایت حسن لطافت و گفت
تن همه تاریکست و چراغ او سرست هر کراست نیست او همیشه در تاریکی است و گفت احوال خلق ششست که کرده اند
حکمتی است که پرداخته است حلت و حرکت را بد ریافت این مجال نیست و گفت بزارم از ان خدای که بطاعت
من از من خوشنود شود و بعضیت من از من چشم گیر و پس او در بند من است تا من چکنم نه بلکه دوستان در ازل
دوستانند و دشمنان در ازل دشمنانند و گفت هر که خویشان را از ان خدای بید و جمله اشیا بخدای بید
بے نیاز شود از جمله اشیا بخدای و گفت اگر حیات و بقای دلهما بخداست یعنی تا تو دانی که تو بان خدای
خیال شرک داری بخدای فنا از فنا حاصل آید و گفت شرک دیدن تقصیر است و عشرت نفس ملامت کردن نفس
را و گفت محبت هرگز درست نیاید تا اغراض را در نفس و اثری بود و شواهد را در دل و خطر بل صحت محبت
نسیان جمله اشیا است در استغراق مشاهد محب و فانی شدن محب از محبوب محبوب و گفت در همه صفتها
رحمت است مگر در محبت که در هیچ رحمت نیست بکشند پس از کشته دیت خواهند و گفت عبودیت آنست که
اعتماد بر خیزد از حرکت و سکون خویش که هر گاه که این دو صفت از مرد ساقط شد بحق عبودیت رسید و گفت
توبه مقبول آنست که مقبول بوده باشد پیش از گناه و گفت خوف و رجا و قهارانند که از بے ادبی باز دارند و گفت
توبه نصوح آن بود که بر صاحب و اثر معصیت نماند پنهان و آشکارا و هر کرا توبه نصوح بود با مداد و شب او هر
گونه که بود پاک ندارد و گفت تقوی آن بود که از تقوی خویش متقی بود و گفت اهل زهد که تکبر کنند بر اینان
دنیا ایشان در زهد مدعی اند برائے آنکه اگر دنیا را در دل ایشان وقع نبود برائے اغراض کردن از ان بر
دیگرے تکبر نکردند و گفت چند صولت آوری زهد در چیز و با اغراض از چیز که جمله آن نزد خدای تعالی از
پیشہ بیش نیست و گفت صوفی آنست که سخن از اعتبار گوید و سرا و منور شده باشد بفکرت و گفت بنده را معرفت
درست نیاید تا صفت او آن بود که بخدای مشغول گردد یا نیازمند بود یعنی مشغولی او بنیاز مندی او حجاب است
و گفت هر که خدای را بشناخت منقطع شد بلکه گنگ گشت و گفت هر که بجل انس نتواند رسید هرگز او را وحشت
نبود از جمله اکوان و گفت چشم عوض داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل بود و گفت قسمتها کرده شده است
و صفتها پیدا شده چون قسمت کرده شد بعضی و حرکت چگونه توان یافت و گفت هر کرا بندگی کردن از او در
خواهند و حقیقت حقیقتی بد آنستن از هر دو مقام ضایع ماند و گفت طلب کردم معدن دلهای عارفان در

ہو اے روح ملکوت دیدم کہ مے پریند در نزدیک خداے تعالیٰ و بدو باقی و رجوع شان با او و گفت تا مرد
چنان نگر و کہ از اینجا کہ سر اوقات عرش است تا آنجا کہ منتهی شری است ہر ذرہ آئینہ توحید دے گرد در ہر
ذره اورا بیند توحید اورست نباید و گفت ہر چند توانید رضا کار فرمایید چنان مہاشید کہ رضا شمارا کار فرمایید کہ
محبوب گردید از لذت رویت و از حقیقت آنچه مطالعہ کند یعنی چون از رضالت یافت از شہود حق باز ماند
و گفت نگر بلذت طاعت و صلاوت عبادت او غرہ نشوی کہ آن زہر قاتل است و گفت شاد بودن بکرات
از غرور و حمل است لذت یافتن با اتصال نوعی از غفلت است و گفت کہ مہاشید از ان قوم کہ انعام
اورا مقابلہ کنند بطاعات و لیکن فرزندان ازل باشندہ فرزند عمل حرکات دل شریف تر از عمل بحرکات
جوارح اگر فعل را نزدیک حق تعالیٰ قیمتہ بودے چہل سال پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم خالی نماندے از ان نہ آنکہ
عمل مکن تو با عمل مہاش و گفت ہر کہ از قسمت آورد آنچه اورا در ازل رفتہ است از سوال و دعا فارغ آید و گفت
من بدان ایمان موئنم کہ حق از من دانست از آنکہ بدان دانستہ کہ من دانم مرا اعتماد نیست و گفت بند
گوید اللہ اکبر یعنی خداے از ان بزرگترست کہ باوے بدن فعل توان پیوست یا بترک این فعل ازوے توان
بریدن از بہر آنکہ پیوستن و بریدن باوے بحرکات نیست و لیکن بقضائے سابق از نیست و گفت چنانکہ طفل
از حرم بیرون آید فراد دولت روزگار مرد بود و محبت ارباب او از وقت او بیرون آید و گفت مردمان برستہ
طبقہ اند اول آن قوم اند کہ خداے برایشان منت نہاد بانوار ہدایت پس ایشان معصومند از کفر و شرک و
نفاق و طبقہ دوم آن قومند کہ منت نہاد خداے برایشان بانوار غایت پس ایشان ہم معصومند از صغایر
و کبایر و طبقہ سوم آن قومند کہ خداے عزوجل منت نہاد برایشان بکفایت پس ایشان معصومند از خواطر
فاسد و از حرکات اہل غفلت و گفت حقیر داشتن فقر و سرعت غضب و حب منزلت از دیدن نفس است و
این خلع عبودیت بود و کوشیدن بالاہیت و گفت ہر کہ بشناخت اورا غایب شد و ہر کہ غرقہ شد در بحر شوق
او بگداخت و ہر کہ عملے کرد لوجہ اللہ شہاب رسید و ہر کہ اسخط دریافت عذاب فرآید و گفت بلند ترین مقام
خوف آن بود کہ ترسد کہ خداے در و نگر و خشکین و اورا بمقت گرفتار کند و از و اعراض نماید و گفت حقیقت
خوف در وقت مرگ ظاہر شود و گفت علامت صادق آن بود کہ در برادران پیوستہ بود و بدل تنہا بود با
خداے تعالیٰ و گفت خلق عظیم آنست کہ با ہمچسب خصوصت نکند و کس را با او خصوصت نباشد از فوت معرفت
و گفت فرخ اکبرند اے قطیعت بود کہ ندانند کہ اے اہل بہشت خلود و لاموت و اے اہل دوزخ خلود و لاموت

پس گویند اخسئوا فیها ولا تکلمون و گفت شکرین را که عرق از وی میریزد آن زیادتی بود که در او بود و گفت اختیار بد آنچه در ازل رفت بهتر از معارضه وقت و گفت آن خصلت که نیکو بنماید و تمام شود و بنا بود او همه نگویند بازشت بود استقامت و گفت ترا فرستاد آنچه نصیب نفس تست و کشاده کردند بد آنچه نصیب نفس تو خواهد داد و گفت فراست تو روشنائی بود که اندر دلهای پذیرفتند و معرفتی بود که این اندر اسرار از غیب بغیب میبرد تا چیزها بیندازد آنجا که حق بدو نماید تا از ضمیر خلق سخن میگوید و گفت این قوم را اشارت بود پس حرکات اکنون نموده است جز حسرات و گفت این بے ادبی خویش را اخلاص نام کرده اند و شره را انبساط و دون بهتی را جلدی همه از راه برگشتند و براه مذموم میروند زندگانی در مشاهدۀ ایشان ناخوش بود و نقصان روح اگر سخن گویند بخشم گویند و اگر خطاب کنند تکبر کنند و نفس ایشان خبر میدهد از ضمیر ایشان و شره ایشان در خوردن منادی میکند از آنچه در سر ایشان است قاتلهم الله انی یوفی کون و گفت ما مبتلا شده ایم بر روزگار که نیست اندر و آداب اسلام و نه اخلاق جاهلیت و نه احکام خداوندان مروت و گفت جوابی فرارفتند و برسگ بگردند و پاره فرشته باین سگان در جوال گردند هر چند جهد میکنیم با این سگان بر نیایم تا بارے و آشنایان نیستند از و پرسیدند از ایمان گفت ایمان چهل سال در گبرگی باید گذشت تا بمرد با ایمان رسد گفتند یا شیخ معنی این چه بود گفت پیغمبر صلی الله علیه و سلم تا چهل ساله نبود ایشان را وحی نیامد نه آنکه ایشان را در آن ساعت ایمان نبود و نعوذ بالله ما آن کمال بعد از نبوت ایشان را حاصل شد اول آن کمال نبود که اما تو صاحب نفس اماره باشی و نفس گبرست بحکم حدیث تا از گبرگی نفس خلاص نباشی با ایمان حقیقی نرسی گفتند هیچکس از مقام محمد صلی الله علیه و سلم بگذشت یا نه گفت هیچکس بمقام محمد صلی الله علیه و سلم نرسید هر که دعوی کند که کسی از مقام او بگذشت یا بگذرد زندقه بود نهایت درجه اولیاء بدایت درجه انبیاء است گفتند کدام طعام مثنوی تر گفت نعمه که از ذکر خدا عز و جل بدست یقین برگیری از مایه معرفت در حالتیکه نیکو گمان باشی بخدا نقل است که در وقت وفات گفتند که ما را وصیت کن گفت ارادت خدا در خویش نگاهدارید دیگر وصیت خواست گفت پاس اوقات و انفاس خویش را نگاهدار و الله اعلم

منه
بسمه

باب هفتاد و دویم در ذکر ابو عمر و خیل حقه الله علیه

آن عامل جد و جهد آن کامل نذر و عهد آن فرد و حدانیت آن مرد و فردانیت آن مطلق عالم قبل شیخ وقت

نظر الیه

ابو عمر و نجیل رحمۃ اللہ علیہ از کبار مشایخ وقت بود و از بزرگان اصحاب تصوف بود و در ورع و معرفت و ریاضت
 و کرامت شانی بزرگ داشت و مقبول طرائف بود و از نیشاپور بود و جنید را دیده و آخر سیکه از شاگردان
 ابو عثمان ^{رحم} بود و او بود و او را نظری دقیق است چنانکه نقل است که شیخ ابو القاسم ^{رحم} نصر آبادی با او
 بهم در سماع بودند ابو عمر و ^{رحم} گفت این سماع چرا میشنوی گفت سماع شنویم به از آنکه بنشینیم و غیبت کنیم
 و شنویم ابو عمر و ^{رحم} گفت اگر در سماع یک حرکت کرده آید که توانی که نکنی صد ساله غیبت از آن به نقل است
 که عہد کرده بود که چهل سال از خدای عز و جل بخری و او نخواهد دخترے داشت بکلم عبد الرحمن سلمی بود و این دختر را
 اسہائے پدید آمد جملہ اطباء از علاج او فرو ماندند شبے ابو عبد الرحمن ^{رحم} سر پوشیده را گفت داروئے این پدرت
 وارد گفت چگونه گفت اگر گناہے بکنند حق تعالی این ہمہ سہل گرداند گفت این از ہمہ عجیب تر است گفت پدرت
 عہد کرده است از چهل سال باز که از حق تعالی بخری و او نخواهد اگر این عہد بشکند و دعا بکنند حق تعالی شفا کند
 سر پوشیده نیم شب در محفہ نشست و بنزدیک پدر آمد پدر گفت بیست ساله است تا از اینجا بر فتنہ هیچ گاہ نیامدی
 اکنون نیم شب چرا آمدی گفت پدرے دارم چون تو و شوهرے چون عبد الرحمن ^{رحم} امام وقت و زندگانی دوست
 میدارم تا او را و عبد الرحمن ^{رحم} راے بنیم و سر خدای از توے شنوم و من نیز در میانہ خدایا یاد میکنم آدم تا عہد
 بشکنی و دعائے بگوئی تا حق تعالی شفا دهد ابو عمر و گفت نقض عہد و نیست تو اگر امر و زنجیری خود بگیری که مرنی
 مرده بہتر بروئے جان پدر و مراد گناہ میفکن اگر من عہد بشکنم تو بد فرزندے باشی دختر گفت پس یکدیگر را
 وداع کنیم کہ مرا چیزے بدلے آید کہ اجل من نزدیک است و من ازین علت زہم پدرش گفت بیایم و بر جنازہ تو
 نماز کنم پس دختر پدر را وداع کرد و بسرے رفت و علت بصحت بدل گشت و بعد از وفات پدر چهل سال دیگر زیست
 بمیت آنجا کہ یکے بنده قبائے تو بود + کے مادر و کے پدر بجائے تو بود + و او را سخنانے عالی است و از وے آرنده
 گفت صافی نشود قدم بچکس در عبودیت تا آنکاہ کہ ہمہ کار ماے خویشتن جز ریائے بیند و ہمہ حالماے خویش جز دعوے
 نداند و گفت حالے کہ نتیجہ علم نباشد اگر چه عظیم و خطیر باشد ضرر آن بر خداوندش زیادت از منفعت آن بود
 گفت ہر کہ فریضہ ضایع کند در وقت حق بروئے لذت آن فریضہ حرام کند و گفت آفت بندہ در رضائے نفس
 اوست بد آنچہ در اوست و گفت ہر کہ در چشم خویش گرامی بود آسان بود گناہ او بر او و گفت ہر کہ دیدار او را
 مہذب نگرداند یقین دان کہ او مہذب نیست و ادب نیافتمہ است و گفت بیشتر دعویہا کہ تو لکند در
 انتہا از فساد ابتدا بود چه ہر کرا در ابتدا اساسے درست بودہ باشد انتہا ہم درست آید و گفت ہر کہ قادر بود

در پیش خلق بترک گرفتن جاه آسان بود بر و ترک دنیا کردن و روزه از اهل دنیا بگردانیدن گفت هر که راست
بایستاد با او هرگز کوز نگردد و هر که کوز شد بد و هرگز راست نشود و گفت هر که افکند حق را نطق او از سر صدق
بود و عمل او از سر اخلاص و گفت هر که خواهد که بشناسد که چندست قدر معرفت او بنزدیک خدای عز و جل گوینگر
تا چندست قدر بهیبت خدای بنزدیک او در وقت خدمت و گفت انس گرفتن با غیر الله و حشت است گفت
فردترین مرتبه توکل حسن ظن است بخدای عز و جل و گفت تصوف صبر کردن است در تحت امر و نهی و الله اعلم

باب هفتاد و سوم در ذکر جعفر جلدی رحمه الله علیه

آن صاحب بهمت آن نائب است آن کوه حلم آن بحر علم آن دولت یار ازلی و ابدی شیخ وقت جعفر جلدی
رضی الله عنه عالم زمانه بود و در علم طریقت یگانه بود و از کبرای اصحاب جنید بود و از قدمای ایشان و در
انواع علوم بشیر و در اصناف حقایق متعین و او را کلمات عالی است حواله آن یکسے دیگر کرده و سخن او است که
گفت صدوسی دیوان تصوف نزدیک من است گفتند از کتب محمد حکیم ترمذی هیچ هست ترا گفت نه که
من او را از شمار صوفیان ندانم بلکه او این مشایخ بود و مقبول بود نقل است که شصت حج کرده بود و مرید
داشت او را حمزه علوی گفتند شے حمزه را قصد کرد که بخانه خویش رود شیخ گفت ایجا باش مگر حمزه طعم
مرغ در تنور خواست نهاد تا فرزندانش دیگر روز پگاه بخورند گفت اگر اینجا بیاشم امشب فردا نماز بامداد اینجا بایم
کرد و توقف بایم نمود تا نماز چاشت باشی بگذارم ویر شود و طفلان گرسنه مانند در بند من باشند گفت شیخا
میر و مگفت ایجا باش گفت مہم دارم گفت تو دانی بخانه آمد و آن طعام مرغ در تنور نهاد پس روز دیگر
کنیز کے را گفت آن طعام بیار کنیزک دیک از تنور بر آورد و در راه که می آمد پایش بسنگ برآمد و دیک
بشکست و جملہ برخت مرغ و را بگذر افتاد حمزه گفت بارے آن مرغ بیار تا بشویم و بخوریم ناگاه سگے بر
درآمد مرغ بر دحمزه گفت اگر ہمہ از دست شد برخیزم تا صحبت شیخ بارے از دست نشود پیش شیخ رفت
چون شیخ را چشم برآمد گفت هر که بگوشت پاره دل مشایخ گوش ندارد حق تعالی گوشت او بسگ دهد تو
کرد نقل است که یک شب پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بخواب دید پرسید که تصوف چیست گفت حالتی
که در وظاہر شود عین ربوبیت و مضمحل گردد در عین عبودیت و گفت تصوف طرح نفس است در عبودیت و
بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت از و پرسیدند از تلوین فقر گفت تلوین ایشان تلوین

بود برائے زیادتی از بهر آنکه هر که با تلویح نبود زیادتی نبود و گفت چون درویشی را بینی که بے خورد بداند که از دست
چیز خالی نیست یا وقتی که برگزیده است در آن وقت پنهان بوده است که باید یا بعد ازین خواهد بود
چنانکه نه بر جاده بود یا در حال خود موافقت ندارد و پرسیدند از تو کل گفت تو کل آنست که اگر چیزی بود
و اگر نبود دل در هر دو حالت یکسان بود بلکه اگر نبود طرب در و بود و اگر بود آن طرب نبود بلکه تو کل استقامت
ست با خدا در هر دو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یک ساعت است و گفت فتوت حقیر دشمن
نفس است و بزرگ دشمن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا دور گرداند از مواضع هلاک و گفت بنده
خالص باش خدا را تا از اغیار نباشی و گفت سعی اصرار برائے برادران بودند برائے نفس خویش و گفت
شریف بهمت باش که بهمت شریف بمقام مردان توان رسید نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معامله نیابد تا
لذت نفس بهی یابد از جهت آنکه اهل حقیقت قطع کرده آن علایق که ایشان را قاطع است از حق پیش از آنکه
آن علایق راه بر ایشان بریده گرداند و گفت هر که جهد نکند در معرفت خویش قبول نکنند خدمت او و گفت
روح صلاح بهر که رسد لازم گیرد مطالبه نفس بصدق در جمله احوال و هر که روح معرفت بدو رسد بشناسد موارد
و مصادر کارها و هر که روح مشاهد بدو رسد مکرم گردد و بعلم لدنی آورده اند که او را نگین بود و در جمله افتاد و عا
دانست بر خواند آن دعا را و نگین در میان کتاب خویش باز یافت ابو نصر سراج گفت دعایین بود و دعا
او بشو نیزه است آنجا که خاک سری عطی است و خاک حسید هم *

باب هفتاد و چهارم در ذکر ابوالخیر اقطع رحمه الله علیه

آن پیش رو صف رجال آن بدرقه راه کمال آن یک باوئی بلا آن مرد مرتبه رضا آن طلیعه فقر را مطلع
شیخ بحق ابوالخیر اقطع رحمه الله علیه از کبار مشایخ بود و اشرف اقران و محمود بود و او را آیات و کرامات
در ریاضات بسیارست ذکر آن کردن طولی دارد و صاحب فراست عظیم و صل وے از مغرب بود با این
جلام صحبت داشته بود و سباع و وحوش و طیور باوے انس گرفته و با شیر و از دما هم قریبی کرده و حیوانات
پیش او بسیار آمدند و گفت در کوه بنیان بودم سلطان مے آمد و هر کرامے دید یک دینار بر دست
مے نهاد یکدینار بمن داد بستی دست در کنار منسبتی انداختم پس بشهر آمدم چنان اتفاق افتاد که
بے وضو مصحف برگزیده چون بیان بازار رسیدم قومی دزدی کرده بودند و گر بخت و خلق بسم برآمد

در صوفیان آویختند شیخ گفت مہر ایشان منم ایشان را خلاص دہید بامریدان گفت ہر چہ بامن کنند بسج
گوئید عاقبت شیخ را بردند و دستش بریدند چون ایشان را معلوم شد از حال شیخ بسے تشویر خوردند و عذر ہا
خواستند چون بخانہ رفت عیالش فریاد برآورد گفت خاموش کہ جائے نہیت ست چہ جائے تعزیت اگر دست ما بریدند
دل ما بریدندے از انکہ این دست خیانت کردہ بود و بے وضو مصحف برگرفتہ و سیم لشکری در کنار رفیق انداختہ
نقل ست کہ در دست شیخ خورہ افتاد طبیبان گفتند دستش بیا بیدارید و اورضا نیداد مریدان گفتند
صبر کنید تا در نماز شود کہ در نماز اورا از بریدن خبر نداشت چون در نماز شد دستش بریدند چون شیخ نماز تمام کرد
دست را بریدہ یافت و گفت دل را صافی نتوان کرد الا بتصحیح نیت با حق تعالی و تن را صفا نتوان داد الا
بخدمت اولیاء گفت دلہا را جایگا ہاست ولیست کہ جائے ایمان ست و علامت آن آنست کہ شفقت کند
بر جملہ مسلمانان و جہد کند در کارہائے مسلمانان و یاری دادن ایشان در آنچہ صلاح ایشان دران بود و دست
کہ جایگاہ نفاق ست و علامت آن حقست و غل و غش و حسد و گفت دعویٰ رعوتے ست کہ کوہ حمل
آن نتوان کردن و بیچکس مہر تہ شریف نرسد الا کہ بموافقت حق سبحانہ و تعالیٰ قرار گیرد و آداب عبودیت
بجائے آورد فریضہائے حق جل جلالہ تمامی ادا کند و صحبت با صالحان وارد و از بدان دور باشد *

باب ہفتاد و پنجم در ذکر ابو عبد اللہ محمد بن الحسن الترویغندی رحمۃ اللہ علیہ

آن شاہد صادق و آن عارف عاشق آن صاحب قبول و آن تمامی اصول آن ہمہ در عین آرزو مندی محمد
ابن الحسین ترویغندی رحمۃ اللہ علیہ گمانہ عہد و نشانہ وقت بود و از بزرگان مشایخ طوس و کبار اصحاب و
در ورع و تقویٰ و تجرید کمال و اورا کرامات و ریاضات پسندیدہ است و صحبت ابو عثمان طبری یافتہ بود و
مشایخ بسیار دیدہ و گفت مرید در پنج طلب ست اما سرور ست نہ عنا و تعب و گفت صوفی بخداوند بود و زہد
بنفس و گفت حق تعالی ہر بندہ را از معرفت خویش بقدر کارے کہ در پیش دارند بخشیدہ است و یاری ایشان از در بلا
برگ ایشان نہادہ است بمقدار معرفت کہ اورا بخشیدہ است تا آن معرفت و یاری دہندہ او بود دران بلا و
گفت آکہ مکشوف ست و معافی مستور و گفت ہر کہ فرمان حق سبحانہ و تعالیٰ در جوانی ضایع کند حق سبحانہ
و تعالیٰ اورا در پیری خوار دارد و گفت ہر کہ خدمت کند بصدق یک روز جوانمردی را برکت آن یک روز بہ
روزگار او برسد پس حال کسے چون بود کہ ہمہ عمر در خدمت بود در حضور ایشان صرف کند و گفت پیچ انس نیست

در اجتماع برادران بسبب وحشت فراق و سیج و سیلتی نیست بخداے جز خداے تعالیٰ و گفت هر که دنیا را ترک کند برائے جاہ دنیا آن از غایت حب دنیا بود * * *

باب ہفتاد و ششم در ذکر قطب الایار الی اسحق ابراہیم بن شہیرا گارونی علیہ السلام

آن پیش رو و پیشوائے اہل طریقت و حقیقت بود شرح حال و مناقب و فضایل و خصال او بیش از آنست کہ توان شمرد ہم علم حقیقت و معرفت آراستہ و ہم متابعت شریعت و سنت معاملتے پسندیدہ داشت ہم در صفت و تجرید فراست بنایت کمال بود و در آداب احوال و مقامات مشایخ آیتہ بود و شانے و اخلاقی عظیم داشت و صحبت مشایخ بسیار یافتہ بود و تربت شیخ را نیز یک اکبر میگویند از آنکہ ہر چہ از حضرت وے طلبند حق تعالیٰ بفضل خود آن مقصود ایشان را بر آورده و اگر داند نقل است کہ آن شب کہ شیخ بوجود آمدہ بود از آن خانہ نورے دیدند چون عمودے کہ با سمان پیوستہ بود و شاخہا داشت و بہر اطراف شاخے از آن نور میرفت و پدر و مادر شیخ مسلمان بودند اما جدش گبر بود نقل است کہ در طفلی پدر شیخ را پیش معلم فرستاد تا قرآن آموزد و جدش مانع میشد و میگفت صنعتے آموختن او را اولتر باشد کہ بنایت در ویش بودند و شیخ میخواست تا قرآن آموزد شیخ با پدر و مادر و جد ماجرا کرد تا راضی شدند و شیخ در تحصیل علم چنان حریص بود کہ پیش از ہمہ کہودکان حاضر میشد تا بہ ہمہ سابق آمد و گفت ہر کہ در طفلی و جوانی مطیع حق تعالیٰ باشد در پیری بچنان مطیع او باشد و بطن او بنور معرفت منور باشد و دنیا بیج حکمت از دل او بر زبان او روان باشد و ہر کہ در طفلی و جوانی عصیان کند و در پیری توبہ کند او را مطیع خوانند اما کمال شایستگی حکمت او را در دست دہد و کمتر و گفت در ابتدا کہ تحصیل علم میکردم خواستم تا طریقت از شیخے بگیرم و خدمت و طریق آن شیخ را ملازم باشم و در کعتے استخارہ کردم و بر سجده نہادم و گفتم خدایا مرا آگاہ گردان از سہ شیخ یکے عبد اللہ خفیف و حارث محاسبی و ابو عمر و ابن علی رحمہم اللہ کہ رجوع بکدام شیخ کنم و در خواب شدم چنان دیدم کہ شخصی بیامد و اشترے پاوے بود و حل آن خروار کتاب و مرا گفت این کتابها از آن شیخ ابی عبد اللہ خفیف است و تمام با این اشتر از بہر تو فرستادہ است چون بیدار شدم دانستم کہ حوالہ بخد مت و لیست بعد از آن شیخ اکار رحمہ اللہ بیامد و کتابہائے شیخ ابی عبد اللہ پیش شیخ آورد و یقین زیادت شد و طریقت او برگزیدم و متابعت او اختیار کردم نقل است کہ پدرش گفت تو در ویشی و استطاعت آن نداری کہ ہر مسافر کہ برسد او را همان کنی مبادا کہ درین کار عاجز شوی

شیخ هیچ نگفت تا در ماه رمضان جماعتی مسافران برسیدند و هیچ موجود نبود و شام نزدیک ناگاه یکے درآمد و ده خوارنان پنجه و مویز و انجیر بیاورد و گفت این را بدرویشان و مسافران صرف کن چون پدر شیخ آن بید ترک ملامت کرد و قوی دل شد و گفت چند آنکه توانی خدمت خلائق میکنی که حق تعالی ترا صانع نگذارد **نقل است** که چون خواست که عمارت مسجد کند مصطفی راضی الله علیه و آله و سلم بخواب دید که آمده بود و بنیاد مسجد نهاده و روز دیگر سه صفت از مسجد بنیاد کرد دیگر مصطفی راضی الله علیه و آله و سلم در خواب دید که باصحاب آمده بود و مسجد را فراخ تر از آن عمارت میفرمود بعد از آن شیخ از آن فراخ تر کرد **نقل است** که چون شیخ عزم حج کرد در بصره جمعی مشایخ حاضر شدند و سفره در میان آوردند گوشت پنجه در آن بود شیخ گوشت نخورد و ایشان گمان بردند که شیخ گوشت نمیخورد بعد از آن شیخ گفت چون ایشان چنین گمان بردند گوشت نتوان خورد و بالنفس که چون در میان جمع نمودی که گوشت نمیخورم چون خالی شوی تنها خواهی خورد عهد کرد که تا زنده بود گوشت نخورد و خرم نیز نذر کرده بود و نمیخورد و وقتی شیخ رنجور بود طبیب شکر فرمود چند آنکه عهد کردند نخورد و هرگز از جوئے خورشید مجوسی که حاکم گازرون بود آب نخورد **نقل است** که شیخ وصیت کرده بود مریدان را که هرگز هیچ چیز تنها نخورید **نقل است** که مریدان اجازت خواست که خویشان را پرستی کنند شیخ او را اجازت نداد پس اتفاق چنان افتاد که برفت و خویشان تباہ پنجه بودند و نیز بموافقت ایشان لقمه چند بخورد چون بخدمت شیخ آمد اتفاقاً او را بادرویشی مناظره افتاد و جرم بطون وے شد و جامها که پوشیده بود بغرامت بدرویشان داد برهنه ماند شیخ چون او را بید گفت تباہ بود که کار تو تباہ کرد **نقل است** که بجهت قوت شیخ قدرے غله از قدس آورده بودند و آنرا تخم ساخته در زمینها مباح بکشتند و بقدر حاجت قوت شیخ ازان بود و در جامه نیز احتیاطی تمام کرده و تخم آن از حلال حاصل کرد و هر سال زرع کردند و جامه شیخ ازان بود و گاه بود که صوف پوشیده و بغایت متورع و متقی بوده است **نقل است** که در ابتدا اصحاب شیخ از غایت فقر و اضطراب گیاره میخوردند چنانکه سبزی گیاه از زیر پوست ایشان پیدا بود و جامه پارهای که برچیدند و نماز کردند و ازان ستر عورت ساختند و وفات شیخ در روز یکشنبه ثامن ذیقعد سنه ستم و عشرين و اربعه بود عمر شیخ هفتاد و دو سال بود و گوشت هفتاد و سه قدس الله سره **نقل است** که روزی شیخ مجلس میگفت و عالمی از خراسان حاضر بود و خلق بسیار و قتی خوش پیدا شد و خلق در آن جمعیت حاضر بودند در خاطر آن عالم بگذشت که من مردی مفسر و مذکر م و

علم بیشتر از شیخ دارم چونست که این احوال قبول و جمیعت که شیخ راهست مرا نیست و شیخ بفرست بدست
 بر سر منبر نظر بقندیل کرد و گفت ای درویشان آن آب قندیل بارو غن مناظره میکند که چونست که من از
 تو عزیزترم و حیات همه خلق بمن است و تو آمده و بر سر من نشسته و روغن جواب میدهد که این از انست که من
 رنجمائے گوناگون کشیده ام از کاشتن و درودن و کوفتن بعد از آن سنگ آسیا بر سر من گردانیده اند و
 بعد از آن خود را میسوزم و دیگر از آزار و شنائی میدهم ازین سببها برتری یافتم چون شیخ از منبر فرود آمد آن
 عالم بیامد و توبه کرد و عذر ما خواست و گفت روزی اندیشه کردم که چرا مشغول بپستدن صدقات و بدرویشان
 مقیم و مسافر صرف کردن مرا با پستدن و دادن چکار مبادا که تقصیر رود و در قیامت بعتاب و حساب
 آن در مانم خواستم که درویشان را بگویم که تا هر کس باز بوطن خود روند و عبادت مشغول شوند در خواب شدم
 مصطفی راضی الله علیه و آله و سلم دیدم که مرا گفت که یا ابراهیم پستان و بدو و مترس **نقل است** که دو کس بخت
 شیخ آمدند و هر یک را از دنیا طمع بود و شیخ بر منبر وعظ میگفت در میان سخن فرمود که هر که زیارت ابراهیم
 کند باید که حبه شکر را بود و بیج طمع دنیاوی در میان نباشد و هر که بطمع و غرض دنیاوی پیش آورد بیج ثوابی
 نخواهد بود پس جزوے از قرآن در دست داشت فرمود که بحق آن خدائے که این کلام و بیست که آنچه درین
 کتاب فرموده است از او امر و نواهی بجای آورده ام قاضی طاهر در آن مجلس حاضر بود در خاطرش بگذشت
 که شیخ زن نخواسته است چگونه همه او امر و نواهی بجای آورده باشد شیخ روئے بوی کرد و گفت حق تعالی
 این یکے از من عفو کرده است و گفت وقتها در صحرای عبادت میکنم چون در سجده سبحان ربی الاعلی میگویم
 از رمل و کلون آن زمین میشنوم که بموافقت من تسبیح میکنند **نقل است** که جهودے بمسافر می شیخ آمده بود و
 در پس ستون مسجد نشسته و پنهان میداشت شیخ هر روز سفره بوی میفرستاد بعد از مدتی اجازت خواست
 که برو و گفت ای جهود چرا سفر میکنی جای خوش نیست جهود شرم زده شد و گفت ای شیخ چون میدانی
 که جهودم این اعزاز و اکرام چرا میکردی شیخ فرمود که هیچ سر نیست که بدو نان نه از دست **نقل است**
 که میر ابو الفضل دیلمی بم زیارت شیخ آمد شیخ فرمود که از خمر خوردن توبه کن گفت یا شیخ من ندیم
 وزیر فخر الملکم مبادا که توبه من شکسته شود شیخ فرمود توبه کن اگر بعد از آن در مجمع ایشان ترا زحمت
 دهند و فرومانی مرا یاد کن پس توبه کرد و در وقت بعد از آن روزی در مجلس خمر خوارگان حاضر بود پیش وزیر
 الحاح میکردند تا خمر خورد پس گفت ای شیخ کجائی در حال گریه در میان دوید و آن آلت خمر شکست

و بریخت و مجلس ایشان بهم برآمد ابو الفضل چون آن کرامات بدید بسیار بگریست و زیر گفت سبب گریه تو چیست حال خود با وزیر گفت وزیر اورا گفت همچنان بر توبه میباش و دیگر اورا زحمت ندادند **نقل است** که پدرے و پسرے پیش شیخ آمدند تا توبه کنند شیخ فرمود که هر که پیش ما توبه کند و توبه بشکند ویرا در دنیا و آخرت عذاب و عقوبت باشد پس ایشان توبه کردند اتفاق چنان افتاد که توبه بشکستند روزے آتشے و آفرختند آتش در ایشان افتاد و هر دو بسوختند **نقل است** که روزے مرغی بیاید و بر دست شیخ نشست شیخ فرمود که این مرغ چون از من ایمن است بر دست من نشست و همچنین روزے آهوی بیاید و از میان مردم بگذشت تا بنجد دست شیخ رسید شیخ دست مبارک بر سر آهوی بالید و گفت قصد ما کرده است پس خادم را فرمود تا آهوی را بصر ابرو دورا کرد و **نقل است** که از شیخ بوی خوش آمدے که نه بوی مشک و عود بود و هر جا که بگذشتے بوی آن باقی ماندے **نقل است** که روزے میگفت عجب دارم از انگس که جامه پاک دارد و آنرا برنگی میکند که در آن شبست است یعنی رنگ نیل و چون این میفرمود طیلسانے برنگ نیل داشت پس گفت رنگ نیل این طیلسان از نیل حلال است که از برائے من از کرمان آورده اند و گفت هر که حساب خود نکند در خوردن و آشامیدن و پوشیدن حال وے چون حال بهایم باشد و گفت ذکر حق تعالی بدل فراگیرد و دنیا را بدست و چنان میباش که ذکر را بر زبان گیري و دنیا را بدل و گفت بینائی موس بن بنور دل بود از آنکه آخرت غیبت است و نور دل غیب و غیب را غیب توان دید و گفت کمترین عقوبت عارف آنست که حلاوت ذکر از وے بر بایند و گفت دنیا داران بندگاز را بعیب جوارح روکنند و بظاہر وے نگرند و حق تعالی بندگاز را بعیب دل روکنند و باطن وے نگرند و **آذَارَ آيَتُهُمْ تَجَبُّكَ اجْسَامُهُمْ** و گفت اے قوم چه بوده است که باز گردید از هر چه هست و روے با خداوند خود کنید که شمارا در دنیا و آخرت از وے گزیر نیست و گفت امروز در گازرون بیشتر گبرند و مسلمانان اندکند چنانکه ایشانرا میتوان شمرده اما زود باشد که بیشتر مسلمان باشند و گبرانند شوند **نقل است** که بیت و چهار هزار گبر و جهود بر دست شیخ مسلمان شدند و گفت مرد آنست که بستاند و بدد و نیم مرد آنست که بدد و نستاند و نامرد آنست که ندد و نستاند و گفت در خواب دیدم که ازین مسجد با سمان معراج پیوسته بودے مردم مے آمدند و بدان معراج با سمان میشدند و گفت حق تعالی این بقعه را کرامتے داده است که هر که قصد زیارت این بقعه کند مقصود وے که وارد دینی و دنیاوی حق تعالی اورا کرامت کند و گفت

در این روزے چند در دنیا اگر ترا برہنگی و گر سنگی و ذل و فاقہ برسد صبر کن کہ بزودی بگذرد و بنعیم آخرت
رسی و گفت سہ گروہ فلاح نیابند بخیلان و کابلان و ملولان و گفت جہد کنید کہ چون از سابقان نتوانید
بودن بارے از دوستان ایشان باشید المرء مع من احب و گفت جہد کن در دنیا تا از غفلت بیدار شوی کہ
در آخرت پشیمانی سود ندارد و گفت در ہمہ خیرات برادران مسلمان در پیش دار تا حق تعالی ترا فردا پیش دارد
و گفت مومن تا لذات دنیا ترک نکند لذت ذکر حق تعالی نیابد و گفت حق تعالی ہر بندہ را عطائے
داد و مراہلات مناجات داد و ہر کس را انس بچیزے داد و مرا انس بخود داد و گفت بار خدا یا ہمہ
کس ترا میخوانند و میطلبند تو کرائی و با کیستی پس گفت اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِیْنَ اتَّقَوْا وَالَّذِیْنَ هُمْ
يُحْسِنُوْنَ حق تعالی با آنکس است کہ در خلا و ملا از ذکر وے غافل نشود چون فرمان وے بشنود در آدای
آن بشتابد و چون نہی بیند از آن باز ایستد و گفت جہد آن کن کہ در میان شب بر خیزی و وضو سازی و
چهار رکعت نماز کنی و اگر نفس مطاوعت نکند دو رکعت بکن و اگر نتوانی چون بیدار شوی بگوے لا الہ
الا اللہ محمد رسول اللہ **نقل است** کہ روزے شیرے بستہ در پیش رباط میگذرانیدند شیخ چون بید گفت
لے شیر تا چہ گناہ کردہ کہ بدین بند و دام گرفتار شدی پس گفت اے قوم بر حال خود تکیہ مکنید کہ شیطان را
دامہائے بسیار است کہ ما آنرا نمی شناسیم بسے شیران طریقت کہ در دام شیطان گرفتار شدہ اند اصحاب
بگریستند و گفت خداوند اگر در روز قیامت با من نیکوئی خواہی کرد مرا بر بالائے ہمار و ہمہ دوستان و یاران
مرا بمن نامے تا خرم شوند و بفضل و رحمت تو ہمہ با یکدیگر در بہشت شویم و اگر حال بگونہ دیگر است مرا بر اے
فرست بدوزخ کہ کس مرا نہ بیند تا دشمنان من شادمانی نکنند و گفت ہر آنکس کہ ہوائے شہوت بر و غالب است
باید کہ زن کند تا در فتنہ نیفتد کہ اگر دیوار و زن پیش من یکسان نبودے زن کردے و گفت من بہچو غرقہ ام
در دریا کہ گاہ گاہ امید خلاص میدارم و گاہ از خوف ہلاک میترسم و گفت حق تعالی میفرماید بے بندہ من
از ہمہ عالم اعراض کن و روے بحضرت ما آور کہ ترا از من در کل حال ناگزیر است تا چند از من گریزی و رو
از من بگردانی و گفت بد بخت کسے باشد کہ از دنیا برود و لذت انس و مناجات حق تعالی نچشیدہ باشد و ہر کہ این
چشیدہ پیوستہ سلم سلم میگوید و گفت چگونہ نترسد بندہ کہ اورا نفس و شیطان از یک جانب و سلطان از یک
جانب و او در میانہ عاجز و گفت ہر کہ اورا کار دنیا با نظام باشد کار آخرتش بے نظام بود و ہر کس ہر دو یک نبوتش
نیک نبوت و گفت ہر کہ بر سلطان دنیا دلیری کند مالش برود و ہر کہ با صاحبان دلیری کند و مخالفت ایشان

ورزد بنیادش برود و ایمانش با خطر باشد و گفت که بریزید از آنکه فریفته شوید بتقریب کردن مردمان
 نزدیک شما که آن نعمتهای بزرگست و آفت بسیار و گفت سخی را سر کیسه کشاده باشد و دستهای و
 کشاده و در بایست بهشت کشاده بروی و بخیل را سر کیسه بسته باشد و دست و از عطا دادن بسته و در بایست
 بهشت بسته بروی و گفت خداوند نعمتهای تو بر ما بیشمار است از جمله آن توفیق دادی تا زبان ذکر تو
 میگویم و بدل شکر تو میگویم و تو خداوند قادر کریم و مابندگان عاجز مسکین سپاس ترا و شکر ترا و نعمتهای همه از
 فضل توست و گفت هر که دست دراز کند تا برادر مسلمانی را بزند از من نیست و گفت پیش چهار کس
 دست تهمی مروید پیش عیال و بیمار و صوفی و سلطان و گفت چون دست خود بینی که بخالف مشغولست و
 زبان بکذب و غیبت و دیگر جوارح بموافقت هوائ نفس الهام و کشف و عطا از کجا حاصل شود ترا و گفت
 حق تعالی عقوبت کند عام را و عتاب کند خاص را و تا مادام که عتاب میکند هنوز محبت باقیست نقل است
 که چون کسی بخدمت شیخ آمد تا طریق سلوک سپرد شیخ او را گفت اے فرزند صوفی و درویشی کار سخت
 است گرسنگی و تشنگی و برهنگی باید کشید و خواری و شمارا گدایان خوانند اگر تحمل اینها دارید آید و اگر نه همچنان
 بکار خود مشغول باشید و عبادت خدا میکنید و گفت بترسید و با هیچکس بدکنید که اگر کسی با کسی بدی کند حق
 تعالی کسی بگمارد تا با او مکافات آن کند و بدی که ما قال الله تعالی اِنْ اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ لَا تَنْفِكُمْ
وَ اِنْ اَسَاَءْتُمْ فَلَهَا و گفت حق تعالی را شراب است در غیب که در سحر اولیا را بدید و چون از آن شراب بیاشامند
 از طعام و شراب استغنی گردند و گفت دوست خدا هرگز دوست دنیا نبود و دوست دنیا هرگز دوست خدا
 نبود و شیخ این دعا گفت اللهم اجعل هذه البقعة عامرة بذكرك و اوليائك و اصفياك الى الابد و
 اجعل قوتنا و قوتهم يوما بيوم من الحلال من حيث لا يحتسب اللهم اجعلنا من المتحابين فيك
 و من المتباعدين فيك و من المتزاورين فيك بحرمه نبيك محمد المصطفى صلوات الله و سلامه عليه و
 انظر الى حوائجهم كما ينظر الارباب في حوائج العبيد و الى ما يعمله من الذنوب اللهم اغننا بحلالك
 عن حرامك و بفضلك عن من سواك و بطاعتك عن معصيتك يا من اذا دُعي اجاب و
 اذا سُئل اعطى هب لنا من لدنك رحمة و هتئ لنا من امرنا رشد اللهم اغننا عن باب الاطباء
 و عن باب الامراء و عن باب الاغنياء اللهم لا تجعلنا بشناء الناس مغرورين و لا عن
 خدمتك مهجورين و لا عن بابك مطرودين و لا بنعمتك مستدرجين و لا من الذين

کلون الدنيا بالدين وارحمنا يا ارحم الراحمين وصلى الله على خير خلقه محمد وآله
 اجمعين الطيبين الطاهرين وسلم تسليمًا دائماً ابداً كثيراً برحمتك يا ارحم الراحمين
 وگفت الهی ابراهیم خلیل تو علیه السلام از حضرت تو درخواست که ربنا انی اسكنت من ذریة
 بواد غیر ذی زرع عند بیتک المحرم ربنا لیقیمو الصلوة فاجعل افئدة من الناس
 تهوی الیهم وارزقهم من الثمرات لعلهم یشکرون و دعائے وے اجابت
 کردی و اگر من ابراهیم خلیل نیستم تو رب خلیل هستی من نیز دعا میسکنم و از تو در میجوایم اللهم ان
 تجعل هذا الوادی الفقرو المکان الوعرا هلا عامراً بذکرك و اولیائک من عبادک واصفیائک
 و اگر این مکان مکان مکة نیست بارے از وادی قفر خالی نیست از خیراتش خالی نکرد این و اهل این بقعه را
 ایمن گردان در دنیا و آخرت و از مکر شیطان نگا بردار اللهم اجعل دعائی مرفوعاً و ندائی مسموعاً
 و اجعل افئدة من الناس تهوی الیهم و همهم و افئدة علیہ حتی یتصل فیہ الخیرات
 و یدوم اقامة الطاعات و گفت من چگونه از حق تعالی ترسم و حبیب خلیل و کلیم صلوات الله علیهم
 ترسندہ بودند و روح علیهم السلام ترسندہ است و گفت اهل دنیا متاع دنیا دوست میدارند و من ذکر خدا
 و قرآن خواندن دوست میدارم و گفت در معنی این حدیث که از الشیطان بجری من الانسان مجری الدم
 گفت از آنکه شیطان پلید است و خون پلید در پلید گذرد اما ذکر حق تعالی پاک است و روح پاک پاک و پاک
 گذرد و گفت کرامت هر کس آنست که حق تعالی بر دست او براند از خیرات و هر آنکس که بر دست وے چیزی
 رود از خیرات که بر دست دیگرے نرود آن کرامت نیست و پرسیدند که دوست نجاست و پلیدی از دوست
 باز میدارد چون است که حق تعالی بنده مومن را بگناه آلوده میکند چه سرست درین گفت این از جمله حکمت حق
 تعالی است که بنده گناه کند و توبه کند تا لطف و رحمت حق تعالی آشکار شود و قدر طاعت بشناسد و چون نشانه
 و گرسندہ شود قدر طعام و شراب بداند و چون رنجور شود قدر صحت و عافیت بداند و گفت عبادت حظ نفس
 است و اشارت حظ روح عبادت ازان بدنست و اشارت ازان روح و پرسیدند که چون رزق مقسوم
 است سوال و طلب از حق تعالی چراست گفت تا عز و شرف مومن ظاهر شود کما قال لو اعطیتک من غیر
 مسئلة لم یظهر کمال شرفک فامر تک بالذعاء لتدعونی فاجیبک و گفت بهاس تقوی مرقع است
 از آنکه از دیدن صاحب مرقع منته و ذوقی حاصل میشود نقل است که روزی شیخ میگذاشت و مردم

زیارت میکردند طفلگان نیز زیارت میکردند گفتند یا شیخ کو دکان بے عقل ترا چگونه می شناسند و زیارت میکنند
گفت از آنکه در شب این طفلگان در خوابند من بدعائے خیر و صلاح ایشان ستاده ام و گفت نهایت مجاهده
آنست که بخت بند هر چه که دارند بر آنکس که هیچ حدی ندارد یعنی حق تعالی و غایت آن بدل رجست
و گفت ایمان خاصست و اسلام عام و پرسیدند که اگر اصحاب سلاطین و متعلقان ایشان چیزی به شیخ
آورند و گویند از وجه حلال است قبول فرمائی گفت نه از آنکه ایشان ترک صلاح خود کرده اند چون در بند
صلاح خود نیند چگونگی صلاح دیگر نگا دارند و گفت هر که بغیر از حق تعالی و خدمت و عزت طلبد از
دنیا رود تا هم بدان طلب عزت خوار شود و شیخ این شعر بسیار خواندے مصاحبة الغریب مع الغریب
کمن بنی البناء علی الشلوج + فذاب الثلج و انهدم البناء + و قد عزم الغریب علی الخروج کازرونی ولی
دو مهر نورزت و دول فدی نبوت خوش بود مهر آن فرما گشت و پوست فبروت و گفت باید که اندر میان
شب چون روے بحضرت کنی بگوئی اے تو که لوش چون من هست وی من کم کس چون تو نیست و گفته است
بودار توی من الست بکرم نبوا دیکمی ردین و گفت باید که پیوسته تحصیل علوم شرعی مشغول باشی که اهل طریقت و
حقیقت را در همه حال از علوم گزیر نیست بعد از آن چون علم آموختی از ریاضت و سمعت پر سیز کن و هر چه دانی پنهان مکن
و پیوسته در طلب رضائے حق تعالی باش و جهد کن تا آن علم بعمل آوری و اگر نه چون کالبدی که بے روح بود زینهار
و صد زینهار تا بعلم و عمل هیچ چیز از حطام دنیا طلب کنی و بر پر سیز از آنکه علم و عمل ترا پیشه بود که بدان جذب کنی و
مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که هر که بعمل آخرت طلب دنیا کند آب رویش برود و نامش به نیکی نبرد و نام
در میان اهل دوزخ ثبت کنند و هر که بکار دنیا طلب آخرت کند او را در آخرت هیچ نصیب کم نبود و بعد از علم خواندن
هیچ چیز فاضله از طلب طلال کردن نیست در طعام و لباس که عمل حرام خوار قبول نکنند و دعائے وے اجابت
نکنند و باید که پیوسته در لباس مسکنت باشی و ترک زینت و تجمل کنی و بدانکه عزت تو در طلب طاعت و بندگی حق
تعالی است و باید که پیوسته قناعت پیش گیری و مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که بدترین امت من آن گروند
که تنهائے ایشان در نعمت رسته باشند و در بند پرورش اعضا باشند و جهد کن که پیوسته صحبت با صالحان و درویشان
داری که مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که حق تعالی پیوسته نگا دارد این امت است تا ما دام که سه کار نکرده باشند
یکه نیکان زیارت بدان نشده باشند و بهتر آن مرد تر از بزرگ نداشته باشند و از اقارب اهل طریقت و اهل متابعت
سنت با امیران و ظالمان میل نکرده باشند اگر این افعال را کنند حق تعالی خاری و درویشی و در سوانی بدیشان

گمارد و جبارے بدیشان مسلط کند تا پیوسته ایشانرا میرنجاند و زینهار تا بزنان نامحرم و امردان نظر نکنی که آن
 تیرے ست از تیرہائے شیطان و قطعاً با اہل بدعت صحبت مکن و پیوستہ امر معروف و نہی و نصیحت اصحاب
 میکن و جہد کن کہ بامداد و شبانگاہ بقرآن خواندن مشغول باشی کہ رحمت بر خوانندہ قرآن و سماع سے بار و
 جہد کن کہ بر نماز شب مواظبت نمائی کہ فضیلت و اثر عظیم دارد و بر توبہ و کپوستہ از مردمان عزت گیری
 و در عزت جہد کن تا شیطان ترا در وادیہا و رسوایہا نیفکند و اگر نتوانی میان در بند چون مردان و بخدمت
 خلق خدا مشغول باشی نقل ست کہ چون وفات شیخ نزدیک رسید اصحاب جمع شدند در خدمت شیخ و
 شیخ فرمود کہ برو می از دنیا رحلت خواہم کرد اکنون چہ چیز وصیت میکنم آنرا قبول کنید و بجای آورید کہ اول
 ہر آنکس کہ بر خلافت بجائے من بنشیند اورا با وقار و تمکین دارید و فرمان او برید و در بامداد و مراومت درس
 قرآن کنید و اگر غریب و مسافرے برسد جہد کنید تا دیر با عزاز و تمکین فرود آید و رہا مکنید کہ بگوشہ دیگر نشیند
 و دل بایکدیگر راست کنید نقل ست کہ جریدہ داشت کہ نام توبہ گاران و مریدان و دوستان بر آن
 نوشتہ بود وصیت کرد تا با شیخ در قبر نہادند نقل ست کہ بعد از وفات شیخ را بنحواب دیدند گفتند
 حق تعالی با تو چہ کرد گفت اول کرامتے کہ با من کرد آن بود کہ آن کسانے کہ نامہائے ایشان در آن تذکرہ
 نوشتہ بود جملہ را بمن بخشید و شیخ گفتے خداوند اہر آنکسے کہ بجایتے نزدیک من آید و زیارت من در یاد مقصود
 و مطلوب وے روا گردان و بروے رحمت کن قدس اللہ روحہ العزیز

باب ہفتاد و ہفتم در ذکر ابو الحسن خرقانی رحمۃ اللہ علیہ

آن بحر اندوہ آن راسخ تر از کوہ آن آفتاب الہی آن آسمان نامتناہی آن اعجوبہ ربانی قطب وقت ابو الحسن
 خرقانی رضی اللہ عنہ سلطان مشایخ و قطب اوتاد و ابدال بود و پیشوائے اہل طریقت و حقیقت بود و تمکین
 و کوہ صفت بود و در معرفت و توحید و تحقیق بغایت کمال و دایما از تن بر ریاضت و مجاہدہ و بدل در
 حضور و مشاہدہ و عالی ہمت و بزرگ مرتبہ بود و در حضرت عزت آشنائی عظیم داشت و در گستاخی کردن
 با حضرت خداوند تعالی چنان بود کہ صفت نتوان کرد نقل ست کہ شیخ بایزید ہم ہر سال زیارت
 دہستان شدے کہ آنجا قبور شہداست و چون بر خرقان گذر کردے بایستادے و نفس بر کشیدے مریدان
 از وے سوال کردندے کہ شیخا ہیچ بوے نمی شنویم او گفتے ازین دہ وزدان بوے مردے می شنوم

کنیت و ابوالحسن و علی نام و ولبه درجه از من در پیش بود بار عیال کشد و درخت نشاند و کشت کند نقل است
 که شیخ در ابتدا و از ده سال نماز خفتن بجاعت در خرقان بگذارد و وروے زیارت شیخ بایزید نهاد و چون
 آنجا رفتن بایستاد و گفته بار خداوند از ان خلعتی که بایزید را داده ابوالحسن را نصیب ده و آنگاه باز گشته
 چنانکه نماز صبح در خرقان گذارد و بطهارت نماز خفتن و چون از زیارت شیخ بایزید باز می آمد به پشت
 بر خاک و میگردید همچین رو به بنجاک او از پس و از پس می آمد تا خرقان و بعد از ده سال از تربت
 شیخ بایزید آواز می آمد که اے ابوالحسن گاه آن آمد که بنشین شیخ گفت اے بایزید بزمی میدار که امی ام و از
 رموز مشربیت چیزی زیادت نمیدانم آواز آمد که اے ابوالحسن آنچه مراد اند از برکات تو بود ابوالحسن گفت
 تویی و نه سال پیش از من بودی گفت بے و لیکن چون بخرقان گذر کردی نور دیدی که از خرقان
 با آسمان بر می شد و سی سال با خداوند به حاجت در مانده بودم بسم خدا کردند که اے بایزید به بحر مت آن نور
 را شفیع آر و شیخ ابوالحسن گفت چون بخرقان آمدم به بیت و چهار روز جمله قرآن بیا موختم و بروایتی دیگر
 آنست که بایزید گفت فاتحه آغاز کن چون بخرقان رسیدم قرآن ختم کردم نقل است که باغ داشت یکبار
 نیل فرو برد و نقره برآمد و بار فرو برد و زر برآمد سوم بار مروارید و جواهر برآمد ابوالحسن گفت خداوند ابوالحسن
 بدین فریفته نگرد من بدین دنیا از جو تو خداوند بر نگردم و گاه می بود که گاو می بستے چون وقت نماز
 آمد شیخ در نماز شد و گاو همچنان سیر می کرد تا وقتی که شیخ باز آمد نقل است که عمر ورم ابوالعباس
 شیخ را گفت بیاتنا هر دو دست یکدیگر گیریم و از زیر این درخت بجیم و آن درختی بود که هزار گوسفند در سایه
 آن بنخفته شیخ گفت بیاتنا هر دو دست لطف حق گیریم و بالای هر دو عالم بجیم که نه بهشت التفات کنیم به دور
 روزی شیخ المشایخ پیش آمد طاس پر آب پیش شیخ نهاد بود شیخ المشایخ دست در آب کرد و ماهی زنده بیرون
 آورد و در پیش شیخ نهاد شیخ نگاه کرد و نور تافته بودند دست در آن تنور کرد و ماهی زنده بر آورد و گفت این
 آب ماهی زنده بیرون آوردن سهل بود از آتش باید نمودن شیخ المشایخ گفت بیاتنا بدین تنور فرو شویم تا
 بزندگی که بر آید گفت یا عبدالله بیاتنا به نیستی خود فرو شویم تا به هستی او که بر آید شیخ المشایخ دیگر سخن نگفت
 نقل است که شیخ المشایخ گفت سی سال است که از بیم شیخ تحفته ام و در هر قدم که پای در نهادم قدم او در
 پیش دیدم تا بعدیکه ده سال است میخواهم که در بسطام پیش از زیارت بایزید رسم نمیتوانم که آواز خرقان
 سه فرسنگ آمده باشد نه کسی پیش از من آنجا رسیده باشد نقل است که روزی شیخ در میان

سخن میگفت هر که طالب این حدیث است قبله جمله اینست و چهار انگشت فرو گرفت و اشارت بدان کرد و آن
یکه کشاده داشت پس این سخن بشیخ المشایخ رسید او از سر غیرت گفت چون قبله دیگر پیدا آمد ما آن قبله را
راه فرو بندیم پس در آن سال راه حج بسته شد هر که عزیمت کرده بود یا در آن راهش بزدند یا هلاک شدند و
نرسیدند پس شیخ المشایخ را گفتند این هلاک خلق بر چه بنیم گفت جائیکه پیلان پهلورسانند اگر سار خکچه چند
هلاک شوند باک نبود نقل است که وقتی جماعتی بسفری می شدند و بدو گفتند شیخا راه مخوفست ما را دعای
بیاموز تا اگر هلاک پیدا آید بدان دفع شود شیخ گفت چون هلاک پیدا آید از ابوالحسن یاد کنید قوم را آن سخن
خوش نیامد آخر چون بر رفتند و راه زنان پیش آمدند و قصد ایشان کردند از ایشان شخصی در حال از شیخ ابوالحسن
یاد کرد و از چشم ایشان ناپدید شد عیاران فریاد در گرفتند که اینجا مردی بود کجاشد که او را نمی بینیم و نه بار
و ستور او را تا بدان سبب بدو و بقیماش و هیچ آفت نرسیده و دیگران مال برده و برهنه بماندند چون آن شخص
را بدیدند بسلامت متعجب بماندند تا او گفت سبب چه بود چون پیش شیخ باز آمدند پرسیدند که لهذا سعادتی
بفرماید که سر آن چیست که ما همه خدای تعالی را خواندیم کار ما بر نیامد و این شخص ترا می خواند از چشم ایشان
ناپدید شد شیخ گفت شما حق تعالی را بخوانید بجز خوانید و ابوالحسن به بحقیقت شما ابوالحسن را یاد کنید تا
ابوالحسن بر آید شما خدای تعالی را یاد کنید که کار شما بر آید که اگر بجز دعوت خدای تعالی را هزار بار یاد
کنید سود ندارد و نقل است که مرید از شیخ درخواست کرد مراد ستوری ده تا بکوه لبنان شوم و قطب عالم
را به بنیم شیخ دستوری داد چون لبنان رسید جمعی دیدن شسته روی قبله و جنازه در پیش نماز نمیکردند
مرید پرسید که بدین جنازه چرا نماز نکنید گفتند تا قطب عالم بیاید که روزی پنج بار قطب اینجا امامت کند
مرید شاد شد یک زمان بود همه از جای بختند گفت شیخ را دیدم که در پیش ایستاده و نماز بکرد و مراد هشت
افتاد چون بخود باز آمد مرده را دفن کرده بودند و شیخ رفته گفتم این شخص که بود گفتند ابوالحسن خرقانی
گفتم که باز آید گفتند نماز دیگر آید من زاری کردم که من مرید اویم و من چنین سخنی گفته ام شنیع شفاعت کنید
تا مرا بخرقان برد که مدتی شد تا در سفرم پس چون وقت نماز درآمد دیگر باره شیخ را دیدم در پیش شد چون سلام
باز داد من دست در دامن آوردم و مراد هشت افتاد گفت شرط آنست که آنچه دیدی اظهار نکنی که من از
خدای تعالی درخواست کردم تا بدین جهان مرا از خلق باز پوشیده دارد و از آفریده محکس مرا ندید مگر
زنده و آن بایزید بود نقل است که امام بهماع احادیث میخواست شد بعراق بشیخ گفت اینجا کس

هست که اسنادش عالی ترست گفت نه بهمان شیخ گفت من مروامی ام هر چه حق سبحانه و تعالی داده است مرا منت
 نهاد و علم خود مرا داد منت نهاد گفت ای شیخ تو سماع از که داری گفت از رسول صلی الله علیه و آله و سلم
 مرد این سخن مقبول نیامد شبانه بخواب دیدم من و بهتر مرد دو عالم را صلی الله علیه و آله و سلم که فرمود جوان مرد آن رست
 میگوید دیگر روز بیدار و آغاز کرد بحديث خواندن جائے بودے کہ شیخ گفتے این حدیث پیغمبر نیست گفتے بچہ
 دانستی شیخ گفت چون تو حدیث آغاز کنی دو چشم من برابر وے پیغمبر بود صلی الله علیه و آله و سلم کہ چون ابروے
 مبارک در ہم کشیدے مرا معلوم شدے کہ ازین تبرایم کند عبد الله الصاری گوید مرا بند بر پائے نهادند و بسلیخ
 میبردند در ہمہ راہ با خود اندیشہ میگردم کہ ہمہ حال زیر پائے من ترک ادبی زرفتنہ چون در میان شہر رسیدم
 گفتند مردان سنگ بر بام آورده اند تا در تواند ازندان دران ساعت مرا کشف افتاد کہ روزے سجادہ شیخ
 بازے انداختم بر پائے من بدانجا باز آمد در حال توبہ کردم دیدم کہ دستہائے ایشان همچنان بماند و سنگے نہ
 توانستند انداخت **نقل است** کہ چون شیخ ابوسعید بر شیخ رسید قرص چند جوین بود معدود کہ زن پختہ بود شیخ
 اورا گفت از اے برین فرصت انداز و چند آنکہ میخواہی ببر و میگیر و از اے برگیر زن چنان کرد **نقل است**
 کہ چون خلق بسیار گرد آمد و قرص چند آنکہ خادم ہے آورد دیگر باقی بود تا بیکبار از اے برداشتند قرص نماند
 شیخ گفت خطا کردی اگر از اے برگرفتی همچنان تا قیامت قرص از زیر آن بیرون مے آوردندی چون از
 نان خوردن فارغ آمدند شیخ ابوسعید رم گفت دستوری هست تا چیزیے برگویند **نقل است** کہ شیخ ہرگز
 سماع نکردے چون شیخ ابوسعید زیارت او آمد بخرقان بعد طعام خوردن شیخ را گفت دستوری هست
 کہ چیزیے برگویند شیخ گفت مارا پروائے سماع نیست لیکن بر موافقت تو این بشنوم پس قوالان بہشت اللہ
 بیتے بگفتند شیخ در ہمہ عمر پیش ازین یک نوبت سماع نکردہ بود پس شیخ ابی سعید رم گفت اے شیخ وقت
 است کہ برخیزی شیخ برخاست و سہ بار آستین بجنبانید و ہفت بار قدم بر زمین زد جملہ دیوار خانقاہ بر موفقت
 او در جنبش آمدند شیخ ابوسعید گفت یا شیخ بس کن کہ بناہ خواب شود پس گفت بعزت خدائے کہ آسمان
 و زمین بر موافقت تو در قرص آیند شیخ گفت سماع کسے را مسلم است کہ از بالائے وے تا عرش کشادہ بیند
 و از زیر تا تحت الثرے پس اصحاب را گفت اگر شمارا گویند کہ این قرص چرا مے کنیید گویند بر موافقت
 قومے کہ برخاستہ اند و ایشان اینچنین باشند **نقل است** کہ شیخ ابوسعید رم و شیخ ابوالحسن رم خواستند کہ بسط
 ازین یکے بدین آید و قبض آن یکے بدان شود یکدیگر را در برگرفتند ہر دو صفت **نقل** افتاد شیخ ابوسعید رم

آمدند

نکات

از شب تا روز سر بر زانو نهاده بود و میگرفت و شیخ ابوالحسن همه شب نعره میزد و در قصه میگرد و شیخ ابوسعید
بیامد و شیخ ابوالحسن را گفت بیا و خرقة من بمن بازده که مرا طاقت آن نیست چون روز شد شیخ ابوالحسن باز
آمد گفت ای شیخ اندوه من بمن بازده که مرا با آن اندوه خود خوشتر است تا دیگر نقل افتاد پس ابوسعید را گفت
فردا قیامت در میا که همه لطفی و بانیازی تا نخست من بروم و فرع قیامت بنشانم آنگاه تو در آئی پس گفت
خداے تعالی کافرے را آن قوت داده بود که چهار فرسنگ کو به بود و میرا شنید تا بر سر شکر موسی زند علیه
السلام چه عجب اگر مومن را آن قوت بدید که فرع قیامت را بنشانند پس شیخ ابوسعیدم باز گشت و سنگی
بود بر درگاه محاسن آنجا مالید شیخ ابوالحسن از بهر احترام فرمود تا آن سنگ را برکنند و بحراب باز آوردند چون
شب درآمد با مداد آن سنگ بجایگاه خویش باز آمده بود شیخ دیگر بار بحراب باز آورد و دیگر شب همچنان
بر درگاه باز آمده بود همچنین تا سه نوبت شیخ ابوالحسن گفت اکنون همچنان بر درگاه گذارید که شیخ ابوسعید
لطف بے میکند پس بفرمود تا راه از آنجا بینداختند و درے دیگر کشادند پس شیخ ابوالحسن چون بوداع او
آمد گفت من ترا بولایت عهد خویش برگزیدم که سی سال است که از حق کسے میخواستم تا سخن چندانکه در دل
دارم با او گویم کسے محرم نیافتم که بدو گویم چنانکه داشنود تا که ترا فرستادند لاجرم شیخ ابوسعید آنجا سخن نگفت
زیادتی گفتند چرا آنجا سخن نگفتی گفت ما را باستماع فرستاده بودند پس گفت از یک بحریک عبارت کنند
پس گفت من خشت پنجه بودم چون بحرقان رسیدم گوهر باز گشتم نقل است که شیخ ابوسعیدم گفت بر سر
منبر پسر شیخ ابوالحسن آنجا حاضر بود که کسانیکه از خود نجات یافته اند پاک از خود بیرون آمدند از عهد نبوت
الے یومنا هذا بعقدے رسیدند و اگر خوابید جمله بر شمرم و اگر کسے از خود پاک شد اینک پدر این خواجه و
اشارت پیش به پسر شیخ ابوالحسن کرد و استاد ابوالقاسم قشیری گفت چون بولایت خرقان درآمد نصایح
بر مید و عبارتتم نماند از حشمت آن پیر پنداشتم از ولایت خود مغزول شدم نقل است که ابوعلی سینا
با وازه شیخ عزم خرقان کرد چون بو ثاق آمد شیخ بهیمه رفته بود پرسید که شیخ کجاست زنش گفت نزدیق
کذاب را چه میکنی همچین بے جفا گفت در خاطرش آمد شیخ را که زنش منکر او بود چه حاش بود ابوعلی سینا
عزم صحر اگر و تا شیخ را بیند شیخ را یافت که همه آمد و خروارے در منہ بر شیرے نهاده ابوعلی رم از دست برفت
گفت شیخ این چه حالت است گفت آرے تا ما بار چنان گر گے نکشیم یعنی زن چنین شیرے بار ما نکشد پس
بو ثاق باز آمد ابوعلی رهنشست و سخن آغاز کرد و بے گفت و شیخ پاره گل در آب کرده بود تا دیوارے

عمارت کند و لش گرفت برخاست و گفت مرا معذور میدار که این دیوار عمارت می باید کرد و بر سر دیوار شد
 ناگاه تیر از دستش بیفتاد ابوعلی برخواست تا آن تیر بدست شیخ بدید پیش از آنکه ابوعلی برخواست و آنجا
 رسید آن تیر برخاست از جای و بدست شیخ باز شد ابوعلی یکبارگی اینجا زد دست گرفت و تصدیق
 عظیم بدین از حد بیش پدید آمد تا بعد ازین طریقت بفلسفه کشید چنانکه **نقل است** که عضدالدوله یک وزیر او را در
 بغداد در دسکم برخاست جمله اطباء را جمع کردند در آن عاجز ماندند تا آخر نعلین شیخ بشکم او فرو بردند حق سبحانه
 و تعالی شفا داد **نقل است** که مردی پیش شیخ آمد و گفت میخواهم که خرقه در من پوشی شیخ گفت اول مسئله مرا
 جواب ده گفت اگر مرد چادر زنی در سر کشد زن شود گفت نه گفت اگر نیز زنی جامه مردی در پوشد هم مرد
 نشود اگر تو مرد نیستی بخرقه پوشیدن مرد خواهی گشت **نقل است** که شخصی نزد شیخ آمد و گفت اجازت ده
 تا خلق را بحدایتعالی دعوت کنم گفت چون خلق را دعوت کنی بحق تعالی زبهار تا بخود دعوت کنی گفت شیخا
 خلق را بشیخ دعوت توان کرد گفت آری که اگر دیگر دعوت کند و ترا ناخوش آید نشان آن است که خود
 دعوت میکنی **نقل است** که وقتی سلطان محمود وعده داده بود ایاز را که خلعت خویش در تو خواهم پوشید و
 تیغ بر سینه برسم غلامان بر بالائے سر تو خواهم آورد چون محمود بزیارت شیخ آمد رسول فرستاد که شیخ را بگویند
 که سلطان برائے تو از غزنین بدینجا آمد تو نیز از برائے او از خانقاه بنحیمه او در آ و رسول را گفت اگر نیاید
 این آیت بخواند قوله تعالی **وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ** رسول باید و پیغام
 بگذارد شیخ گفت مرا معذور دارید پس این آیت بخواند شیخ گفت محمود را بگویند که چنان در اطیعوا الله مستغفرم
 که در اطیعوا الرسول خجالتهادارم تا به اولی الامر چه رسد رسول بیاید و به محمود باز گفت محمود راقی آورد
 گفت برخیزید که او نه ازان مردانست که ما گمان برده بودیم پس جامه خویش با یاز در پوشید و ده کنیز
 را جامه غلامان در بر کرد و خود بسلاح داری ایاز پس و پیش او می آمد با اصحاب روئے بصومعه شیخ
 نهاد چون از در صومعه درآمد سلام گفت شیخ جواب گفت اما بر پائے نخاست پس روئے بمحمود کرد و در
 ایاز تنگ بست محمود گفت بر پائے نخاستی سلطان را شیخ گفت این همه دام بود سلطان گفت آری دام است
 اما غش تو نه پس دست محمود بگیرت و گفت پیش آ و چون پیش آمد محمود گفت سخنی بگوئی گفت
 این نامحرمان را بیرون فرست محمود اشارت کرد تا کنیزکان بیرون رفتند محمود گفت مرا از بایزیدم سخنی و
 و حکایت بگوئی شیخ گفت بایزید چنین گفته است که هر که مرا دید از رقم شقاوت ایمن شد محمود گفت از قدم

درین دقیقه است بایک بنای از غیر نیست خود بنای از

پیغمبر زیاد تست صلی الله علیه وآله وسلم و ابو جهل و ابولهب چندان منکران او را دیدند و از اهل شقاوت اند شیخ
گفت محمود را ادب نگاها دار و تصرف در ولایت خویش کن که مصطفی را صلی الله علیه وآله وسلم کسی ندید جز چهار
یار او و صحابه او و دلیل برین اینست و تَرَاهُمْ یَنْظُرُونَ إِلَیْكَ وَ هُمْ لَا یُبْصِرُونَ محمود را این سخن
خوش آمد گفت مرا بید ده گفت چهار چیز نگاها دار اول پر سیز از مناهای و نماز با جماعت و سخاوت و شفقت
بر خلق خدا تعالی محمود گفت مراد عا بکن گفت خود اینک دعای میکنم اللهم اغفر للمؤمنین
و المؤمنات گفت دعای خاص بگوئی گفت ای محمود عاقبت محمود باد پس محمود بدره زر پیش نهاد شیخ
قرص جوین پیش محمود نهاد و گفت بخور محمود همی خایید در گلویش میگرفت شیخ گفت مگر در حلقهت همی گیر
گفت آری گفت میخوایی که مرا این بدره زر تو نیز در گلو بگیر و بگیر که این را طلاق داده ایم محمود
گفت چیزی قبول کن گفت نکنم گفت پس مرا از خود یادگار ده شیخ پیراهنی از ان خود بدو داد محمود چون
باز بهی گشت گفت شیخا خوش صومعه داری شیخ گفت آن همه داری این نیز می باید پس در وقت رفتن
شیخ او را برپای خاست محمود گفت اول که درآمد التفات نکردی اکنون برپای میخیزی این همه کرمات
چسبست و آن چه بود شیخ گفت اول در رعونت پادشاهی و امتحان درآمدی و در آخر در انکسار و درویشی
میروی که آفتاب دولت درویشی بر تو تافته است اول بر پادشاهی تو خاستم اکنون بر پادشاهی درویشی
تو بر خیزم پس سلطان برفت و در آن وقت بسومنا شد بیم آن افتاد که شکسته شود ناگاه از اسب
فرو آمد و بگوشه شد و روی بر خاک نهاد و آن پیراهن شیخ بر دست گرفت و گفت آلهی باب روی
خداوند این خرقه که مرا برین کفار ظفروده که هر چه از غنیمت میگیرم بدرویشان دهم ناگاه از جانب کفار غدر
و ظلمت پدید آمد تا همه تیغ در یکدیگر نهادند و قتل میکردند و متفرق میشدند تا که لشکر اسلام ظفر یافت و آن شب
محمود بخواب دید که شیخ میگفت ای محمود آب روی خرقه ما بر دی بر درگاه حق که اگر در آن ساعت
درخواستی جمله کفار را اسلام روزی کردی نقل هست که یک شب شیخ گفت امشب در فلان
بیابان راه میزدند و چندین کس را مجروح کردند چون از آن حال تفتیش کردند چنان بود که شیخ فرموده بود
و این عجب همین شب سر پر شیخ بیدند و در آستانه او نهادند و شیخ هیچ خبر نداشت و زانش
منکر او بود میگفت چه گوئی کسی را که از چندین فرسنگ خبر میدهد و خبرش نبود که سر پرش بیده باشد
و در آستانه او نهادند شیخ گفت آری آنوقت که میدیدیم پرده برداشته بود و آنوقت که پسر شهید

میکردند پرده فرو گذاشته پس مادر سرپس دید در حال گیسو برید و بر سر نهاد و نوحه آغاز کرد شیخ نیز پاره از محاسن برید و بران سر نهاد و گفت این تخم هر دو پاشیده ایم تو گیسو بریدی من نیز موافقت کردم **نقل** ست که شیخ مادر و ایشان بسیار در خانقاه شسته بودند هفت روز بود که چیزی نخورده بودند مردی بیامد و خوار آمد و گوسفند بیاورد و آواز داد که این جهت صوفیان آورده ام شیخ فرمود که از شما نسبت تصوف درست کرده باشند این را بستاند که من زهره ندارم که لاف از تصوف زخم پیچکس آنرا نستاند تا باز پس بروند **نقل** ست که شیخ گفت دو برادر بودند و مادر هر شب یک برادر بخدمت والده مشغول شد و یک برادر بخدمت خداوند تعالی آن شخص که بخدمت خدا تعالی مشغول بود با خدمت خدایش خوش بود برادر را گفت امشب نیز خدمت خدایتعالی بمن ایشار کن چنان کرد آن شب بخدمت خداوند سرسجده نهاد در خواب شد دید که آواز آمد که برادر ترا بیا مرزیدیم و ترا بدو بخشیدیم او گفت آخر من بخدمت خدا تعالی مشغولم و او بخدمت والده مراد کار او میکند گفتند آری زیرا که آنچه تو میکنی ما ازین بے نیاز ایم ولیکن مادر بے نیاز نیست که برادرت خدمت کند **نقل** ست که چهل سال شیخ سر بر بالین نهاده نماز صبح بوضوئے نماز خفتن کرد ناگاه بالش خواست اصحاب شاد شدند گفتند شیخا چه بود گفت ابوالحسن استغنا و بے نیازی حق امشب مشاهده کرد و گفت سی سال است تا بغیر حق یک اندیشه در خاطر من گذر نکرده است **نقل** ست که روزی مرقع پوشی از هوا درآمد و پیش شیخ پائے بر زمین میزد و میگفت جنید و قثم شبلی و قثم بایزید و قثم نیز شیخ بر پائے خاست و پائے بر زمین میزد و میگفت خدای قثم و مصطفی و قثم و معنی همانست که در انا الحق حسین منصور شرح داده ایم که او مجبور بود و گویند که عیب بر او لیا زد و خلاف سنت چنانکه فرمود علیه السلام انی لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن **نقل** ست که روزی بسرش ندا کردند که ای ابی الحسن از خلقان و از منکر و نکیر نترسی گفت من از مردگان نترسم و شتر که چهار دندان شد از آواز جرس نترسم پس ندا آمد که از قیامت و از صعوبات و فزع آن نترسی گفت من اندیشم که چون در قیامت مرا از خاک بر آری و خلق را در عرصات حاضر گردانی من در آن موقف پیر این ابوالحسنی خود را از سر بر کشم و در دریائے وحدانیت غوطه خورم تا همه واحد بود و ابوالحسن نبود موکل خوف و مبشر جا پیش که رود **نقل** ست که شبی نماز میگذازد آواز شنید که ای ابوالحسن خوابی که آنچه از تو میدانیم با خلق بگویم تا سنگسارت کنند شیخ گفت خداوند خوابی تا آنچه از حجت تو میدانم و از کرم تو میبینم با خلق بگویم تا هیچکس دیگر ترا سجود نکند آواز شنیدم

واده

که نه تو گوئی و نه من کنم نقل است که یکبار میگفت الهی ملک الموت را بمن مفرست که من جان بوی ندیم که نه
از و شده ام که باز بدو و هم من جان از تو شده ام جز بتو باز ندیم و گفت در سرم ندا کردند که ایمان چیست گفتم
خداوند آن ایمان که تو آورده مرا تمام است و گفت ندایم آید که تو مائی و ما تو جواب میدیم که نه تو خداوند
قادر می و ما بنده عاجز و گفت حق تعالی از خلق نشان بندگی خواست و از من نشان خداوندی و گفت
چون بگر و عرش رسیدم صف صف ملائکه پیش باز می آمدند و مباحث میکردند که ما کرو بیا نیم و ما رو حانی نیم
من گفتم ما آلهیانییم تا همه نخل گشتند و شاخ شاد گشتند بحواب دادن من و گفت سه چیز را غایت آن ندانم
غایت درجات مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم ندانم و غایت کینفس ندانم و غایت معرفت ندانم و گفت
مرا چون پاره خاک جمع کردند پس باد بانبوه درآمد و هفت آسمان و زمین از من پر کردند و من خود ناپدید شدم
و گفت حق تعالی مرا قدمی داد که بیک قدم از عرش به تر شدم و از ترش به تر شدم باز آدم پس بدانستم که هیچ
جای نرفته ام پس حق ندا کرد که آنکس که قدم او و سیر او این بود کجا تواند رسید پس من گفتم دراز اسفا که ما نیم و
کوتاه اسفا که ما نیم که هر چند میریم از پس خویشیم و گفت چهار هزار کلام از حق شنیده ام اگر بده هزار رسید آزا
نهایت نبود که چه پدیدار آمد و گفت برخویشتن چنان قادر بودم که خواستم که پلاس سیاه دیبای روی
گرد و چنان گردید اکنون سپاس خداوند را که همچنان است و گفت دل از دنیا و آخرت بریدم و بخدا باز
بردم و گفت آنکس که او را بحق تعالی چندان راه بود که از زمین تا آسمان و از آسمان تا عرش و از عرش تا
بقاب قوسین و از قاب قوسین تا بمقام نور اگر چند پشه خویشتن را فراماید نیک مرد نبود و گفت امی ام
نیک بالائے حق یعنی بگلی من آنچه هست در حق محو است بحقیقت و آنچه مانده است خیال است و گفت اینچه
در دمنست اگر قطره بیرون آید جهان چنان شود که در عهد نوح علیه السلام و گفت آنگاه نیز که من از میان
شما شده باشم و در پس کوه قاف یکے را از فرزندان من ملک الموت آمده باشد و جان میگیرد و باوے سختی
میکند من دست از گور بر کشم و لطف خدا تعالی برب و دندان او بریزم و گفت چیزی که از ان خدا تعالی
در من همیگرد و من نیز روے بخدا تعالی باز گردانم و گفت الهی اگر مرا چیزی خواهی داد چنان چیزی ده که از
زمان آدم علیه السلام تا قیامت هیچ بران نگذشته باشد که من باز مانده هیچکس نتوانم خورد و گفت هر یک کوئی که
از عهد آدم علیه السلام تا این ساعت و ازین تا قیامت با پیران کردنها با پیر شاکر کرد و هر یک کوئی که
با مریدان همه پیران کردنها با شاکر کرد و گفت هر شب نماز شام آرام بگیرم تا حساب خویش با حق تعالی

باز نگویم و گفت با خلاص کار خویش تن ندیدم تا آفریده تنها خویش تن را ندیدم و گفت اگر حق تعالی در قیامت
 تمام خلق را بمن بخشد این چشم که در پیش دارم باز آن نگرم از علوهیت که بر درگاه خداوند دارم و گفت
 چگونگی در حق مردی که قدم نه بوی رانی دارد و نه آب بادانی و حق تعالی او را در مقامی داشته است که در قیامت
 حق تعالی او را بر انگیزاند و همه خلق ویرانی و آبادانی بخرد و همه خلق را بوی بخشند که او دعا نکند درین
 جهان و شفاعت نکند در آن جهان و گفت در دنیا زیر خار بنی با خداوند زندگانی کنم دو ستر از آن دارم که درشت
 زیر درخت طوبی که از وی خبری ندارم و گفت اینجا نشسته باشم گاه چندان قوت از آن خداوند با من باشد
 که گویم که دست بر کنم و از جای آسمان برگیرم و اگر پائے بر زمین زخم نشیب فرو برم و گاه باشد که خویش تن
 باز نگرم روئے با خدا کنم و گویم با این تن و خلق که مراست چندین سلطنت بچه کار آید و گفت چشمنده ام و خود
 ناپدید و شنونده ام و خود ناپدید و گفت دست از کار باز نگر فتم تا چنان ندیدم که دست به او فراز کردم و از هوا
 در دست من سبوسه زر کردند و ام نکر دم و دست بدان فراز نکردم سبب آنکه کرامت بود و هر که از کرامت فرا
 گیرد آن در بر وی ببندند و دیگرش نبود و گفت فرو شوم که ناپدید شوم در هر دو جهان و یا بر آیم که همه من
 باشم ز نهار تا مرده دل و قرآن باشی و گفت بسنگ سفید سله باز پرسیدم چهار هزار سله مرا جواب کرد در
 کرامت و گفت شبان روزی بیست و چهار ساعت است در یک ساعت هزار بار بمردم و بیست و سه ساعت
 راضف پدید نیست و گفت مردم بروز در روز و شب در نماز باشند بامید آنکه بمنزل رسند و منزل خود من
 بودم و گفت از آن چهار ماه باز که در شکم ما و بجنبیدم تا با کنون همه چیز یاد دارم و آن وقت نیز که ازین بیرون
 شده باشم تا بقیامت هر چه برود آنچه خواهد رفت همه بتو باز نمایم پس گفت مردم فلان کس را گویند امام است
 نبود جز آن کس که از هر چه آفریده بود خبر ندارد از عرش تا ترے و از مشرق تا مغرب و گفت مرا دیدار نیست
 در آو میان و دیدارے در ملائکه و پچنین در جنیان و جنبنده و چرنده و همه جانوران دیدار نیست و از هر چه
 بیا فریده است بر کرانه جهان نشان بهتر توانم دادن از آنچه بنوا حی و کرد برگرداست و گفت اگر از ترکستان
 تا بدر شام کسے را خارے در انگشت رود یا قدمی در سنگ آید یا اندوہے در دل باشد آن انگشت از آن
 من است و زبان آن قدم مراست و آن اندوہ در دل منست و اگر اندوہ در دلیست آن دل از آن من
 است و گفت اگر آنچه مرا با اوست بگویم خلق عمل نکنند و اگر آنچه او را با منست بگویم چون آتش بود که در
 پنبه افکند و ریخ دارم که با خویش تن باشم و سخن او و زبان بگویم و شرم میدارم که با او ایستاده باشم و سخن او گویم که

روم

بار

من در کاروانے نباشم کہ کاروان سالار مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نباشد گفت خلایق را اول و آخرے
 ست کہ آنچه اول کنند آخرشان مکافات کنند پس حق تعالیٰ مرا وقتے دادہ است کہ اول و آخر بوقت من آرزو
 ست و گفت من نگویم کہ بہشت و دوزخ نیست اما میگویم دوزخ و بہشت را بنزدیک من جائے نیست زیرا کہ
 آن ہر دو آفریدہ است و اینجا کہ منم آفریدہ را جائے نیست و گفت با خاص نتوانم گفت کہ پردہ بدرند و با عام
 نتوانم گفت کہ بوسے راہ بنزد و باتن خویش نتوانم گفت کہ عجب آورد و زبانے ندارم کہ از و باز گویم و گفت
 چون حق تعالیٰ با من بلطف خویش درآمد ملایکہ را غیرت آمد پس مرا از ایشان پوشیدہ کرد پس مرا نیست بگرد
 و از آفریدہ بہر دو تابع از ان از خود با خود میگفت و میکرد و اگر نہ آن بودے کہ او را حکم چنین ست والا کرام الکاتبین
 مرا ندیدندے و گفت در رحم مادر بسو ختم چون بروئے زمین آمدم بگذاختم چون بجد بلوغ رسیدم پیر شتم
 و گفت ہمہ آفریدہ او چون کشتی ست و ملاح آن منم و بردن این کشتی مرا مشغول نکند از آنچه من در آنم و گفت
 حق تعالیٰ مرا فکر تے داد کہ ہر چہ او آفریدہ است در آن بدیدم پس در آن بماندم شغل شب و روز در من رسید
 پس آن فکر تے بینائی کہ دید پس شمع گردید پس انبساط و محبت و ہیبت گردید پس گراںباری پس از ان فکر تے
 بہ بگانگی او در افتادم پس بجائے رسیدم کہ فکر تے حکمت گردید پس صراط مستقیم و شفقت بر خلق گردید چنانکہ
 بر خلق او مشفق تر از خود کسے راندیدم پس گفتم کاشکے بدل ہمہ خلایق من بمردے تا خلق را تلخی نہ ہر مرگ
 بنایستے چشید و بدل ہمہ خلق حساب با من کردندے تا خلایق را حساب بنایستے دید و کاشکے عوض ہمہ خلق
 مرا عقوبت کردندے تا خلایق را عذاب دوزخ بنایستے کشید و گفت حق تعالیٰ دوستان خود را در مقامے
 بدارد کہ آنجا احد مخلوق نبود و ابو الحسن بدین سخن صادق ست اگر من از لطف او سخن گویم خلق مرا دیوانہ خوانند
 و آنچه خوردم و پوشیدم و آنچه دیدم و شنیدم و ہر چہ آفریدہ است از خلق مرا حجاب نکرد و گفت حق تعالیٰ
 مرا فرمود کہ ترا بدینجا نہایم یا آنکس نہایم کہ مراد دوست دارد من او را دوست دارم اکنون مے نگرم تا کہ آورد
 ہر کس را کہ امروز درین حرم آورد فردا او را آنجا با من حاضر کند و گفتم الہی نزدیک خود بر از حق تعالیٰ نہ آمد
 کہ برابر تو حکم ست ترا ہچنان میدارم تا ہر کہ من او را دوست دارم بیاید و ترا بہیند و اگر نتواند آمدن نام تو
 او را بشنوا من تا ترا دوست گیرد کہ ترا از پاکی خویش آفریدم ترا دوست ندارد نہ بجز پاکان و گفت تا جائے
 دوستی من خداے نگرفت مراد دوست خلق نکرد و گفت چون بتن بحضرت او شدم دل را بخواندم باید پس
 ایمان و یقین عقل و نفس بیایند دل را بایان این ہر چہ در آوردم یقین اخلاص را برگرفت و اخلاص

عمل را گرفت تا بحق رسیدم پس مقامی پدید آمد که ازان خویش ندیدم همه حق دیدم پس هر چهار چیز که آنجا برده بودم محتاج من گردیدند و گفتم من از هر چه دون حق تعالی ست زاهد گردیدم پس آن وقت خوشین بخواندم از حق جواب شنیدم بدانستم که از خلق درگذشتم لبیک لله لبیک بزوم و محرم گردیدم پس حج کردم در وحدانیت طواف کردم بیت المعمور را زیارت کردم کعبه را تسبیح کردم ملائکه مرا ثنا گفتند پس نور پدید آمد که سراسر حق در آن میان بود چون بسرا حق رسیدم ازان من هیچ نمانده بود و گفتم همه عبادات و کرامات را حد و ثواب پدیدست و ذکر ادیارا برائے حق تعالی حد و ثواب پدید نیست و گفتم نخست چنان دانستم که امانت بر ما نهاده است چون بهتر بدیدم خداوندی خویش بر ما نهاده بود و گفتم من شمارا از معامله خویش هیچ نشان نیگویم اما شمارا نشان از پاکی خداوند و رحمت و دوستی او میدهم که موج بر موج میزند کشتی بر کشتی می شکند و گفتم که پنجاه سال است که از حق تعالی سخن میگویم که دل و زبان مرا بدان هیچ ترقی نیست و گفتم هفتاد و سه سال با حق تعالی زندگانی کردم که یک سجده بر مخالفت شرع نکردم و یک نفس بر موافقت نفس نزوم و سیر چنان کردم که از عرش تا راسه مرا یک قدم کردند و گفتم از حق تعالی ندانم شنیدم که بنده من اگر باند و پیش من آئی شادت کنم و اگر بانیاز و فقربانی تو انگرت گردانم چون از خویش بجای دست بداری آب و هوا منخر تو کنم و گفتم وقتی همه گنجهای روی زمین حاضر کردند که دیدار من بر آن افکنند گفتم خداوند اغره با دانه بچنین چیزها غره شود پس از حق تعالی خطاب آمد که ای ابوالحسن دنیا را در تو نصیب نیست و آخرت را هم از هر دو سراسر ترا منم و گفتم حق تعالی زندگانی من در چشم من گناه گردانید و گفتم تا دست از دنیا بدارم هرگز اسیرش نشدم و تا گفتم الله به هیچ مخلوق باز نگردیدم و گفتم هر چه در اعمال بندگان آید من بتوفیق حق تعالی بگردم و هر چه عطاے او بود با همه بندگان بفضل خود را بداد این سخن گاه از معامله گویم گاه از عطا که اینجا که منم خلق را اینجا راه نیست و شخصی را گفتم خواهی که با خضر علیه السلام صحبت داری گفتم خواهی گفت شصت سال عمر که صنایع کردی باز سرگیر ترا حق تعالی آفریده است میخواهی که صحبت با خضر علیه السلام داری تا صحبت من با اوست هرگز مرا تمنایا که با هیچ آفریده صحبت کنم و گفتم خلق نتوانند که مرا ستایش یا نکوهش کنند که هر چه از من بعبارت آرند من بخلاف آن باشم و گفتم وقت همه چیز رسد و هیچ چیز بوقت در نرسد و خلق اسیر وقت اند و ابوالحسن خداوند وقت هر چه از وقت خویش گویم آفریده ازان بهر نیست شود جان جو اندوان از وقت مصطفی علیه السلام تا بهستی حق اقرار دهند

وگفت چون بستی او در نگرستم نیستی من من نمود و چون به نیستی خود نگرستم هستی و خداوندی خود من نمود
درین اندوه بماندم تا باولیکه بود از حق تعالی ندا آمد که بهستی خویش اقرار ده گفتم بجز تو کیست که بهستی تو اقرار
دهد نه خود گفتم شهادت الله وگفت حق تعالی چون این طریق بر من بکشد در روشنی این راه چندان فرق
بود که هر سال گویا از کفر به نبوت می شدم وگفت روز و شب که بیست و چهار ساعت است بر من یک
نفس است و آن نفس از حق و با حق است دعوی من نه با خلق است اگر پائے آنجا برنم که بهمت است بجائے
برسم که ملائکه حجابت را آنجا راه نبود وگفت آنکسانے را که آنجا آورد همه با تو دیدم بعضی را بیشتر و بعضی را
کمتر گفتم خداوند آنچه تو در اینان آفریده با ایشان باز نمائی گفت ابوالحسن حکم دنیا به چنان مانده است اگر
ایشان را با ایشان و انما یم دنیا خراب شود وگفت از خوشی من سیر شدم خود را در آب انداختم غرقه نهم شتم
پس خود را در آتش انداختم آتش مرا سوخت چهار ماه و ده روز قوت و طعام از وی باز گرفتم مردم پس سر
باستان عجز نهادم آنگاه فتوح سرور کرد تا بجایگاه رسیدم که صفت نتوان کرد وگفت بدار ایستادم اعمال
خلق آسمان و زمین را دیدم و معامله ایشان مراد چشم بچیز نیامد به نسبت آنچه من دیدم از آن اولی از
حق تعالی ندا آمد که تو و همه خلق نزدیک من چنانند که این همه نزدیک تواند وگفت من نه عابدم نه زاهد نه عالم نه
صوفی خداوند تو یکی من از آن یکی تو یکی ام وگفت چون مرد بود که با خداوند چنین نه ایستد که آسمان زمین
و کوه ایستاده است و هر که خویش را به نیک مردی فراماید او نیک نیست از آنکه نیکی صفت خداوند است و
گفت اگر خواهی که بکرامت رسی یک روز بخور ده روز مخور سوم روز بخور پنج روز مخور پنجم روز بخور چهارده
روز مخور اول چهارده روز بخور ماهی مخور اول ماهی بخور چهل روز مخور اول چهل روز بخور چهار ماه مخور اول
چهار ماه بخور ساله مخور آنگاه چیزی پدید آید چون مارے چیزی در دهن گرفته در دهن تو نهد بعد از آن هرگز از
مخوری شاید وگفت من در مجاهده ایستاده بودم و شکم من خشک شده بود آن مار پدید آمد گفتم الهی هیچ
چیز بواسطه خواهم پس حلاوتی در معده من پدید آمد بویا تر از مشک خوشتر از شهد پس آن سر بخلق من و اگر د
پس ندا آمد که ابوالحسن ماترا از معده تھی طعام آریم و از جگر تهنه آب دهیم اگر نه آن بودی که حکم او چنین
رفته است والا از آنجا خوردی که خلق ندیدند وگفت من عمل خویش با خلاص نمیدیدم تا بغیر از وی کس
را میدیدم چون از خلق غایب گشتم و همه او را دیدم خلاص پدید آمد پس بے نیازی او در نگرستم که در همه
خلایق وزن پر پشته ندیدم و چون بر حمت و نگرستم همه خلایق را بوزن و قدر از زن دانه ندیدم ازین

ہر دو چہ آید آنجا و گفت از کار خداے تعالیٰ عجب بماندم چندین سال خرد از من بہرہ بود و مرا خردمند بخلق
 مینمود و گفت آہی چہ بودے کہ دوزخ و بہشت نہ بودے تا پدید آمدے کہ خداوند پرست کیست و گفت خداوند
 بازارے بر من پیدا کرد و درین بازار بعضے گفتنی بود و بعضے شنودنی و بعضے دانستنی پس در پایے افتادم
 آن بازار از پیش من برگرفت پس خداوند بندگی بر من ظاہر کرد اول و آخر خویش قیامت دیدم ہر چہ بادل
 بمن داد باخر بہمان داد پس از موسے سر من تا ناخن پایے پل صراط گردانید و گفت چون از خویش تن گذشتی
 صراط و دوزخ و ایس کردی و گفت ہر کس را از خداوند رستگاری بود اما مارا اندوہ دوام بود خداوند قوت
 داد تا این بار گران بکشیم و گفت عجب بماندم از کردار خداوند کہ در اول چندین بازار در اندرون این پوست تن
 من نہاد بے آگاہی من پس باخر مرا آگاہ کرد تا من چنین متحیر گردیدم یا دلیل المتحیرین زدنی متحیر و گفت کلمہ
 سرم عرش است و پایہ ایم تحت الشری و ہر دو دست مشرق و مغرب و گفت طریق بحق تعالیٰ عدد توان کرد
 چند انکہ بندہ است ہر یکے را بحق تعالیٰ را ہیست پس ہر را ہے کہ رفتم قومے را دیدم گفتم خداوند مرا برابرے برن
 بر کہ من و تو باشم خلق را دران راہ نباشد راہ اندوہ در پیش من نہاد و گفت اندوہ بارے گرانست نتوانند کشید
 و گفت ہر کہ نزدیک حق تعالیٰ مردست نزدیک خلق طفلست و ہر کہ نزدیک خلق مردست آنجا نامردست
 و این سخن نگاہدارید کہ من در وقتے ام کہ آنرا صفت پدید نیست و گفت ہر کہ سخنان من بشنود او پندارد کہ من
 خدا بر استودہ ام مغزش بردارند و ہر کہ پندارد کہ خود را استودم دلش بردارند کہ این سخنان من از دریائے پاک
 ست کہ از آن خلق دروے پیچ نیست و گفت عافیت در تنہائی یافتم و سلامت در خاموشی و گفت در
 دل من ندا آمد کہ اے ابوالحسن فرمان مرا استادہ باش کہ من زندہ ام کہ ہرگز نمیرم تا ترا حیاتے دہم کہ دران مرگ نبود
 و ہر چہ ترا نہی کردہ ام از ان دور باش کہ بادشاہی و ملک مرا زوال نیست تا ترا ملکہ دہم کہ آنرا زوال نباشد و گفت
 ہر کہ مرا شناخت و دوست داشت حق را دوست داشت و حق اورا دوست داشت و ہر کہ بصحبت جو امر دران پوست
 بصحبت حق تعالیٰ پیوست و گفت چون زبان من بذکر و توحید حق تعالیٰ کشادہ شد آسمانها و زمینہا را دیدم کہ
 گرد بر گرد من طواف میکردند و خلق از ان غافل و گفت در دل من ندا کردند کہ خلائق از من بہشت میطلبند و بشکر
 ایمان قیام نکرده اند و چیزے دیگر میطلبند و گفت کہ بباد عالم طلب زیادتی علم کند و زاید طلب زیادتی زہد کند
 ابوالحسن در بند آن بود کہ سرورے بدل برادر مسلمانے رساند و گفت ہر کہ اینجائے آید باید کہ چنان داند کہ در قیامت
 من با یستم تا اورا پیش نکنم در بہشت زوم و اگر چنین اعتقاد نمیتواند کرد گوا اینجا میاد و بر من سلام کن و گفت

چیز بمن درآمد که مری روز مرده کرد از آنچه این خلق بدان زنده اند از دنیا و آخرت آنگاه مرا زندگانی داد که
 در آن مرگ نبود و گفت اگر من یک سخن با علمای نیشاپور بگویم دیگر هیچکس بر منبر نرود و گفت با خدا و
 خلق صلح کردم که دیگر هرگز جنگ نکنم و گفت اگر نه آن بودی که خلائق مرا گویند بدرجه بایزید رسیدی است و
 بحرستی کردی و الا هر چه بایزید با حق تعالی گفته است و باندیشیده است باشما بگفتی از آنکه هر چه بایزید باندیشیده
 آنجا رسیده است ابوالحسن؟ بقدم آنجا رسیده است و گفت بایزید گفته است که نه مقیم است نه مسافر و من مقیم
 در یگانگی و سفر میکنم در یکتائی او و گفت تاحق تعالی مرا از من پدید آورد بهشت در طلب منست و دوزخ
 در خوف منست و اگر بهشت و دوزخ اینجا که من هستم گذر کنند هر دو با اهل خویش در من فانی شوند و باز ندا آمد
 که ابوالحسن؟ همه چیز بودیم مگر خداوندی گفتم خداوند این داد و دهم از میان بیرون کن که آن میسان
 بیگانگان رود و آن از غیرت بود که نیاید که بیگانگی بماند و گفت خلق آن گویند که ایشانرا با حق تعالی بود
 و ابوالحسن؟ آن گوید که حق را با او بود و گفت سی سال است که روسوئے خلق سخن میگویم خلق پندارند که من
 با ایشان میگویم و من خود با حق تعالی میگویم بیک سخن با این خلق خیانت نکرده ام از آنکه باطن با حق تعالی
 بودم و اگر مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم ازین در آید مرا خاموش نباید بود و گفت پدر و مادرم از فرزند آدم
 بودند اما اینجا که منم نه آدمی ام و نه آدم جوانمردی راستی با خداست و پس و گفت بقفا خفته بودم از گوشه
 عرش چیز قطره قطره بچکید بدامن و حلاوت آن در باطنم پدید آمد و گفت من و بایزید و اولیس قرنی در یک
 کفن بودیم و گفت در همه جهان زنده ما را بیدار و آن بایزید بود **نقل است** که یک روز این آیت میخواند
 که اِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ گفت بطش من سخت تر از بطش اوست که او عالم را بگیرد و من دامن کبریائی
 او بگیرم و گفت چیز بر دلم نشان از عشق که در عالم کس را محرم آن نیافتم که با او بگویم و گفت در قیامت
 حق تعالی مرا گوید که بمن آه هر چه خواهی گویم خداوند تو عالم تری گوید بهمت تو ترا دادم حاجت خواه گویم الهی آن
 جماعت را خواهم که در وقت من بودند و از پس من تا قیامت بزیارت من آیند و دنیا بماند و نام من شنیدند و شنیدند
 پس از حق تعالی ندا آید که در دنیا آن کردی که ما گفتم اکنون نیز ما آن کنیم که تو گوئی پس حقتعالی همه را فراموش
 کند و مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم گوید اگر خواهی تا ترا از پیش خویش جا کنم گویم یا رسول الله من در دنیا
 پس رو تو بودم اینجا نیز پس رو تو ام پس بساطی از نور بگسترانند ابوالحسن و زندجامگان ابی الحسن بر آنجا جمع
 آیند مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم پیروان را عرض دهد که در اولین و آخرین مثل ایشان نبود حق تعالی ابوالحسن

را در مقابل ایشان آرد و گوید ای محمد ایشان ضعیفان تواند و ابوالحسن ضعیف است و گفت حق تعالی خطاب
 کرد بمن که هر که ازین رود تو آبی خورده است همه را بتو بخشیدیم و گفت روز قیامت من نه زیارتیان خود را
 شفاعت کنم که ایشان خود شفاعت دیگران کنند و گفت هر که استماع سخن ما کرده باشد و کند کمترین درجه اش
 آن بود که در قیامت حسابش نکنند و گفت در باطن ماندا کردند که همه چیز بتو ارزانی داشتیم غیر الخفیه سه بار
 مکر میکرده که غیر الخفیه و گفت گاه من ابوالحسن؟ اویم و گاه او ابوالحسن نیست یعنی چون ابوالحسن در فنا بود
 ابوالحسن او بود و چون در بقا بود هر چه دیدیم همه خود دید و آنچه دیدیم ابوالحسن او بود
 و گفت هفتصد هزار نردبان بے نهایت باز نهادم تا بحق تعالی رسیدم با وجود آنکه قدم بر نخست
 پای نردبان که نهادم بحق تعالی رسیده بودم و گفت مردمان را بایکدیگر خلاف است که فردا او را به بنید یا
 نه ابوالحسن داد و ستد بنقد میکند و گفت اگر بر بساط مجتم بداری در آن مست گردم در دوستی و اگر
 بر بساط هیتم بداری دیوانه گردم در سلطنت تو و چون نور انبساط سر بر زنده هر دو خود من باشم و منی
 من تویی و گفت خداوند ایک شخص بود که مرا بتو خواند و آن مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم چون از دے فراگذری
 همه خلق آسمان و زمین را من بتو خواندم و این بیان حقیقت است با ثبات شریعت و ابوالحسن در میان در
 غیبت و گفت رو بے بخدایتعالی باز گردم و گفتم الهی خوشی بتو در بود اشارت به بهشت و گفت از حق تعالی
 ندا آمد که همه خلق را از گناه عفو کردم مگر کسی را که دعوی دوستی من کرده بود پس من نیز گفتم اگر از انطرف عفو پدید
 نیست ازین طرف هم ندامت پدید نیست بکوش تا بگوئیم که ما بر آنچه گفته ایم شیمان نباشیم و گفت خداوند
 روز قیامت داوری همه کس بگسلد اما آن داوری که میان من و تو هست هرگز نگسلد و گفت الهی نعمت تو
 فانی است و نعمت من باقی از آنکه نعمت تو منم و نعمت من تویی و گفت الهی در قیامت پیغمبران علیهم السلام
 بر منبرهای نور نشینند و خلق بنظاره ایشان بوند و اولیاء بر سر کرسیها نشینند از نور و خلق بنظاره ایشان
 بوند ابوالحسن بر بساط یگانگی نشیند تا خلق نظاره تو کنند و گفت الهی سه چیز از من بدست خلق مکن یکے جان
 من که جان از تو گرفته ام بلکه الموت ندیم و چون روز شب تو بامنی کرام الکاتبین در میان چکار دارند و
 سوال منکر و نکیر نخواهم که اگر نور یقین تو با ایشان دهم تو ایمان نیارند دست و از گیرم و گفت اگر بنده همه مقامها
 بیای حق بگذردستی حق تعالی هیچ بروی آشکارا نشود تا هر چه از و ما گرفته است باز باوند و گفت
 خداوند مرا بر مقامی مدار که گویم خلق و حق یا گویم من و تو بفضل خود مرا بر مقامی مدار که من در میان نباشم

همه تو باشی و گفت خداوند اگر خلق را بیا زارم چون مرا به بیند راه بگرداند و چندین ترا بیا زردم و تو بامانی
 که این راه پاک است و گفت الهی با تو دوستی بزنم تا بتو پیدا گردم در میان همه آفریده یا فرو شوم چنانکه
 ناپدید گردم و گفت چون دو بودی همتا بود چون یکی بودی بهمتا بود و گفت خداوند هر چه از ان من هست در
 کار تو کردم و هر چه از ان تو هست هم در کار تو کردم تا منی من از میان برخیزد و همه تو باشی و گفت در همه
 جا بے بنده تو ام و چاکر رسول تو و خادم خلق تو و گفت هشتاد و چهار تکبیر بر آوردم یکی بر دنیا دوم بر خلق
 سوم بر نفس چهارم بر آخرت پنجم بر دید طاعت این مقدار با خلق میتوان گفت بهفتاد و نه دیگر مجال گفتن
 نیست و گفت چهل قدم بر فتم یک قدم از ان از شرے تا عرش بود دیگر قدم سار صفت نتوان کرد و گفت
 که خداوند چون مرا یاد کنی جان فدای دل من تو باد و چون دل من ترا یاد کند نفس و تن من فدای دل من باد
 و گفت الهی چون تنم در دکن شفا ام تو دمی چون تو ام در دکنی شفا ام که دهد و گفت خداوند تو مرا از
 برائے خویش آفریدی و از مادر برائے تو زادم مرا صید هیچ آفریده مکن و گفت خداوند اسبندگان تو
 بعضی نماز و طاعت دوست دارند و بعضی حج و غزا و بعضی علم و سجاده مرا از ان یاد کن که زندگانی و
 دوستیم جز برائے تو نبود و گفت خداوند اگر تنی و دلی از نور بودی هم خدمت ترا نشایسته فکیف تنی
 و دلی چنین آشفته که ترا شاید و گفت خداوند ایچکس بود از دوستان تو که نام تو بسزای برد تا بمیانی
 خویش زیر قدم او کنم و گفت خداوند من در دنیا چند آنکه توانم لاف خواهم زد تو فردا هر چه خواهی با من
 میکن و گفت الهی گرو بے اند که روز قیامت ایشان شهید خیزند که در سبیل تو کشته شده باشند من در
 قیامت آن شهید برخیزم که بشمشیر شوق تو کشته شده باشم و در دلی تو هستی تو باقی ست آن
 در د باقی ست و گفت در همه کارا اول طلب بود پس یافت الا این حدیث که اول یافت بود پس
 طلب و نامردان پائے آبله کردند و مردان سرین پے و پے آبله کردند و گفت کس بود که بهفتاد سال
 یکبار آگاہی یابد و کس بود که به پنجاه سال و کس بود که به چهل سال و کس بود که بسی سال و کس بود که بد
 سال و کس بود که در سالی یکبار و کس بود که بهر ماهی یکبار و کس بود که از وقت نماز تا وقت نماز و کس
 بود که بر او احکام میراند و او را ازین جهان خبر نبود و گفت زینهار تا آسان آسان نگویی که من مردی ام
 تا بهفتاد سال معامله خود چنان بینی که تکبیر اول بخراسان پیوندی و سلام بکعبه باز دمی و از بالا تا
 عرش به بینی و از زیر تا شرے به بینی آنوقت بدانی که همچنان بے نمازی و مرد نیستی و گفت خلائی بعضی

در کعبه طواف کنند و بعضی در بیت المعمور طواف کنند و بعضی گرد عرش و جوانمردان در یگانگی او طواف کنند و گفت همه مسلمانان نماز کنند و روزه دارند امام و آنکس است که شصت سال برو بگذرد که فرشته برو سپح نویسد که او را از ان شرم باید داشت از حق تعالی و حق را فراموش نکند یک لمحہ و گویند در بنی اسرائیل کس بود که سالے در سجود بود و دو سال اما مشاهده اینست که این است دارند که یک ساعت فکر بند با یک سال سجود ایشان برابر بود و گفت باید که دل خویش چون موج دریا بیند پس آتش از میان موج بر آید و تن در آن آتش بسوزد پس از میان سوخته درخت و فابراید و میوه بقا از ان درخت ظاهر و حاصل شود پس چون آن میوه بخوری آب آن میوه بگذرد و فرو شود و آنگاه فانی شوی در یگانگی او و گفت حق تعالی را بر روی زمین بند گانند که در دل ایشان نورے کشاده است از یگانگی خویش که اگر چه از عرش تا رست است در ان نور گذر کند همه را بسوزد و چنانکه هر مرغی در آتش افتد و گفت اگر آنچه اندرون پوست او لیا بود مفت در ذره از میان دو لب ایشان بیرون آید همه خلق آسمان و زمین در فرع افتند و گفت حق تعالی را بند گانند که در شب بر پشت زمین چون در خانه تاریک نخته باشند و لحاف بروے در کشید ستارگان آسمان و ماه و سیر ایشان می بینند و طاعت و معصیت خلایق می بینند که با سمان میسرنند و از زاق خلایق می بینند که از آسمان بر زمین می آید و ملائکه را که از آسمان بر زمین می آیند و باز با سمان میروند می بینند و آفتاب که در زمین گذر میکند می بینند و گفت مردان خداے همیشه بودند و باشند و خطاب است بر یکم بعضی چنان شنیدند که نه همه منم و گفت حق تعالی با اولیایے خویش لطف کند اما لطف حق تعالی چون مکرر بود و گفت هر که از خداے تعالی بخدایے نگر و خلق را موجود نبیند و گفت مثل جان چون مرغیست که پرے بشرق دارد و پرے بمغرب و پایے بشرے و سر بجایے که آنجا نشان نتوان داد و گفت دوست چون باد دوست حاضر آید دوست را بیند و خود را نبیند و گفت آنرا که اندیشه بدل او آید که او را استغفار باید کرد آن دوستی را نشاید و گفت ستر جوانمردان را حق تعالی بدین جهان و بدان جهان آشکارا نکند و ایشان نیز آشکارا نکنند و گفت اندکے تعظیم بهتر از بسیاری علم و عبادت و زهد بود و گفت چون حق تعالی موسے را علیه السلام گفت لن ترانی زبان همه جوانمردان ازین سوال بسخن خاموش گردانید و گفت چشم جوانمردان بر غیب خداوند بود تا از آنجا چیزی بر دل ایشان افتد تا بچشند آنچه انبیاء و اولیاء علیهم السلام چشیده اند و حق تعالی باری بر دل جوانمردان نهاده است که اگر ذره از ان بار همه آفریدگان بر نهند نیست شوند از آنکه اولیایے خود را

خود نگاہ میدارد تا آن بار میتواند کشید و اگر نه رگ و استخوان ایشان از یکدیگر جدا شد و گفت حق تعالی را در
 روی زمین بندگاند که چون خدا را یاد کنند شیران از هیبت آن فرومانند و ماهیان از رفتن باز ایستند و
 ملائکه آسمان در هیبت افتند آسمان و زمین و ملائکه نور آن روشن شوند و گاه باشد که زمین بجنبند تا خلق پندارند
 که زلزله است و گاه باشد که از عرش تا شرع بجنبند و گفت سه جایگاه ملائکه از اولیاء هیبت بیشتر دارند یکی
 ملک الموت در وقت نزع دوم کرام کاتبین در وقت نبشتن سوم منکر و نکیر وقت سوال و گفت آنرا که
 حق تعالی بر وارد مرد را پاکی دهد که در آن آلودگی و تاریکی نباشد و قدرتی دهد که هر چه گوید میان کاف
 و نون باشد و گفت ندانم از خداوند که بنده من آنرا که تو میجویی بادل خود نیست یا خیر و چون توان یافتن
 از آنکه این را بهست از خداوند بخداوند هیچ بنده آن بار نیابد که پاس مردی کند و گفت چون عمر
 خویش نگرستم طاعت هفتاد ساله خویش یک ساعت دیدم و چون بعصیت خود نگرستم عمر خود را در از
 از عمر نوح یافتم و گفت تا بیقین ندانستم که رزق من بر اوست دست از کار و انگریزتم و تا عجز خلق ندیدم
 پشت بر خلائق نکردم و گفت چنان زندگانی کنسید که کرام الکاتبین را باز فرستید و اگر نتوانید چنان زندگانی
 کنید که شبانگاه دیوان از دست ایشان فرا گیرید و آنچه باید محو و ثبت کنید و کمتر آنکه چنان باشید که چون
 ملائکه باز بحضرت شوند نیکی کردند و بدی نکردند و گفت مردان خداوند را ندیده و شادی نبود و اگر بود هم از و
 بود و گفت صحبت با خدا کنید و با خلق مکنسید که دوست داشتنی خداوند است و گفت کس بود که در سه
 روز بکمه شود و باز آید و کس بود که در شبان روزی و کس بود که در شبی و کس بود که در یک لمحہ برود و باز آید و
 این قدرت بود و گفت تا حق تعالی جل جلاله بنده را در میان خلق میدارد و فکرش از خلق جدا نشود اما
 چون دل او را همه از خلق جدا کند بعد از آن در مخلوقش فکرش نبود فکرش با خداوند بود یعنی در دلش فکرش
 نماند و گفت حق تعالی عز شأنه قادر است که در موضعی بدارد و او را همه جایگاهها بیک جا بیاورد
 و گفت حق تعالی هر مومنی را هیبت چهل ملک بدهد و آن کمترین بود که بایشان داده باشد و آن هیبت
 از خلقان باز پوشند تا خلقان بایشان عیش توانند کردن و گفت اگر کسی جائے نشسته چشمش بر
 لوح افتد روا بود و فواید بد لیکن بستایش تن ندید و گفت اگر حق تعالی جل جلاله و عظم شأنه را بخروشنای
 علی با تو بود و اگر بایمان شناسی راحته با تو بود و اگر بمعرفت شناسی در دے با تو بود و گفت علی دهبقان
 گفت مردے بیک اندیشه ناصواب که بکند و دو ساله راه از حق باز پس افتد و گفت من هیچکس را با ستادی

نگرفته ام از آنکه دلیل دستاورد من حق تعالی بود اما همه پیران را خدمت کردم و گفت دانشمند مرشیخ را گفت
خرد و ایمان و معرفت را جایگاه کجاست گفت تورنگ اینها بمن نماے تاسن جایگاه بتو نمایم پس دانشمند
بگریست و از شیخ سوال کردند که مردان رسیده کدام باشند گفت چون از مصطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
درگذشتی مردان باشند که او را هیچ ازین در نیابد و تا مخلوق باشی همه دریا بدیعنی از عالم امر باش نه از عالم خلق
و گفت مردان ازان مقام که باشند سخن نگویند باز پس تر آید تا شنونده سخن فهم کند و گفت خلق ہیے نازند
بدانچه ہیے دانند تا آنگاه که بدانند که هیچ نمیدانند چون بدانست که هیچ ندانست شرم دارد از دانش خویش
آنگاه معرفت بکمال شود و گفت حق تعالی را به تهمت نباید دانست و به پنداشت نباید دانست که گوئی
میدانمش و او را ندانسته باشی خداے را چنان باید دانست که هر چند او را بدانی گوئی کاشکے او را بهتر ازین
بدانستی و گفت بنده چنان نیکوتر بود که از خداوند خویش نه زندگانی و اگر دونه بمرگ و گفت حق تعالی
چون بنده را بسوئے خویش راه نماید سفر و اقامت آن بنده در یگانگی او بود و سفر و اقامت او بسر بود و گفت
دلے که بیمار حق بود خوش بود زیرا که شفاے وے هم حق تعالی بود و گفت هر که با حق تعالی زندگانی
کند دیدنیها همه دیده بود و شنیدنیها همه شنیده و کردنیها همه کرده و دانستنی همه دانسته و گفت به بسیاری
آسمان و زمین طاعت با انکار این جو انمردان هیچ نه ارزد و گفت درین راه بازارے ست که بازار طریقت
جو انمردان خوانند و دران بازار صورتها بود نیکو چون روندگان آنجا رسند آنجا مانند و آن صورت
کرامت بود و طاعت دیدن بود و دنیا و آخرت بود و لطف بود و بهشت بود اگر التفات کنند باینها
باز مانند و بحق تعالی نرسند پس بنده چنان بهتر که همه خلق را بگذارد و با خدا بخلوت در شود سر بر سجده نهد
و از دریائے لطف گذر کند تا به یگانگی حق رسد و خویشتن را فرو گذارد تا آن همه بروے میراند و او خود
در میان نبود و گفت علم را ظاہر نیست او آنست که علمائے ظاہر میگویند و باطنے ست او آنست که
جو انمردان میگویند و باطن باطنے و آن را از جو انمردان ست با حق تعالی که خلقت را آنجا راه نیست
و گفت تا تو طالب دنیا باشی دنیا بر تو سلطان بود چون از وے اعراض کنی تو بروے سلطان باشی
و گفت فقیر کسے بود که او را دنیا و آخرت نبود و رغبت او درین هر دو نبود که دنیا و آخرت ازان حقیر تر اند که
ایشان را بادل نسبت و تعلقے بود و گفت چنانکه نماز از تو طلب نمیکند پیش از وقت تو نیز روزی مطلب
پیش از وقت و گفت جو انمردی دریائے ست که سه چشمه ازان میرود یکے سخاوت دوم شفقت بر خلائق

سوم بے نیازی از خلق و نیاز مندی بحق تعالیٰ و گفت نفس کہ از بندہ برآید و بحق تعالیٰ شود بندہ بیاساید
اما آن نظر کہ از حق تعالیٰ بہ بندہ آید بندہ را رنج و بلا باشد و گفت از حال خبر نبود و اگر خبر بود آن علم بود نہ
حال یا بحق تعالیٰ کسے را راہست یا بحق تعالیٰ کسے را راہ نیست ہمہ آفریدہ در ابو الحسن جائے گیر و ابو الحسن را
یک قدم در خویش تن جائے نیست و گفت از ہر قومے کہ یکے را بردار و آن ہمہ قوم بد و بخشد و گفت قومے را
بدوستی گرفت و بر اسپ نشانہ تا داور عیت میدہد و قومے را بدوستی گرفت و ایشان را از خلق خدا جدا گردانید
و گفت در گوشہ نشینید و رویہا بہن کنید و گفت مردان کہ بالا گیرند پاکی بالا گیرند نہ بہ بسیاری عمل و گفت
اگر یک ذرہ نیکوئی خویش بر تو بکشداید در عالم کسے نبود ترا کہ از و بشنوی یا باوے گوئی و گفت علما گویند ما
وارثان رسول اما وارث رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ما ایم کہ آنچه اورا بود بعضے ما داریم مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم فقیر بود و فقر بر خود اختیار کرد و ما نیز اختیار کردیم بر خود و با سخاوت بود و با خلق نیکو بود و بے خیانت بود و با
دیدار بود و رہنمائے خلق بود و بے طمع بود و خیر و شر از حق تعالیٰ میدید با خلایق اورا عیشے نبود اسیر وقت خود نبود ہر چہ
خلق از و ترسیدند و ترسید و ہر چہ خلق بدان امید دارند و نداشت و ہر چہ چیز غرہ نبود این ہمہ صفت جو انمردان است
و گفت مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دریائے بود بے نہایت کہ اگر قطرہ از ان دریا بیرون آمدے ہمہ عالم و عالمیان غرق
شدندے و گفت درین قافلہ کہ ما یم مقدمہ حق تعالیٰ است و آخرش مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و در میانہ کتاب
سنت است و متابعت آن و در قفا صحابہ اند رضوان اللہ علیہم خنک آنہا کہ درین قافلہ باشند کہ جانہا شان با
یکدیگر پیوستہ آید اما جان ابو الحسن با ہیچ آفریدہ پیوند نکرد و گفت بسے جہد باید کرد تا بدانی کہ اورا نشانی و بسیار
دیدار باید تا بہ بینی کہ اورا نشانی و گفت اگر دعویٰ کنی از تو معنی خواہند اما چون معنی پدیدار آید آنجا نہ دعویٰ
ماند و نہ ہیچ پس ہر کہ بدین دعویٰ بیرون آید اورا گرفتہ گرداند و گفت ہر چہ خواہی گو باش جو انمردی آن
بود کہ نفس و جانے نبود از انکہ روز قیامت خلق خصم خلق است اما خصم ما خداوند است چون خصم او بود و اوری
ہرگز منقطع نشود او را سخت گرفتہ است و ما نیز اورا سخت گرفتہ ایم و گفت با خداے عالی ہمت باش کہ علو
ہمت ہمہ چیز بتو دہد مگر خداوندی و اگر گوید کہ چہ میخواہی کہ بتو دہم بگوے کہ دادن و دہم صفت خلق است
پس بگوے اللہ بے جائے اللہ بے خواست اللہ بے ہمہ چیزے اللہ اما مستی آنکس را نیکو بود کہ مے خوردہ باشد
و گفت تا کہ کوئی صاحب راے و صاحب حدیث یکبار بگوے اللہ بے خویشتن یا بگوے اللہ سزائے او و
گفت کسانے مے آیند با گناہ و بعضے مے آیند با طاعت اما این نہ آن طریقت است کہ با آن ہیچ چیز و نیکو بر تو

فراموش کن پس چه ماند الله و گفت هر که بوقت گفتار و اندیشه خدا را با خوشی تن نه بیند درین دو جا
به آفتاب بزرگ در افتد و گفت همه خلق میخواهند که ازینجا چیزی بدانجا برند که سزای آنجا بود و ازینجا
هیچ چیزی بآنجا نتوان برد که سزای آنجا بود الا ازینجا چیزی آنجا باید برد که آنجا غریب بود و آن نیست
و گفت امام آن بود که همه راهها رفته بود و گفت از طاعات خلایق آسمان و زمین آنجا چه زیادتى پدید آمده
است تا از طاعات تو آنجا زیادتى پدید آید گردن چه افزای از معامله عبادت خود پس از معامله چندان
میباید که شریعت را بر تو تقاضا کند نبود و از علم چندان بسکه امر و نهی او بدانی و از یقین چندان میباید
که بدانی که آنچه روزی تست بیشک بتو رسد و از هر چندان پس که بدانی که آنچه روزی تست
تا با خود نگویی که ازین خورم یا آن خورم و گفت اگر حق تعالی بنده را چندان مراتب بدد که مقام او
بعلیین بر دپس اگر در خاطر این بنده بگذرد که از رفیقان من کس با ایست که بدید او نیک مرد نباشد
و گفت اگر خواهی که صفت آسمان و زمین و اهل آن بشناسی بعد از آن خدا را بدانی راه بر تو دراز شود
پس بنور یقین برو تا راه بر تو کوتاه شود و گفت در مقام هیبت بایست بگو الله تا در وفنا شوی و گفت
بر همه چیز کفایت بود آنکه که بر چشمه آب گذر میکنی گذر بر دریا کن و از آب برخون خویش کفایت
میکند تا آنکس که از پی تو در آید بداند که عاشقان و مستان و سوختگان بدین راه رفته اند و گفت چون
نیکان کنی میغ سفید بیايد و رحمت ببارد و چون ذکر حق تعالی میکنی میغ سبز پدید آید و عشق ببارد و ذکر
نیکان عام را رحمت است و خاص را غفلت و گفت مومن از همه کس بکار بود مگر از کس یکى از خداوند تعالی
دوم از مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم سوم از مومنی که پاکیزه بود و گفت سفر پنجست اول به پالست
دوم بدلست سوم بهمتست چهارم به دلدارست پنجم در فناى نفسست و گفت در عرش نگرستم
تا غایت مردان جویم در آن غایتها دیدم که همه مردان خدا را در آنجا بے نیاز بودند و بے نیازی مردان
غایت درجه ایشان بود چون چشم ایشان بپاکی خداوند در افتد بے نیازی خویش به بیند و گفت مردان
که بحق تعالی رفتند چیزی از خداوند بر ایشان فرود آمد که هر چه در ایشان بود از ایشان بیرون رفت و فانی شد
از خیرات و روزه و تسبیح و نماز و دعا و غیره چون از آن خداوند درآمد جائے همه فرو گرفت یعنی بعد
از آن هر طاعت که از ایشان بوجود آید نه ایشان کنند بر ایشان کنند و ایشان از دید آن طاعت
فانی باشند و گفت هزار مرد در شرع رود تا یکى پدید آید که شرع در او رود و گفت صوفی را تو دونه عالم

یک عالم ازان عرش است تاثرے و از شرق تا غرب سایہ کند نو و دہشت دیگر را دروے سخن نتوان گفت
 و نتوان نمودن و گفت صوفی مثل روز است اما اورا بافتاب حاجت نیست و چون شب رکشن است
 اما اورا بامہ و ستارہ حاجت نیست و گفت حق تعالی ہر کس را کہ خواہد رہش او نماید پس لاشک راہ
 بروے کوتاہ شود و گفت طعام و شراب جو ان مردان دوستی حق تعالی بود و گفت ہر کس کہ غایب است
 اگر ازوے سخن گویند شاید اما آنکس کہ حاضر است ازوے ہیچ نتوان گفتن و گفت حق تعالی ہر دل اولیائے
 خویش از نور بینائی نہد پس بر سر آن بینائی دیگر نہد و ہمچنین بر سر آن بینائی دیگر نہد تا بجایگاہے رسید
 کہ ہمہ بینائی او خداوند بود و گفت حق تعالی از ہستی خویش چیزی در مردان خویش پدید کردہ است اگر کسے
 گوید کہ این حلول بود گویم بدین نور اللہ خواہد کہ خلق الخلق فی ظلمۃ ثم یرش علیہم من نورہ و گفت چون حق
 تعالی بندہ را بخود خواند اگر خواہد راہ و اکشاید و گفت حق تعالی ہمہ انبیاء و اولیاء علیہم السلام تشنہ در آورد
 و تشنہ برود و گفت این نہ آن دریا است کہ کسے کشتی را از غرق باز دارد صد ہزار کس بر ساحل این دریا غرق
 شدند کہ یک کس بدریا رسید اینجا خداے تعالی است و پس گفت چون مصطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در بہشت
 شود خلق را بہ بند بسیار گوید الہی این قوم بچہ در بہشت آمدند خطاب آید کہ بر حمت من پس ہر کہ بر حمت من در بہشت
 شود از درمائے بہشت اندرون رود و جو ان مردان بخداوند در بشوند لاجرم حق تعالی ایشانرا برابرے برد کہ در آن
 راہ خلق نبود و گفت ہزار منزل است بندہ را بحق تعالی و اول منزلش کرامات است اگر بندہ مختصر بہمت
 بودہ بمنزلے فرود آید اورا ہیچ مقامات دیگر رسانند و گفت طریق دوست یکے راہ ہدایت و یکے راہ ضلالت
 پس راہ ضلالت آنست کہ از بندہ بخداوند است و راہ ہدایت آنست کہ از خداوند بہ بندہ است پس ہر کہ
 گوید بدو رسیدم و ہر کہ گوید بدو رسانیدند باشد کہ رسید و گفت ہر کہ اورا یافت نماند و ہر کہ اورا
 یافت نمد و گفت یک ذرہ عشق از عالم غیب باید و ہمہ سینہائے مجبان را پوید و ہیچکس را محرم نیافت
 و ہم باز غیب شد و گفت در ہر صد سال یک کس از رحم مادر بیاید کہ او یگانگی حق را بشاید و گفت اورا
 بندگانے باشند کہ مشرق و مغرب اعلی و شرے در گوشہ سینہ ایشان پدید نیاید و گفت ہر آن دل کہ غیر
 حق تعالی درو چیزے دیگر بود اگر ہمہ طاعت بود آن دل مردہ بود و گفت چہل سال است تا میان من و
 میان دل جدائی مانده است و گفت سہ چیز با خداے تعالی نگاہداشتن دشوار است سزاو نگاہداشتن با
 خلق ناگفتن با وجود صحبت خلق و زبان با خلق نگاہداشتن و پاکی عمل نگاہداشتن و گفت ہیچ چیز میان

ش
تواند

بندہ وحق تعالیٰ حجاب نتوان کرد مگر نفس و ہمہ مردان از نفس بنالیدند بحق تعالیٰ و پیغمبران نیز علیہم السلام
بنالیدند وگفت دین را از شیطان آن فتنہ نیست کہ از دوس عالمے بر دنیا حریص و زاہدے از علم خالی
وگفت نگر تا از ابلیس ایمن نباشید کہ وے در مقصد درجہ از معرفت سخن گوید وگفت از کار ہائے بزرگتر ذکر
خداوندست پس سخاوت و تقوے و صحبت صالحان وگفت اگر ہزار فرسنگ بگریزی تا از سلطانیاں کسے
را نہ بینی آن سودے نیک کردہ باشی وگفت اگر مومنے از زیارت کنی باید کہ ثواب آن بصد حج پذیرفتہ
بیابی کہ زیارت مومن را ثواب بسیارست از ہزار دینار کہ بصدقہ دہی و چون زیارت مومن بکنی باید
کہ اعتقاد کنی کہ حق بر شما رحمت کردہ است وگفت قبلہ پنج ست قبلہ مومنان خانہ کعبہ است و بیت
المقدس قبلہ دیگر پیغمبران و امتان ایشان بودہ است و بیت المعمور آنجا در آسمان حج ملایکہ بود
چہارم قبلہ دعا عرشست و قبلہ جوانمردان خداوندست قال اللہ تعالیٰ فَاَيْنَمَا تُوَلُّوْا فَثَمَّ وَجْهٌ
اللہ وگفت این راہ حق تعالیٰ ہمہ بلا و خطرست وہ جائے زہر باید خورد اما جائے یاز دہم شکرست
گفت تا بخویندت مجوے کہ آنچہ تو جوئی چون بیابی بتواند و چون تو بود وگفت از علم نافع تر آنست
کہ کار بندگی و بدان عمل کنی و از عمل بہتر آنست کہ بر تو فریضہ است وگفت چون بندہ عز خویش فرخاوند
و ہد خداے تعالیٰ عز خویش بر آن نہد و باز بہ بندہ و ہد تا بعر خداے تعالیٰ عزیز شود وگفت خردمندان خداے
را بنوردن پسند و دوستان بنور یقین و جوانمردان بنور معاینہ رسیدند کہ خداے را کجا دیدی گفت
آنجا کہ خویشیت را ندیدم وگفت کسانے بودند کہ نشان یافت دادند و نہ استند کہ یافت حجابست
وگفت ہر کہ مد دل وے اندیشہ حق و باطل در آید و از رسیدگان نشماریم وگفت من نمیگویم کہ عمل نیاید کرد
اما باید کہ بدانی کہ آنچہ تو میکنی خود تو میکنی یا بتو میکنند آنچہ بخود میکنی بتو میدہند کردن آن مثل بازار گانیست
کہ بندہ بر سرمایہ خداوند میکند چون سرمایہ باز بخداوند ہی تو دست تھی باز بخانہ شوی وگفت اول تو خداوندست
و آخر تو ہم خداوندست و در میانہ ہم خداوندست بازار تو از ور و است بے تو و ہر کہ نصیب خویش بازار بند
اورا آنجا راہ نیست وگفت عبادت ہمہ مجتہدان از سہ چیز بیرون نبود یا طاعت تن یا ذکر زبان یا فکر دل
و مثل این ہمو آہے بود کہ بدریاشود و در دریا کجا پدید آید جملہ معاملات تو و از ان جوانمردان غرقہ و ناپید اخواہند شد
پس جوانمردی آن بود کہ فعل خویش نہ بینی کہ فعل تو چون چراغ بود و آن دریا چون آفتاب چون پدید
آید سحر راغ چہ حاجت بود وگفت اے جوانمردان ہشیار باشید کہ اورا بمرقع و سجادہ نتوانید دید پس ہر کہ بدین

پنهان

دعوی بیرون آید و اگر کوفته گرداند و گفت هر که یک آرزوی نفس بد به هزار اندویش در راه حق تعالی ببايد خوردن و گفت چون حق تعالی قسمت رزق خلایق میکرد و اندوه را نصیب جوایز مردان نهاد و ایشان بدان شکر میگفتند و قبول کردند آنرا و گفت در راه حق تعالی چندان خوش بود که از خلق بجان بود و احوال و بی نداشت پس چون مشهور شود و خلایق بد استند چون خوردنی بود بے نکستی ذوق و گفت بر تو باد که عمل نیک و بد خود فراموش کنی و پیوسته خدایا یاد کنی و گفت جوایز مردان دست از عمل نه بردارند تا عمل دست از ایشان نه بردارد و گفت چون حق تعالی تقدیر کند و تو بدان رضادهی بهتر از هزار هزار عمل خیر که تو بکنی و او به پسندد و گفت اگر یک قطره از دریای احسان او بر تو افتد نخواهی که در همه عالم از کسی چیز خواهی یا سخنی شنوی یا کسی را بینی و گفت در دنیا هیچ چیز صعب تر از آن نیست که ترا بایک خصوصیت بود و گفت نماز و روزه بزرگ است اما کبر و حسد از دل بیرون کردن نیکوتر و گفت معرفت سه قسم است معرفت است که با شریعت آمیخته است و معرفت است که با شریعت برابر است و معرفت است که از شریعت دور تر است پس مرد باید که هر سه دیده بود تا با هر کسی از آنجا گوید که مقام وے بود و گفت یکبار خدای را یاد کردن صعب تر است از هزار شمشیر بر روی خوردن و گفت دیدار آن بود که جز ویرانه بینی و کلام بے مشاهده نبود و گفت جهد کردن مردان چهل سال است ده سال رنج باید کشیدن تا زبان راست شود و ده سال رنج باید بردن تا این گوشت که بدن را بر رسته است از مافرو شود و ده سال رنج باید بردن تا دل با حق تعالی راست شود و ده سال رنج باید بردن تا همگی احوال او بصلاح آید پس هر که چنین چهل سال در ریاضت قدم زند بصدق و خلاص امید آن بود که بانگ از حلقش بر آید که در آن هوا نبود و گفت بسیار بگیرد و بخندد و بسیار خاموش باشد و بگوید و بسیار دهید و نخورید و بسیار سراز بالین بگیرد و باز منهد و گفت هر که عبادت و خوشی کلام حق تعالی ناچشیده ازین جهان بیرون شود آنکس از همه خیرات و راحت محروم گشته و او را چیزی نرسیده باشد و گفت زندگانی با خلایق با مدارا باید و با مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم خدمت و متابعت و خردمندی و با حق تعالی بیایکی زیرا که او پاست و پاکان را دوست دارد و گفت این راه پاکانست و دیوانگان و مستان از آنکه با حق اینها سود دارد و گفت یاد خدا و انداز میان جان و صلوات مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم ازین گوش و گفت جهد کن تا پیش از آنکه ازین جهان بشوی سه حال بر خوشتن بینی یکی آنکه در محبت او آب چشم خویش چون خون بینی دوم از هیبت او بول خویش چون خون بینی سوم باید که در بیداری و اجتهاد خدمت و موافقت

ادا اعضا و استخوانت بگذارد و باریک شود و گفت خدایتعالی را چنان یاد کن که دیگر یاد نباید کرد یعنی فراموش
 مکن تا بایادت نباید آوردن و گفت غایت کمال مردان سه درجه است یک آنکه خویش را همچنان داند که حق
 تعالی او را داند و کس را نمیدانیم که او خود را چنین میدانند و دیگر آنکه تو بوی باشی و او باشد و دیگر آنکه تو هیچ نباشی
 و همه او باشد و گفت سخن بگوئید تا شنونده سخن خویش را خداوند خویش به بینید و سخن شنوید تا گوینده
 سخن خدایانه بینید و گفت هر که یکبار بگوید اللہ زبانش بسوزد چنانکه دیگر باز نتواند گفت پس چون بینی که
 دیگر بار میگوید ثنائے خداوند است که بر زبان بنده میراند و گفت در جوان مردان اندوهی بود که بهر دو جهان
 در گنج و آن اندوه آن است که خواهند تا او را یاد کنند بسزای او نتوانند و گفت اگر دل تو با خدا بود و همه
 دنیا ترا بود زیان ندارد و اگر همه جامه فاخر داری و هیچ نبود و پلاس پوشیده باشی و دل تو با خداوند نبود
 ترا از آن هیچ سودی نباشد و گفت چون خویش را با خداوند بینی و فابود و چون خدای را با خویش تن
 بینی فتابود و چون خدای را بینی و خویش را نه بینی بقابود و گفت هر که با این خلق کودک بینی با خداوند
 مردست و هر که با این خلق مردست با خداوند نامردست و گفت مرد هست که او را رها کند تا بگیرد و هم بگذارند
 تا به بیند و مرد هست که اگر خواهد در شود و اگر خواهد بیرون آید و مرد هست که چون در شود او را باز نگذارند که بیرون
 آید و گفت که حق تعالی خلق را از فعل خویش آگاه کرد اگر از خود آگاه کردی هیچ لاله الا اللہ گوئی نمائی یعنی غرق محبت
 و تحیر شدند و گفت چون بنشیند با کس نشیند که آتش سوخته بود و در دریا غرق شده بود و گفت درویش
 آنکه در دلش اندیشه نبود و میگوید و گفتارش نبود و می شنود و شنوائیش نبود و می خورد و میزند و می طعمش نبود و حرکت
 و سکون و اندوه و شادی او را نبود و گفت خلایق باید دو شبانگاه عبادت مشغول باشند و گویند او را میجوئیم
 اما جوینده آن باشد که او را جوید و گفت مهری بر دمان نه تا هیچ چیز نگویی جز از آن خداوند و همچنین مهری
 بر دل نه تا هیچ چیز نه اندیشی جز از آن خداوند و همچنین مهری بر معامله و جوارح نه تا عمل کنی جز با خلاص خدای را
 و نخوری جز حلال و گفت چون دشمنان گویند من تو نیم من باش و چون ایشان گویند نیم من تو چهار یک
 من باش و گفت اگر بکلی از هستی خود فانی شوی و نباشی آنگاه همه تو باشی و حق تعالی میفرماید همه
 خلایق را من آفریده ام اما صوفی را نیا فریده ام یعنی معدوم آفریده نبود و گفت صوفی دلی دارد از و
 ر بوده تنی دارد از و برده جانے دارد سوخته و گفت یک نفس با خدا بودن بهتر است از عمل همه خلایق
 آسمان و زمین و گفت هر آنچه برائے خداست و هر چه برائے خلق کنی ریاست و گفت عمل

چون شیرست اما چون پائے بگردنش فرو نمی روباہ شود و گفت پیران گفته اند کہ مرید چون بعلم بیرون آید
چهار تکبیر در کار او کن و او را از دست بگذار و گفت آن راہ کہ بہ بہشت میرود نزدیک است و آن راہ کہ
بحق تعالی میرود دور است و گفت باید کہ در روزے ہزار بار بمیری و باز زندہ شوی تا باشد کہ زندگانی
یابی کہ ہرگز نمیری و گفت چون ہستی خود بوی دہی و فانی شوی او نیز ہستی خود بتودہد و گفت ہر کہ سفر
زمین کند بر پایش آبلہ افتد و ہر کہ سفر آسمان کند بر دلش آبلہ افتد و گفت ہر کہ تنہا نشیند با خداوند خویش
بود و علامت آن بود کہ او خداوند خویش را از ہر چہ و از ہر کہ ہست دوست دارد و گفت آن راہ کہ از
خداوند بہ بندہ آید آنست کہ ترا بر تو آشکارا کند شہادت و معرفت و کرامت و خود بر تو آشکارا کردہ باشد
چون از ہمہ مخلوقات خویشتر را بر تو آشکارا کند آنرا صفت نبود و گفت حق تعالی لطف خویش را
برائے دوستان دارد و رحمت خویش را برائے عاصیان دارد و گفت با خداوند خویش آشنا باشی کہ
غریب کہ بشہر رسد چون او را آشنائے بود قوی دل باشد و گفت دوستی خداوند در دل آنکس در نبود کہ بر
خلقش شفقت نبود و گفت ہر کہ دنیا و عمر در کار خداوند نتواند کرد گوید دعوی مکن کہ بر صراط سبک بار بگذرد
و گفت خدائے خراسان کجاست کہ بچ باید شد لطلب خدائے مصطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود اطلبوا
العلم ولو کان بالصحین فرمود کہ اگر دیگر ہمہ بچین باید رفت طلب علم کنید اما فرمود کہ طلب خدائے از جابے
بجائے دیگر کنید و گفت یک ساعت کہ بندہ بحق تعالی شاد بود چہاں ترست از سالہا کہ نماز کند و روزہ دارد و گفت
جملہ مخلوقات دایم و حجاب مومن ست تا بکدام دایم و حجاب باز ماند و گفت کسی کہ روزے بشب آرد کہ آزار
مومنے نکرده باشد آن روز تا شب زندگانی با پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کردہ بود و اگر مومنے را بیازارد حق
تعالی طاعتش آن روز نپذیرد و گفت بعد از ایمان کہ حق تعالی مرندہ را دہد هیچ چیز نیست عطاءے
بزرگتر از دلے پاک و زبانے راست و گفت ہر کہ درین جہان از خداوند و رسول و پیران شرم دارد و در آن
جہان حق تعالی از وی شرم دارد و گفت سہ قوم را بخداوند راہست با علم و مجربہ و بامرقع و سجادہ و با اہل
و کسب و الافراغ و کاملی نفس مرد را ہلاک کند و گفت پلاس پوشان و مرقع داران بسیارند اما راستی
دل میاید و اخلاص عمل کہ اگر پلاس پوشیدن و نان جو خوردن مرد توانستہ گشتن حیوان بایستہ کہ مرد
بودندے کہ ہمہ پلاس پوش و جو خوارند و گفت ہرگز مراد مرید نبود زیرا کہ من دعوی را بہری نکردم من میگویم اللہ پس
و گفت اگر در ہمہ عمر خویش یکبار خدائے را بیازرودہ باشی باید کہ ہمہ عمر باقی بدان میگیری کہ اگر عفو کند آن

حسرت برنجیزد که چون او خداوندی را چرا بیا زردم و گفت کس باید که چشم نابینا بود و زبان گنگ و گوش کر
 تا وصیت و خدمت را بشاید و گفت طاعت خلق بس چیز است بنفس و زبان و بدل پس علی الدوام باید که
 ازین سه یکی بجای مشغول باشد تا ازین جهان بیرون شود و ارباب حساب بهشت برند و گفت تحیت
 چون مرغیست که از ما وای خود بشود بطلب چینه و چینه نیابد و دیگر باره ره بیا وای نداند و گفت غریب
 آن بود که در هفت آسمان و زمین هیچکس را با و بیک تار مو موافقت نبود و من نگویم که عزیزم اما
 من آنم که بازمانه و اهل او نسا زم و زمانه نیز با من نسا زد و گفت آنکس که تشنه خدای تعالی است اگر چه
 که آفریده خداست همه بوی دهی سیر نکرده و گفت غایت مقام بنده با حق تعالی سه درجه است یک آنکه بر دیدار
 بایستد و بگوید الله دیگر آنکه بے خویشتن گوید الله سوم آنکه از و با او گوید الله و گفت حق تعالی را باند چهار
 چیز خطاب است بتن و بدل و مال و زبان پس اگر تن خدمت را دهی و زبان ذکر را دهی راه رفته نشود تا
 دل با و ندهی و بهر چه داری سخاوت نکنی چون این چهار چیز بدی چهار چیز از و بخواهی محبت و محبت
 و زندگانی کردن با و و راه در یگانگی او و گفت این غفلت در حق خلق رحمت است از آنکه اگر چندره آگاه
 شوند بسوزند و گفت حق تعالی خون چندین پیغمبران بر سخت و پاک نداشت و شمشیر چندین پیغمبران
 در افشاند و این تازیانه همه دوستان زد و خویشتن را هیچکس فرزند عیارت و عیار پرور و تو نیز عیار باش
 دست بغیر او فرامده و گفت حق تعالی هر کس را بچیز مشغول کرده است و از خویشتن باز داشته است پس
 ای جوانمردان خویشتن را هیچ چیز غیر حق تعالی فراموشید و بروید و با خداوند مرد باشید تا شمارانیز بچیز
 از خویشتن باز نکنند و گفت ای بسا کسان که بر پشت زمین میروند و ایشان مردگانند و بسا کس که در شکم
 زمین خفته اند و ایشان زندگانند و گفت دشمنان میگویند مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم نه زن داشت
 و بعضی را یکساله قوت می نهاد و فرزندان داشت گوئیم بے اینهمه بود اما شصت و سه سال درین جهان
 بود که دل او از هر دو عالم خبر نداشت آنهمه برو میروند و او آنچه خبر داشت از حق تعالی داشت و گفت از هر
 جانب که در نگری خداوند است و گفت هر که را دل بشوق او سوخته شود و خاکستر شده باد محبت در آید و آن
 خاکستر را بگیرد و آسمان و زمین از و بپزند پس اگر خواهی که بیننده و شنونده و چشنده باشی آنجا توان
 بودن اما مجردی و جوانمردی میباید و گفت اول قدم آنست که گوید خدای و غیر او فراموش کند
 قدم دوم آنست که قدم سوم سوختن است و گفت گاه می آید پشته رگناه در کرده و گاه می آید پشته

طاعت در کرده تا که از گناه و طاعت گوی گناه را دست به پشت باز نه و سر بدریائے رحمت فرو ده و طاعت
را دست به پشت باز نه و سر بدریائے بے نیازی فرو بر پس سر به نیستی خویش فرو بر و هستی او بر آور گفت
اگر جبریل علیه السلام نداند که چون شما نبود و نباشد شما اورا بقول صادق دارید ولیکن از مکر خداوند ایمن
مشوید و از آفتهای نفس و از عمل شیطان تا شیطان ترا فریب میدهد خداوند فریب ننماید اما چون دین تواند
فریفت حق تعالی بکرامت بفریبده و اگر بکرامت نفریبده بطفت خویشتن بفریبده پس آنکس که بدینها
نفریبده جو انمردست و گفت در غیب دریائست که ایمان همه خلایق همچو گاه برگه ست بر سر آن دریا و باد همه آید
و موج همیزند و بر کنارهای اندازد و گفت جو انمردی زبانیست بے گفتار و بنیانیست بے دیدار تنه
ست بے کردار و لیلست بے اندیشه و چشمه ایست از دریا و سرهای دریا و عالم علم گیرد و زاهد زهد و عابد عبادت
و با اینها در پیش شدن زینهار تا تو پاکی برگیری و با پاکی فرایش او شوی که او پاک ست و بے نیاز و گفت
هرگز از زندگانی با خدا بود بر نفس و دل و جان خویش قادر نبود وقت او خادم او بود و بنیانی و شنوائی و گیرائی
و حق بود و هر چه در میان بنیانی و شنوائی او بود سوخته شود غیر حق تعالی هیچ چیز نماند قل الله ثم ذرهم
و گفت اگر کسی از تو پرسد که فانی باقی را بیند بگو که امروز درین سرای بنده فانی خداوند باقی را می شناسد
فردا آن شناخت نور گردد و در سرای بقا بنور باقی را بیند و گفت اولیائے حق را هر کس نتواند دید مگر
کسی که محرم بود چنانکه اهل ترا نتواند دید مگر کسیکه محرم بود و مرید هر چند پیر را پیش حرمت دارد و دیدارش در پیش
دهند و گفت همه کس باسی در دریا گیرند این جو انمردان در خشک گیرند و مردم کشت بر خشک کنند و این طایفه
بر دریا کنند و گفت هزار مراد این جهان ترک باید کرد تا بیک مراد آنجهانی برسی و هزار شربت زهر بسیار
خورد تا بیک شربت حلاوت بچشی و گفت درینا که چندین هزار سرهنگ و عیار و مهر و سالار و خواجه و پیر
و بر ناکه در کفن غفلت بنجاک حسرت فروشند و یکی از ایشان لایق سرهنگی دین نباشد و گفت زندگانی و
مشاهده و پاکی و فنا و بقا همه درون مرگ ست از آنکه چون حق پدید آید جز از حق تعالی هیچ چیز ننماید و گفت
تا با خلق باشی ترشی و تلخی دانی و چون خلقت از تو جدا شود زندگانی با خدا بود و گفت زندگانی با بدیسان
کاف و نون که هیچ نمیرد و گفت آنکس که نماز کند در روزه دارد و بخلق نزدیک بود و گفت هفتاد هزار درجه است
از معرفت تا بحقیقت و هزار هزار درجه است از حقیقت تا با گاه باز بودن از عین حقیقت که هر یکی را
بمثل عمر باید چون عمر فوج و صفائی چون صفائی محمد صلی الله علیه و آله و سلم و گفت دل را سه درجه است

یکے فانیست و آن ماوا گاه فقر است و دوم نعمت است و آن ماواے توانگر نیست و سوم باقیست و آن
 ماوا گاه حق تعالی و گفت مرا نه تن ست و نه دل و نه زبان پس ماواے این هر سه مرا خداست و گفت مرا نه دنیا
 و نه آخرتے ماواے این هر دو مرا خداست و گفت کار کننده بسیارست ولیکن بنده نیست و بنده بسیارست
 ولیکن سپارنده نیست پس آن مردے بود که کند و برد و سپارد و گفت عشق دریا نیست که خلق را در آن
 گذر نیست آتش است که جازا در وے خبر نیست آورد بر دیست که بنده را در آن کسب نیست و گفت جائے
 خرید نیست بر آن کس که گوید حق تعالی بدلیل توان شناخت از آنکه خدایا بخدای شناخت به مخلوق چون شناسی و
 گفت هر که عاشق شد خدایا یافت و هر که خدایا یافت خود را فراموش و گم کرد و گفت هر چه در لوح محفوظ است نصیب
 لوح و خلق است نصیب جو انمردان آن نیست که در لوح است حق تعالی با ایشان چیزی گوید که در لوح نبود و
 گفت این نه آن طریق است که زبانی بود که بر او قرار آورد یا بینائی بود که او را بیند یا شناسائی که او را شناسد
 یا بهفت اندام را اینجا هست از آنکه همه از آن اوست و جان در فرمان اوست اینجا خداست و پس و گفت
 جماعتی به تفسیر قرآن مشغولند اما جو انمردان تفسیر خویش مشغولند و گفت عالم آن بود که بخویش تن عالم بود نه
 آنکه بعلم عالم بود و گفت درخت اندوه بکارید تا باشد که عاقبت پیر آید و نشیند و مے گرید تا باشد که عاقبت
 بدان دولت باز رسید که گویند چرا میگریستند و گفت اندوه بدان بدست آید که همه جهد آن کنی که در کار او پاک
 باشی و چند آنکه بگری پاک نباشی و نتوانی بودن سزای او پس اندوه لازم شود و گفت تمام پیغمبران و اولیا
 علیهم السلام که درین عالم آمدند و بیرون رفتند همه در اندوه آن بودند که خواستند که او را بداند سزای
 نتوانستند و گفت نامهای حق تعالی همه بزرگست اما نام بزرگتر نیستی بنده است که چون بنده نیست گردد
 و از خلقت برود و مانند آنگاه هستی او بیگانگی بود و پرسیدند از مکر گفت مکر لطف اوست از آنکه کردار حق
 تعالی با اولیای او مکر نبود و گفت غایت محبت آن بود که اگر بعد دهم دریاها عالم شراب در خلق او کنند سیرا
 نشود و زیادتى طلبد و از غیر حق تعالی اعراض کند و هیچ کرامت مغرور نشود و گفت جو انمردانست که اگر حق
 تعالی هزار کرامت با برادر وے کند و یک کرامت با وے کند آن یک کرامت نیز فدای آن برادر کند
 و شیخ را پرسیدند که ترا خون مرگ هست گفت مرده را خوف مرگ نبود از آنکه هر وعیدیکه حق تعالی مر خلق را
 کرده است از مرگ و قیامت و دوزخ و غیره نسبت با آنکه من کشیده و چشیده ام ذره نبود و هر وعده که
 خلق را کرده است از رفیع و راحت و بهشت ذره نبود از آنچه من چشم دارم و گفت اگر شمارا گویند بدین صحبت

که با ابوالحسن کردید چه میخواستید هر کس چیزی بگفتند شیخ گفت اگر مرا گوید بدین صحبت جو انمردان چه خواهی
 بگویم نیم اینها را میخواستیم نقل است که دانشمند را گفت تو خدای را دوست داری یا خدای ترا گفت
 من خدای را دوست دارم گفت پس برو گرد او گرد که کسی را دوست دارد در پی او گردد و روزی شاگردی
 را گفت چه بهتر بود شاگرد گفت ندانم گفت کسی را که بران مرد جهان خوف بود و گفت بهترین چیز با ولایت
 که در وی هیچ بدی نباشد روزی بایزید رحمه الله علیه گفت اگر ریسالت بگسلد بدست او ده تا در بند
 و پرسیدند که فَاَوْحَىٰ اِلَىٰ عَبْدِهِ مَا اَوْحَىٰ چه بود گفت خدای فرمود اے محمد من ازان بزرگترم که ترا
 گفتم مرا بشناس و تو ازان بزرگتری که گفتم خلق را بمن دعوت کن و پرسیدند که نام او بچه بزند گفت
 نام حق تعالی بعضی بفرمانبرداری بزند و بعضی بنفس و بعضی بدوستی و بعضی بخوف و رجا که او سلطان است
 گفتند جنید هم بسیار درآمد و بسیار بیرون رفت و شبلی هم مست درآمد و مست برفت و گفت اگر از جنید
 و شبلی رحمهما الله سوال کنند از آمدن و رفتن در دنیا ایشان را نه از آمدن خبر باشد و نه از رفتن درین
 حال با تفسیر آواز داد که راست گفتی از آنکه کسی که مرخصی را داند و از غیر خدای خبر نباشد گفتند دعوی
 بترست یا گناه گفت دعوی عین گناه بود گفتند بندگی چیست گفت عمر در نا کامی گذاشتن گفتند چه
 کنیم تا بیدار گردیم گفت عمر بیک نفس باز آورد از یک نفس چنان دان که میان لب و دندان رسیده است
 گفتند نشان بندگی چیست گفت آنجا که نم نشان خداوندی است هیچ نشان بندگی نیست گفتند نشان
 فقر چیست گفت دل سیاه بود از آنکه بالای سیاهی هیچ رنگ دیگر نگیرد و گفت تو کل آنست که شیر و
 اژدها و آتش و دریا و بالش خواب هر پنج ترا یک بود که در عالم توحید همه یک بود تو در توحید جهد و سعی کن چنانکه
 توانی که اگر در راه فرو شوی با کسی نبودی که بر سود بزرگ باشی و گفت من همه روز نشسته ام و بر و ابرو میزنم و
 گفت هر اندیشه که غیر از حق تعالی در خاطر می آید آنرا از دل میرانم و دور میکنم و گفت من بر مقامی ام که سر
 نگه که در مملکت برآی چه آفریده اند بر من پوشیده نیست و از چه خواسته است یعنی ابوالحسن نمانده
 است و خبر دارنده حق است من در میان نیم لاجرم هر چه در دست گیرم گویم خداوند این را نهادن من
 مکن و گفت پنجاه سال با خداوند صحبت داشتم با خلاص که هیچ آفریده را بدان راه نبود چون نماز خفتن
 بگذاردم نفس را بهر دو پای بداشتم تا روز و از روز تا شب بر طاعتش میداشتم و درین مدت
 چون بنشستم بدو پای بنشستم نمیتکن تا آنوقت که شاید تنگی پدید آمد چنانکه ظاهر می آید در خواب بود

و ابو الحسن در بهشت تماشا میکرد و در دوزخ در می شد و میدید و هر دو سراسر مرا یکے شد تا با حق تعالی
 بودم و گفت این طریق اول نیاز بود پس خلوت پس اندوه پس دیدار پس بیداری و گفت نماز پیشین و نماز دیگر
 پنجاه رکعت و روزه شصت پس چون بیداری پدید آمد بیداری همه را بقضا کردن حاجت بود و گفت چهل سال
 ست تا کنان نان و طعام از بهر خود نساختم الا از بهر مهمانان و خود را طفیل مهمان میکردم و گفت اگر همه نعم جهان
 لقمه سازند و در دهان مهمان نهند هنوز دون حق اوست و اگر از شرق تا بغرب بروند تا مردی از برای
 حق تعالی زیارت کنند هنوز بسیار نبود و گفت چهل سال آن نفس من شربت آب سرد یا شربت دوغ ترش
 میخواهد ویران داده ام **نقل است** که شیخ را چهل سال باد بخان آرزو بود و نمجورد تا عاقبت مادرش شفاعت
 بسیار کرد تا روزی باد بخان بخورد و همان روز سرپیش بریدند و در آستانه خانه او نهادند شیخ چون روز دیگر
 آن بدید سخنی بلند میگفت پس گفت آری آن دیگ را که ما بر نهاده ایم در آن دیگ گرم کمتر ازین سر
 نباید پس گفت نه باشما گفتم که کار من باوے چنین آسان نیست و شما میگویید که باد بخان بخورد و گفت هفتاد
 سال است که با حق تعالی زندگانی کرده ام که نفس بر مراد نفس زرفته ام **نقل است** که شیخ را پسیدند از
 مسجد تو با مسجد های دیگر چه فرق است یعنی چه تفاوت گفت اگر بشریت گیرید همه راست است و اگر معرفت
 گیرید سخن این مسجد شرعاً دارد و من دیدم که از مسجد های دیگر نور برآمده با آسمان میشد و برین مسجد قبّه از
 لطف فرو برده اند و بمیان آسمان در میشود و آن روز که این مسجد بگردن من درآمد و شستم ملائکه بیامدند
 و علی سبز بر دند تا بر سرش خدای و همچنین زده باشند تا بقیامت و گفت یک روز خدا تعالی بمن ندا کرد که هر آن
 بنده که بمسجد تو در آید گوشت و پوست بر آتش حرام گردد و هر آن بنده که در مسجد تو دو رکعت نماز کند در زندگانی تو
 و یا پس از مرگ تو روز قیامت از عابدان خیر و گفت مومن را همه جایگاه مسجد بود و همه روزها آدینه بود و
 همه ماهها رمضان بود یعنی هر کجا که بود با حق تعالی بود و گفت اگر از دنیا بیرون شوم و مرا چهار صد دینار
 قرض باشد و خصمان در قیامت در دامنم آویزند و ستر از آن دارم که سایه را رد کنم و حاجت وے بر نیارم
 و گفت اگر در قیامت مرا گویند چه آوردی گویم سگ قرین من کرده بودی در دنیا من خود با او در مانده بودم
 و او را نگاه میداشتم تا در من و بندگان تو نیفتد و نهادے پر نجاست بمن داده بودی من همه عمر در پاک کردن
 آن مشغول بودم و گفت ازان ترسم که در قیامت مرا بیندازند و بگناه همه خرابا بیاورند مرا عقوبت کنند
 و گفت مردم گویند خداوند امارا بسبب موضع فریادرس در وقت جان دادن و در گور و سوال و در قیامت

و من گویم خداوند مرا همه وقت فریاد رس و گفت شبی حق تعالی را بخواب دیدم و گفتم الهی شصت سال است
 تا در امید و محبت تو روزگار میگذارم و در شوق تو میگذرانم حق تعالی فرمود که اگر تو شصت سال است که طلب
 محبت ما کرده ما در ازل ازال بعلت در قدم ترا دوست داشته ایم و گفت یکبار دیگر حق تعالی را بخواب
 دیدم فرمود که یا ابوالحسن خوابی که من ترا باشم گفتم نه گفت خوابی تا تو مرا باشی گفتم نه گفت اولین و آخرین درین اشتیاق
 بسوختند که من کس را باشم تو مرا این چرا گفتم خداوند المین اختیار که تو بمن کردی از مکر تو که بمن تواند بودن
 از آنکه تو با اختیار کس هیچ کار نکنی و گفت در خواستم از حق تعالی که مرا بمن نماید چنانکه هستم پس مرا بمن نمود
 همچو پاپی شوقن بدان که در نگرستم گفتم من اینم ندا آمد که آری پس گفتم این همه ارادت و محبت و شوق و
 تضرع چیست ندانم شنیدم که آن همه از ماست تو اینی و گفت چون هستی او در نگرستم مرا از هستی خود
 بر آورد پس به نیستی خود نگرستم هستی خود از نیستی من بر آورد پس بیامدم و در پس زانوهای اندوه خود نشستم
 با دلم که بود و گفتم این نه کار نیست نقل است که چون شیخ را وفات نزدیک آمد گفت کاشکے این دل
 پر خونم بشکافتند و بخلق عالم نمودند تا بداندستند که با خداوند بهت پرستی راست نخواهد آمد پس
 وصیت کرد که سی گز خاک من فرو برید که این زمین زیر بسطام است ادب نبود که خاک من بالائے شیخ
 بایزد بود پس چنان کردند و چون شیخ وفات کرد و دفنش کردند دیگر روز بر تپه عظیمی باید و سنگی بزرگ
 سفید بر سر تربت شیخ نهاده دیدند و نشان قدم شیر یافتند دانستند که شیر آورده باشد و بعضی گویند که شیر را
 دیدند که بر سر خاک او طواف میکرد و در افواهست که شیخ گفت که هر که دست بر سنگ خاک من نهد و حاجت
 خواهد روا شود و مقرر است نقل است که شیخ را بخواب دیدند گفتند حق تعالی با تو چه کرد و گفت نامه من
 بدست من داد گفتم مرا بنامه مشغول میکنی تو خود مرا پیش از آنکه عمل کرده ام دانسته که از من چه خواهد آمد نامه
 من بگرام الکاتبین را کن تا ایشان مرا خوانند و مرا بگذار تا با تو نفسی همی زنم نقل است که محمد
 ابن الحسین رحه گفت من بیمار بودم و دل اندوگین از نفس آخر شیخ مرا گفتم هیچ مترس از رفتن کار
 از رفتن جانست که گوئی به ترسی گفتم آری گفت اگر من بمیرم پیش از تو آن ساعت حاضر آیم نزد
 تو در وقت مردن تو و اگر همه بسی سال بود پس شیخ فرمان یافت من بهتر شدم نقل است که پس پرسش
 گفت که در وقت نزع پدرم راست بایستاد و گفت در آید و علیک السلام گفتم یا پدر کرا بینی گفت شیخ
 ابوالحسن خرقانی است رحمة الله علیه که وعده راست از بعد چند گاه او اینجا حاضر آمد تا من ترسم و جماعته

تاریخ وفات حضرت ابوالحسن خرقانی

ابوالحسن بود آنکه خرقانی

شنیدم مثال او ثانی + شده تاریخ صاحب خرقان + ابوالحسن زینب جائے عدن و جهان +

جو ان مردان با او ہم این گفت و تسلیم شد قدس اللہ سرہ

باب ہفتاد و ہشتم در ذکر ابوبکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ

آن غرقہ بحر دولت آن برق ابر عزت آن رد کردن سکرہ عیان آن سرفراز متقیان آن برتر از عالم
حسی و عقلی شیخ عالم ابوبکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ اصل وے و منشائے وے در بغداد بود و از معتبران و محنتان
طریقت و امام اہل تصوف و گویند اصل وے از اشروسہ و گویند اثر ستہ بود و وحید عصر و در حال و علم
بے ہمتا بود و نکت و عبارات و رموز و اشارات در ریاضت و کرامات وے بیش از انست کہ در حد
حصر و احصا آید و مشایخیکہ در عصر او بودند دیدہ بود و صحبت داشتہ و در علوم طریقت یگانہ بود و
بے ہمتا و احادیث بسیار نوشتہ بود و خود مالکی مذہب بود و جتہ بود بر ظالیم کہ آن ریاضت کہ او کرد
در ہر نوع و صفت نیاید از اول تا آخر مردانہ بود و ہرگز فتور و ضعف بحال وے راہ نیافت و
شدت لہب شوق او بہیچ چیز آرام نگرفت و عمر وے ہفتاد و ہفت سال بود و وفات او در ذی الحجۃ
سنہ اربع و ثلثین و ثلثمائتہ بود **نقل ست** کہ گفت سی سال فقہ و احادیث خواندم تا آفتابے از
سینہ من برآمد پس پیش استادان رفتم و گفتم بیایدہ و از علم خداے چیزے با من بگوئید کس چیزے
ندانست و گفت نشان چیزے جز از چیزے نبود از غیب هیچ نشان نبود عجب حدیثے بدانستم کہ شما در
شب مرا ہم آید و مادر صبح ظاہر شرکے بکردیم ولایت خود بدزد سپردیم تا کرد با ما آنچه کرد **نقل ست** کہ
او از جہال و عوام خلق رنج بسیار کشید و پیوستہ در رد و قبول و زحمت و غوغائے خلق در ماندہ بود و اما
قصد ہلاک وے کردندے چنانکہ حسین منصور را کہ بعضے از سخنان او طرفے با حسین رح داشت و ابتداء
واقعہ وے آن بود کہ در نہاوند امیر بود از بغداد او را نامہ رسید او با جمعے بحضرت خلیفہ بغداد رفت و خلعت
بستیدند چون باز میگشتند مگر امیر اعطسہ آمد بآستین جامہ خلعت دہن و بینی پاک کرد این سخن بخلیفہ
گفتند کہ چنین کرد خلیفہ بفرمود تا خلعتش برکشیدند و از عمل معزول کردند شبلی ازان آگاہ شد و
اندیشہ کرد کہ یکہ خلعت مخلوقے را دستمال کند سحر حق عزل و استخفاف میگرد و خلعت و ولایت برو
زوال مے آید پس آنکس کہ خلعت بادشاہ عالم را دستمال کند با او خود چہ کنند در حال بخدمت خلیفہ باز آمد
و گفت ایہا الامیر تو کہ مخلوقی مے نہ پسندی کہ با خلعت تو بے ادبی کنند و معلوم ست کہ قد خلعت تو

چندست بادشاه عالم مرا خلعت داده است از دوستی و معرفت خویش برگزیده پسندند که من از این خدمت
مخلوقی دست مال کنم پس بیرون آمد در مجلس خیر نسیج توبه کرد و واقعہ برو فرو آمد و بسبب آنکہ خویش
شیخ جنیدم بود احترام اورا پیش شیخ جنیدم فرستاد پس چون بخدمت شیخ جنیدم آمد گفت گوہر
آشنائی بتو نشان دادند یا بخشش یا بفروش جنیدم گفت اگر بفروشم ترا بہائے آن نباشد کہ بدہی
و اگر بخشم آسان بدست آورده باشی و قدرش ندانی و ضایع کنی اما چون مردان قدم از فرق کن و خود
را بدین دریا انداز تا بصبر و انتظارت باشد کہ آن گوہر بدست آید پس شبلی گفت گوہر مہیاید کرد
گفت برو یکسال کسرت فروشی کن پس چنان کرد چون یکسال برآمد گفت برو یکسال دیگر در یوزہ
کن چنانکہ بچیزے دیگر مشغول نباشی پس چنان کرد و آخر سال بجای رسید کہ در ہمہ بازار بغداد
در یوزہ کرد و بچپس اورا چیزے نداد پس حال بابشخ جنیدم بگفت شیخ گفت اکنون قیمت خود را
بدانستی کہ نزدیک خلق بہیچ نئے ارزی اکنون دل در ایشان مہمند و ایشانرا بہیچ چیز بگیری پس
گفت در نہا و ندامیری و حاکمی کردہ برو و از ایشان بچلے بخواہ پس برفت و از یک خانہ از تمامت اہل
خانہ بچلے میخواست تا ہمہ شہر بگردید و بچلے بخواست یک مظلوم باند کہ خداوند آن باز نیافت گفت عوض
آن صد ہزار درم صدقہ کردم و ہنوز دلم قرار نگرفتہ است پس چون چار سال روزگار وے درین شغلہا
بگذشت شیخ فرمود کہ در تو ہنوز بقیہ جاہ ماندہ است برو یکسال دیگر گدائی کن پس گفت یکسال گدائی
میکردم و پیش شیخ میبردم و او بدرویشان میداد و مرا ہر شب گرسنہ میداشت چون سالے دیگر برآمد فرمود کہ
اکنون ترا بصحبت راہ دہم بشرط آنکہ خادمی درویشان کنی پس یکسال دیگر اصحاب را خدمت کرد پس شیخ
فرمود یا ابابکر اکنون قدر و حال نفس تو نزدیک تو چیست گفتم خود را کمترین خلق میدانم و مے بینم پس شیخ
فرمود کہ این ساعت ایمانت درست شد نقل است کہ در بدایت گفتے کہ ہر کہ بگوید اللہ دہانش پر شکر
کنم و کود کا را شکر میداد تا بگوید اللہ بعد از ان بچند روزے گفت کہ ہر کہ بگوید اللہ زر و نقرہ در دہانش
کنم و چنان میکرد بعد از ان غیرتے در وے پیدا شد تیغے بر کشید و گفت ہر کہ بگوید اللہ سرش از تن جدا کنم
گفتند پیش ازین شکر و زریادی اکنون سر ہے اندازی گفت من پنداشتم کہ ایشان اورا از سر حقیقتے
و معرفتے یاد میکنند اکنون معلوم شد کہ از سر غفلت و عادت میگویند و من روانمیدارم کہ از سر غفلت
بزبان آلودہ اورا یاد کنند پس ہر جا کہ نقش اللہ دیدے بوسہ دادے و تعظیم کردے پس ہاتھے آواز داد

کہ تا چند مشغول اسم باشی اگر مرد طالبی قدم در طلب مسمی زن چون این ندانیش عشق غالب شد و اشتیاق
 در و غلبه کرد و برفت و خود را در دجله انداخت موی بیامد و او را بر کنار افکند پس خود را در آتش انداخت سوخته
 نشد همچنین در موضعهای مہلکہ میخواست کہ خود را ہلاک کند حق تعالی اورا نگاہداشت و او را بقراری زیاد
 میشد پس فریاد برآورد کہ ویل من لا یقتله الماء والنار والسباع والجبال ندائے شنید کہ من کا مقتول
 الحق لا یقتله غیرہ پس چنان دیوانہ شد کہ وہ نوبت اورا در سلسلہ کشیدند ہیچ گونه قرار نیکرفت پس اورا
 بہ بیمارستان بردند و در بند کردند و میگفتند شبلی دیوانہ است گفت من بنزدیک شما دیوانہ ام
 و شما بنزدیک من دیوانہ انشاء اللہ دیوانگی من زیاد شود **نقل است** کہ روزے جماعتے پیش اورفتند
 و او در بند بود گفت شما کیستید گفتند ما دوستان تو ایم شیخ سنگ برگرفت و برایشان بے انداخت تا ہمہ
 بگریختند پس گفت اے کذابان دعوی دوستی من میکنید پس بر بلای من صبر ندارید **نقل است**
 کہ روزے پارہ آتش داشت گفت میخواہم کہ بروم و کعبہ را بسوزم تا خلائق روے بخداوند کعبہ کنند و
 روزے دیگر چوبے را بہر دوسر آتش در گرفتہ در دست داشت گفت میروم کہ بہشت و دوزخ را بہر دو بسوزم تا
 خلائق عبودیت بے علت کنند **نقل است** کہ چند شبانہ روز بر درختے رقص میکرد و میگفت ہو ہو اورا گفتند
 چہ حالت است گفت فاختہ برین درخت نشستہ است و میگوید کو کو من نیز با او میگویم ہو ہو و تا شیخ
 خاموش نشد فاختہ خاموش نشد **نقل است** کہ یکبار بسنگ پائے او بشکستند ہر قطرہ خون کہ بر زمین
 میچکید نقش اللہ میشد **نقل است** کہ در روز عید جامہ سیاہ پوشیدہ بود و تواجد میکرد اورا گفتند در عید
 چرا سیاہ پوشیدہ گفت بر مصیبت خلق کہ از خداے غافلند و شیخ در ابتدا قبائے سیاہ داشت تا آنگاہ کہ
 توبہ کرد و مرقع در پوشید پس گفت سیاہی اندر سیاہی مارا بدین حال سانید پس ما در میان فروشیم **نقل**
ست کہ در اول مجاہدہ مدتے ہمہ شب نمک در چشم میکرد تا اورا خواب نیاید و گویند کہ ہفت من نمک در چشم
 کردہ بود و گفت حق تعالی بر من طالع شد و فرمود ہر کہ در خواب رود غافل بود و غافل محبوب بود **نقل**
ست کہ روزے بنقاش گوشت ابروے خود برے کند شیخ جنید گفت این چرا میکنی گفت حقیقت
 ظاہر شدہ است و طاقت آن نیدارم سبب آن میکنم تا باشد کہ یک ساعت مرا با من دہند **نقل است**
 اول وقت شبلی میگریست و نالہ آہ آہ میکردے شیخ جنید گفت کہ از حضرت خداوند امانتے شبلی
 بود بیت دادہ اند خواست کہ در آن خیانتے بکند اورا بنالہ آہ آہ زد و نالہ کردہ اند کہ شبلی رحمہ اللہ عین اللہ

است در میان خلق نقل است که روزی پیش شیخ جنید صاحب مدح شبلی میگردند بحضور شبلی که
 در صدق و شوق و خلوت مثل وے کس نیست شیخ جنید گفت غلط کرده اید او مردود و مخدول است
 پس گفت شبلی را از بنجا بیرون کنسید چون شبلی بیرون رفت جنید باصحاب گفت ازان مدح که
 شما شبلی را گفتید این را ندن من صد چندان است اما شما تیغ بروی میزدید آن مدح و من سپر
 پیش آوردم تا او هلاک نشود نقل است که سر دایه داشت در انجا شد و دست چوب با خود بیرون هر که
 که غفلت بدل وے درآمدے آن چوب بر خود زد و بسے بودے که همه چوبهارا شکست و دست و پا
 بدیوار میزد نقل است که یکبار در خلوت بود شخصی در نزد گفت تو کیستی گفت ابو بکر گفت اگر ابو بکر
 صدیقی در نیائی و رحمت ندی دوست دارم و گفت عمریست که میخواهم که با حق تعالی خلوت برآرم که شبلی
 در میان نبود و گفت چهل سال است تا در آرزوے آنم که یک نفس خدایا بدانم و بشناسم و گفت تکیه گاه من
 نیاز و عجز است و گفت عصاکش من راست و گفت کاشکے گلخن تابے بودے که خلق مرا شناختند و
 گفت خواری من بتر از خواری جهودانست و گفت اگر در کار کان پائے پیجے بد ریافته باشند آن جرم شبلی بود و
 گفت چهار بلا مبتلا شده ام نفس و دنیا و هوا و شیطان و گفت مرا سه مصیبت افتاده است یکے آنکه حق از
 دلم برفته است و دیگر آنکه باطل بجائے حق نشسته است سوم آنکه نفسے کافر دارم که از درمان کردن این
 مصیبت فارغ است و او را در دوا وائے این کردن نگرفته است و گفت خداوند دنیا و آخرت هر دو مرا بخش
 تا دنیا را القمه سازم و در دامن جهودے نیم تا هر دو حجاب از پیش خلق برخیزد و مقصود رسد پس گفت دل
 بهتر از دنیا و آخرت است از آنکه دنیا سرای محنت است و آخرت سرای نعمت است و دل محل معرفت است
 و گفت اگر من خدمت سلطان نکرده بودے خدمت مشایخ نتوانستے کردن نقل است که یک روز جامه
 نو پوشیده بود بیرون کرد و در آتش نهاد تا بسوختند او را گفتند ضایع کردن مال در شریعت روا نیست
 گفت حق تعالی فرموده است إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ خداوند میفرماید هر چهل
 تو بدان نگر و آن چیز را با تو با تش بسوزانم اکنون دل من بدین جامه میل کرد و غیرتے درآمده آنرا بسوخت
 نقل است که روزی بازار رفت و مرقعے که نه بخرد بدانگے و نیم کلاهے بخرد به نیم دانگ و در پوشید
 پس بانگ میزد من یشتری صوفیة بدانقین یعنی کیست که صوفی را بدو دانگ بخرد نقل است که
 چون احوال وے قوت گرفت مر خلق را مجلس میگفت و سخن تحقیق بر عوام آشکارا میکرد پس شیخ جنید

اور اہمیت کر دے کہ ماہی حدیث ماہ سر و بہا پنہان میداشتیم تو آمدی و بر سر منبر با عوام میگوئی شبلی کہ گفت
 من میگویم و من میشنوم و غیر من در ہر دو عالم کیست از انکہ این سخن کہ من میگویم از حق بحق میرود و شبلی
 در میان نہ جنید کہ گفت ترا مسلم است اگر چنین است و گفت ہر کہ در دل اندیشہ دنیا و آخرت دارد و احرام
 ست در مجلس نشستن **نقل** است کہ روزی در میان مجلس اللہ بسیار بزرگان میراند درویشے گفت
 چرا لا الہ الا اللہ گوی شیخ نعرہ نزد و گفت میترسم کہ در گفتن لا باللہ نرسیدہ نفسم فرو گیرد و در وحشت فرو
 روم این سخن بران درویش اثر کرد بر خود بلرزید و جان بداد پس خوشان این درویش بیامد و شیخ را
 بدار الخلافہ برد و شبلی بہ در غلبات و جد خویش چون مستی ہمیرفت پس دعوی آن جوان کرد خلیفہ مر شیخ
 را گفت تو چہ میگوئی شیخ گفت جانے بود از شعلہ آتش عشق در انتظار بقائے جلال حق تعالی پاک بسوختہ
 و از ہمہ علایق بریدہ و از صفات و آفات نفس فانی گشتہ و طاقش طاق آمدہ و صبرش کم شدہ متقاضیان حضرت
 در سینہ و باطن او متواری گشتہ بر تے از جمال مشاہدہ و این حدیث بر نقطہ جان دے جست جان سوختہ او
 مرغ وار از قالب او بر پرید شبلی را درین میان چہ جرم و چہ گناہ خلیفہ گفت بزودی شبلی کہ را باز پس
 فرستید کہ از سخن دے صفتے و حالتے بردلم ظاہر شد کہ نیم بود کہ بیہوش شوم **نقل** است کہ ہر کس کہ پیش
 دے توبہ و طلب سلوک طریقت کردے اورا فرمودے کہ در باد یہ برو تو کل و بر تجرید عزم ج کن چون
 بروی و باز آئی با ما آنگاہ صحبت توانی داشت پس بے زاد و راحلہ اورا بادیہ فرستادے بایاران خویش
 مردم مر شیخ را گفتند خلق را ہلاک میکنی فرمود بلکہ مقصود آمدن ایشان بزمن نہ منم کہ مراد ایشان اگر من
 باشم بت پرستیدن باشد بلکہ ہمان فسق ایشان را بہ کہ فاسق موصد بہتر از رہبان زائد لکن در آمدن
 ایشان پیش من مراد طلب حق است اکنون اگر در راہ ہلاک شود مقصود ایشان بر آید و اگر باز آیند مجاہدہ سفر
 ایشان را چنان راست کردہ باشد کہ اینجا بدہ سال مجاہدہ راست نشوند **نقل** است کہ گفت چون بازار
 بگذرم بر پیشانی خلق سعید و شقی بیشتر بینم گاہ گاہ نعرہ زدے و گفتے آہ از افلاس آہ از افلاس آہ
 از افلاس گفتند افلاس از چیست گفت من حمالستہ الناس و من استیناس الناس و من محالطہ
 الناس و محادثہم و محاد متہم **نقل** است کہ روزی جمعے متنعمان ابنائے دنیا را دید کہ بہ تنعم و تماشائے
 مشغول بودند شیخ نعرہ نزد پس گفت آہ ازین دلہائے کہ غافل ماندہ اند از ذکر خداوند لا جرم ایشان را بستلا
 گردانیدہ است بمر دار و پلیدی دنیا **نقل** است کہ روزی جنازہ دے بردند یکے از پس میرفت و میگفت کہ

آہ من فراق الولد شبلیؒ طپانچہ بر سر زون گرفت و میگفت کہ آہ من فراق الاعد و گفست ابلیس بمن رسید
 و گفست ز نہار مغرور مگرداناد ترا صفای اوقات از بہر آنکہ در زیر آن غومض آفات ست نقل ست
 کہ وقتے ہیزے تر پیش وے بر آتش میسوختند از یکطرف میسوخت و از دیگر طرف آب از ہیزم تر بیرون
 مے آمد پس اصحاب را گفست اے مدعیان اگر راست میگویند کہ در دل آتش شوق داریم چرا از دیدن شام
 اشک روان نیست نقل ست کہ یک روز در سکر بود پیش شیخ جنیدؒ آمد پس دستار شیخ جنید را
 بشوید گفتند این چرا کردی گفت در چشم من نیکو آمد بشویدم تا در چشم چیزے نیکو نیاید نقل ست
 کہ روزے در سکر بود بخانہ شیخ جنیدؒ رفت زن شیخ جنیدؒ سر خود شانہ میکرد و خواست کہ پنهان شود
 شیخ گفت سر خود میپوش و مرو کہ مستان این طایفہ را از دوزخ خبر نبود پس شبلیؒ در آمد و سخن میگفت تا
 گریستن بروے افتاد آنگاہ شیخ جنیدؒ مرزن را گفست پنهان شو کہ اکنون اورا با وادند نقل ست
 کہ شیخ جنیدؒ فرمود کہ من طلب وجد شبلیؒ گفست لابل من وجد طلب نقل ست کہ
 روزے شیخ جنیدؒ چنان دید کہ مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم درآمدے و بوسہ بر پیشانی شبلیؒ دادے
 شیخ اورا گفست توجہ عمل کردہ گفست بعد از سنت نماز شام دو رکعت نماز بگذارم و این آیت بر خوانم لَقَدْ
 جَاءَکُمْ رَسُولٌ مِّنْ اَنْفُسِکُمْ عَزِيزٌ عَلَیْهِ الْاٰیۃُ شیخ گفت این ازان یافتی نقل ست کہ یک روز طہارت
 کرد و عزم مسجد کرد و بسرش نہا کردند کہ طہارت آن داری کہ بدین گستاخی در خانہ ما خواہی آمد پس باز گشت
 نہا آمد کہ از در گاہ ما باز میگرددی کجا خواہی رفت پس نعرہ زد نہا آمد کہ برات شنیع میکنی پس بر جاے
 خاموش بایستاد نہا آمد کہ دعویٰ صبر و تحمل میکنی پس گفست المستغاث بک منك نقل ست کہ
 در ویشے فروماندہ پیش شبلیؒ آمد و گفست فریاد من بحق و فائے دین و بگوے تاچہ چارہ کنم کہ عنان کام
 تنگ در کشیدہ است و فروماندہ ام اکنون چہ کنم نوید شوم و از راہ بگردم گفست اے درویش حلقہ در
 کافری میزنی مے نشنوی کہ میفرماید لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ گفست اکنون بدین ایمن گردم گفست
 حضرت جلال را آزمایش میکنی مے نشنوی فَلَا یَا مَن مَّکَرَاللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخٰسِرُونَ گفست پس چہ تدبیر کنم
 گفست سر بر آستانہ در میزن تا جان ت بر آید تا باشد کہ از پیشگاہ کارت نہا کنند کہ من علی الباب
 نقل ست کہ از جمعہ تاجمہ دیگر ابو الحسن خضری را یکبار پیش خود راہ دادے پس بدو گفست اگر چنان
 ست کہ از جمعہ تاجمہ دیگر پیش من مے آئی غیر حق تعالی بر خاطر تو بگذرد حرامست ترا با من صحبت داشتن

نقل است کہ یک روز با اصحاب در بادیہ میرفت کلمہ سرے دید و بران نوشتہ بود خسر الدنیا والاخرۃ
 شیخ نعرہ بزد گفت این سرولی است از اولیاء یا سربنی است از انبیا گفتند چرا میگوئی گفت این سرویت
 از آنکہ تا در راہ او دنیا و آخرت زیان نکنی بد و نرسی **نقل است** کہ یکبار بیمار شد طبیب شیخ را گفت پرہیز کن
 گفت از چہ چیز پرہیز کنم از آنکہ روزی منست یا از آنکہ روزی من نیست اگر از روزی پرہیزم باید کرد
 چون رزق من باشد نتوانم پرہیز کرد و اگر از غیر رزق پرہیزم باید کرد آن خود بمن **نقل است**
 کہ یک روز در راہ فقاعی آواز میداد کہ لہریق الا واحد شیخ نعرہ بزد و میگفت هل بقی الا واحد
نقل است کہ روزی بر جنازہ نماز میگذازد پنج تکبیر میگفت شیخ را گفتند مذہب دیگر نہادی این پنج
 تکبیر چرا گفتی گفت چہار تکبیر بر مردہ بود و یک تکبیر بر عالم و عالمیان **نقل است** کہ یکبار چند گاہ غایب
 شدہ بود و باز نمے یافتندش تا آخر در میان محنت خانہ یافتند گفتند اینچہ جائے تست گفت جائے من خود
 اینست کہ چنانکہ این مختان در دنیا نہ مرد و نہ زن من نیز در دین نہ مردم و نہ زن پس جائے من اینجا است
نقل است کہ یک روز دو کودک را دید کہ از برائے یک جوز خصومت میکردند شیخ گفت صبر کنید تا این
 جوز در میان شما قسمت کنم پس بشکست تہی آمد آوازے شنید کہ اگر قسام توئی ہلا قسمت کن و گفت از جملہ
 خلایق عالم ہیچ طایفہ دون ہمت تر از رافضی و خارجی نیامد زیرا کہ دیگران خلاف کہ کردند در حق خود کردند
 و سخن ازو گفتند و این دو گروہ روزگار خویش در تعصب خلق بیا و دادند و گفت عمر نیست تا میخواستیم کہ
 بگویم حسبی اللہ چون میدانم کہ این گفتن از من دروغست نمیتوانم گفتن **نقل است** کہ بسیار نمک
 در چشم میکرد و اورا گفتند چشمت مگر بکار نیست گفت آنچه دل مارا افتادہ است از دیدہ پنهان است
نقل است کہ کسے شیخ را گفت کہ چونست کہ پیوستہ بے آرامی اوبا تو نیست و تو با او نیستی گفت
 اگر من با او بودم من من بودم و لیکن من محوم اندر آنچه اوست و گفت چندین گاہ مے پنداشتم
 کہ طرب در محبت حق تعالی میکنم و انس با مشاہدہ او میکنم اکنون دانستم کہ لذت و انس جز با ہم جنس
 نباشد و گفت عجب تر چیزے آنست کہ کسے حق تعالی را بشناسد پس بیازاروش و گفت کار مرید آنگاہ تمام شود
 کہ حال او در سفر و حضر یکسان شود و شاید و غایب او را یک گرد **نقل است** کہ شبلی را گفتند کہ ابو
 تراب در بادیہ گرسنہ ماند ہمہ بادیہ طعام گشت گفت این رفقے بودہ است اگر در محل تحقیق بودے گفتے
 انی اظلی عند ربی فہو یطعمنی و یسقینی کہ ابوالعباس و امغانی گفت مرا شیخ وصیت کرد کہ لازم تنہائی

باش و نام خویش از دیوان این قوم بیرون کن و روی در دیوار کن تا آنوقت که بمیری نقل هست که
 شیخ جنید مرشبلی را گفت که چگونه حق تعالی را یاد میکنی چون صدق و اطمینان پیدا کردن او نداری گفت
 بجزارش چندان یاد کنم که او مرا یکبار بحقیقت یاد کند شیخ جنید نعره زد و بهیوش شد شبلی را گفت
 بگذارید که برین درگاه گاه خلعت بود و گاه تازیانه نقل هست که شیخ را گفتند که دنیا برای اشغال است
 و آخرت برای احوال پس راحت کے خواہد بودن گفت دست از اشغال دنیا بردار تا از احوال آخرت نجات
 یابی نقل هست که گفتند ما را خبر گوے از توحید مجرد بزبان حق مفرد گفت و یحک کہ ہر کہ از توحید
 خبر دہد عبارت ملحد بود و ہر کہ اشارت کند بد و شنی بود و ہر کہ بویے ایما کند بت پرست بود و ہر کس
 کہ سخن گوید و روی غافل بود و ہر کہ از روی خاموش شود جاہل بود و ہر کہ پندارد کہ بد و رسید و اورا جاہل
 شد ہی حاصل بود و ہر کہ بنزدیکی اشارت کند دور بود و ہر کہ از خویشتن وجد نماید او گم گشتہ بود و ہر چہ
 تمیز کنند بویہم و آنچه اورا ک کنند بعقل اندر ہمہ معنیہا آن تمامت مصروف و مردود است بر شما و محدث
 و مصنوع تمامترین است مثل شما و گفت تصوف آنست کہ چنان باشد کہ آنزمان کہ بوجہ دنیا مدہ بود و
 گفت تصوف شرکست از آنکہ تصوف صیانت دل است از غیر و غیر منست و گفت فنا ناسوتیست
 و ظہور لاہوتی و گفت تصوف ضبط قواست و مراعات انقاس و گفت صوفی وقتی صوفی باشد کہ جملہ
 خلایق را عیال خود بیند و گفت صوفی آنست کہ منقطع بود از خلق و متصل بود بحق چنانکہ موسی علیہ السلام
 را از خلقش منقطع گردانید کہ و صطفیتک لنفسی و بخودش پیوند داد کہ لن ترانی و این محل تحیر است و
 گفت صوفی اطفالند در کنار لطیف حق تعالی و گفت تصوف عصمت است از دیدن کون و برقی سوزندہ
 است و شستن است در حضرت حق تعالی بیغم و گفت حق تعالی وحی کردہ است بآؤ و علیہ السلام کہ ذکر
 مرزا کران را و بہشت من مرطیعا از زیارت من مرسا فرازا و محبت من خاص مرعبارا و گفت حب و ہشتہ
 است در لذت و حیرت است در نعمت و گفت محبت رشک بردنست از آنکہ مانند چون توئی چہ لایق
 آنست کہ اورا دوست دارد و گفت محبت ایثار است مرہرچہ دوست داری برای محبوب و گفت ہر کہ
 دعوی محبت کند و بغیر محبت و محبوب بچیز دیگر مشغول شود و غیر حبیب چیزے دیگر طلبد دوست
 باشد کہ استہزا میکند بر محبوب و گفت ہیبت گذارندہ و لہاست و آتش محبت گذارندہ جانہاست
 و شوق گذارندہ نفسہا و گفت ہر کہ توحید بنزدیک او صورت نہ بند و ہرگز بویے توحید نشنودہ باشد

وگفت توحید حجاب موحّد است از جمال احدیت وگفت از ان توحید از تو درست نمی آید کہ او را بخود طلب
میکنی وگفت معرفت تہ است یکے معرفت حق تعالی و محتاج ست باو دیگر معرفت نفس ست و محتاج ست
بگذاردن فرایض دیگر معرفت وطن ست و محتاج ست برضادادن بقضائے او و احکام او وگفت چون
حق تعالی بلا را خواهد کہ عذاب کند در دل عارفش در آورد وگفت عارف آنست کہ گاہ تاب پشہ بر نیارود
و گاہ ہفت آسمان وزمین را بنوک مژہ بردارد وگفتند یا شیخ وقتے چنین گفتی و اکنون چنین میگوئی گفت
آن گاہ ما ما بودیم اکنون ما نیستیم اوست وگفت عارف را نشان نبود و محب را گلہ نبود و بندہ را دعوی
نبود و ترسندہ را قرار نبود و کس از حق تعالی نہ بتواند گریخت وگفت اول معرفت خداے بود و آخرش را
نہایت نبود وگفت ہیچکس حق تعالی را شناختہ است اگر شناختہ بودے بغیر وے مشغول نگشتندے
وگفت عارف آنست کہ دنیا چون از ارسے سازد و آخرت چون ردائے پس از ہر دو مجرد گردد بحق تعالی
منفرد شود وگفت عارف بدون حق تعالی بینا و گویا نبود و نفس خود را بدون او حافظے نہ بیند و سخن از
غیر او نشنود وگفت وقت عارف چون روزگار بہار ست رعدے غرد وابر میخندد و برقے میسوزد
و بادے وزد و شکوفہے شکفتد و مرغان بانگ میکنند حال عارف ہمچنین میباشد چشم میگردد بلب میخندد
بدل میسوزد بسر مینازد و پوستے نام دوست میگوید و بر در او میگردد وگفت دعوت تہ است دعوت
علم و دعوت معرفت و دعوت معاینہ وگفت علم یکیت و آن آنست کہ بذات خود نفس خود را برانی
وگفت عبارت زبان علم ست و اشارت زبان معرفت وگفت علم الیقین آنست کہ ہا رسیدہ است
بر زبان پیغمبران علیہم السلام و عین الیقین آنست کہ برسد از نور ہدایت با سر ارباب بیواسطہ و حق
الیقین آنست کہ درین عالم بدان راہ نیست وگفت ہمت طلب خداوند ست و ہرچہ غیر اینست ہمت
نیست وگفت صاحب ہمت ہیچ فرو دنیا پیدا صاحب ارادت زود فرو آید وگفت فقیر آنست کہ ہیچ
چیز ستغنی نشود جز بخداے تعالی وگفت درویشانرا چہار صد درجہ است کمترین آنست کہ اگر ہمہ دنیا
اورا باشد و آن ہمہ بر مردم نفقہ کند پس در دل او آید کہ کاشکے قوت یک روزہ باز گرفتے فقر او بحقیقت
نبود وگفت حقیقت جمعیت کلی ست و یکی بہ صفت فردانیت وگفت شریعت آنست کہ او را پرستی
و طریقت آنست کہ او را طلبی و حقیقت آنست کہ او را بینی وگفت فاضلترین ذکرے نسیان ذکر ست
در مشاہدہ مذکور وگفت نشستن با حق تعالی بیواسطہ سخن ست وگفت صابر از اہل در گاہ ست و راضی

از اهل پیشگاه و مفوض از اهل البیت و گفت این حدیث چون مرغیست در قفس که بهر طرف سر برزند
بیرون نتواند شد و گفت زهد غفلت است زیرا که دنیا ناچیز است و زهد در ناچیز غفلت بود و گفت
زهد آنست که دنیا را فراموش کنی و آخرت را بآباد دنیاوری و گفت آنچه تراست ناچار بتورسد
و آنچه ترانیست بجهد بتورسد پس زهد تو در چیست و گفت زهد دل بگردانیدن از اشیا بر خالق اشیا و
گفت استقامت در دنیا قیامت دیدن است و آنچه وقت فرماید بدان قیام کنی و گفت علامت
صادق بیرون افکندن عرست از گوشه های دنان و گفت انس آنست که ترا از خوشتن حشت
بود کس که انس گیرد بکرا و کس بود چون کس که انس او بگذر بود او را پرسیدند که تحقیق تواند کرد عارف
بدانچه او را ظاهر میشود و گفت چگونه تحقیق کند چیزی را که ثابت نبود و چگونه آرام گیرد چیزی را که ظاهر نبود و
چگونه نومید گردد از چیزی که پنهان نبود که این حدیث ظاهر است در باطن و باطنی است در ظاهر و گفت هر
اشارت که میکند خلق به حق همه بر ایشان رد کرده است تا آنگاه که اشارت کنند از حق بحق و ایشان را
بدان اشارت راه نیست و گفت بخوا اشارت کند بحق تعالی و ایشان را بدین اشارت راه نیست و
گفت چون بنده ظاهر شود در چشم بنده آن عبودیت بود و چون بر وصفات حق تعالی ظاهر گردد و
آن مشاهده بود و گفت لحظه حرمان است و خطر خذلان و اشارت بجران و کرامات عذر خدای مانع
از خدای در نزد یک خدای و این جمله مکرست وَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ
و گفت در زیر هر نعمتی سه مکرست و در زیر هر طاعتی شش مکر و گفت عبودیت برخاستن ارادت
و مراد تست در ارادت او و منخ اختیارتست در اختیار او و ترک آرزوهای تست در قضاای او
و گفت انبساط بقول با حق تعالی ترک ادب است و گفت انس گرفتن مردم از افلاس است و حرکت
زبان بے ذکر حق تعالی و سواس است و گفت علامت قرب منقطع شدن است از همه چیز غیر حق تعالی
و گفت جو انمردی آنست که صلاح خلق را چون خوشتن خواهی بلکه بهتر و گفت کلام کلام دل است
و بلند ترین منازل رجا جاست و گفت غیرت بشریت اشخاص راست و غیرت الهیت بر وقتست
که ضایع کردند در ماسوی الله و گفت خوف در وصل سخت تر از خوف در مکر و گفت هیچ روز نبود که خوف
بر من غالب شد که نه در آن روز در سایه حکمت و عبرت بر دل من کشاده شد و گفت شکر آن بود که نعمت
را نه بینی و منعم را بینی و گفت نفسی که بنده در موفقت مولی سبحانه بر آرد آن فاضله و بهتر از عبادت

جملہ عابدان تا بقیامت و گفت ہزار سال گذشتہ و ہزار سال تا آمدہ ترانقدست درینوقت کہ ہستی گوش
 دار تا ترا مغرور یک دانہ استباح نکلند یعنی در عالم ارواح زمان نیست و ماضی و مستقبل بگذشت
 و گفت ہر کہ یک ساعت در شب بغفلت خستہ او از ہزار سالہ راہ آخرت واپس افتد و گفت سہویک طرفہ العین
 از حق تعالی اہل معرفت را شرک بود و گفت آنکہ محبوب شود بخلق از حق تعالی نبود چون کسیکہ محبوب شود
 بحق تعالی از خلق و آنکہ او را قدس در ر بودہ بود نبود چون کسیکہ او را انوار رحمت و مغفرت او در ر بودہ بود
 و گفت ہر کہ را بحق تعالی تلف بود حق تعالی او را خلف بود و گفت ہر کہ فانی شود از حق بحق فانی شود از
 ربوبیت تا بعبودیت چہ رسد و گفت جمعے پدید آمدہ اند کہ حاضر مے آیند بعبادت و مے شنوند برسم
 ازین نشستہ و شنیدن ہیچ زیادت نمیشود مگر بلا و گفت بر تو باد کہ دایم ملازم اللہ باشی و دست بردار
 از ماسوی اللہ قل اللہ شہد ذرہم فی خوضہم یلعبون و گفت آنوقت آسودہ باشم کہ او را
 ہیچ ذاکر نہ بینم بجز خود یعنی ہمہ من باشم و گفت اگر قدر حق تعالی بکمال بدانستہ ہیچ نرسیدم از غیر حق
 تعالی و گفت دو تن را بخواب دیدم کہ مرا گفتند اے شبلی ہم کہ چین و چین کندا و از غافلانت و گفت
 عمر نیست کہ در آرزوئے آم کہ نفسے بر آرم با حق تعالی چنانکہ پنهان بود از دلم و دلم آن ندانند نمیتوانم و گفت
 اگر ہمہ دنیا لقمہ سازند و در دہن طفل شیر خوار نهند ما بروئے رحم آید کہ ہنوز گرسنہ ماندہ باشد و گفت ہمہ دنیا
 مرا باشد و بچہودے دہم اگر از من پذیرد بزرگ منته دانم او را بر خود و گفت کاینات را آن مقدار نیست
 کہ بر دل من تواند گذشتن و چگونہ کون بر دل کسے بگذرد کہ او کمون را داند نقل سست کہ روزے در
 غلبات شوق و وجد بود مضطرب و متحیر شیخ جنید گفت اے شبلی اگر کار خویش با حق تعالی گذاری راحت
 یا بی شبلی گفت اے شیخ اگر حق تعالی کار من با من گذارد آن گاہ راحت یا بم شیخ جنید گفت از شمشیر شبلی
 خون فرو میچکد نقل سست کہ روزے مردے میگفت یارب گفت تاکے کوئی یارب او میگوید عبدی آن
 شنو کہ او میگوید گفت آن مے شنوم از ان این میگویم گفت اکنون اگر میگوئی معذوری و گفت خداوند
 اگر آسمان را طوق گردن من گردانی و زمین را پائے بند من کنی و جملہ عالم را بخون من تشنہ گردانی من از
 تو برنگردم نقل سست کہ چون وفاتش نزدیک رسید دو چشمش تیرگی گرفتہ بود پس خاکستر خواست و بر
 سر میکرد و چندان بیقراری دروے پدید آمدہ بود کہ وصف نتوان کرد گفتند این ہمہ اضطراب از چیست
 گفت برا بلیسم رشک مے آید و آتش غیرت جان من میسوزد کہ چون من تشنہ اینجانشستہ او چیزے

از آن خود یکس و یک و بد که وَاِنَّ عَلَیْكَ لَعْنَتِيْ اِلٰی یَوْمِ الدِّیْنِ اضافه لعنت با ابلیس نمیشود و بد
میخواهم که مرا بود چرا که تشریف اضافه لعنت با ابلیس داده است اگر چه لعنت است آخر از آن دوست است
و نه در اضافه است پس خاموش شد ساعتی باز در اضطراب شد و گفت دو باد می وزد یک باد
لطف و یک باد قهر پس بر هر که باد لطف وزد او را بمقصود رساند و بر هر که باد قهر وزد در حجاب گرفتار
آید اکنون تا آن باد کرا دریا بد پس اگر مرا باد لطف در خواب دریافت من اینهمه ناکامی و سختی بر امید آن
توانم کشید و اگر عیاذاً باشد باد قهر در خواب دریافت آنچه بمن خواهد رسید اینهمه سختی و بلا در جنب آن هیچ
نخواهد بود پس در وقت وفات گفت مرا طهارت دهید و چون طهارت میدادند تخلیل محاسن فراموش
کردند شیخ بایاد ایشان داد **نقل است** که در آن شب که وفات میکرد همه شب این بیت میگفت **بیت**
کل بیت انت ساکنه غیر محتاج الی الترحیم * وجهک المامول حجتنا یوم تأقی الناس بالحق * ترجمه یعنی
هر خانه که تو ساکن آنی آن خانه را بچراغ حاجت نبود آن روی با جمال تو که امید داشته شده است
حجت ما خواهد بود و روزی که مردمان بجهت ما آیند پس جماعت بسیار حاضر شدند از بهر نماز کردن بر شیخ
و شیخ هنوز وفات نکرده بود پس بفرستادند بر آنست فرمود که عجب کاریست جماعتی مردگان آمده
اند تا بر زنده نماز کنند پس گفتند بگو لا اله الا الله گفت چون غیر نیست نفی چکنم گفتند چاره نیست کلمه
بگو گفت سلطان محبت میگوید من رشوت پذیرم پس یکم آواز برداشت و شهادت تلقین کرد شیخ
گفت مرده آمده است تا زنده را تلقین و پند دهد پس چون ساعتی برآمد گفتند چونی گفت بمحبوب پیوستم
و جان بداد **نقل است** که او را در خواب دیدند گفتند با سوال منکر و نکیر چه کردی گفت در آمدند گفتند
خداے تو کیست گفتیم خدای من آنست که شمارا و جمله فرشتگان را حکم کرد تا پدرم آدم را سجده کردید و من
در پشت آدم بودم علیه السلام و در شما نظاره میکردم پس ایشان گفتند این جواب جمله فرزندان آدم
باز داد پس رفتند و دیگر شیخ را خواب دید گفت حق تعالی با تو چه کرد گفت مرا مطالبت نکرد باین
همه دعویها و برهان که من کرده بودم اما مگر روزی بر زبان من رفته بود که هیچ خسران بزرگتر از آن نیست
که از بهشت بازمانی و بدوزخ فرو شوی حق سبحانه و تعالی بدین سخن با من عتاب کرد که زیان کاری و
خسران بزرگتر آنست که از دیدار من بازمانند و محبوب گردند و دیگر شیخ خواب دید گفت کیف و جدث
سوق الاخره گفت بازار آخرت چون یافتی شیخ گفت چنان یافتم که رونق ندارد درین بازار

تاریخ وفات شیخ ابو بکر شبلی رحمة الله علیه
شیخ شبلی که بحر عرفان بود و روز وفاتش بعد از زیارت بود و مالکی طریقت است آن مقبول و بیشکی ریب از فریغ و هول و اسم شبلی شمار کن بیشین و هست تاریخ آن سال الدین

مگر جگرهای سوخته و دلهای شکسته و باقی همه هیچ نیست که اینجا سوخته را مرهم نهند و شکسته را باز
در می بندند و به هیچ التفات نمیکند رحمہ اللہ

باب ہفتاد و نہم در ذکر ابونصر سراج رحمۃ اللہ علیہ

آن عالم عارف آن حاکم خائف آن امیر زمرہ کبر آن نگینہ حلقہ فقر آن زبدہ مشایخ شیخ وقت ابونصر
سراج رحمۃ اللہ علیہ امام بحق بود و یگانہ زمان و متمکن و اورا طاؤس الفقر خوانده اند و صفت و نعمت او بیش
از ان ست کہ در قلم و بیان آید یا در عبارت و زبان گنج در فنون علم کامل بود و در ریاضات و معاملات
شانے عظیم داشت و در حال و قال و علم تحقیق آیت بود و کتاب لمع او ساخته است شیخ سری رم و سہیل
را دیدہ بود و بسیار مشایخ کبار را دریافته بود و از طوس بود و از ماہ رمضان بغداد رسید و مسجد
شونیز یہ خلوت خانہ بوے دادند و امامت در وی شان بوے تفویض کردند تا عید اصحاب را امامت
کرد و اندر تراویح پنج ختم قرآن کرد و خادم ہر شب قرصے بدر دولت خانہ وے برد وے تا روز عید
شد و او برفت نگاہ کردند ہر سنی قرص ماندہ بود نقل سست کہ شبے رستان بود و جماعتی نشسته بودند
سخن در معرفت میرفت اورا وقت خوش شدہ آتشے پیش وے مے افروختند پس روے بر آتش نہاد و در میان
آتش سجده بکرد حق تعالی را میدان وے ترسیدند کہ روے وے سوخته باشد پس از سجده باز آمد یک موے
وے سوخته بود پس گفت کسیکہ بدین در گاہ آبروے ریختہ بود آتش روے اورا نتواند سوخت و گفت عشق
آتشے سست در سینہ و دل عاشقان کہ چون غلبہ گیر و ہر چہ کہ ماسوی اللہ بود ہمہ را بسوزد و چون خاکستر بیرون
اندازد و گفت از ابن سالم شنیدم کہ گفت نیت بخداست و از خداست و برائے خداست و آفاتے کہ
در نماز افتد از نیت افتد و اگر چہ بسیار بود آنرا موازنہ نتوان کرد یا نیتے کہ خدایرا بود و بخدایے بود و گفت
مردم در آداب برستہ اند یکے اہل دنیا کہ ادب بنزدیک ایشان فصاحت و بلاغت و حفظ علوم و
رسوم و سمرہ و ملوک و اشعار بود و دیگر اہل دین کہ ادب بنزد ایشان طہارت دل و مراعات سر و تاویب
جوارح و حفظ حدود و ترک شہوات و ریاضت نفس بود دیگر اہل خصوص کہ ادب نزد ایشان حفظ
وقت و فائے عہد و التفات کمتر کردن بر خواطر و در موقف طلب و اوقات حضور و مقام قرب
ادب نیکو بجائے آوردن بود نقل سست کہ گفتہ بود کہ ہر جنازہ کہ در پیش خاک وے بگذر نہند

مغفور بود و اکنون در طوس هر جنازه که بیاورند نخست در پیش خاک وے بدارند بحکم آن بشارت
آنگاه بخاک برند و سخن وے بسیار است این چند کلمه جهت تبرک نوشته شد رحمۃ اللہ علیہ

باب شتاد در ذکر ابوالعباس قصاب رحمۃ اللہ علیہ

آن گستاخ در گاہ آن مقبول شد آن کامل معرفت آن عامل مملکت آن قطب اصحاب شیخ وقت ابوالعباس
قصاب رحمۃ اللہ علیہ شیخ عالم و محترم مشایخ بود و صدیق وقت و در فوت و مروت بغایت کمال بود
و در آفات عیوب نفس و بدن اعجوبه بود و در ریاضت و کرامت و فراست و معرفت شأنه عالی داشت
و او را عامل مملکت گفته اند و پیر شیخ ابی سعید ابی الخیر قدس اللہ روحہ بود نقل است کہ شیخ ابی سعید را گفت
کہ اگر ترا گویند کہ خدایے را من شناسی مگوے کہ من شناسم کہ آن شرکست و مگوے کہ من شناسم کہ آن کفرست
و لیکن چنین گوے کہ اعرفنا اللہ تعالی ذاتہ بفضلہ یعنی خدایے تعالی ما را شناسائے ذات خود گردانید
بفضل خویش و گفت اگر خواهی و اگر نہ با خداوند خود خوے میباید کردن کہ اگر خوے نکنی پیوستہ در پنج
باشی و گفت اگر حق تعالی بر تو خیر خواستہ علم را در جوارح تو نگاہ دارد و آنگاہ جوارح تو یک بیک
از تو بستانند و با خود بگیرند نیستی تو نماید تا بنیستی تو هستی خود را بر تو آشکارا کند پس بصفات
خویش در خلق نگری خلق را چون گوے بینی در میدان قدرت و بدانی کہ گردانیدن گوے خداوند گوے را
بود و گفت ہر کس از خداوند آزادی میطلبد و من بندگی میطلبم از آنکہ بندہ وے در بند وے بسلاست
بود و آزاد در خطر و معرض ہلاکت بود و گفت فرق میان ما و شما بیش از یک چیز نیست کہ شما فراموشید
و ما فراموشیم شما ما را بینید و از ما شنوید و ما او را بینیم و از او شنویم والا ما نیز ہم چون شما آدمی ایم و
گفت پیران آینہ تواند از ایشان چندان توانی دید کہ نور ارادت تو است و گفت مریدے کہ بیک خدمت
در ویشے قیام نماید آن ویرا بہتر بود از صد رکعت نماز افزونی و اگر یک لقمہ طعام کمتر خورد ویرا بہتر از آن
کہ ہمہ شب نماز افزونی کند و گفت بسیار چیز ہا را حرمت داریم و یک ذرہ آنجا نباشیم و گفت صوفیان من
آمدندے ہر کس را چیزے و جاہے بایستے و مرا خواست و پایہ نبایستے و ہر کس را منی و ریاست بایستے
و مرا آن بایستے کہ من نباشم و گفت طاعت و معصیت من در دو چیز بستہ است چون بخورم مایہ ہر
معاصی در خود بیاہم و چون نخورم و دست باز کشم اصل ہمہ طاعات در خود بیاہم نقل است

که وقت علم ظاہر را یاد میکرد گفت که آن جوهریست که دعوت تمام پیغمبران علیهم السلام بر این نهاده اند
 اگر از آن جوهر ذره پدید آید از پرده توحید رود از هستی خویش و آن همه در فنا بود و گفت آن نه معرفتست
 نه بصیرت نه نور نه ظلمت نه قناست آن هستی هست و گفت مصطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نه مرده است
 نصیب چشم تو از وی مرده است و گفت حق تعالی را بندگانست که دنیا و زینت دنیا بخلق را کرده اند
 و سرانے آخرت و بهشت بطبعان گذاشته و ایشان بخداوند خویش قرار گرفته و گویند ما را خود این بس
 نیست که رقم عبودیت از درگاه ربوبیت بر جان ما کشیده اند چیزی دیگر طلبیم و گفت خاک آن بنده
 که او را وانمودند و گفت جو امر دان راحت خلق اند نه وحشت خلق که ایشان را صحبت با خدا تعالی
 بود و از خدا تعالی بخلق نگرند و گفت صحبت نیکان و بقعہائے گرامی بنده را بحق تعالی نزدیک گرداند
 و صحبت با آنکس دار که ظاہر و باطن تو بصحبت او روشن شود و گفت حق تعالی از صد هزار فرزند
 آدم بیک کس پردازد برائے خویش و گفت دنیا پلید است و پلید تر از دنیا دل آنکس است که حق تعالی
 او را بعشق دنیا مبتلا کرده است و گفت طمع کردن نا جو امر دیست و گفت هر چند بنده بخالق نزدیکتر
 است نزدیک خلق عاجز تر است و گفت همه خلایق اسیر وقت و خاطر اند و وقت و خاطر اوست و گفت
 دعوت تمام پیغمبران علیهم السلام همه حق است ولیکن صفت خلق است چون حقیقت نشان کند و
 ظاہر گردد نه حق ماند و نه باطل و گفت چون من و تو باقی بود اشارت و عبارت باشد چون منی و توئی برخیزد
 نه اشارت ماند و نه عبارت و گفت اگر ترا از وی آگاهی بود نیاری گفتن که مرا از وی آگاهی است و
 گفت در ساعات شب و روز هیچ ساعتی نیست که او را بر تو آمدنی نیست اگر امر خویش را بر تو نگاه دارد
 دست بردی و اگر ترا محفوظ ندارد و تمامت خلایق شاید که برصیبت تو بگریند و گفت اگر کسی بود
 که خدا را طلب کرد و جز خدا را ندانست و بود و گفت خدا را خدا را جوید خدا را خدا
 خواند خدا را خدا دانست و گفت خدا را اگر یک ذره بعرض نزدیکتر بود از آنکه بشر خدا را
 نشانیست و گفت من با اہل سعادت بر سول صحبت کنم و با اہل شقاوت بخدا را و گفت من از شما ادب
 در خواہم کہ بیودہ مادرے بود کہ از فرزند شیر خوارہ ادب خواہد از شما ادب آن در خواہد کہ باشما نصیب
 خویش زندگانی کند و گفت ابلیس کشته خداوند من است جو امر می نبود مرگشته خداوند خویش را سنگ
 انداختن و گفت اگر در قیامت حساب در دست من کند بہ بیند کہ چہ کنم ہمہ را در پیش کنم و ابلیس را مقام سازم

ولیکن میدانم کہ نکند و گفت ہرگز کس مراندیدہ است و ہر کہ مرابیند از من صفت خویش بنید و گفت یک
سجدہ کہ بر من براندہستی خویش و نیستی من بر من گرامی تر بود از ہر چہ آفرید و آفریند و گفت من فخر آدم
و قرۃ العین مصطفیٰ کہ من فخر کند کہ این از ذریت منست و مصطفیٰ را صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم چشم روشن شود
کہ از امت منست این و گفت و طائر من بزرگست از و باز نگردم تا از آدم تا از محمد علیہم الصلوٰۃ والسلام
در تحت و طائر من نیاورد و این سخن بہان معنی است کہ شیخ بایزید گفتہ است کہ لو ائی اعظم من لواء محمد
و گفت در کنار دریائے غیب ایستادہ بودم و بیلے در دست داشتم پس یک بیل فرو بردم از عرش تا ثرائے
بدان یک بیل برآوردم چنانکہ دوم بار بیل کہ فرو بردم هیچ نماندہ بود این کمترین درجہ زہدست یعنی ہر چہ
در صورت بود در قدم اول از پیشم برخاست و گفت فردائے قیامت حق تعالیٰ قومی بہ بہشت فرود آورد
و قومی بدوزخ پس ہمار بہشت و دوزخ گیرد و در دریائے غیب اندازد و گفت آنجا کہ خداوند بود روح بود
و بس نقل است کہ پرسیدند کہ در قیامت چون اہل بہشت بہ بہشت روند و اہل دوزخ در دوزخ
جو انمردان کجا باشند گفت جو انمردانکس باشند کہ اورانہ در دنیا جائے بود و نہ در آخرت نقل است
کہ مردے قیامت بخواب دید و چندانکہ در عرصات شیخ را میطلبید باز نمی یافت پس روز دیگر با شیخ
بگفت شیخ فرمود کہ چون مانا بودیم اصلاً چون مارا درو توان یافت و نحوہ باشد از انکہ در قیامت مارا
باز توان یافت نقل است کہ یک روز در خلوت بود مؤذن گفت قد قامت الصلوٰۃ گفت چگونه بر من
سخت است کہ از صدر و پیشگاہ باز بہ در گاہ مے باید آمدن پس بنماز بیرون آمد و بگذار در حمہ اللہ

باب ہشتاد و یکم در ذکر ابواسحاق ابراہیم بن احمد اصفہانی الخواص رحمۃ اللہ علیہ

آن سالک بادۃ تجرید آن نقطہ دایرۃ توحید آن محتشم علم و عمل آن محترم حکم ازل آن صدیق توکل و
اخلاص قطب وقت ابراہیم خواص یگانہ عہد بود و مختار اولیاء و بزرگوار بود و در طریقت قدم عظیم
داشت و در حقیقت بکمال بود و ہمہ زبانہا مدوح بود و او را رئیس المتوکلین خواندند و در توکل بجا
بود کہ ہوئے سبب قطع بادۃ کرد و از اقران شیخ جنید و نوری بود و بسیار مشایخ کبار را یافت
بود و صاحب تصنیف بود در معاملات و حقایق و او را خواص از بہر آن گفتند کہ زنبیل بافتہ بسیار
و بار بار بادۃ قطع کرۃ تجرید و توکل و در شہرے وفات کرد در سنہ احدی و تسعین و اتمین

رحمۃ اللہ علیہ وگفت خضر علیہ السلام از من صحبت خواست قبول نکردم از آنکه ترسیدم کہ در توکل خلل افتد و خواستم کہ غیر حق تعالی را در دل من خطر و مقدار باشد و با اینهمہ ریسمان و سوزن و رکود و فقر من پیوستہ با خود داشتہ وگفت این توکل را زیان ندارد وگفت در باد یہ زنی را دیدم در غلبات و جد بود سر بر مہنہ و شورے دروے گفتم اے کنیزک سرپوش گفت اے خواص چشم نگاہدار گفتم من عاشق و عاشق چشم پوشد اما این بے اختیار چشم بر تو افتاد گفت من مست و مست سرپوشد گفتم از کدام شرابخانہ مست شدی گفت اے خواص خمار دوم میداری هل فی الدارین غیر اللہ گفتم اے کنیزک مصاحبت من خواہی او گفت اے خواص خام طمع کن کہ من از آنان نیم کہ مرد جویم من آنم کہ فرود جویم **نقل است** کہ رسیدند از حقیقت ایمان گفت اکنون این را جواب ندارم از آنکہ ہر چہ گویم عبارت بود مرا باید کہ بمعاملت جواب گویم اما من قصد مکہ دارم و تو نیز بدین عزم درین راہ با من صحبت دار تا جواب مسئلہ خود بیابی مر وگفت چنان کردم چون بادیہ فرو رفتیم باوے ہر روز دو قرص نان و شربت آب پیدا آمدے یکے بمن دادے و یکے خود را نگاہ داشتہ تا روزے در میان بادیہ پیرے ہمار رسید چون خواص را دید از اسب فرود آمد و یکدیکہ را پرسیدند و زمانے سخن گفتند پیر بر نشست و باز گشت گفتم اے شیخ این پیر کہ بود گفت جواب سوال رسید گفتم چگونه گفت آن خضر بود علیہ السلام از من صحبت خواست من اجابت نکردم ترسیدم کہ تو کلمہ بر خیزد و اعتماد بردون حق تعالی پیدا یزد گفت در بادیہ میسر فتم خضر را علیہ السلام دیدم بر صورت مرغی کہ مے پرید چون بدیدم او را سر در پیش انداختم تا تو کلمہ باطل نشود او در حال بنزدیک من فرود آمد گفت اگر التفات با من کردی بر تو فرود نیامدے پس من برو سلام نکردم تا در توکل خلل نکند وگفت وقتے در سفرے بودم شنیدم چنانکہ از تشنگی بیفتادم یکے را دیدم کہ آب بر روی من ہمیز چشم باز کردم مردے را دیدم نیکو رویے بر اسب خنک مرا آب داد وگفت در پس من نشین و من بحجاز بودم چون اندکے از روز بگذشت مرا گفت چہ مے بینی گفتم مدینہ گفت فرود آے و پیغمبر را علیہ السلام از من سلام گوے وگفت در بادیہ یکروز بدرختے رسیدم کہ آنجا آب بود شیر دیدم عظیم رویے بمن نہاد حکم حق را گردن نہادم چون نزدیک من رسیدے لنگیدہ بیامد و در پیش من بخفت و مینالید نگرستم دست او آماس گرفتہ بود و خورہ کردہ چوبے برگرفتم و دست او شکافتم تا تہی شد از آنچہ گرد آمدہ بود خر قہ بر دستم پس برخاست و برفت ساعتے بود آمد و بچہ خود را ہمے آورد

وایشان گردن بگشتند و دنبال می جنبانیدند و گرده آورده در پیش من نهادند **فصل است**
 که وقتی بامرید در بیابان میرفت آواز غریب شیر بخاست مرید را رنگ از روی بشد درخت
 بود آنجا بخت و بر آنجا شد و به لرزید و خواص همچنان ساکن سجاده بپنکند و در نماز ایستاد شیر
 فراز رسید و آنست که توفیق خاص دارد چشم در نهاد و نظاره میکرد و خواص بکار مشغول پس
 چون از آنجا رفتند پشه او را بگزید فریاد برگرفت مرید گفت خواجه عجب کاریست دوش از شیر نمیرسیدی
 و امروز از پشه فریاد میکنی گفت زیرا که دوش مرا از من ربوده بودند و امروز بخودم باز داده اند حسام
 اسو گفت با خواص هم در سفر بودم بجای رسیدیم که آنجا ماران بسیار بودند در کوه بنهاد و بنشست
 چون شب درآمد ماران بیرون آمدند شیخ را آواز دادم گفت خدا تعالی را یاد کن همچنان کردم ماران
 همه باز گشتند برین حال همانجا بگذشتیم چون روز روشن شد نگاه کردم مارهای بر و طایه شیخ حلقه
 کرده بود فرود افتاد گفتم یا شیخ تو ندانستی گفت برگز مرا شب خوشتر از دوش نبود **نقل است** که یک
 گفت کردی دیدم بر دهن خواص هم میرفت خواستم تا او را بکشم گفت دست از او بردار که همه چیز را با حاجت
 بود و مارا هیچ حاجت نیست **نقل است** که گفت وقتی در بادی رفتم راه گم کردم بے بر فتم و راه نیافتم
 همچنان چند شب از راه میرفتم تا آخر آواز خروسی شنیدم شاد گشتم و رو بدان جانب نهادم آنجا
 شخصی دیدم بدوید و مراقفا بزد چنانکه رنجور شدم گفتم خداوند اکیسه که بر تو توکل کند باو ای
 کنند آواز شنیدم تا تو توکل بر ما داشتی عزیز بودی اکنون توکل بر آواز خروسی کردی آن قفا بدان
 خور دی همچنان رنجور میرفتم ندا شنیدم که خواص ازین رنجور شدی اینک بین نگزتم سر آن قفا زنند
 در پیش من انداخته و گفت در راه شام جوانی دیدم نیکو رو پاکیزه لباس مرا گفت با من صحبت کنی من
 گفتم مرا در راه گر سنگی باید شید گفت من بگر سنگی موافقت کنم چهار روز با هم بودیم پس فتوح پیدا آمد گفتم
 فراز آئے تا بخوریم گفت من نیت کرده ام که هر چه واسطه در میان باشد نخورم گفتم یا غلام سخت باریک گزفتی
 گفت یا ابراهیم دیوانگی مکن که ناقد بصیرست و از توکل بدست تو هیچ چیز نیست پس گفت کمترین توکل
 آنست که چون وارد فاقه در تو پیدا بد جلیت بخونی و توکل کنی در آنکه کفایت تو بدوست و گفت یکبار
 در بادی به توکل میرفتم جوانی دیدم که مرا آواز داد و سلام کرد و گفت دستوری میدی که در صحبت تو باشم و
 آن جوان تر سا بود گفتم آنجا که من میروم ترا راه نیست گفت بیایم که از فایده خالی نبود پس یک هفته بر فتم روز

هشتم گفت من زاهد ضیفی گستاخی کن با خداوند خویش که اگر سندهام و چیزی بخواه خواص گفت مناجات کردم خداوند بحق محمد علیه الصلوٰۃ والسلام که مراد پیش این ترسا شرمسار نگردانی در حال طبقه دیدم پرنان و ماهی بریان و رطب و کوزه آب بر آن نهاده پس هر دو نشستیم و بخوردیم و بر فتم تا هفت روز دیگر بگذشت روز هفتم گفتم یا راهب تو نیز قدرت خود نمائی پس آن جوان تکیه بر عصا کرد و لب بجلبانید و دو طبق پدید آمدن و ماهی و رطب و دو کوزه آب من ازان متحیر شدم پس آن راهب گفت بیا و بخور من از خجالت نخوردم گفت بخورتا ترا دو بشارت دهم یکی آنکه شهادت عرض کن تا مسلمان شوم و زنا بریزد و گفت اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله و بشارت دیگر آنکه گفتم بحق آب رو این پیر که مرا خجل کن این هم از برکت و کرامت تو پیدا شد پس بخوردیم و بر فتم بکه دوای آنجا مجب و بنشت و گفت یکبار در بادیه رفتم راه گم کردم شخصی را دیدم که بر من سلام کرد و گفت راه گم کرده از عقب من بیا چون گامی چند بر فتم او از من غایب شد و خود را در سر راه یافتم بعد ازان راه گم نکردم و در راه تشنگی و گرسنگی مرا نبود و گفت یکبار در راه میرفتم در شب بوی رانی در شدم شیر عظیم دیدم فرعی در خود یافتم تا تفعی آواز داد که مترس که هفت هزار فرشته با تو اند که زانگاه میدارند گفت یکبار در راه بادیه شخصی منکر دیدم گفتم تو کیستی گفت من پیرم و بکه میروم گفتم زاد و راه نداری گفت از گروه مانیز کس بود که بتوکل برود چنانکه شما گفتم توکل چیست گفت از خدا تعالی فراستدن نقل است که در پیشه گفت از خواه صحبت خواستم گفت از ما هر دو باید که یکی امیر و حاکم باشد بمصالح طریق پس گفتم امیر تو باش گفت اکنون تو مطیع باش چون بمنزل رسیدیم مرا گفت تو بنشین پس او آب کشید و سرا بود میزم آورد و آتش افروخت پس در راه هر کار که بودی چون من قصد کردم مرا نگذاشته و خود کردی و گفته شرط آنست که من امیر باشم و تو مطیع باشی و در راه باران عظیم ببارید مرقع خود بیرون کرد و تا روز بر سر من بداشت و خود ایستاده بود و مرقع در دست بر سر من میداشت پس من بغایت شرم زده شدم اما بحکم شرط هیچ نمى توانستم گفتن چون بامداد شد گفتم امروز من امیر باشم گفت صواب آید چون بمنزل رسیدیم او همان خدمت بر دست من برگرفت گفتم از فرمان امیر چرا بیرون میروی گفت بفرمانی آن باشد که امیر را خدمت خود فرمانی تا بکه هم بدین صفت با من صحبت داشت من آنجا از شرم و بگر بخیتم پس در منام را بدید گفتم من پسر بر تو باد که باد و دوستان چنان صحبت داری که من با تو داشتم و گفت روزی در نواحی شام

میگذشتم در خان انار و دیدم و انار ترش بران بود نفسم آرزو کرد اما چون ترش بود نخورد و گذاشتم بودی
 رسیدم شخصی را دیدم مبتلا به دست و پاهای ضعیف گشته و کرم در وی افتاده و زنبوران بر او گرد آمده
 و او را میگزیدند مرا بروی شفقت آمد گفتم خواهی که ترا دعا کنم تا مگر ازین بلا خلاص یابی گفتم نخواهم
 گفتم چرا گفتم لان العافیة اختیاری و البلاء اختیاره و انا اختار اختیاده علی اختیاری یعنی
 عافیت اختیار منست و بلا اختیار اوست و من اختیار او را بر اختیار خویش اختیار کردم گفتم اگر خواهی
 این زنبوران از تو باز دارم گفتم اے خواص آرزو کنی انار شیرین از خود باز دار آنکه تندرستی من
 میخواهد خود را دلی بسلاست خواه که آرزو نخواهد گفتم تو بچه دانستی که من خواصم و آرزو کنی انار دارم
 گفتم هر که حق تعالی را بشناسد هیچ چیز بر وی پوشیده نماند گفتم حال تو با این زنبوران و کرمان
 چگونه است گفتم زنبورانم نمیش میزنند و کرمانم میخورند اما چون او چپین میخواهد خوش است گفتم
 وقتی در بادیه یکبار دیدم گفتم از کجایم آئی گفتم از بلاد ساغون گفتم بچه کار آمده گفتم لقمه در دهن
 میکردم و دهنم آلوده شده است آمده ام تا باب زمزم بشویم گفتم چه عزم داری گفتم آنکه شب باز گردم
 و جامه خواب مادر راست کنم و گفتم شنیدم که در روم را بیست و هفتاد سال است تا در دیر نشسته است
 قصد او کردم چون آنجا رسیدم سر از در بچه بیرون کرد و گفتم اے ابراهیم پیش من بچه کار آمده من را بب
 نیستم من سگبانی میکنم شتر سگ نفس خود از خلق بازداشتم ام گفتم خداوند تو قادری که او را هدایت
 دهی در عین ضلالت پس و گفتم اے ابراهیم چند مرد از اطلبی برو خود را طلب و چون خود را
 بیابی پاسخبان نفس خود باش که هر روز این هوای نفس سیصد و شصت گونه لباس الهیت در
 پوشد و بنده را بضالت دعوت کند و گفتم وقتی در بادیه میرفتم بغایت گرسنه شدم اعرابی مرا پیش
 آمد و گفتم اے فراخ شکم اینهمه تقاضای طعام چیست که تو میکنی گفتم چندین روز است که هیچ نخوردم
 گفتم تو ندانی که دعوی پرده مدعیان بدو ترا باد دعوی توکل چه کار است و گفتم مرا از حق تعالی
 عمری ابدی میباید در دنیا تا بعبودیت و مشغول باشم تا چون مردم به بهشت فرود آیند
 و به نعمت آن مشغول شوند حق تعالی را فراموش کنند من در بلائی دنیا بحفظ آداب شریعت
 به عبودیت قیام نمایم و پیوسته یاد حق تعالی میکنم و گفتم دستهای ساکن و دلی فارغ طلب کن
 و هر گنا خواهی میرو و گفتم هر که حق تعالی را بشناسد بوفای عهد لازم بود آن شناخت را که آرام

گیر و با خدا بیگانه و اعتماد کند بروے و گفت عالمی بسیاری روایت نیست عالم آنست که عمل کند بتباعت علم و اقتدا کند بسنتها اگر چه علم وے اندک بود و گفت جملہ علم در دو کلمہ مجتمع است یکے آنکہ ہر چہ حق تعالی تکلیف آن از تو برداشتہ است در آن تکلیف نکنی و دیگر آنکہ آنچه بر تو فرض کردہ است و لازم گردانیدہ آنرا صنایع نگردانی و در ادائے آن تقصیر نکنی و گفت ہر کہ اشارت کند بخدائے تعالی و سکونت گیرد باغیر حق تعالی اورا مبتلا گرداند پس اگر از ان توبہ کند و با خدا بیگانے گردد آن بلا را از وے دور کند و اگر باغیر حق تعالی سکونت او دایم شود حق سبحانہ و تعالی رحمت خود از دل خلق برد و اورا لباس طمع در پوشد تا پیوستہ مطالبہ طمع از خلق میکند و خلق را بروے رحمت و شفقت نبود تا کارش بجائے رسد کہ حیات او بسختی و ناکامی گذرد و مرگ وے بدشواری و حیرت و بلا و رنج بود و حاصل آخرت وے ندامت و تاسف بود و گفت ہر کہ چنان بود کہ در دنیا بروے بگریزد در آخرت خندان باشد و گفت ہر کہ ترک شہوت کند کاذب بودہ باشد و گفت ہر کہ اتوکل در نفس خویش درست آید در غیر خود نیز ہم درست آید و گفت توکل ثباتست در پیش محیی الاموات و گفت صبر ثباتست در عبودیت بموجب احکام کتاب و سنت و گفت مراعات مراقبت آورد و مراقبت اخلاص سترو علانیت آورد و گفت محبت محو اذیت ست و احتراق جملہ صفات بشریت و حاجات و گفت دار وے دل پنج چیز ست خواندن قرآن و در آن تدبر کردن و پیوستہ شکم از طعام تہی داشتن و قیام کردن شب و دعا و تضرع کردن در وقت سحر گاہ و با صاحبان و بندگان صحبت داشتن و گفت این حدیث در تضرع سحر گاہ جوید و اگر آنجا نیابتیہ بیج جائے دیگر مجوید کہ نیابت نقل ست کہ بر سینہ خود میزد و میگفت و اشوتاہ بکسی کہ او مرا پیوستہ مے بیند من اورا نے بینم نقل ست کہ از وی پرسیدند کہ تو از کجا میخوری گفت از آنجا کہ طفل در شکم مادر خورد و وحوش در صحرا قال اللہ تعالی و یرزقہ من حیث لا یحتسب و نقل ست کہ از وے پرسیدند کہ متوکل را طمع بود و گفت از آنجا کہ طبع نفس ست بچہ را آید ولیکن اورا زیان ندارد زیرا کہ اورا قوت بود بر بیفکندن طمع بنومیدی از آنچہ در دست مردانست نقل ست کہ در آخر عمر اورا رنج شکم پیدا شد چنانکہ در جامع رے بود و در شب باز روزے شصت بار غسل کردہ بود و ہر بار دو رکعت نماز بگذارد وے باز تقاضا پیدا آمدے دیگر غسل کردے از وے سوال کردند کہ آرزوے چہ داری گفت پارہ جگر بریان کردہ آخر در میان آب غسل میکرد و وفات یافت اورا بخانہ بردند بزرگے درآمد پارہ نان در زیر بالین او و گفت این پارہ نان ندیدمے برو نماز نکردمے کہ نشان آن بودے کہ او ہمدران توکل

متوفی شده است و از انجا عبور نکرده است مرد باید که بر هیچ صفت نه ایستد تا رفته باشد نه در توکل مقام
کنند در صفت دیگر که ایستادن روی ندارد یکی از مشایخ اورا بنحواب دید گفت خدای تعالی با تو چه کرد
گفت اگر چه عبادت بسیار کردم و طریق توکل سپردم تا چون از دنیا بر فتم بطهارت و وضو رفتم بهر
عبادت که کرده بودم ثواب میدادند اما به سبب طهارت مرا بمنزل فرود آوردند که مرا همه درجات بهشت
بود پس ندانم که یا ابراهیم این زیادتی مکرمت که با تو کردیم از آن بود که پاک حضرت مآدمی پاکان را
برین درگاه محله و مرتبه عظیم است رحمة اللہ علیہ واللہ اعلم بالصواب

باب هشاد و دوم در ذکر ممشاد الدینوری رحمۃ اللہ علیہ

آن ستوده رجال آن ربوده جلال صاحب دولت زمانه آن عالی همت یگانه آن مجرود شد از کینه و ری شیخ
وقت ممشاد دینوری رحمۃ اللہ علیہ پیر عهد بود و یگانه روزگار و ستوده و برگزیده همه کمال و خصال و در
ریاضت و مشاهدت و حرمت و خدمت آیت بود و صحبت بسیار مشایخ یافته و مقبول و پسندیده همه و
وفات او در تاریخ سنه تسع و تسعین و مائتین بود و گویند سنه تسع و سبعین نقل است که در خانقاه
بسته داشته چون مسافر بر سید ازو بر سید که مسافری یا مقیم اگر مقیم در آن و اگر مسافری این
خانقاه جائے توفیت از آنکه چون روزی چند بیاشی و ما با تو خو کنیم آنگاه که خواهی بروی و ما را طاقت
فراق تو نبود نقل است که کس ازو دعای خواست گفت برو بگوئے خدای فرو شو تا بدعای ممشاد
حاجت نبود گفت کوئے خدای کجاست گفت آنجا که تو نباشی مرد برفت و از میان خلق عزلت گرفت و
دولت او را دریافت و ہمیشین سعادت گشت و با حق سبحانه و تعالی آرام گرفت تا چنان شد که وقتی عظیم
سخت آمد و بدینورے رسید همه خلق روئے بصومعه ممشاد و نهادند و آن میان آن جوانمرد را دیدے
آمد و سجاده بر روئے آب اورا می آورد چون او را بدید گفت اینچه حال است جوانمرد گفت فرود آیم دادی
و می پرسی اینک حق سبحانه تعالی مرا از دعای شیخ ممشاد و غیر او مستغنی گردانید و بدینجا رسانید که من
بینی و گفت چون دانستم که کار درویشان همه جد و تحقیق است هرگز با هیچ درویش مزاح نکردم و گفت وقتی
درویش پیش من آمد و گفت ای شیخ میخواهم که از بهر من عصیده بگوئے تا بسازند پس ناگاه بر زبان من
برفت که ارادت و عصیده درویش خاموش شد پس برفت و با خود میگفت ارادت و عصیده درویش

در بادیه نهاد و این لفظ مکرر کرد تا جان بداد و گفت مرا قرصی چند مجتمع شد و دلم بدان مشغول میبود بخواب
دیدم که مرا گفتند ای بخیل این مقدار قرض ما بگذاریم تو دل مشغول مدار و فرامی گیر و مترس از توسستن و از ما
باز دادن گفت بعد از آن هیچ بقال و خباز و غیره شمار نکردم آنچه ایشان میطلبیدند که داده ایم میبداوم
و او را کلمات عالی ست و لغت اصنام مختلف است بعضی را از خلق صنم او نفس اوست و بعضی را صنم او
فرزند اوست و بعضی را مال او و بعضی را زن او و بعضی را تجارت و حرفت او و بعضی را نماز و روزه و
زکوة و حال او پس هر یک از خلق بسته بته انداز بتان و بیزاری ستدن ازین بتان هیچ چاره نیست مگر
آنکه نه بیند نفس خویش را هیچ حال و محله و هیچ اعتماد نکند بر افعال خویش و هر چه از نفس وے در وجود آید
از خیر و شر بدان فعل از نفس خویش راضی نبود و ملاست کننده بود و پیوسته من نفس خود را و گفت ادب مرید
بجای آوردن حرمت پیران بود و نگا داشتن حرمت برادران و دست از همه شهادت داشتن و آداب
شرعی و متابعت نگا داشتن و خود را از موافقت هوای نفس نگا داشتن و گفت هرگز بخدمت پیر
نشدم الا از همه حالت و علم خویش خالی شدم و ستم و منتظر برکات و کلمات وے بودم تا از وے
چه فواید روے نمود وے گفت هر که پیش پیر شود و در وے هستی و خطر خویش باقی بود محروم ماند از برکات
صحبت و فواید کلام آن پیر و گفت در صحبت اهل صلاح صلاح دل پیدا آید و در صحبت اهل فساد فساد دل
پیدا آید و گفت اسباب علایق سه است موانع و نظر بسبوق و قضا کردن فراغت و نیکوترین حال مردم
آنست که آنکس افتاده بود از نفس او دید خلق و اعتماد او در جمله کارها بر خداوند بود و گفت فراغت دل در
خالی بودنست از آنچه اهل دنیا دست در آن زده اند از فضول دنیا و گفت اگر حکمت و عمل اولین و آخرین
جمع کنی و دعوی احوال سادات اولیا کنی هرگز بدرجه عارفان نرسی تا سر تو ساکن نشود بخدا و تعالی
و استواری در تو پیدا نیاید در آنچه حق تعالی ضمان کرده است مگر ترا و گفت جمله معرفت صدق افتقار
ست بخداوند تعالی و گفت معرفت سه طریق حاصل شود یکی فکر در امور که آنرا چگونه تقدیر کرده است
و دیگر در مقادیر که چگونه آنرا مقدر کرده است و دیگر در خلق که چگونه آنرا بیا فریده است و گفت جمع آن است که
خلق را جمع کرده اند در توحید و تفرقه آنست که در شریعت ایشان را متفرق گردانیده اند و گفت طریق
حق بعبودیت و صبر بر آن شدید و گفت حکما حکمت بناموشی و تفکر یافتند و گفت ارواح انبیاء علیهم السلام
در حال کشف و مشاهده اند و ارواح صدیقان در قربت و اطلاع و گفت تصوف صفائی اسرارست و عمل

کردن بر آنکه رهنائے جبار است و صحبت و دشمن با خلق بے اختیار است و گفت تصوف تو انگری نمودن است
و مجهولی گزیدن که خلق نداند و دست برداشتن از چیزے که بکار نیاید و گفت تو کل و دواعی کردن طمع است
از هر چه طبع و نفس و دل بدان میل کند و گفت شرط فقیر آنست که چون گرسنه شود نماز کند و اگر قوت ندارد
بخفتد که حق تعالی در ویش را از سه چیز خالی ندارد یا قوت بدید یا غذا بدید یا اجل که وفات کند نقل
است که نزدیک وفات او پرسیدند که علت تو چگونه است گفت علت را از من بپرسید پس گفتند
بگو لا اله الا الله روئے بگردانید و در دیوار کرد و گفت همگی من بتوفانی شد جزائے آنکسے که ترا دوست
دارد این بود و گفت سه سال است تا بهشت بر من عرضه میکنند و در آن نگریتہ ام و سی سال است تا
دل خود را گم کرده ام و نخواستم تا دل باز یابم پس در خیال که جمله صدیقان خواسته اند تا دل را در
حق تعالی گم کنند من چگونه دل را باز طلبم پس وفات کرد رحمه الله علیه

باب هشتاد و سوم در ذکر ابواسحق ابراهیم شیبانی رحمه الله علیه

آن سلطان اہل تصوف آن برہان بے تکلف آن امام زمانہ آن بہام یگانہ آن خلیل ملکوت روحانی قطب
وقت ابراهیم شیبانی رحمه الله علیه پیروقت و شیخ مطلق و مشار الیہ و محمود اوصاف و مقبول طریقت بود و
در مجاہدہ و ریاضت شانے عظیم داشت و در تقوی و ورع آیتے بود و عبدالمبارک گفتے ابراهیم حجت خدا
بر فقرا و بر اہل آداب و معاملات و وجدے بکمال داشت و مراقبے بردوام و ہمہ وقتے محفوظ بود و گفت
چہل سال خدمت ابو عبد اللہ مغربی کردم کہ درین چہل سال از ماکولات خلق چیزے نخوردم و مویم نہالید و
ناخنم دراز نشد و خرقة ام شوخکین نشد و در زیر سیچ سقف نخفتم مگر در زیر سقف بیت الحرام درین مدت و
گفت ہشتاد سال است کہ بشہوت خویش سیچ نخوردم و گفت وقتے در شام بودم مرا عدس آرزو کرد
کاسہ عدس بیاورند و بخوردم بعد از آن بیازار شد مظر نے چند دیدم نہادہ چون بدان نگریتہ مرا گفتند اینہمہ
خمر است یا خود گفتہ اکنون بر من جببت لازم شد و راستادم و خمر ہارے بر خیم آن مرد در اول پناہست کہ من
مرد سلطانم خاموشے بود بعد از آن چون بدانست مرا بگرفت و پیش ابن طربون برد و دوست چوہم
بزوند بعد از آن بزندان فرستادند مدتے در آن باندہم تا بعد از آن شیخ ابی عبد اللہ مغربی را آنجا گذر
افتاد و مرا شفاعت کرد تا خلاص یافتم پس چون بخدمت شیخ رفتم فرمود کہ ترا چہ افتاد گفتہم سیر

خوردن عدس بود و دست چوب گفت از زان جستی نقل سست که چون حج کردی اول زیارت
 روضه مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم کردی پس بکمر رفتی و حج گذاردی باز بدین آمدی و گفتی السلام علیک
 یا رسول الله از روضه جواب آمدی و علیک السلام یا پسر شیبان و گفت روزی در گرامه رفتم چون غسل
 میکردم جوانی چون ماه دیدم که از گوشه گرامه آواز داد که چند باب بر نظام مشغول باشی بعد کن تا باطن را
 غسل دهی و از ماسوی الشریک کنی گفتم توجنی یا النسی یا ملکی بدین خوبی که توئی گفت ازینها هیچ کدام
 نیستم من آن نقطه ام که زیر بایسم بسم الله است گفتم پس این همه مملکت تراست گفت ای ابراهیم از
 پناه خود بیرون آئی تا مملکت بینی و گفت علم فنا و بقا بر خلاص و حرانیت گرد و درستی عبودیت و
 هر چه غیر این بود آنست که ترا غلطی افکند و زندقه بار آورد و گفت هر که خواهد که از کون آزاد آید گو عباد
 حق تعالی با خلاص کن که هر که در عبودیت محقق شود از ماسوی الشریک آزاد گردد و گفت هر که سخن گوید در
 اخلاص و خود را مطالبه نکند بعمل کردن بدان حق تعالی او را مبتلا گرداند بدانکه پرده او دریده گردد پیش اقران
 و اخوان او و گفت هر که خدمت مشایخ را ترک کند مبتلا گردد بدعاوی کاذبه و نصیحت گردد بدان و حوکه
 و گفت هر که میخواهد که معطل و باطل گردد گو دست در رخصت زن و گفت سفله آن بود که در خداوند تعالی
 عاصی شود و آن آنست که از خدای نترسد و چون عطای بکسی دهد منت نهد و گفت شرف در تواضع
 است و غرور تقوی و آزادی در قناعت و گفت چون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوات را
 بسوزد و اندر وی در غیبت دنیا در وی نماند و گفت توکل بریت میان بنده و حق تعالی پس واجب آن
 بود که بر سر وی مطلع نگردد و جز خداوند تعالی و گفت حق تعالی عوض بنده که در مسجد بسیار نشیند و عبادت
 مشغول باشد او را بهشت کرامت کند و عوض آنکه بنده از بهر خدای مطالعه دیدار برادران مومن کند او را در بهشت
 دیدار چون خود کرامت کند نقل است که کسان از وی دعای خواستند گفت مخالفه الوقت
 من سوء الادب دعا چون کنم و کسی از وصیت خواست گفت خدایا پیوسته یاد دار و هرگز فراموش
 نکن و اگر این نتوانی بارے مرگ را یاد دار و فراموش نکن

باب هشتاد و چهارم در ذکر ابوبکر صید لانی رحمة الله علیه

آن فلک عبادت آن خورشید سعادت آن چشمه رضا آن نقطه وفا آن شیخ زمانی ابوبکر صید لانی

رحمۃ اللہ علیہ از بزرگان مشایخ بود و بغایت صاحب جمال بود چنانکہ در عمد خویش ہمتا نداشت و در ورع و تقوی و مشاہدات یگانہ بود و اصل وی از فارس بود و در نیشاپور وفات کرد و شبلی رحم اورا بزرگ و محترم داشتے و گفت جملہ دنیا یک حکمت است و نصیب ہر یکے از ان حکمت بر قدر کشف اوست و وفات او در سنہ اربعین و ثلثائہ بود و گفت صحبت کنید با خدا بتعالی و اگر نتوانید صحبت کنید با آنکس کہ او با خدا بتعالی صحبت دارد تا برکت صحبت او شمارا بخداے تعالی رساند و اندر دو جہان رستگار باشید و گفت ہر کہ صحبت کند با علم اورا چارہ نبود از مشاہدہ امر و نہی و گفت علم ترا منقطع گرداند از جہل پس جہد کن کہ ترا بریدہ نگرداند از خداوند و گفت وصل بے فصل است کہ چون فصل درآمد در میان وصل نماند و گفت ہر کہ صدق نگاہ دارد میان خویش و حق تعالی آن صدق وی اورا مشغول گرداند چنانکہ اورا فراغت خلق نبود و گفت طریق حق تعالی بعد از خلق است پس گفت طریق از خداے ست بہ بندہ و از بندہ بدو طریق نیست و گفت مجالست کن با خداے بسیار و با خلق اندک و گفت بہترین خلق آنکس است کہ خیر و نیکی در غیر خود بیند و بداند کہ راہ بحق تعالی بسیارست غیر ازین راہ کہ این کن بحق تعالی دارد و گفت چنان باید کہ بندہ در کل احوال تقصیر نفس خود می بندد و منت حق تعالی مشاہدہ میکند و گفت چنان باید کہ حرکات و سکونات بندہ خاص خدایا باشد یا بضرورتے بود کہ در ان مضطر بود و ہر حرکت و سکون کہ غیر ازین بود ضایع کردن عمر باشد و گفت عاقل آنست کہ سخن بر قدر حاجت گوید و ہر چہ افزونی بود از ان دست بردارد و گفت ہر کرا خاموشی وطن نیست او در فضول است و اگر چہ ساکن است و گفت علامت مرید آنست کہ اورا از غیر جنس خویش نفرت بود و طلب ہمجنس خود کند و گفت زندگانی مرید در مرگ نفس و حیات دل مرگ نفس است و گفت ممکن نیست از نفس بیرون آمدن ہم بنفس اما از نفس بیرون آمدن بفضل حق تعالی است و مدد توفیق او و آن رست نشود مگر بہ درستی ارادت بخدا بتعالی و اعراض از ماسوے اللہ و گفت نعمت عظیم ترین از نفس بیرون آمدنست زیرا کہ عظیم ترین حجابے میان بندہ و حق تعالی نفس است پس حقیقت ظاہر نشود مگر در مرگ نفس و گفت مرگ بابیست از ابواب آخرت و ہیج بندہ بحق تعالی نتواند رسید مگر بدان در گاہ در شود و گفت ہمہ کائنات دشمن و حجاب منست پس من چکنم و گفت بر تو باد کہ مغرور نشوی در ہر کار کہ شاید در ان مکر بود و گفت ہمت نگاہدار کہ ہمت مقدمہ جملہ اشیاست و مدار جملہ ہمت است در جوع جملہ اشیا باہمت است چون شیخ وفات کرد اصحاب گفتند لوح سر خاک و راست کردیم و نام او بدینجا بشیم ہر بار یکے بیادے

و خراب کردے و ناپدید شدے و لوح ببر وے و از ان یکے سچکس دیگر خراب نکردے از استاد ابو علی
دقاق پرسیدیم ستر این گفت آن پیر در دنیا خود را پنهانی اختیار کرده بود شما میخواستید کہ آشکارا کنید
و حق تعالی مخفی میدارد و رحمتہ اللہ علیہ

باب ہشتاد و نهم در ذکر ابو حمزہ محمد بن ابیہم البغدادی رحمۃ اللہ علیہ

آن سالک طریق تجربہ آن سائر سبیل توحید آن ساکن خطیرہ قدس آن خازن ذخیرہ انس آن نقطہ دایرہ
آزادی و تد عالم ابو حمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ از کبار مشایخ این طایفہ بود و در کلام خطی وافر داشت
و در علم تفسیر و روایات و حدیث بکمال بود و شیخ وے حارث محاسبی بود و صحبت سری ۱۱ و نوری ۱۲
و خیر نساج یافته بود و صحبت بسیار مشایخ رسیدہ بود و در مسجد صافہ بغداد و عظمیٰ گفتے و امام احمد حنبل را
چون در مسئلہ اشکال افتادے رجوع بے کردے کلامے و بیانے شافی داشت و در سنہ تسع و ثمانین و
مائتین وفات کرد و نقل سست کہ روزے پیش حارث محاسبی درآمد ویر یافت جامہائے لطیف پوشید و
مرغے سیاہ در آن خانہ در قفص بود ناگاہ بانگے بکر و ابو حمزہ نعرہ برد و گفت لبیک یا سیدی پس حارث بر خاست
و کار وے برگرفت و قصد کشتن ابو حمزہ کرد و مریدان در پائے شیخ افتادند تا آن کار داز وے جدا کردند پس
ابو حمزہ را گفت اسلام یا مرد و مریدان گفتند یا شیخ ابو حمزہ را از اولیائے موصیہ میدانیم حارث کہ گفت چنین
ست و من در کوثر نیکوئی نمیدانم و باطن او را بجز مستغرق توحید نمیدانم اما چرا ویرا چیزے باید کرد کہ بافعال حلول
مانندہ باشد یا بمقالت ایشان چرا یا بانگ مرغے او را از حق تعالی سماع افتد و حق تعالی متحیرے نیست و در سنہ
ویرا جز بر کلام وے آرام نیست و جز بر استسلام وے وقت و حال نیست و ویرا بچیزہائے حلول و نزول نیست
و اتحاد و امتزاج بر قدم رو نیست پس ابو حمزہ گفت اگر چه من در اصل درست بودم اما چون فعلم مانند بود
بفعل قوم گمراہ توبہ کردم و ابو حمزہ کہ گفت حق تعالی را بدیدم جہرا و مرا گفت یا ابو حمزہ رہ متابعت و سواس
مکن و بلائے خلق بکش بدین سخن کہ گفت چون خلق عوام بشنیدند ویرا بسیار رنج نمودند و گفت دوستی
با فقر کردن سخت است و صبر نتوان کردن بر دوستی فقر اگر صدیقیہ گفت ہر کہ حق تعالی او را بر طریق خود دانا
کرد و سلوک آن کردن بروے آسان کرد و ہر کہ طریق با استدلال و واسطہ طلبد گاہ خطا بود و گاہ صواب گفت
ہر کہ را حق تعالی سہ چیز روزی کند از بیشترین آفت خلاص باید شکے خالی و دلے قانع و فقرے دائم و گفت

چون نفس تو از تو سلامت یافت حق وے گذاردی و چون خلق از تو سلامت یافتند حقها کے ایشان بگذاردی و گفت علامت صوفی صادق آنست که بعد از عزت خوار شود و بعد از توانگری درویش شود و بعد از مہویدائی پنهان شود و علامت صوفی کاذب برعکس این بوده و گفت ہر گاہ کہ فاقہ بہن رسیدے با خود گفتے کہ این فاقہ بتو بدیہ آمدہ است و چون اندیشہ کروے بچکس بدان فاقہ اولتر از خود ندیدے بخوشد لی آن فاقہ کشیدے و بان میساختے نقل ست کہ سخن بغایت نیکو گفتے روزے ہفتے آواز داد کہ بغایت سخن نیکو میگوئی اما اگر خاموش باشی ترا نیکوتر باشد بعد از ان خاموش شد و ہم در ان ہفتہ وفات کرد و نقل ست کہ در روز جمعہ سخن میگفت واردے بوعے فرود آمد از کرسی بفتاد و وفات کرد رحمۃ اللہ علیہ

باب ہشتاد و ششم در ذکر ابوعلی الدقاق رحمۃ اللہ علیہ

آن استاد علم و بیان آن بنیان کشف و عیان آن گم شدہ عشق و مودت آن سوخته شوق و محبت آن مخلص شتاق قطب وقت شیخ ابوعلی دقاق رحمۃ اللہ علیہ امام و شیخ وقت بود و سلطان طریقت و حقیقت بود و لسان الرحمن بود در احادیث و تفسیر و بیان و تقریر و وعظ و تذکیر شانے عالی داشت و در ریاضت و کرامت آیتے بود و در لطایف و حقایق و مقام و حال متعین بود و مرید شیخ ابو القاسم نصر آبادی بود و بسیار مشایخ را دیدہ بود و خدمت کردہ و او را نوہ گر قوم گفتندے از بسیاری درد و شوق و سوز و ذوق کہ او را بود ہرگز در ہمہ عمر خویش پشت باز نہاد و ابتدا در مرو بود کہ واقعہ بروے فرود آمد چنانکہ نقل ست کہ یکے از کبار مشایخ گفت در مرو البیس را دیدم کہ خاک بر سر میکرد و گفتم اے لعین چہ بودہ است گفت خلعتے کہ ہفتصد ہزار سال ست تا منتظر آن بودم و در آرزوے آن سوختم در سر آرد فرو شے انداختند و شیخ علی فارمدی گفتے مراد قیامت ہیج حجت نخواہد بود الا آنکہ گویم من محب و معتقد علی و قائم م و شیخ ابوعلی گوید درخت خود روست کہ کسے آزار نہ پروردہ باشد برگ بیاورد اما بار نیاورد و اگر نیز بار بیاورد بے مزہ بود ہمچنین مریدے کہ در صحبت و تربیت پرے پروردہ نباشد از وے ہیج چیز نیاید پس گفت من این طریق از شیخ ابی القاسم نصر آبادی فرا گرفتم و آواز شبلی ہم و آواز جنیدہ و آواز سری و آواز معروف و آواز داود و آواز تابعین رحمہم اللہ و گفت ہرگز پیش شیخ ابی القاسم نصر آبادی نہ رفتم تا اول غسل نکردم نقل ست کہ در مرو وعظ میگفت بعد از ان سفرائے بسیار کرد سفر حجاز و زیارت

مشایخ و غیر آن نقل است که در وقت جامه نداشت و برهنه بود بخانقاه عجب الله عمر فرو آمد شخصی ویرا باز شناخت پس خلق بروی جمع شدند و بزرگان شفاعت کردند تا درس گوید قبول نکرد و گفت درس و مناظره کردن امکان ندارد پس گفتند و عظمی گوئی قبول کرد منبر بنهادند چون بر منبر رفت بجانب راست اشارت کرد و گفت الله اکبر و بجانب چپ اشارت کرد و گفت وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَّ اَبْقٰی پس رو بقبله کرد و گفت درضوان من الله الا کبر احوال عجایب پیدا شد و خلق بکیار بهم برآمدند و غریب رخت و چندین جنازه برگرفتند پس شیخ در میان آن مشغله فرو آمد و برفت چندانکه او را طلب کردند نیافتند از آنجا برورفت و بعد از آن به نیشاپور نقل است که درویشی گفت روزی بمجلس شیخ درآمد شیخ را دستار طبری بر سر بود و دلم بدان میل کرد از شیخ سوال کردم که تو کل چه باشد گفت آنکه طمع از دستار مردمان کوتاه کنی و دستار من انداخت و گفت وقتی در مرو بیمار شدم مرا آرزو کرد که به نیشاپور روم هفتی آواز داد که حالیا از شهر بیرون نتوانی شدن که جمعی پریاز را با سخن تو خوش آمده است و در مجلس تو حاضر میشوند از بهر ایشان حالیا توقف کن نقل است که چون در میان مجلس چیزی افتاد که مردمان بدان مشغول شدند شیخ گفت این از غیر حق تعالی است که میخواهد که آنچه میرود زود نقل است که روزی بر سر منبر دست آدمی میکرد که ظلم و جهول و معجب و حسود است و آنچه بدین ماند درویشی برخاست و گفت با این همه صفت فیمم آخر محل دوستی دارد گفت بلی بچشم و بچو نه نقل است که یکروز بر سر منبر میگفت الله الله الله شخصی گفت خواجه خدای چه بود گفت نمیدانم گفت چون نمیدانی چرا میگوئی گفت این نگویم پس چگویم و هم نقل است که مردی فقاعی بود و بوقت سفر خوردن در ویشان بخانقاه شیخ آمد و فقاع بسیار بر آورد و باد ویشان بسفره موافقت کرد پس اگر فقاع او چیزی زیادت شد باز پس بروی روزی بلفظ شیخ برفت که آن جوانمرد فقاعی و قتی صافی دارد در آن شب شیخ در خواب دید موضعی عالی بر بالای و بزرگان دین بر آن بالاجمع شده هر چند خواستم تا بر آن بالا روم نتوانستم رفت آن فقاعی باید و گفت یا شیخ دست بمن ده که درین راه شیران پس رو رو با نهاد و مرا بر آن بالا برد دیگر روز استاد به منبر بود فقاعی از در درآمد شیخ گفت او را راه دهید که اگر او دوش مارا دستگیری نکردی ما از ماندگان بودم پس فقاعی گفت یا شیخ ما هر شبی آنجا باشیم تو بیک شب که درآمدی ما را غمزمیکنی نقل است که شخصی پیش شیخ آمد و گفت از جائی دور آمده ام زیارت شیخ گفت یافت این حدیث بقطع مسافت نیست از نفس خویش کانی بگیر فراز شو که هر مقصود با حاصل است نقل است

کہ مروے از وساوس شیطان شکایت میکرد و شیخ گفت اورخت تعلق دنیا از میان سرے از پنج برکن تا کنج شک
 بر آن نه نشیند کہ تا درخت تعلق دنیا و محبت او در باطن شاخها کرده است از پنج برکنی البته از دست معنان
 شیطان خلاص نخواهد بود نقل است کہ باز رگانه مرید شیخ بود عبادت اورفت پرسید کہ سبب پنج چه بود
 باز رگان گفت نیم شب برخاستم تا وضو سازم و نماز شب کنم تا بے در شتم افتاد و رگے بکشت و دروے سخت
 پدید آمد و تپ بدن پیوست شیخ گفت ترا بان فضولی چه کار کہ نماز شب کنی ترا مردار دنیا از دل خود دور میاید کرد
 بنماز شب مشغول شوی لاشک بدر و پشت گرفتار شوی کسے را کہ سر در دکن چون طلا بر پائے نمد هرگز به نشود و
 چون دست نجس بود و آستین بشوید هرگز دست پاک نگردد نقل است کہ یک روز بخانه مریدے شد و آن مرد
 دیر گاه در انتظار او بود چون شیخ درآمد گفت اے شیخ یک سخن بگویم گفت بگوے گفت کے خواہی رفت شیخ
 گفت اے بیچاره هنوز وصال نیافته آواز فراق بلند کردی نقل است کہ روزے صوفی در پیش استاد شسته بود
 عطسه داد استاد گفت یرحمک بک صوفی در حال پائے افراز در پائے کردن گرفت بر عزم رفتن گفتند حال چیست
 گفت چون زبان شیخ بر اجرت کشاده شد و کارے کہ میبایست برآمد چه خواهد بود پیش ازین نگفت و برفت نقل
 است کہ روزے استاد شسته بود مرقعے نو بغایت نیکو پوشیده و در عهد او شیخ ابو الحسن نوری یکے بود از عقالے
 مجانبین او در خانقاه درآمد پوستینے کہ نہ آلوده پوشیده استاد بطیبت میگفت و در مرقع خویش بگریست کہ ابو الحسن بخندین
 خریدہ این پوستین ابو الحسن نعره زد و گفت ابوعلی رعنائی مکن کہ این پوستین بہمہ دنیا خریدہ ام و بہمہ بہشت
 باز نفروشم استاد سر در پیش افکند و زار بگریست و چنین گفتند کہ دیگر هرگز با هیچ درویش طیبت نکرد نقل است
 کہ استاد گفت روزے درویشے در خانقاه درآمد و گفت گوشه با من پردازید تا بمیرم اورا خانه پر و ختم در آنجا شد
 و چشم در گوشه گذاشت و میگفت اند من پنهان گوش میداشتم گفت اے ابوعلی مرا مشغول مگردان بر فتم و
 باز آمد و ہمان میگفت تا جان بداد کس بطلب غسال و کرایس فرستادیم چون نگاه کردیم اورا ہیچ جاے ندیدیم
 حیران فروماندیم گفتم خداوند چنین کس را بمن نمودی کہ بدیدمش و بمرد و ناپدید شد گویا او کجاست تھے آواز داد چه جوئی
 کسے را کہ ملک الموت جست و نیافت حور و قصور بستند و نیافتند گفتم خداوند او بے مانند کجاست آواز
 آمد کہ فی مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِیکٍ مُّقْتَدِرٍ استاد گفت وقتے پیر را دیدم در مسجد خراب خون
 میگریست چنانکہ زمین مسجد خون گرفته بود گفتم اے پیر با خویشتن رفقے کن کہ ترا چه افتاده است گفت
 اے جوانمرد طاقتم بطاق برسد در آرزوے لقاءے او و گفت خداوندے بندہ خود گرفت شفیع را فرا

کرد تا او عفو کرد و بندہ همچنان میگریست شفیع گفت این گریستن اکنون چراست چون ترا عفو کرد خداوند
 گفت اور ضنائے من جوید و اورا بدان راہ نیست بدان سبب ہمیکہ نقل سست کہ یک روز جوانے از
 در خانقاہ درآمد و گفت اگر کسی را اندیشہ مصیبت بخاطر درآید طہارت را ہیچ زیان دارد استاد بگریست
 گفت سوال این جوان مرد را جواب گوئید زین الاسلام گفت مرا خاطرے درآمد لیکن از استاد شرم و شرم کہ
 طہارت ظاہر را خلل نکند اما طہارت باطن را بشکند نقل سست کہ گفت مرا در چشم پدید آمد چنانکہ مدتے
 از در و قرار نیافتم و خوابم نیامد ناگاہ محظہ در خواب شدم آوازے شنیدم کہ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدًا
 پس بیدار شدم در دم برفت و دیگر ہرگز در چشم نبود و گفت وقتے در بیابانے راہ گم کردم پانزدہ روز بعد
 ازان بسراہ آدم مردے لشکری را دیدم مرا شربتے آب داد بخور دم ظلمت و زیان کاری آن شربت آب
 سی سال سست تا در دل من باندہ است نقل سست کہ گفت کہ اورا بعضے مریدان بودند کہ چشم ایشان
 بقوت بود در زستان ایشان را آب سرد غسل فرمودے و بعضے نازک مزاج تر بودند با ایشان رفیق کردے
 و گفتے با ہر کس مجاہدہ بقدر وسع او توان فرمود و گفت کسیکہ بقالی خواہد کردن اورا بجزوار اسباب و آلات
 بکار آید اما اگر بعزلت در خانہ خواہد نشستن اورا اندک چیزے تمام سست یعنی علم اگر برائے ریائے خلق و
 فروختن وجاہ آموزی ترا علم بسیار میباید و اگر از برائے عمل و زاد آخرت مے آموزی ترا اندک علمے تمام سست
 چند آنکہ شرائط عبودیت بدانی و بدان عمل کنی مقصود از علم عمل سست و تواضع چنانکہ نقل سست کہ روزے
 بروش بدعوتے خواندند در راہ میرفت تا کہ پیرزنے مے آمد کہ میگفت بار خدا یا مرا چنین گرسنہ نگاہ داشتے و چندین
 اطفال بر من گماشتے آخرین چہ چیز سست کہ تو با من میکنی شیخ برگذشت و چون بدعوت رسید بفرمود تا طبقے
 بیار استند خداوند دعوت شاد شد کہ امروز استاد زلہ خواہد کرد تا بخانہ برد و اورانہ خانہ بود و نہ اہل چون تمام
 بیار استند برخواست و بر سر نہاد و بدر سرائے آن پیرزن برد و بدیشان داد و بین با آن شکستگی و نیاز
 بودہ باشد و یک روز گفتے است اگر فردا مرا بدوزخ فرستد و کفارم سرزنش کنند کہے استاد چہ فرق
 ست میان ما و تو من گویم جو نامردی باید آخر ماروز بازار بودہ و لیکن سنت خدا نیست شتھر فلما اصحاء
 الصبح فرق بیننا وای نعیم لایکدہ الدھر و عجب آنست کہ با چنین سخنے ہم او میگوید کہ اگر بدانشتمے کہ روز
 قیامت قدمے و لے قدم من خواہد بود از ہر چہ کردہ ام روے بگردانیدے اما شاید کہ در آنوقت کہ آن
 گفتے باشد اورا با او دادہ باشند تا ہمہ محض عبودیت باشد و دین وقت اورا از میان برداشتے

و بر زبان او سخن میرانده تا همه محض ربوبیت بوده باشد چنانکه نقل است که یک روز بعید خلق انبوه بمصلی
 شده بودند و او را خوش آمد گفت بعزت تو اگر مرا خبر باشد از ایشان کس پیش از من ترا بیند بر فور بے هیچ
 توقفی جان از من برآید و اما شاید که مرادش آن باشد که چون آنجا زبان نبود از پیش و پس بدین باشد
 شرح این سخن خود در آنست لیس عند الله صلیح و لا مسار و او را کلماتی عالی ست و گفت نگر تا از بهر خود با
 هیچ آفریده خصومت نکنی که آنگاه دعوی کرده باشی که تو آن تویی و تو آن خود نیستی ترا خداوند کیست مثل
 خود بد و باز گذارتا خود خصمی ملک خویش او کند و گفت چنان باش که مرده باشی و سه روز بر تو گذشته
 بود و گفت هر که جان خود را جاروب در خانه معشوق نمیتواند کردن او عاشق نبود و گفت هر که را با غیر حقیقا
 انس بود حال انس او با حق تعالی ضعیف باشد و گفت هر که جز از حق تعالی سخن گوید در مقاتلت خود کاذب بود
 و گفت هر که نیت مخالفت پیر کند او را طریقت نماند و تعلق او با شیخ بریده گردد اگر چه یک موضع باشند
 گفت هر که صحبت پیر کند آنگاه بدل مر پیر را اعتراض کند عهد صحبت پیر شکسته باشد مگر داد تو به و غرامت
 آن بدد اگر چه گفته اند عقوق شیخ را تو به قبول نباشد و گفت ترک ادب موجب است که راندن بار آورد هر که بے
 ادبی کند بر بساط بادشاهان او را بدرگاه فرستد و هر که بدرگاه بے ادبی کند مرا و را بستور وانی فرستد و گفت
 هر که با بادشاهان صحبت کند بے ادب جمل مرا و را بزود بکشتن سپارد و گفت هر که در بدایت پیر و استاد
 نبود در ارادت حق تعالی و سلوک طریقت او با حق تعالی در نهایت نتواند شستن تا اقتدا بشیخ نکند اگر چه
 در نهایت حال باشد زیرا که استاد بے باید که در طریقت و مجاهده تانسته با حق تعالی دست دهد از راه حال
 و گفت خدمت و عبودیت که بود بدرگاه بود اما بر بساط مشاهدت مشاهده بود باعث همیت بعد از آن فسادگی
 بود از استیلائے قربت بعد از آن فنا بود از صفات خود در تمامی غیبت و از بهر این است که احوال مشایخ در
 نهایت از مجاهده بسکون باز میگردد و او را و ظاهرا ایشان بر قرار اول نیماند و گفت چون مرید مجرد بود
 در بدایت از هم دور نهایت از همیت او معطل بود و هم آنست که مشغول گرداند ظاهرا و را بعبادت و همیت
 آنست که جمع گرداند باطن او را بر اقبیت و گفت شادی طلب تا مترست از شادی و جدان از بهر آنکه
 شادی و جدان را خطر زوالست و در طلب امید وصال و گفت این حدیث نه بجلت است و نه از جهد و ریاضت
 لیکن در طینت است کما قال الله تعالی یُحِبُّهُمْ وَ یُحِبُّونَهُ گفت ما ایشان را دوست داریم و ایشان ما را
 دوست دارند و در آن میان ذکر عبادت نگویند و ذکر طاعت و علت نه بلکه محبت را مجرد یاد کرد از علت

وگفت مصیبت ما امروز بیشتر است از مصیبت اهل دوزخ بفروای قیامت از بهر آنکه اهل دوزخ را فردای قیامت ثواب فوت خواهد شد و ما را امروز بقدر وقت مشاهد خدمت حق تعالی فوت میشود و تفرق میکن میان این هر دو مصیبت وگفت هر که ترک حرام کند از دوزخ نجات یابد و هر که ترک شبهت کند بهشت رسد و هر که ترک زیادتى کند بحق تعالی رسد وگفت بدین حدیث نتوان رسید بمرمى و هر که درین حدیث افتد ازینجا خلاص نتواند یافت بمرمى وگفت از آن شے که گاه گاه بر مردم در آید بے سبب از اطلاع حق تعالی بود که مرمى را متجلى شود وگفت اگر بنده در جمله عمر یک نفس بخالفت امر حق تعالی مشغول شده باشد پس اگر او را بخطایه قدس فرود آورند چون حسرت آن نفس بروی کشف کنند آن بهشت بروی دوزخ گردد و اگر در جمله عمر یک نفس بصدق عبودیت حق تعالی کرده باشد اگر او را در دوزخ کنند و آن نفس بروی کشف گردند آتش فرو میرود و دوزخ بروی بهشت گردد وگفت هر که حاضر است اگر چیزى برائے خود اختیار کند بدانش مطالبه کنند و اگر غایب است اگر اختیار کند نپرسند وگفت اگر عقوبت کند اظهار قدرت بود و اگر بیامرزد اظهار رحمت بود وگفت بدیخت آن بود که آخرت را بدینا بفروشد وگفت هر که این آیت بشنود که وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا چَکُونَهُ بَیْآنِ بَاضْتَن بَیْجَیْلِ کَن وگفت اَیَّاکَ نَعْبُدُ نگاه داشتن شریعت است و اَیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ امر بحقیقت است وگفت چون حق تعالی تنهائے شمار را بخیریده است به بهشت بدیگرى مفروشید که بیع درست نبود و معامله با دیگرى سودى نکند وگفت سه رتبت است یکى سوال و دیگر دعا و دیگر ثنا سوال آنراست که دنیا خواهد و دعا آنراست که عقبه خواهد و ثنا آنراست که مولی خواهد وگفت مراتب سخاوت سه قسم اند سخاست وجود و ایتار هر که حق تعالی را بنفس خویش برگزیند صاحب سخاست و هر که حق تعالی را بر دل خویش برگزیند صاحب جود است و هر که حق تعالی را بر جان خویش برگزیند صاحب ایتار است وگفت هر که از سخن حق گفتن خاموش بود دیوے گنگ بود وگفت بر شما باد که خذر کنید از صحبت سلاطین که راء ایشان چون راءى که در دکان بود و صولت ایشان چون صولت شیران وگفت شیوه سلاطین آنست که با ایشان طاقت صحبت نیست و از ایشان گزیر و صبر نیست وگفت معنی وَلَا تَحْمِلُنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ پناه خواستن است از فراق و قطعیت وگفت تواضع تو انگران مرد و ایشان را دیانت است و تواضع درویشان مر تو انگران را خیانت باشد وگفت چون ملائکه مر طالب علم را برگزیند اگر کسی طالب معلوم بود خود باوے چگونه کنند وگفت چون طلب علم فریضه بود و طلب معلوم عین نفس بود

وگفت مرید آنست که نخبه و پیچ مراد و هوای نفس نطلبیده که محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم چون از معراج باز آمد بعد از آن هرگز نخواست زیرا که همه دل شده بود و گفت چون ابراهیم علیه السلام مرید را گفت که در خواب دیدم که ترا قربان میباید کرد گفت ای پدر اگر در خواب ز رفتی این در خواب ندیدی و گفت دیدار در دنیا با سرار بود و در آخرت با بصر **نقل است** که یک روز در استدرج سخن میگفت سائل گفت استدرج کدام بود گفت نشینده که فلان کس بدین گاه باز میبرد **نقل است** که در آخر عمر چندان درد در او پیدا آمد که هر شب بانگ آید بر بام آن خانه رفتی که اکنون برابر تربت اوست و آنرا بیت الفتوح گفتند و بر آن بام روئے بافتاب کرده و گفته ای سرگردان مملکت امروز چون بودی و چون میگذشتی در ملک و ملکوت در هیچ جای اند و بگین مشتاق این حدیث یافتی و در هیچ موضع از زیر و زبر شدگان این واقعه خبر یافتی هم ازین جنس سخنهای گفته تا آفتاب فرو شد بعد از آن از بام فرود آمد **نقل است** که سخن او در آخر عمر چنان بلند شد که فهم خلق بدان نمیرسید و طاقت شنودن سخن بندگان نشنود در آخر در مجلس وعظ و خلق اندک رفتند چنانکه هفده هفده کس پیش نبود چنانکه عجب السید انصاری گفت چون ابوعلی دقاق را سخن عالی شد مجلس و از خلق خالی شد **نقل است** که در اول غلبات حال داشت که پیوسته میگفت خداوند مرا در کار مورے کن و بگاه برگ بخش و گفت خداوند مرا رسوا مکن که از تو بر سر منبر بسیار لافها زده ام با این خلق گناهکار و اگر البته مرا رسوا خواهی کرد بارے در پیش این مجلسیان رسوا گردان مرا بچنین در مرقع صوفیان رها کن در کوه و عصای بدست من ده که من شیوه صوفیان دوست دارم آنگاه مرا بمرقع و کوه و عصا بودی از وادیهای دوزخ سر در ده تا بعد از آن همیشه خواب فراق تو میخورم و در آن وادیها نوحه در دو میسکنم و بر سر نگو نزاری خویش میگیرم و تمام باز ماندگی مونس خود میدارم تا بارے اگر قرب توام نبود نوحه در د فراق توام بود و گفت خداوند اما دیوان خود را بگناه سیاه کرده ایم تو موئے مارا بر روزگار سفید کرده پس ای خالق سیاه و سفید فضل و رحمت خود سیاه کرده مارا در کار سفید کرده خود کن و گفت خداوند هر که ترا بتحقیق بداند هرگز از طلب تو باز نایستد و اگر چه بچنین بداند که ترا هرگز نیاید و گفت خداوند اگر فتم که بر حمت فضل خود مرا بهشت فرود آوری و بدرجه عالی مرا برسانی اما آن حسرت که تقصیر کردم در بندگی تو و بهتر ازین توانستم بود و نبودم هرگز از من برنخیزد **نقل است** که شیخ ابوالقاسم قشیری او را بعد از وفات بخواب دید پرسید که حق تعالی با تو چه کرد و گفت مرا

بداشت و هر گناه که بدان اقرار آورد و بیاورد و بگوید مگر یک گناه که از اقرار کردن آن شرم داشت سبب آن
مراد عرق بازداشت تا آنگاه که همه گوشت از روی من فرو ریخت و آن گناه آن بود که در کودکی با مرد
نگرسته بودم و در نظرم نیکو آمده بود و یکبار دیگر شیخ را بخواب دید که عظیم بے قرار بود و میگفت گفت
ترا چه شده است مگر مراجعت باز بنمایم خواهی گفت بے امانه از بهر صلاح خود اما سبب آن میخواهم تا میان
در بندم و عصا بردارم ایشان میزنم و میگویم مکنید و از غفلت بیدار شوید که شما نمیدانید که شما از که بازمانید
تا در حسرت جاویدنمانید و همچنین دیگرے او را بخواب دید و حال پرسید گفت هر عمل که کرده بودم از
نیک بد ذره ذره بر من می شمردند پس کوه کوه عفو بر من فرو آمد و مراد مغفرت داشت رحمۃ اللہ علیہ

باب هشتاد و نهم در ذکر ابو علی محمد بن عبد الوهاب الثقفی رحمۃ اللہ علیہ

آن پرورده اسرار آن خورده انوار آن مفتی تقوی آن مهدی معنی و آن ولی صفی شیخ ابو علی ثقفی رحمۃ اللہ
علیه امام وقت و عزیز روزگار بود و صحبت ابو حفص و حمدون یافته بود و در نیشاپور شیخ وقت بود
و علوم ظاهری و باطن بر کمال داشت و در فتوے و علوم و احادیث مقدم علمائے عصر بود و دست از همه بدست
و بعلم اہل تصوف مشغول شد پس در میان صوفیان و سخن آمد و شانے و کلماتے نیکو داشت و بغایت حکیم
بود و در نیشاپور وفات کرد در سنه ثمان و عشرين و ثلاثا شائے نقل است که همسایه داشت که کبوتر باخته
روزے سنگے بر کبوترے انداخت بر پیشانی شیخ آمد و بشکست و خون از روی روان شد اصحاب گفتند
مگر میش حاکیان شهر چیزے بگوید تا دفع فتنه بکنند پس شیخ مریدے را بخواند و گفت ازان درخت چوبے
باز کن و پیش آن کبوتر باز بر و او را بگوے تا بعد ازین باین چوب کبوتر میراند و سنگ بیندازد و گفت
روزے جنازه دیدم که سه مرد وزنے برگرفته بودند پس آن طرف که زن گرفته بود من برگرفتم تا بگورستان
رفتم و نماز بروے کر دیم و دفن کر دیم از ایشان پرسیدم که شما را همسایگان نبودند که مدد کردند گفتند
بلے اما این میت مخنث بود و او را حقیر داشتندے مرا بروے رحم آمد و درے چند و پارہ گندم بایشان دادم
در آن شب بخواب دیدم که شخصی باید و روی او چون ماه بود و جامهائے خوب پوشیده تبسمے کرد و
گفت من آن مخنث سبب آنکه خلق مرا حقیر داشتند حق تعالی بر من رحمت کرده گفت اگر جمله علوم تحصیل
کنی و با مشایخ و صلحا صحبت دارد هرگز براتب مردان نرسد تا نفس را ریاضت ندید بفرمان شیخے

کامل یا امام متقی یا مردے صالح ناصح از آنکه هر که ادب فرماید و نباشد که او را ادب خدمت و صحبت بیاورد و از منہیات منع کند و از آفات عیوب اعمال او را آگاه کند و از مکر و کید نفس و رعونات او خبر دهد و هیچ معامله او صحیح نبود و در هیچ معامله اقتدا بوی نشاید کرد و گفت طمع رستی مدار از کسی که رستش نگر و اندیده باشند و امید ادب مدار از کسی که او را ادب نیا موخته باشند و گفت هر که با مشایخ صحبت دارد و طریق خدمت و ادب نگاه ندارد و محروم ماند از فوائد نظر و صحبت ایشان و از برکات ایشان و انوارے که از فیض بد لہائے ایشان میرسد از ہمہ محروم ماند و گفت فرع صحیح نخیز و مگر از اصل صحیح پس هر که خواهد که افعال او صحیح بود و بر جادۂ سنت و متابعت بود گو نخست اخلاص و صدق دل درست کن که از درستۂ اخلاص باطن درستۂ اعمال ظاہر خیزد و گفت هیچ عمل مکنید برائے حق تعالی مگر آنکه صواب بود و خالص و هیچ عمل خالص قیام ننمایید مگر آنکه موافق سنت و متابعت بود و گفت مرد چنان باید که از چهار خصلت خالی و غافل نماند یکے صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق مودت چهارم صدق امانت و گفت علم حیات دل ست از جہل و نور چشم ست از ظلمت و گفت شغل و جمع دنیا چون روے بکسے نہ آفت ست و چون دنیا روے از کسے بگرداند مراد را حسرت ست و عاقل آنست که هرگز فرو نیاید بر چیزے که حاصل آن حسرت و آفت بود در دو جهان و گفت وائے بر کسی که هیچ چیز را ہمہ چیز را خریدہ بود و ہمہ چیز را هیچ چیز بفروختہ باشد و گفت روزگارے در آید کہ هیچ مومن را دروے عیش و زندگانی خوش نباشد مگر خود را بر فقر اک منافعے بند و لغو باشد منها و الله اعلم

باب ہشتاد و ہشتم در ذکر ابو علی احمد محمد الرودباری رحمۃ اللہ علیہ

آن پنج کشیدہ مجاہدہ آن کنج گزیدہ مشاہدہ آن کوہ علم و بردباری آن بحر علم و ستاری شیخ ابو علی رودباری رحمۃ اللہ علیہ از کاملان طریقت بود و از اہل فتوت و ظریف ترین پیران بود و در علوم و ریاضت و در معاملات و کرامت و فراست بزرگواری بود و اصل وے از بغداد بود و در مصر ساکن بود و در ہمہ علم بکمال و مصیب بود و در حقایق کلماتے عالی داشت صحبت شیخ جنید و ابو الحسن نوری رحمہم اللہ یافتہ بود و بسیار مشایخ کبار را دیدہ و با ایشان صحبت داشتہ و وفات او در مصر بود در تاریخ سنہ ثمان و عشرین و ثلثمائۃ نقل ست کہ گفت اجتماع این طایفہ بوعده نبود و پراگندہ شدن ایشان بمشاوَرَت نبود و گفت درویشے وفات کرد چون او را دفن میکردم خواستم کہ روے وے بر خاک نہم تا باشد کہ حق تعالی بروے رحمت کند در لحد

چشم باز میکرد گفت مراد لیل میبری پیش آنکس که مرا عزیز کرده است گفتم یاسیدی پس از مرگ زندگانی
 هست گفت آری محبان حق تعالی همه زنده اند ای ابوعلی اگر فردا مر آب روی بود ترا یاری دهم و
 گفت مدتی ببلای و سواس طهارت مبتلا بودم روزی در موضعی در میان آب یازده بار رفتم تا وقت
 آفتاب برآمدن آنجا بماندم در میان رنجیده خسته شدم که وضو درست نیلیافتم گفتم بار خدا و ندا العافیه
 یا توفی آواز داد که العافیه فی العلم و گفت تصوف آنست که صوفی صوف پوشد و نفس را بچشاند طعم بلا
 و جفا و بیندازد دنیا را از پس قفا و سلوک کند بر طریق سنت و متابعت مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم
 و گفت مریدے که از پنج روزه گرسنگی بنالد و از بازار بیاید فرستاد تا گدائی کند و گفت تصوف صفوت
 قربت بعد از کدورت بعد و گفت تصوف معتکف بودن است بر در دوست و سر بر آستانه در نهادن
 و از آنجا ناگزشتن اگر صد بار برانندت و گفت تصوف عطای احرار است و گفت خوف و رجا دو بال مرغند
 چون مرغ بایستد بالها بایستد و چون یکبال نقصان پذیرد دیگر بال ناقص شود و گفت چون مرد از هر دو
 بماند درجه شرک بود و گفت حقیقت خوف آنست که با حق تعالی از غیر حق تعالی نترسی و گفت محبت
 آنست که خود را به مملی محبوب خویش سپاری و مرا ترای هیچ باز نماند از تو و گفت توحید استقامت دل است
 با ثبات یا مفارقت تعطیل و انکار و گفت نافع ترین یقینے آن بود که حق تعالی را در چشم تو عظیم گردانند
 و بادون حق تعالی را خرد و نابود گردانند و خوف و رجا در دل تو ثابت کند و گفت جمع سر توحید است
 و تفرقه زبان توحید و گفت آنچه ظاهر میگردد از نعمتها دلیل است بر آنچه در باطن میدارد از کرامتھائے
 بے نهایت و گفت چگونه اشیا بد و حاضر آیند و جمله بذوات فانی میشوند از خویش تا چگونه اشیا
 از غایب شوند و جمله از صفات او ظهور میگیرند سبحانه مر آن خدای را که نه او را چیزی حاضر تواند
 آمدن و نه از غایب تواند شدن و گفت حق تعالی دوست دارد اهل محبت را که از برائے آنکه اهل
 محبت مراد دوست دارند و گفت مادرین کار بجائے رسیدیم که چون تیزی شمشیر بود اگر هیچگونه
 بخشم بد و زخ افتد و گفت اگر دیدار او از ازیل شود اسم عبودیت از ما ساقط گردد یعنی زنده مانیم و
 گفت چنانکه حق تعالی فریضه گردانید بر انبیاء علیهم السلام ظاهر کردن معجزات و بر ائین همچنان فریضه
 کرد بر اولیائے پنهان کردن احوال و مقامات تا چشم اغیار بران نیفتد و کس آنرا نه بیند و نداند و گفت
 هرگز در طریق توحید نظر افتد بانها و خود آن توحید او را از آتش براند و گفت چون دل خالی گردد

از حب دنیا و ریاست در وی حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت پدید آید و بعد
ازین سه چیز پدید آید دیدن صنایع او و مطالع سرایر او و معامله حقایق او و گفت من را سیم که از سماع سرسبز
خلاص یابم از بسیاری آفت آن و گفت آفت از سه چیز برخیزد یکی بیماری طبیعت دوم ملازمت
عادت سوم بیماری فساد صحبت و گفت بیماری طبیعت حرام و شهت خوردنست و بیماری ملازمت
عادت بجرام و باطل نگریستن و غیبت شنیدن و گفتن و فساد صحبت آنست که متابع هوای نفس بود
و گفت بنده خالی نیست از چهار نفس یا نعمتی که موجب شکر بود یا نعمتی که موجب ذکر بود یا نعمتی که موجب
صبر بود یا نعمتی که موجب استغفار بود و گفت هر چیزی را و اعطی بود و و اعطی دل حیاست و فاضلترین
احوال مومن حیاست از حق و گفت وجد در سماع مکاشفت اسرارست بشا به محبوب و گفت طریق میان
صفت و موصوفست پس هر که نظر کند بصفت محبوب بود و هر که نظر کند بوصوف ظفر یابد و گفت قبض
اول آستانه رفقا است و بسط اول آستانه بقا است و گفت مرید آن بود که هیچ نخواهد خود را جز آنکه
حق تعالی مر او را خواسته باشد و جو آن باشد که هیچ چیز نخواهد از کونین غیر حق تعالی و گفت ابتلا
نیکردن بهمنشینی با ناپاها نیست نقل سمت که چون وفاتش نزدیک رسید سر شیخ در کنار خواهرش
نهاده بود چشم باز کرد و گفت درمای آسمان باز کرده اند و بهشتها بیاراسته اند و بر ما جلوه میکنند و
فرشتگان ندای میکنند که ما ترا بجای رسانیم که هرگز در خاطر تو نگذشته است و حوریان بهشت بهشت
نثار می کنند و اشتیاق دیدار ما می نمایند اما دل ما میگوید که بحق لا انظر الی غیرک
عمری دراز در انتظار کار می بسر بردیم برگ آن نداریم که بر شوته باز گردیم پس وفات کرد رحمه الله علیه

باب هشاد و نهم در ذکر ابوالحسن علی بن ابراهیم حصری رحمه الله علیه

آن عالم علم ربانی آن حاکم حکم روحانی آن قدوه قافله عصمت آن نقطه دایره حکمت آن محرم صاحب
سری شیخ ابوالحسن حصری رحمه الله علیه شیخ عراق بود و لسان وقت و در احوال و تحقیق و عبارت و
اشارت بکمال بود و اصل وی در بصره بود اما در بغداد وطن داشت و در بغداد وفات کرد در تاریخ سنه
احدی و تسعین و ثلثمائة نقل است که گفت صوفی آن باشد که از جمله کائنات آرام و بی جزع و حق تعالی
نباشد و غیر حق تعالی هیچ چیز نیاساید و تفویض کلی امور خود بحق تعالی کرده باشد پس چون حق تعالی را

یافتند التفات ایشان باسوی الله نباشد نقل است که احمد نصرم که مرید شیخ بود شخصت موقوف ایستاده بود بیشتر احرام از خراسان بسته بود یکبار در میان پیران حرم سخنی بگفت که خاطر ایشان برنجید و او را از حرم بیرون کردند گفتند چون دوست داشتند و پیر در حرم باشند تو که باشی که سخن گوئی و شیخ نیز آن وقت در بان را گفت آن جوان خراسانی اگر بعد ازین بیاید زینهار تا پیش من راه ندی چون اسمدم بغداد آمد بحکم ستاخی که داشت بدرخانه شیخ شد دربان او را گفت که در فلان وقت شیخ فرموده است که ترا پیش شیخ نگذارم چون احمد این سخن بشنید بیفتاد و بیهوش شد بعد از آن بر درگاه می بود تا روزی که شیخ بیرون آمد شیخ فرمود که غرامت آن ترک ادب که بر تو رفته است باید که بروم روی بشهر طرطوس و یکسال خاک بانی کنی و در شب بویرانهار روی و بنام مشغول باشی و باید که یکساعت خواب نکنی باشد که این دلہائے عزیزان ترا قبول کنند احمد گفت فرمانبردارم و عزم روم کرد و جامہ ناز بر کشید و کمربند نیاز بر میان بست و چنانچه شیخ او را فرموده بود یکسال خاک بانی کرد بعد از آن عزم خدمت شیخ کرد چون بغداد رسید بدرخانقاه شد شیخ بتعجیل بیرون آمد و او را در کنار گرفت و گفت یا احمد انت ولدی و قرۃ عینی احمد از آن قبول بغایت شاد شد و عزم مکہ کرد تا حجے دیگر بکند چون بکہ رسید پیران مکہ استقبال کردند و گفتند انت ولداه و قرۃ عیناه و نواخت بسیار کردند و گفت سحر گاہے در مناجات گفتی الہی من از تو در ہمہ احوال راضی ام تو از من راضی هستی ندا آمد کہ اے کذاب اگر تو از ما راضی بودی طلب رضائے ما نکردی و گفت مراد وائے ست از حالت جوانی باز کہ اگر یک در درو گذارم با من عتاب کنند و گفت نظر کردم در ہمہ دلہائے صاحبان دل من بر ہمہ دلہا راجع آمد نگاه کردم در عزم ہمہ صاحب عزے عز من بر عزم ہمہ زیادت آمد پس گفت مَنْ کَانَ یُرِیدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِیعًا احوال او در توحید پنج چیز است نفع حدث و اثبات قدم و ہجرا و طمان و مفارقت احوال و نیسان آنچه میدانی و آنچه نمیدانی یعنی فراموش کنی و آنچه ندانی بطلب آن مشغول نباشی و مطلق بحق تعالی مشغول باشی و گفت اگر بندہ را بخود باز گذارند ہمہ مخالفت و عصیان از وی در وجود آید و چون توفیق و عنایت حق تعالی در رسیدن از وی ہمہ موافقت و محبت آید و گفت تا تیغ انکار ہر چه اسم و رسم بدان رسد سر بر نداری و ساحت دل را از ہر چه معلوم و معلول خالی نگردانی و بیاب حکمت از قعر دل تو در ظهور نیاید و گفت ہر کہ دعوی کند اندر چیزے از حقیقت شواہد کشف بر این او را تکذیب کند و گفت در حال مشاہدہ یکساعت نشستن

باندیشه و تفکر بهتر و فاضلتر است از هزار حج مقبول و بهتر از سفر کردن و گفت بعضی را پرسیدم که زهدیت
گفت ترک آنچه دانی بدانکه در آنی از و پرسیدند از ملائمتی نعره زد و گفت اگر درین روزگار پیغمبری روا
بودی از ملامتیان بودی و گفت سماع را تشنگی دایم باید و شوقی دایم که هر چند بیش خورد و اورا تشنگی
بیش بود و گفت چکنم هر سماعی را که ساقط شود چون گوینده قطع کند سزاوار چنان است که سماعیکه باشد بسماع
متصل باشد چنانچه پیوسته منقطع نگردد و گفت صوفی آنست که چون از آفات فانی گشت برگز با سر آن
نزد و چون روی فراق حق تعالی کرد روی باز نگرداند و حادثه را در و اثر نباشد و گفت صوفی آنست که اول بعد
از عدم موجود نباشد و معدوم نه بیند بعد از وجود و گفت صوفی آنست که وجد او وجود او است و صفات
او حجاب او است یعنی من عرف نفسه فقد عرف ربه و گفت تصوف صفای دل است از که ورت مخالفات
و گفت تا ما دام که کون موجود بود تفرقه و پریشانی موجود بود و چون کون غایب گشت حق تعالی ظاهر شد
و این حقیقت جمع باشد که جز حق باشد که جز حق تعالی نه بیند و جز از وی سخن نگوید رحمه الله علیه

باب نود و ذکر ابوعثمان سعید ابن سلام المغربي قدس الله سره الغری

آن ادب خورده ریاضت آن پرورده عنایت آن بیننده انوار حقایق آن داننده اسرار حقایق آن
بحقیقت وارث نبی شیخ وقت ابوعثمان مغربی رحمه الله علیه از کبار ارباب طریقت بود و از جمله
اصحاب ریاضت بود در ذکر و فکر آیت بود و در انواع علم خطر عظیم داشت و در تصوف صاحب
تصنیف بود و بسیار مشایخ کبار را دیده بود و مدتی در حرم مجاور بوده و در علو حال کس مثل او نشان
ندارد و در صحت حکم فراست و قوت بهیبت و سیاست بینظیر بود نقل است که صد و سی سال عمر
یافت و گفت نگاه کردم درین عمری دراز من هیچ چیز نمانده بود که بچنان برقرار بود که وقت جوانی
مگر اهل و وفات او در نیشاپور بود و در تاریخ سنه ثلاث و سبعین و ثلثمائة نقل است که در اول حال بهیبت
سال عزلت کرد و در بیابانها و صحرا که در آن مدت حس آدمی نشنید تا حدیکه از مشقت و ریاضت طینت
تن و بگذاخت و چشمهایش بمقدار سوراخ جوال دوزی ماند و از صورت آدمیان بگشت و بعد از آن
اشارت آمد که با خلق صحبت کن پس عزم مکه کرد و مشایخ حرم بفرست بدانستند و باستقبال و بیرون رفتند
ویرا یافتند بصورت مبدل شده در حالیکه جز منق خلقت چیزی در وی نمانده بود پس گفتند یا ابوعثمان

بیست سال بدین صفت زندگانی کردی که آدم و آدمیان در پیش کار تو عاجز شدند اکنون ما را بگو تا چرا
 رفتی و چه دیدی و چه یافتی و چرا باز آمدی گفت بشکر رفتم و آفت شکر دیدم و نومیدی دیدم و بحسن
 باز آدم رفتم بودم تا اصل ببرم با خود دست من بعرق رسیدند آمد که یا ابا عثمان گرد فروغ میگردد و در خیال
 مستی میباش اما اصل بریدن نه کار است و صحت حقیقی در دست پس نومید باز آدم پس مشایخ گفتند
 که حراست بر معبران که عبارت است محو و سکر کنند که تو انصاف جمله بدای نقل است که گفت مراد را بتدائس
 مجاهده حال چنان بود که وقت بود که مرا اگر از آسمان بریر انداختند دوست ترا داشته از آنکه مرا
 طعام بایستی خورد یا از بهر نماز فریضه طهارت بایستی ساخت زیرا که ذکر من در من غایب شد و
 آن غیبت ذکر من بر من سخت تر و دشوار تر از همه رنجهای سخت بود و در حالت ذکر بر من چیزای میفت
 که بنزدیک دیگران کرامت بود و لیکن بر من سخت تر از گناه کبیره آمد و خواست می نمود تا مرا بر گز خواب نیاید
 تا از ذکر باز نمانم پس حیلته ساختی و بر سر سنگ لغزان که مقدار یک قدم بود و بر زیر آن سنگ غار بود
 بغایت فرو که اگر از آنجا بیفتاد می ریزه ریزه گشته بر سر چنین سنگ شستم تا خوابم نبرد از بیم فرو افتادن
 و وقت بود که مرا خواب برود بر سر چنین سنگ خورد و معلق در هوا که در بیداری بر سر آن بد شواری
 توانستی نشست و گفت در شب عید با ابو الفوارس بودم و بخت در خاطر من این گذشت که اگر مارا
 روغن گاو بود و دوستان فلان چیز ساختی پس ابو الفوارس در میان خواب میگفت بیند از این روغن گاو از دست
 سه بار چنین بگفت چون بیدار شد حال پرسیدم گفت چنان در خواب دیدم که با جمله موضع عالی بودم چنان
 بودیم که در آن موضع حق تعالی را بخواستیم دیدن و دلهای پر هیبت گشته بود تو در میان آن جمع بودی اما در دست
 تو روغن گاو بود و من ترا گفتم که بیند از این روغن گاو نقل است که مردی پیش شیخ آمد و با خود اندیشه
 کرد که باشد که شیخ از او آرزو خواهد شیخ گفت پسندیده نیست آنکه فراموش کنیم تا آرزو دیگر
 خواهیم و سوائی دیگر کنیم نقل است که ابو عمر و زجاجی رفت روزگار دراز مرا ابو عثمان را خدمت کردم
 چنانکه از او صبر نتوانستم کرد شبی در خواب دیدم که مرا گفتند یا ابو عمر و چند با ابو عثمان از ما باز مانید و
 چند با ابو عثمان مشغول باشید و پشت بحضرت ماکنید روز دیگر با اصحاب شیخ گفتم که من خوابی عجیب
 دیده ام چون بگفتم تمامت اصحاب سوگند خوردند که بعینه همین خواب دیده ایم و همین خطاب شنیده ایم همه
 در این اندیشه بودند که با شیخ گویند یا نه شیخ بتعجیل پاپی برهنه از خانه بیرون آمد و گفت ای اصحاب

چون شنیدید آنچه گفتند روی از ابو عثمان رخ بردانید و حق را با شنید و مرا تفرقه پیش ازین مدبسیه
نقل است که امام ابو بکر فورک گفت که از شیخ ابو عثمان شنیدم که گفت اعتقاد من در حق تعالی
آن بود که او بود که او در جنت است تا آنوقت که به خدا آدم و اعتقاد درست کردم که او منزله هست
از جنت مکتوبی نوشته بشایخ مکہ که من در بغداد باز گئی مسلمان شدم نقل است که یک روز خادم خود
را گفت که اگر کسی از تو پرسد که معبود تو بر چه حالتیست چه جواب گوئی گفت بگویم که بر آن حال که در ازل
بود گفت اگر گویند که در ازل چگونه بود چگوئی گفت بگویم که بر آن حال که اکنون هست گفت نیکی
گفتی عبد الرحمن سلمی گفت نزد شیخ ابو عثمان بودم کسی از چاه آب بر می کشید و از چرخ آواز می آمد
گفت یا عبد الرحمن میدانی که این چرخ چه میگوید گفتم نمیدانم گفت میگوید اللہ اللہ و گفت هر که دعوی
سماع کند و آواز مرغان و جنبیدن درختها و آواز باد و سماع نبود و در دعوی سماع دروغ زن است
و گفت چون بنده بحقیقت ذاکر شود چون دریای بود که از جویها میرود و هر جای بحکم خداوند و او همه
کون را به بیند بدان نور که او را بود چنانکه در همه کون اگر مور بجنبد میدانند و نه بیند و حقیقت اینجا تمام
شود و از ذکر او را چندان حلاوت بود که خواهد که نیست شود و مرگ باز وجود از آنکه طاقت چشیدن
آن حلاوت ندارد نقل است که ابو عثمان هم طاقت این حلاوت و لذت ذکر داشت خویش را
از خلوت بیرون انداخت و بگریخت و گفت کلمه لا اله الا الله باید که ذاکر با علم خویش بیامیزد و هر چه
در دلش آید از نیک و بد و بقوت و سلطنت این کلمه آن همه از دل دور میکند و بدین مصاصم غیرت
سر آن همه خیال بر میگردد که در این همه حق تعالی است و گفت هر که انش و معرفت و ذکر حق
تعالی بود مرگ آن انس ویران نکند بلکه صد چندان انس و راحت زیادت شود از آنکه اسباب
شوریده از میان برخیزد و محبت صرف بماند و گفت بجناب عظیم رفیع دلیل و چیز است یکے نبوت و
حدیث نبوت اکنون نبوت مرتفع شد و خاتم انبیاء صلوات اللہ علیہ گذشت اکنون حدیث با ما مانده است
و راهش مجابده و ذکر است پس این عمر اندک بهار را در عوض چنین وصالی عزیز و دائم بدل کردن سخت تر مختصر
ست و سخت از آن است پس بے بیچاره چه آورده ترا که این زندگانی اندک بهار را در بهائے فراق وایم کردی آخر
از چه افتادن این ناجوانمردی بدین ناجایگاہ و گفت هر که خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد کرد همه
اشیاء دل و بی خالی بود مگر از یاد کرد حق تعالی و از همه ارادتها خالی بود مگر از رضائے خداوند تعالی

واز ہمہ مطالبت نفس خالی بود بجله اسباب و اگر بدین صفت نباشد خلوت اورا بلا و ہلاک بود و گفت
 ہیکس بقامات خواص نرسد تا چیزے از آداب نفوس و ریاست برو باقی بود و گفت عاصی بہتر
 ست از مدعی از انکہ عاصی بگناہکاری مفرآمدہ است و مدعی در میان دعویٰ خویش گرفتار آمدہ است
 و گفت ہر کہ از صحبت درویشان دست بردارد و صحبت تو انگران اختیار کند حق تعالیٰ دل وے
 را برگ و کوری مبتلا کند و گفت ہر کہ دست بطعام تو انگران دراز کند بشرہ و شہوت نفس ہرگز
 فلاح نیابد و اورا درین ہیچ عذر قبول نیست مگر کہے را کہ مضطر بود و گفت ہر کہ باحوال خلق مشغول
 شد حال خویش ضایع کرد و گفت مثل مجاہدہ مرد و پاک کردن دل چنانست کہ کہے را فرمایند این درخت
 از بیج بر کن ہر چند اندیشہ کند کہ با سانی بر کند تو اندیش گوید با خود کہ صبر کنم تا قوتے بیایم بعد از ان
 بر کنم و ہر چند کہ توقف میکند درخت قوی تر و اضعیف تر میشود و بر کندن و شوار تر و گفت ہر کہ
 سفر میکند واجب بروے آنست کہ اول سفر از ہوا و شہوت و مراد نفس خویش بکند کہ سفر غربت ست و
 عزبت ذلت ست و مومن را روانیست کہ پیش ہیچ مخلوق خود را ذلیل گرداند و گفت عالمہاست
 کہ احکام قدرت بدیشان میرود و دلہائے ظالمت را دور وے آفریدہ است یک روے سوے عالم
 ملک شہادت و یک روے سوے عالم ملکوت آن گاہ عکس آن معارف مقدمہ از ان روے بدین
 روے در گرد تا این روے دیگر نیز باز آن روے گردد تا چنان شود کہ مراور از ہر درہ ہزار عالم خبر
 بنود و عکس آن حقایق را کہ ضیاء نور ست چون فروغ بدین روے زند کہ عالم شہادت ست کہ آنرا
 نام معرفت شود و گفت منقطع شونکہ در فرایض و نوافل خلل آورند و گفت نیکوئی
 صحبت آنست کہ فراخ داری بر بردار مسلمان آنچه بر خود فراخ داری و در آنچه اورا بود طمع نکنی و بر جفا
 وے تحمل کنی و عذر وے قبول کنی و انصاف او بدہی و از و انصاف نہ طلبی و مطیع او باشی و اورا
 مطیع خویش نداری و ہر چہ از و بتورسد بسیار و بزرگ شماری و ہر چہ از و بدورسد حقیر و اندک دانی
 و گفت فاضلترین چیزیکہ مردمان آنرا ملازمت کنند محاسبت نفس بود و مراقبت و نگاہ داشتن
 کار ما بعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح ست در تحت امر و گفت ہیکس چیزے نداند تا معرفت صد
 آن اورا معلوم نباشد و از برائے اینست کہ محقق نگردد مخلص را خلاص مگر بعد از انکہ ریا را بہ شناختہ
 بود و علم مفارقت از یاد آستہ و گفت ہر کہ بر مرکب خوف نشیند یکبارگی نومید شود و ہر کہ

بر مرکب رجا نشینند کابل شود یکبارگی و از کار فروماند لیکن گاہ بر این و گاہ بر آن و گاہ در میان
 ہر دو و گفت عبودیت اتباع امرست در مشاہدہ امر و گفت شکر شناخت عجز خودست از گذاردن
 کمال شکر نعمت و گفت تصوف قطع علایق است و رخص خلایق اتصال حقایق و گفت علامت
 شوق دوست داشتن مرگ است در حال راحت و گفت غیرت از صفات مریدان باشد و اہل
 حقایق را نبود و گفت عارف را بانوار معرفت و علم اور روشن شود تا بدان عجایب غیب بر بیند و
 گفت مرد ربانی در چہل روز یکبار چیز خورد و مرد صمدانی در ہشتاد روز یکبار چیز خورد و ہر کرا ایمان
 بود با ولیا و از اولیا بود و گفت اولیا مشہور بود اما مفتون نبود نقل است کہ چون رنجور شد طبیب
 آوردند گفت مثل اطبا بامن ہمو مثل برادران یوسف است کہ یوسف را پرورش دہند و قدرت بود
 بر اورانش در کار او تدبیر میکردند یعنی تدبیر خلق نیز از تقدیر قدرتست و در وقت وفات سماع طلبید
 و دران سماع وفات کرد رحمۃ اللہ علیہ

باب نود و یکم در ذکر ابوالعباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ

آن محترم روزگار آن محترم پرہیزگار آن کعبہ مروت آن قبلہ فتوت اساس خردمندی شیخ وقت
 ابوالعباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ یگانہ عہد بود و معتبر مشایخ و در تکمین قدمے راسخ داشت
 و در ورع و معرفت شانے عظیم و گفت در ابتدائے ریاضت دوازده سال علی الدوام سر بگریبان فرو
 بردم تا یک گوشہ دلم بمن نمودند و گفت ہمہ خلایق در آرزوئے آنند کہ حق تعالی یکساعت ایشانرا
 بود و من در آرزوئے آنم کہ حق تعالی مرا یکساعت بامن دہد و مرا بامن باز گذارد تا من خود بہ بینم کہ من
 چہ چیزم و از کجا ام و این آرزوئے من بر نئے آید و گفت با حق تعالی بسیار نشیند و با خلق اندک و
 گفت آخر فقر اول تصوف است و گفت تصوف پنهان داشتن حالست و جاہ خود بذل کردن بر
 برادران نقل است کہ کس ازوئے دعائے طلبید گفت خدا تعالی مرگے خوشتر بداد نقل است کہ
 شیخ کلاہ دوختہ و یکے بدو درم دادے و از دو درم زیادت نگرفتے و ہر کہ نخست پیش وے آمدے
 یکدرم بے دادے و یکدرم بنان دادے و در زاویہ بادرویشے دیگر بکار بردے انگاہ از پے کلاہے دیگر
 فراشدے نقل است کہ مریدے داشت کہ اورا از دنیا چیز کے بود چنانچہ زکات دادن بروے وجب

بود پیش شیخ آمد و گفت زکات مال بکده دهم گفت بهر کس که دلت قرار گیرد آن مرید برفت در راه نابینای
را دید برهنه و مضطرب دست زر بزرگ بوی داد اتفاقاً روز دیگر آن مرید آنجا میگذشت آن نابینا را دید که
با نابینای دیگر میگفت که دیروز شخصی در سینه زر بمن داد و خوش بخرافات شدم و خمر خریدم و با فلان مطربه
بخوردم آن مرید چون این بشنید مضطرب شد پیش شیخ رفت تا حال گوید پیش از آنکه سخن گوید شیخ یک
درم بدو داد و گفت بیرون رو هر کس که اول پیش آیدت بدوده و آن درم از کسب کلاه دوختن بود چون
رفت نخست علوی را دید در راه و آن درم بدو داد چون علوی برفت آن مرید از پی او برفت علوی بخوابه
رفت و یکله مرده از زیر دهن بدر آورده بینداخت مرید مرعلوی را گفت بخدا که حال خود با من بگو
گفت هفت روز است تا من و عیال و فرزندان هیچ طعام نیافته ایم و ذل سوال بر خور و امید شتیم پس
درین خرابه این مرغ مرده دیدم بحکم اضطرار برداشتم تا پیش عیال برم و طعام سازند چون این درم حاصل شد
این مرغ مرده بینداختم مرید تعجب بآید و پیش شیخ آمد شیخ گفت احتیاج گفتن تو نیست اما یقین بدان
که چون تو معامله با عوانان و ظالمان کنی آزا شاید که نابینای خرابات خمر خورد و آنچه من بکسب حلال
حاصل کرده بودم چنان بود که علوی ستحق بدان از مردار خوردن خلاص باید و بحد اضطرار بخورد نقل است
که ترسای در روم حکایت فرست شنیده بود میخواست که امتحان کند مرقعه در پوشید و عصای در
دست گرفت و بخانقاه شیخ ابوالعباس قصاب اندر آمد چون پای در اندرون خانقاه نهاد شیخ مرد
تند با غیرت بود گفت ای بیگانه در کوچه آشنایان چه کار داری ترسا از آنجا بازگشت و بخانقاه شیخ
ابوالعباس نهادند آمد و نزول کرد شیخ ویرای هیچ نگفت پس چهار ماه آنجا مقام کرد با درویشان وضو بست
و نماز بصورت میکرد بعد از آن عزم کرد تا بروی شیخ گفت چون حق نان و نمک افتاده است جوانمردی نباشد
که بیگانه بیانی و بیگانه بیرون روی پس آن ترسا از صدق مسلمان شد و در خدمت شیخ مقام کرد و
ریاضت و مجاهده پیش گرفت تا از اولیاء الله گشت تا چون شیخ وفات یافت او بر جای شیخ بنیشت

باب نود و دوم در ذکر ابراهیم الزجاجی رحمه الله علیه

از کبار مشایخ وقت بود و از بزرگان اصحاب تصوف بود و در ورع و معرفت و ریاضت و کرمت بسیار
بزرگ داشت و مقبول لهائے این طایفه بود و شیخ جنید را دیده بود و آخر کس از شاگردان ابو عثمان

که بمروفت او بود و در مکہ مجاور شد و بہا نجات کرد و در سنہ احدی و ثمانین و ثلثمائتہ رحمۃ اللہ علیہ و اورا
نظرے دقیق بود نقل است کہ شیخ ابوالقاسم نصرآبادی در سماعی بودند شیخ مر ابوالقاسم را
گفت این سماع چرامے شنوی گفت چون سماع شنویم بہتر از آنکہ با یکدیگر شنیم و غیبہا کنیم و شنویم
ابو عمر و گفت اگر در سماع یک حرکت کردہ آید کہ توانیم کہ آن حرکت نکنیم از صد سالہ غیبت بدتر باشد و اللہ اعلم
بالصواب قدس سرہ العزیز

باب نود و سوم در ذکر ابوالحسن صلیح قدس اللہ سرہ العزیز

آن مشرف خواطر و اسرار آن مقبل اکابر و ابرار آن سفینہ بحر عشق آن سکینہ کویہ صدق آن از ہر دو
کون فارغ شیخ ابوالحسن الصلیح رحمۃ اللہ علیہ یگانہ روزگار بود و در مصر مقیم بود و از جملہ مشایخ قوم
بود و در عصر خود نظیر نداشت و ابو عثمان ^{۱۲} مغربی گفتے ہیچکس را نورانی تر از ابویقوب ^{۱۳} نہ جوری ندیدم
و بزرگ ہمت تر از ابوالحسن صلیح نقل است کہ مشاودینوری گفت کہ در دینور مردے دیدم کہ نماز میکرد
و بر بالائے سروے کر گسے سایہ میداشت چون نگاہ کردم ابوالحسن صلیح دینوری بود و گفت اسدلال
چگونہ توان کردن از صفات کسیکہ اورا مثل باشد بر آنکہ اورا مثل نباشد و گفت معرفت شاہد حق تعالی
بودنست در کل احوال و عجزست از گذار شکر نعمتہا از جملہ وجوہ و بیزار شدنست از پناہ گرفتن و قوت
طلبیدن از ہمہ چیز با و از و پرسیدند کہ صفت مرید چیست گفت آنست کہ حق سبحانہ و تعالی فرمودہ است
صناقت علیہم الارض بما رحبت و صناقت علیہم انفسہم زمین با بسط و فراخ نائے خود تنگ
ست بر میدان و بر ایشان تنگ گشتہ است نفسہائے ایشان گرد جہانے می طلبند بیرون ہر دو عالم گفت
اہل محبت در آتش شوق کہ بمحبوب دارند تنغم میکنند بیشتر و خوشتر از تنغم اہل بہشت و گفت دوست داشتن
تو مر خویشتن را ہلاک کردن خویشتن بود و گفت احوال وارد خوف از ذوق حال بود پس چون خوف بایستاد
حدیث و صفات نفس حاصل شود و خاستن طبع گردد و این سخن پسندیدہ بود کہ ہر چہ نفس را دران بدخلے پدید
آید از کدورت منی تصفیہ آنرا تباہ کند و گفت تمنا و اہل از فساد طبعست و اللہ اعلم

باب نود و چہارم در ذکر ابوالقاسم نصرآبادی رحمۃ اللہ علیہ

آن دانائے عشق و معرفت آن دریائے شوق و کرمیت آن پنجه سوخته آن افسرده فروخته آن بنده
عالم آزادی قطب وقت ابوالقاسم نصرآبادی رحمه الله علیه سخت بزرگوار بود در علو حال و مرتبه بلند
داشت و سخت شریف بود نزدیک جمله اصحاب و یگانہ جہان بود در عہد خویش و مشارالیه در انواع
علوم خاصہ در علم احادیث و روایات عالی کہ در آن مصنف بود و در طریقت وقت نظر و تامل عظیم
داشت و سوزے و شوقے بغایت و استاد جملہ اہل خراسان بود بعد از شبلی ر و مرید شبلی بود
و رودباری ر و تمش ر را یافتہ و بسے مشایخ را دیدہ و بچکس را از متاخران آنوقت در تحقیق عبادت
آن مرتبہ نبود کہ اورا در ورع و مجاہدہ و تقوی و مشاہدہ بے ہمتا بود و بکہ مجاور و اورا از نیشاپور بیرون
کردند بسبب آنکہ چندان شوق و محبت و حیرت برو غالب شدہ بود کہ یک روز از ارے بر میان بستہ
گرد آتش گاہ گبران طواف میکرد و گفتند آخرین چہ حالتست گفت در کار خویش کالیگشتہ ام بسیارے
بکعبہ حستم نیافتم اکنون بدختمہ میجویم باشد کہ بونے شنوم کہ چنان فروماندہ ام کہ ندانم کہ چکنم **نقل است**
کہ روزے نزدیک جہودے شد و گفت نیم دانگ بدہ تا فقاے خرم جہود گفت ناخوش مکن دیگر بار
فراز شد و گفت ناچارے باید واد گفت رشتی مکن دیگر بارہ فراز شد و ہر بار جہود بنوعے دیگر اورا
میرنجانید کہ یکذرہ اواز آنچہ بود متغیر شد باز پس جہود گفت اورا آخر چہ مروی تو کہ از برائے نیم
دانگ چندین جفا تحمل کنی و از جاے نشوی نصرآبادی گفت آنگاہ درویشان را چہ جاے از جاے
بشدن بود کہ چیز نایے برایشان در آید کہ کوہ نتواند کشید اگر بجایے از جاے بشوند آن نتواند کشید
جہود مسلمان شد **نقل است** کہ یک روز بکہ خلقے را دید کہ در طواف مشغول گشتہ بودند و با یکدیگر
سخن میگفتند پارہ آتش و ہیزم بیاورد اورا پرسیدند کہ چہ خواہی کرد گفت کعبہ را بسوزم تا این ہمہ خلق
غافل بخداے پردازند **نقل است** کہ یکروز در حرم بادے مے حبست شیخ نشستہ بود جملہ ستار کعبہ در ہوا
از باد رقص میکرد و شیخ را خوش آمد از جاے بحبت و دامن پردہ بردست گرفت و گفت بیت گفت
اے رعنا عروس سرفرازہ در میان مکہ نشستم بنار و خویشان را چون عروس جلوہ دادہ و در جہان
خلق را در زیر ہر مغیلان بہ تشنگی و گرام گشتہ چندین جلوہ چند کنی اگر ترا یکبار بیتی گفت مرا ہفتاد بار عبدی
گفت **نقل است** کہ ہفتاد حج بر توکل کردہ بود یکروز میرفت در مکہ سگے دید تشنہ و گرسنہ و ضعیف شدہ
شیخ ہیچ نہ داشت آواز داد کہ میخورد چہل حج یک نان شخصی از وے بخرد و گواہ برگرفت شیخ آن

گروه نان بدان سگ داد صاحب واقعه کار دیده در گوشه آن بیدار آمد و شیخ را مشت محکم زد و گفت
 اے احمق پنداشتی که کارے کردی که چهل حج بیک نان بدادی و پدرت هشت بهشت بدو گندم
 فروخت که درین یک نان ازان داتها هزار بیش باشد شیخ این بشنید از خجالت بگوشه رفت و سر بخود
 در کشید نقل است که یکبار بر حیل الرحمة پ گرفتش سخت و گرامے عظیم بود چنانکه گرامے حجاز بود و دست
 از دوستان او که در عجم او را خدمت کرده بود ببالین شیخ آمد او را دید و آن گراما گرفت و آمد و تپے سخت
 گرفته گفت شیخا هیچ حاجت داری گفت شربتے آب سرد میبایدم مرد که این بشنید حیران فرو مانده نشست
 که این هرگز در گرامے عرب که از ریز بگذارد نمیتوان یافت از آنجا باز گشت و درین اندیشه میسرقت انانے
 در دست چون پاره برفت سپرے میخ برآمد و در حال ژاله باریدن گرفت مرد دانست که این کرامت
 شیخ است آن ژاله در پیش آن مرد جمع میشد و مرد در انا میگرد تا پیش شیخ آورد شیخ گفت این از کجا
 آوردی و چنین گرامے مرد واقعه برگفت شیخ مگر ازان سخن تفاوتے در نفس خود یافت که این کرامت
 تراست گفت اے نفس چنانکه هستی هستی آب سرد میخواستی و آب سردت مے باید با تش گرم نسازی
 گفت مقصود حاصل شد باز گرد و آن آب ببر که ازان آب نخواهیم خوردن آب نخورد و آن مرد آب
 ببر و گفت در بادیه میرفتم و قے ضعیف گشتم و نو میدشدم و روز بود که ناگاه چشم من بر ماه افتاد بر ماه
 نوشته بود که فسیکفیکم الله گفت قوی دل گشتم و قوتے در من پیدا شد نقل است که وقتے در
 خلوتے بود بستر او ندا کردند که ترا این دلیری و دستوری که داد که چندین لافهای شگرف میزنی از حضرت
 او دعوی بزرگ میکنی در کوئے ما چندان ببار تو گماریم که رسوائے جهانے شوی او جواب داد که خدا و ندا
 اگر تو بگرم درین دعوی با ما مسامحت نخواهی کرد درین لاف زدن ما بارے ازین دعوی کردن پاک
 خود باز نخواهیم کشیدن از حضرت ندا آمد که این سخن پسندیدیم و گفت یکبار زیارت خاک موسے علیه
 السلام شدم از یک یک ذره خاک او صریح مے شنودم که ادنی ادنی و گفت یک روز بکه میگذاشتم
 مردے را دیدم که بر زمین افتاده و مے طپید خواستم که الحمد بخوانم و دم بر و افکنم یکے از شکم آواز داد که
 بگذار این سگ را که دشمن اهل بیت است نقل است که یک روز مجلس میگفت جوانے مجلس
 درآمد ربابی بود تیرے از کمان شیخ برفت و بر نشان آمد جوان آواز داد که تمام شد برخاست چون
 نزدیک والده رسید رنگ رویش برفته بود والده گفت پندارم مگر رنجے بتور رسید گفت خاموش

کہ کار ازان در گذشت در پنخانہ می شوم چون ساعتی بر آید حملے دوسہ بیار تا مارا برگیرند و بجاک برند و پیر ہنم مبرودہ
 شوے وہ و قبائے من بگور کن و زخمہ رباب بچشم من فرو بر و بگو کہ ہچنان کہ زیستی ہچنان مردی این بگفت
 و در خانہ رفت و جان بداد نقل مست کہ شیخ را گفتند کہ علی قوال لبش شراب می خورد و بروز بمجلس تو می آید
 شیخ آن سخن بشنود ہیچ نگفت یک روز اتفاق افتاد کہ علی مست افتادہ بود در راہے و شیخ میرفت یکے
 ازان قوم گفت اینک علی شیخ طاعت کنندہ را گفت یا ایش در گردن خود کن و او را با سرے خویش بر
 چارہ نبود چنان کرد و یک روز چون علی بیامد و در پائے شیخ افتاد و توبہ کرد و از جہلہ بزرگان دین شد
 و او را کلمات عالی ست و ازو می آرند کہ تو در میان دو نسبتی یکے نسبت بہ آدم علیہ السلام و نسبتے بحق تعالی
 چون بہ آدم نسبت کردی در میان این شہوتہا و موضع آفتا افتادی کہ نسبت طبعیت بے قیمت بود و
 چون بحق نسبت کردی در مقامات کشف و عصمت و ولایت افتادی این یک نسبت یافت بشریت
 بود و این یک نسبت تحقیق عبودیت نسبت آدم بقیامت منقطع شود و نسبت عبودیت ہمیشہ قائم بود تغیر نپذیرد
 چون بندہ را بخود نسبت کند محالش این بود کہ گویند یا عباد لا خوف علیکم الیوم و لا انتم تحزنون
 و گفت بار خدائے گران حق تعالی را بر نتواند داشت الا بار گیران حق تعالی قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان
 للہ تعالی افراسا بر کہ ہن جمیعاً و گفت ہر کہ نسبت خویش با حق تعالی درست گردانید ہرگز اثر نکند در او مناعت
 طبع و وسوسہ شیطان و گفت ہر کہ کنت آن دارد کہ خدا تعالی را یاد کند مضطر نیست کہ مضطر آن بود کہ او را ہیچ
 آلت نبود کہ بدان خداے را یاد کند و گفت ہر کہ دلالت کند درین طریق بعلم مریدان را فاسد گردانید اما ہر کہ دلالت
 ایشانرا بستر و حیات را نماید شان بزندگی و گفت گمراہ نشد درین راہ ہچکس مگر بسبب فساد ابتدا کہ فساد ابتدا
 باشد کہ بانہا سرایت کند و گفت چون ترا چیزے پدید آید از حق تعالی نگر تا بہ بہشت و دوزخ باز نگری چون
 ازان حال باز گردی تعظیم آنچہ حق تعالی تعظیم کردہ است بجائے آور و گفت ہر کہ در عطار راغب بود او را
 مقدارے نبود و آنکہ در معطی راغب بود عزیز آنست و گفت عبادات بطلب صفح و عفو از تقصیرات نزدیک
 ترست از آنکہ برائے طلب عوض و جزائے آن بود و گفت موافقت امر نیکوست و موافقت امر نیکوتر و ہر کرا
 موافقت حق تعالی یک لحظہ یا یک خطہ دست داد ہیچ حال بعد ازان برو مخالفت نتواند رفت و گفت
 چون بصفت آدم از آدم خبر دادند و گفتند و عصے آدم و چون از و بفضل خویش خبر دادند گفتند
 اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰ اٰدَمَ و گفت اصحاب کہف را بدان جو از مردان خوانند کہ ایمان آوردند بخداے ہیواسطہ

و گفت حق غیور است و از غیرت اوست که بدو راه نیست مگر بدو و گفت اشیا که دلالت میکنند از او میکنند که برو
 هیچ دلیل نیست جز او و گفت بتابع سنت معرفت توان یافت و باداے فرایض قربت توان یافت و
 بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت و گفت هر که آداب نفس نبود آداب نتواند سید و هر که آداب دل نبود
 چگونه آداب سر نتواند سید و هر که آداب روح نبود چگونه بجل قرب نتواند سید بلکه او را چگونه ممکن بود که
 بساط حق تواند سپرد که بساط حق را نتواند سپرد مگر کسی که آداب یافته بود بفتون آداب و امین بود در سترو
 علانیت او را گفتند بعضی مردمان باز تان می نشینند و میگویند ما معصومیم از دیدن ایشان گفت تا این تن
 بجای باشد امر و نهی بر وی بود و از او برخیزد و حلال و حرام را حساب بود و دلیری نکند بر شبها الا آنکه
 از حرمت او اعراض کرده باشد و گفت کار ایستادنت بر کتاب و سنت و دست بد داشتن از هوا و بدعت و
 حرمت پیران نگا داشتن و خلق را معذور داشتن و بر او را در امت کردن و رخصت ناجستن و تاویل ناکردن
 گفتند آنچه پیران را بود ترا هست گفت ابوالقاسم انیت اما در و باز ماندگی از ان هست و حرمت نایافت
 گفتند کرامات تو چیست گفت آنکه مرا از نصر آباد به نیشاپور شوریده کردند و بر شبلی را انداختند تا هر ساله دوسه
 هزار آدمی بسبب من بخدای رسند و من در میان نه گفتند حرمت تو چیست گفت آنکه من ازین منبر فرو آیم
 و این سخن دیگر نگویم که خود را سزاے این نمیدانم گفتند تقوی چیست گفت آنکه بنده پرستد از ماسوے الله
 گفتند ترا در محبت هیچ چیز نیست گفت راست میگویند لیکن در ان میسوزم و گفت محبت بیرون نیامدنت
 از در ویشی پر هر حال که باشی و گفت محبت بود که موجب او از خون بر نایندن بود و محبت بود که موجب او خون
 ریختن بود و گفت اهل محبت قایم اند با حق بر قدمی که اگر یک گام پیش نهند جمله غرقه شوند و اگر قدم از پس
 نهند محبوب گردند و گفت هر که شکر نعمت کند نعمتش زیادت کند و هر که شکر منعم کند معرفتش و محبتش
 افزون کنند و گفت قرب بر حقیقت الله است زیرا که جمله کفایات از دست و گفت راحت
 ظریفست پراز عتاب و گفت هر چیزی را قوتی هست و قوت روح سماعت و گفت هر چه دل یابد
 برکات آن پدید شود بر بدن و هر چه روح یابد برکات آن پدید شود بر دل و گفت زندان تو تن است
 چون از تن بیرون آیدی در راحت افتادی هر کجا که خواهی رو و گفت بسیار گرد جهان بگشتم و این
 حدیث جستم در هیچ جای نیافتم و در هیچ دفتر ندیدم الا در ذل نفس و گفت اول تذکر با منی نبود
 آخرش با سقوط تمیز و گفت همه خلق را مقام شوق است و هیچکس را مقام اشتیاق نیست و هر که در حال

ایشان بود جاسے رسد کہ اور نہ اثر ماند نہ قرار و گفت ہر کہ خواہد کہ محل رضا رسد بگو آنچه رضائے عز و جل
در آنست بر دست گیر و آزار ملازمت کند و گفت اشارت از رعونات طبع است کہ بستر قادر نبود بر آنکہ آنرا
پنهان دارد باشارت ظاہر شود و گفت مروت شاخے از فتوت است و آن برگشتن بہت از ہر دو عالم
و ہر چہ دروست و گفت تصوف نورست از حق کہ دلالت کند بر حق و خاطرست ازو کہ اشارت کند بدو
و گفت رجا بطاعت بکشد و خوف از معصیت دور کند مراقبت بطریق حق راہ نماید و گفت خون زائد آن
مکابہ شتند و خون عارفان بختند **نقل است** از پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ بعضے از گورستانہا بود
کہ چہار گوشہ آن گیرند و در بہشت افشانند بے حساب و بقیع از ان جملہ است مگر بحکم این حدیث شیخ ابو
عثمان مغربی بہ بقیع گورے فرو بردہ بود برائے خود تا اورا آنجا دفن کنند و آن گور گاہ را گوش میداشت
شیخ ابوالقاسم نصر آبادی بدو گفت مگر کسی کہ خود را ہم اینجا گورے فرو بردہ بود شبے بخواب دیدم کہ جنازہ
بہوایے بردند و مے آوردند پسیدم کہ این چیست گفتند ہر کہ اہل این گورستان نبود اگر اورا اینجا دفن
کنند اورا از اینجا برگیرند و بجائے دیگر بردند و ہر کہ اہل این گورستان بود اورا
بدینجا باز آرند این جنازہ کہ میبردند و مے آرند آنست پس گفت اے ابو عثمان برخیز کہ این گور کہ تو فرو
برودہ مراد ان دفن خواہند کرد و خاک تو در نیشاپور خواہند برد ابو عثمان ہم را از ان سخن اندک غبارے
بنشت پس چنان افتاد کہ اورا از انجا بیرون کردند بغداد آمد پس سببے افتاد کہ اورا از بغداد بیایست رفت
از انجا برے آمد و سببے افتاد کہ از رے بہ نیشاپور آمد و در نیشاپور وفات کرد و بر سر حیرہ در خاکست اما در
خواب کہ جنازہ میبردند و مے آوردند یکن کہ کسے دیگر دیدہ است نہ شیخ نصر آبادی در روایات مختلف است
نقل است کہ استاد اسحق زہد سخن مرگ بسیار گفتے و از اہد خراسان بود و شیخ نصر آبادی با او داوری کرد
کہ آیا استاد با حدیث مرگ کجا افتادہ حدیث شوق و محبت کن و استاد ہمان گفتے چون شیخ ابوالقاسم
را وفات نزدیک رسید یکے از نیشاپور بر سر وے بود گفت چون بہ نیشاپور بازرسی استاد اسحق را بگوے کہ
نصر آبادی میگوید ہر چہ گفتی ان حدیث مرگ ہمہ چنانست کہ مرگ کارے صعب است پس چون وفات کرد اورا در ان
گور کہ شیخ عثمان فرو بردہ بود دفن کردند بعد از ان بخوابش دیدند گفتند حق سبحانہ تعالیٰ با تو چہ کرد گفت با
من عتاب نکرد چنانکہ جباران و بزرگواران کنند اما ندانند کہ اے ابوالقاسم پس از وصال انفصال
گفتم یا ذوالجلال لا جرم چون مراد در لحد نہادند با حد رسیدم رحمۃ اللہ علیہ

باب نود و پنجم ذکر ابو الفضل حسن خسی حمه الله علیه

آن حامل امانت آن عامل دیانت آن عزیز بے بدل آن خطیر بے خلل آن سوخته حب الوطن پر وقت ابو الفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ گمانہ روزگار بود و لطیف زمان و جهان بود و در تقوی و محبت و معنی و فتوت درجه بلند داشت و در کرامت و فراست از اندازہ بیرون بود و در معارف و حقایق انگشت نماے بود و مولد او از سرخس بود و پیر شیخ ابوسعید ابو الخیر اول او بود و ہر گاہ کہ شیخ را قبضے بودے گفتے اسپ زین کنسند تا ما بج رویم بسر خاک او آمدے و طواف کردے تا آن قبض بر خاستے و ہر مرید کہ شیخ ابوسعید را بودے و اندیشہ حج تطوع کردے اورا بس خاک ابو الفضل فرستادے گفتے آن خاک را زیارت کن تا مقصود تو حاصل شود یک روز از شیخ ابوسعید پرسیدند کہ این ہمہ دولت از کجا یافتی گفت بر کنار جوے آب میرفتم پیر ابو الفضل از آن جانب دیگر میرفت چشمش بر من افتاد و ہمان دولت از آنجاست امام خرامی نقل کردہ است کہ کودک بودم بمحلے رفتہ بودم از محلہ طلب توت بردختہ شدم گرم گاہ و شاخ آن میزوم پیر ابو الفضل بدان کوے بگذشت من بردخت بودم مرا ندید هیچ شک نکردم کہ از خود غایب است و بدل با حق بکلم انبساط سر بر آورد و گفت بار خدا یا یک سال بیش ست تا تو مرا دانگے زرن دادی کہ موے سر باز کنم با دوستان چنین کنی گفت در حال ہمہ اعصاب و اوراق درختان زرین دیدم آنگاہ گفت عجیب کارے ہمہ تعریض با اعراض ست کشایش دل را با تو سخن نتوان گفت نقل ست کہ در سرخس جوانے بود و الگشتہ و نماز نمیکرد گفتند چرا نماز نمیکنی گفت آب کجاست دستش گرفتند و بسر چاہ بردند و دلو برد نمودند سیزدہ شبانہ روز دست بروے زدہ بود کہ بجنبید پیر ابو الفضل گفت اورا در خانہ باید کرد کہ دور کردہ شرعست نقل ست کہ یک روز لقمان سرخسی بنزدیک پیر ابو الفضل آمد اورا دید جزوے در دست گرفتہ گفت در جزوہ چہ میجوی گفت ہمان چیز کہ تو در ترک این میجوی گفت پس این خلاف چہ راست گفت خلاف تو مے بینی کہ از من مے پرسی کہ چہ میجوی از مستی ہشیار شوازشیاری بیدار گرد تا خلاف بر خیزد بدانی کہ تو من چہ میطلبی نقل ست کہ یکے پیش ابو الفضل آمد گفت دوشش ترا بخواب دیدم مروحہ و برجنازہ نہادہ پیر گفت خاموش کہ آن خواب خود را دیدی کہ ایشان ہرگز نمیرند الا من عاش باللہ لا يموت ابدا شیخ ابوسعید گفت بسرخس شدم پیر ابو الفضل گفت

ماشب در آید که پرده سرشب بود شب و آمد گفت تو قاری باش تا من مذکور باشم من یحییٰ و یحییٰ و یحییٰ
بر خواندم او هفت صد تفسیر کرد که مکر نبود و یکے به یکے مشابه نشد تا صبح برآمد او گفت شب رفت و ما هنوز اندو
و شادی ناگفته شعر شب رفت و حدیث ما بپایان رسید شب را چه گنه حدیث ما بود و از شیخ ابوسعید
گفت از و پرسیدم که سر چیست گفت نو گفتم سر چیست گفت ہم تو او را گفتند دعائے بکن که باران نمیدارد
گفت بیارد آن شب بر تن بزرگ آمد گفتند چه کردی گفت ترینه و خوردم یعنی ما قطبیم چون من خشک شدم
همه جهان که بر من میگرد و خشک شود و گفت دعائے بکن برائے این سلطان تا مگر به شود ساعتی اندیشه کرد
آنگاه گفت پس خردم آید این گفتار یعنی خود او را در میان میبیند و گفت از ماضی یاد کنید و مستقبل را انتظار
کنید و نقد وقت را باشید و گفت حقیقت عبودیت دو چیز است حسن افتقار بخدا و این اصول عبودیت
ست و حسن اقتدا کردن بر رسول خدا و این آنست که نفس را در وسیع نصیب و راحت نیست
نقل است که چون وفاتش نزدیک رسید گفتند ترا فلان جایی در خاک کنیم که خاک مشایخ و بزرگان
ست گفت زینهار من کیستم که مرا در جوار چنان قوم در خاک کنند بر بالائے آن تل خواهم که در آن جای که
خوابتایان و دوال بازان در خاک اند و برابر ایشان مرا در خاک کنید که ایشان بر حمت او نزدیک باشند
که بیشتر آب تشنگا زاد دهند که ایشان محتاج اند و کریم عطا بمحتاج دهد رحمہ اللہ

باب نود و ششم در ذکر ابوالعباس السیاری رحمۃ اللہ علیہ

آن قبلہ امانت آن کعبہ دیانت آن مجتهد طریقت آن منفرد حقیقت آن آفتاب منواری شیخ عالم
ابوالعباس سیاری رضی اللہ عنہ از ائمه وقت بود و عالم بعلم شریعت و عارف بمعارف حقایق
و بسے مشایخ را دیده و ادب یافته و اطراف قوم بود و اول کسی که در مرو سخن حقایق گفت او بود
وفقیہ و محدث و مرید ابوبکر واسطی بود و ابتداءے حال او چنان بود که از خاندان علم و ریاست بود و در
مرو بیکس را در جاہ و قبول بر اہل بیت او تقدم نبود و از پدر میراث بسیار یافت جمله در راه خداے
صرف کرد و در دو تار موی داشت از آنحضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم آن را باز گرفت حق تعالی
بیرکات آن ویرا توبہ داد و ابوبکر واسطی را افتاد و بدرجہ رسید کہ امام حنفی شد از متصوفہ کہ آن طایفہ
را سیایان گویند و ریاضت او تا حدی بود کہ کسی او را مغز میگرد گفت پایے مالی کہ ہرگز در

معصیت گامی زفته است نقل است که یکروز بدر دکان بقالے رفته تا جوز خردسیم بداد بقال شاگرد گفت
که جوز بهتر گزین شیخ گفت هر کرا جوز فروشی شاگرد را همین وصیت کنی گفت نه لیکن از بهر علم تو میکنم گفت
من علم خود تفاوت میان دو جوز ندیم و ترک گرفت نقل است که او را بحیر منسوب کردند و از آن جهت رنج
بسیار کشید تا عاقبت حق تعالی آن بر و سهل گردانید و سخن اوست که چگونه راه توان بردی ترک گناه و آن
در لوح محفوظ بر تو نوشته بود و چگونه خلاص توان یافت از چیزی که بقضا بر تو نوشته بود نقل است که
بعضی از حکما ویرا گفتند معاش تو از کجاست گفت از نزدیک آنکه تنگ گرداند معاش را بر آنکه خواهد بے علت
و فراخ کند روزی آنرا که خواهد بے علت و گفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده است و گفت هرگز ایمان بنده راست
نه بایستد تا صبر کند بر ذل همچنان که صبر کند بر عز و گفت هر که نگاه دارد دل خویش با خدا عز و جل بصدق خدا
تعالی علم و حکمت بر زبان او روان گرداند و گفت خطره انبیا راست و دوسوسه اولیا را و ذکر عوام را و عزم فساق را
و گفت حق تعالی بے نیکی و بی نظری بنده کند غایب گرداندش در حال از کروی که هست و چون نظر چشم کند بر و
حالتی پیدا آید از وحشت که هر که بود از و بگریزد و گفت سخن نگفت از حق مگر سیکه محبوب بود از و کسے پرسید که
معرفت چیست و گفت بیرون آمدن از معارف و گفت توحید آنست که بر دل تو دون حق نگذرد یعنی توحید را
چندان غلبه بود که هر چه بخاطر دے آید در توحید فرو نیشود و برنگ توحید برے آید چنانکه در ابتدا همه از توحید
بر خاست و برنگ عدو شد اینجا همه توحید باز فرو شود و برنگ احد میگردد که گفت کنت له سمعا و بصرا الحدیث
و گفت هیچ غافل را در مشاهده لذت نباشد زیرا که مشاهده حق فناست که اندر دے لذت نیست و از و سوال کردند
که از حق تعالی چه خواهی گفت هر چه دہد که گذار هر چه دہی جائے افتد و از و پرسیدند که مرید بچه ریاضت کند
گفت بصبر کردن بر امرائے شرع و از مناسباتی باز ایستادن و صحبت با صاحبان کردن و گفت عطا برد و گونه باشد
کرامت و استدراج هر چه بر تو بار و کرامت بود و هر چه از تو زایل شود استدراج و گفت اگر نماز روا بود دے
بے قرآن بدین بیت روا بود بے طیب امتی علی الزمان مجالا آن یری فی الحیوة طلعة حرة معنی
آنست که از زمانه مجالے میخوایم که همه عمر خود آزاد مروے بهینم نقل است که چون وفاتش نزدیک رسید
وصیت کرد که آن دو تار موے پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم که باز گرفته ام در دامن من نهید همچنان کردند و در قبر او بر و
ظاہرست و خلق ساجد خواستن آنجا رزق و مهمات آنجا خواهند کرد که مجرب است و الله اعلم بالصواب و الحمد للمحب و المصاب

ابن المرحوم قاضی نور محمد صاحب تاج کتب مالک مطبع کریمی و مطبع فتح الکرم فی ۱۳۲۱ هجریہ در مطبع نامی کریمی واقع بمبئی حلیہ طبع در برکشیدہ جلوہ فرمائے آفاق کریدہ
خاترہ الطبع الحمد للہ و انتہی کہ درین زمانہ تحت تو اماں بن شیخ بے ہا خزینہ از کاراصفیا دینہ اسرار القیاسی بہ تذکرہ الاولیاء بحسن انتظام امیدوار در رحمت رب رحیم قاضی عبد الکرم

